MLADÁ FRONTA

David Grossman

Viz LÁSKA

PŘELOŽIL JINDŘICH VACEK

Vychází s přispěním
Ústavu pro překládání hebrejské literatury, Ramat Gan, Izrael

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY
BRNO

SEE UNDER: LOVE
Copyright © 1989 by David Grossman
All rights reserved
Translation and epilogue © Jindřich Vacek, 1996

ISBN 80-204-0557-7

189,-

Momik

To bylo tak, že pár měsíců po tom, co babička Heny umřela a uložili ji do země, dostal Momik nového dědečka. Tenhle dědeček k nim přišel v měsíci ševatu roku 5719, tedy tisíc devět set padesát devět, jak říkají ti, co nejsou Židé, ale nepomohlo mu k nim to vysílání, co v něm vyřizují pozdravy od nových přistěhovalců a které musel Momik poslouchat každý den mezi třinácti dvaceti a půl druhou, když obědval, a dávat moc dobrý pozor, jestli v rádiu nebudou hlásit některé z těch jmen, která mu tatínek napsal na kus papíru; ne, tenhle dědeček k nim přijel modrou sanitkou Hvězdy Davidovy, která zastavila to odpoledne uprostřed průtrže mračen před krámkem Belly Markusové a z níž vystoupil tlustý snědý člověk, ale ne jako ti, co jim říkají černí Židi, našinec, a zeptal se Belly, jestli tady v ulici zná Neumanovy, a Bella se polekala, rychle si utřela ruce do zástěry a řekla, znám, jakpak bych neznala, stalo se snad nedej Bože něco? A ten člověk povídal, že se nemusí lekat, nic prý se nestalo, co by se mělo stát, jen jsme jim tuhle přivezli nějakého příbuzného, a ukázal palcem dozadu k sanitce,

která vypadala úplně tiše a prázdně, a Bella – a ta, jak každý ví, se nebojí ničeho na světě – vám najednou zbledla jak stěna, ani k té sanitce nešla, dokonce od ní ještě drobet poodstoupila takhle k Momikovi, který tam seděl u jednoho stolku a dělal si úlohu z náboženství, a udělala: *Vej iz mir,* jakýho zas příbuznýho? A ten člověk povídá, paní, my nemáme čas, jestli je znáte, tak byste mi snad mohla říct, kde jsou, protože u nich doma je vůbec nikdo. Přestože vypadal na starousedlíka, hebrejsky mluvil špatně, a Bella honem povídá, samozřejmě, že u nich teď není nikdo doma, to totiž nejsou žádní příživníci, to jsou lidé, kteří si na chleba těžce vydělávají, od rána do večera jsou tamhle v té druhé ulici, ve stánku s losy, a tenhle, ten mrňous, ten je jejich, tak tady, pane, moment počkejte, já je hned zavolám. A Bella utíkala, ani tu zástěru si nesundala, a ten člověk se na Momika chvilku díval a pak na něj zamrkal, a když na to Momik nic, protože moc dobře ví, jak se má chovat k cizím lidem, pokrčil rameny a začal si číst noviny, které tam Bella nechala rozevřené, a jen tak jakoby pro sebe poznamenal, že i když teď prší, budeme mít suchý rok a tohle že nám tak akorát chybělo. Ale Momik, přestože je obvykle zdvořilý, ho už neposlouchal a vyšel ven do deště k té sanitce, vylezl si na zadní stupátko, z kulatého okénka setřel kapky deště, zadíval se dovnitř a tam uviděl toho nejstaršího člověka na světě, jak si tam uvnitř plave, jako ryba v akváriu. Měl na sobě modře proužkované pyžamo a byl celý scvrklý jako babička Heny, než umřela. Pleť měl žlutohnědou jako želva a visela mu z krku a ze strašně hubených rukou, byl úplně plešatý a oči měl modré a v nich prázdný pohled. Plaval si rázně vzduchem uvnitř sanitky sem a tam a Momik si vzpomněl na toho smutného švýcarského sedláka, kterého teta Itka a strýc Šimik přivezli jako dárek v malé skleněné kouli, kde padal sníh a kterou Momik nešťastnou náhodou rozbil, a Momik bez dlouhého rozmýšlení otevřel dveře a polekal se, protože uslyšel, jak si ten člověk sám se sebou povídá takovým divným hlasem, který stoupal a hned zase klesal, tu zaníceně a tu jako kdyby trochu naříkal, jako kdyby hrál na divadle nebo někomu vyprávěl nějaký neuvěřitelný příběh, a najednou – a tohle se dá opravdu těžko pochopit – si byl Momik na tisíc procent jist, že ten stařík je Anšel, mladší bratr babičky Heny, maminčin strýc, o kterém vždycky říkali, že je mu Momik podobný, zvlášť prý že má jeho bradu a jeho čelo a nos, a který psal v cizině do časopisů příběhy pro malé děti, jenže ten umřel za těch zatracených nacistů, kdežto tenhle vypadal, že je živý; Momik doufal, že rodiče budou souhlasit s tím, že si ho nechají, protože když umřela babička Heny, řekla maminka, že teď už chce jenom jedno, totiž dožít zbytek života v klidu, a právě v tom momentě maminka přišla – byla to vážně škoda, že Momik zrovna nemyslel na Mesiáše – a za ní utíkala Bella, natahovala ty své nemocné nohy, co jim Marilyn Monroeová vděčila za své štěstí, a křičela na maminku v jidiš, že se nemá lekat a že nemá polekat to dítě, a za maminkou a Bellou šel pomalu jeho velikánský tatínek, ztěžka oddechoval a obličej měl celý červený a Momik si pomyslel, že to je tedy opravdu vážné, když ze stánku s losy odešli oba zároveň. No a šofér sanitky pomaloučku složil noviny a zeptal se, jestli jsou Neumanovi a jestli jsou příbuzní nebožky Heny Minzové, a maminka řekla takovým cizím hlasem, ano, to byla maminka, co se stalo, a ten tlustý řidič roztáhl v úsměvu své tlusté rty a povídá, že se nic nestalo, co by se mělo stát, všichni prý pořád čekají, že se něco stane, a my vám jen tuhle přivezli dědečka, tak vám k němu blahopřeju. A všichni šli k zadním dvířkám sanitky, řidič vlezl dovnitř a jako nic vzal stařík na ruce a maminka řekla, Bože můj, to je Anšel, a začala se vám

tak potácet, že Bella běžela do kavárničky a ještě včas jí přinesla židli; řidič ještě jednou řekl, že není proč se lekat, že jim přece nedej Bože nepřivezl nic zlého, a když stařika postavil na zem, přátelsky ho uhodil do scvrklých zad, která byla navíc celá sehnutá, a povídal mu, tak tady máte rodinku, pane Wasserman, tatínkovi a mamince řekl, už deset let ho máme v blázinci v Bat Jam a jaktěživ se mu nedalo rozumět, pořád si jen zpívá a povídá si sám se sebou jako nýčko, snad se modlí či co, a vůbec neslyší, co mu říkáte, jako hluchej, chudák... Tady máte rodinku! zařval mu do ucha, aby všem dokázal, že je opravdu hluchý, Bože můj, jako poleno, kdo ví, co tam s ním ti lumpové dělali, vždyť ani nevíme, kde vůbec byl, ve kterém lágru či kde, k nám už přivezli lidi i v horším stavu, Pánbůh s námi a zlý pryč, ale před nějakým měsícem či tak nějak se vám mu najednou rozvázal jazyk a začal jmenovat různý lidi a taky paní Heny Minzovou, a tak náš ředitel se do toho drobet pustil jako nějakej detektiv a zjistil, že všichni ti lidi, co říkal, jsou už nebožtíci a že paní Heny Minzová byla přihlášená tady, v Bejt Mazmilu v Jeruzalémě, a že už taky, dej jí Pánbůh nebe, umřela a vy že jste její jediní příbuzní, no a pan Wasserman už na tom se zdravím zřejmě líp nebude, jíst umí skoro sám, ty vošklivý věci s prominutím dělá taky sám, no a stát je na tom s financema špatně a doktoři u nás říkali, že i v tomhle stavu ho můžete mít doma, jste konečně jeho rodina, no ne? Tuhle máte taštičku se všema jeho věcma, šaty a nemocenské průkazy a papíry a recepty na léky, co mu u nás dávali, oni s ním opravdu nejsou problémy, je takovej tichej, až na to, jak se pořád hejbe a mluví, ale to opravdu nic není, u nás ho všichni měli rádi, říkali mu Malavských, to jako že pořád zpívá, ale to jen tak z legrace... Tak se přece pozdravte s dětmi! zakřičel dědovi do ucha, ale ten nic, jako poleno, tak prý mi, pane Neuman, tuhle a ještě tuhle podepište, že jste ho ode mě převzali, nějakou legitimaci byste při ruce neměl? Ne? No to nic, já vám věřím i tak. Jo, tak hodně štěstí, řek bych, že to musí být radost, vždyť je to hnedle, jako když se vám narodí dítě, jo, pomaloučku si na něj zvyknete... No tak my abysme se už vrátili do Bat Jam, máme tam ještě zaplať Pánbůh spoustu práce, tak na shledanou, pane Wasserman, a nezapomeňte na nás! A zasmál se dědovi přímo do obličeje, jenže ten si ho ani nevšiml, a honem nastoupil do sanitky a byl ten tam.

Bella odběhla pro plátek citrónu, aby se maminka drobet posílila. Tatínek stál bez hnutí a díval se k zemi, jak déšť vtéká do prázdné jámy, kam měla městská rada zasadit borovici. Mamince, sedící se zavřenýma očima na židli v dešti, stékala voda po tváři. Byla tak malá, že jí tlusté nohy ani nesahaly na zem. Momik se ke starému muži přiblížil, jemně ho vzal za hubenou ruku a táhl ho pod stříšku Bellina krámku. Byli skoro stejně vysocí, Momik i staroch, protože staroch byl celý sehnutý a navíc měl pod krkem menší hrb. V tu chvíli Momik taky uviděl, že nový dědeček má na ruce číslo, jaké měl na ruce taky tatínek a teta Itka a Bella, jenže Momik si hned všiml, že je to číslo jiné, a okamžitě se ho začal učit nazpaměť; zatím se vrátila Bella s citrónem a začala třít mamince čelo a spánky, až to kolem hezky vonělo, ale Momik čekal, protože věděl, že maminka se hned tak neprobudí.

Ulicí právě procházeli Max a Moritz, co se správně jmenovali Ginzburg a Seidman, jenže to si až na Momika, který si pamatoval všechno, nikdo nepamatoval. Byli to dva stařici, kteří se drželi věčně spolu. Bydleli ve skladišti v čísle dvanáct, vyplnili si to tam hadry a všemožným neřádstvem, které sbírali, kudy chodili. Když je z městské rady přišli vyhodit, Bella na ně křičela tak, že je tam nechali a zase šli. S lidmi Max a Moritz nikdy nemluvili, jen sami se sebou. Ginzburg, špinavý a pách-

noucí, pořád jen chodil a říkal, kdo jsem, kdo jenom jsem, to proto, že za tamtěch stvůr ztratil paměť, a ten malý, Seidman, se na všechny smál a říkalo se o něm, že je uvnitř dutý. Jeden bez druhého neudělali krok – první chodil černý Ginzburg a za ním Seidman, v ruce černou tašku, která páchla na dobrý kilometr, a jen tak pro sebe se usmíval. Když Momikova maminka viděla, že přicházejí, pokaždé si tiše, rychle říkala, *ojf ale puste felder, ojf ale viste velder,* na všechna pustá pole a všechny pusté lesy aby to neštěstí padlo, a Momikovi samozřejmě říkávala, že k nim nemá chodit moc blízko, ale ten věděl, že je s nimi všechno v pořádku, a taky to, že Bella byla proti tomu, aby je vyháněli z té komory, i když ona sama na ně se smíchem volávala všelijaká jména jako Prcek a Kolohnát a Pat a Patachon a že prý jsou jako dva myšáci Mickeyové, jako bývali v časopisech v té zemi, odkud všichni přišli.

Ti dva tedy pomaloučku přicházeli, ale bylo to divné, protože tentokrát jako by se lidí nebáli a dokonce šli blíž a vážně si vám stoupli vedle dědečka, moc dobře se na něj zadívali, a Momik se na dědečka taky tak pozorně zadíval, a viděl, že se mu drobet pohnul nos, jako by je byl zvětřil, což nebylo vůbec těžké, protože Ginzburga ucítí i ten, kdo žádný nos nemá, jenže teď to bylo něco jiného, protože dědeček najednou s tím svým pobrukováním přestal, zadíval se na ty dva hermafrodity, jak jim maminka taky říkávala, a Momik ucítil, jak se ti tři starci najednou rázem vypjali, jako kdyby všichni zároveň něco ucítili, a nový dědeček se od nich odvrátil strašně rozčilený, jako kdyby byl zbytečně promarnil čas, který promarnit nesměl, a honem se vrátil k té své melodii, která šla lidem tak na nervy, jako by už zase nic neviděl, jen mocně hýbal pažemi, jako by plaval ve vzduchu nebo mluvil s někým nepřítomným, a Max a Moritz se na něj pozorně dívali a ten malý, Seidman, se začal pohybovat

a pobrukovat si jako dědeček, on totiž po lidech, které vidí, dělá všechno, a Ginzburg na něj tak nějak nazlobeně zavrčel a měl se k odchodu a Seidman se ploužil za ním. Ti dva jsou spolu pořád, i když je Momik maluje na známky svého království.

No a zatím se maminka zvedla, bledá jako stěna, vrávorala celá zesláblá a Bella ji podepřela a řekla, opři se o mne, Gizelo, a maminka se na nového dědečka ani nepodívala a povídá Belle, tohle bude má smrt, pamatuj si, co ti říkám, proč nás Pánbůh aspoň chvíli nenechá na pokoji, a Bella řekla, fuj, jak to mluvíš, Gizelo, vždyť to není žádnej kocour, je to živej člověk, to od tebe není hezký, ale maminka řekla, ono není dost na tom, že je ze mne sirotek, nestačí, co jsme v poslední době zkusili s maminkou, teď to zas všechno začíná znova, vždyť se na něj podívej, jak vypadá, ten ke mně přišel umřít, tak je to, a Bella jí řekla, pst, pst, vzala ji za ruku a obě šly k dědečkovi, ale maminka se na něj ani nepodívala, a pak si tatínek odkašlal, prý no, co tady budeme takhle stát, a šel a statečně položil dědečkovi ruku na rameno, tak trochu stydlivě se podíval na Momika a pomalu odtamtud stařík odváděl, a Momik, který se už rozhodl, že bude staříkovi říkat dědečku, i když to vlastně jeho opravdový dědeček nebyl, si řekl, tak vida, on ten děda neumřel, když se ho tatínek dotkl, ale to vlastně bylo jasné, protože tomu, kdo přišel ODTAMTUD, se nemůže nic stát.

Ještě ten den sešel do skladiště pod jejich domem a důkladně to tam prozkoumal. Chodit tam dolů se bál, to kvůli tmě a špíně, jenže tentokrát tam musel. Mezi velkými železnými postelemi a matracemi, z nichž lezla sláma, a hromadami šatů a bot tam byl taky kifat babičky Heny, taková veliká, pevně převázaná truhlice, kde byly všechny šaty a věci, které si přivezla ODTAMTUD, a knížka *Tajč chumeš*, co se jí taky říká *Cenau-*

rena, velký vál, na kterém připravovala těsto, a taky tři pytlíky plné husího peří, které babička Heny vláčela přes půlku světa loděmi a vlaky a strašnými nebezpečími, jen aby si z něj v Palestině mohla udělat prošívanou deku, aby jí nebylo zima na nohy, jenže když se sem dostala, tak co se neukázalo, jako že teta Itka a Šimik, co přijeli před ní a rychle tu zbohatli, jí už koupili prošívanou deku dvojitou, a tak peří zůstalo ve sklepě a brzy chytilo plíseň a jiná svinstva, jenže něco takového se u nás nevyhazuje; ale hlavní bylo, že v tom kufatu byl vespod sešit s všelijakými babiččinými zápisky v jidiš, takové její vzpomínky z doby, kdy ještě měla paměť. Ale Momik si taky pamatoval, že jednou, ještě než se vůbec naučil číst a než se z něj stal *alter kop* čili stará moudrá hlava, mu babička ukázala stránku ze strašně starého časopisu a na té stránce byl příběh, který před nějakými (asi tak) sto lety napsal bratr babičky Heny, tenhle Anšel, a maminka se tenkrát na babičku zlobila, že plete dítěti hlavu věcmi, které jsou už dávno pryč a na které není proč vzpomínat. Ta stránka z toho časopisu tam v tom sešitě ještě opravdu byla, ale když ji Momik vzal do ruky, začala se rychle drolit, a tak ji Momik držel mezi listy sešitu a srdce mu divoce bušilo; potom si sedl na kufat, aby ho převázal těmi provazy, jenže na to byl moc lehký, a tak nechal kufat otevřený a už chtěl utíkat ze skladiště pryč, když vtom ho napadlo něco tak podivného, že se zastavil a úplně zapomněl, co že to chtěl udělat, ale jeho ptáček mu to hleděl připomenout, takže se Momik jen tak tak dostal ven a už u schodů se musel vyčurat, tak je to s ním totiž pokaždé, když jde dolů do sklepa.

No a tak si ten sešit šťastně přinesl domů, aniž si toho kdo všiml, rychle vešel do svého pokoje, sešit otevřel a viděl, že se ta stránka po cestě ještě trochu rozdrolila a nahoře už byla vážně celá roztrhaná, takže Momik hned věděl, že nejdřív ze všeho musí opsat to, co na tom

listu stojí, na jiný list papíru, protože jinak je po listu i s příběhem.

Zpod matrace vytáhl svůj vyzvědačský zápisník a rychle, vzrušeně začal slovo za slovem opisovat celý příběh z toho roztrhaného časopisu:

„Děti srdce" pomáhají rudokož
Příběh v padesáti kapitolách, napsal oblíb
autor dětských příběhů Anšel Wasserman – Šeherez
Hlava dvacátá sedmá.

Ach, milý můj čtenáři! V posledním čísle opustili jsme společnost „Dětí srdce", any vydávaly se bleskurychle na cestu na křídlech „Časoskoku", míříce k nevelkému tomu tělesu nebeskému, jež zove Měsíc. Stroj ten byl plodem důmyslu důvtipného hocha Sergeje, před nímž technika ni proudy elektrické nemají nižádných tajův (důmyslný ten stroj dostatečně byl již ozřejměn v hlavě předchozí, věrný náš čtenář tam ony věci nalezne, pakliže mu snad byly z paměti vypadly). Zároveň se členy naší družiny nalézali se na palubě přístroje též příslušníci rudošského plemene Navajův v čele s hrdým svým králem, jenž se byl honosil slavným jménem Červená punčocha (laskavý náš čtenář zajisté se upamatuje na zálibu rudokožcův ve vzletných jménech, jakým bylo kupříkladu toto, při jehož zaslechnutí dáme se možná do smíchu!), všichni prchajíce před násilností zloduchův, kteří chtěli jim zem jejich předkův uloupiti, v čele se zločincem a krvelačným člověkem Johnem Lee Stewartem, rodákem to anglickým. Tak vydali se tedy všichni ku Měsíci, by našli tam útočiště i útěchu v svém neštěstí a začli tam nový list v knize ubohého žití svého. Hle! Divotvorný jejich stroj míjí již hvězdy kol Saturna, vniká již do Saturnova prstence, blýští se v provazcích bleskův a rychlost jeho, toť rychlost světla! Dobrý Otto Brig,

z „Dětí srdce" nejpřednější, ještě za letu hleděl všemožně upokojiti ducha rudokožcův, kteří právě zachráněni z rukou nepřítelových a nyní unášeni byli v ohnivém voze na nebesa, vyprávěje jim všechny divúplné příhody „Dětí srdce", jež věrný náš čtenář dopodrobna již zná a jimiž ho nyní unavovat nemíníme. Mladší sestra Ottova, usměvavá zlatovláska Paula, chystala hostům krmi, aby tak utrápenou jejich duši povzbudila a ducha jejich potěšila. Albert Fried, onen mlčenlivý hoch, seděl tím časem ve skrytu kormidelny, rozvažuje v soukromí závažnou onu otázku, vyskytují-li se na půdě Měsíce živé bytosti, neboť jak jest ti, milý můj čtenáři, známo, vynikal Albert Fried ve znalosti obyčejův nejrůznějších živočichův, od vajíček vší až po divoké býky rohaté, a jako kdys král Šalamoun i on znal s jedním každým z nich jeho řeči rozmlouvat; i připravil spěšně nevelký svůj zápisník, aby zapisoval do něho všecky poznatky vědecké, jichž vbrzku měl nabýti, ježto byl náš přítel Albert Fried milovníkem pořádku, a jest záhodno, by malí naši čtenáři vzali si z něho příklad ve veškerém svém počínání. A jak psal, pojednou zaslechl něžný hlas roztoužené flétny, i vstav bystře všecek udiven, přiblížil se k putovní síni a stanul ve dveřích užaslý pohledem, jenž byl se mu naskytl: Herotjon, malý hoch arménský, veliký čaroděj a všech divův a kouzel znalec, hudl tam hostům na svou flétnu a tóny, jež hbité jeho prsty vyluzovaly, zklidňovaly teď nepokoj rudochův a zaháněly jejich tíseň. A nenít divu: vždyť malého Herotjona samotného byly před několika léty „Děti srdce" zachránily, když Turci ze Země turecké byli ves jeho v horách arménských přepadli a on samojediný z vesničanův zachráněn (celou tuto historii vypsali jsme důkladně věrným našim čtenářům v povídce „Děti srdce spěchají ku pomoci Arménům"), i chápal předobře mladý Herotjon rozpoložení nových oněch zachráněncův. A jak hudl, snesl se pojednou těžký mrak

k Sergejovi, jenž co hlídka stál na svém stanovisku, v ruce divotvorný roh, jenž každou věc tisíc a dvěstékrát zveličoval, a Sergej zvolal: „Běda, jsme v tísni! Pohleďte! Tam, ku Měsíci!" I pohlédli tam, a strašlivý úlek se jich zmocnil. Vůdce jejich Otto též hbitě pohlédl do divotvorného rohu, a srdce se v něm zastavilo a líce jeho zbledly jako smrt. Paula chopila se jeho paže a zvolala: „Proboůh, Otto, cos to spatřil?" Leč Ottovi jazyk v ústech zdřevěněl a on nebyl s to dáti jí odpověď, toliko tvář jeho nade vše výmluvně svědčila o zlu, jež bylo je postihlo, a smrti, jež – nedej Bůh! – snad blížila se již k oknům.

Pokračování příběhu v následujícím sešitu
„Světýlek"
v příštím týdnu!

Tenhle příběh tedy Momik v časopisu našel a už ve chvíli, kdy jej začal opisovat do svého vyzvědačského zápisníku, věděl, že je to ten nejnapínavější příběh, jaký kdy kdo napsal; ten list voněl, jako kdyby mu bylo už dobrých tisíc let, vypadal zrovna tak jako stránky z Písma a taky slova na něm byla jako z Písma a Momik už věděl, že i kdyby si jej přečetl tisíckrát, doopravdy všemu neporozumí, protože k tomu, aby člověk pochopil takovéhle příběhy, potřebuje komentáře jako třeba Rašiho a někoho, kdo tomuhle jazyku skutečně rozumí, protože dneska tak už nemluví nikdo, zřejmě až na samotného dědečka Anšela, ale i když mu doopravdy nerozuměl, Momik věděl, že tenhle list je vlastně počátkem všech věcí a všech knih na světě a že všechno, co všichni spisovatelé napsali ve svých knihách po tomhle, jsou jen ubohé napodobeniny téhle stránky, kterou měl Momik to štěstí najít jako poklad, a bylo mu naprosto jasné, že když ji bude znát, bude znát všechno, ani do školy že už

nebude muset chodit, a tak hned od toho okamžiku se začal učit ten příběh nazpaměť, a že hlavu zaplaťpánbůh má, v polovině týdne jej už znal dokonale, a když chodil spát, říkal si pro sebe „Herotjon, malý hoch arménský, veliký čaroděj a všech divův a kouzel znalec, hudl tam" a tak dále, a to dělal i ve škole, až mu ten příběh pomaloučku přešel do duše a on myslel bez ustání na to, co strašného asi tím divotvorným rohem na Měsíci viděli, a někdy se pokoušel vymyslet sám k tomu příběhu nějaký konec, ale věděl, že konec doopravdy biblický může vymyslet jen samotný dědeček Anšel, jenže dědeček Anšel se k tomu neměl.

Momikův tatínek s maminkou rozhodli, že dědeček bude bydlet v pokojíku, který patříval babičce Heny, ale kromě tohohle se jí dědeček vůbec nepodobal. Ani chviličku nevydržel klidně sedět, a dokonce i když spal, pořád se převracel ze strany na stranu a ze spaní mluvil a šermoval rukama. Velice brzy se ukázalo, že není možné zavřít ho doma, protože to se hned dával do pláče a spouštěl křik, a tak ho nechávali venku, jak dlouho sám chtěl. Ráno, když šli tatínek s maminkou do stánku s losy a Momik do školy, dědeček Anšel bez ustání přecházel ulicí, a když se unavil, šel se posadit na zelenou lavičku naproti Bellinu krámku a povídal si sám se sebou. U Momika a jeho rodičů bydlel přesně pět měsíců a potom zmizel. Další týden ho začal Momik malovat na známky království a pod jeho obrázek psal (to aby dědečka uctil) tato slova: „Anšel Wasserman. Hebrejský spisovatel, který zahynul za toho holocaustu." Bella dědečkovi nosívala ven sklenici slabého čaje a také mu jemně připomínala, že *me daf pišn,* pane Wasserman, a vodila ho jako dítě k sobě na záchod. Bella je vážně anděl. Její muž, Chezkel Markus, umřel už před mnoha lety a nechal ji samotnou s Jehošuou, problematickým dítětem a napůl cvokem, a ona sama, jen těmahle dvěma rukama, z něj udělala vysokého armádního důstojníka a akademika k tomu. Kromě Jehošuy jí Chezkel odkázal ještě svého otce, pana Aharona Markuse staršího, a ten je – *zol er zajn gezunt un štark,* aby tak byl zdráv a silný – nemocný a slabý, už ani neví, co se s ním děje, skoro ani z té postele nevstane, a Bella, přestože si, když byl Chezkel naživu, žila jako královna (v domě jí muž nedovolil na nic sáhnout), nezůstala, když umřel, samozřejmě sedět doma s rukama v klíně, ale hned šla pracovat do jejich potravinářského krámku, aby udržela aspoň stálé zákazníky, a krámek dokonce rozšířila a přidala ještě tři stolky a taky zařízení na sodovku a na espresso, od rána do noci tam byla na nohou a dřela jako kat, jen její polštář ví, kolik slz proplakala, ale Jehošua nešel ani jednou spát o hladu a na těžkou práci ještě nikdo neumřel.

V té své kavárničce Bella podávala výtečné lehké snídaně a taky obědy – domácí stravu pro labužníky. Momik si tahle slova pamatoval přesně, protože Belle napsal třikrát jídelníček (byly tam totiž tři stolky) a taky na něj namaloval tlusté lidi, kteří se usmívali, jak dobře se u Belly najedli. V téhle kavárničce byly samozřejmě k dostání taky menší zákusky domácí výroby, čerstvější než Bella sama, jak říkávala každému, kdo se jí ptal, jenže potíž byla v tom, že se na to ptalo moc málo lidí, protože do té kavárničky lidi skoro nechodili. Jen maročtí dělníci, kteří stavěli nové čtvrti v Bejt Mazmilu, tam v deset dopoledne chodívali pro láhev mléka, trošku chleba a kefíry a taky tam chodilo pár stálých zákazníků z ulice a samozřejmě taky Momik. Jenže ten chodil bez peněz. Jiní lidé tam nenakupovali, protože tenkrát už otevřeli v obchodním centru nový supermarket, a kdo tam nakoupil za třicet izraelských liber, dostal jako dárek korkové tácky pod čaj, jako by lidé celý život popíjeli u Princezny čaj na táccích, a všichni tam utíkali, jako kdyby tam dávali zlato, a ne uzené ryby a ředkvičku, to

také proto, že tam každý dostane takový železný vozík. Jen ať si je tam všechny v tom vozíku vozí, říkávala Bella, ale ve skutečnosti se nezlobila, a pokaždé když o supermarketu mluvila, Momik zrudl a díval se jinam, protože se tam občas chodíval dívat na všechna ta světla a věci, co jsou tam k dostání, a na to, jak pokladny cinkají a jak v nádrži s rybami zabijejí kapry, ale jí nevadilo to, že ji opustili všichni zákazníci (to aspoň říká Bella), ani to, že už z ní žádná bohačka nebude, vždyť co má být, cožpak snad Rockefeller obědvá dvakrát? či snad Rothschild spí na dvou postelích? Ne, jí dělalo starosti to nicnedělání a nuda, a když prý to půjde takhle dál, půjde pracovat třeba do čistírny, jen nesedět takhle, vždyť co má dělat, do Hollywoodu už letos nepojede, to nejspíš kvůli těm svým nohám, Marilyn Monroeová může s tím svým novým židovským mužem klidně spát dál. Celý den Bella sedávala u jednoho z těch prázdných stolků, četla si *Ženské listy* a *Jediot achronot* a kouřila savjonky jednu za druhou. Ničeho na světě se nebála a každému říkala, co si o něm myslí. Tak tomu bylo s těmi inspektory z městské rady, kteří přišli vyhodit ze skladiště Maxe a Moritze a s nimiž Bella mluvila tak, že jim to bude do smrti stačit, ale nebála se ani Ben Guriona, a když o něm mluvila, říkávala mu „ten diktátůrek z Plonska". Jenže ne o všem mluvívala takhle, protože nesmíme zapomínat, že jako všichni dospělí lidé, které Momik znal, i ona přišla ze země, které se říkalo TAM a o níž se nesmělo nikdy zbytečně moc mluvit, smělo se na ni jen v duchu myslet a dlouze vzdychat, takhle to totiž dělali všichni, ale Bella byla přes to všechno trochu jiná, od ní Momik o té zemi slyšel pár opravdu důležitých věcí, a přestože i ona měla samozřejmě zakázáno vyprávět mu ta tajemství, prozradila mu alespoň něco o domě, který TAM měli její rodiče, a od Belly Momik také poprvé slyšel o nacistických bestiích.

Tedy po pravdě řečeno si napřed Momik myslel, že Bella opravdu mluví o nějakých fantastických obludách nebo o obrovských dinosaurech, kteří na světě kdysi opravdu byli a všichni se jich báli. Ale co a jak, na to se jen tak zeptat neodvážil. To až když přišel ten nový dědeček a Momikovi rodiče byli ještě nešťastnější a trápili se ještě víc a v noci křičeli, že už se to nedalo vydržet, rozhodl se Momik, že se Belly zeptá ještě jednou, jenže Bella mu kysele odpověděla, že na světě je pár věcí, které on ještě v devíti letech díkybohu nemusí vědět, a třesoucími se prsty mu jako obvykle rozepnula horní knoflík u košile a povídala, že se dusí, jen jak ho takhle vidí. Ale Momik si uvědomil, že se jen tak nedá, a jasně se jí zeptal, co to bylo zač, ty nacistické bestie (moc dobře už totiž věděl, že žádné fantastické příšery nejsou a dinosauři teprve ne), a Bella dlouze vypustila kouř z cigarety, potom ji vší silou rozmačkala v popelníku, vzdychla si, podívala se na něj a potom zkřivila rty, říct mu to nechtěla, ale přesto jí uklouzlo, že nacistická bestie může být vlastně z kteréhokoliv zvířete, jen když bude mít patřičnou péči a patřičnou stravu, a pak si hned nem zapálila další cigaretu a prsty se jí drobet třásly a Momik věděl, že víc z ní už tentokrát nedostane. Vyšel tedy na ulici, hlavu plnou myšlenek, táhl svou brašnu po mokrém chodníku, mechanicky si zapínal horní knoflík a potom se zastavil a zadíval se na dědečka Anšela, který jako vždycky seděl na zelené lavičce na druhé straně úzké vozovky, byl pohroužen sám do sebe a rozhazoval rukama, jak rozmlouval s kýmsi neviditelným, kdo mu ani na chvíli nedával pokoj. Nejzajímavější na tom ale bylo, že dědeček už na té lavičce neseděl sám.

V posledních dnech, aniž si toho sám všiml, vám k sobě začal dědeček přitahovat nejrůznější lidi, a zrovna takové ty starce, jichž si do té doby v ulici skoro nevší-

mali, a pokud ano, tak se o nich snažili nemluvit, jako třeba Ginzburga a Seidmana, kteří k němu chodili a dívali se na něj zblízka a Seidman honem napodoboval dědečkovy pohyby, protože on dělá vždycky to, co lidé, které vidí, a přišel taky Jedidja Munin, co bydlí a taky přespává v prázdné synagóze se všemi umučenými světci. Ten Jedidja Munin, co chodí kvůli kýle s nohama od sebe a nosí dvoje brýle, jedny přes druhé, jedny proti slunci a jedny ne, a děti mají rozhodně zakázáno chodit k němu blíž, protože prý je to nestyda, ale Momik ví, že Munin je vlastně hodný člověk, že všechno, co v životě chce, je milovat dívku z fajnové lepší rodiny a přivádět s ní na svět děti tak, jak to umí jen on; Momik mu proto každý pátek potají vystřihuje z Bellných novin nabídky vyhlášené moderní dohazovačky paní Ester Levinové, naší přední odbornice na svazky se zahraničními návštěvníky Izraele, ale o tomhle nesmí nedej Bože nikdo vědět. No, a potom vyšel na ulici taky pan Aharon Markus, otec Bellina Chezkela, kterého lidé neviděli už deset let a všichni u nás se za něj už pomodlili modlitbu za mrtvé, a on vám tady byl najednou živý a pěkně, elegantně oblečený (přece ho Bella nenechá vyjít na ulici jako šupáka, to dá rozum), jenom ten obličej měl takový, Pánbůh s námi a zlé pryč… Pořád poskakoval, cukal se a stahoval v tisíc a jednu divnou tvář, které radši nevidět. A přišla taky paní Chana Citrinová, co od ní její muž krejčí utekl, čert aby ho vzal, a nechal ji tu jako živou vdovu, takhle to totiž pořád hlasitě vykřikovala; ještě štěstí, že přišly ty reparace, protože jinak by tu byla nedej Bože umřela hlady, protože ten zatracenej krejčí jim nenechal, ani co by se za nehet vešlo, vzal s sebou všechno, darebák. Paní Citrinová je vážně hodná ženská, ale taky je do luftu a dělá to s těmi přivandrovalci z východu, *a švarc jór ojf ir,* aby se jí tak smůla na paty lepila, jak říká maminka, pokaždé když jde Chana kolem; paní Citrinová to opravdu dělá se Sasonem Sasonem, bekem jeruzalemského Ha-poelu, s Viktorem Arusim, taxikářem, a taky s Azurou, co má v obchodním centru řeznický krámek a vlasy plné peří a vypadá jako slušný člověk, a ne jako nějaký děvkař, jenže všichni vědí, že děvkař je. Momik Chanu napřed strašně nenáviděl a zapřísahal se, že se ožení jen s dívkou z fajnové lepší rodiny, jako jsou ty z inzerátů Ester Levinové, s takovou, co ho bude milovat pro jeho krásu, moudrost a stud a rozhodně nebude do luftu, ale když jednou o Chaně Citrinové něco řekl Belle, Bella se na něj rozzlobila a spustila, jaká je Chana chudák ženská, že s ní musí mít soucit právě tak jako s jinými, že Momik vůbec neví, co Chanu potkalo TAM, a že když se Chana narodila, určitě nesnila o tom, že skončí takhle – oni totiž na začátku mají všichni spoustu snů a naděje, řekla Bella, no a pak se tedy Momik začal na Chanu dívat trošku jinak a viděl, že je to vlastně moc hezká ženská, že má velkou paruku, blond jako vlasy Marilyn Monroeové, velký červený obličej s hezounkým knírkem, opuchlé nohy, ovinuté spoustou obvazů, a že je vlastně docela fajn, akorát že nenávidí své tělo a pořád si ho škrabe nehty a říká mu „ta moje výheň" a „to moje neštěstí". To Munin Momikovi vysvětlil, že Chana tak křičí proto, že to pořád musí s chlapama dělat, protože jinak by prý někam přišla či co, to proto, že prý od ní krejčí utekl, poněvadž nebyl ze železa a taky prý měl potíže s nějakými parohy, na tohle se taky musí přeptat Belly; tohle všechno Momika trochu zneklidňovalo, protože co se stane, jestli jí jednou všichni ti její šamstři dají kvinde a ona nedopatřením uvidí na ulici Momika? Jenže to se díkybohu nestalo, a tak už jen musíme dodat, že paní Citrinová se kromě svého těla zlobí taky na Pánaboha, dělá na něj všelijaké ošklivé posuňky, křičí na něj a proklíná ho polsky, což by ještě nebylo takové neštěstí, ale taky v jidiš, a tomu

on určitě rozumí. A pořád jen chce, aby se jednou odvážil přijít a stanout před obyčejnou ženskou z Dynowa, jenže to on se zatím neodvážil; pokaždé když Chana začne takhle křičet a pobíhat ulicí, utíká se Momik honem podívat z okna, aby to setkání nepropásl, vždyť jak dlouho se ještě při všech těchhle urážkách může Pánbůh ovládat, zvlášť když to slyší všichni v okolí – copak je snad ze železa? A teď vám i ta paní Citrinová začala chodit k té lavičce a sedat si k dědečkovi, pěkně zlehounka, jako hodná holčička, dál si nehty rozdírala celé tělo, ale potichu, bez křiku a bez hádání, protože i ona rychle vycítila, že dědeček je v podstatě velice jemný člověk.

Momik se trochu styděl jen tak přijít a zastavit se přímo u nich – jen se tak pomaloučku blížil, po chodníku táhl brašnu, a najednou stál náhodou přímo u lavičky a slyšel, co si povídají v jidiš. Tohle bylo trošku jiné jidiš, než jakým mluvili jeho rodiče, ale on rozuměl každému slovu: Náš rabíček, šeptal malý Seidman, byl tak chytrý, že i ti největší doktoři o něm říkali, že má dva mozky! A Jedidja Munin povídá: C-c! (To je takový zvuk, co vydávají pořád.) To náš rabíček v Najštotu, Děťátko mu říkali, ten *tam* šel chudák taky, ten nechtěl své nové výklady Písma sepsat do knížky, vždyť prý co má být, to někdy nechtěli ani velcí chasidští mudrci, jenže co se vám nestalo? Ony se vám staly tři věci, ve kterých už náš rabíček, dej mu Pánbůh nebe, musel vidět znamení shůry! Slyšíte, pane Wasserman? *Shůry!* To u nás v Dynowě, povídala paní Citrinová jen tak, jakoby pro sebe, *to u nás* Jagellův pomník na náměstí měřil dobrých padesát metrů, a všecko pravý mramor. A ještě k tomu z dovozu!

Momik samým vzrušením zapomínal zavřít pusu. Bylo totiž jasné, že tady úplně volně mluvili o zemi TAM! Bylo to sice trochu nebezpečné, že si o ní dovolovali

takhle mluvit, ale on musel využít příležitosti, všecko všecičko si zapamatovat a potom si běžet všechno zaznamenat do sešitu a taky to nakreslit, protože jsou věci, které je lépe kreslit. Tak to bylo, třeba když mluvili o nejrůznějších místech v zemi TAM, ta mohl Momik namalovat do tajného atlasu, na kterém pracoval. Už do něho mohl zanést tu horu, jak o ní vyprávěl pan Markus, že v zemi TAM byla velikánská hora, možná druhá největší na světě, křesťané jí říkali Židovská hora, a byla to hora opravdu zázračná, čestné slovo, když jste tam něco našel, tak to zmizelo, ještě než jste došel domů – byl to opravdu strašný pohled! *Šreklich!* A když jste si na té hoře nasbíral dříví, tak ono vám neshořelo! *Hoří, ale oheň je nestráví!* Takhle to pan Markus říká a v obličeji se mu strašně rychle střídají všechny ty jeho tváře, Pánbůh s námi a zlé pryč, ale pan Munin dědečka Anšela zatahá za kabát, tak jako tahají děti maminku, a povídá, tohle ještě vůbec nic není, pane Wasserman, to u nás v Najštotu jsme měli nějakého Weintrauba, Šaja Weintraub mu říkali. Mladej kluk, ještě mu mlíko po bradě teklo, ale jakej to vám byl génius! Dokonce až ve Varšavě o něm slyšeli! Dostal zvláštní stipendium od ministra vyučování! Představte si, že mu i ti Poláci dali stipendium! A teď dobře poslouchejte, povídá pan Munin a ruka mu jako vždycky zajíždí strašně hluboko do kapsy (hledá tam holt poklad, kterej tam najde každej chudák, říkávala o něm Bella), tenhle Weintraub, když jste se ho kupříkladu v měsíci tamuzu zeptal – říkal jsem v tamuzu, ano? – Šajo, řekni mi prosím tě z hlavy, kolik minut nám, dá-li Pánbůh, zbývá odteďka do příštích velikonoc, minut! Ne dnů nebo týdnů, ano?, odpověděl vám okamžitě, čestné slovo, pane Wasserman, a odpověděl přesně, jako nějakej počítací stroj! A paní Citrinová se na okamžik přestane škrábat, nadzvedávat si šaty a rozškrabávat si nahé nohy až nahoru, výsměšně se na Munina

podívá a zeptá se, jestli je to ten Weintraub, co měl – Pánbůh s námi a zlý pryč! – takovou dlouhou hlavu jako paličku kukuřice? Ten, co pak odešel do Krakova? A pan Munin najednou vypadá drobet nervózně a povídá už tišeji, ano, to je ten chlapec, génius, že mu nebylo rovno… Načež Chana Citrinová zvrátí hlavu dozadu, rozesměje se tak skřípavě, že to zní, jako když si nehty drásá tělo, a povídá: Tak abyste věděl, tak se tam z něj stal spekulant na burze a přišel úplně cugrunt. A že prej génius! Takový my známe!

A tak mluvili dál, bez přestání, ani se navzájem pořádně neposlouchali, ta jejich melodie připadá Momikovi známá, jenže si nevzpomíná odkud, a bez sebemenší opatrnosti tak říkají všechna ta slova země TAM, ta nejtajnější hesla, jako třeba lvovská gubernie, brzozowský okres, starý dobytčí trh, ten velký požár v templu, vojenská služba, žádosti, které měly úspěch, zlomyslný renegát, Fajge Lea Červená a Fajge Lea Černá, Goldn Bergl, zlatý kopec za Seidmanovým městečkem, kde byly v zemi zahrabané soudky zlata, které tam schoval švédský král, když utíkal před vojskem Rusů, ach, a Momik polyká sliny a všechno si pamatuje, na tyhle věci on má hlavu, opravdový *alter kop*; na toho Šaju Weintrauba, co byl jako počítací stroj, možná ještě nestačí, ale Momik vám taky určitě kdykoliv řekne, kolik hodin tělocviku zbývá do příštích velkých prázdnin a kolik hodin ve škole vůbec (a to i v minutách, prosím), nemluvě už o jiných věcech, které umí, jako třeba ty jeho věštby, protože Momik je skoro opravdový věštec, takový pohádkový kouzelník – dokáže třeba uhodnout, kdy je překvapí prověrkou z počtů, a opravdu, paní učitelka Alizová vejde do třídy a řekne, schovejte si sešity do tašek a vezměte si kousek papíru, a děti se na Momika dívají celé ohromené, a tahle věštba byla ještě jednoduchá, protože už před třemi týdny, když šel tatínek na

kontrolu se srdcem do nemocnice Bikur Cholim, měli takovou prověrku, a Momik bývá pokaždé drobet nervózní, když jde tatínek na tuhle kontrolu, proto si to zapamatoval, a taky příště, když tam tatínek šel, jim dali prověrku, takže pak už Momik dokázal uhodnout, že jim paní učitelka dá prověrku v pondělí za čtyři týdny, jenže ostatní děti nejsou vůbec s to něco takového pochopit, pro ně jsou čtyři týdny doba moc dlouhá na to, aby s ní počítaly, a doopravdy si myslí, že Momik čaruje. Ale kdo má vyzvědačský sešit a zapisuje si do něj všechno, co se stane, ten taky ví, že co se už jednou stalo, to se stane znovu, a tak Momik přivádí děti přímo k šílenství přesnou předpovědí (tentokrát opravdu hodnou vyzvědače) o koloně obrněných transportérů, která projíždí kolem školy po silnici do Malchy přesně jednou za tři týdny v deset ráno, a taky ví (a tohle trochu leká i jeho samotného), kdy paní učitelce Netaové zas vyrazí v obličeji ty ošklivé divné boláky, ale tohle všechno jsou samozřejmě jen věštby malé a hloupé, hokus-pokusy dobré leda tak k tomu, aby si ho děti trošku vážily, a ne se mu jen posmívaly, protože ty opravdové, osudové věštby jsou jen pro Momika samotného, o těch by nemohl vyprávět nikomu na světě. To je třeba všechno to vyzvídání o jeho rodičích a všechno to pátrání, s jehož pomocí by jako v těch dětských skládačkách znova sestavil zemi TAM, kterou všichni ztratili. V téhle věci má spoustu práce a je jediný na světě, kdo to může udělat, protože jenom on může zachránit své rodiče před jejich strachem, před jejich mlčením, vzdechy a kletbou – tohle všechno bylo totiž ještě horší od té doby, co k nim dědeček Anšel přišel a nechtěně jim všechno to, co se tolik snažili zapomenout a o čem hleděli mlčet, připomněl.

Dědečka Anšela samotného Momik samozřejmě zachrání taky, jenomže ještě přesně neví, jak to provede.

Vyzkoušel už několik metod, ale zatím to nevedlo k ničemu. Zpočátku, když seděl v poledne s dědečkem sám a krmil ho, zafukal Momik jakoby náhodou na stůl naproti dědečkovi, jako to dělali Rafael Blitz a Nachman Farkaš, když chtěli utéct z vězení. Neměl sice tušení, zdali to fukání něco znamená, ale měl pocit, či spíše doufal, že někdo tam uvnitř v dědečkovi mu na fukání odpoví. Ale nestalo se vůbec nic. Potom se Momik pokusil rozluštit ten tajný kód na dědečkově ruce. Už jednou se o to pokusil s kódy tatínka, Belly a tety Itky, ale ani tenkrát se mu to nepovedlo. Tahle čísla ho dohánělo málem k šílenství, protože nebyla napsána perem a nepouštěla ve vodě, ani když jste je naslinili. Momik, když myl dědečkovi ruce, vyzkoušel všechno, ale číslo tam zůstalo, a tak si Momik začal myslet, že tohle číslo možná nebylo napsáno zvenčí, ale zevnitř, a proto si byl ještě jistější, že uvnitř v dědečkovi doopravdy někdo je, a možná i uvnitř ostatních, a ti uvnitř že takhle volají o pomoc. Momik si lámal hlavu, co by za tím asi mohlo být; zapsal si dědečkovo číslo do sešitu vedle čísel tatínka, Belly a Itky a dělal s nimi nejrůznější pokusy. Potom se naštěstí ve škole náhodou zrovna učili o číselných hodnotách písmen – Momik byl samozřejmě ze všech dětí první, kdo to pochopil –, a když se vrátil domů, Momik honem zkoušel všelijak převádět čísla v písmena, ale ani takhle to nevedlo k ničemu, vyšla mu jen nejrůznější podivná slova, jimž nerozuměl. Ale Momik si nezoufal, vždyť co má být. A jednou uprostřed noci dostal nápad hodný skoro Einsteina. Vzpomněl si totiž, že existují takové věci, kterým se říká sejfy, a do těch sejfů že si bohatí lidé schovávají peníze a drahokamy; takový sejf se otevře, jenom když se v něm sedm zámků otočí v určitém tajném pořadí, a můžete mi věřit, že Momik dobrou polovinu noci strávil výpočty a zkouškami, a nazítří, hned jak se vrátil ze školy, přivedl dědečka

z lavičky a dal mu oběd, se posadil naproti němu a vážně a důležitě mu začal odříkávat nejrůznější kombinace čísel, která měl dědeček na ruce. Říkal to tak, že to trochu připomínalo hlasatele, kteří v rádiu oznamovali, který los vyhrává třicet tisíc liber, a hrozně moc mu přitom připadalo, že se dědeček na okamžik úplně otevře, rozevře se uprostřed po celé délce jako žlutý hrášek, pukne a rozpůlí se a nějaký dědeček drobounký jako kuřátko, malý usměvavý hodný dědeček, co bude mít rád děti, vyskočí ven. To se sice nestalo, ale najednou padla na Momika podivná tíseň a on vstal, přistoupil ke svému dědečkovi a pevně ho objal; ucítil, jak moc je teplý, hotová kamna, a dědeček v tu chvíli přestal mluvit sám se sebou, možná půl minuty mlčel, jeho obličej i ruce odpočívaly, jako by pozorně naslouchal nejrůznějším slovům v sobě samém, jenže měl jak známo zakázáno toho svého mluvení na delší dobu nechat.

Pak začal Momik pátrat svědomitě a metodicky, tak, jak už to on umí. Když byl s dědečkem doma sám, začal za ním chodit se sešitem a perem a s neskonalou trpělivostí zapisoval hebrejskými písmeny do sešitu dědečkovo tlachání. Nepsal samozřejmě všechno, proč taky, ale psal věci, které mu připadaly nejdůležitější, všelijaké zvuky, které dědeček vydal mockrát, a už po několika dnech si ujasnil něco podivného, totiž že dědeček neříká jen tak nějaké hlouposti, ale že někomu opravdu vypráví příběh, jak si to vlastně Momik myslel hned od začátku. Pokoušel se rozpomenout na to, co mu o Anšelovi vyprávěla babička Heny (to už bylo dávno, když ještě Momik pořádně nechápal a nebyl ještě *alter kop*, takže se mu o zemi TAM mohlo ledacos poodhalit), ale vzpomněl si jenom na to, že říkala, že dědeček psal taky básně pro dospělé a že měl ženu a holčičku a ty obě že TAM zahynuly za tamtěch; Momik se taky pokusil něco se

dovtípit z různých náznaků v tom úryvku, který našel ve starém časopisu, ale nevedlo to k ničemu. Šel tedy do školní knihovny a zeptal se knihovnice, paní Govrinové, jestli má nějakou knihu od spisovatele Anšela Wassermana, ale ona se na něj koukla takhle přes brýle a povídala, že o takovém spisovateli jaktěživa neslyšela, a ona zná přece všechny. Nu, Momik na to neřekl nic, jen se tak sám pro sebe v duchu usmál.

Šel o svém objevu (totiž o tom, že dědeček vypráví příběh) povědět Belle, ale ta se na něj podívala tak, jak on to nemá rád, tak trochu soucitně, pokývala hlavou sem a tam, rozepnula mu horní knoflík a povídá, sport, hošíčku, musíš se taky drobet starat o tělo, podívej, jaký jsi bledý a slabý a hubený, úplnej vrabec, jak tě jen vemou na vojnu?, jenže Momik trval umíněně na svém, že dědeček Anšel vypráví nějaký příběh. Babička Heny, když ještě měla rozum, vyprávěla taky nejrůznější příběhy a Momik měl ještě v živé paměti ten její zvláštní hlas, když vyprávěla, a slova, která nekonečně protahovala, i to, jak se mu zároveň s těmi slovy protahovalo bříško a jak mu na dlaních a vzadu na nohou vyrážel podivný pot – přesně tohle cítí i teď, když mluví dědeček. A jak to Belle vysvětloval, rázem pochopil, že ten jeho chudák dědeček je teď v tom příběhu zavřený jako ten sedlák se smutným obličejem a pusou otevřenou ke křiku, kterého teta Itka a Šimik přivezli ze Švýcarska; ten sedlák prožil celý svůj život v malé skleněné kouli, kde padal sníh, když se s ní zatřáslo, a tatínek s maminkou ji postavili na kredenc v obvýváku, jenže Momik nemohl tu otevřenou pusu vystát, takže nakonec kouli náhodou rozbil a sedláka vysvobodil. A tak Momik zatím zapisoval dál do vyzvědačského sešitu, nadepsaného lstivě „Vlastivěda", dědečkova zmatená slova a pomaloučku z nich začal vybírat ta jasná, jako kupříkladu *hernajgl* nebo *šeherezáda*, a Bella se zaradovala, že se už

přestal věčně zabývat zemí TAM, a šla a zjednala si jasno u svého Jehošuy, toho vysokého důstojníka. Za dva dny Momikovi řekla, že Šeherezáda byla arabská princezna a že žila v Bagdádu, což znělo dost divně, protože každý, kdo četl noviny, dobře věděl, že v Bagdádu nemají žádnou princeznu, jen prince Kásima, co nás nenávidí právě tak jako všichni ostatní zatracení cizáci. Ale Momik neznal zoufalství, měl sloní trpělivost a věděl, že všechno, co nám dnes připadá tajemné, strašné a nejasné, se dá nakonec objasnit, protože všechno je věcí logiky a všechno se dá vysvětlit, takhle je to v matematice a ve všem, ale než vyjde pravda najevo, musí člověk dělat jakoby nic, každé ráno jít do školy, celé vyučování tam sedět a moc si to nebrat, když o něm děti říkají, že chodí jako velbloud a že při chůzi podivně poskakuje, vždyť čemu oni rozumějí, a taky se necítit dotčeně, když mu říkají Helena Kellerová, to kvůli brýlím a rovnátkům v puse, kvůli kterým někdy radši moc nemluví, a taky jim moc nevěřit, když chodí podlézat, aby jim pověděl, kdy bude prověrka z počtů, a taky musí pokračovat ta dohoda s Lajzrem Lumpem, co na něm každé ráno vymáhá sendvič, a každý den se taky musí zvládnout cesta ze školy domů, což je jak známo možné jen tak, že si to člověk přesně vypočítá, protože přesně sedm set sedmdesát sedm kroků, ne míň a ne víc, je to od brány školy až ke stánku s losy, kde sedí jeho rodiče přitištěni k sobě a celý den slovo nepromluví; ti ho vidí, když přichází na konec ulice, zdaleka, na tohle mají smysly bystré jak šelmy, a když k nim dojde, maminka k němu vyjde a dá mu klíč od domu. Maminka je hrozně malá a tlustá, vypadá tak trochu jako kilový pytlík mouky. Nasliní si prsty, učeše mu vlasy, které má Momik úplně jako Motl Pejsi, aby nebyl tak rozcuchaný, a setře mu taky smítko z tváře a z rukávu. Momik sice dobře ví, že tam žádné smítko nemá, ale ona se ho ráda dotýká a on, chudák

sirotek, trpělivě a nehnutě stojí před jejími nehty a prsty, znepokojeně se jí dívá do očí, protože když vyjde najevo, že je má nemocné, tak nám možná nedají povolení ke vstupu do Ameriky, a maminka, která nemá tušení, že je teď maminkou Motlovou, mu rychle šeptá, že s tím jeho tatínkem už to dál nejde, že už ho není možné vystát s tím jeho *zdycháním,* jako kdyby to byl nějaký devadesátiletý stařec, rychle se na tatínka, který se ani nehne a jen tak jakoby nic se dívá, ohlédne a řekne Momikovi, že se už tatínek týden nemyl, že to kvůli tomu smradu sem lidi nechodí kupovat losy, dva dny až na ty tři stálé zákazníky že nepřišel vůbec nikdo, tak proč prý by tu loterie nechávala stánek, když tu nemají zákazníky, a ptám se tě, kde vezmeme peníze na jídlo? Celý den tu s ním zůstává jak v krabičce sardinek jenom proto, že ve věci peněz na něj není spolehnutí, on by snad byl schopen prodat los se slevou, a aby ho taky nedej Bože neranila mrtvice z těch sígrů – proč mě jen Pánbůh takhle trestá a nezabije mě hned místo takhle, kousíček po kousíčku, zeptá se, zmlkne a rysy obličeje jí zcela ochabnou. Ale pak k Momikovi na okamžik pozvedne oči a ty její oči jsou mladé a hezké, strach ani hněv na nikoho na světě v nich není, naopak, jako by Momika vyzývala, aby se na ni usmál, aby se jí dostalo něčeho zvláštního, v očích jí svitne, ale to trvá jen kratičko, už je zase taková jako předtím, Momik vidí, jak se jí oči mění, a Motl jí v duchu hlasem bratra Eliáše šeptá, tak už dost, maminko, už neplačte, pan doktor říkal, že nesmíte plakat, kvůli nám všem, maminko, a Momik v duchu přísahá, že jí najde zelený kámen, který uzdravuje nemocné oči a nejspíš i jiné ošklivé nemoci, ať umře v Hitlerově černém hrobě, když to neudělá! A díky těmhle myšlenkám, kterými se Momik v duchu usilovně obírá, skoro neslyší ty sígry ze sedmičky, kteří stojí v bezpečné vzdálenosti od jeho tlustého tatínka a vykřikují: „Když chceš chodit bos,

stačí koupit los!" To mají takovou básničku, ale Momik a jeho maminka nic neslyší a Momik vidí, že i jeho tatínek, obrovský smutný císař, zabořil oči do svých velikých rukou a nikdo z nich tří neslyší tu sebranku, jsou totiž připraveni vnímat jen slova v jejich tajném jazyce, v jidiš (brzy s nimi bude moct mluvit i krasavice Marilyn Monroeová, protože si vzala Žida, pana Millera, a každý den se učí tři slova v jidiš), a všichni ostatní ať si puknou, tak. Maminka se Momika ještě tu a tam dotkne a on už zatím řekl v duchu sedmkrát kouzelné slovo *chajmova,* které musíte říct neobřezancům v krčmě na hranici, tak to totiž stojí v Motlu ben Pejsim, protože když jim řeknete *chajmova,* okamžitě zapomenou na všecko, co zrovna dělají, a poslechnou všecko, co jim řeknete, zvlášť když je požádáte, aby vám pomohli proklouznout do Ameriky, nemluvě už o věcech jednodušších, jako třeba postarat se o ty syčáky ze sedmičky, proti kterým Momik neobřezance ještě neposlal jen proto, že mu to jeho dobré srdce nedovolilo.

„V ledničce máš kuřecí stehýnko pro sebe i pro něj," řekne maminka, „a dávej pozor na kosti, abys snad nedej Bože nějakou nepolkl. A on taky ne, dávej pozor!" „Ano, maminko." „A dávej pozor na plyn, Slejmele, okamžitě ho vypni, abysme nedej Bože nevyhořeli." „Dobře." „A nakonec se taky pořádně podívej, jestli jsi u sporáku zavřel kohoutek, a taky ten kohoutek vzadu. Ten vzadu je nejdůležitější." „Ano." „A nepij sodovku z lednice, včera jsem viděla, že jí v láhvi chyběla dobře sklenice. Tos vypil ty, a teď je zima. A okamžitě, jak vejdeš dovnitř, zamkni na dva zámky, nahoře i dole. Jen jednou to nestačí!" „Dobře…" „A dohlédni na to, ať si jde hned po jídle lehnout, ať se mi netoulá venku v dešti. Venku nemá co dělat. Beztak už o nás všichni říkají, že ho necháváme toulat se venku jako vandráka." „Dobře…" Ještě chvilku mluví jen tak pro sebe, zkusí jazy-

kem, jestli jí ještě nějaké to slovo nezůstalo v puse, protože to dá rozum, že když něco zapomněla, třeba jen jediné slovíčko, tak všechno, co mu řekla, bylo zbytečné, ale oba si myslí, že je všechno v pořádku, že na nic nezapomněla, a že se tedy Momikovi nedej Bože nic zlého nestane, takže už maminka může říct to, co říkává nakonec, totiž tohle: „Nikomu neotvírej, nečekáme žádné hosty. Tatínek a já se vrátíme jako vždycky v sedm, nedělej si starosti. Udělej si úkoly. Nerozdělávej oheň v kamnech, ani když bude zima. Až budeš mít úkoly hotové, můžeš si trochu hrát, ale žádné divočení, a taky moc nečti, nebo si zkazíš oči. S nikým se nehádej. A když ti někdo natluče, okamžitě sem přijď." Hlas jí pomaloučku slábne a vzdaluje se. „Sbohem, Šlejmele, a rozluč se taky s tatínkem. Sbohem, Šlejme. A buď opatrný!"

Takhle se s ním určitě loučila i tenkrát naposled, když byl ještě malé děťátko v královské kolébce. Jeho tatínek, který byl tehdy ještě císařem a bojovníkem commandos, tenkrát zavolal hlavního lovčího království a přiduseným hlasem mu přikázal, aby vzal dítě do lesa a nechal je tam napospas nebeským ptákům. Na všechny děti, co se tam narodily, byla uvalena taková kletba, tomuhle Momik ještě tak úplně nerozumí. Ale ten lovčí se nad ním naštěstí smiloval, potají ho u sebe vychovával a po letech se Momik jako neznámý mladík vrátil do zámku a rázem se tam stal tajným rádcem krále a královny a taky královským tlumočníkem, takže mohl zblízka, aniž o tom kdo věděl, dávat pozor na chudáka krále a na královnu, které zbavili moci; tohle všechno jsou samozřejmě jen výplody jeho fantazie, Momik je chlapec založený velice vědecky a má vyvinutý smysl pro matematiku, ve všech čtvrtých třídách není na počty nikdo jako on, ale zatím, než vyjde pravda najevo, si musí trochu pomáhat fantazií, dohady a taky šepotem, který utichá ve chvíli,

kdy on vejde do pokoje, jako třeba když rodiče seděli a mluvili s Itkou a Šimikem o reparacích a tatínek najednou promluví a hněvivě povídá, a co třeba člověk jako já, který tam přišel o dítě, takže Momik si není tak docela jist, že ty jeho fantazie jsou opravdu jen pouhé fantazie, a někdy, když je mu hodně zle, se může těšit tím, že myslí na to, jak se budou všichni radovat, až bude moct konečně rodičům prozradit, že to on je to dítě, které dali lovčímu – bude to jako Josef a jeho bratři. Ale někdy si myslí něco úplně jiného, totiž že to ztracené dítě bylo jeho dvojče, Momik totiž jasně tuší, že měl kdysi siamské dvojče, a když se narodili, že je oddělili jako v té knize *Neuvěřitelná vyprávění aneb tři sta úžasných příhod, jež otřásly světem*, a že se jednou možná zase setkají a pak se zas budou moct spojit, když budou chtít.

Od stánku s losy jde dál přesně a vědecky, oni říkají, že chodí jako velbloud, jenže nechápou, že si prostě dává pozor na kroky, když jde přes všechny své tajné přechody a všemi zkratkami, o nichž ví jen on sám, ostatně máte taky všelijaké stromy, kterých se jakoby náhodou musí dotknout, protože je mu jich líto, možná totiž musí někomu tam uvnitř ukázat, že na něho nezapomněli, pak projde opuštěným dvorem zapomenuté synagógy, kde bydlí jen starý Munin – tamtudy musí projít strašně rychle, to kvůli sobě i kvůli všem těm umučeným světcům, kteří už nemají trpělivost čekat, až je někdo konečně z té jejich svatosti a mučednictví vysvobodí – a to už je vidět jejich dům, takový betonový čtverec, který stojí vysoko na čtyřech tenkých a třesoucích se nohách a dole je malé skladiště. Po pravdě řečeno měli v tomhle domě dostat jen jeden byt, a ne dva, jenže oni zapsali babičku Heny jako další rodinu, to strýc Šimik jim řekl, že to tak mají udělat, a tak pro sebe dostali celý dům; v té druhé polovině sice nikdo nebydlí a taky tam nikdo nechodí, ale je to jejich, TAM už si vytrpěli dost a podvádět tuhle zatra-

cenou vládu je přímo svatá povinnost. Na dvoře stojí obrovská stará borovice a ta tam nepouští slunce, tatínek vzal už dvakrát sekeru a šel strom porazit, ale pokaždé se sám sebe polekal a mlčky se vrátil domů; maminka byla vzteky celá bez sebe, že prý je mu líto stromu, a ne toho dítěte, které vyrůstá ve tmě bez slunečních vitamínů. Momik má svůj vlastní pokoj a v tom visí obraz našeho premiéra Davida Ben Guriona a taky obrázek letounů Vautour, jejichž roztažená křídla jako křídla ocelových ptáků směle hájí naši oblohu; škoda jenom, že tatínek s maminkou nedovolí, aby si tam pověsil další obrázky, protože prý hřebíky zničí omítku, ale až na ty obrazy, které tu omítku opravdu drobet ničí, je jeho pokoj čistý a uklizený, každá věc je na svém místě, takže z toho pokoje by si rozhodně mohly vzít příklad i ostatní děti, kdyby tam ovšem chodily.

Jejich ulice je tichá, vlastně je to docela malá ulička. Jen šest čísel a pořád je tu klid, až na ty chvíle, kdy Chana Citrinová uráží Pánaboha. I dům, kde bydlí Momik, je dost tichý. Jeho tatínek a maminka moc přátel nemají. Přátele vlastně nemají vůbec, samozřejmě až na Bellu, ke které chodí maminka v sobotu odpoledne, když tatínek sedí v košili u okna a dívá se ven, a samozřejmě tetu Itku a strýce Šimika, ti přijíždějí dvakrát do roka na celý týden, a to se pak všechno změní. Jsou to jiní lidé, podobnější Belle. A i když Itka má na ruce číslo, oba chodí do restaurace, do divadla a taky ke Giganovi a Schumacherovi a pořád se hlasitě smějí, že maminka odvrací hlavu a honem se dotkne rty konečků prstů a ty si položí na čelo a Itka říká, co je, Gizelo, na tom, když se člověk trochu zasměje, a maminka se hloupě usměje, jako by ji při něčem přistihli, a řekne: Ne, to nic, jen se smějte, to já jen tak, to neuškodí. Itka a Šimik také hrají karty a jezdí k moři, Šimik dokonce umí plavat. Jednou se na celý měsíc vydali po moři na luxusní lodi *Jeruzalém*,

protože Šimik má v Nataniji velikou garáž a taky dokáže bezvadně podvádět při placení daně z příjmů; mají jen jediný menší problém, totiž že nemají děti, protože na Itce, když byla TAM, dělali všelijaké vědecké pokusy.

Momikův tatínek s maminkou nikam nejezdí, dokonce ani po Izraeli ne, jen jednou za rok, pár dní po velikonocích, jezdí na tři dny do malého penziónu v Tiberiadě. To je fakt drobet divné, protože na ty dny Momika dokonce uvolňují ze školy. V Tiberiadě se trochu změní, ne tak úplně, ale drobet přece. Sednou si třeba do kavárny a pro všechny tři objednají sodovku a zákusky. O každých takovýchhle prázdninách jdou jedno ráno na pláž, sedí pod maminčiným žlutým deštníkem, který rozhodně můžete mít za slunečník, a všichni na sobě mají velice lehké šaty. Nohy si natřou, aby se jim nespálily, a na nose mají všichni tři malý bílý kšilt z umělé hmoty. Plavky Momik nemá, protože je přece hloupé vyhazovat peníze za něco, co člověk použije jen jednou v roce, krátké kalhoty rozhodně stačí. Po břehu smí běhat jen k vodě, ale můžete se spolehnout, že ví líp než všichni ti uličníci, co si v té vodě plavou, jak přesně hluboké je Genazaretské jezero, jak je dlouhé a široké a které druhy ryb v něm žijí. Po všechna ta minulá léta, co Momik a jeho rodiče jezdili do Tiberiady, přijížděla teta Itka sama do Jeruzaléma, aby dávala pozor na babičku Heny. Z Natanije s sebou vozila kupu polských novin, a když se vracela domů, nechávala je Belle. Momik si z nich (hlavně z *Przeglądu*) vystřihoval obrázky fotbalistů polského národního mužstva, hlavně jeho brankáře Szymkowiaka, co skákal jako kočka, ale ten rok, co k nim přišel dědeček Anšel, s ním Itka odmítla zůstat sama, protože s ním je to prý těžké, a tak si jeli rodiče sami a Momik zůstal s tetou a s dědečkem, protože jen Momik si s ním umí poradit.

Tenkrát, tedy toho roku, Momik poprvé přišel na to, že jeho rodiče utíkají z domova a z města kvůli Dni holocaustu. To už mu bylo devět a čtvrt. Bella mu říkala Benjamínek z naší uličky, ale ve skutečnosti tam byl Momik dítě jediné. Tak to bylo od té doby, co tam v dětském kočárku přijel poprvé a sousedky se nad ním sklánějí a radostně říkaly, oj, paní Neumanová, *vus far a mjauskejt*, ten je ale ošklivej, a ty, které vědí ještě líp, co se patří, odvracely obličej a třikrát si odplivovaly, to aby ho uchránily před tím, co mají v těle jako nemoc; od té doby už devět a čtvrt roku chodí Momik jejich ulicí a pořád má v uších tahle požehnání a to odplivování. Momik byl vždycky chlapec hodný a dobře vychovaný a dobře věděl, co si ti v uličce myslí o ostatních dětech, které v okolí bydlí, totiž že jsou drzé, divoké a že jsou to přivandrovalci z Východu; Momik měl za dospělé, kteří v jejich uličce bydleli, rozhodně velkou zodpovědnost.

Je třeba také říci, že jeho celé jméno znělo Šlomo Efraim Neuman, to na památku tamtěch. Kdyby to bylo možné, byli by mu dali jmen sto, ostatně babička Heny to dělala pořád – říkala mu Mordechaj, Lejbele, Šepsele, Mendl, Anšel a Šulem a Chumak a Šlomo Chajim a Momik se tak naučil znát je úplně všechny, Mendla, který odjel do Ruska, aby se stal chudák komunistou, a zmizel tam, Šulema, horlivého obhájce jazyka jidiš, co jel lodí do Ameriky, jenže ta loď se potopila, Isera, co hrál na housle a přišel o život za těch lumpů, maličkého Lejbeleho a Šepseleho, co už na ně nezbylo místo u stolu, tak byla tenkrát rodina veliká, a tak jim tatínek babičky Heny řekl, že mají jíst jako šlechta, a oni tedy jedli na podlaze pod stolem a věřili mu, Šlomo Chajima, co se stal sportovním přeborníkem, a Anšela-Efraima, co psal tak hezké smutné básně a pak se odstěhoval do Varšavy a stal se tam chudák velkým židovským spisovatelem; ti všichni za těch prokletých nacistů přišli o život. Jednoho

slunného dne městečko napadli, všechny, co tam byli, shromáždili na jednom dvoře u řeky a aiiiii… A tak Lejbele a Šepsele zůstanou navěky docela maličcí a budou se smát pod stolem, Šlomo Chajim, co byl na polovinu těla ochrnutý a zázrakem se uzdravil a stal se z něho opravdový Samson, bude pořád s napjatými svaly na olympiádě židovských městeček a vzadu bude řeka Prut, a malý Anšel, který byl vždycky z nich všech nejslabší, takže si kvůli němu dělali starosti, že nepřečká zimu, a pod postel mu dávali horké cihly, aby nezmrzl, tu na obrázku sedí v námořnickém oblečku, legrační pěšinku uprostřed hlavy, na vážných očích veliké brýle – na mou věru, spráskne rukama babička, jsi mu hrozně podobný! Před mnoha lety mu o nich vyprávěla, to když ona ještě měla paměť a o něm si všichni mysleli, že ještě nedosáhl věku, kdy děti začínají rozumět, ale jakmile mu maminka na očích poznala, že už se nedívá jen tak, okamžitě babičce řekla, aby toho nechala, a schovala taky album s těmi krásnými obrázky (zřejmě je dala tetě Itce). Momik se teď ze všech sil snažil rozpomenout, co přesně na těch obrázcích bylo a o čem byly ty příběhy. Každou novou věc, na kterou si vzpomněl, si okamžitě zapisoval, dokonce i maličkosti, které se nezdály být důležité, protože tohle byla válka a ve válce se musí užívat všeho, co je po ruce. Tak to dělá i Izrael, když bojuje proti těm zatraceným Arabům. Pravda, Bella mu občas pomohla, jenže to dělala bez velkého nadšení, to hlavní musel Momik udělat sám. Nezlobil se na ni, proč taky, bylo mu přece jasné, že kdo byl TAM, nesmí mu nic napovědět a taky od něho nemůže přímo a jednoduše žádat pomoc. V tom státě zřejmě měli všelijaké zákony a utajování. Ale Momik se všech těch těžkostí a problémů nepolekal, protože prostě neměl na vybranou a jednou provždy se s tím beztak muselo skoncovat. Za poslední týdny přibyla v jeho vyzvědačském sešitě spousta křivých řádek,

napsaných potmě pod pokrývkou, ani na to neviděl. Ne vždy věděl přesně, jak má hebrejsky napsat to, co tatínek každou noc vykřikoval ze spaní. Během posledních let se tatínek začal trochu uklidňovat a jeho noční můry skoro zmizely, ale co k nim přišel dědeček, všechno to zas začalo znova. Ty jeho výkřiky byly opravdu divné, ale k čemu jsou logika, rozum a Bella? Když člověk tyhle výkřiky zkoumal za denního světla, všechno bylo rázem mnohem jasnější a jednodušší: v té říši byla válka a tatínek tam byl císařem, ale taky předním bojovníkem, příslušníkem commandos. Jeden jeho přítel (nebo dokonce jeho pobočník) se jmenoval Sondar – to je divné jméno, možná konspirační, jako ta za časů Ecelu a Lechi. Všichni byli ve velikém táboře, který měl komplikované jméno. Tam se cvičili a odtamtud taky vyráželi na odvážné akce, které byly tak tajné, že ani dneska se o nich nesmí nic říkat. V okolí byly také vlaky, ale to už není tak jasné, možná něco jako ty, co mu o nich vypráví jeho bratr Bill, o kterém nemá nikdo ani tušení. Takové, jak na ně útočili indiánští divoši. Všechno je to strašně zamotané. Za jeho tatínka v té říši samozřejmě taky pořádali veliké skvělé podniky, kterým se říkalo *akcióny*, a někdy (to asi aby posílili hrdost obyvatel říše) i nádherné vojenské přehlídky jako ty na Den nezávislosti. Levá pravá, levá pravá, křičí Momikův tatínek ze spaní, *links rechts,* křičí německy a Bella mu to kategoricky odmítá přeložit, a teprve když na ni Momik už skoro křičí, rozzlobeně řekne, že to je levá pravá, vlevo vpravo. To je všechno? diví se Momik, a proč mu to tedy tak umíněně odmítala přeložit? Maminka se tatínkovými výkřiky probouzí, začne do něj strkat, třást jím a plakat, no tak, to už stačí, Tovje, *ša, štil,* vždyť to uslyší to dítě, tam už je po všem, on mi tu uprostřed noci takhle křičí, *a klóg zol ím trefn,* hrom do něj, ještě mi vzbudíš dítě, Tovje! Potom začne tatínek dlouze vzdychat, probudí se a poleká, je

jako žhavá pánev, když ji strčíte pod vodovod, a Momik ve svém pokoji už může pod pokrývkou zavřít sešit, už jenom slyší tatínka, jak sténá do dlaní, a pokouší se zodpovědět přesně jako Amos Chacham nesmírně zajímavou otázku, totiž když se teď tatínkovy ruce dotknou jeho očí a ty oči dál uvidí normálně, zdali už v těch rukou není smrt.

Někdy se totiž stane, že se dotkne i maminky, to když jsou k sobě přimknuti ve stánku s losy. A babičku Heny bral vždycky na rukou ke stolu a zpátky do postele a dědečka Anšela myje každý čtvrtek sám s pomocí hadru a vědra, protože mamince se prý dělá špatně.

Všichni tihle lidé ovšem přišli také ODTAMTUD, jim už možná nemůže uškodit. Za povšimnutí stojí jedna velice důležitá věc, totiž že když prodává losy, tak má na každém prstu takový malý gumový náprstek. Nemluvě už o důkazu nejvědečtějším, totiž o tom, co se stalo pijavicím paní Mirandy Bardugové, co chodila tatínka ošetřovat, když se mu vyrážka na prstech najednou objevila. Momik probírá strašně dlouho všechny možnosti, jak to musí dělat každý řádný badatel: jsou třeba jako vařící kotlík? Je totiž pravda, že když se někdo dívá jen tak a nic neví, může si myslet, že ty ruce jsou docela obyčejné. Nebo jsou kupříkladu jako smirkový papír? Nebo jako ježčí bodliny? Sotva usnul. Už nějakou dobu, to co k nim přišel dědeček Anšel, nemůže Momik v noci usnout. Nebo jsou jako suchý led? Jako injekce?

Ráno před jídlem (tatínek s maminkou vždycky odcházeli z domu před ním) si honem zapisoval ještě jeden nápad: „Naši smělí hrdinové vyrazili frontálním útokem z tábora a překvapili divoké Indiány v čele s Červenou punčochou, kteří přepadli poštovní vlak. Císař cválal v čele na svém věrném koni, pohled na něho byl nádherný, a střílel z pušky na všechny strany. Sondar z jeho oddílu ho kryl zezadu. Obrovský císař křičel dozadu a jeho energický křik zněl celou zmrzlou říší." Momik

dopsal a přečetl si, co napsal. Bylo to zdařilejší než obvykle, ale ještě to nestačilo, ledacos chybělo. A Momik měl někdy pocit, že chybí to hlavní. Musel psát tak, aby to mělo větší sílu a biblický vzlet, jako ta stránka, kterou napsal dědeček Anšel. Jenže jak… Jeho fantazie musí být smělejší, protože věci, které se staly TAM, byly zřejmě něco mimořádného, když o nich všichni tolik hledí mlčet. Momik si tedy začal pomáhat i tím, co se ve škole učili o Ordu Wingatovi a nočních oddílech a taky o letadlech Supermystère, která snad od Francouzů, našich přátel a věčných spojenců, dostaneme, a dokonce se utekl i k představám o prvním izraelském atomovém reaktoru, který teď fakticky stavíme v pískách Nachal Ruvin – minulý týden vyšel senzační článek s obrázky „bazénu", kde tu atomovou věc dělají! Momik cítil, že se blíží řešení celé té záhady. Vždy měl na paměti onen výrok Sherlocka Holmese v „Tančících figurkách", že nač jeden člověk přijde, to může druhý odhalit, a proto věděl, že se mu to podaří. Bojoval za své rodiče i za ostatní. Oni o tom neměli ani tušení, proč taky. Bojoval jako partyzán v podzemí, úplně sám. Jen proto, aby oni všichni mohli konečně trochu zapomenout, trochu si odpočinout nebo se na okamžik přestat bát. A Momik už ví, jak na to. Sice to je dost nebezpečné, ale Momik se nebojí. Totiž on se bojí, ale už nemá na vybranou. Bella, aniž si toho všimla, mu naznačila to nejdůležitější, když mluvila o nacistické bestii. Bylo to už strašně dávno a on tomu moc dobře nerozuměl, ale toho dne, co k nim přišel dědeček a Momik sešel dolů do skladiště vyhledat ten posvátný časopis s povídkou, tu narážku přesně pochopil. A dá se říci, že právě v tu chvíli se Momik rozhodl, že si jedno takové zvíře chytí, aby je zkrotil a přiměl je, aby se změnilo a přestalo všechny ty lidi tak trápit a aby mu konečně taky prozradilo, co se to v zemi TAM stalo a co jim to udělalo. Momika to už plně zaměstnávalo

skoro měsíc, skoro od toho dne, co k nim dědeček Anšel přišel – v noci v nejpřísnější tajnosti, v malém temném skladišti pod domem choval nacistickou bestii.

Tu zimu si lidé pamatovali ještě řadu let. Ne kvůli dešti, ono totiž ze začátku vůbec nepršelo, ale kvůli větru. Ta zima v devětapadesátém, říkali starousedlíci v Bejt Mazmilu, ani dořící už to nemuseli. Momikův tatínek chodil večer domů v kalhotách, z nichž dole vykukovaly žluté spodky, v každém uchu měl obrovský chomáč bavlny a do klíčových dírek strkal kousky novinového papíru, aby tak zastavil vítr, který dovnitř vnikal dokonce i tudy. Momikova maminka šila po nocích na stroji, který jí koupili Itka a Šimik. Bella to zařídila tak, že všelijaké paní si chodily dát u maminky vyspravit povlaky a přišít záplaty na stará prostěradla; takhle se do domu dostal ještě nějaký ten halíř. Byla to singrovka z druhé ruky, a když na ní maminka šila a kolo se točilo, Momikovi připadalo, jako kdyby to maminka snovala počasí venku. Tatínek byl z rámusu, který stroj dělal, strašně nervózní, ale říkat nemohl nic, protože těch pár halířů potřeboval taky, navíc si nechtěl pohněvat maminku a její ostrý jazyk, a proto jen přecházel po domě sem a tam, vzdychal, zapínal a zase vypínal rádio a pořád říkal, že za tenhle vítr a vůbec za celou situaci může tahle zatracená vláda. Vždycky volil stranu ortodoxních židů, ne že by snad byl ortodoxní, proč taky, ale nenáviděl Ben Guriona, protože byl u moci, všeobecné sionisty, protože byli v opozici, a Jaariho, protože patřil k těm zatraceným komunistům. Říkal, že od té doby, co ortodoxové vystoupili z koalice, nás potrefila tahle zima a vítr a sucho, což prý je všechno znamení, že se Pánubohu nelíbí, co se tady děje, říkal tatínek a přitom pokukoval směle i opatrně po mamince; ta ani nepřestávala šít a jen si tak pro sebe nahlas říkala, *ojch mir a politikaker,* Dag Hammarskjöld…

Momik byl ale dost ustaraný, protože si všiml, že tenhle vítr nejrůznějším lidem, s nimiž se Momik spřátelil až poslední dobou, tak nějak zamotává hlavu; měl takový pocit, i když nevěřil, že se něco takového opravdu může stát, jenže všechno bylo najednou divné a trochu to až člověku nahánělo strach. Vezměte si třeba Chanu Citrinovou. Dostala další část odškodného za krejčovskou dílnu, kterou rodina krejčího měla v Gdaňsku, a místo aby si nakoupila jídlo nebo to strčila do starého střevíce v komoře, hned všechno rozházela za šaty – *aza jór ojf mir,* to si dám líbit, jak se to ta ženská zas vymódila, povídala maminka Belle a oči jí hněvivě planuly. A jak prý se ta děvka tou ulicí špacíruje, nosí se jak ten parník *Jeruzalém*, to bych ráda věděla, co tam ztratila? A Bella, která je učiněné zlato a i té Chaně dá vždycky zadarmo sklenici čaje, se zasměje a řekne, co se kvůli ní rozčiluješ, Gizelo, přivedlas ji snad na svět v sedumdesáti, že si s ní děláš tolik starostí? Cožpak nevíš, že ženská si kupuje kožich, aby sebe zahřála a sousedky dohřála? A Momik je poslouchá a ví, že Bella s maminkou vůbec nechápou, oč tady jde, protože Chana chce být ve skutečnosti hezká ne proto, aby dopálila maminku, ani kvůli těm svým šamstrům, ale proto, že přišla na něco nového, a jen on o tom ví, protože vždycky pozorně poslouchá, co si Chana sama pro sebe říká, když sedí na lavičce s těmi stařeny a škrábe se. Ale nejen Chana Citrinová to najednou přehání. Najednou i pan Munin byl divnější než obyčejně. U něj to sice začalo ještě dřív, než k nim přišel dědeček, ale poslední dobou tomu propadl úplně. Počátkem roku vám pan Munin slyšel, že Rusové poslali na Měsíc Lunik 1, a hned se začal zajímat o vesmír; od té doby skoro ztratil všechnu trpělivost a Momika přímo nutil, aby mu ještě za tepla přišel říct každou novinku, kterou o sputnicích uslyší, a dokonce mu slíbil, že pokaždé, kdy bude Momik místo něj poslouchat

pořad Novinky ze světa vědy, který v rádiu dávají v sobotu ráno, a bude mu vyprávět všechno o našem příteli – tak totiž říkal Luniku 1, jako by se spolu odněkud znali – zaplatí mu dva piastry. A Momik opravdu každou sobotu po tom pořadu chodíval dolů na dvůr a dírou v plotě prolézal na dvůr opuštěné synagógy, kde pan Munin bydlel jako hlídač. Honem mu vyprávěl všechno, co v pořadu slyšel, a Munin mu dával lístek, který připravil vždycky už v pátek; stálo na něm: „Po uplynutí dne sobotního vyplatím do rukou doručitelových částku 2 (dvou) piastrů." Takhle to šlo už několik týdnů a nevyskytly se nejmenší problémy. Když Momik přinesl výjimečně dobré zprávy o vesmíru a nových výzkumech, Munin byl z toho celý šťastný. Shýbl se a kreslil Momikovi holí na zem Měsíc jako kulatý míč, vedle něj devět planet, jejichž jména zná zpaměti, a vedle nich s hrdostí majitele svého přítele Lunika 1, který arci Měsíc drobet minul a stal se chudák desátou planetou. Munin je velký učenec, vysvětluje Momikovi, jak je to s raketami a s tryskovým pohonem a s jedním badatelem, který se jmenuje Caljukov a kterému Munin jednou poslal dopis s nápadem, který mu mohl vynést Nobelovu cenu, jenomže pak přišla ta válka, všechno šlo k čertu a ještě nepřišel ten pravý čas, aby se o tom mluvilo. Ale až se to stane, uvidí všichni, co je Munin zač; jo, závidět, to oni umějí, akorát tak závidět, protože jaktěživ nepoznají, co je to řádný, pravdivý život, co je to štěstí… Ano, on se nestydí to slovo vyslovit, Momo, štěstí, to přece někde být musí, no ne? Ale co ti tady mutýruju mozek… Kreslil do prachu a mluvil a Momik před ním stál, ničemu nerozuměl a viděl maličkou pleš, pokrytou špinavou černou čepičkou, držátka dvojích brýlí, které Munin svazoval žlutou gumičkou, a dlouhé bílé štětiny na jeho tvářích. Skoro vždycky mu ze rtů visela nezapálená cigareta a věčně z něho vycházela podivná ostrá vůně, nepodobná žádné

jiné, leda snad vůni svatojánského chleba. Momik stával blízko Munina a docela rád tu vůni čichal a ani Muninovi to nebylo tak docela proti mysli. A jednou, když Američané vypustili Pioneer 4 a Momik to přišel Muninovi povědět, ještě než odešel do školy, našel ho jako pokaždé sedět na slunci, na starém sedadle z automobilu, zálibně se vyhříval jako kocour a vedle něho, na starých novinách, byl nadroben vlhký chléb pro jeho ptáky, které pořád krmí (ti ptáci už ho opravdu znají a všude za ním létají); pan Munin si zrovna četl nějakou svatou knihu s obrázkem nahé věštkyně na obálce, Momik měl dojem, že tuhle knížku viděl v Lifšicově galanterii v obchodním centru, ale to se určitě mýlil, protože pan Munin se o takovéhle věci nezajímá, Momik přece dobře ví, jaké dívky Munin v inzerátech hledá. Munin knížku okamžitě schoval a povídá: Nuž Momiku, jakých zpráv nám přinášíš? (vždycky se vyjadřoval jako naši mudrci blahé paměti), Momik mu pověděl o Pioneeru 4, a Munin vyskočil ze židle, strašně vysoko Momika vyzvedl, s těmi svými bodavými štětinami, potrhaným kabátem a vší tou vůní ho k sobě celým tělem přitiskl a začal tam s ním na dvoře tančit jakýsi podivný tanec, který člověku až nahánět strach, proti nebesům, proti korunám stromů i slunci – Momik se jen bál, že někdo půjde kolem a zahlédne ho –, Muninovi poletovaly za zády dva černé šosy jeho pláště, a teprve když ho všechny síly opustily, postavil Momika na zem, ruče vylovil z kapsy pláště složený starý list papíru, rozhlédl se na všechny strany, aby se přesvědčil, že ho živá duše nevidí, potom na Momika zakýval prstem, aby šel blíž, a Momik – hlava se mu ještě pořádně točila – blíž šel a viděl, že je to jakási mapa a na té stála nějaká jména v neznámé řeči a všude možně byla zakreslena spousta malých šesticípých hvězd; Munin se k němu naklonil, přímo do obličeje mu zašeptal: „Pán spasil mžikem oka a synové světla vznesli

se vysoko," a dlouhou starou rukou udělal pohyb naznačující mohutný skok, a udělal fjúúú! tak hlasitě a divoce, že Momik – hlava se mu pořád ještě točila – uskočil, klopýtl o kámen a upadl; v tu chvíli vám na vlastní oči uviděl, jak se černý, páchnoucí, rozesmátý Munin s mohutným závanem větru tak trochu šejdrem vznáší přímo na nebesa, jako třeba prorok Eliáš s tím svým povozem. V tom okamžiku – a Momik věděl, že na něj jaktěživ nezapomene – se konečně dovtípil, že Munin je doopravdy takový ten kouzelník, co se o nich nesmí vědět, jako třeba lamed-wawové, ti tajní světci, co na nich stojí svět, a taky že Chana Citrinová není prostě jen tak nějaká žena, nýbrž čarodějka, že jeho dědeček Anšel je jakýsi prorok, který ale předpovídá pozpátku a pořád vypráví o tom, co už bylo, a že možná i Max a Moritz a pan Markus mají nějaké tajné úkoly a ti všichni že taky nejsou náhodou, ale proto, aby Momikovi pomohli, protože předtím, než začal bojovat za své rodiče a pěstovat bestii, si ani nevšiml, že oni tu bydlí. Tedy to možná trochu přehání, všimnout si jich všiml, ale nikdy s nimi vyjma Munina slovo nepromluvil, vždycky se od nich hleděl držet co nejdál, a teď je s nimi najednou pořád, a když s nimi není, tak na ně aspoň myslí, na to, co vyprávějí, a na zemi TAM. Jak byl hloupý, když to prve nepochopil! On jimi upřímně řečeno taky trošku pohrdal kvůli tomu, jak vypadali, jak páchli a jací byli vůbec; teď jenom doufal, že mu ještě stihnou ledacos tajného naznačit a jemu že se to podaří rozluštit, než jim ten bláznivý vítr něco udělá.

Když se Momik s dědečkem v poledne vraceli domů, museli se proti větru pořádně opřít; stěží viděli na cestu a lekali se všelijakých podivných hlasů, promlouvajících všemi možnými jazyky, o nichž si byl Momik jist, že se ukryly ve skulinách stromů a puklinách popraskaných chodníků – zřejmě tam byly už strašně dlouho, až

je odtamtud vymetl ten vítr. Momik si rázně strkal ruce do kapes a nepřestával litovat, že v létě nejedl víc a že trochu nepřibral, a dědeček proti větru postupoval těmi svými rozháranými pohyby, jenže najednou třeba úplně zapomněl, kam vlastně jde, zastavil se, rozhlédl se kolem, natáhl ruku jako malé dítě a čekal, že někdo přijde a vezme ho za ni; taková chvíle byla opravdu dost nebezpečná, protože právě teď mohl vítr využít příležitosti a odnést si ho, jenže Momik měl reflexy, no úplný Chodorov, takže pokaždé přišel včas, aby dědečka dohonil, pevně mu sevřel ruku, která vám byla uvnitř tak měkká, a šel s ním dál. To už toho měl vítr pochopitelně právě tak dost, řítil se na ně z údolí Ejn Kerem i z údolí Malcha a vrhal na ně mokré stránky novin a staré volební plakáty ze zdí. Vítr vyl jako šakal a cypříše z toho vytí úplně šílely, začínaly se naklánět a svíjet na všechny strany, jako by je někdo lechtal na břiše, trvalo strašně dlouho, než se Momik s dědečkem dostali domů, Momik odemkl oba zámky a okamžitě zas zamkl, i na ten dolní. Teprve potom přestával ten vítr v uších a člověk konečně něco slyšel.

Pak mohl Momik nechat brašnu brašnou, sundat dědečkovi tatínkův veliký starý kabát, honem si k němu trochu přivonět, posadit dědečka ke stolu a oběma ohřát jídlo. Babičce Heny se v poledne muselo jídlo nosit do jejího pokoje, sama totiž z postele nevstávala, ale dědeček jí s ním, a to je Momikovi milé, je to, jako by to byl opravdový dědeček, se kterým se dá mluvit a tak.

Babičku Heny měl Momik moc rád. Dodneška ho zabolí, kdykoliv si na ni vzpomene. A když si člověk pomyslí, v jakých mukách umřela! Nu, babička Heny měla rozhodně svůj vlastní jazyk, který se u ní objevil, když už jí bylo sedmdesát devět, poté, co zapomněla polštinu, jidiš a tu trošku hebrejštiny, co se naučila tady. Když se Momik vracel ze školy, hned se běžel podívat,

jak se jí daří, a ona byla radostí celá vzrušená, celá zčervenala a mluvila na něho tím svým jazykem. Nosíval jí jídlo, sedal si a díval se na ni. Zobala z talíře jako ptáče. V drobném obličeji měla svůj obvyklý úsměv, takový vzdálený, a s tím úsměvem na Momika mluvila. Vždycky to začínalo tím, že se na něj jako na Mendla zlobila, že takhle opustil rodinu a odjel jako nějaký chudák pracovat do místa, které se jmenovalo Borislav, a odtamtud se zatoulal do Ruska, kde zmizel, a jak prý jen mohl udělat něco takového a zarmoutit matku a sourozence; pak po něm jako po Šolemovi chtěla, aby i když přijede do té Ameriky, kde se zlato válí na ulici, nezapomněl, že je Žid a aby si nasazoval tefilin a každý den se modlil v synagóze, a pak ho jako Isara prosila, aby jí na housle zahrál *Šerale,* a zavírala oči a bylo vidět, že ty housle opravdu slyší, a tak se na ni Momik díval a neodvažoval se ji vyrušit. Bylo to hezčí a dojímavější než nějaký film nebo kniha, někdy mu z toho vážně až vyhrkly slzy, a rodiče se ho pokaždé ptali, co má co tolik vysedávat v pokoji babičky Heny a poslouchat ty její řeči v jazyce, kterému beztak nikdo nerozumí, na což Momik říkal, že on rozumí všemu. Fakt. Momik totiž takové nadání měl. Na nejrůznější jazyky, kterým nikdo nerozuměl, a rozuměl dokonce, i když lidé mlčeli nebo když za celý život řekli jen dvě slova jako ten Ginzburg, co pořád říkal, kdo jsem, kdo jenom jsem; Momik už věděl, že Ginzburg ztratil paměť a teď že se všude snaží zjistit, kdo je, dokonce i v popelnicích, a už mu chtěl navrhnout (teď spolu na té lavičce tráví celkem dost času), aby napsal do toho pořadu, co v něm vyřizují pozdravy od čerstvých přistěhovalců, že ho třeba někdo bude znát a připomene mu, kdo je a kde se ztratil. Vážně, Momik uměl přeložit všechno, byl přece královský tlumočník. Uměl přeložit i nic v něco, to proto, že věděl, že něco takového – nic – vůbec neexistuje, že vždycky je něco, no a přesně tak to

bylo s dědečkem Anšelem, který taky jídal jako ptáče, zobal a potom polykal, jenže o něco bojácněji než babička, TAM určitě museli jíst vždycky strašně rychle, jako Židé v Egyptě za velikonoční noci. Momik přijde nakonec na kloub i dědečkovu příběhu, už teď věděl, že ho dědeček vypráví nějakému muži či dítěti jménem Hernajgl, k tomuhle slovu se totiž pořád vracel a vyslovoval je přitom všelijak – jednou se zlobil, jindy zas lichotil, potom zas byl smutný, ale před třemi dny Momik dědečka, když ve svém pokoji mluvil sám se sebou, pozorně poslouchal a zřetelně slyšel, jak dědeček říká „Fried", a tohle jméno přece Momik znal už z toho posvátného časopisu. Vzrušením se mu roztřásly ruce, ale hned si řekl, no co, tohle jsou přece staré záležitosti, proč by to dědeček pořád takhle vyprávěl, a ještě k tomu takhle vzrušeně? Ale pochopitelně se rozhodl, že zkusí i tohle, a tak teď, když dědečka přivedl z té zelené lavičky domů a posadil ho ke stolu, najednou řekl, nečekaně a bez předchozího upozornění: „Fried! Paula! Otto! Herotjon!" Tedy trochu nebezpečné to bylo. Najednou měl pocit, že mu dědeček udělá něco ošklivého. Dědeček se na něj opravdu strašně vylekaně zadíval, ale nic mu neudělal, a poté co možná celou minutu mlčel, řekl klidně a naprosto zřetelně: „Hernajgl", křivým palcem si ukázal přes rameno, jako kdyby tam nějaký Hernajgl, malý či velký, opravdu stál, potom šeptem, který až nahánět strach, pronesl: „Nacikaput", a najednou se na Momika doopravdy usmál, jako někdo, kdo je schopen chápat, naklonil se nad talířem, až se jeho obličej přiblížil obličeji Momikovu, a řekl mu něžně „Kaziku!", tak něžně, jako by Momikovi dával dárek, a ruce držel chviličku tak, že znázorňovaly drobného človíčka, skřítka či malé dítě, maličko jej pohoupal v náručí, jak se to opravdu dělá s dítětem, a dál se na Momika tak hezky usmíval. Najednou Momik viděl, jak moc je dědeček Anšel podobný

babičce Heny, což ovšem nebyl žádný div, když přece byli bratr a sestra, jenže pak se stalo něco, co se už stalo jednou – dědečkův obličej rázem znepřístupněl, jako kdyby někdo uvnitř dědečka zavolal, aby tam venku všeho nechal a rychle se vrátil dovnitř, protože času je málo, a on tedy zas začal se vším znova, se vším tím mumlánim, pobrukováním, pohyby a bílými slinami, které mu při řeči nepřestávaly vytékat z koutků úst. Momik se na židli opřel a byl velice pyšný, že dokázal takhle jako ti commandos prorazit přímo do dědečkova příběhu jako nějaký *alter kop* Meir Har-Cijon, a přestože toho věděl velice málo, byl si už jist, že mezi dědečkem Anšelem a Hernajglem na straně jedné a válkou, kterou Momik proti nacistické bestii už nějaký čas vede, na straně druhé existuje velice úzká souvislost a že je docela dobře možné, že dědeček, přestože přichází ODTAMTUD, není ochoten vzdát to a zanechat boje, že je ze země TAM zřejmě jediný, kdo je ochoten bojovat dál, a proto že on a Momik jsou tajní spojenci.

Momik seděl a díval se na dědečka očima plnýma úcty. Dědeček mu teď připadal úplně jako nějaký dávný prorok, třeba Izaiáš nebo Mojžíš, a rázem mu bylo jasné, že všechny jeho dosavadní plány, čím bude, až vyroste, byly jedinou velikou chybou a že jen jediná věc stojí za to, totiž být spisovatelem jako dědeček. Při té myšlence si najednou připadal tak lehký, že začal málem poletovat pokojem jako balón, a tak honem utíkal na záchod, jenže tam zjistil, že se mu čurat vůbec nechce, tentokrát že je to zřejmě něco jiného, a tak celý zmatený utíkal do svého pokoje, vytáhl z úkrytu sešit, o jehož existenci neměl nikdo ani tušení a který mu sloužil jako deník, záznamník o průběhu pátrání i jako ta nejvděčnější sbírka všeho toho, co v zemi TAM bylo, císařů a králů, bojovníků a průkopníků užívání jazyka jidiš, účastníků židovských olympiád, známek a bankovek a taky podrobných kreseb

všech zvířat a rostlin té země. Velkými písmeny si tam zapsal: „Důležité rozhodnutí!!!" Pod to si napsal to rozhodnutí, totiž že bude spisovatelem jako dědeček, potom se na ta písmena důkladně zadíval, viděl, jak strašně moc jsou krásná, mnohem hezčí než ta, co píše obyčejně, a pocítil, že musí najít nějaký slavnostní závěr, který by se k tomu velkému rozhodnutí hodil. Pomýšlel na to, že napíše *Chazak, chazak wenitchazek,* jak to stává na konci knih Písma, ale jeho ruka rozhodla za něho, najednou se sama od sebe vznesla ke stránce a vmžiku napsala dávný smělý výkřik Nechemiji ben Avrahama: „Naši chlapci ze sebe vydají všecko!"; hned jak to napsal, začal ho naplňovat pocit zodpovědnosti a on se pomalu a vážně vrátil do kuchyně, setřel dědečkovi jemně z brady mastnotu z kuřecího stehýnka, odvedl ho za ruku do jeho pokoje, pomohl mu svléci se – tamto uviděl, i když se snažil nedívat – a potom se vrátil do kuchyně a řekl si, není času nazbyt.

Nejdřív zapnul velké rádio, co má na skleněné stupnici všechna hlavní města světa, počkal, až se zelené oko zahřeje, a vzápětí uslyšel, že začátek pořadu, co v něm vysílají pozdravy od nových přistěhovalců a pátrají po příbuzných, už zmeškal; moc doufal, že ta *jeho* jména zatím nehlásili. Vzal z ledničky kousek papíru, na který tatínek velkými písmeny, jako píší prvňáčci, napsal několik jmen, a četl zároveň s hlasatelkou v rádiu; říkala právě: Rochale, dcera Pauly a Avrahama Seligsonových z Przemyšlu, hledá svou mladší sestru Leale, která se zdržovala ve Varšavě v letech… Elijahu Frumkin, syn Jocheced a Heršla Frumkina ze Stryje, hledá manželku Eliševu rozenou Eichlerovou a syny Jaakova a Meira… Momik se na papír ani nemusí dívat, všechna ta svá jména zná přece nazpaměť. Paní Ester Neumanová rozená Šapirová, dítě Mordechaj Neuman, Cvi-Hirš Neuman a Sara-Bella Neumanová, spousta ztracených Neumanů,

kteří se potloukají někde v zemi TAM… Momik už rádio neposlouchá tak pozorně, místo toho si sám čte hlasem té ženy v rádiu, smutným, pravidelným a tak trochu zoufalým, který slyší vždycky při obědě od té doby, co se naučil číst a co mu dali ten papír se jmény: Jicchak ben Avraham Neuman, Arje-Lejb Neuman, Gitl, dcera Hiršla Neumana, všichni jsou to Neumanové, všichni jsou to příbuzní jeho tatínka, tedy příbuzní, ale strašně moc vzdálení – tak mu to vysvětlili už mockrát. Jeho prst kreslí na papír, zašpiněný mastnotou tisíce a jednoho oběda, kroužky, v každém z nich je jedno jméno, ale vtom si Momik vzpomene: ano, přesně tohle je ta melodie, co se ozývá v řeči těch starých lidí, když si na lavičce vyprávějí historky o zemi TAM.

Bylo už půl druhé, musel si pospíšit. Důkladně vyčistil stůl a svou zvláštní metodou umyl nádobí (to se odmastí saponátem, opláchne a potom se ještě jednou vezme saponát a opláchne), až se vidličky a talíře blýskaly, že bylo radost pohledět; oni totiž moc dobře vědí, že Momik nestrpí, aby se v dřezu válelo špinavé nádobí. Potom strčil do sáčku svou čtvrtinu kuřete, které se ani nedotkl, a důkladně prohlédl ledničku, co by tam pro bestii mohl vzít. Slídil mezi láhvemi s novými i staršími medicínami, zavařovacími sklenicemi se zeleninou, talířem s huspeninou z telecích nožiček, která zůstala ještě od soboty, a mezi hrnci s jídlem přichystaným k večeři, tak navýsost důležité, už potisící se zahleděl na láhev s růžovým vínem, co je před několika lety dostali od jakéhosi neznámého člověka, který si u nich koupil los a ten vyhrál tisíc liber. Byla to ta největší cena, kterou u nich vůbec někdo vyhrál, a tak Momik napsal na kus tvrdého papíru velikými písmeny: „U tohoto stánku vyhrál tento týden los číslo to a to 1000 izraelských liber!!!" Že ten člověk věděl, co se sluší a patří, přišel jim poděkovat a přinesl tu láhev, to od něj bylo opravdu

hezké, jenomže kdo by u nás prosím vás něco takového pil? Jenže na druhé straně se nesluší to vyhodit... Momik vzal lahvičku jogurtu (mamince může vždycky říct, že ho snědl), okurku a vajíčko, a poté co chvíli pozorně poslouchal za dědečkovými dveřmi a slyšel, že dědeček spí a ze spaní si sám se sebou povídá, vyšel z bytu, zamkl (i na ten dolní zámek), seběhl ze schodů, vstoupil pod tenké betonové sloupy, přímo doprostřed větru, a vší silou se jal tlačit těžké skřípající dveře sklípku. Zhluboka si povzdechl nad osudem smrtelníků, vešel a v tu chvíli mu na zádech i v obličeji vyrazil studený pot. Tiskl se těsně ke zdi, pěst v ústech, aby nekřičel, utíkej, utíkej, křičí v duchu sám na sebe, utíkej, vždyť tě sežere, ale neutekl, on přece musí, on vede válku... Páchne to tu ošklivě, zatuchle, páchne to tu vlhkostí a plísní, zvířaty a zvířecími hovínky, a ještě k tomu ty strašidelné zvuky tam ve tmě, to šustění a šeptání a steny, o stěnu klece zavadí veliký dráp, pomaloučku se roztahuje křídlo a skřípavě se otevírá zobák, běž, utíkej, ale on neuteče. Dovnitř proniká maličkým okénkem, také zakrytým kusem tvrdého papíru, jen troška světla a díky té začínají oči tmě pomaloučku přivykat a pak se dá jakž takž rozeznat, že podél stěny stojí na podlaze několik uzavřených dřevěných beden; pravda, ne všechny jsou plné, ale to proto, že lov ještě pokračuje.

Zatím si nemůže naříkat, úlovek je rozhodně nadějný. Má velikého ježka, kterého našel na dvoře, ježka s černým špičatým smutným obličejem jako obličej drobného člověka, želvu, kterou Momik našel v údolí Ejn Kerem a která ještě spala zimním spánkem, ropuchu, ta chtěla přejít silnici a Momik ji zachránil a přinesl sem, a taky ještěrku, která se v okamžiku, kdy ji chytil, sama zbavila ocasu; Momik neodolal pokušení, sebral ocas do papíru (žaludek se mu při tom zvedal), dal jej do zvláštní klícky a na lístek na klícce napsal: „Zatím neznámý živočich. Možná jedovatý." Pak mu ale jeho svědomí vědce nedalo a nápis korektně poopravil: „Ocas, možná jedovatý." Protože člověk vážně nikdy neví. Momik má i kotě, které se v té tmě v kleci zřejmě drobet pomátlo, a taky – a to je zlatý hřeb jeho sbírky – mladého havrana, který vypadl z hnízda na borovici přímo na pavlač. Rodiče tohohle havrana Momika moc podezírají, střemhlav se na něj vrhají, když jde sám přes dvůr, před několika týdny ho dokonce párkrát klovli do zad a do ruky, že mu až tekla krev, byla to tedy vážně psina, jenže dokázat mu nemůžou nic. Mladý havran dostává každý den kuřecí stehýnko, drápy a zahnutým zobákem je trhá na kousky a Momik se na něj dívá a myslí si, jak strašně krutý ten havran je a jestli to on je ta bestie, jenže zatím se nedá říct, ze kterého zvířete se bestie vyklube, to se uvidí, až když se těmhle všem dostane té správné stravy a péče.

Před několika dny zahlédl laň. Když sestupoval po pěšině v Ejn Kerem, najednou se proti němu mihla světle hnědá skvrna na skalách. Náhle se zastavila, otočila hlavu, půvabně, plaše, divoce. Laň. Natáhla hlavu kupředu, aby ho zvětřila. Momik zatajil dech. Přál si, aby jeho pach byl příjemný, aby to byl pach přítele. Laň pokrčila ve vzduchu nohu a pach zkoumala. Pojednou uskočila, široce rozevřenýma očima, v nichž nebyla ani troška zalíbení, se na něho podívala, podívala se na něj se strachem a rychle utekla. Momik ji potom hledal mezi skalami ještě dobrou hodinu, ale už ji nenašel. Zlobil se, ani nevěděl proč. Kladl si otázku, jestli i z ní by se mohla stát nacistická bestie, vždyť přece Bella řekla jasně: Z každého zvířete. Jenže opravdu z každého? Měl by se na to Belly ještě jednou přeptat.

Bedny s nápisy *Tenuva* a *Osvěžující soda Tempo* vzal Momik vzadu za Belliným krámkem. Důkladně je vystlal hadry a starými novinami a opatřil malými zámečky z drátu. Všechny ostatní věci, které ve sklepě byly,

dal stranou – kifat babičky Heny, velké postele Židovské agentury, slamníky páchnoucí močí, kufry, které až praskaly, jak byly přecpané hadry, převázané provazy, aby se neotevřely, dva veliké pytle plné nejrůznějších bot (staré boty přece člověk nezahodí, kdo šel jednou bos dvacet kilometrů sněhem, ten to ví moc dobře, tak to říkal tatínek – to taky bylo to jediné, co mu tatínek naznačil, a Momik si to honem zapsal; sníh se mu právě hodil k té Sněhové královně, která tam všechny nechala zmrznout). Z kuchyňské kredence ukradl pár starých talířů a napůl rozbitých šálků, aby v nich dával do klecí jídlo; maminka si toho samozřejmě hned všimla, ale on křičel, že to on ne, jenže viděl, že mu nevěří, a tak sebou praštil na zem a tloukl rukama a nohama, a dokonce jí řekl něco strašného, řekl jí, aby ho nechala na pokoji a nepletla se do jeho záležitostí (tedy po pravdě řečeno, než začal bojovat s bestií, jaktěživ takhle nemluvil, s ní ani s nikým jiným); maminka se doopravdy polekala, okamžitě zmlkla, ruka přitištěná k ústům se jí třásla a oči se jí rozevřely tak, až se Momik bál, že se jí v tu chvíli roztrhnou, jenže co teď mohl dělat, prostě mu to uklouzlo, no. Vůbec netušil, že je schopen takhle mluvit. Prostě mu neměla překážet. Že mu nepomáhají, když nesmějí, prosím, ale takhle mu bránit?

Víckrát už z domu nic nevzal. Vzít odtamtud něco je vážně nebezpečné, maminka má přece oči i vzadu a s otevřenýma očima taky spí, vždycky vidí, nač on myslí, to už se párkrát ukázalo. V domě ví úplně o všem. Když po večeři utírá vidličky, lžíce a nože, s brumlavým prozpěvováním je potichu přepočítává. Ví, kolik střapců má koberec v obýváku, a úplně vždycky ví naprosto přesně, kolik je hodin, přestože nemá hodinky. Prorocký dar je zřejmě věc, která se dědí, začalo to totiž dědečkem Anšelem, zdědila to maminka a teď Momik, jako se dědí nemoci.

Musíme ale říci, že Momik věštbami čas nikdy neztrácel, spíš se snažil být génius jako ten Šaja Weintraub, co počítal minuty zbývající do velikonoc. Poslední dny si totiž i Momik věčně hraje s čísly, tedy není to nic závažného, ale zajímavé je to dost – počítá na prstech písmena různých slov, co lidé říkají. Momik Neuman z Bejt Mazmilu v Jeruzalémě vám tak objevil zvláštní metodu, jak počítat na prstech, rychlou jako počítací stroj, a kdo o tom nic neví, nic neuhodne; na pohled to totiž vypadá, že Momik člověka, který na něho mluví – třeba paní učitelku nebo maminku – pozorně poslouchá, ale v duchu a taky na prstech se mu dějí věci, o kterých nikdo nemá ani tušení. Neděje se to s každým slovem, proč taky, není přece blázen, ale jsou slova, která mají takový zvláštní zvuk, která znějí tak, že když Momik takové slovo slyší, prsty se mu po něm hned rozeběhnou po celé jeho délce, hrají na ně jako na klavír a rychlostí supermystèru, jako by měly zadní trysku a její pomocí prorážely zvukovou bariéru, počítají. To třeba když v rádiu řeknou „diverzanti", prsty se mu rychle samy od sebe rozběhnou, jedna ruka, tedy pět prstů, a ještě jedna, celkem deset písmen. Nebo když řeknou „trenér reprezentačního týmu", dají se prsty do počítání, a hned tu máme pětadvacet písmen, nebo to kouzelné slovo „uran", což je ta nejdůležitější věc v celém atomovém reaktoru, trrrrr... Momik je už tak vytrénovaný, že takhle může v duchu počítat na prstech celé věty, které se mu líbí, jako třeba „naše jednotky se vrátily beze ztrát" – rovných šest rukou; je to doopravdy hezká, zajímavá a uklidňující hra, a navíc samozřejmě posiluje svaly na rukou a na prstech, což je pro Momika hrozně důležité, protože je trochu menší a spíš než malý je ještě hubený, ale: 1) i menší lidé mohou být silní, důkazem čehož je Ernie Tyler, ten trpasličí anglický hráč (tedy skrček), co zachránil Manchester United a letos ho postoupili Sunderlandu, aby ho

taky zachránil, a 2) když bude cvičit prsty a vůli jako Rafael Halperin, velice brzy snad bude právě tak silný jako ten slavný židovský zápasník ze země TAM Ziša Breitbart, kterého se báli i ti zatracení nevěrci a při pohledu na něho každému zašla chuť něco si s ním začít. Jedno pravidlo Momikovy nové hry mimochodem říká, že slova, která končí na prostředníku, přinášejí štěstí, a proto se někdy vyplatí přidat ke slovu určitý člen, aby to vyšlo přesně na ten prst. Na tom přece nic není, užívat lsti se smí. Ve válce jsou lsti dovoleny.

Ještě chvilku v temném skladišti vyčkává. Bestii to možná není dost dlouho, ale pro něj je zatím těžké zůstat tak dlouho, jak by opravdu měl, aby ji přiměl, aby vylezla. I tak se mu nepodaří ovládnout se, počurá se jako malé děcko a musí se domů rychle běžet převléknout. Proti tomuhle ještě nic nevymyslel. Stačí, aby havran trochu rozepjal svá černá křídla a zamával jimi, a už má Momik celé kalhoty mokré. Mokrá je i košile, páchne potem jako po dvou hodinách tělocviku, a ten kocour ustavičně zle, táhle vyje, oči přimhouřené. První noc ho slyšeli až nahoře v domě, tatínek ho chtěl jít hledat a poslat ho ke všem čertům, ale maminka mu nedovolila, aby chodil samotný do tmy; pak si na něj zvykli a prostě ho už neslyšeli, ono i to vytí už bylo mnohem tišší, jako kdyby se ozývalo někde uvnitř kocourova břicha. Momik kocoura upřímně řečeno lituje, dokonce už pomýšlel na to, že ho pustí, jenže je tu jedna potíž, totiž že se mu Momik bojí otevřít klec, protože kocour se na něj určitě vrhne, takže to zatím dopadlo tak, že kocour zůstal, ale Momik si tak trošku připadá, jako kdyby to on byl zajatcem kocourovým, a ne naopak.

Potom se přinutí zůstat tam stát se zavřenýma očima, celé tělo mu svírá křeč bojové bdělosti, dvě ruce tři prsty, to pro případ, že by se nedej Bože něco stalo; havran a kocour se na něj pořád upřeně dívají a najednou havran

otevře zobák a vydá chraptivý, výhružný šeplavý zvuk, a Momik, aniž ví jak, je už venku, nohu odshora až dolů mokrou.

Vyběhne nahoru po schodech, otevře, zavře a zamkne (i na ten dolní zámek), zakřičí „Dědečku, jsem tu!“, převlékne si kalhoty, pořádně si umyje počuranou nohu, ze které se člověku zvedá žaludek, sedne si, aby si udělal úkoly, jenže napřed musí počkat, až se mu ruce přestanou třást. V pořádku. Teď už může nakreslit rovnostranný trojúhelník, v úloze z biblické dějepravy odpovědět na otázky, co kdy kdo komu řekl, a tak. To má hotovo dost rychle, protože s úkoly on těžkosti nemá nikdy; ostatně nesnáší, když se úkoly odkládají, a pokaždé je připravuje týž den, vždyť proč by na ně měl pořád myslet. Potom si sedl a vlastními hodinkami (opravdovými hodinkami, které kdysi patřily Šimikovi) si změřil délku dechu; trochu se v dýchání pocvičil, aby mohl jednou ve zpěvu na výdrž soupeřit s Lee Gainesem, černošským zpěvákem z kapely Delta Rhythm Boys, co u nás teď provozuje novou hudbu, které se říká džez, jenže vtom si vzpomněl, že se jako obyčejně zapomněl Belly zeptat na recept, jak se dají připravit kostky cukru pro Blackieho, koně jeho bratra Billa, o jehož existenci nemá nikdo tušení. Rozhodl se, že si teď udělá úkoly, které jim učitel přírodopisu dá až za tři další hodiny, protože otázky má přece v knize na konci každé kapitoly, a on má vždycky rád připraveny tři kapitoly dopředu (kdyby tohle tak mohl dělat i v ostatních předmětech…), a když skončil, vstal a procházel se po domě sem a tam. Co to jen zapomněl teď… Aha, čím se krmí ježčí mláďata, on totiž ježek v posledních dnech nějak ztloustl, a třeba je to vlastně ježčice; člověk musí počítat se vším, protože bestie je schopna vylézt odkudkoliv.

Honem přejel prsty po obrovských svazcích Židovské encyklopedie, kterou si tatínek se slevou a na zvláštní

splátky pro zaměstnance loterie předplatil. Byly to jediné knihy, které koupili, protože knížky, které se jen tak čtou, jsou přece v knihovnách. Momik by si rád knížky kupoval za našetřené peníze, ale jsou drahé, maminka mu to nedovolí, i když jsou peníze jeho – z knížek prý se práší. Jenže Momik knihy potřebuje, a tak když má ve skrýši dost peněz ušetřených z toho, co mu dali nebo co občas dostane od pana Munina, hned běží do Lifšicova krámu v obchodním centru, nějakou knížku si tam koupí a cestou domů do ní napíše krouceným, schválně změněným rukopisem: „Milému příteli Momikovi Uri." Nebo tam vyvede záznými písmeny dospělého, která jako by napsala paní Govrinová: „Majetek knihovny státní školy Bejt Mazmil – Kirjat Hajuval." A tak kdyby si maminka náhodou všimla, že má mezi školními učebnicemi novou knížku, bude mít výmluvu. Jenže encyklopedie ho tentokrát zklamala, svazek s písmenem M, kde by našel MLÁĎATA, ještě nevyšel, a o JEŽCÍCH se tam vůbec nepíše. Ze spousty věcí se hledí encyklopedie vykroutit, jako kdyby vůbec nebyly, a přitom jsou to právě ty nejzajímavější, jako třeba to, o čem teď pan Munin mluví stále častěji, totiž štěstí – to encyklopedie nezná, jenže k tomu má možná dobrý důvod, protože obyčejně je přece tak strašně chytrá. Momik rád drží v ruce její tlusté svazky, celé tělo mu zaplaví příjemný pocit, když prstem přejíždí po velkých hladkých stránkách, na kterých jako kdyby bylo něco, co prst od stránky neustále odděluje, aby se k ní příliš nepřiblížil (vždyť co je vůbec člověk ve srovnání s takovou encyklopedií?), a pak jsou tu všechna ta malá hustá písmena, rovné dlouhé sloupce a tajemné zkratky, znějící jako tajná hesla velké silné tiché armády, která s neochvějnou jistotou postupuje vpřed a bez bázně zvítězí nade všemi, která všechno ví a vždycky má pravdu; Momik si před několika lety slíbil, že si každý den v encyklopedii přečte

pěkně po pořádku jedno heslo, má totiž smysl pro metodu a je vůbec pořádný. A opravdu, zatím nepromarnil jediný den, až na ten, kdy k nim přišel dědeček Anšel, ale nazítří si zato přečetl hesla dvě. Ne vždycky sice rozumí tomu, co tam stojí, ale je tak příjemné se encyklopedie dotýkat a cítit až v útrobách tu její sílu a klid, tu solidnost veškerého jejího vědeckého ducha, díky němuž je vše jasné a snadné. Nejradši má šestý svazek, který je celý o Izraeli. Kdo se na tomhle svazku dívá jen na přebal, ten by si myslel, že je to svazek docela obyčejný jako všechny ostatní, vypadá přece právě tak vážně a vědecky a chytře, jenže z tohohle svazku vám najednou kousek před koncem v záplavě nádherných barev vyvstanou před očima dvě úžasné stránky s obrázky všech izraelských poštovních známek, které vyšly až dodneška, a Momik přestává vzrušením dýchat, pokaždé když v tomhle svazku pomaloučku listuje a najednou se před ním jakoby naprosto nečekaně objeví všechny ty krásné barvy, připomínající kresbami a odstíny a frenezí spoustu kytic nebo taky ocas páva, když se vám rozevře přímo před obličejem. Tenhle pocit mu připomíná jen jediná věc na světě, totiž když vidí podšívku uvnitř maminčiny sváteční černé tašky, červenou jako oheň.

Ještě jedno tajemství bychom teď mohli prozradit, totiž že to tyhle známky Momika inspirovaly, když začal malovat známky země TAM. Poslední dobou se mu díky všemu tomu, co se o té zemi postupně dozvídá od svých stařiků, podařilo sestavit už skoro celé album. Dřív musel samozřejmě vystačit s tím, co znal, a toho bylo dost málo a taky to nebylo tak zajímavé, teď už to můžeme přiznat, vždyť tenkrát maloval třeba tatínka tak, jak je namalován Chaim Weizman, náš první prezident, na té modré známce za třicet prutot, maminku zas, jak drží v ruce holubici míru (dvě ruce dva prsty) a je oblečená celá v bílém jako na té známce se svátečními pozdravy

na rok 5712 (čili 1952), a Bellu jako barona Edmonda de Rothschild (je přece taky známá svou štědrostí), s vinným hroznem po straně, jako na opravdové známce. Tenkrát neměl, co by ještě kreslil, ale teď je všechno úplně jinak. Momik už nakreslil spoustu známek s dědečkem Anšelem Wassermanem, zpodobeným jako doktor Herzl, když na 23. sionistickém kongresu prorokuje ten svůj stát (dědeček Wasserman je přece taky takový prorok), malého Aharona Markuse jako Maimonida s růžencem a takovým tím legračním kloboukem, jak je na té hnědé známce, a Maxe a Moritze namaloval jako ty dva, co na té hnědé známce nesou tyč s hrozny, Ginzburg jde první, hlavu svěšenou, a z pusy mu v malém obláčku vycházejí ta dvě slova, co pořád opakuje, a vzadu jde Seidman, malý, růžovoučký a zdvořilý, v ruce drží tu svou páchnoucí tašku a také jemu z úst vycházejí ta dvě slova, která pořád opakuje Ginzburg, on totiž vždycky dělá to, co ten, koho zrovna vidí. Ale ten nejkrásnější nápad měl, když kreslil Munina. Na známkách se svátečními pozdravy na rok 5713 je bílá holubice, která se plavně vznáší, a stojí tam: „Má holubice v propastech"; Momik seděl tři dny a udělal dobrých dvacet náčrtků, dokud neměl přesně to, co chtěl, totiž obrázek pana Munina, jak letí vzduchem provázen spoustou malých ptáčků, kteří za ním pořád létají, aby dostali ten chleba, co jim Munin drobí. Nakreslil Munina přesně takového, jaký byl ve skutečnosti, s černým kloboukem a velikým červeným nosem připomínajícím brambor, až na to, že na té kresbě měl Munin ještě bílá křídla jako holubice, a na okraj známky Momik ještě přimaloval malou bílou hvězdu a drobnými písmeny do ní napsal „Štěstí", protože tam to přece Munina tolik táhne, no ne? Ve sbírce měl ještě hodně hezkých a zajímavých známek, jako třeba tu s Marilyn Monroeovou s těmi jejími blond vlasy, krásnými jako paruka Chany Citrinové; na tu známku vespod

připsal (Bella mu to pomohla přeložit) *Marilin Monrou rédst jídiš*, protože to přece slíbila, ale tu Marilyn nakreslil jen tak, protože se mu chtělo, nejdůležitější část sbírky tvořily nové známky země TAM se všemi jejími zeměpisnými a historickými pozoruhodnostmi, jako byla třeba stará synagóga (nakreslil ji jako nový palác kultury), jarmark v Najštotu, o kterém se říkalo, že na něj v přestrojení za chudého venkovana chodil sám prorok Eliáš, šibenice v Plonsku, na níž visel strašný zločinec Bobo. Nakreslil taky židovskou olympiádu a dokonce i lakomce Elijahu Lejba z města, kde bydlívala Chana Citrinová, o němž se vyprávělo, že své ženě nedává v poledne najíst (to ze samé lakoty) – na známce bylo zřetelně vidět, jak lakomec kreslí nožem na bochník chleba šesticípou hvězdu, aby si z něho nikdo neukrojil, až on nebude doma, a pak ještě Momik nakreslil moc hezkou a podařenou sérii se všemi zvířaty, co žila v zemi TAM. V tomhle měl vážně obrovské štěstí, protože figurky všech těch zvířat našel ve skleněné vitríně u Belly v obýváku. Snad tisíckrát tam byl, a nedovtípil se, co to je, až teprve když k nim přišel dědeček a Momik začal vést ten svůj boj, najednou si domyslel, že ty maličké figurky z barevného skla jsou přesně jako zvířata, co byla kdysi v zemi TAM, protože odtamtud je přece Bella přivezla! V její vitríně byly modré laňky a zelení sloni, fialoví orli a spousta ryb s dlouhými jemnými barevnými ploutvemi a klokan a lvi, všichni jemní, maličcí, průsvitní a zavření v tom svém skle a nesmělo se na ně sahat, aby se hned nerozbili; byli celí jakoby zmrazení uprostřed běhu, jak se to konečně stalo každému, kdo ODTAMTUD přišel.

Téhož dne odpoledne stihl Momik nakreslit Šaju Weintrauba s hlavou protáhlou jako kukuřice, jak sedí s čelem zkrabaceným přemýšlením, po straně nahoře přimaloval láhev s vínem a maces, a potom nakreslil svého kamará-

da Motla jako toho výsadkáře na známce věnované desátému výročí židovských výsadkářů, vystřihal těmhle novým známkám zoubky a nalepil si je do sešitu se známkami; pak se podíval na hodinky a viděl, že už je šest, a tak pustil rádio, protože vysílali Dětský koutek, vyprávěli v něm o králi Mattovi I. Momik sice poslouchal pozorně, ale každou chvíli vstával, protože si vzpomněl, že něco zapomněl udělat – ořezat všechny tužky, až by byly krásně špičaté, na kusu novin vycídit všechny své, tatínkovy a maminčiny boty, až by se blýskaly tak, že by na ně bylo radost se podívat, a do svého tajného sešitu na vlastivědu zapsat, co četl včera v novinách, totiž že ty klisny, co na židovské zemědělské výstavě v Bejt Daganu získaly první dvě ceny, už budou mít hříbata a že na to už všichni čekají, a potom pořad skončil a on vypnul rádio, vzal si *Emila a detektivy*, které čte rád jak proto, že je to napínavé, tak i proto, že je v té knize pět tiskových chyb; pokaždé ho potěší, když je najde, takže se může jít podívat, jestli už je má v notýsku, kam si zapisuje chyby tisku, které najde v knihách a časopisech (už jich má skoro sto sedmdesát), přestože ví, že tyhle chyby v *Emilovi a detektivech* jsou tam zapsány už dávno. Už bude půl sedmé a tři minuty. Momik se šel natáhnout na pohovku v obýváku pod ten obraz, který rodiče dostali od Itky a Šimika; je to veliká olejomalba a na ní je les, sníh, potok a most (takhle určitě vypadal Najštot nebo Dynów, jak tam jeho přátelé staříci kdysi bydleli); když člověk zaujme na pohovce určitou polohu, tak trochu šejdrem, tak vidí, že mezi větvemi stromu v horním rohu je obličej (nebo aspoň něco, co obličej připomíná) chlapce. O tom chlapci ví jen Momik, možná je to to jeho siamské dvojče, ale to není tak docela jisté; Momik na něj pozorně hledí, ale dneska se na to upřímně řečeno moc nesoustředí, protože ho už několik dní hrozně bolí hlava a taky oči, jenže on únavě nesmí podlehnout, pro-

tože ta nejdůležitější bitva ještě ani nezačala. Najednou si Momik vzpomněl, že od okamžiku, kdy se rozhodl být spisovatelem, už uplynulo několik hodin, a on ještě nic nenapsal, a to jen proto, že nepřišel na nic, o čem by se dalo psát. On přece neví nic o nebezpečných zločincích, jako byli ti v *Emilovi a detektivech*, ani o ponorkách jako Jules Verne, jeho život je obyčejný, nudný, je prostě jen chlapec, kterému je devět a čtvrt, tak co o tom má člověk psát… Ještě jednou se podíval na své velké žluté hodinky, vstal z pohovky, ještě se chvíli procházel sem a tam a se smíchem si řekl, stačí tě vidět, Tovje, jak tady chodíš kolem toho tvýho zdychání, a člověka z toho hned bolí hlava, jako kdyby v bytě někdo mluvil na někoho jiného, jenže ani to ho nerozveselilo; když se na hodinky podíval příště, bylo aspoň už za šest minut tři čtvrtě na sedm, a tak si v duchu představil poslední minuty onoho rozhodujícího zápasu, který v polské Wrocławi zanedlouho vybojuje náš reprezentační tým s týmem Polska, nechal nad námi Poláky zvítězit rozdílem čtyř branek a pět minut před koncem, když už stav vypadá beznadějně, zvedne náš trenér Gyula Mandy zoufalé oči k tribunám, plným řvoucích polských fanoušků, a co tam najednou nevidí? Chlapce, na kterého se stačí jen podívat, a člověk hned vidí, že je to rozený hráč, hráč, který od malička zachraňuje ztracené zápasy (kdyby ho byli nechali hrát ve třídě, byl by to býval ukázal i jim, ale ať si!), a Gyula Mandy hru přeruší, pošeptá něco soudci a ten souhlasí, celé publikum utichne, a Momik jde pomaloučku ze schodů, vstoupí na hřiště, uspořádá naši obranu i útok, jak mají být (má s tím přece zkušenosti od té doby, co trénoval Alexe Tuchnera), a za pouhé čtyři minuty úplně zvrátí poměr, takže naše mužstvo s pomocí Boží zvítězí 5:4. To už bylo tři čtvrtě na sedm a jedna minuta, no, už se to blíží. Momik šel do koupelny a opláchl si teplou vodou obličej, přičemž si stoupl tak,

že se mu odrážel přesně po obou stranách té dlouhé pukliny uprostřed zrcadla. Uslyšel, jak venku začalo pršet, a taky policejní vůz, který začal honem jezdit a amplionem řidiče upozorňovat, aby jezdili pomalu, a najednou si vzpomněl, že ve čtyři zapomněl dát dědečkovi čaj a pilulky proti zácpě a všem těm jeho ošklivým nemocem, trochu ho kvůli tomu trápilo svědomí, protože tomuhle dědečkovi může člověk udělat cokoliv a on si toho nevšimne, je totiž vážně jako malé dítě a má veliké štěstí, že má Momik dobré srdce, jiné děti by už dávno využily toho, že dědeček je fululum, a prováděly by mu nejrůznější špatnosti. Momik vystrčil hlavu z koupelny a uslyšel, že se dědeček konečně ze svého spánku probouzí a jako obyčejně mluví dál sám se sebou. Zbylo ještě devět minut, a tak si Momik vyndá z pusy rovnátka a čistí si zuby tou zubní pastou, co se dělá ze speciálních slonů, které chovají na středisku; mezitím si řekl spoustu slov, ve kterých je písmeno *s*, protože když si člověk nasazuje rovnátka, to *s* mu nějak nejde a člověk si musí dávat dobrý pozor, aby o ně nepřišel. Pak konečně velké hodiny v obýváku sedmkrát odbily a odněkud zdálky, snad z Bellina domu, bylo slyšet štěbetání zpráv; Momikovi se rozbušilo srdce, začal za rodiče odpočítávat kroky od stánku s losy až k domu, ale pomaleji, oni přece sotva chodí; vzadu na nohou a taky na rukou mu vyrazil pot a skoro přesně v okamžiku, kdy to v duchu předpověděl, uslyšel venku vrznout kliku od branky na dvůr a tatínkovo kašlání; po chvíli se dveře otevřely a tatínek s maminkou tam stáli a tiše pozdravili; byli stejní jako pokaždé, v kabátech a rukavicích a botách, do kterých si nastrkali po nákupní tašce z umělé hmoty, stáli a hltali ho očima a Momik, i když měl pocit, jako kdyby ho doopravdy uchvacovali, tiše stál a nechal je, ať se jen dívají, protože věděl, že to potřebují. Pak vyšel ze svého pokoje dědeček Anšel, strašně zmatený, na sobě měl

velikánský kabát a na nohou (obráceně) tatínkovy staré boty a chtěl jít v pyžamu ven, ale tatínek ho jemně zadržel a řekl, teď budeme jíst, tatínku (on je vždycky strašně hodný na všechny chudáky, i na Maxe a Moritze je hodný a lituje je), jenže dědeček nepochopil, co ho zastavuje, a tak se s ním chvíli pral a stavěl se na odpor, ale nakonec se podvolil a souhlasil s tím, aby ho posadili ke stolu, jen ten kabát si odmítl sundat.

Večeře.

Probíhá to takhle: nejdřív upraví maminka s Momikem v rychlosti stůl, pak maminka ohřeje veliké hrnce, co byly v ledničce, a potom nese na stůl. Od tohohle okamžiku vlastně začíná nebezpečí. Tatínek a maminka usilovně jedí. Začnou se potit a potom jim začnou oči vystupovat z důlků. Momik dělá, jako by jedl, ale po celou tu dobu se na ně pozorně dívá a uvažuje, kde se jen z babičky Heny vzala žena tak tlustá jako maminka a jak vůbec oni dva přišli k tak příšernému, malému dítěti, jako je on. Ochutnává jen tolik, co se vejde na konec vidličky, ale jídlo mu samým napětím v krku vázne – jeho rodiče musí každý večer sníst spoustu jídla, aby byli silní. Jednou už se jim smrti utéct podařilo, a podruhé se jich už určitě nevzdá. Momik dělá z chleba malé kuličky a rovná je do čtverce. Potom si z těsta udělá kuličku ještě větší, rozřízne ji přesně napůl a pak ještě jednou napůl. A ještě. Aby to člověk dokázal, musí mít ruce jako chirurg, co lidem operuje srdce. A ještě jednou. Ví, že při večeři se na něho kvůli něčemu takovému nikdo zlobit nebude, protože si ho nikdo nevšímá. Dědeček ve velikém kabátě z vlny vypráví sám sobě a Hernajglovi a žmoulá krajíček chleba. Maminka už je námahou celá červená. Krk jí ani není vidět, jak moc se jí pusa činí. Tatínkovi se na čele perlí pot. Oba čistí ty velké hrnce velkými kusy chleba a ty pak polykají. Momik polyká

sliny a brýle má čím dál víc zamžené. Tatínek s maminkou mizí a ještě jednou vykouknou zpoza hromad hrnců a pekáčů. Jejich stín tančí po zdi za jejich zády. Momikovi najednou připadá, jako kdyby se tam ve vzduchu nadnášeli na teplých výparech z polévky, a strachy skoro vykřikne, pomoz jim, Bože, říká si v duchu hebrejsky a honem to překládá do jidiš, aby tomu Pánbůh rozuměl, *mir zol zajn far dajne bejndelech,* ať to radši potká mne, jak vždycky říkává maminka, když něco hrozí jemu.

Nakonec přijde chvíle, kdy tatínek položí vidličku stranou, dlouze si vzdychne, rozhlédne se kolem, jako by si teprve teď všiml, že je u sebe doma, že má dítě a že je tam nějaký dědeček. Bitva skončila. Získali další den. Momik pak přiskočí ke kohoutku a pije a pije. Teď přijdou ty otravné řeči a otázky, jenže jak by se člověk mohl zlobit na někoho, kdo se právě zázrakem zachránil! A tak jim Momik vypráví, že si připravil úkoly, že zítra se začne chystat na prověrku z biblické dějepravy a že se učitel znova ptal, proč prý mu rodiče nedovolí, aby jel s ostatními na výlet na Tabor (je to nový učitel a ještě to neví), a tatínek zatím vstane a sedne si v obýváku ke stolu, rozepne si pásek a najednou se mu odtamtud vyvalí tělo, jako když se rozvodní řeka, zaplní celý pokoj, Momika prostě smete až do kuchyně, a tatínek natáhne ruku a začne na rádiu hledat stanice. Takhle to dělá pokaždé. Počká, až se rádio zahřeje, a pak začne otáčet knoflíkem, kterým se stanice vyladují. Varšava Berlín Praha Londýn Moskva, skoro ani neposlouchá, stačí mu jen slovo dvě, a honem přejede dál, dál, Paříž Bukurešť Budapešť, ne, nemá vůbec trpělivost, pod jeho rukou země střídá zemi a město střídá město, rychle, ještě rychleji… Jen Momik uhodne, že tatínek čeká každou chvíli zprávu ze země TAM, která by ho konečně povolala zpátky z vyhnanství a tatínek by tam zase byl císařem, jak mu to přísluší, a ne

aby byl jako tady, jenomže zatím ho pořád ještě nevolají.

Nakonec to tatínek vzdá a pomaloučku zas vyladí Hlas Izraele a poslouchá pořad „Z parlamentu a jeho výborů". Zavře oči a člověk by myslel, že spí, ale on slyší dobře, na to se spolehněte, a ke všemu, co tam říkají, utrousí jedovatou poznámku, politika z něho totiž dělá vůbec strašně divokého a nebezpečného člověka. Momik stojí u dveří do kuchyně, slyší maminku, jak s obvyklým pobrukováním počítá vidličky a nože, jak je utírá, a potají pozoruje tatínkovy ruce, visící po obou stranách křesla. Prsty má trochu napuchlé, na každém má šedé chloupky a člověk netuší, jaké to je, když se ho dotknou, protože ty prsty se nedotýkají nikoho.

V noci Momik v posteli leží jen tak, nespí a přemýšlí. Jeho země TAM byla maličká a překrásná, kolem byly lesy a malé čisťounké kolejnice, krásné barevné vozy, a taky tam měli vojenské přehlídky a statečného císaře a královského lovčího, modlitebnu, dobytčí trh a průsvitná zvířata, která zářila na horách jako hrozinky na moučníku. Jenže potíž je v tom, že země TAM je začarovaná. A tady začínají nejasnosti. Na děti, dospělé i zvířata najednou dopadla jakási kletba a všechny je to proměnilo v led. To udělala nacistická bestie. Prošla tou zemí a její dech všechno proměnil v led. Tak to udělala v jednom příběhu, který Momik četl, Sněhová královna. Momik leží na posteli a sní s otevřenýma očima, zatímco maminka šije na stroji. Noha se jí zvedá a zase klesá. Šimik jí dole přidělal vysoký pedál, protože jinak by na něj nohou nedosáhla. Zemi TAM od té doby pokrývá tenounká vrstvička skla, kvůli které se nemůžou hýbat a člověk se jich nemůže ani dotknout; řeklo by se, že jsou živí, jenže nejsou a na celém světě je může zachránit jen jediný člověk, a to je Momik. Momik je málem někdo jako doktor Herzl, jenže se zabývá něčím jiným. Dokonce už pro zemi TAM připravil modrobílou vlajku,

mezi dva modré pruhy na ni nakreslil veliké kuře, to přivázal k zadní části supermystéru a dole připsal „Chcete-li, nebude to jen přelud", jenže přes tohle všechno zatím nemá tušení, co by vlastně měl dělat, a to ho drobet znervózňuje.

Někdy v noci přijdou a stojí mu u postele. Chodí se s ním rozloučit, než na ně přijdou jejich noční můry. To se Momik ze všech sil snaží dělat, že spí, aby viděli, že je šťastný a zdravý chlapec a že je mu strašně dobře, že se pořád usmívá, dokonce i ve spaní, tralala, zdají se vám mu tak legrační sny a někdy má nápady, že by se za ně nemusel stydět ani sám Einstein – jakoby ze sna třeba říká, kopni to ke mně, Josi, dneska vyhrajem, Dani, a podobné věci, jen aby jim udělal radost, a jednou, když měl obzvláště těžký den, protože dědeček chtěl jít po večeři ven, takže ho museli zamknout v pokoji a on tam začal křičet a maminka plakala, tedy toho těžkého dne jim Momik jakoby ze spaní zazpíval „Dooookud ještě v srrrrdci..." a rozčilením se z toho až počural, a to všechno jenom proto, aby viděli, že kvůli němu si nemusejí dělat ty nejmenší starosti, o něho že se vůbec starat nemusejí, raději ať si šetří síly na věci opravdu důležité, na večeře, na vlastní sny a na všechno to mlčení; když konečně usnul, ještě slyšel jakoby z veliké dálky – ale to už se mu možná zdálo – Chanu Citrinovou, jak křičí na Pánaboha, aby už konečně přišel, a taky táhlé tiché vytí toho kocoura, co mu ve skladišti zešílel, a slíbil si, že se bude snažit ještě víc.

Měl dva bratry.

Ne, začněme tím, že jednou měl kamaráda.

Kamarád se jmenoval Alex Tuchner. Přišel vloni z Rumunska, hebrejsky uměl jen trošku. Paní učitelka Netaová ho posadila vedle Momika, protože Momik mu mohl být dobrým příkladem, protože uměl nejlíp ze třídy

hebrejsky a možná taky proto, že věděla, že Momik se Alexovi nebude smát. Když se Alex posadil vedle Momika, všichni se smáli, protože byli oba brejlovci.

Alex Tuchner byl menší, ale velice silný chlapec – když psal, svaly na ruce mu jen hrály. Měl hrubé ježaté žluté vlasy, a přestože nosil brýle, bylo zřejmé, že si oči nezkazil čtením. Pořád sebou šil jako na trní a nerad mluvil. Když ale přece promluvil, ozývalo se v jeho řeči jakési podivné „r", jako to, co vyslovují starší lidé. Děti jim oběma říkali Poláci a Momik a Alex spolu skoro nepromluvili. Ale Momik se nakonec rozhodl a při hodině přírodopisu Alexovi podstrčil lístek s otázkou, jestli by k němu nechtěl Alex zítra přijít na návštěvu. Alex pokrčil rameny a řekl, že je mu to jedno. Momik už pak celý den nevydržel klidně sedět. Po večeři se maminky a tatínka zeptal, jestli si smí přivést kamaráda; maminka s tatínkem se na sebe hned podívali a začali se ho vyptávat na spoustu věcí, jako kdo je ten kamarád, co od Momika chce, jestli je to našinec, nebo jestli patří k tamtěm, jestli to není nějaký darebák, co něco ukradne nebo v domě aspoň všechno proslídí, a čím prý jsou jeho rodiče. Momik jim všecko vyložil a oni nakonec řekli, že tedy dobrá, že když si ho musí přivést, tak ať si ho tedy přivede, jen ať prý z něho nespouští oči. Tu noc Momik samým rozčilením skoro neusnul. Myslel na to, jak se on a Alex spřátelí, že budou takový tým ve dvou a jak to všechno bude. Ráno byl ve škole už v půl osmé.

Po škole k němu Alex přišel. V obchodním středisku si spolu koupili falafel – Alex měl falafel rád, Momik ne, ale byl celý rozčilený z toho, že si jednou něco za vlastní peníze koupí a sní jinde než u nich doma, a nakonec svou půlku porce dal Alexovi; ten si vzal tolik omáčky, že prodavač prohlásil, že mu to bude účtovat dvakrát. Přišli domů, společně si udělali úkoly a potom hráli šachy. Hrát ve dvou bylo rozhodně zajímavější. Už v noci

se Momik rozhodl, že bude mlčet, jak se na mužského sluší, jako Alex, jenže se neudržel, vždyť k čemu je vlastně člověku takový přítel? Aby s ním člověk mlčel jako hlupák? Nepřestával se Alexe vyptávat na něho samotného, na to, jak chodil do školy, jaké to bylo tam, odkud přišel, a Alex krátce odpovídal, ale najednou Momik vycítil, že se Alex nudí, a polekal se, aby mu neodešel, a tak se rozběhl do kuchyně, vylezl na židli, z maminčiny skrýše vyndal krabici čokolády, kterou jinak hostům nedávají, jenže teď máme, jak se říká, výjimečný stav; když ji Alexovi přinesl, pověděl mu, že nedávno umřela babička Heny; Alex si kousek vzal, potom ještě a řekl, že jeho tatínek umřel taky. Momik hned vyskočil, protože zrovna v těchhle věcech se drobet vyzná, a zeptal se, jestli jeho tatínek umřel za tamtěch, jenže Alex nechápal, kdo jsou tamti, a řekl, že jeho tatínek přišel o život nešťastnou náhodou, byl totiž boxer a v ringu dostal ránu pěstí, takže teď je u nich mužským v domě Alex. Momik mlčel, myslel na to, jak zajímavý život ten Alex má, a Alex řekl: „Tam jsem byl v běhu nejlepší ze třídy."

Momik, který znal zpaměti všechny časy olympijských běžců a všech přeborníků třídy, řekl, že aby se tady dostal do mužstva třídy, musel by uběhnout šedesát metrů za osm celých pět desetin vteřiny, na což Alex řekl, že teď určitě není tak docela ve formě, ale že bude trénovat a do mužstva že se dostane. Rád mluvil nabubřele, ani jednou se přitom na Momika neusmál a z čokolády, která jim jindy vydržela možná celý měsíc, jedl čtvereček za čtverečkem. „Smáli se mi, že prý jsem aškenáz Bech Bech," povídal Alex a jeho obličej byl úplně bez výrazu, „proto se do toho jejich mužstva dostanu." Momik řekl: „Vždyť oni jsou taky aškenázové. Sice ne všichni, ale někteří z těch, co se ti smáli, jsou."

„Alexovi se smát nebudou."

Byl si sám sebou tak jist, že mu Momik naprosto věřil a věděl, že se mu to podaří, ale přesto byl tak nějak smutný a nechápal proč. Alex se po domě trochu prošel, beze všech zábran si na ledacos sáhl, divoce roztočil kolo šicího stroje, vyptával se na věci, na které se hosté obyčejně neptají, a potom řekl, že už ho to v domě omrzelo, a tak Momik vyskočil a zeptal se, jestli by se nenapil trošku čaje, protože tak se to přece říká, když hosté (dejme tomu Bella nebo Itka a Šimik) řeknou, že už půjdou, ale Alex se na něj podíval zmateně a chtěl vědět, jestli se v téhle čtvrti dá něco dělat venku. Momik se zamyslel a pak řekl, že by mohli zajít k Belle do kavárničky, protože Bella vždycky vypráví zajímavé věci, ale Alex se na něj podíval ještě jednou, sešpulil ret a zeptal se Momika, jestli je pořád takový; Momik mu nerozuměl, zeptal se, jaký takový, a Alex chtěl vědět, jestli v té ulici nejsou žádné děti; Momik řekl, že ne, že je to malá ulice. Byl udivený, protože myslel, že si Alex jako nový přistěhovalec hrát s dětmi nijak zvlášť chtít nebude, proto taky Momik tolik doufal, že z něho a z Alexe budou dobří kamarádi, vždyť přece Momik byl hodný chlapec, nikomu se neposmíval, nenadával a tak, ale pak si hned vzpomněl, že Alex je u nich přece nový, že přesně neví, co a jak, a že mu bude chvíli trvat, než pochopí, že Momik má v samotném malíčku víc chytrosti než všichni ti uličníci, co se jen smějí a šedesátku uběhnou za osm celých pět. Vyšli tedy na ulici. Tenkrát byl podzim, stará hrušeň u Belly na dvoře byla plná už napůl shnilých plodů a Alex se na ni podíval a povídá: „Prosím tě, jak se můžeš na něco takovýho dívat?" A honem se na dvůr protáhl a stopil tam pár hrušek; jednu dal taky Momikovi a ten – srdce mu bušilo jako šílené – si trochu ukousl a žvýkal, ale nepolykal, protože to přece byla krádež, a ještě k tomu u koho! Pustili se k Herzlově hoře a Alex se dal znovu slyšet, že se do toho mužstva dostane. Na-

jenou dostal Momik nápad přímo geniální a řekl Alexovi, že by mu mohl dělat trenéra; Alex na to: „Ty? Prosím tě, co ty tomu…", ale Momik ho nenechal domluvit a honem mu povídal, že z něj může být skvělý trenér, protože četl o všech trenérech na světě a doma má obrázky sportovců, které si vystřihuje ze všech časopisů (doslova řekl „z časopisů z celého světa", a to přece nebyla žádná lež, vezme-li se v úvahu ten *Przegląd*) a dělá si z nich sbírku, může sestavit program olympijského tréninku, a že má hodinky s vteřinovou ručičkou, což je u trenéra běžců to nejdůležitější. Alex chtěl hodinky vidět, Momik mu je ukázal a Alex řekl, tak to zkusme, já poběžím až k támhletomu sloupu a ty mi to stopneš, a Momik řekl, připravit, pozór, teď, a Alex běžel; Momik mu to stopl, řekl, deset celých devět, neměl bys tolik házet rukama, zbytečně se unavuješ, a Alex řekl, že by tedy byl pro, aby ho Momik trénoval, ale k nim domů že už chodit nebude. Tak začalo jejich velké spojenectví, ale Momik na ně vzpomíná nerad.

Kromě toho měl dva bratry.

Ten starší se jmenoval Bill. Jednou za měsíc přijde do Lifšicovy galanterie v obchodní čtvrti nový svazeček se všemi Billovými dobrodružstvími. Momik si stoupne stranou a vestoje čte; Lifšic nic neříká, pochází z téhož městečka jako jeho maminka. Ty příběhy jsou napínavé a poučné. Jeho bratr Bill je vážně tvrdý chlapík, je tak silný, že si ho Momik nesmí přivolat na pomoc, když mu někdo ve škole natluče, protože jediný Billův úder může i zabít, proto ho taky Momik přiměl, aby mu slíbil, že se kvůli němu nebude do ničeho plést, dokonce ani když začalo to s tím vyděračem Lajzrem Lumpem. Aspoň dvakrát týdně se Momik sbíral ze země na školním dvoře celý špinavý a samá krev, ale tajemně se usmíval, protože se mu znovu podařilo nedat se unést a neposlal na ně Billa.

Bill mu říká Johny a domlouvají se spolu krátkými větami se spoustou vykřičníků, jako: Prašť ho do brady, Billy!!!, Dobrá práce, Johny!!! atd. Bill má na prsou stříbrnou hvězdu, což znamená, že je šerif. Momik ještě žádnou hvězdu nemá. Oba dohromady mají koně, jmenuje se Blacky. Blacky rozumí každému slovu, rád divoce cválá v polích, ale nakonec se pokaždé vrátí a tře si hlavu o Momikovu hruď, je to fakt nádherné, jenže vtom se paní učitelka Netaová zeptá, čemu se to zas směješ, Šlomo Neumane, a tak Momik Blackyho rychle schová. Potají bere z kuchyně cukr a všelijak zkouší, jak z něho vyrobit Blackyho oblíbené kostky, jenže moc mu to nejde a Židovská encyklopedie se ke kostkám ještě nedostala a Momik si je jist, že pokud se tam vůbec někdy dostane, odkáže ho na heslo PŘÍPRAVA, jenže do té doby přece musí zjistit, jak toho koně krmit, ne? Alespoň třikrát týdně cválají údolím Ejn Kerem, zachraňují děti, které zmizely nebo které ztratili jejich rodiče, a kladou léčky Orda Wingata na vlakové lupiče. Někdy, když tak Momik leží na břiše a číhá, vidí nad Herzlovou horou vysoký komín nově postavené budovy, která se jmenuje tak legračně Jad Wa-šem, a v duchu si říká, že je to komín lodi, která tudy pluje plná ilegálních přistěhovalců ODTAMTUD, které nechce nikdo přijmout, jako za toho zatraceného britského mandátu; ty taky s pomocí Blackyho, Billa, svých myšlenek, svých zvířat, atomového reaktoru, příběhu dědečka Anšela a Dětí srdce nebo něčeho takového nějak zachrání. Když se svých starých zeptal, co je to ten komín, podívali se jeden na druhého a Munin nakonec řekl, že je tam takové muzeum, a Aharon Markus, který už několik let nevyšel z domu, se zeptal, jestli je to umělecké muzeum, načež se Chana Citrinová zle zasmála a povídá, jistě, umění, umění, co dokáže člověk, to tam ukazujou.

Když chystají léčku, musí Momik pořád dávat pozor, zdali se Billovi neblýská hvězda, aby je zločinci nezpo-

zorovali, ale i tak se stane, že Billa aspoň dvacetkrát za den kulky a nože těch lumpů zabijí, ale on nakonec pokaždé zase obživne a to všechno díky Momikovi, který se, když Bill umře, opravdu bojí; možná že právě ten strach a vlastně i zoufalství přivedou Billa znovu k životu a on vstane, usměje se a řekne: „Díky, Johny, zachránils mi život." Blacky zatím žere kostky cukru slepené blátem a slinami, kostky cukru slepené lepidlem a taky kostky cukru, které Momik zmrazil tím ledem v bedničkách mlékaře Ejzera. Bill znovu a znovu umíral a zase ožíval a to bylo na té hře to nejpodstatnější, jenže ona to vůbec nebyla hra, vždyť jakápak hra, prosím vás, když z toho přece Momik vůbec nic neměl... Ale Momik vůbec nepomýšlel na to, že s ní přestane, protože v těchhle věcech se musí pocvičit, tolik lidí přece čeká na to, až se z něj v tomhle stane světová kapacita, jako všichni čekali, až profesor Jona Salk objeví to očkování proti dětské obrně. Momik moc dobře ví, že někdo musí jako dobrovolník vejít do té zmrzlé země první a svést tam boj s bestií, všechny zachránit a přivést je odtamtud zpátky, musí jen vymyslet nějakou válečnou lest, něco takového, co by udělal Meir Har-Cijon, kdyby s ní bojoval on, nějakou geniální a odvážnou fintu, jakou možná zná jen trenér Gyula Mandy, kterého jsme si zvlášť přivezli z Maďarska, aby jí napravil rodiče (teď i v minulosti), jenže bestie zatím odmítá vystoupit ze všech těch svých převleků a zvířata neudělala žádný zvláštní pokrok. Pokaždé když pomyslel na to, že tam všechna ta ubohá zvířata drží potmě zbytečně, dělalo se mu špatně, ale v takových okamžicích si říkal, že ve válce někdy trpí i nevinní (něco takového kdesi zaslechl), jako třeba ta fenka Lajka, jak se ve Sputniku 2 obětovala na oltář vědy. On se jen mohl ještě víc snažit, ještě míň spát a neustále si brát příklad z dědečka Anšela, který se už řadu let nevzdává a vypráví ten svůj příběh s tím, že se

mu jednou možná podaří nad Hernajglem zvítězit a skoncovat s tím (někdy Momikovi připadá, že se dědeček do toho svého příběhu zamotal tak, že už i samotnému Hernajglovi s ním došla trpělivost).

Jednou při obědě se strhl skutečný poprask. Dědeček začal hlasitě vykřikovat, potom si přiložil ruku k uchu a poslouchal a obličej mu začal červenat, rty se mu začaly třást, takže Momik celý ustrašený vyskočil a postavil se ke dveřím, protože v jediném okamžiku pochopil to, co ve své hlouposti nepochopil za celou tu dobu, totiž že Hernajgl sám je ten Nacikaput, no a kaput, to znamená ztracený, jak Momik dobře věděl z hodin hebrejštiny, a Naci, to je přece ta bestie. Teď bylo jasné, že Hernajgl se na dědečka kvůli tomu příběhu zlobí, protože podle všeho nehodlá připustit, aby byl kaput, a nutí dědečka, aby příběh změnil tak, jak ho chce mít ON, jenže Momik hned viděl, že ani dědeček není žádný trasořitka, ani nápad! Když se někdo pokusí sáhnout mu na příběh, je z něj rázem úplně jiný člověk. Ano, dědeček popadl kuřecí stehno, pozvedl je vysoko nad hlavu, rozčileně jím mával a křičel tou svou starou hebrejštinou, že Hernajglovi nedovolí, aby se mu pletl do jeho příběhu, protože ten příběh je jediné, co na světě má, a Momik, jemuž srdce spadlo do kalhot, poznal dědečkovi na obličeji, že se Nacikaput drobet polekal a rozhodl se dědečkovi ustoupit, on totiž dědeček vypadal opravdu ohromně přesvědčivě, ale vtom se najednou dědeček obrátil od holé stěny a těma svýma prázdnýma očima se zadíval na Momika, a Momikovi bylo v tu chvíli jasné, že stačí, aby se dědečkovi zachtělo, a hned zatáhne do toho svého příběhu i Momika, jako to udělal Hernajglovi. Chtěl utéct, ale nemohl se pohnout z místa, chtěl vykřiknout, ale nevydal hlásku, ale dědeček na něho zakýval prstem, aby k němu šel Momik blíž; bylo to jako kouzlo – Momik k němu vykročil a věděl, že tohle je jeho konec, že

vstoupí do příběhu a víckrát už ho nikdo nenajde, ale dědečka naštěstí ani nenapadlo provést mu něco takového (vždyť proč by to taky dělal, Momik je přece tak hodný chlapec, sice trochu trápí ta zvířata ve sklepě, ale to jen proto, že je válka), a když už byl docela blízoučko dědečka, dědeček najednou tiše a zřetelně jako docela obyčejný člověk povídal, tak co, viděl jsi toho pohana? *Ojch mir a chuchem* (což hebrejsky znamená, že je to taky pěkný chytrák), a dědeček se na Momika docela obyčejně usmál jako chytrý a strašně starý člověk, jako opravdový dědeček mu položil ruku na rameno a šeptem řekl, že tomu pohanovi ještě ukáže, zač je toho loket. Momik chtěl té příležitosti využít a konečně se dědečka zeptat, co je to vlastně za příběh, jestli má pravdu, když si myslí, že Děti srdce teď bojují s Hernajglem, a k čemu tam vůbec potřebují to malé dítě (Momik se přece v napínavých příbězích drobet vyzná a dobře ví, že malé děti mohou v nebezpečných situacích jen překážet), jenže vtom se stalo to, co se stává pokaždé, a dědeček ucouvl, podíval se na Momika, jako kdyby ho byl jaktěživ neviděl, strašně rychle zas začal drmolit a broukat si, a Momik zůstal znovu úplně sám.

Potom, když oběd, kterého se ani nedotkl, zabalil zvířatům do pytlíku, začal uvažovat o tom, že by možná stálo za to jít se poradit s jedním odborníkem, o kterém občas čítal v novinách a který působil ve stejném oboru jako Momik. Jmenoval se Wiesenthal, bydlel ve Vídni a odtamtud je taky lovil. Momik doufal, že když mu napíše, tak mu ten lovec možná bude ochoten o nich pár důležitých věcí prozradit, jako třeba kde se skrývají, čím se živí a jak loví kořist, jestli žijí ve velkých smečkách, kde se z jediného zvířete najednou vezme celé vojsko a jestli vůbec existují kouzelná slova jako *chajmova* nebo *uran,* která jim stačí říct, aby byla rázem poslušná a šla za člověkem kamkoliv, a třeba by ten lovec měl i nějaký

obrázek těch bestií, ať už živých nebo mrtvých, jen aby Momik věděl, co má vlastně čekat. Několik dnů Momik ustavičně myslel na to, co by měl lovci napsat. Pokoušel se představit si jeho dům – byly tam velké koberce z kožešin bestie, zvláštní police s puškami, luky a taky dýmkami, hlavy nacistických bestií ulovených v džungli, zasazené přímo do stěn (oči měly ze skla) – a Momik sedl a pustil se do psaní dopisu, jenže mu to nešlo, zkoušel to snad dvacetkrát, ale nějak se mu to nedařilo, no a právě ten týden se v Belliných novinách dočetl, že si lovec vyjel na další výpravu do Jižní Ameriky, dokonce tam otiskli i jeho obrázek: byl to muž s hezkýma smutnýma očima a pleší, vůbec nevypadal tak, jak si ho Momik představoval, a tak nakonec Momik zůstal zas úplně sám, neměl nikoho, kdo by mu pomohl, a tentokrát už byl drobet nervózní.

Pořád si říkal, že by mu ten lovec beztak nemohl pomoct, protože to nejpodivnější na téhle válce s bestií je právě to, že v ní musí bojovat každý sám, vždyť přece ani ti, co si tak strašně přejí, aby jim pomohl, ho o to nemůžou požádat přímo (to nejspíš kvůli nějaké tajné přísaze, kterou zřejmě museli složit); Momik si neustále říkal, že se pořád ještě nesnaží dost, že na to dost nemyslí, a právě v té době ho na jeho loveckých výpravách potkalo několik nehod. Začalo to tím, že opuštěné šakalí mládě ho kouslo dole do nohy a on musel dostat dvanáct bolestivých injekcí proti vzteklině. Potom náhodou narazil na malého dikobraza, který se v údolí schovával v houští, a jeho koleno začalo po tom setkání připomínat cedník. Momik vždycky rád čítal o zvířatech, ale dokud nezačal bojovat s bestií, jaktěživ se zvířat nemusel dotýkat; upřímně řečeno to v něm pokaždé vyvolávalo trochu nevolnost, ale trochu taky ne. Poznal, že má pro zvířata cit, a pomýšlel na to, že až bude po tomhle všem, pořídí si možná psa. Obyčejného, ne do válek, prostě pro

vlastní potěšení. Jenže zatím mu holubice, kterou našel na dvoře, málem vyklovla oko, a další kocour, kterého se mezi popelnicemi pokoušel chytit, aby za něj vyměnil svého šíleného kocoura, mu poškrábal ruku odshora až dolů. Ve své válce byl Momik opravdu odvážný. Jakkoliv netušil, že tak odvážný je, ale moc dobře věděl, že jeho odvahu vyvolává strach. Protože se bál. Musíme se taky zmínit o havranech, totiž o rodičích havrana, kterého držel v zajetí; teď si už byli jisti, že to Momik jim vzal dítě, a pokaždé když vyšel z domu, se na něj vrhali jako egyptské migy; ostatně poprvé, když se to stalo, ho jeden z havranů opravdu pokloval na ruce a na krku, Momik z toho trošku propadl hysterii, rozběhl se ke stánku s losy a vyprávěl mamince a tatínkovi o tom, jak na něj zaútočili, jenže se mu nedařilo vyjádřit se a taky nevěděl, jak se v jidiš řekne havran, takže maminka to pochopila trochu nesprávně, a když viděla krev a roztrženou košili, honem s ním utíkala na středisko a tam doktorce Erdreichové uprostřed křiku a omdlévání vysvětlila, že se stalo něco hrozného, jejího chlapce prý se pokusil unést orel; po pravdě řečeno ještě řadu let potom byli ve čtvrti Bejt Mazmil lidé, kteří si Momika pamatovali jako toho chlapce, co se ho pokusil do hnízda unést orel.

Ale všechna ta snaha byla marná. Sklep byl den ode dne černější a tísnivější, Momik se v něm neodvažoval ani pohnout prstem. Zvířata teď byla divoká a vyhladovělá, vrhala se na stěny beden, zraňovala se o ně a vyla a křičela. Poraněná holubice pošla, jenže jemu se zvedal žaludek, když měl její zdechlinu vynést, a tak začala páchnout a hned tu taky byli ti zatracení mravenci. Momikovi připadalo, že sklep je neustále plný velikých pavučin a ty pavučiny že jsou lepkavé a studené a pokoušejí se ho chytit, sotva se pohne. V životě mu nepřipadlo, že je tak špinavý a že tolik páchne, jako v ty dny. Cítil, že

ta malá zvířata jsou mnohem silnější než on, to proto, že ho nenáviděla a že věděla, co je to zuřit a vrhat se na stěny klece a řvát, takže si už vážně nebyl vůbec jist, kdo je tu čí vězeň, a napadlo ho, že je to možná znamení, že válka už začala a že bestie už nemarní čas, ale že se k němu potměšile blíží a znehybňuje mu údy obrnou, o jaké se doktoru Salkovi ani nesnilo, a to tedy opravdu nebylo příjemné. Je zbytečné hned říkat, že mu to nahánělo strach, ale bylo to moc, ale strašně moc nepříjemné, protože Momik nevěděl, odkud na něho vyleze, a nevěděl ani, co udělá on, až se mu bestie rozhodne ukázat (vždyť možná vyleze ze dvou zvířat najednou), a jestli jí ještě vůbec stihne říct něco jako *chajmova,* než se na něho vrhne a roztrhá ho na kousky.

Začal se na chodidlech mazat naftou, kterou topili v kamnech, aby se bestii aspoň udělalo špatně z toho zápachu, taky si do všech kapes u kalhot a košile vstrčil po kuličce naftalínu, ale cítil, že to pořád ještě nestačí, a tak pro ni začal sepisovat uvítací proslov. Psal ten proslov aspoň týden, protože věděl, že to musí být ten nejlepší proslov na světě, který by na bestii zapůsobil v jediném okamžiku, než se na něho vrhne. Hned na začátku jí tam napsal, jak musí být člověk pořád dobrý a brát ohled na svého bližního, a že taky musí umět odpouštět jako v Den smíření, ale když si to po sobě přečetl nahlas, bylo mu jasné, že bestie takovýmhle věcem neuvěří. Ta potřebuje něco silnějšího. Obíral se bestií v myšlenkách a pokoušel se představit si, jak asi cítí a co na ni může doopravdy zapůsobit. Pokoušel se ji i nakreslit – na kresbě vypadala jako osamělý lední medvěd, který se na všechny hněvá a nenávidí je, a Momik rázem pochopil, že jeho uvítací proslov musí být takový, aby ji v jediném okamžiku vší té nenávisti a osamělosti dokázal zbavit, protože na světě jsou věci, které rozteskní i zmrzlého ledního medvěda, a tak napsal dlouhý pro-

slov o pevném přátelství dvou lidí, kteří se mají rádi, a taky o prostých a krásných slovech, která si říkají tatínek s maminkou a maminka se synem. Vyprávěl bestii, jak roztomilí mohou být malí sourozenci a jak je hezké vzít je do náručí nebo je dát do kočárku a jet se s nimi podívat na obchody, a ještě napsal o všelijakých dalších věcech, byly to jenom maličkosti, ale jemu připadalo, že třeba právě ty bestii získají, jako třeba o fotbalovém zápasu ve škole, při kterém dá člověk gól a všichni najednou volají jen a jen jeho jméno, nebo o sobotní ranní procházce s tatínkem a s maminkou, kdy vás oba vezmou za ruku a udělají holubičko-leeeeť! a vyhodí vás do vzduchu, o každoročním výletě na horu Tabor, kdy celá třída jde a zpívá a večer v ubytovně vyvádí, ale když to všechno napsal, seškrtal, opravil a přečetl si to nahlas, najednou poznal, že je to proslov tak hloupý, že se z něho člověku až dělá špatně, že je vlastně hnusný, a tak ho roztrhal na kousky a spálil v kuchyňské výlevce a rozhodl se, že už nikdy na žádný proslov radši myslet nebude a že bude prostě klidně sedět a čekat a uvidí, co mu bestie udělá, až Momik začne ztrácet nervy a zeslábne ještě víc, a přísahal si, že ať se stane cokoliv, to se jí nepodaří.

Asi po dva týdny tu byla jistá šance na překvapivé vítězství, protože ke dvěma bratřím přibyl další, chazanův synek Motl Pejsi. Na ty dny Momik jaktěživ nezapomene. Když ve škole četli tu povídku od Šoloma Alejchema, pocítil Momik něco tak silného, že se rozhodl, že se o tom doma po večeři jakoby náhodou zmíní. No a jeho tatínek vám najednou rozvázal, on vám říkal celé věty, a Momik poslouchal a málem mu samou radostí vytryskly slzy. Tatínkovy oči – má je modré, ale celé bělmo má zalité krví – trošičku zjasněly, jako kdyby na něho bestie na okamžik zapomněla. Momik byl lstivý jako lišák (jako ten v tom příběhu o vráně a lišce)! Jakoby jen tak tatínkovi vyprávěl o bratru Eliášovi, o telátku Manim a o řece, kam vylili sudy kvasu, a v těch očích vám bylo vážně vidět, jak bestie užuž otevírá tlamu a tatínek se na Momika vrhne.

Tatínek mu začal zvolna vyprávět o jednom maličkém městečku, o uličkách plných bláta, o stromech, na kterých rostly kaštany, jaké tady nejsou, o starém prodavači ryb, o tom, jak nádherně v zemi TAM chutnal chleba, o židovské škole, kam chodil, o rabim, který aby si přivydělal trošku peněz, drátoval rozbité hliněné džbány, a jak on sám, když mu byly pouhé tři roky, se za sněžných nocí vracel sám ze školy a na cestu si svítil lampičkou udělanou z řepy, do které mu strčili svíčku, a maminka najednou povídá: Tam byl opravdu chleba, kdepak, takovej tady není. Teď, když to říkáš, si na to vzpomínám taky. U nás se pekl doma, jak taky jinak, a stačil nám celý týden. Bože, kdybych ho tak ještě někdy mohla ochutnat! A tatínek řekl: To u nás, mezi naším štetlem a Chodorovem, byl les. Opravdový les, ne jako tahle strniště, co je vysazují tihle Národní kazisvěti, a tam v tom lese rostly *požumkes,* jaké tady neuvidíš – veliké byly jako třešně… Momika ohromilo, když slyšel, že tam byl taky Chodorov jako ten brankář telavivského Ha-poelu, ale nechtěl je přerušovat, a tak mlčel, a maminka si z toho vzpomínání drobet povzdechla a povídá: Jo, jenže u nás se jim říkalo *jagdes,* ale tatínek řekl: Ne, *jagdes* jsou něco jiného, ty jsou menší. Bože, tam bylo ovoce – lahoda! A ta tráva… Vzpomínáš si na tu trávu? A maminka řekla: Jak bych si nevzpomínala, copak se na to dá zapomenout? *Oj, zol ich azoj hóbm kójech cu lébm,* Bože můj, jak já si na to všechno vzpomínám, byla taková zelená a silná, ne jako ta tráva tady, co pořád vypadá, jako by byla napůl uschlá… Vždyť to není tráva, to je malomocenství týhle země… A vzpomínáš, Tovje, jak se tam sbíraly klasy a stavěly na poli snopy? Ach,

udělá tatínek a zhluboka si povzdechne. A jak voněly! U nás se lidi báli na snopech usnout, když byly čerstvé, že by se už nedej Bože neprobudili…

Mluvili jeden na druhého a oba mluvili na Momika. Proto taky vlastně začal Momik číst i další povídky Šoloma Alejchema (to je mi taky jméno pro spisovatele!), o kterých jim ve škole neříkali, aby si je přečetli. Ze školní knihovny si vypůjčil příběhy Menachema Mendla a mlékaře Tovjeho a začal je číst kapitolu po kapitole, jak už to má ve zvyku, rychle a důkladně. Začínal štetl důvěrně znát. Především viděl, že spoustu věcí už zná od přátel z lavičky, a čemu nerozuměl, to mu tatínek rád vysvětlil – slova jako *gabaj, galach, melamed dardakaj* a další podobné věci. Když se tatínek pustil do vysvětlování, pokaždé si ještě na něco vzpomněl a ještě chviličku vyprávěl a Momik si všechno hleděl zapamatovat a pak běžel do svého pokoje a zapisoval si to do sešitu na vlastivědu (už třetího!), na posledních stránkách sešitu si dokonce začal sestavovat takový menší slovník, kam si poznamenával překlady a vysvětlení některých slov jazyka země TAM do hebrejštiny, kterou mluvíme my, a těch slov už měl osmdesát pět. Ve škole při hodinách vlastivědy, když měl na lavici otevřený atlas Jediot, zkoušel Momik různé takové věci jako třeba vepisovat tam Bojbrik místo Tel Aviv, Haifě změnil jméno na Kasrilevka, z Karmelu je teď ta Židovská hora, co se na ní dějí zázraky, a Jeruzalém je Jehupec a Momik taky čertá tužkou čáry jako vojenský velitel na mapě bojiště: Menachem Mendl cestuje odsud semhle, z Oděsy jede do Jehupce a do Zamrinky, v menašských lesích si se svým starým koněm jede mlékař Tovje, Jordán je řeka San, o které se věřilo, že musí každý rok mít jednu oběť, dokud se neutopil rabiho syn a rabi tu řeku proklel a ta pak byla úzká jako potok, a na horu Tabor Momik tužkou napsal Goldn Bergl a přikreslil tam malé soudky

zlata, které tam nechal švédský král, když utíkal před Rusy, a na hoře Arbel nakreslil malou jeskyni, jaká byla v té hoře u městečka Bulichów, kde bydlela maminka; tam prý si strašný loupežník Dobusz vysekal ve skalách menší jeskyni, aby se v ní mohl ukrývat a kout tam své pikle. Nápadů měl Momik spoustu.

V údolí Ejn Kerem divoce uháněli na koni Blackym tři bratři. Silák Bill seděl vpředu, svědomitý Momik seděl uprostřed a držel se Billových boků a vzadu seděl a Momika se držel Motl, jemuž se pejzy kroutily vzadu kolem uší, oči mu zářily a taky mu den ode dne sílily svaly, takže brzy už ho sebou budou moct brát na akce.

Musel mu samozřejmě vysvětlit spoustu věcí, které Motl vůbec neznal. Co je to hranice zvuku, kterou překonávají ta letadla, co je dostáváme od našich přátel Francouzů, kteří nás nikdy neopustí, kdo je to Nataniel Balsberg, ten pobožný běžec z týmu Elicur, který s pomocí Boží překonal rekord na pět kilometrů, co je to Sulejmanovo Společenství ohně, co přesně dělají v bazénu v tom novém reaktoru v Nachal Ruvin a jak musí člověk v kapse u košile pořád nosit kus důkladně přeloženého tvrdého papíru, aby tak zastavil kulky, které mu míří na srdce, co je to odvetné opatření (rovné tři ruce), že to s Motlem málem špatně dopadlo, protože prostě neuměl trpělivě sedět a tiše čekat, když chystali léčku, a co je to samopal Uzi a Mystère a EMX, protože v těch starých židovských městečkách zřejmě puškám a letadlům říkali jinak.

Jednou se Momik ve školní knihovně úmyslně opozdil, počkal, až bude venku tma, až mu paní Govrinová řekla, aby už šel, pak ještě chviličku počkal na hřišti, a když se přesvědčil, že je opravdu sám, vytáhl z tašky to veliké tajemství, řepu, kterou rozřízl napůl, nožíkem vyřízl celý vnitřek, zasunul do ní svíčku, zapálil ji a takhle šel celou cestu deštěm, strašně opatrně, aby mu svíč-

ka nezhasla, kolem hald sněhu, lesů, kde rostly kaštany, šeříkové houštiny a veliké *požumkes* (byly to ostatně možná *jagdes,* jenže co na tom sejde), příjemné vůně chleba, který právě pekli doma v peci, veliké řeky, kde byly žabky a malé pijavice, přes dobytčí trh, jak tam ti lidé prodali tu hodnou klisnu, kterou měli tak rádi, protože už neměli peníze na jídlo. Takto si vykračovalo tříleté dítě, když se vracelo z chederu rabiho Icly domů, kde byla spousta chlapečků a holčiček, jeho bratříčků a sestřiček, a kde si sedne a bude jíst pod stolem, jako se jídalo u šlejtice (Momik už věděl, že se má říkat *šlechtice*)... No a maminka s tatínkem, starostí o něj už napůl šílení, mu skutečně vyšli naproti, uviděli ho, jak jde borochowskou ulicí, pomalu a opatrně, v ruce pozorně svírá svíčku, aby mu nezhasla, jak přichází, zodpovědný a dojatý jako ten běžec, co na Makabiádě přináší z daleké země pochodeň; maminka s tatínkem tam stáli přitisknuti k sobě a vůbec je nenapadalo, co mají dělat, a on se na ně díval a chtěl jim říct něco hezkého, jenže najednou se tatínkův výraz změnil, obličej se mu křečovitě stáhl, jako by se mu z něho udělalo špatně či co, a on zvedl svou velikou ruku, vší silou do svíčky uhodil (Momikovy ruky se přitom jeho prsty nedotkly), a svíčka spadla do louže a okamžitě zhasla a tatínek řekl takovým divným, sevřeným hlasem, už bylo těch hloupostí tak akorát dost, nejvyšší čas, aby ses nad sebou zamyslel a začal se chovat normálně; od té doby už Momikovi nikdy nevyprávěl o štetlu, kde bydlíval, a jaké tam prožil dětství, a ani Motl se už nevrátil, možná proto, že už nechtěl, ale možná že to Momikovi už s ním nebylo tak dobře po tom všem, co se stalo, a tak tedy zase Momik zůstal proti bestii sám, ale ta se ještě neuráčila vylézt.

V noci se mu maminka naklonila nad postel, čichala mu k nohám potřeným naftou a najednou povídala v jidiš něco strašně legračního, řekla totiž, Bože, snad by sis mohl chodit hrát někam jinam.

Nesmíme ovšem zapomínat, že kromě všeho toho pátrání, honeb a námahy tu byly také věci obyčejné (protože nikdo nesměl mít podezření, že něco není v pořádku, aby se ho nezačali vyptávat a plést se mu do jeho záležitostí), a tak se člověk musel připravovat na prověrky, každý den od osmi do jedné sedět ve škole, což se dá vydržet, jenom když člověk ustavičně myslí na to, že všichni ti, co tam s ním sedí a učí se, jsou vlastně žáci tajné školy, kterou jsme si zřídili ilegálně, a že pokaždé když se venku ozvou kroky, je třeba připravit revolvery a přichystat se na konec; kromě toho se Momik musel starat o dědečka, který byl v poslední době ještě nervóznější a zlostnější (ten jeho Naci mu zřejmě dával co proto), a také vymýšlet válečné lsti a zvláštní přísahy, pokaždé když ten prokletý Násir oznamoval, že některou naši loď zadrží v Suezském průplavu, a pak tu byly ještě ty otravné pohlednice, co na ně někdo napsal Momikovo jméno, takže on kvůli tomu musel každý týden posílat pořád další a další pohledy lidem, které vůbec neznal, škrtnout první jméno na seznamu a dolů připsat jméno nějakého dalšího dítěte, protože kdyby to neudělal, potkalo by ho nedej Bože nějaké neštěstí, jako toho venezuelského bankéře, který to nevzal vážně, a najednou zchudl a taky mu chudákovi umřela žena. Radši se ani neptejte, co peněz stojí všechny ty pohledy jenom koupit, ještě štěstí, že právě na tomhle maminka neskrblila a dala mu tolik, kolik potřeboval, aby mohl všechny ty pohledy poslat, a kromě všech těchhle obyčejných věcí tu byla ještě ta záležitost s Lajzrem ze sedmičky, který už tři měsíce bral Momikovi každý den sendviče. Ze začátku to Momikovi nahánělo strach, protože nemohl pochopit, jak se může chlapec, který je jen o tři roky starší než on, chovat tak uličnicky jako ta sebranka

z Orientu a dopouštět se tak strašného zločinu jako vydírání, za který se přece zavírá do vězení. Ale Momik taky hned pochopil, že když už se mu to stalo, nejlépe udělá, když na to nebude zbytečně moc myslet, protože si musel šetřit síly na věci důležitější, a že Lajzr je beztak silnější než on, a co Momikovi pomůže, když na to bude pořád myslet a připadat si ponížený a chtít umřít a plakat? A protože je Momik chlapec se smyslem pro vědu a metodický přístup a taky se umí rozhodnout, hned za Lajzrem zašel a logicky mu vysvětlil, že když děti uvidí, jak mu dává každý den sendvič, hned to řeknou paní učitelce, a navrhl mu postup konspirativnější. Zločinný vyděrač, který bydlel v ubohém baráku a přes celé čelo se mu táhla jizva, něco rozčileně spustil, ale potom se nad tím, co Momik říkal, zamyslel a zmlkl. Momik vytáhl z pravé kapsy kus papíru, na kterém byl připraven seznam šesti bezpečných míst uvnitř školy, kde může člověk schovat sendvič a někdo jiný se tam zas může přiblížit a bez rizika odtamtud sendvič vzít. Když seznam předčítal nahlas, poznal, že Lajzr toho začíná drobet litovat, a tím nabyl trošku jistoty. Z levé kapsy vytáhl druhý seznam, který pro Lajzra připravil. Tohle byl seznam všech dní našeho prvního pokusného měsíce (tak to Lajzrovi řekl) a u každého dne byla vysvětlivka, kde sendvič bude. Teď už bylo jasné, že Lajzr si začíná celou věc rozmýšlet. Začal říkat, nech už těch hloupostí, Heleno Kellerová, vždyť to byla jen legrace, kdopak prosím tě potřebuje ten tvůj smradlavej chleba, ale Momik ho neposlouchal, protože rázem pocítil, oč silnější je než zločinec, a přestože teď mohl říct, dobrá, tak je tedy po vydírání, už přestat nemohl, skoro násilím Lajzrovi vstrčil do rukou ty dva listy papíru a řekl, zítra tedy začínáme; nazítří položil chleba na místo, které bylo na řadě, počíhal si jak se sluší a patří v záloze a viděl, jak se Lajzr blíží, dívá se do papíru, rozhlédne se na všechny

strany a potom skrýš v momentě vybere, jenže taky viděl, že Lajzr nemá vůbec radost, naopak, že se dívá do pytlíku, který Momik tak pečlivě zabalil, jako by to bylo něco nechutného, s čím se on musí tahat, avšak bylo jasné, že už mu nic jiného nezbývá, a že i kdyby nechtěl, bude muset dělat, co mu řekl Momik, aby celý ten komplikovaný geniální plán, silnější než on a možná i než Momik, nepokazil. Kromě tohohle všeho Momik nepřestával bojovat s bestií nejrůznějšími způsoby, které ho denně napadaly, protože mu bylo čím dál jasnější, že nesmí selhat, protože ta záležitost je vskutku osudová, příliš mnoho věcí i lidí už na tom záviselo a bylo do toho zapleteno, a že pokud bestie nevyleze ze svého přestrojení, je to jen proto, že je lstivější než on a že má v boji víc zkušeností, ale bylo jisté, že když se rozhodne vylézt, stane se to jen před Momikem a před nikým jiným, protože jen on se ji odvažoval takhle dráždit, drze a také s naprostou obětavostí, jako ti vojáci, co jdou první a padají přes dráty, aby ostatní mohli přejít po jejich tělech. Na konci zimy, když se větry ještě naposled pokoušely zbořit celý Bejt Mazmil, Momik úplně změnil celou svou úskočnou strategii a rozhodl se, že má-li bojovat s bestií, musí udělat právě to, co mu nahání nejvíc strachu a co se po celou tu dobu snažil neudělat, totiž dozvědět se o ní a o jejích zločinech víc, protože jinak bylo všechno to, co tady udělal, jen mrhání silami, protože Momik neměl upřímně řečeno nejmenší tušení, s čím vlastně musí bojovat, tak je to. Začal se tedy zabývat holocaustem a všemi těmihle věcmi, jenže encyklopedie se k nim tenkrát ještě nedostala, a tak Momik šel, potají se zapsal do knihovny Lidového domu (jeho rodiče byli proti tomu, aby chodil do dvou knihoven zároveň) a dvakrát týdně tam odpoledne jezdil osmnáctkou a četl všechno, co tam o tom bylo. V knihovně měli celou jednu skříň, na které bylo napsáno „Literatura

o holocaustu a hrdinství", a Momik ji začal procházet metodicky, jak už to má ve zvyku, knihu po knize. Četl strašně rychle, protože cítil, že už má času namále, a po pravdě řečeno nerozuměl skoro ničemu, ale jako vždycky si byl jist, že to nakonec pochopí. Přečetl *Záhady osudu, Deník Anny Frankové, Nechte mě přes noc u sebe, Prodavače cigaret z náměstí Tři křížů* a ještě spoustu takových knih. Setkával se tam s dětmi, které byly tak trochu jako on, jak vlastně po celá léta tušil, že to být musí. S rodiči mluvily jidiš a nemusely to skrývat a – což to bylo to nejdůležitější – jako on bojovaly s bestií.

Ty dny, co nechodil do knihovny, vysedával Momik celé hodiny v temném sklepě. Seděl tam od tři čtvrtě na dvě v poledne, dokud se nezačalo stmívat, a dokonce i potom zůstal ještě několik minut sedět na studené podlaze tváří v tvář lesknoucím se očím zvířat, jejich zlému šepotu a té zdánlivé lhostejnosti, kterou mu dávaly najevo; věděl ovšem, že teď už to může začít každým okamžikem, protože bylo jasné, že i bestie už začíná ztrácet nervy, když ji člověk tak znervózňuje, vědecky, systematicky studuje všechny její zločiny a den za dnem jí sedá tváří v tvář a provokuje ji. Momik se hleděl přinutit zůstat tam ještě minutu a pak další, nohy pevně zapřené do podlahy, aby mu neutekly, pořád mu unikaly zvuky připomínající hvízdavý dech nebo pláč mláděte, takže si už začal připadat jako dědeček, vydávající všechny ty zvuky. Zůstával tam i poté, co drobnou puklinou v okně přestal dovnitř vnikat poslední odlesk světla a ve sklepě se rozhostila neproniknutelná tma. Tohle všechno Momik dělal, protože se mu dostalo náznaku, který mu připadal velice důležitý a který byl lstivě ukryt v knize *Záhady osudu*, kde stálo jasně: Nacistická bestie vyskočila z TEMNOT.

Den po dni… V čítárně pro dospělé v knihovně Lidového domu sedával Momik na vysoké židli a nohy se mu houpaly nad podlahou. Knihovníku Hilelovi řekl, že do školy připravuje práci o holocaustu, a od té doby se ho už nikdo na nic neptal. Četl tam historické knihy o věcech, které nacisti dělali, a jazyk se mu lámal na nejrůznějších slovech a obratech, které se užívaly jen tenkrát. Strašně dlouho se díval na podivné fotografie a za nic na světě nemohl pochopit, co vlastně představují, co se na nich děje a která část těla patří komu, ale ve skrytu duše už cítil, že tyhle fotografie mu zřejmě odhalují začátek tajemství, které před ním všichni střežili. Viděl obrázky rodičů, kteří si museli vybrat, které z jejich dvou dětí s nimi zůstane a které navždy odejde, a pokoušel se domyslet, jak a podle čeho si asi vyberou, viděl, jak voják nutí starce, aby na jiném starci jezdil jako na koni, viděl fotografie poprav prováděných mnoha způsoby, o nichž jaktěživ nevěděl, že vůbec existují, a viděl obrázky hrobů, v nichž byla společně pohřbena spousta mrtvých v podivných polohách, jeden na druhém, jeden s nohou na obličeji druhého a jeden s hlavou otočenou docela nakřivo (Momikovi, ani když se o to pokoušel, se nepodařilo se tak natočit); tak začal Momik pomalu chápat nové věci, jako třeba jak křehká věc je lidské tělo a že je lze rozbít nejrůznějším způsobem, stačí jen chtít, a jak křehká věc je rodina, stačí jen chtít ji rozdělit, a stane se to raz-dva, a je po všem. V šest večer odcházel Momik z knihovny unavený a strašně tichý. Když jel autobusem domů, nic neviděl a nic neslyšel.

Skoro každé dopoledne o velké přestávce utíkal ze školy, vyhýbal se ulici se stánkem s losy a běžel do Bellina krámku, celý bez dechu tam přibíhal a táhl Bellu za ruku do kouta (to když v krámku měla náhodou zákazníka) a honem se jí šeptem, který už přecházel do křiku, vyptával, co jsou to vlaky smrti, Bello? Proč zabíjeli

i malé děti? Co lidé cítí, když si sami kopou hrob? Měl Hitler mámu? Tím mýdlem z lidí se vážně myli? A kde zabíjejí teď? A co je to Jude? A co jsou to pokusy na lidech? Věčně jen co a jak a proč a Bella, která už pochopila, jak strašně důležité to je, mu odpovídala na všechno a nic neskrývala, jen ten obličej měla smutný a dočista zoufalý. Momik sám už byl drobet ustaraný. Ne nějak strašně nervózní, jen ustaraný, ale moc. Situace jako by se den ode dne zhoršovala, bylo jasné, že bestie vítězí, a přestože o ní už Momik věděl všechno, přestože už nebyl ten malý hlupáček, kterému je devět a čtvrt, jako byl kdysi, aby věřil, že bestie může vylézt z ježka, z chudáka kocoura nebo dokonce z havrana, přes to všechno ho potkal tenhle malér a on se ocitl někde, kde bestie opravdu byla, vůbec mu nebylo jasné, jak se to stalo a jak z pouhých myšlenek a představ mohlo něco takového vzejít, ale bylo naprosto jasné, že taková bestie skutečně je, on to přece cítí sám v sobě, tak jako Bella cítí, že bude pršet, a právě tak je jasné, že to jen on ji ve své hlouposti probudil z jejího dlouhého spánku, to on ji dráždil, aby vylezla ven, tak jako Jehuda Ken-Dror provokoval v Mitle Egypťany, aby střílel a aby tak prozradili, kde se schovávají. Jenomže Jehuda Ken-Dror měl kamarády, kteří ho zezadu kryli, a Momik je sám a teď musí bojovat dál až do konce, protože se ho nikdo neptá, zdali chce nebo ne, a on moc dobře ví, že když se byť jen pokusí o útěk, bestie ho bude pronásledovat až na konec světa (všude má zvědy a přátele) a tam mu pěkně pomalu udělá všechno to, co udělala ostatním, ale tentokrát si bude počínat mnohem úskočněji a ďábelštěji a kdoví kolik let ho takhle bude trápit a jak to skončí.

Momikovi se však samotnému a bez cizí pomoci podařilo přijít na to, jak bestii ze zvířat ve sklepě vyhnat, a bylo to tak jednoduché, že bylo až nepochopitelné, že ho to nenapadlo už dřív, vždyť i ta jeho ospalá želva si

najednou vzpomněla, že je želva, když ucítila melounové slupky, a havran, tomu se zježilo všechno peří, když mu Momik přinesl kuřecí stehýnko, a bylo tedy nabíledni, že Momik teď musí bestii ukázat sousto, které ona nejradši, totiž Žida.

Velice chytře a opatrně začal spřádat plány. Především si do sešitu začal tužkou obkreslovat obrázky z těch knížek v knihovně a dělat si poznámky, aby věděl, jak takový Žid vypadá, jak se Žid dívá na vojáky, jak se Žid bojí, jak Žid vypadá v transportu, jak si kope hrob. Zapisoval si také to, co znal ze své předchozí bohaté zkušenosti se Židy, jako třeba jak takový Žid vzdychá, jak křičí ze spaní, jak jí kuřecí stehýnko a podobně. Pracoval jako detektiv i badatel zároveň. Tak třeba tuhle ten chlapec na obrázku, ten s lodičkou, jak zvedá ruce. Momik se z očí toho chlapce pokoušel uhodnout, jak vypadala bestie, kterou v tom okamžiku před sebou viděl, jestli uměl hvízdat na dva prsty, jestli někdy slyšel, že Chodorov není už jenom nějaké městečko, ale taky slavný brankář, co provedli jeho rodiče, že kvůli tomu musel takhle zvedat ruce, a kde byli, místo aby na něj dávali pozor, jestli věřil v Boha a jestli sbíral opravdové známky země TAM a jestli ho vůbec někdy napadlo, že ve státě Izrael v Bejt Mazmilu bydlí chlapec, který se jmenuje Momik Neuman. Tolik věcí musí člověk zjistit, aby z něj byl opravdový Žid, aby měl přesně takový obličej jako Žid a aby jeho tělo vydávalo přesně takový pach jako tělo Žida, jako třeba dědečkovo, Muninovo či Maxovo a Moritzovo, o tomhle pachu je totiž známo, že bestie zaručeně neodolá, když ho ucítí. Momik den za dnem ve sklepě vysedává ve tmě před klecemi a nedělá skoro vůbec nic, jen se tak před sebe dívá, aniž co vidí, a snaží se neusnout, protože poslední dobou je kdoví-proč strašně moc unavený, těžko se hýbá i soustřeďuje a někdy na něho přicházejí takové ošklivé myšlenky,

jako jestli měl vlastně tohle všechno zapotřebí, proč vlastně právě on musí takhle bojovat za všechny sám, proč vůbec nikdo nepřijde a nepomůže mu, proč si nikdo nevšimne, co se tu děje, ani maminka s tatínkem, ani Bella, ani děti ve škole, ani paní učitelka Netaová, která na něj umí akorát tak křičet, že to s ním jde od deseti k pěti, ani ten Dag Hammarskjöld od Spojených národů, co teď zrovna přijel do Izraele na návštěvu a jel až do Sede Boker, aby povečeřel s Ben Gurionem; tenhle Dag Hammarskjöld udělal taky ten Unicef pro děti a snaží se děti v Africe a v Indii zachránit před malárií a jinými ošklivými nemocemi, jen na tu válku s bestií nemá čas. A přiznejme si, že Momik má i takové dny, že vysedává ve sklepě, napůl přitom spí a bestii závidí. Závidí jí, že je tak silná, že jaktěživa netrpí soucitem, že může v noci po tom všem, co udělala, tak dobře spát, a že ji ty její krutosti zřejmě dokonce těší, asi jako strýček Šimik má rád, když ho někdo drbe na zádech. A kdoví, třeba má bestie pravdu a ono to opravdu není tak špatné, být krutý, ale moc, on vlastně i Momik má občas poslední dobou takový příjemný pocit, když dělá něco zlého – stává se mu to hlavně, když se setmí a on se začne bát ještě víc a ještě víc nenávidět bestii a všechny, a pak najednou cítí, jako by mu celé tělo zaplavilo teplo, hlavně hlavu a srdce, a ta spousta síly a krutosti z něho málem vytryskne; to by se pak sám vrhal na stěny klecí, rozbíjel je na kousky a bez slitování a dlouhého rozmýšlení by rozbil té bestii všecky její hlavy, a dokonce sám sebe by zraňoval jejími drápy a zuby a všemi jejími zobáky a vší silou s ní splynul, jen aby jednou pocítila to, co cítí on, ale to snad radši ne, radši ji zabít bez toho splynutí, jen ji tak rozbít na kousky a ztlouct a dupat po ní a potrápit ji a rozbombardovat, protože teď už se jí dá přímo do obličeje hodit i atomová bomba, v novinách totiž konečně otiskli reportáž o našem reaktoru.

Je to napohled strašný obr, ční ze zlatých písečných dun Nachal Ruvinu u Rišon le-Cijonu, hledí hrdě na břeh moře, z jehož modrých vln zaznívá mohutný šepot, a v jeho skvělé kupoli vesele znějí kladiva stavitelů, jak to stálo v *Jediot*. První izraelský reaktor se bude jmenovat Pec, což je podle vysvětlení jeho generálního ředitele zkratka slov První Experiment Civilní; přestože v *Jediot* stálo, že to všechno bude sloužit výhradně mírovým účelům, Momik umí číst mezi řádky a dobře chápe úsměvy Belly, jejíž syn je strašně vysokým důstojníkem v armádě – mírové účely, jo, to určitě, kdyby tím tak chtěli vyhladit všecky ty zatracené Araby… Jenže bestie si všech těch jeho výhrůžek moc nevšímá, a někdy mu dokonce připadá, že právě když začíná být takovýhle, totiž vzteklý a plný nenávisti, bestie se začíná ve tmě sama pro sebe lstivě usmívat, a to se pak Momik bojí ještě víc a neví, co si počít, a sám sebe nutí ke klidu, ale jak dlouho ještě bude mít sílu k tomu, aby sám sebe uklidňoval… Byl strašně vyděšený, procital a viděl, kde je, cítil zápach zvířat, který k němu tak přilnul, že někdy cítil, jako by vycházel z jeho vlastních úst, ale nezvedal se, přestože už byla úplná tma a rodiče už určitě umírali strachy, kde je (ještě aby je tak napadlo sejít dolů a hledat ho tady, vždyť co sem mají co chodit, to radši ne), ještě nějakou chvíli seděl, střídavě usínal a zase se probouzel, seděl na studené podlaze, zabalen do tatínkova velkého starého kabátu se spoustou přišpendlených záplat z kartónu, a někdy, když se probudil a vzpomněl si, natahoval ke zvířatům obě ruce a ukazoval jim, co si na ně přilepil, totiž útržky starých lístků, které sebral u stánku s losy a vystřihl přesně čísla, a když to nestačilo, Momik se napřímil, uvolnil se nějakým tím zakašláním či povzdechem a potom, než vstal a šel domů, bestii ještě naposled ošklivě podráždil, otočil se k ní totiž zády a takhle jí seděl před nosem ještě pár minut a v naprosté tmě

do svého čtvrtého sešitu na „vlastivědu" opisoval pár řádek z deníku Anny Frankové, která se PŘED NÍ schovávala, a pokaždé když byl hotov s opisováním takového působivého úryvku z knihy, kterou v knihovně Lidového domu ukradl, začalo se mu pero drobet třást a on musel najednou připsat ještě několik řádek o chlapci jménem Momik Neuman, který se taky tak skrývá a bojuje a bojí se, a nejpodivnější na tom bylo, že tohle psával doopravdy jako ona, tedy jako Anna.

Někdy po obědě, když se už Momik chtěl s dědečkem rozloučit, uložit ho a sejít do sklepa, na něho dědeček vrhl takový zvláštní pohled a přímo ho očima zapřísahal, aby šli na chviličku ven, a třebaže někdy ještě pršelo a bylo dost chladno, Momik cítil, jak moc dědeček v domě trpí, a tak souhlasil a oba si oblékli kabáty, vyšli z bytu, zamkli (i na ten dolní zámek) a Momik uchopil dědečkovu ruku a cítil, jak mu teplé proudy dědečkova příběhu přecházejí do ruky a odtamtud stoupají do hlavy, a aniž to dědeček cítil, bral si jeho sílu, nepřestával tu sílu vymačkávat, dokud dědeček najednou nezaúpěl, nevytrhl svou ruku a nepodíval se na Momika, jako by byl něco pochopil.

Sedli si na mokrou zelenou lavičku a viděli ulici šedivou a celou jakoby šejdrem, to tím deštěm, a mlha měnila podobu všech věcí, všechno vypadalo tak strašně jinak, všechno bylo tak smutné, a tu z větru a poletujícího listí vykoukl černý plášť, vzadu roztržený vejpůl, blond paruka nebo dva hlupáčci, kteří se vodili za ruku a hledali v popelnicích, a tak začínali všichni dědečkovi přátelé přicházet k lavičce, přestože jim nikdo neřekl, že dědeček je tu, a to už se otevřely i dveře Bellina domu a malý šarmantní Aharon Markus sešel ze schodů, ačkoliv ho Bella zapřísahala, aby to nedělal. Když Bella viděla, že je tam i Momik, ta se do něj panečku pustila, ať prý vezme dědečka a okamžitě se s ním vrátí domů, ale

Momik se na ni jen díval a neodpovídal, takže to nakonec vzdala a celá rozzlobená zavřela dveře.

Pan Aharon Markus přišel, sedl si a vzdychl a všichni mu udělali místo a vzdychli taky, a vzdychl si s nimi i Momik a cítil, že takhle je mu dobře. Už se nebál všech těch Markusových grimas, kvůli nimž jeho obličej vypadal, jako kdyby mu bylo sto let, dej mu Pánbůh dlouhé žití. Jednou se Momik Belly zeptal, jestli snad za ty Markusovy grimasy nemůže nedej Bože nějaká nemoc nebo něco takového, ale Bella řekla, že otec jejího Chezkela (budiž mu země lehká!) si zaslouží, aby se mu lidi nepletli do soukromí, a zvlášť ne drzé děti, které musí vždycky všechno vědět, vždyť co prý se budou učit, až jim bude deset, ale Momik se samozřejmě nevzdal, víme už přece, co byl Momik zač, důkladně si to promyslel a za nějaký čas zase za Bellou přišel, stoupl si před ni, a že prý už má odpověď. Tedy bylo to trošku legrační, protože Bella už dávno zapomněla, nač odpověď hledal, ale Momik jí to připomněl a řekl, že pan Markus takhle vraští obličej, protože kdysi utekl z jistého místa (Momik nechtěl říct výslovně, že ze země TAM) a nechce, aby lidé jeho pravou tvář poznali a chytili ho; Bella zkřivila rty, jako by se zlobila, ale bylo vidět, že potlačuje úsměv, a řekla, ono je to možná naopak, ty mudrci, možná že takhle si pan Markus chce právě v paměti uchovat tváře různých lidí, kteří s ním na jistém místě byli, a vůbec před nimi neutíká, ale chce s nimi být – no, co říkáš tomuhle, ty Einsteine? Tahle odpověď Momika, jak se říká, porazila na hlavu, a on od té doby začal na pana Markuse pohlížet úplně jinak a v jeho obličeji skutečně objevil spoustu obličejů spousty lidí, které jaktěživ nepoznal, mužů, žen, starců, dětí a dokonce i dětí malých, nemluvě už o tom, že ti všichni tady pořád ukazovali spoustu tváří, které se neustále měnily, což bylo to nejjistější znamení, že i Markus se jako tihle všichni účastní té tajné války.

Pršelo a staří lidé mluvili. Nikdy se nedalo poznat, kdy všechny ty zvuky a vzdechy, které vydávají, najednou přejdou v opravdovou řeč. Vyprávěli ty své staré příběhy, které už Momik znal zpaměti, ale rád je poslouchal pořád znovu. Červená Soňa a Černá Soňa, kulhavý Chajim Ička, co hrával na všech svatbách *Šerale*, ten blázen, co mu říkali Jób a co nejradši ze všeho cucal Landrinovy bonbóny a děti u nás ho za sebou vodily jako psíka a dělaly si s ním, co chtěly, protože mu slíbily bonbóny, a ta velká krásná rituální lázeň, kterou u nás postavili, a jak ve čtvrtek večer dávali do pekárny všechen *cholent* všech sousedů a on se tam vařil celou noc, až byl té vůně plný celý štetl… Tak mohl člověk poslouchat a trochu si odpočinout od té války, od bestie i od zápachu ve sklepě, mohl opravdu na všechno zapomenout a jakoby nebýt, jenže právě v tom okamžiku se mu hlavou bůhvíproč mihlo něco rozčilujícího, co ho rázem vyrušilo, třeba vzpomínka na nějakou tlustou ruku, jak zasazuje ránu svíčce a svíčka padá a plamen v louži udělá ssss, nebo na ten obličej, který tenkrát tatínek udělal, a to slovo, které tenkrát řekl, a Momik se rázem napřímil a zvedl hlavu z ramena Chany Citrinové, o které se prve opíral, aniž si toho všiml, a vážně a odhodlaně pronesl, že v tom rozhodujícím utkání, které se brzy sehraje ve Wrocławi, to těm Polákům nandáme deset nula, Stelmach sám že dá pět gólů, a staříci rázem zmlkli, všichni se na něj nechápavě podívali, Chana Citrinová řekla čistým, smutným hlasem, *alter kop*, a Jedidja Munin, který seděl z druhé strany, k němu natáhl svou hubenou ruku plnou černých chlupů, ale tentokrát ho ani nenapadlo Momika štípnout do tváře, jenom ho jemně uchopil za bradu a zlehka ho k sobě přitáhl (kdo by si byl pomyslel, že Momik strpí, aby Munin něco takového udělal, a ještě k tomu venku), jenže Momik je teď drobet unavený, nevadí mu, že si pokládá obličej na černý plášť, který tak

divně voní, a v tu chvíli si pomyslí, že je dobře, že není sám a že jsou s ním tihle skrytí bojovníci, jsou jako partyzánský oddíl, jehož příslušníci už strašně dlouho společně bojují, teď mají před sebou rozhodující bitvu, a tak si sedli v lese, aby si trochu odpočinuli, a kdo by se na ně podíval, ten by si možná myslel, že jsou to blázni, jenže co na tom sešlo, bylo příjemné ležet na Muninově plášti vedle všech přátel a poslouchat šustění vlny, tichý tikot kapesních hodinek a údery srdce, které jako by přicházely z veliké dálky, bylo to tak hezké.

Té noci se přihodila ta strašná věc. Najednou vám z ulice zaslechli strašný křik, podle Momikových hodinek už bylo jedenáct hodin čtrnáct minut, lidé začali otevírat okenice a rozsvěcovat, Momik si v duchu pomyslel, tak už mi bestie vylézá ze sklepa, a schoval se ještě hlouběji pod přikrývku, jenže ty výkřiky neplatily bestii, ale ženě, a tak honem vyskočil z postele, běžel k oknu, otevřel okenici (maminka s tatínkem na něho sice z druhého pokoje křičeli, aby zavřel, ale on už nějaký čas neslyší, co mu říkají), vyhlédl ven a uviděl tam opravdickou nahou ženu, jak uličkou běhá sem a tam a strašně vykřikuje; vůbec jí nebylo rozumět, a přestože byl měsíc skoro v úplňku, trvalo Momikovi nějakou chvilku, než poznal, že je to Chana Citrinová, ta její hezká blond paruka jí totiž spadla a vespod měla jen pleš a taky měla obrovské prsy, které jí létaly na všechny strany, ještě štěstí, že dole, no tam, no, si oblékla něco malého, trojhranného, nějaký černý kožíšek či co, a ta Chana Citrinová, která s ním ještě odpoledne jako dobrá kamarádka seděla na lavičce, teď zvedala ruce do výšky a křičela v jidiš: Panebože, jak dlouho mám na tebe ještě čekat, Bože, a lidé začali křičet, tiše, běž domů, ty bláznivá, vždyť je pomalu půlnoc, a někdo ve druhém patře domu, co bydlí ten protivný pár, na ni prostě vylil plnou nádobu vody a od hlavy až k patě ji polil, ale ona nepřestávala běhat a rvát si vlasy, a když

míjela pouliční svítilnu, všichni viděli, že všechny šminky, co se s nimi pořád maluje, se ji rozmazaly, ale vtom se u Belly na schodech rozsvítilo, Bella sešla dolů a Chanu zabalila do velké přikrývky a Chana stála, ani se nehnula, začal se drobet třást zimou, svěsila hlavu a Bella ji jemně odváděla, ale najednou se zastavila a výhružně vykřikla: „Vy darebáci!", a když míjela dům těch protivů, zakřičela: „Vy jste ještě horší než tamti! Ale on už vás Pánbůh potrestá!" Potom ona i Chana zmizely mezi černými cypřiši u Chanina domu; světla ve všech domech postupně zhasla a taky Momik zavřel okenici a vrátil se do postele.

Ale uviděl ještě něco, co nikdo jiný kromě něho neviděl, totiž že zatímco Chana běhala nahá, ze synagógy vedle domu, kde bydlel Momik, vyšel pan Munin a zůstal tam stát, napůl ve stínu a napůl ve světle měsíce. Byl bez brýlí a celé tělo se mu pohybovalo dopředu a dozadu, jeho oči hleděly na Chanu a leskly se, ruce měl dole ve tmě a Momik viděl, jak se mu třesou ramena a pohybují rty, jenže Momik nerozuměl, co říká, ale vycítil, že je to určitě něco strašně důležitého a že mu teď Munin možná odhaluje veliké tajemství bestie a jak s ní bojovat, a tak na něho chtěl z okna zavolat, že ho neslyší, že i když jsou strašně blízko, neslyší, ale najednou se Muninovy oči široce rozevřely, ústa se mu otevřela zároveň s očima a tělem mu to smýklo dopředu a dozadu, jako kdyby jím někdo vší silou zatřásl, a pak Munin roztáhl ruce do stran jako velký černý pták a začal poskakovat a vykřikovat, ale němě a jako kdyby ho někdo seshora tahal na drátu, jenže drát se najednou přetrhl a Munin se prostě složil, svalil se na zem jako cár hadru a zůstal tam strašně dlouho ležet; Momik slyšel, jak si ještě dlouho poté, co to skončilo, sám pro sebe tiše vzdychá jako ten pomatený kocour, ale ráno už tam neležel.

Jenže bestie vycítila podvod a nevylezla. Všechny Momikovy válečné lsti nebyly k ničemu, bestie zřejmě

dokázala bezpečně rozeznat OPRAVDOVÉHO Žida od Momika, který se najednou snažil ze sebe Žida dělat; kdyby byl alespoň věděl, v čem ten rozdíl je, byl by už udělal, co bylo třeba, jenže to nevěděl. Byl už jak pára nad hrncem, když chodil, nohy za sebou vláčel a taky měl tu novou libůstku, jak říká Bella, že totiž začal vzdychat jako opravdový stařec, dokonce i ve škole se mu to stávalo a všichni kolem se dávali do smíchu; ty dny ho potkala jediná dobrá věc, totiž že v běhu na šedesát metrů byl pátý ze třídy, což se mu přece nikdy nestalo, a najednou se mu to stane právě teď, když jinak nemá na nic sílu, a všichni říkali, že běhá jako Zátopek, ta česká lokomotiva, smáli se jen tomu, že prý skoro pořád běžel se zavřenýma očima a tvářil se, jako by ho honila nějaká příšera, ale to nic, aspoň viděl, že když opravdu chce, tak to jde; dokonce i Alex Tuchner, který se s ním kdysi čtrnáct dní kamarádil a Momik ho tenkrát každý den v údolí Ejn Kerem trénoval v běhu, až Alex překonal třídní rekord a jako nic se dostal do družstva, dokonce i ten přišel a povídal, všechna čest, Heleno Kellerová, ale ani takováhle poklona pro Momika nic neznamenala.

Bill a Motl už dávno zmizeli a jemu se je nepodařilo přivést zpátky. Bylo to, jako by mu bestie ochromila mozek a všichni to teď cítili. Bella už mu odmítala odpovědět na jakoukoliv otázku, a když za ní chodil a zaříkal ji, říkala, že i tak si ve dne v noci vyčítá, co už pokazila, když mu o těch věcech vyprávěla, že už má toho jeho bádání až po krk a ať prý je tak hodný a jde si hrát s dětmi svého věku, ale neříkala to rozzlobeně, jen se soucitem, a to bylo ještě horší. I rodiče se na něho už začali dívat úkosem a bylo vidět, že jenom čekají na příležitost, aby kvůli Momikovi vyletěli. Začali se vůbec chovat divně, především začali jako šílenci cídit dům, denně všechno (dokonce i okna a panely) myli a leštili, takže v domě už nezůstalo ani zrníčko prachu, ale oni

přesto cídili dál a jednou v noci, když se šel Momik vyčurat, viděl, že všechna světla v domě svítí a tatínek s maminkou vkleče kuchyňskými noži čistí rýhy mezi dlaždicemi; když viděli, že je pozoruje, usmáli se jako malé děti, když je při něčem nachytají, ale Momik neřekl nic a ráno dělal, jako kdyby na to zapomněl. Několik dní nato, bylo to v sobotu, Bella mamince něco řekla, a maminka zbledla jako stěna a hned v neděli ráno Momika odvedla na středisko, aby se na něj doktorka Erdreichová podívala, a doktorka ho důkladně prohlédla od hlavy až k patě a řekla mamince, že TA NEMOC (tak tenkrát říkali dětské obrně, kterou u nás přes všechno očkování ještě několik dětí ročně dostalo) to rozhodně není, a předepsala mu vitamíny a rybí tuk, aby je užíval dvakrát denně, ale nic to nepomohlo, jak by také mohlo, a přestože Momikovi rodiče začali každý večer jíst ještě víc a teď už i jeho nutili, aby polykal a polykal, moc dobře cítili, že se jim dítě vytrácí před očima a oni že nemůžou nic dělat – a doopravdy zkusili všechno, to se musí nechat, ze čtvrti Me'a Šaarim přivedli malého vousatého rabína, který Momikovi koulel po těle vajíčko uvařené na tvrdo a šeptal při tom všechno možné, zašli dokonce i za paní Mirandou Bardugo, která byla nekorunovanou královnou Bejt Mazmilu a přikládala pijavky a léčila všechny neduhy, ale ta k nim jít odmítla kvůli tomu, co se stalo jejím pijavkám, když je přiložila na ruce tatínkovi; maminka s Bellou spolu večer vysedávaly v kuchyni, popíjely čaj a Bella říkala a litostí nad dítětem přitom plakala, musíte něco udělat, vždyť se podívej, jak vypadá, jen ty oči z něho zůstaly, a maminka začala jako pokaždé plakat s ní a říkala, kdyby tak člověk věděl, co dělat, vždyť řekni, ke kterýmu doktorovi jít, a já ho k němu vezmu, jenže já nepotřebuju doktora, abych věděla, co to je, Bello, vždyť já bych mohla sama kurýrovat lidský duše. Proti tomu, co je Šlojmovi, žádnej doktor

nepomůže, dej na mne, to jsme si s sebou přinesli odtamtud, máme to po celým těle a pomoct nám může jen Pánbůh, a Bella si vzdychla, rázně se vysmrkala a povídá, Bože, kdyby nám tak jen pomoh Pánbůh, dokud nám Pánbůh nepomůže.

Byly to opravdu ošklivé dny. Všichni kolem Momika se báli a nevěděli, co dělat. Čekali jen, že se dá do pořádku sám, a do té doby se neodvažovali ani pohnout či dýchat. Byli na něm naprosto závislí. Když se pohnul, pohnuli se všichni s ním, a když křičel, křičeli všichni. Zdálo se, že ulice se úplně změnila, že se v ní neustále ozývají hlasy lidí, kteří už umřeli, příběhy, které si pamatovali už jenom tady, a jména a slova, kterým jen tady ještě rozuměli a ke kterým je vázal stesk; Chana Citrinová teď vycházela nahá ven skoro každý večer, vyzývala Pánaboha a všichni trpělivě čekali, až Bella přijde a odvede ji, a když se člověk někdy díval nahoru, viděl mezi korunami stromů a mezi oblaky mihnout se rychlý stín, možná tam nahoře letělo něco, co se podobalo potrhanému černému plášti, a třpyt brýlí a po chvíli se vedle Momika, který se sotva vlekl, snášel Munin, opatrně se rozhlédl na všechny strany (Munin se totiž z nějakého důvodu nesměl k dětem přibližovat), položil Momikovi ruku na rameno a šel s ním tak divně, jak on už chodí (to kvůli té kýle), a šeptal mu do ucha všechno možné o hvězdách, o Bohu, o tlaku a o tom, kde nás čeká štěstí, kdepak, tady ne, zhaslá cigareta mu tančila na horním rtu, a neustále Momikovi šeptal verše z Písma a ze synagógy a divně se usmíval jako někdo, kdo vzápětí celý svět uspořádá, ale Momik už neměl sílu ho poslouchat.

Momikovo čelo bylo celý den v jednom ohni, ale na teploměru nebylo vidět nic. Cítil, jako by mu mozek trucoval a nutil ho myslet na ošklivé věci. Momik začal sám trpět nočními můrami a křičet ze spaní a maminka s tatínkem přibíhali a jejich oči ho zapřísahaly, aby s tím

přestal, aby byl zase tím, čím byl kdysi, ještě před několika měsíci, jenže on už nemá sílu kvůli nim předstírat, jak je i ve spánku šťastný, tralala, co se to s ním jenom děje, všechno se pokazilo, bestie nad ním vítězí, ještě dřív, než vylezla, nad ním vítězí; zasadil ránu polštáři, a ten byl úplně mokrý, viděl, že má prsty celé pokřivené strachy nebo čím, a znovu a znovu do polštáře tloukl a řval na rodiče, kteří se k sobě choulili a plakali, a potom usnul, ale vzápětí ho probudila nová noční můra, najednou totiž viděl svého přítele Motla, jak jde v jakémsi neznámém městě ulicí, byl malý a hubený a šel tak nějak divně, ale Momik se zaradoval a zavolal: Motle!, ale Motl ho neslyšel, nebo se tak aspoň tvářil, a pak Momik na rohu uviděl stánek s losy a v něm seděli jeho tatínek a maminka, přitisknuti k sobě, celí smutní, přesně na konci zlatého rohu štěstí, který je nakreslen ve znaku loterie, a potom uviděl, že to vůbec není ulice, ale řeka, možná San, ale možná taky ne, a že po ní stánek s losy pluje jako malá loďka; Momik šel směrem k té loďce, šel vodou, ale nezmáčel se, jenže se k lodičce nedostal, jak se k ní blížil, ona se vzdalovala, a najednou odněkud vyšlo několik chlapců a s nimi šel jeden dospělý člověk a začali Motla obstupovat a bez nejmenšího důvodu k němu jeden z nich přistoupil a uhodil ho pěstí přímo do obličeje, a v tom okamžiku se na něj vrhli všichni a tloukli ho a kopali a křičeli jeden na druhého, dej mu do zubů, Emile, vraž mu jednu do břicha, Gustave, a Momik málem omdlel, když pochopil, že je to jeho Emil a detektivové, kteří už v Německu vyrostli, a ten dospělý člověk, co je s nimi, co se na ně dívá a směje se pod vousy, to že musí být strážník Jeschke, který občas chodíval na kávu k Emilově mamince, a Motl tam ležel celý zakrvácený a napůl mrtvý a Momik se díval a viděl, že tatínek s maminkou v tom svém stánku s losy pádlují a plují se svou loďkou jinam, a maminka se na Momika

podívala a řekla, ať mu pomůže Pánbůh, co já jsem teď platná, a Bella najednou vystoupila ze svého okna (jak se tam vůbec dostala?) a křičela na jeho rodiče, vy darebáci, kdyby s ním aspoň někdo byl odpoledne doma, vy nemáte představu, s kým se toulá, ale maminka pokrčila rameny a řekla, my už nemáme sílu, paní Bello, naše síla je už dávno ta tam, tak je to, každý nakonec zůstane úplně sám, a pádlovali a zmizeli, a když se Momik na Motla podíval znovu, viděl, že řeka s vodou není vůbec řeka, ale spousta lidí, kteří se řinou proudem ze všech postranních ulic, a když se podíval ještě lépe, viděl, že část těch lidí a dětí zná, byly tam všechny děti z pátých, šestých a sedmých tříd té tajné školy a děti kapitána Nema a Sherlock Holmes tam byl se svým pomocníkem Watsonem a všichni křičeli a smáli se a radovali a kouleli před sebou podivné malé balíčky, a když se k němu přiblížili, viděl, že ty balíčky, to jsou všichni jeho dobří přátelé, kouzelník Jotam a bratr Eliáš a Anna Franková a Děti srdce z dědečkových příběhů, bylo tam dokonce i to dítě Kazik, a Momik začal hlasitě křičet a probudil se; tak to bylo tu noc ještě mockrát, a ráno, když ve své posteli, páchnoucí potem, ležel jako mrtvý, pochopil, že až do té chvíle dělal jednu velikou chybu, že vynakládal spoustu námahy, ale vůbec ne tak, jak měl, protože to dá rozum, že bestie ví, že on už není dost židovský, takže teď se musí chytit opravdový Žid, některý, který byl opravdu TAM a který v jediné vteřině vydráždí bestii tak, že honem vyleze, a potom už uvidíme, co a jak, a Momik také hned věděl, kdo je k tomu ten nejvhodnější.

Dědeček Anšel se vůbec nedivil, když mu Momik své tajemství odhalil a poprosil ho, aby mu pomohl. Momik ovšem věděl, že dědeček nic nechápe, ale aby to bylo úplně v pořádku, řekl mu rovnou o všech potížích a nebezpečích, ale na druhé straně se zmínil také o tom, že je třeba jednou provždy zachránit rodiče před jejich stra-

chem, a když to dědečkovi říkal, cítil, že on sám si už nevěří, protože rodiče nebylo třeba zachraňovat, ostatně kdo vůbec bestii potřebuje, ať si spí dál a nechá nás na pokoji, jenže on neměl na vybranou a musel mluvit, přesvědčit a pokračovat. Na konci celé té řeči Momik dědečkovi řekl, že má tři dny na rozmyšlenou, ale to řekl pochopitelně jen tak.

Dědeček sám ty tři dny nepotřeboval, rozhodl se hned. Na znamení souhlasu přikývl tak důrazně, že se Momik až bál, aby si nedej Bože neudělal něco s krkem, ostatně se zdálo, že dědeček přece jen něco chápe, že vlastně celou tu dobu jenom čekal, až za ním Momik přijde a požádá ho o pomoc, že snad právě proto k nim vůbec přišel, a Momik se hned cítil drobet líp.

Když na dědečkovu první návštěvu chystal sklep, připadal si skoro slavnostně. Nejdřív shora přinesl košťátko z barevného peří, co s ním maminka utírá prach, a zametl jím celou špinavou podlahu. Potom vytáhl zpod hromady věcí malou stoličku, co se jí říká štokrle, postavil ji doprostřed místnosti a rozhodl, že na to štokrle posadí dědečka. Kromě toho na hřebíky ve zdi pověsil tatínkův veliký kabát se žlutými záplatami a roztáhl prázdné rukávy a potom z toho nepravého sešitu na vlastivědu vytrhal všechny stránky, na které předtím obkreslil obrázky z těch knížek v knihovně, lepenkou je upevnil na stěny, potom se rozhlédl, dvakrát si řekl *zejer šejn*, moc pěkné, zamnul rukama a udělal pfú, jako kdyby si je byl drobet popálil, vyšel ven a vystoupil po schodech nahoru do bytu, vešel dovnitř, zamkl (i na ten dolní zámek) a uviděl, že dědeček po jídle usnul, hlava že mu leží na stole vedle talíře s kuřecím stehýnkem a z pusy se mu line tenounký proužek slin. Momik ho jemně vzbudil, vyšli z bytu, Momik zamkl (i na ten dolní zámek), opatrně sešli po schodech dolů, Momik otevřel dveře do sklepa, vešel první, aby se přesvědčil, že všechno je, jak

má být, rychle a tiše řekl, tak tady ti ho vedu, potom poodstoupil stranou (srdce mu zběsile tlouklo) a nechal vejít dědečka a teprve potom se odvážil otevřít oči, protože slyšel, že se nic neděje, a ono se opravdu nic nestalo. Momik dědečka odvedl za ruku doprostřed místnosti, trochu ho pootočil napravo a nalevo, aby se jeho pach rozptýlil na všechny strany, pořád se přitom díval na zvířata a viděl, že jsou drobet čilejší, ale to taky bylo všechno; dědeček si zvířat vůbec nevšiml, jenom se tam procházel jako blázen a povídal si sám se sebou.

Momik si ovšem řekl, že si přece vůbec nemyslel, že se něco tak rychle stane. Možná že bestie časem zapomněla, jak páchne opravdový Žid, a bude třeba trpělivě čekat, než se rozpomene. Dovedl dědečka ke štokrleti uprostřed místnosti a posadil ho. Pravda, dědeček se drobet vzpouzel, jenže Momik už na ty jeho hlouposti neměl čas, a tak mu prostě položil ruce na krk a pomaloučku ho tlačil dolů, až se dědeček podvolil a sedl si. Momik se posadil na podlahu před ním a řekl, teď mluv, a dědeček se na něho podíval tak divně, jako kdyby se ho bál či co, ale proč by se měl bát, vždyť přece když udělá všechno, co mu Momik řekne, a nebude dělat hlouposti, tak nemá vůbec proč se bát, a Momik najednou zařval, seč mu síly stačily: Tak mluv, slyšíš? Okamžitě ať mluvíš, jinak..., ale nevěděl, proč křičí ani co se stane jinak, a dědeček opravdu začal strašně rychle mluvit a hned se mu taky v koutcích rtů objevily ty hnusné sliny, jenže to se právě hodilo k tomu, co Momik chtěl, a Momik řekl: Ještě se hejbej! A dědeček se začal pohybovat tak, jak to měl ve zvyku, a Momik se na něho pozorně díval, jestli se opravdu snaží a dělá, co je třeba, každou chvíli vrhl pohled ke klecím, k zavřeným kufrům a k roztrhaným slamníkům a v duchu křičel Jude, Jude, tady jsem ti přivedl Jude, jaké ty ráda, opravdového Jude, jako Jude

vypadá a jako Jude mluví a jako Jude páchne, dědeček Jude a vnuk Jude, tak tedy…

V následujících dnech si Momik počínal už naprosto zoufale. Oba vysedávali na podlaze, pojídali kousek starého chleba, Momik šeptem zpíval hebrejsky i v jidiš partyzánské písně a modlil se z tatínkovy novoroční modlitební knížky, poslední stěnu sklepa dokonce pokryl stránkami vytrženými z té knížky, co napsala Anna, jenže bestie nepřicházela. Nebohá zvířata dávala dál najevo podráždění a naříkala a vyla, kocour už byl v posledním tažení, ale Momik se zvířat přece nebál. Člověk vážně cítil, jak bestie v místnosti napíná všechny své obrovské svaly ke skoku, ale nemohl vědět, odkud k čertu skočí, a tak Momik seděl před dědečkem Anšelem a nevěděl, co si počít. Omrzel ho ten dědeček, který nic neuměl a jenom si ubrečeně broukal ten svůj potentočkovaný příběh. Někdy měl Momik chuť vstát, přistoupit k němu a zacpat mu rukama pusu, dokud se příběh nezadusí a nebude pokoj. Jednou, když dědeček naznačoval, že se mu chce čurat, už Momik nevstal, aby ho vyvedl, ale zůstal sedět, díval se mu přímo do očí a viděl, jak je dědeček zmatený a jak úpí jako šílený kocour a chytá se tam a svíjí a zoufale křičí, a pak viděl, jak dědečkovi vlhnou kalhoty, a cítil, jak z nich vychází ten odporný zápach, ale už mu ho nebylo vůbec líto, naopak – když se na něj dědeček podíval, smutně a nechápavě, Momik vmžiku vstal, odešel a nechal dědečka samotného ve tmě. Šel nahoru do bytu, zamkl se uvnitř, poslouchal rádio a slyšel, že naše národní mužstvo ve Wrocławi prohrálo s Poláky sedm dva, před polskými diváky, kteří se našim chlapcům smáli, a zatímco Nechemija Ben Avraham popisoval, jak Janusz Achurak a Szersiński to našemu Stelmachovi a Goldsteinovi dávali, Momik věděl, že prohrává na celé čáře. Na druhé straně ale víme, že Momik byl chlapec, kterému rozhodně nevadilo, když pro-

hrával, když se mu smáli a když ho ponižovali a vydírali, v jedné věci si však prohrát nemohl dovolit, v tom neměl na vybranou, a proto ještě v tom okamžiku začal spřádat nový plán, smělejší než všechny jeho dosavadní pokusy; vycházel z toho, že dědeček Anšel je zřejmě moc malý na to, aby bestii probudil, ať už byla kdekoliv, a že Momik teď jako vůbec při všem musí uvažovat jako dobrý obchodník (Bella ho takové věci naučila, přestože sama byla v obchodech úplný smolař) a musí se postarat o to, aby bylo Židů víc a takové jakosti, aby to bestii stálo za námahu; až ho to trochu rozveselilo a on se trošku a tak nějak divně zasmál, ale sám sebe se polekal a honem zmlkl, a tak poslouchal dál ten zápas a po celou tu dobu nemyslel na dědečka, kterého tam dole možná právě trhali na kusy, a mozek, který už Momika neposlouchal, už začal plánovat, jak požádat děti ve třídě, aby mu na nějaký čas půjčily své dědečky a babičky, aby je všechny najednou bestii přivedl; znovu se mimoděk zasmál tak, že to znělo jako vysoké zaštěbetání rádia, umlkl a rozhlédl se kolem, jestli ho někdo neslyšel.

Ani nepočkal, až zápas skončí, protože už nevěřil, že se stane zázrak a že nějaké dítě, takto zázračný fotbalista, sestoupí z tribuny, kde se diváci našim smáli, přidá se k těm jedenácti chlapcům, oklame protivníka, zachrání zápas a porazí nepřítele osm sedm (poslední branka by padla přesně v okamžiku, kdy by se pískal konec zápasu), vyšel z bytu, zamkl (i na ten dolní zámek), sešel po schodech dolů, než vešel, chviličku venku poslouchal, jestli odtamtud nevycházejí výkřiky člověka, kterého právě trhají na kusy, ale slyšel jen tu dědečkovu melodii, a tak vešel dovnitř a strašně unaveně si před něho sedl; zřejmě byl opravdu strašně unavený, protože za chvíli se podíval a viděl, že leží na podlaze dědečkovi u nohou, a tak si pomyslel, že bude přece jen lepší, když sem už žádní další židovští dědečkové nepřijdou, poslední do-

bou totiž nesnáší lidi zrovna nejlíp, jsou nemožní s těmi svými tajemstvími, nápady a bláznovstvími, která jim koukají z očí. Nemohl pochopit, že jsou na světě i lidé docela jiní a že pro děti, které s ním chodí do školy, je zřejmě všechno strašně jednoduché; jen Momik ví, jak těžké to je, vždyť stačí, aby jednou, ne víckrát, jen jednou člověk pocítil, jak je to těžké a strašné, a už nikdy nebude moci ničemu věřit, všem těm komediím, ale ani když už úplně spal, nemohl boje zanechat, slyšel, jak na něho někdo volá, vstaň, vstaň, jestli teď usneš, bude to tvůj konec, a kvůli tomu hlasu neusnul, ne, on udělal něco jiného, je trošku těžké vzpomenout si co, možná vstal, ano, vyšel ven ze sklepa, a aniž vůbec věděl, co dělá, vykročil nazdařbůh, nohy za sebou vláčel, až přišel k zelené lavičce a nějakou chvíli tam čekal, prostě tam tak seděl a čekal a na nic přitom nemyslel, jen se díval na veliký list, který už dávno spadl z nějakého stromu, a viděl, že na tom listu vystupují žilky právě tak jako mamince na nohou a že uprostřed má dlouhou čáru, která ho dělí napůl, a zamyslel se nad tím, co by se asi stalo, kdyby ten list roztrhl vejpůl a každou polovinu hodil jinam, jestli by si ty poloviny navzájem chyběly či co, a jak tam tak seděl, začali přicházet jeho staříci, ani se na nic nemuseli ptát, věděli všechno sami, jen se mu podívali do obličeje, a věděli, že konečně přišla chvíle, aby udělali to, nač se po celou tu dobu chystali; Momik už jenom chvilku počkal, aby vydávali ten žádoucí zápach, a potom řekl, no tak, a oni vykročili za ním, Chana a Munin a Markus a Ginzburg a Seidman, šli za ním jako ovce, byl by je mohl zavést, kam se mu zachtělo, šli tak dlouhou uličkou po pěšinkách, na kterých ležely hromady sněhu, a kolem byly černé lesy a kostely a čerstvě vonící snopy a někdo, kdo je cestou uviděl, se Momika zeptal, kam že to mají namířeno, ale Momik se ani nepodíval, kdo to je, neodpověděl a dál za sebou vedl ty své Židy, až dorazili ke

sklepu a uslyšeli dědečka, jak tam uvnitř mluví sám se sebou, a pak jim Momik otevřel dveře, vešel za nimi a zavřel.

Trpělivě stáli, dokud jejich oči trochu nepřivykly tmě a oni nezačali pomalu rozeznávat dědečka na štokrleti a bílé listy papíru na zdech; pan Munin se jako první odvážil přistoupit ke stěně a podívat se zblízka na jeden obrázek, trvalo chvilku, než pochopil, co vidí, ale když to pochopil, najednou se celý napjal a couvl, zřejmě se polekal, protože člověk rázem vycítil, jak se jeho strach přenesl na ostatní a ti se srazili těsně k sobě, ale potom se přece jen začali pomalu rozcházet po sklepení podél stěn kolem těch obrázků jako na výstavě, a jak se na ty listy papíru dívali, začal z nich vycházet ostrý starý pach, který Momika skoro až dusil, jenže on dobře věděl, že právě tenhle pach znamená možná poslední šanci, a v duchu na ně křičel, ukažte jí, tak ukažte, buďte přece Židi, a předklonil se a dal si ruce na kolena, jako by na hřišti povzbuzoval své hráče, a v duchu na ně křičel, teď, teď buďte kouzelníci a proroci a čarodějky a vybojujte s ní tu poslední, rozhodující bitvu, buďte tak moc Židi, aby se už nemohla ovládnout, a i kdyby tu teď bestie nebyla, však ona tu bude, jenže se nestalo nic, jenom ta jeho nebohá zvířata byla ještě nervóznější, havran mával křídly a vydával ty své šeplavé zvuky a kocour vyl jakoby výhružně. A Momik padl na kolena a na ruce, schoval hlavu mezi ramena a pomyslel si, jaký byl hlupák, když si myslel, že jsou to doopravdy kouzelníci a čarodějky a tak, *a nechtiger tóg*, jak říkává Bella, až naprší a uschne, nic takového na světě není. Co jsou vůbec zač, vždyť jsou to jen docela obyčejní ponížení bláznivi Židé, kteří se na něho přilepili a všechno mu pokazili, pokazili mu celý život, jak si jen mohl myslet, že mu pomůžou, vždyť to on může učit je, všecky do jednoho, jak si počínat za výjimečného stavu (dvě ruce tři prsty) a jak to

všem ukázat, jenže tyhle to vůbec nezajímá, jako by měli radost z toho, že je tlučou a že se jim smějí a že se jim vede zle, v životě se nepokusili udělat nic, aby se postavili na odpor, plakali a modlili se a rozmlouvali spolu o těch svých hloupostech, všechny ty historky, které nikoho nezajímají, o tom, co řekl ten rabín vdově, a jak spadl do mléčné polévky kus masa, a zatím je zabíjeli a zabíjeli; ve všech těch svých vyprávěních musí být oni pokaždé ti nejspravedlivější a pokaždé musí mít poslední slovo, jako kdyby ten, co promluví naposled, taky nejdéle žil, a všechno to jejich strašné přehánění, vždyť to jsou fakt lži, třeba ten génius, co o něm slyšela celá Varšava, a ten bohatý pán, co o něm Munin vyprávěl, že „sevřel mě v objetí a zulíbal nejinak, než jako kdybych mu bratrem býval", a ten ministr, co se jednou panu Markusovi hluboce uklonil – jo, to určitě! A i ta Bella, která si myslí, že je hezčí než Marilyn Monroeová! A dokonce i když ti jeho Židé mluví o všech těch bědách, co jim křesťané způsobili, o všech těch pogromech a vyhánění a přehmatech, vzdychají při tom jako někdo, kdo už všechno odpustil, a taky tak trochu jako někdo, kdo se sám sobě směje, jak je slabý a ubohý, a když se někdo směje sám sobě, tomu se určitě budou smát i ostatní, to je známá věc; Momik pomaličku zvedl hlavu z podlahy a cítil, jak ho celého naplňuje nenávist a vztek a touha po pomstě, hlavu měl v jednom ohni a celá místnost mu tančila před očima, ti Židé tam kolem stěn s kresbami pobíhali tak rychle, že se už skoro nedalo poznat, kdo je skutečný a kdo namalovaný, a on je chtěl zastavit, ale nevěděl jak, kdysi znal kouzelné slovo, ale už ho zapomněl, zvedl ruce a zapřísahal je, že to stačí, ať už s tím vším přestanou, zvedal ruce jako někdo, kdo se vzdává, jako jeden chlapec, kterého kdysi viděl někde na obrázku, ale najednou se mu z hrdla vydral strašný řev, řev bestie, a bylo to tak strašné, že rázem jako když utne,

místnost přestala tančit a Židé se svalili tam, kde zrovna stáli, leželi na zemi a ztěžka oddechovali. Momik vstal a stoupl si nad ně, nohy se mu třásly a v hlavě se mu všechno pletlo, a vtom uslyšel, jak si v tom tichu najednou začal jeho dědeček pobrukovat, jako si pobrukují sloupy elektrického vedení, ale tentokrát vám mu byl dědečkův příběh zcela jasný, tentokrát dědeček vyprávěl jasně, s citem a s biblickým vzletem a Momik se nehýbal, nedýchal, poslouchal ten příběh od začátku až do konce a přísahal si, že z něho až do smrti smrťoucí jediné slovo nezapomene, ale hned zapomněl všechno, protože to byl takový ten příběh, co ho lidé pokaždé zapomenou a vždycky musí ujít celou cestu od samého počátku, aby se na něj rozpomněli, takový příběh to byl, a když byl dědeček s vyprávěním u konce, začali vyprávět ostatní své vlastní příběhy, všichni mluvili najednou a vyprávěli věci naprosto neuvěřitelné. Momik si je navěky zapamatoval a vzápětí je zas zapomněl, někdy uprostřed slova usínali a hlava jim klesala na prsa, ale když procitli, vyprávěli dál, přičemž začínali přesně tam, kde prve přestali, a Momik šel pomaloučku k obrázkům, které sám kdysi tužkou obkreslil z těch knih, teď si vzpomínal, že na každém obrázku, který obkresloval, musel nějakou drobnost změnit (tak třeba tomu malému chlapci, kterého nechali čistit silnici kartáčkem na zuby, nakreslil Momik kartáček větší, než byl na fotografii, a toho starce, kterému řekli, aby jezdil na druhém starci, namaloval, jak napůl stojí, aby tomu druhému nebyl těžký), ano, musel tenkrát ledacos změnit, jenže si už nevzpomínal proč vlastně, a trochu se zlobil sám na sebe, že nepostupoval dost přesně vědecky, protože možná právě to nakonec přivodilo všechna jeho trápení. Opřel se zády o stěnu, protože už neměl sílu k tomu, aby se udržel na nohou, jeho Židé dál mluvili a kolébali se, jako by se modlili, chvílemi mu připadalo, že je v místnosti spousta lidí,

a jindy si zas myslel, že jsou to všechno jen výplody jeho fantazie, oči mu neustále jezdily sem a tam, jak pátral, odkud bestie vyleze; dědeček Anšel najednou začal svůj příběh vyprávět znovu a Momik se popadl za hlavu, protože cítil, že už to nesnese a že musí všechno vyzvracet, to, co snědl v poledne, i všechno to, co se dozvěděl v poslední době, a vůbec celého tohohle Momika a teď i ty smradlavé Židy, kterým, jak se dočetl v několika knížkách, křesťané říkali židáci (vždycky si myslel, že je to jen taková nadávka, ale teď najednou cítil, jak přesně se to k nim hodí), a zašeptal, židáci, pocítil, jak se mu po celém těle rozlévá příjemné teplo a jak je celé jeho tělo najednou samý sval, a znovu řekl nahlas, židáci, a právě to mu dodalo síly, otřásl se, postavil se nad dědečka Wassermana a posměšně mu řekl, to už stačí, buď už zticha, už nás ten tvůj příběh omrzel, Nacikaputa člověk nezabije příběhem, ale jen pádnými ranami, oddíl námořních commandos mu musí vpadnout do pokoje a odvést ho jako rukojmí, dokud mu nepřijde na pomoc Hitler, a potom chytí taky Hitlera a v těžkých a krutých mukách ho zabijí, nehet po nehtu mu budou trhat, řval Momik a nechal dědečka dědečkem a šel ke klecím, a taky oči mu vypíchají, a bez narkózy, a potom vybombardují Německo a celou zemi TAM, aby po ní nezbyla ani vzpomínka, dobrá ani špatná, a zachrání všech těch šest miliónů v operaci, jaká zatím na světě neměla obdoby, jako strojem času vrátí čas – ve Weizmannově institutu máme určitě někoho, kdo něco takového dokáže vynalézt, a celý ten zatracený svět srazí na kolena a naplivou mu do tváře, přeletí nad ním v našich tryskáčích, musí být válka, řval Momik, jeho oči byly najednou k nerozeznání od očí toho kocoura a jeho ruce přejížděly po klecích a uvolňovaly dráty zámků. Ještě jednou otočil hlavu dozadu, uviděl tam malé městečko, které tam před ním vyvstalo, a pak už tam stál jen tak bez hnutí

a viděl, jak havran, kocour, ještěrka a všichni ostatní začínají z beden pomaloučku vylézat, nechápali, co se děje, a nevěřili, že už je konec, že už je po všem, ale Židé pochopili dobře, honem z podlahy vyskočili a přitiskli se k sobě navzájem, záda obrácená ke zvířatům, a ustrašeně si šeptali, zatímco zvířata na sebe začala vrčet, jedno druhému nedovolovalo pohnout se, a když se některé přece jen drobet pohnulo, hned se ozval řev a vytí a ječilo se peří, celý sklep se naplnil zvuky, jaké se rodí v nebezpečí a strachu, člověk by nevěřil, že jen půl minuty odsud je město a lidé a knihy, a Momik, který si už myslel, že je nejspíš doopravdy mrtvý či co, zavřel oči a s nasazením života přešel kolem havrana a kocoura, nevšímal si, když ho drápali a kousali a klovali, co to pro něho bylo po tom všem, čím prošel, mířil ke svým Židům a ti se na něj dívali ustaraně a smutně, ale přesto se pohnuli a uvolnili mu trochu místa, a on se jim v duchu ještě stačil vysmát za to, že mu odpouštěli po tom, co jim tady provedl, ale chvíli, když se kolem něho semkli a on stál uprostřed té jejich kruhové hradby, mu taky bylo hezky a pomyslel si, že sem se za ním bestie možná nikdy nedostane, až sem se vniknout vůbec nepokusí, protože ví, že tady nemá šanci, ale když otevřel oči a uviděl je kolem sebe a nad sebou, vysoké a starodávné, jak na něho soucitně hledí, rázem celým svým rozumem mudrce *alter kop*, jemuž bylo devět a půl, pochopil, že pro něho už není nápravy.

Pro vědeckou přesnost zbývá dodat už jen pár věcí. Momik se od svého skladiště nedokázal odloučit okamžitě, a přestože už tam dědečka ani ostatní nikdy nepřivedl, v příštích dnech tam dál na chvilku chodil a zůstával tam o samotě. Zvířata pustil na svobodu, ale jejich pach tam zůstal ještě dlouho a pach Židů taky. Paní učitelka Netaová k nim přišla, aby si popovídala s jeho rodiči,

a probrali spolu spoustu různých věcí. Momikovi to nevadilo, dokonce se na to ani nezeptal. Přestože Jair Pantilat překonal rekord na osm set metrů v běhu, Momik si to ani nepoznamenal. Oběma klisnám, Floře i Halince, co byly na té Židovské zemědělské výstavě v Bejt Daganu, se narodila hříbata a bylo rozhodnuto, že jim dají hebrejská jména Dan a Dagan. Na konci roku na Momikově vysvědčení stálo, že postoupil do vyšší třídy, ale ne na naší škole, a maminka mu řekla, že napřesrok bude chodit do speciální školy blízko Netanie a že nebude bydlet doma, ale právě to že mu moc prospěje, protože je tam čistý vzduch a dobře se tam jí, ostatně jednou týdně může chodit na návštěvu k Itce a Šimikovi, kteří bydlí hned vedle. Momik na to neřekl nic. Téhož léta, když se jel poprvé podívat tam, kde teď měl bydlet, dědeček odešel z domu a už se nevrátil. Bylo to přesně pět měsíců po tom, co přijel sanitkou. Policie ho krátce hledala, ale nenašla. Momik po nocích lehával ve své posteli na internátě a myslíval na to, kde je asi dědeček teď a komu asi vypráví svůj příběh. Doma o dědečkovi už nikdy nemluvili, jen jednou si na něj maminka vzpomněla a rozzlobeně Itce řekla: „Kdyby měl aspoň nějaký hrob, aby tam člověk zašel, ale takhle zmizet…?"

Bruno

(1)

Poprvé se do vody ponořil v hlubině gdaňského přístavu. Byl večer a drobně mžilo. Na nábřeží bylo jen málo lidí a ti všichni byli příliš zaměstnáni na to, aby si ho všimli. Pod plechovým přístřeškem rozdělali dělníci oheň a on ucítil vůni vařící se kávy. Bezděky polkl slinu – opravdová káva… Kráčel deštěm rychle, bez klobouku, ten totiž musil nechat v šatně galerie, kde v jeho černé tašce zůstal i rukopis *Mesiáše*. Čtyři roky přemýšlení a psaní. Omyl, který zhoubně bujel, dokud Bruno opožděně nepochopil, že Mesiáš nepřijde v psaném slově, že ho nelze vzývat písmeny jazyka trpícího elefantiázou, k tomu že je třeba vynalézt jinou gramatiku i jiné pero. S úzkostí pohlédl na budovu přístavních úřadů. V širokém vjezdu stáli dva vojáci a rozmlouvali. Bez pásky na paži si Bruno připadal jako nahý. Mimoděk sevřel pěsti pohybem, který si osvojil od chvíle, co byla zveřejněna vyhláška zakazující Židovi mít v přítomnosti uniformovaného Němce ruce v kapsách. Kráčel chvatně

a při chůzi se krčil, jak už to bývá zvykem nehezkých lidí. Na napjatou žlutavou kůži obličeje mu kanuly kapky vody…

Tu jeho tvář znám dobře, na každé z jeho podivných groteskních maleb jsem ten obličej našel, jak vykukuje z některého rohu. Obvykle po něm – a také po mužích zvíci trpaslíků i jiných ubožácích – šlapal střevíc hezké služebné Adély či podpatek některé jiné hrdopyšky. (Ale všímej si moře, Bruno, šedivého moře, které opodál s vervou natřásá své veliké přikrývky, než nadejde noc. Odskakují z nich knoflíky okrouhlých vodních řas – na okamžik se pozvednou ke světlu, aby byly vzápětí uprostřed pěny znovu pohlceny.)

Ten obraz zastrčili do rohu posledního sálu galerie, tolik se báli jeho síly. Kolem něj navíc rozvěsili obrazy barevnější, snesitelnější, rovněž Munchovy, a před něj pověsili železný řetěz a polsky i německy tam připsali výstrahu: Nepřibližovat se! Nedotýkat se obrazu!

Hlupáci, měli to přece provést právě naopak a před setkáním s obrazem chránit návštěvníky výstavy. Ten zjev na obrazu, co jde po dřevěném mostě a otevírá ústa k výkřiku, mu pronikl do všech útrob. Když ho tam v galerii políbil, jako by se nakazil. Či vlastně to bylo tak, že ten políbek přivedl k životu mikroby, kteří v Brunovi sídlili odjakživa. Kráčel teď podél těžkých lodí, zahleděn do vlastního nitra. Rty se mu už před hodnou chvílí podivně zaokrouhlily a výkřik z obrazu si klestil cestu z jeho nitra k ústům jako plod v matčině lůně, když nadejde jeho chvíle. Pocítil mrazení a skrytý hlas jako by mu našeptával: Bruno je slabý článek řetězu. Dávejte na něj pozor. Velká spisovatelka Zofia Nałkowska jednou v dopisu přátelům napsala: „Bděte nad Brunem. Bděte nad ním kvůli němu i kvůli nám samým." Ale co tím vlastně myslela, nebylo jasné.

Upadl. Klopýtl o klubko provazů pokryté chaluhami

a málem sklouzl do vody. Okamžik ležel na navigaci, bolestí celý zkroucený – při tom se ukázaly díry zející v podpaždí a na loktech kabátu – ale hned se zase zvedl, protože ležet člověk nesměl, nesměl být nehybným terčem. Pořád po něm pátrají. Nejen SS a polská policie, kteří ho pronásledují, protože utekl ze svého ghetta v Drohobyči, jel vlakem, kterým Židé jezdit nesmějí, odvážil se přijít na výstavu Munchových maleb v Gdaňsku a tam to provedl, čímž na sebe strhl značnou pozornost. Ne, policie a SS se k Brunovým pronásledovatelům přidaly teprve v posledních letech, těch už se Bruno nebojí. Zato se bojí těch velkých reflektorů, které po jeho těle tápají, aby se v něm překřížily v soustředných bolavých záblescích onoho „být jako ostatní", uboze šedivého prozaického života, který vykoupit dotykem pera nebude v jeho silách.

Ve chvíli, kdy v Galerii Artuse Hopfa Bruno obraz *Výkřik* uviděl, pochopil, co se tam na plátně vlastně stalo: malíři se smekla ruka. Munch by se nebyl odvážil takové dokonalosti. Mohl ji jenom vytušit, mít z ní hrůzu nebo po ní toužit, ale nikoli ji vytvořit záměrně. Bruno, který sám maloval a psal, to věděl velice dobře a naplnilo jej to smutkem – vždyť přece celý život toužil po dni, kdy by se svět, jak říkal, svlékl z kůže jako kouzelná ještěrka. Geniální epocha, tak tomu dni Bruno říkal, a připomínal, že nesmíme zapomínat, že slova, která píšeme, jsou jen útržky prastarých věčných příběhů a že my všichni tak jako barbaři stavíme své domy z úlomků starodávných pohanských soch a model, z drobtů velkolepých mytologií. Byla tu ovšem otázka, zdali geniální epocha někdy opravdu přijde, ale na tu bylo těžké odpovědět, váhal i sám Bruno. *Neboť jsou věci, které se nemohou stát beze zbytku, až do konce. Jsou příliš velké a znamenité, než aby se mohly směstnat v událostí. Ony se jenom pokoušejí dít, zkoušejí základ sku-*

tečnosti, zda je unese. A hned ustupují, protože se bojí ztratit svou integrálnost v zlomkovitosti uskutečnění... a potom v našem životopise zůstávají bílá místa, vonná stigmata, ty poztrácené stříbrné stopy bosých andělských nohou rozseté jako sedmimílové kroky po našich dnech a nocích... Tak to napsal ve své knize, ve *Skořicových krámech,* nakladatelství Schocken, strana devadesát pět. Umím to nazpaměť.

Slunce malé jako žloutek vajíčka pohltila kovová nebesa a jeho světlo zvolna sláblo. Bůh pomalu zavíral krabici se svými hračkami. Bruno věděl, že dokonalost jako ta, kterou našel Munch, se našim očím naskýtá jen náhodou nebo omylem. Někdo někde nebyl dost opatrný, někomu uklouzlo, co si myslí, a pravda vyšla najevo někde, kde neměla. Bruno by byl žasl, kolik obrazů musel Munch s panickou rychlostí namalovat, aby zahladil tíživou stopu svého vpádu do zakázané oblasti. Vždyť není pochyby, myslel si Bruno (jeho podpatek přitom šlapal v louži strojního oleje a rozbíjel v ní pestré arabesky), že Munch sám se poděsil, když se na svou malbu podíval a uviděl, v jaké pasti to uvízl.

Atomy nedělitelné pravdy, pravdy ryzí a poslední. Bruno ji hledal ve všech lidech, které potkával, v útržcích hovorů, které se nesly větrem a doléhaly k jeho uším, v náhodných shodách okolností, v sobě samém; v každé knize, kterou četl, se pokoušel hledat tu jedinou větu, perlu, která spisovatele přiměla k jeho stovky stránek dlouhé pouti, ono hryznutí pravdy do jeho vlastního masa. Ve většině knih taková věta nebyla vůbec. V knihách geniálních byly někdy dvě či tři. Bruno si je opisoval do zápisníku; bylo mu jasné, že takhle sbírá, usilovně a vytrvale, střepy rozbitých zrcadel, z nichž může jednou znovu sestavit původní mozaiku – pravdu. A když ty věty pročítal znovu, ne vždycky dokázal říci, kdo je vlastně napsal – někdy si myslel, že určitá věta je jeho

vlastní, a pak se ukázalo, že se zmýlil. Byly si navzájem hrozně podobné, ale to přece nebyl, jak sám sobě připomínal, žádný div, všechny přicházely z téhož zdroje.

Teď už Bruno věděl, že slabým článkem je i Munch. Vytušil to už před časem, ve chvíli, kdy v Drohobyči uviděl v knihách o umění reprodukce *Výkřiku.* Musel však dojít přímo k prameni, aby si zjednal jistotu, že i Munch. Tak jako Kafka, Mann, Dürer, Hogarth, Goya a ostatní, kteří obohatili jeho zápisník. Světem se prostírala hustá síť slabých bodů. Dávejte tedy pozor i na Muncha! Dávejte na něj pozor kvůli němu i kvůli nám samým! Milujte svého umělce, ale nespouštějte z něho oči, obklopte ho těsně láskou, spojte kolem něho ruce. Dívejte se na jeho malby a držte své spojené ruce kolem něho, to abyste ho s jásotem vítali, jak jinak. Milujte jeho příběhy, dávejte se jimi přiměřeně vyvádět z míry, poděkujte mu za to, že dal tak úžasný výraz všem těm bezvýznamným hloupostem, ale držte kolem něj ruce. Dejte mu pocítit teplo svých těl, ale také sama svá těla, tvrdá a neproniknutelná jak železné dveře. Když mu tleskáte, roztahujte prsty tak, aby mu připomněly mříže, a nepřestávejte ho milovat, protože v tom spočívá ta tichá transakce, kterou s ním uzavíráte, vaše láska za jeho opatrnost. Za jeho loajalitu vůči vašemu klidu.

Munch zradil taky. Předsevzal si, že prorazí, a *Výkřik* do vás rázem vrazil svou neotesanou nohou. Teď je tady a je třeba rychle zalátat díru, proto milujte Muncha víc! Přistupte k němu tak blízko, aby váš horký dech cítil přímo na svých ústech, vždyť kdo klopýtl jednou, může klopýtnout znova. Sevřete kolem něj ruce! Pověste kolem něj železný řetěz a rozhlaste na červených tabulkách: Nepřibližovat se! Nedotýkat se!

Pořád ještě utíkal. Prořezával vítr svými ostrými rysy, usilovně stahoval do kruhu rty, aby tak zmírnil vlastní bolest. Ach, té hojnosti, co v sobě Bruno má! A toho

děsu z té hojnosti… Dávejte na Bruna pozor kvůli němu, především kvůli němu, nenechte ho, by podlehl své nebezpečné vášni psát bez pomoci vašich otřepaných slov, slov vám tak věrných. Nedovolte mu psát jen tak, jak mu to určuje jakýsi kód v jeho těle, v rytmu, který neměří metronom či hodiny. Nedovolujte mu probůh rozmlouvat se sebou samým slovy, která nikdo nezná, která vymyslí on sám. Moc dobře víme, co jsou zač ti mazaní obchodníci, kteří ho honem popadnou za ruku a odvedou si ho do těch nejpochybnějších kumbálů lidského jazyka a tam před ním otevřou své špinavé kabely a s podlézavým úsměvem mu nabídnou zboží; kdepak, pane, všecko je tu zdarma, opravdu, pane, kompletní jazyk, nový, a celý jen váš, ještě je v původním celofánovém balení, a máte u něj i slovník, ten patří taky jenom vám, stránky jsou napohled čisté, ale ve skutečnosti jsou popsány tajným inkoustem, jaký používají vyzvědači, a když je potřete vlastní žlučí, účinným výtažkem pouze ze sebe samého, uvidíte ihned všechno, co tam stojí, vážně, pane! Nevezmem od vás ani halíř! Sem ostatně zřídka zablou-… Ach promiňte! Tady se jen zřídka ukáže zákazník, tak přece neuděláme tu hloupost, že bychom ho odháněli fádními řečmi o penězích a placení. Řekněme, můj milý, že ve vás vidíme takovou menší investici, něco jako bankovní depozitum, haha, náš první průnik na trhy, na které zatím nemáme přístup, tak prosím podepište tuhle a tuhle a ještě tady.

A Munch podepsal. Podepsal i Kafka. I Marcel Proust. A zřejmě podepsal i Bruno. Už si nevzpomíná, kdy se to stalo, ale k nějakému podpisu zřejmě došlo, protože jeho pocit krachu výrazně vzrostl. Pak přišla poslední válka a Bruno si začal myslet, že se nějakým nedopatřením zmýlil: lidé totiž začali být zlí a ukázalo se, že za kumbály vychytralých obchodníků se ještě táhnou hluboké temné trhy, kam dosud lidská noha nevkročila. Křivolaké ulice, kde se trosky a úlomky zdí tyčily po obou stranách jako řady krokodýlích zubů…

Proto Bruno uprchl.

Z Drohobyče, kterou miloval. Z domu, kde bydlel na rohu Samburské a Trhové, z Olympu své soukromé mytologie, z místa, kde sídlili bohové a andělé, jejichž podoba byla podobou lidskou, a někdy i mnohem míň než tou… Jeho dům! Jak příjemně se rázem cítí, když pomyslí na ten napohled všední dům, jakoby prostý vší osobitosti, který však Bruno stavebním uměním vlastní představivosti proměnil v obrovský palác se sály, spletitými chodbami a zahradami, plnými života a barev. Dole v přízemí byl rodinný soukenický krámek Henrietta, pojmenovaný na počest jeho maminky, nepříliš obratně vedený Brunovým otcem Jakubem Schulzem. Ten jeho otec! Skrytý básník, umíněný člověk, osamoceně bojující s pevností nudy. Odvážný badatel, zkoumající proměnlivé bytí, který se silou vůle a vize dokázal proměnit v ptáka, ve švába, v kraba, jeho otec, věčně mrtvý i živý zároveň…

Nad krámkem byl byt. A taky maminka Henrietta. Ospalá, vlídná, oddaně pečující o Jakuba trpícího rakovinou, vizionáře, jemuž se obchody hroutily před bloudícíma, nevidoucíma očima; matka byla vlastně upjata na Bruna, toho něžného hrdinu, pozdní kvítek jejich stáří. Na to přecitlivělé dítě, věčně bojující s nepřáteli, které ona nedokázala ani vytušit…

(Jednoho fádního, melancholického večera vstoupila do jeho pokoje a našla ho, jak krmí zrníčky cukru poslední mouchy, které přežily studený podzim.

„Bruno?"

„To aby měly sílu na zimu…")

Nemá kamarády. Ne že by nebyl dobrý žák, náš Bruno, naopak, všichni nad ním žasnou, zvlášť učitel kreslení, Adolf Arendt. Už od šesti maluje s neobvyklou zralostí.

Kdo to jen pochopí...? To měl najednou třeba období, kdy maloval drožky – rychlé bryčky se zdviženou střechou. Maloval je po desítkách – se zapřaženým černým koněm, jak vyrážejí z nočního lesa, na víčkách cestujících uvnitř (a sluší se poznamenat, že v nich sedí nazí) ještě spočívá stříbrný prach lesních vidin. Znovu a znovu je maloval, jak vyrážejí z lesa. Pak začal malovat auta. Jako každé dítě, jenže ne tak, jak je malují děti. Potom koně. Běh. Neustále maloval pohyb. Ale ty kresby byly prosáklé stářím, smrtí a hořkostí.

Přátele tedy nemá. *Niedolęga,* jak mu říkají mladí. Smolař.

V domě je ještě služebná Adéla.

Ty její nohy. To její tělo. Ženský pach. Její hřebeny a vlasy, roztroušené po celém domě. Adéla, která zahání chiméry otce Jakuba tím, že ho ohrožuje mrzkým vzrušením, Adéla, která se nosí v lacinych blýskavých střevících s vysokým podpatkem a na těch ozdobných podpatcích se natřásá coby ztělesněná provokace. Vidíš ty střevice, Bruno?

S rytmickými pohyby rtů, s tím štíhlým, spěchajícím tělem teď Bruno připomíná rybu. Jak jde po navigaci, zavře oči a v duchu se vrátí ke své příhodě v galerii – přelézá rychle železný řetěz i výstražnou tabulku a líbá obraz. Na jedné z lodí stojí stará žena a dívá se na moře. Dlouhé těžké vlny jí v silném větru tančí kolem hlavy. Klimbající hlídač v galerii sebou poplašně trhl a vší silou zahvízdal na píšťalku. Přiběhl další hlídač a oba ho odvlekli ze sféry obrazu do sféry své. Potom mu začali mlčky a bez sebemenší známky hněvu zasazovat přesně mířené rány. Na obrazu zůstala nevelká skvrnka od slin. Bruno svedl ústa toho křičícího zjevu k hříchu; políbil sice jen jeden z dřevěných sloupů mostu, ale i to stačilo, bylo to prosté oživení dechem z úst do úst. Bruno byl zachráněn.

Otevřel oči a viděl, že ho nohy nesou do poloviny přístavní hráze, vybíhající obloukem do moře. Vodnatým, svalnatým jazykem zkoumalo moře úlomky stromů, které uvízly v zubech skalisek. Z otvorů v jeho vrscích sledovaly Bruna jeho nesčetné oči.

Bruno si připomněl nedokončený rukopis, který zůstal v tašce v šatně galerie. Když ho odtamtud vyhodili, kráčel po Langgasse a automobily a tramvaje ho třísnily vodou z kaluží. Natahoval ruku a potají se dotýkal velikých dřevěných sloupů pouličního osvětlení a potom úkradkem zkoušel chuť vlastního prstu. Velice toužil po tom, aby tak mohl uchovat chuť sloupů mostu na obraze. Myslel na vlastní život, který mu nikdy nepatřil. Doopravdy jemu. Síla zvyku mu ho pořád brala. Všichni se živili tím, že si navzájem kradli život. Před válkou to dělali s taktem a dávali přitom velký pozor, aby nezpůsobili bolest větší, než bylo třeba, dělali to dokonce i s jistým smyslem pro humor, ale jakmile přišla válka, lidé se už nesnažili cokoliv předstírat. Teprve pozdě pochopil, že i ty dvě knihy, které napsal on sám, i tahle třetí, *Mesiáš,* v níž se zoufale zmítal už čtyři roky, jsou jen jakási obrovská lešení, spletitá a vychytralá, která postavil vlastníma rukama kolem jemu neznámé bytosti. Dosud neznámé. Bruno si v tu chvíli uvědomil, že většinu života strávil jako odvážný akrobat na vrcholu vysokého lešení a že pořád dával pozor, aby se nepodíval dovnitř, dolů, protože když se tam podívá, zachvátí ho strach a smutek a on bude vědět, že není akrobat, nýbrž vězeň. Že se kdesi cestou ze zvyku, únavy i nedbalosti stal spojencem těch, kteří kolem něho svírali ruce.

Proto se dává na svůj poslední útěk. Ne ze strachu před Němci či Poláky, ani snad na protest proti válce. Ne. Utíká proto, že se konečně musí setkat s něčím jiným, ne jen s desítkami přídavných jmen, sloves a časů, jichž dosud užíval jako spojnice.

Můj Bruno už ví, že zemře, možná už za hodinu, možná za den. Tolik lidí teď umírá. V ulicích drohobyčského ghetta v posledních měsících vládlo ticho, jaké s sebou přináší završení. Pohroužil se do něho i Bruno. Kdoví, možná že se nakonec opravdu něčím provinil. Třeba tím, že takhle vypadá. Že je tak židovský. Nebo že takhle píše. Otázka spravedlnosti už přece dávno nebyla aktuální. Ale je tu jiná otázka, na kterou musím dát odpověď, myslí si Bruno, otázka života; mého života, který jsem žil, i toho, který jsem si pro svou nemohoucnost a pro svůj strach nechal uniknout. Nemám sílu ani čas čekat na zázrak, který by jej přede mnou odhalil. Bruno se sám pro sebe křivě usměje a pocítí trošku dojetí. Obličej pokrytý černými boláky se mu na okamžik rozjasní. Byl to Lenin, kdo řekl, že smrt jednoho je tragédie, ale milión úmrtí je pouhá statistika? Bruno má dojem, že to řekl Lenin, ale teď chce ze statistiky oněch miliónů životů vykoupit tu jedinou tragičnost života vlastního a na okamžik tak pochopit, které písmeno do velké knihy života píše. Ve skrytu duše chová naději, že pokud v sobě má drobet té ryzí, poslední pravdy, možná se mu z ní podaří dozvědět se, co poslalo Tvůrce Nejvyššího na jeho pouť nekonečnem stránek.

Bruno odkládá děravý plášť a odhazuje jej na betonový chodník. Pohled má zcela prázdný. Nač teď asi myslí? Nevím. Na chvíli jsem nit jeho myšlenek ztratil. Pokusím se to uhodnout: Bruno snad myslí na básníka Mirabeaua, který se na protest proti moci stal lupičem. Nebo snad na filozofa Thoreaua, který dal vale svému městu, práci, životnímu řádu i lidem a rozhodl se žít v naprostém osamění u Waldenského rybníka?

Bruna zamrazí. Ne, takovéhle vzpoury a protesty nejsou k ničemu, vždyť lupič olupuje lidi, poustevník se jich straní, měří svou samotu rytmem, který udávají oni. Je třeba něco víc – vzpoura, která člověku odhalí jeho

vlastní nitro. Zachvěje se, jako by ho k těm temným, bohatým vlnám, které se před ním převalují, přitahovala hypnotická síla. K těm vlnám, které v něm moc dobře cítí napětí člověka, který sám sebe dovedl k vlastnímu konci a pomezí jeho tělesné schránky už nabylo jiné podstaty kdesi na rozhraní tělesna a teskna.

Stařena na lodi se nehybně dívá. Už ví, co se vzápětí stane. Ale tak už to chodí na tomhle světě, kde smrt není jen opakem života, ale ovládá všechno naše úsilí. Dva přístavní dělníci se na něho z dálky zadívali a začali křičet.

Bruno shazuje košili a kalhoty. Moře zkoumá dlouhými vzdušnými prsty hubenost a únavu, které se zmocnily jeho těla a zničily je. Moři je to lhostejné, kapičky slin vášnivého obchodníka se nesou k tváři ospalého, odevzdaného zákazníka. Moře bere všechno. Kdo ví, kdy mu přijde vhod všechno to harampádí v jeho sklepích. Bruno na chvíli otevírá zmučené oči. Někdo v něm se ještě pokouší zachránit to ubohé tělo – spisovatel, který v něm taková léta přebýval, se zřejmě děsí při pomyšlení, že bude konec i s ním, když se jeho krčmář utopí. Najednou je mu jasné, že to ten uvězněný uvnitř lešení zmoudřel a má se k útěku. Ze žalářníka-artisty se stalo rukojmí. Je zděšen. Pokouší se o ubohý žert nebo o něco přesvědčivého – aspoň si polož ty střevíce na hromádku k šatům, aby ses měl do čeho obléct, až se vrátíš. Moment, nepospíchej tolik, stůj, promluvme si logicky. (Spisovatel vidí to, co nevidí Bruno: od konce přístavu běží k vlnolamu lidé, dva z těch dělníků a ještě někdo další. Důstojník.)

Staré moře cítí, že je třeba váhavého zákazníka pobídnout. Nasazuje lítostivý výraz: se šuměním, zápalem a s výrazem pokory k němu posílá mohutnou vlnu a na okamžik zastavuje vlny následující. V moři vyvstala prázdnota. Všechno zvolna pohlcuje ticho. Z hlubin Brunovy duše se bolestivě oddělila vlna, aby tu prázdnotu vyplnila.

Kopne do hromádky šatů, a ty se svezou do vody, okamžik plavou, zvolna se tam nadýmají a klesají pod hladinu. Moře se lehce usmívá. Nechá k Brunovi sklouznout vlnu, jako když zkušený krupiér posílá starému zákazníkovi tu pravou kartu. Spisovatel s hrůzou svírá rty. Jak dobře ho chápu! S nenávistí posílá slinu za tou potřeštěnou, nevyzpytatelnou lidskou kulturou, která mu byla přístřeškem i perem. To on je ten poděšený, ten rozmazlený, ten tak logický člověk, který pokládá dva své jemné prsty Brunovi na nos a zároveň se rozplyne, když se Bruno ponoří do studené vody a hned se zas vrací na hladinu, zatímco radost ho vzdouvá jak vítr plachtu. Ozve se jakýsi nezřetelný, táhlý zvuk – snad v dáli zahoukala loď nebo si to povzdechlo moře, když v jeho lůně spočinul nový bastard.

Bruno plaval dlouhými pohyby. Jeho ruce před ním zvedaly oponu za oponou. První skulina mu vyvstala před očima daleko na obzoru, v místě, kde se dotýkaly vágní, břidličnaté tabule moře a nebes. K téhle skulině si přál uniknout, ale síly ho opouštěly příliš rychle, a když se jeho nohy dotkly vyvýšeniny na dně, zanechal plavání a na okamžik si na ni stoupl, aby si trochu odpočinul.

Ohlédl se zpátky. Viděl šedou navigaci, tlející střechy a budovy přístavu nesoucí stopy nenasytných větrů. Viděl lodi, pohupující se na vodách a smutně pískající, oblé lodi obtěžkané dálkami, podobu staré strnulé Gorgony na jedné z nich a lidi, kteří se teď na hrázi shlukovali a volali na něho. Nebo ho snad povzbuzovali? Ať už to bylo jakkoliv, ruce už kolem něho sevřít nemohli. Ironicky se pousmál a zachvěl se ve střídavých návalech tepla a chladu. Najednou si všiml, že má na ruce ještě hodinky, ale prsty se mu třásly tak, že je nedokázal sundat.

U hráze se někdo pachtil s motorem loďky, ale ten se vzpouzel dát do pohybu. Bruno otočil hlavu k nebesům a zhluboka se nadechl. Poprvé po tolika letech se necítil

být štvancem. I kdyby ho teď chytili, člověka, kterého hledají, v něm nepoznají. Chytí jen prázdný nástroj. Na světě není policejního vyšetřovatele, který by teď dokázal pochopit Brunova slova. Není spisovatele, který by je dokázal věrně zaznamenat. Nanejvýš je budou moci sestavit jako mozaiku podle nejasných náznaků a starých útržků.

Jak uboze na tom byli ti, které Bruno zanechal na břehu! Nebylo možné, aby tenkrát kdokoliv na světě v srdci nepocítil – třebaže tam v tom okamžiku nebyl a o Brunovi jaktěživ neslyšel – slabé píchnutí ve chvíli, kdy se Bruno ponořil do vody. Dokonce i Indiáni na řece Orinoko přestali na okamžik řezat kmeny gumovníků a zaposlouchali se. I australští pastýři z kmene Ohně pojednou umlkli a otočili hlavy za dalekým zvukem. Já to přece udělal také, a to jsem se tenkrát ještě ani nenarodil.

Poblíž Bruna se voda najednou pohnula. Něco se tam zatřpytilo, něco se tam zakomíhalo. Zelenavý blesk či strnulé oko. V závanu větru na hladině vod neviditelná ruka vyvedla brázdy a ty se zpěnily a vzápětí se ozval i jemný šelest nesčetných ploutví. Obklopilo ho množství maličkých úst a ta se mu zařala do břicha a do stehen a zlehka se mu zakousla do zad a do hrudi. Bruno stál a všecek užaslý četl na vlastním těle tetovaný nápis, který mu tam kdosi kódovaně vepsal. Zplnomocnění jednočlenného poselstva, které se vydává na cestu. Ryby nad tím ubohým tuhým tělem žasly, sledovaly mapu žil vystupujících na jeho bílých chodidlech. Potom mlčky sledovaly tu zářící věc klesající do propastí oceánu, aby tam měřila čas, který se stal i časem jejím. Jejich řady se před ním rozevřely a ryby nechaly Leprika, aby mezi nimi proplul až k Brunovi a zadíval se na něho svýma pronikavýma očima. Byl to veliký losos, vyvinutější než ostatní, jeho tělo dosahovalo velikosti těla Brunova. Jen chvilku kolem něho obezřetně plul, pohyboval se lehký-

mi záchvěvy ocasu – snad to byly už vlny, které k němu vysílal blížící se motorový člun, v němž seděli ti dva dělníci a důstojník přístavní policie a všichni na něho rozčileně křičeli, ale Leprik rychle doplaval zpátky na své místo a obrovské hejno se zvolna uzavřelo jako obrovská měkká harmonika a Bruno s ním vyplul na moře.

(2)

Ano, je to jak milostný dopis.

Od našeho rozchodu už uplynuly tři roky a moje rána se už začíná hojit. Jak jsi to ostatně předvídala. Někdy, když už to napětí nemůžu snést, nasednu na autobus a jedu do Tel Avivu. Za tebou. Chodím po břehu, šlapu po mušlích, mořských řasách a zdechlinách ryb, a když lidí kolem ubyde, dokonce se na tebe odvážím mluvit nahlas. Vyprávět ti, že psaní knihy pokračuje, že už celé tři roky pokračuje tenhle *torag*, tenhle úporný boj mezi mnou a rybou Brunem. Ta doba vůbec nebyla bezvýznamná, stačil jsem udělat tolik věcí. Rád si jen tak pro sebe opakuji jejich výčet, mám totiž výčty rád. Tak tedy konečně se mi podařilo dopsat příběh dědečka Anšela, příběh, který vyprávěl tomu Němci, Neiglovi; a stačil jsem také napsat příběh maličkého Kazika, tu hloupost, omyl, kterému Ajala přezdila „zločin proti lidskosti". (Prosím, jak je libo.)

Ale podstatný je příběh Brunův. A kvůli němu se za tebou vracím skoro každý týden, abych ti přímo do velikých laloků uší přečetl další kousek, který jsem přidal, a samozřejmě také proto, abych se z tebe pokusil načerpat další vlhkou trošku znalostí, kterou jsi dosud schraňovala ve svých nejtemnějších propastech, abych tě přiměl k tomu, abys mi vyprávěla, abys mi ten příběh podávala po vlhkých troškách, abych vstřebával tvou

vůni, tu vzpomínku na vůni Bruna, kterého máš v sobě; v mých očích vy dva už splýváte a navzájem se nerozlučně mísíte, proto jsi v mém příběhu o něm ty a já ti to vyprávím, i když vím, jak hrozně tě to rozčiluje. Nikdy pochopitelně nepřipustíš, žes mě zpozorovala, když k tobě přijdu, ale já tě znám a vím své – slyším tvé pohrdavé chrčení, sotva vykročím na vlnolam. Vidím, jak natahuješ celé tělo, aby sis mě lapila.

Jenže já se mám na pozoru. Sama jsi to říkala.

Lidé slyší, že se zajímám o Bruna, a posílají mi o něm různé materiály. Budeš asi žasnout, ale napsalo se toho o něm spousta. Hlavně polsky, ale i v jiných jazycích. A existuje taky řada teorií týkajících se obsahu *Mesiáše*, který zmizel dřív, než jej kdo uviděl. Někteří lidé mají za to, že v tom ztraceném příběhu se Bruno pokusil přivést Mesiáše do drohobyčského ghetta a že ho vzýval kouzlem své prózy. Jiní jsou si jisti, že v tom ztraceném rukopisu psal o holocaustu a o svých posledních letech za nacistické okupace. Ale my oba víme, že to tak není, že jeho zajímal život, obyčejný jednoduchý život, život všední; holocaust pro něj byl jen šílenou laboratoří, která stonásobně zrychlila a zvětšila všechen běh lidských věcí…

Ať už je to jak chce, není člověka, který by si ho neválel. Lidé píší, že patřil k největším spisovatelům našeho století, že svým významem v něčem předčí Kafku, Prousta, Rilka. Taktně se distancují od toho, co o něm píšu. Jemně mi naznačují, že k tomu, co dělám, je zapotřebí spisovatele obdařeného přinejmenším právě tak velkým talentem. Ale mně na tom nesejde, nepíšu o tom jejich Brunovi. Všechno, co mi ve svých dopisech píší, zdvořile přečtu, pak papír roztrhám na malé kousíčky, a zbytek už víš – když k tobě přijedu do Tel Avivu, vylezu si na tenhle vlnolam, jen se tak procházím sem a tam po skalách, a najednou obrátím kapsy, rychle je vytřepu, jako bych se zbavoval špiny potraceného plodu,

a žbluňk, žbluňk, do vody klesá spousta drobných útržků papíru. Všiml si snad někdo něčeho? Ty je přece potřebuješ víc. A i když dlouhé učené přednášky nenávidíš, jsem si jist, že si je zase slepíš dohromady a uschováš v některé zapomenuté zásuvce svého vodního archívu. Takových dokumentů ty se nevzdáš.

A taky ti řeknu, že jsem se znovu stal sám sebou, totiž vrátil jsem se ke svému stylu psaní. K básním, jaké jsem psal kdysi. Bruno se mi z pera pomalu vytrácí, opadává ze mne. Zůstalo mi po něm jen pár sešitů, o nichž nemůže nikdo s určitostí říci, kdo je napsal, zdali on, nebo já. Ale ty i já víme, že jsem mu posloužil jen jako nástroj, jen jako pero, jako ten slabý článek řetězu, kterým vyrážela na povrch jeho zdušená síla.

Zůstal i ten náš příběh, příběh, který má začátek, prostředek a břeh. Příběh milenců, který jste mi dovolili krátce zhlédnout během těch dvou týdnů v Narwii, maličkém venkovském hnízdě nedaleko Danzigu, ze kterého je Gdaňsk, v červenci roku tisíc devět set osmdesát jedna. A pak ještě zůstala moje Rut. Moje Rut, která z té temné chodby (i z ní...) vyšla vítězně. Která přemohla všechny ty, kteří se mě od ní pokoušeli odvést, i ty mé duševní stavy a úzkosti, i to strašné období, na které nechci vzpomínat, kdy jsem uvízl v pasti Zenonova paradoxu, i moji krutost k ní samé. A také Ajalu.

Každých pár dní se k tobě vracím a nemůžu s tím přestat. Jsem skvělý odborník na rekonstrukci ztraceného, který jen sám sobě nedokáže pomoci, a vracím se k tobě, abych ti nevím pokolikáté vyprávěl ten příběh tak, jak se skutečně odehrál a jak se mi ho nedaří vypsat, tak, jak ho musím vyprávět tobě, totiž beze vší snahy o rozumové pochopení. Vyprávět jej tak, že se do něj vcítím. Vyprávět ho od začátku až do konce. A aspoň jednou tě přinutit, abys poslouchala i věci, které se tě přímo netýkají, abys poslouchala trpělivě a tiše (chraň Bůh, abys poslouchala *se zájmem*, to po tobě chtít nebudu) mé vyprávění o všem, co se mi stalo po návratu z Narwie. K čertu, ty mě přece poslouchat musíš. To Bruno v tobě musí.

Dvacátého pátého května 1980 (ten den si pamatuju přesně) jsem od Ajaly dostal jako dárek na rozloučenou knihu Bruna Schulze *Skořicové krámy; Sanatorium Na věčnosti*. Předtím jsem ji neznal a německý zvuk autorova jména mě dokonce odpuzoval, ale hned jsem se do ní začetl, hlavně proto, že jsem ji dostal za tak smutných okolností, a pak taky kvůli té, která mi ji dala.

Ale po deseti stránkách jsem zapomněl na okolnosti i na Ajalu a četl jsem knihu kvůli ní samé. Četl jsem ji, jako čteme dopis, který si k nám hledal cestu bůhvíkudy, útržkovitou zprávu od bratra, kterého jsme už řadu let měli za mrtvého. Byla to první kniha v mém životě, do které jsem se, sotva jsem ji dočetl, pustil hned zase znovu. A kolikrát od té doby jsem to už udělal...! Po celé měsíce jsem vůbec nepotřeboval jinou. Pro mne to byla Kniha v tom slova smyslu, jak po tom toužil sám Bruno, *velký šelestící Kodex, vzbouřená bible, jejímiž stránkami šel vítr a plenil ji jako obrovskou, rozpadávající se růži*... Četl jsem ji tak, jak má po mém soudu člověk číst v takovém dopisním nalezenci, totiž s vědomím, že to na papíře není tak důležité jako ty další stránky, vytržené a poztrácené, jako ty, které nesměly být napsány jasně a otevřeně, z obavy, že padnou do nepravých rukou...

Tenkrát jsem udělal něco, co jsem už léta neudělal, vlastně už od dětství ne – začal jsem si do sešitu opisovat jednotlivé řádky i celé úryvky, abych si je lépe zapamatoval. Abych procítil slova, která mi plynula z pera a hromadila se mi na papíře. Na první stránku jsem, jak to také bylo na místě, napsal jeho nepřímé vyznání, totiž že

patřil k těm, jimž Bůh, když spali, přejel rukou po tváři, takže oni teď znají to, co neznají, jsou plni inspirace a předtuch a nad jejich spuštěnými víčky se míhají odrazy dalekých světů…

Jednou v noci – bylo to o několik týdnů později – jsem se najednou probudil a věděl jsem, že Bruna nezabili. V tom roce čtyřicet dva ho v drohobyčském ghettu nezabili, on odtamtud uprchl. A když říkám *uprchl,* nemyslím to v běžném, úzkém slova smyslu, ale řekněme v tom, v jakém by to řekl Bruno. Jako když se řekne *důchodce* a myslí se tím někdo, kdo už překročil onu známou přípustnou hranici, někdo, kdo dovedl sám sebe do magnetického pole jiné dimenze bytí, cestující s mimořádně lehkým zavazadlem… Opisoval jsem si do sešitu úryvky z jeho knihy, a pokaždé když jsem byl s opisováním hotov, pero mi ještě chvilku jen tak čmáralo, stáčelo se nad papírem a vrhalo na něj ještě řádku či dvě, které sice patřily mně, ale – jak bych to jen řekl – v nichž zazníval Brunův hlas, které vyvěraly z toho, jak jsem se do něho napjatě zaposlouchal, či vlastně z toho, jak jsem vycítil jeho zoufalou potřebu vyslovit se, teď když ho zbavili pera. Moc dobře se dokážu vžít do toho pocitu tísně, do toho, jak se spisovatel ve vyhnanství jako on dusí, ve vyhnanství chápaném velice konkrétně, velice široce, a tak jsem mu, jak víš, podal svou ruku i pero.

Je to hrozně zvláštní a trochu to nahání strach.

Byl jsem přece hebrejský básník, jenž už napsal čtyři knihy ve velice výrazném stylu, který jeden z těch literárních kritiků, co píší se zdviženým prstem, nazval „jemně úsporným", zatímco Ajala o něm prostě říkala, že je „skrblický a ustrašený", a teď tady mám najednou v sešitě před sebou změť dýchavičných, upocených slov jako *tanec pářících se pávů* či *pestrobarevný oblak kolibříků,* která kdysi napsal Bruno.

(Nebo jsem je snad napsal já?)

Bruno Schulz. Žid. Možná nejvýznamnější polský spisovatel meziválečného období. Syn podivínského obchodníka s plátnem. Učitel kreslení a rýsování na gymnáziu v Drohobyči. Osamělý člověk.

Brunův otec, zasněný člověk s hlavou proroka, který se z touhy dosáhnout samých hranic lidského bytí proměnil v obrovského raka. Jeho otec, ve styku s nímž všechny věci jako by se stahovaly zpátky k samotným kořenům svého bytí, jako by se vracely ke své prvotní ideji, aby se od ní lhostejně odvrátily k těm pochybným, dvojsmyslným končinám, které Bruno nazývá velkou herezí.

Strýc Edvard, který měl ve svých metafyzických zálibách Brunova otce k tomu, aby postupně odložil svou komplikovanou bytost, dokud se jaksi nezjednoduší, trapně neobnaží, až bude totožný sám se sebou až po samé hranice možného. Otec, jak napsal Bruno, ho spojil (nebo lépe řečeno spojil puls jeho bytí) s elektrickými hodinami, důkladně upevněnými k jeho nestydatému nápadu, a od té doby strýček fungoval bezvadně a zodpovědně – dokonce ani jeho žena Tereza se nedokázala ovládnout a nemačkat každou chvíli tlačítko hodin, aby slyšela jejich mocný zvuk, ve kterém jako by poznávala jeho starý hlas, jaký míval ve chvílích tísně.

Nebo bláznivá Tluje, která bydlívala na smetišti, a její mrzký, pohanský zdroj obživy, spojený s hromadami popela. Či strýc Jeroným, který se dokázal osvobodit od složitosti života a uchýlil se do ústraní nevelké ložnice s tetičkou Reticií a odtamtud vedl vleklý boj plný nenávisti s obrovským rozzuřeným lvem, beznadějně lapeným na gobelínu v jejich manželské ložnici. Všichni, všichni do jednoho.

Roku tisíc devět set čtyřicet jedna vstoupili do Drohobyče Němci. Bruno musel opustit svůj dům a přestěhovat se do jednoho z domů v Truhlářské ulici. Na rozkaz

úřadů maloval na stěny jezdecké školy obrovské obrazy a sestavoval seznam Němci zabavených knih. Aby si vydělal na živobytí, musel taky pracovat jako „domácí Žid" (vykonával lehčí truhlářské práce, maloval vývěsní štíty, portrétoval členy rodiny apod.) u důstojníka SS Felixe Landaua.

Felix Landau měl nepřítele – jiného důstojníka SS jménem Karl Günther. Osmnáctého listopadu roku tisíc devět set čtyřicet dva zastřelil na rohu ulic Czackého a Mickiewiczovy Karl Günther Bruna a potom prý šel za Landauem a řekl mu: „Tak jsem ti zabil Žida." A Landau na to: „Tak já teď zabiju tvého."

Jsi tady, vím to – hladina na okamžik strnula. Dva racci se s cinknutím srazili. Jsi tu.

Tak jsem ti zabil Žida. Tak já teď…

Tak jednoduché to bylo.

Způsobil jsem ti bolest, vím. Sobě ji taky pokaždé těmihle slovy způsobím.

Ale teď poslouchej, teď budeme mluvit o něčem jiném. Změníme téma: abychom už nezpůsobili ani nepocítili víc bolesti, musím ti povídat o něčem jiném. Poslouchej.

Celá léta po tom, co dědeček Anšel zmizel, jsem si nepřestával pobrukovat melodii příběhu, který dědeček vyprávěl tomu Němci. Dvakrát či třikrát předtím, než jsem se vydal do Polska, jsem se pustil do psaní, ale nedařilo se mi to. Zvolna se ve mně nahromadil pocit frustrace, vzteku na sebe samého i stesk po něm, který se už po léta pohyboval v kruhu uvnitř uzavřeného příběhu jako nepřátelské plavidlo, které vyženou z každého přístavu, zatímco já, jediný, kdo ho může zachránit a vykoupit ten příběh, se tvářím jakoby nic a ničeho se neodvážím.

Začal jsem pátrat po dědečkových spisech. Prohledával jsem staré archívy, hrabal jsem se v zaprášených

knihovnách odlehlých kibuců, četl jsem staré časopisy, které se mi rozpadaly pod rukou a připomínaly mi dávné fresky na stěnách jeskyň, které blednou a mizí, sotva na ně dopadne světlo svítilen badatelů. V pozůstalosti spisovatele píšícího v jidiš, který zemřel v útulku pro přestárlé na Karmelu v Haifě, jsem objevil hotový poklad – čtyři zežloutlá čísla *Světýlek* (vydavatel Šimon Zalmanson), vydaná roku 1912 ve Varšavě. Byly tam čtyři úplné kapitoly, v nichž se psalo o dalších dobrodružstvích Dětí srdce; tentokrát družina pomáhala gladiátorovi (Antonu Luderovi), zajatci Římanů, zachránit se v aréně před lvími zuby. Četl jsem dychtivě. Tentokrát už jsem poznával meze vypravěčského talentu Anšela Wassermana, to však ani v nejmenším nebylo na újmu mého potěšení či nesmírného stesku po dědečkovi, který jsem najednou pocítil, po starobylém jazyce, kterým psával, divuplném jazyce dávného proroka, a po boji, který zřejmě vedl po celý svůj život, „jediném skutečném boji", jak říká v tom útržkovitém příběhu Otto Brig, vůdce družiny.

Tak se mi podařilo shromáždit nepatrné zlomky jeho dílek. Pár úryvků otištěných v dětském časopisu *Netaim* (Krakov 1920; zajímalo by mě, zdali dědečku Anšelovi vypláceli autorské honoráře za otiskování povídek v cizích časopisech), kde se vyprávělo o zápasu, který vedly Děti srdce po boku Louise Pasteura proti bacilům vztekliny, polský překlad povídky, v níž členové družiny pomáhali dětem, které v prvním roce dvacátého století trpěly v Indii povodněmi a hladem, a další útržky dobrodružných příběhů z celého světa. Jezdil jsem všude možně po celém Izraeli a prohrabával plesnivé půdy domů, jejichž majitelé zemřeli a kde se dalo doufat, že jejich bída něco skrývá. Mělo to pro mne obrovský význam, věnoval jsem tomu všechen svůj volný čas.

V téže době mi mimochodem přišlo do ruky odborné pojednání o dětských časopisech v Polsku na počátku

století a tam jsem našel jeho jméno: Anšel Wasserman, autor píšící v jidiš. Psalo se tam, že co se kvality jeho díla a jeho významu týče, „názory se různí", stálo tam však něco v tom smyslu, že „v jeho díle nacházíme silný, někdy až zarážející vliv soudobých autorů", a také se tam s povzneseností badatelům vlastní tvrdilo, že „literární hodnota jeho díla byla nepatrná, v podstatě totiž malému čtenáři poskytovalo pouze základní informace o významných historických událostech a osobnostech", autor pojednání ovšem musel také připustit, byť neochotně, že „tyto nenáročné povídky, známé jako příběhy Dětí srdce, se u malých čtenářů dočkaly překvapivé obliby a dokonce byly přeloženy i do polštiny, češtiny a němčiny a uveřejněny v řadě dětských ilustrovaných časopisů v několika evropských zemích".

Dále badatel tvrdil – ne bez jisté výčitky – že dědeček patřil k těm ojedinělým spisovatelům, kteří „vzdor tomu, že tvořili v období obrození národa i jazyka (počátek dvacátého století), se zaměřovali především na všeobecná, univerzální témata, aniž vůbec zdůrazňovali národní věc, ba dokonce ji úplně ignorovali. Snad právě proto se jim dostalo takového přijetí i u cizích národů a popularity, jakou lepší a svého národně-sionistického poslání si vědomí hebrejští spisovatelé nikdy nezískali."

„Badatel" nadouvající se vlastní důležitostí mě jaksepatří rozčilil. Anšela Wassermana neměl co zkoumat podle obvyklých omezených měřítek. Jeho ne! Jak to, že to nepochopil?

Ale ten příběh, ten jediný příběh dědečka Anšela a jeho Herr Neigla, jsem nenapsal.

Když jsem se vrátil z Narwie, pustil jsem se do psaní znovu. To kvůli Brunovi, kvůli všemu tomu, co mi řekl, a možná i navzdory tomu. To už si zvážíš sama, pokud ovšem budeš chtít poslouchat. Ten příběh jsem napsat nedokázal. Začal jsem sbírat materiál. Citáty z knih,

úryvky ze svědeckých výpovědí obětí, psychologické posudky vrahů. Poznámky z vyšetřovacích spisů. Rut na to říkávala: „Vždyť tohle všechno přece vůbec nepotřebuješ, s tou svou umíněností si to všechno jen zbytečně komplikuješ, těch zbytečných faktů je na tebe moc. Tvůj dědeček a Neigel byli koneckonců jen dva lidé. Dva lidé, chápeš? No a jeden z nich tomu druhému vyprávěl příběh, to je všechno." Rut mi jako vždycky chtěla pomoci, jenže jsme oba v našem manželském životě dospěli k onomu bodu, kdy i ta sebejednodušší věta vyzněla jako provokace.

Sleduješ mě?

Vidím, jak lítostí nad mými zmatenými pokusy vyprávět příběh potřásáš hlavou. Vsadil bych se, že si teď sama pro sebe šeptáš: Tedy jestli píše takhle, a řekla bych, že píše, tak jen ať pro všechno na světě nepíše o mně. Ať se mě na těch svých stránkách nepokouší vysušit, ať mě v těch svých sešitech nepřipraví o všechen výraz. Protože o mně se musí, můj milý, psát s temperamentem, s vášní. Inkoustem, který se získává jen z těl těch jediných svého druhu, z těch nejprudších esencí mužství a ženství a životní vášně, a ne takhle, chlapečku...

Ale poslouchej, jen poslouchej.

Psal jsem tedy příběh Anšela Wassermana a pořád se mi to nedařilo. Psal jsem a můj život se pořád víc a víc zastavoval. Řecký filozof Zenon v jednom ze svých slavných paradoxů řekl, že předmět pohybující se v prostoru nikdy nedorazí z jednoho bodu do druhého, protože prostor mezi oněmi body se až do nekonečna nepřestává pořád dělit na polovinu, a předmět musí zdolávat čím dál menší vzdálenost, než postoupí kupředu, až se nakonec nepohne z místa. Přesně to se stalo i mně. Psal jsem, a nedařilo se mi postoupit od jednoho slova k dalšímu, od myšlenky k myšlence. Pero se zabodávalo do papíru, připomínalo to jakési strašné zajíkání. V knihovně Jad

Wa-šem jsem už měl svůj stůl a knihovnice mě znaly. Každý den v deset hodin ráno jsem zavíral knihy, se kterými jsem pracoval, a zašel jsem si do bufetu na housku s vajíčkem natvrdo a rajčetem. Pak jsem si dal kávu a výborný kvasnicový moučník, který tam prodávají. Poslouchal jsem zaměstnance, jak si povídají o dětech a o poslední výplatě. Zděšeně jsem si v duchu říkal: Někde v téhle obrovské budově je prázdná bílá síň, která má stěny z velice tenké kůže, a já ji ne a ne najít.

V pět večer se Rut vracela z práce a cestou si mě vyzvedla v našem Mini Minoru. Pokaždé když jsem do auta nastupoval, na mne vrhla jediný pohled, pochopila a pevně stiskla rty, aby jí snad neuklouzlo něco, co by mi posloužilo jako záminka k hádce. Dítě jsme tenkrát ještě neměli, Jariv na světě ještě nebyl. Podrobovala se nejrůznějším nechutným a drahým léčebným procedurám, ale já o nich nechtěl nic vědět. Zaplatit za ně, prosím. Cokoliv. Každé ráno přesně v půl sedmé se s ní vyspat, i s tím jsem byl svolný. Ale poslouchat všechny ty nechutné podrobnosti o injekčních stříkačkách a infekcích, to tedy ne, milostivá. Stěžovat si nemohla, protože hned na začátku, ještě než jsme se vzali, se jí dostalo upozornění, že když je mě doopravdy zapotřebí, pomoct nedokážu. Ne každý má talent na cokoliv. Ale obchod uzavřela poctivý, protože já taky od nikoho pomoc nečekám, ani od ní ne. Tyhle moje řeči ji samozřejmě doháněly k nepříčetnosti. Někdy, když se vracívala z ordinace svého gynekologického idolu, který měl právě službu, vyjížděla si na mne s nenávistí, o které sama nevěděla, že v ní je. Nikdy jsem ji neviděl takhle ztrácet hlavu, všechny zábrany, kontrolu nad vlastním jednáním ani tu její zdrženlivou vlídnost. Její obličej, ten její široký masivní obličej, který byl věčně kdesi na onom nepevném rozhraní mezi krásou a drsným zdravím, jí v okamžicích, kdy její nenávist propukla, ošklivěl a nabýval zvířecího

výrazu. Já si jako vždycky zachovával chladnou krev a jen jsem si dělal starosti, aby nakonec tím hysterickým výbuchem neuškodila sama sobě. Někdy, když už mi nic jiného nezbývalo, jsem jí jednu vrazil, pěkně rychle a na správné místo; to se pak pokaždé uklidnila, stáhla se do sebe a se vzlykáním usínala. Pohrdal jsem jí za všechnu tu špínu, která z ní vyrážela, když na mě ječela, ale také jsem si všiml, že takový kratší prudký výbuch ji rychle očistí, dokonce mě potom mohla docela snadno znova milovat. Některé věci na ženách jaktěživ nepochopím. Říkávala: „Ty přece sám sobě nevěříš, když mi říkáš takovéhle věci. Mstíš se mi za to, že nerozumíš sám sobě, a to není fér, Momiku."

Snad má pravdu, nevím. Někdy se mi tolik chce ukonejšit ji. Dokážu plakat dojetím, když myslím na tu chvíli, kdy vážně onemocní a já jí zachráním život tím, že jí daruju vlastní ledvinu. Nedokážu si představit ušlechtilejší oběť a někdy na to vážně čekám. Pak by totiž poznala pravdu, celý její život se mnou by rázem vypadal jinak a ona by pochopila a slitovala by se nade mnou: Jaké peklo jsi, miláčku, celou tu dobu prožíval!

Zkusil jsem to jinak. V zimě roku 1946 se ve Varšavě, v docela obyčejné škole, konal proces s Rudolfem Hoessem, velitelem koncentračního tábora Osvětim. Několik týdnů jsem si pohrával s myšlenkou napsat jakousi rekonstrukci toho procesu – Anšel Wasserman versus Rudolf Hoess. Měl jsem už připraveno několik ne zrovna špatných úryvků jejich střetů. Podaří se Wassermanovi na Hoesse vyzrát? Na svědecké lavici se zvedl dědeček a proklel Hoesse strašnou kletbou. Následkem té kletby se Hoessův obličej začal až neuvěřitelně podobat antisemitským karikaturám ve *Stürmeru*. „A teď," vynášel dědeček Anšel nad nacistou rozsudek, „jste volný, Herr Hoess. Choďte si světem a Pánbůh se slituj nad vaší hříšnou duší." Pracoval jsem na té povídce několik měsí-

ců. Rozhodl jsem se, že to udělám tak, jak mi radila Rut a jak o tom žertovala Ajala, a budu odhlížet od faktů. Psal jsem s horečným zaujetím a mumlání ve mně sílilo. Teď už jsem s jistotou poznával ten pravidelný, monotónní hlas, kterým mi před pětadvaceti lety dědeček vyprávěl svůj příběh, jenže zatím to byl jen ten nápěv beze slov. Někdy jsem si tak říkal, zdali ho lidé kolem slyší taky.

Jenže i tenhle příběh uvízl na mrtvém bodě. Nemohl jsem Anšela Wassermana přimět, aby se Hoessovi podíval do tváře. Na světě jsou zřejmě věci, které člověk nemůže požadovat ani od hrdinů příběhu, který píše on sám. Když jsem psával poezii, nikdy jsem si toho nevšiml, snad proto, že ve svých básních jsem nikdy nepostavil dva lidi tváří v tvář. Snad, řekla Rut, jenže tvůj dědeček a ten Němec jsou přece dva lidé, tak je nech, ať se s nimi stane, co se s dvěma lidmi stává. Kdybych já věděl, co se stává s dvěma lidmi, já na to. Budu zas muset vycházet jen z konkrétních údajů, v lidech se zřejmě nevyznám. Každý přece nemá talent na všechno, ne?

Hledal jsem v listopadových číslech *Timesů* ze šestačtyřicátého. Náš varšavský dopisovatel píše o procesu desetiletí tohle: „Publikum sedělo ve školních lavicích, vždy po dvou za jedním stolkem. Zločinec Hoess, člověk se smutnýma, inteligentníma očima, měl na sobě světlezelenou uniformu." Četl jsem dál a poznamenal jsem si nové slovo, které jsem se z popisu přelíčení naučil, *ludobójca,* slovo, které bylo v polštině vymyšleno zvlášť pro Hoesse. *Ludobójca*, vrah národů. Pouhé označení *vrah* v souvislosti s ním pochopitelně nestačilo. Pokud někdy uskutečním svůj starý sen a sestavím první encyklopedii holocaustu, zařadím do ní i heslo LUDOBÓJCA. Na okna školy ve varšavské čtvrti Praga se snášel sníh. Sníh ve vyhlazovacích táborech měl mimochodem zvláštní pach, to kvůli napadanému popelu. Co

se se mnou stane, až ve mně jednou všechna tahle fakta explodují? Chci psát, jenže se mi nedaří překonat překážky a zábrany v sobě samém. Každý krok byl najednou nemožný kvůli té polovině kroku, kterou člověk musí udělat napřed. Uvízl jsem v pasti Zenonova paradoxu. Žalobce Hoessovi řekl: „Obžalovaný, předčítat tady obžalobu je vzhledem k její délce naprosto nemožné. Zahrnuje pětadvacet svazků, z nichž každý obsahuje tři sta tištěných stran s popisem vašich zločinů. Proto zahájíme toto přelíčení jednoduchou otázkou: jste obviněn, že jste zavraždil čtyři milióny lidských bytostí. Cítíte se být vinen?" Obžalovaný chvilku přemýšlí, vraští čelo a pak pozvedne oči k soudcům a řekne: „Ano, slavný soude. Cítím. I když podle mých výpočtů jsem jich zabil jen dva a půl miliónu."

„K čertu," řekla Ajala a tváře jí jen hořely, jak se jí to stává, když se doopravdy rozčilí, „pomysli si, kolikrát zabil ten člověk sám sebe, než dokázal říct něco takového."

„Mrtvola," řekla Rut, otřesena. „Rozdíl půl druhého miliónu... Mrtvola."

„Já už nemůžu," vyplakával jsem se jim (každé z nich ovšem zvlášť), „já už takhle dál nemůžu... Tohle všechno... Všechny ty otřesy... Jak můžou lidi dál žít v tomhle světě a věřit v člověka, když vědí tohle všechno!"

„Zeptej se dědečka," řekla netrpělivě Ajala, „copak ty nikdy nepochopíš, že musíš udělat právě tohle?"

„Ale vždyť já o něm ani o tom jeho příběhu nic nevím..."

„Byl to starý člověk a vyprávěl příběh nacistovi. On zůstal naživu, nácek je kaput. Když trváš na tom, že potřebuješ fakta, tak tady máš všechna, která potřebuješ. Dál už musíš začít psát se zaujetím, a ne se snažit všechno pochopit rozumem."

Měla na mysli tu bílou síň, o které mi vyprávěla při našem prvním setkání. Povídám: „O věcech, které se

staly tam, musí člověk psát jen holá fakta. Jinak nemám nejmenší právo vůbec se té rány dotknout."

Ajala na to: „Musíš psát tak, jak mluví lidé, Šlomiku. To je všechno. Musíš psát, jako kdyby to byla poezie."

Vzpomínám si, že jsem se ještě pokoušel smlouvat: „Profesor Adorno řekl, že po Osvětimi je poezie nemožná."

„Jenže v Osvětimi byli lidé," odtušila Rut pomalu, ztěžka, jak to mívala ve zvyku, „a to znamená, že poezie možná je, totiž..."

„Totiž..." celá planula Ajala a na kulatých tvářích jí vyrážely rudé skvrny, „nemyslím opravdovou poezii, tu s rýmy a pravidelným rytmem, já myslím rozhovor dvou lidí, nic víc, takové to zajíkání a trošku pochopení a nedorozumění, utrpení a opatrnosti. Vždyť přece stačí tak málo..."

Jenže k tomu člověk potřebuje především odvahu, a já jsem pochopitelně...

Tak teď se ti to povedlo.

Už pěkných pár minut se mě pokoušíš na vlnolamu najít. Všiml jsem si, jak se tam ve tmě natahuješ, jenže jsem se spletl a zadoufal, že to děláš kvůli mému příběhu, že na tebe konečně zapůsobil. A pak najednou vidím, jak na rybáře napravo i nalevo ode mne vrháš plná vědra obzvlášť slané vody, uchovávané v těch nejchladnějších sklepeních moře, a slyším, jak rybáři překvapeně klejí a volají na sebe – To ale máme dnes hnusný moře! Nevěděl jsem, co s tebou vlastně je, dokud jsem to nepochopil.

Jenže tvoje zbraně jsou tak ubohé, když je pozvedneš proti člověku na souši! Já už jsem stejně tak zmáčený, že už nemám co ztratit, a tak postavím proti tvé malosti svou velkodušnost a budu ti vyprávět o Brunovi a hlavně o tobě, jak to máš ráda. Jako ta malá holčička, která čeká, že v příběhu na dobrou noc uslyší své jméno.

Kvůli tobě přeskočím všechno, co se tě netýká – žádosti, které jsem poslal do Varšavy, doporučení, prosby, přímluvy svého nakladatele i seznam rad mé maminky, která se mé cesty do země TAM děsila, a tak mě vybavila jedenadvaceti prázdnými obálkami opatřenými adresou, abych se jí každý den určitě ozval, a deseti páry nylonových ponožek, které jsem měl prodat na černém trhu („to kdyby ti došly peníze") a které mi se svou starou lstivostí podstrčila do kufru; smutné loučení s Ruty („kéž bys tam konečně našel to, co pořád hledáš, abychom mohli začít žít"), let, kufr „ztracený" na polské celnici a po dvou dnech zas vrácený (už bez těch nylonových ponožek), setkání s rektorem Varšavské univerzity Zygmuntem Rawickým, na něhož jsem se obracel se žádostmi, aby mi byla umožněna návštěva Polska. O tomhle setkání ti povím, určitě tě bude moc zajímat. A i kdyby ne, co je mi konečně po tom?

Profesor Rawicki mě pochopitelně požádal, abych mu vysvětlil svůj „neobvyklý" zájem o Bruna Schulze. Řekl jsem mu zcela otevřeně, že podle mne je Bruno jedním z těch skutečných bojovníků, nakolik se ovšem proti tomu, co se dělo, dalo bojovat. „Je vám známo," řekl Rawicki, „že se Schulz do boje vůbec nestačil pustit? Že ve dvaačtyřicátém byl zabit, aniž se vůbec chopil zbraně?"

„Zajisté."

Opřel se v křesle, ztěžka oddechoval a provrtával mě pohledem. Potom mě požádal o dovolení, aby směl přizvat profesora Tyluka, který na univerzitě vedl katedru hebraistiky a „kterého vaše neobvyklá prosba velice zaujala".

A tak jsem celé dvě hodiny rozmlouval se dvěma polskými intelektuály, kteří si mě důkladně oťukávali, zdali jim vůbec stojím za to, aby mě brali vážně. V jejich obličejích jsem četl podezření. Zeptali se mě, proč nezůstanu ve Varšavě, v bohaté univerzitní knihovně, a ne-

přečtu si tam pohodlně všechno, co bylo o Brunovi a všem, co s ním souviselo, napsáno a zjištěno. Řekl jsem, že všechno, co se o něm napsalo, znám. Tyluk – mluvil plynou novohebrejštinou – se váhavě pousmál, podíval se na svého druha a požádal mě – pokud to ovšem nebudu z jeho strany považovat za nepřípustnou neomalenost – zdali by mi směl položit několik všeobecných otázek o Drohobyči, kde Bruno prožil celý život a kterou on sám, totiž Tyluk, rovněž velmi dobře zná. Není to pochopitelně žádná zkouška, chraň bůh, jen... nu, řekněme, že se chceme o něčem ujistit, prověřit si jakési... ehm... podivné... hloupé tušení... tedy... „K věci, Witołde," ozval se rektor netrpělivě, „pan Neuman jistě sám chápe, že se musíme důkladně přesvědčit, že svou podporu poskytujeme vhodnému člověku."

Prohlásil jsem, že jsem připraven na jakoukoliv otázku.

Profesor Tyluk se mě s rozpačitým úsměvem zeptal na různé části města Drohobyče a na tamní Židy. Potom zabrousil na solné doly v okolí města a na těžbu ropy. Odpovídal jsem rychle a bez váhání. Připadlo mi, že ho proud mé řeči trochu uvádí do rozpaků, a tak jsem se rozhodl, to abych zlepšil dojem, který jsem na ně dělal, trochu zmírnit tempo. Roztržitě se na mne usmál a zeptal se mě na jména předáků židovské náboženské obce za posledních sto let. Musím říct, že fakta ten člověk znal. Věděl dokonce i to, že paní Idl Kiknišová, kterou popravili za údajnou rituální vraždu a která si do nohou zarazila špendlíky, aby jí nebylo vidět nahé tělo, až ji budou koně vláčet ulicemi, byla tou ženou, o které píše J. L. Perec ve *Třech darech*. Trochu se ke mně naklonil a zeptal se mě na kavárny, které ve městě byly v době, kdy tam Bruno žil. Byla to divná otázka a trochu mě vyvedla z míry – jak souviselo to, nač se teď ptal, s tím, oč jsem je žádal? Přesto se mi podařilo vzpomenout si na *Šejnhalf kafehojz*, který také fungoval jako neoficiální

burza naftařských akcií, a na Šechterfovu kavárnu, kam chodila mládež tančit za zvuků rádia. Když jsem byl s odpovědí u konce, viděl jsem, jak se mu na čele perlí kapičky potu. Já byl taky celý nervózní, a nejen kvůli té pitomé zkoušce. Hlavně proto, že to ve mně bylo všechno tak živé.

Nedával si pokoj. Řekl bych, že měl nějaký postranní úmysl. Zeptal se, zdali vím, kdo velel Němcům, kteří Drohobyč obsadili, na což jsem odsekl, že tohle najde v každé knize pojednávající o válce, ale jestli ví on, že nejsurovějšími hrdlořezy Vídeňské divize v Drohobyči byli Jaroš a Kovařík? Že pes Josefa Petera, kterého vždycky štval jeho syn – myslím na Židy – se jmenoval Rauf? Že Felix Landau, Brunův chlebodárce v ghettu, se předtím podílel na zabití rakouského kancléře Dollfusse? Že v Kovářské ulici bydlely tyhle židovské rodiny: Frojlichmanovi, Tartakó-...

„Proboha, dost!"

(Vykřikli to oba zároveň, jakoby v ošklivém šoku. Vrhali na mne ten pohled, který už znám. Takhle je to pokaždé, když začnu o těchhle věcech vyprávět – vždycky mi přijde zatěžko zastavit se. Nedělám to z nafoukanosti ani ve snaze oslnit. Dělám to s fanatismem člověka inventarizujícího svůj jediný kapitál. Oba se na mne podívali a drobet si oddechli. Právě tak se na mne podívala i Rut, když jsem jí tenkrát vyprávěl o těch losech, které jsem si lepil na tělo, když jsem ve sklepě našeho domu pořádal honbu na Bestii. Zbledla, upřela na mne zděšený pohled, jako by mě do té doby nebyla znala doopravdy, a klidně, ale rozhodně prohlásila, že už nikdy, „ale rozhodně nikdy", nechce o „té záležitosti" slyšet. Slíbil jsem jí to.)

Potom řekli:

„Promiňte, pane Neumane, ale situace je... no, není právě jednoduchá. V mezích svých možností vám ovšem pomůžeme. Kam byste si vlastně přál jet?"

Vytáhl jsem mapu a ukázal jsem jim to: „Podle mne Bruno odjel z Drohobyče vlakem do Danzigu. Nejkratší cestou k moři."

Rektor řekl: „Židé tenkrát vlakem cestovat nesměli."

„Tu vyhlášku znám. Byla vydána desátého září devatenáct set čtyřicet jedna a ve městě ji vyvěsili na zdech. Jenže Bruno, jak ho vidím já, vlakem cestoval."

„Obávám se, zdali se skutečně držíte faktů literární vědy, pane Neumane."

„Když dovolíte, pane profesore, tohle už není literární záležitost. Bruno musí z Drohobyče odjet."

„Ovšem."

Jejich prsty sledovaly železniční trať na mapě.

„Najděte mi prosím nějakou vesnici poblíž Danzigu, kde bych mohl bydlet. Přímo v Danzigu bydlet nechci."

„V Gdańsku. Teď se to jmenuje Gdańsk."

„Promiňte. Samozřejmě nějakou vesnici na břehu moře."

Profesor Tyłuk ke mně vzhlédl. „Bruno Schulz patří k nejváženějším spisovatelům u nás. Všichni vám budeme zavázáni, když k němu budete ve své práci přistupovat s náležitou objektivitou a úctou."

„Půjdu tam, kam mě povede on."

„Jste snad mystik, pane Neumane?"

„Ne, naopak. Jistá žena tvrdí, že kdybych byl trochu ira-... Ne, mystik nejsem. Aspoň doufám, že ne."

„Mohl byste bydlet," řekl profesor Rawicki, „v Narwii. Tedy ne že bych vám to radil, je to jen takové hnízdo, maličká rybářská osada. V srpnu tam jezdí na pláž rekreanti, ale teď je na koupání ještě chladno."

„Výborně. Tak tedy Narwia."

Zamumlal jsem to jméno jako u vytržení. K setkání tedy mělo dojít tam...

„Jak si přejete. Ale abyste pak neřekl, že jsme vás nevarovali: říkám vám, že je to tam hrozné. Obstarám

vám papíry, které potřebujete, zdržet se tam můžete čtrnáct dní. Doklady na cestu dostanete už pozítří. Zatím můžete trávit čas v našich výtečných knihovnách."

„Děkuji. A promiňte, pokud jsem byl trochu nezdvořilý. Víte, já prostě..."

„Chápeme, pane Neumane. A přejeme vám hodně štěstí. Potřebujete ho víc, než si možná myslíte."

Profesor Tyłuk dodal hebrejsky: „Dávejte na sebe pozor. Buďte velice opatrný." Usmál jsem se na něj, to že tak hezky vyslovoval hebrejštinu, ale setkal jsem se jen s mírnou nervozitou.

Takže se blížím. Už jen trochu strpení...

Na potřebná povolení jsem čekal čtyři dny. Toulal jsem se Varšavou. Chodil jsem sám tím velkým tichým městem a připadalo mi, jako kdyby u obrazu někdo vypnul zvuk. Viděl jsem dlouhou frontu před obchodem, kde ve výkladní skříni vystavovali na odiv jediné rajče. V jedné kavárně jsem ochutnal *francuské* zákusky, o kterých se kdysi nostalgicky zmiňoval otec; snědl jsem je na jeho počest, přestože mi nechutnaly. Na zdech domů jsem viděl kresby šašků v čepičkách a pestré motýly, znaky Solidarity, a také došlo ke vzrušujícímu setkání s polským židovským spisovatelem Julianem Stryjkowským, hovořícím čistou hebrejštinou a píšícím o štetlu a fak-... Ale ovšem, zkrátím to, neboj! Tak tedy potom, když přišla povolení, následovala cesta vlakem do Gdańska, širá krajina, vesničky mého Motla, lesy štíhlých bříz, chlévy a okrouhlé sýpky, a po celou tu dobu mě provázel intenzivní pocit, že to *on sám ke mně* cestuje z protisměru, z Drohobyče, která teď byla pod ruskou správou. Bylo to přesně takové jako to, co jsem cítil, když jsem si psal do sešitu úryvky jeho textu: jako by mi byl on ze druhé strany listu odpovídal ťukáním, jak to dělají dva horníci kopající tunel ze dvou stran hory.

Tváří v tvář vlnám jsem věděl, že jsem měl pravdu. Že Bruna nezavraždili. Že uprchl. A když říkám uprchl, nemyslím to v tom obvyklém slova smyslu, ale tak, jak jsme to říkali Bruno a já, když jsme mluvili o někom, kdo se přenesl ze světa, kde se člověk musí snažit a rozhodovat, k onomu magnetickému rozhraní druhého rozmě-... Bože, vždyť ty ten úryvek odříkáváš se mnou jako malá holčička, která doplňuje konce vět. Slyším tě, jak šeptáš, ještě než jsem to stačil říct já: „...člověk, který unikl oné formě bytí, jež byla štědře dána mlhavým domněnkám, a vyžadující mnoho úsilí a dobré vůle od těch kolem. Který cestuje s mimořádně lehkým zavazadlem..."

Rozkodrcaným autobusem jsem dojel do rybářské osady Narwia. Pronajal jsem si tam světnici v domku vdovy Dąbrowské, která nosila černé vdovské šaty a do tváře jí padaly tři prameny vlasů. Přenechala mi svou světnici i postel, obraz Marie s Jezulátkem a na protější zdi fotografii nebožtíka pana Dąbrowského v pošťácké uniformě a s knírkem. Hned to odpoledne, co jsem do vesnice přijel, jsem si oblékl své šedé plavky a posadil jsem se v řezavém větru mimořádně chladného července na opuštěné a trochu potrhané lehátko na liduprázdném písečném břehu, osamělý a strašně napjatý – a čekal jsem.

Zvolna to ve mně zrálo. Ve dne jsem sedal na břehu a vyčkával. Viděl jsem rybáře, když vyplouvali na moře, a byl jsem tam ještě, když se k večeru vraceli a svolávali rodiny k malé přístavní hrázi, aby primitivní pákou zvedli loďky a na dlouhém dřevěném stole kořist spravedlivě rozdělili; teprve pak jsem se vracíval a pouštěl se do „Kyklopovy ryby" (ryby našeho pána Mojžíše), kterou vdova připravila – vařila ji právě tak, jak to večer dělaly všechny ostatní ženy ve vsi – a potom jsem usedal k psaní, či vlastně k vyhlazování. Už jsem Bruna dovedl

do Gdaňska; nechal jsem ho sem uprchnout vlakem, četníkům a literárním vědcům přímo před nosem. Teď už jsem musel jen trpělivě čekat, jen se sám od sebe oprostit a postoupit mu svou ruku s perem. A možná dokonce i víc, vždyť kdoví, co po mně bude požadovat za to, že budu moci znovu sestavit jeho ztracené dílo, *Mesiáše*? Celý jsem se schoulil a pozorně naslouchal. V blízkém Gdaňsku se srocovali stoupenci Solidarity. Ve vsi docházelo k častým výpadkům elektrického proudu. Někdy jsem musel psát při světle čadící lampy. Ne pokaždé byl ráno na stole chleba. Rut ani Ajale jsem nenapsal jediné slovo a matce jsem neposlal jediný dopis. Poprvé od rozchodu s Ajalou jsem pocítil, že jsem zamilovaný. Nevěděl jsem sice do koho, ale rozhodně jsem byl připraven milovat. Možná že proto se všechno vydařilo tak pěkně...

Už se blížíme. Už kolem mne netrpělivě vyskakuješ, už se celá chvěješ. Poslouchej mě dobře: čtvrtého rána po příjezdu do Narwie jsem se do vody ponořil poprvé. Vlny byly hladké a jemně mě nadnášely. Jako bys to byla věděla už tenkrát. Příběh, který jsem psal, vyžadoval, abych vešel do moře a čekal tam. Od té doby, co jsem Bruna četl poprvé a co jsem si začal jeho slova opisovat do sešitu, jsem začal přikládat tomu, co moje ruka psala, zvláštní význam. Neustále jsem odtamtud čekal nějakou důležitou zprávu.

V mém příběhu bylo ovšem moře jakýmsi starým obrem, tak trochu dobráckým a trochu taky lstivým a hašteřivým, obdařeným Neptunovým vousem, z něhož věčně kape, a já nechápal, proč se mi je nedaří správně vystihnout. Celý den jsem trpělivě plul na jeho hladině, záda mi celá zčervenala, jako by je byl vařil, a v pět hodin odpoledne jsem už věděl, že ten, kterého jsem měl za moře-starocha, je vlastně žena. Ženská duše v těle vod. Obrovský modrý měkkýš, který většinu času prospí, protože nedokáže nasytit obrovské nároky, které má

na energii jeho tělo, a kolem té slizké, medúzu připomínající esence, kolem její nepatrné dušičky plují a vystavují se na odiv tisíce kusů ženského spodního prádla i svrchních šatů, zelených, modrých i bílých; a ona spí, ponořena do jednoho z tisíce měsíčních kráterů oceánu, obličej natočen ke slunci jako veliká slunečnice, a její měkké kapalné tělo dál pokračuje ve svém neznámém konání vlnivými stahy, pěnivým chvěním, surrealistickými vidinami jejích snů, vytvářejícími v jejích hlubinách ty nejgroteskněji bytosti; člověk si na ni musí dávat pozor a nesmí se dát zmást tím jejím důstojným a mírným vzhledem, poněvadž pod tou spoustou vrstev je to v podstatě jen obyčejná nafoukaná žába, beze vší cti i studu, abych už neřekl rovnou primitivní ve svých náhlých impulsech a nevypočitatelných touhách, typický výplod prvotních geologických období, která od té doby příliš nepokročila, a taky jí úplně chybí vzdělání, jaké by člověk očekával, vezme-li se v úvahu její úctyhodný věk, dlouholeté zkušenosti a spousta cest, které po světě podnikla; spíš se jako jistý druh žen – jednu z nich jsem před pár lety potkal a dobře jsem ji poznal – naučila s notnou dávkou lstivosti spřádat útržky vědomostí s tisíci zábavných historek a lacinych pikantních anekdot, jimiž si koupí posluchačovo srdce; celkem vzato je obdařena jemnou, pronikavou intuicí a smysly šelmy, a to všechno k tomu, aby zmátla jisté bytosti, které nemají dostatečně pevný charakter – ano, přede mnou přece nic neskryješ. Teď už tě znám až do poslední pukliny tvých černých propastí a připadá mi, že se mi podařilo to, v čem přede mnou selhali mnozí jiní, kteří se neodvážili tolik co já, kteří se totiž tolik co já odvažovat nemuseli; protože já v tobě zachytil (ty to samozřejmě nikdy nepřiznáš) nezachytitelné a ke svým listům jsem pevně přitiskl pestrý okamžik z nekonečného kaleidoskopu, v němž splývají tvary, barvy, pole modrého přeludného světla

a křečovité záblesky dálných prostorů, jejichž veliké kouzlo spočívá v tom, že jim nikdy není dáno trvat dostatečně dlouho, aby si je člověk zapamatoval, zaznamenal…

Tohle i ledacos jiného jsem ti šeptal i tam, na narwijském břehu. Rty jsem měl ve vodě a mé tělo bylo strašně horké. Vyprávěl jsem ti *o něm*, ale taky o sobě. O své rodině a o tom, co jí udělala Bestie. Taky jsem mluvil o strachu. A o svém dědečkovi, kterého se mi nedaří přivést zpátky k životu, dokonce ani v povídce ne. O tom, že nepochopím vlastní život, dokud nepoznám svůj neprožitý život TAM. Řekl jsem ti, že Bruno je pro mne náznakem, výzvou i varováním, a zpaměti jsem ti citoval úryvky z jeho povídek…

„Poslyš, ty tam…" povídalas najednou nějak divně, jakoby nosem, rozčileně, ale vlastně upejpavě. Zvedl jsem hlavu, ale neviděl jsem nikoho. Břeh byl bílý, liduprázdný, jen moje lehátko tam osaměle postávalo a jeho potrhané plátno lehce povlávalo ve větru. Ale na okamžik mě obklopilo cosi vlhkého, strašně hladkého a horkého, znehybnilo mě to a zmizelo. Za okamžik to zas bylo zpátky:

„Poslyš…" řekla jsi váhavě, chladně, „ty mluvíš jako někdo, koho jsem kdysi znala."

Samou radostí jsem ve vodě málem začal jásat, ale plaval jsem dál jakoby nic.

„Hm… A koho tím jako myslíš?"

Podezíravě ses na mne podívala. Na okamžik jsi mezi mnou a břehem zvedla jasně modrou zástěnu, rychle a bez všeho studu jsi mi olízla celé tělo, výhružně jsi mlaskla, užasla jsi nad mou chutí, a pak jsi zase zástěnu spustila a přes rameno ses podívala ke břehu.

„*Tady* to ode mne rozhodně neuslyšíš."

„Tak co třeba v mé světnici?" zeptal jsem se zdvořile.

Tam jsem poprvé poznal tvůj výsměšný chrapot, vlnu vdechnutou tvým mocným proudem. Od té chvíle se

tenhle chrapot stal posměšným pozdravem, s nímž se ke mně blížíš. Počítám, že se ho nikdy nevzdáš – tímhle odporným zvukem děsíš plavce a rybáře i z hlubokého spánku, když jednou týdně jezdím na břeh do Tel Avivu. Oni to všem nevědí.

„Vezmu tě tamhle, daleko," lehce jsi pohnula brvami vln k obzoru.

„A přineseš mě zas zpátky?"

„Čestné slovo!"

„Víš, já už slyšel o lidech, kteří se z tebe nevrátili..."

„Máš strach?"

„Zajímavé... Ty taky mluvíš jako někdo, koho jsem znal."

„Prosím tě, buď už ztichа! To toho pokaždé namluvíš tolik? Pojď..."

Znovu jsi mě spěšně ochutnala a udiveně a vztekle jsi zavrčela: „To není možné! On je tak jiný! Pravý opak tamtoho...! A přece oba znají věci, které nikdo jiný ne... Ale co, však tomu brzy přijdeme na kloub!" A rázem ses stáhla do svého nejvlastnějšího já, s vířivým hvizdem jsi zmizela a nechala mě tam zmateného a zklamaného.

Ale jen na okamžik.

Přihnala se totiž velikánská zuřivá vlna, zastavila se s řevem přede mnou, u mých nohou se přiměla k poklknutí a já jsem nasedl na její svalnatý hřbet, uchopil ji za uši – a vypluli jsme.

(3)

Nezapomněla jsem, Bruno, a taky nikdy nezapomenu na okamžik, kdy jsi do mne vstoupil, na to sežehnutí, které jsem pocítila ve chvíli, kdy jsi skočil z nábřeží a z tvého těla vyšla spousta tepla a ještě něco, o čem jsem tenkrát nevěděla, co to je; napřed jsem si myslela,

že je to vůně, kterou vydáváš ty a bytůstky tobě podobné v říji, a teprve pak jsem pochopila, že je to prostě pach zoufalství, že máš v sobě takovou žlázu, jenže to jsem ještě neměla čas přemýšlet, co a jak. Bylo to jen to sežehnutí jako strašná hrozba a dlouhá trhlina, která se mi táhla po celém těle, přesně taková, jako to bývá při porodu, a já se k tobě tenkrát celá stáhla, vmžiku jsem se k tobě ze všech stran překulila a s bláznivým hněvem jsem uháněla na těch nejsilnějších vlnách, které se mi tenkrát podařilo uchopit, od Madagaskaru – tam jsem totiž zrovna spala (jen jsem tak drobet podřimovala, spím většinou nerada) – nejkratší cestou k mysu Dobré naděje, jenže tam pode mnou ty madagaskarské vlny ochably, a tak jsem přesedla na nové, čerstvější, a za strašné bouře jsem pokračovala až do Guinejského zálivu a pak kolem Gibraltaru, což byla samozřejmě chyba, protože zahnout vpravo jsem měla až v další úžině, Lamanšském průlivu – takovéhle věci se mi stávají pořád – a než jsem si uvědomila, co jsem to provedla, a obrátila se zpátky, umdlely i ty slaboučké vlny, takže se mi je jen stěží podařilo dovléct zpátky do Atlantiku, kde ochably úplně a plakaly a žadonily, abych se na ně nehněvala; pokračovala jsem sama do Biskajského zálivu a tam jsem konečně našla vlny, jaké mám ráda, pořádné sedmnáctimetrové, které řvou a pění se a ani drobátko nepáchnou souší, a tak jsem jednou rukou popadla girlandu dlouhých úhořů a mávala jsem jimi na vlny, rychle, křičela jsem, rychle, a úhoři se mi v ruce vzteky svíjeli, vráželi do sebe svými nádhernými hadími hlavami a všude, kudy jsme proplouvali, se vody měnily, vyvrhovaly ty nejfantastičtější bytosti mých nejčernějších hlubin, zaplavovaly celé pobřežní kolonie chudáků kormoránů, působily hrozitánské *toragy* v hejnech modrých velryb a ukradly barvu obrovskému roji rudých parmic... To byla cesta, Bruno, to tedy byla cesta! Ještě za

milión let budu žasnout a smát se sobě samé, jak to přijde, že jsem okamžitě nepochopila, co je to za hroznou bolest, že jsi to ty, že jsem nechápala, čím to, že jsem uplavala desítky tisíc svých mil z pouhého vzteku, žes mě tak drze probudil; ještě cestou k tobě, někde u ostrova Bornholmu, jsem vyslala napřed zvědy, ty maličké běžce Baltského moře, své hbité vlnky, a ony přede mnou uháněly, dotkly se tě a brzy se ke mně vrátily, ztěžka oddechovaly a dusily se zdechlinami ryb, které cestou roztrhaly, a prkny z lodí, které potopily; vyskočily ke mně na vůz a samy se mi nabídly k olíznutí, a tak jsem ochutnala a – fuj! Obrovským obloukem jsem si odplivla, protože ty maličké vlnky byly hořké jako jed ježíků. To jsem se už vážně rozčilila, hnala jsem se vpřed a plivala přitom pěnu i ryby, klela jsem ve všech jazycích, jak jsem se to naučila od námořníků, a už jsem cítila, jak se mi v břiše stahují střeva, abych vyvrhla ten ošklivý dotek, zrovna tak jako mořská okurka vyplivne vlastní střeva i s perlorodkou v nich, jenže v tu chvíli, Bruno, uprostřed téhle chvíle se kdesi v mých hlubinách, v těch nejspodnějších přihrádkách pohnuly žábry jakéhosi napůl zkamenělého tvora, celého už připoutaného ke skále, jen jedno oko se mu ještě trochu pohybovalo a jednou za sto let mu uhodilo srdce, a hrrrr! Vší silou jsem zastavila všechny ty divoké Biskajce, kteří se zvedli na zadní a vztekle řvali, a naklonila jsem se, abych viděla, kdo se to tam probouzí, protože mám vážně velikánskou úctu ke všem těmhle starodávným bytůstkám, které se mi prohánějí ve sklepě – vždyť jsme koneckonců začínaly skoro zároveň a to, že já od té doby tolik pokročila a vyvinula se, přece ještě neznamená, že jimi musíme pohrdat, ne? Dobrá, jenže tenhle stařík byl při vší úctě vážně dost pomalý, klidně si stoupal všemi těmi propastmi a mými vrstvami a všichni se tam na něj koukali a honem utíkali, aby se někde stranou smáli – jistě

znáte tenhle typ věrného sluhy, napůl už slepého, napůl hluchého a napůl cokoliv, kterého by ale ani v snu nenapadlo zanechat své úlohy; uplynulo asi tak půl druhé věčnosti, než se vyšplhal nahoru, dostal se ke mně, spustil všechna svá požehnání a všechny ty starosvětské zdvořilosti a já ho jemně, ale s příznačnou rozhodností zarazila a požádala ho, aby mi ihned řekl, co ho ke mně u všech všudy přivádí; naklonil se mi takhle k uchu a začal mi do něj šeptat veliké tajemství své dlouhé paměti, a jé – jak se ti tenkrát, děvenko, otevřela úžasem ústa! Jak jsi začala strachy vydechovat oblaka páry a mlhy! Vážně, on má na mou duši pravdu – před nějakým miliónem let to byl přesně týž pocit! Ale přesně týž! Tohle sežehnutí po celé délce těla, ten svíravý pocit, a už tenkrát jsem hněvem jen vřela a pádila přes půlku světa a nikde jsem nemohla přijít na to, co se mi to stalo, a teprve úplně nakonec, na samém rozhraní vody a souše, jsem ji potkala. Toho malého drzounka, který se mě odvážil tak bolestivě probudit. Byla to… nu což, téhle odrůdě říkám prostě „otázky", protože říkat jim jinak je kapku těžké, ostatně se snažím všímat si jich co nejmíň. Tahle, ta malá, už byla dospělejší než ostatní. Jako třeba… no, říkejme jí třeba „překvapení". Ano. Jedna z těch, co se během miliónů let ve mně zformují a nabydou dokonce i zpola průsvitného těla, něco, o čem si může člověk omylem myslet, že je to medúza, jenže medúza to není, protože medúzy plavou v hejnech, zatímco otázky jsou věčně osamělé, protože u nás takovéhle povýšence nemá nikdo rád.

Ona – myslím to „překvapení" – si mě vůbec nevšimla. Oni se jaktěživi nedovtípí, co jsem já doopravdy zač, ti všichni, co jich ve mně je, co všechno o nich vím, jak moc jsem chytrá a co všechno si pamatuju – když si ovšem pamatovat chci. Ne, oni si myslí – je to jen voda, nic víc. Ale co mi na tom sejde…!

Kde jsme to přestali? Aha, tak já se na ni tedy dívala a viděla jsem, jak se třese, jak vře horkostí a samým zoufalstvím tráví všecku vodu kolem. Byl vám to opravdu strašný pohled – svíjela se bolestmi, každou chvíli vylétla do vzduchu a zas ke mně padala. Bylo mi jí hrozně líto. Taková já už jsem – pořád je mi všech líto, jen mne nikdo nepolituje. Ale to není důležité. Tamta už zatím sežehla celou síť mých modrých nervů, mých průhledných nervů, a hledala, seč byla, odpověď, jenže ve mně žádná odpověď nebyla, vždyť prosím nezapomínejte, že to bylo už strašně dávno, před milióny let, a možná je to už dvakrát tak dlouho, já byla tenkrát dost hloupoučká, tak je to, byla jsem pošetilá, jako ty malé sirény, a ani jsem moc nemyslela, co to vlastně dělám, celá jsem se smrštila, stočila jsem se kolem ní a s námahou, kterou jsem málem pukla, jsem ji ze sebe vypudila tam, K NÍ, ke své úspěšné sestře, a tam, jak jinak, tam zřejmě ty své odpovědi našla. No pro mne za mne! Nenašla je ovšem hned, to až za nějakých padesát či sto tisíc let, já to nepočítala, beztak mě vůbec nezajímala, ale přesto jsem se pokaždé vzbudila, vzpomněla si na ni a přiblížila se ke břehu, abych se podívala, jak si tam venku poradí, a viděla jsem, jak si modeluje podivné tvary, podobné těm ve mně, ale přesto jiné, a pak jsem utrpěla ten strašný šok, když jsem viděla, jak si dává práci s tím, aby měla ruce a nohy, a pak ještě za nějaké půl druhé věčnosti vám vidím, že je z ní lidská bytost, a já se mohla jen sama na sebe vztekat, že jsem se pro vlastní rozmazlenost a hloupost ještě trošku nenamáhala, abych ji v sobě zadržela a v sobě jí našla odpověď, jenže kdo by si to byl tenkrát pomyslel; teď, když se můj starý služebník pomalu obrátil do vody a klidně se zas ponořil na své místo, zkousla jsem si rty a přísahala si, že budu silná – buď statečná, děvenko, říkala jsem si, a taky buď na všechno připravená, protože podle těch bolestí a podle

pronikavosti jeho žláz jsem si skoro jistá, že tvoje krásná sestra ti teď splácí dluh, a jak už ji nějaký ten pátek znáš, tak ta… ta ti z dobré vůle jen tak něco nepřenechá; zřejmě to dělá jen proto, že už ho taky neudrží.

Tak jsem k němu tedy postupovala, samozřejmě pěkně opatrně, protože jeden musí být připraven na všechno, zvlášť když jde o někoho, s kým si dokonce i má sestřička těžko poradí, a musím říct – a zvláště teď, když už jsem ho poznala – že se nedivím, rozhodně, vůbec a nikterak se nedivím, že ho odhodila, chudinka, protože ona, ten můj drahoušek, tak těžko strpí něco takového, něco drobátko komplikovanějšího, než je třeba sopka nebo lavina, protože ona – což se ostatně všeobecně ví, neříkám tady nic, co bych jí neřekla přímo do očí – má ráda jednoduché věci. Moc, ale doopravdy moc si potrpí na pořádek, logiku a na to, aby bylo všechno pěkně na svém místě. Mohla bych přísahat, že ona by v žádném případě většině z těch mých bytůstek nedovolila, aby na ni žily – to kvůli té její logice a taky „estetice" (museli byste jí slyšet, když to říká), jako kdyby mořský koník byl míň hezký než suchozemský kůň; pravda je, že koho omrzel ten zmatený život ve mně, ten ode mne odešel a šel si k ní, a taky je fakt, že na ní žijí všichni ti spořádaní a kultivovaní lidé, zatímco ke mně zas přicházejí všichni dobrodruzi, námořníci a bláznivi romantici; přestože jsme si to takhle nikdy neurčily, jaksi samo od sebe se to tak mezi námi rozdělilo, a teď vám se jí najednou stane něco tak divného – jakýsi lidský tvor, takový drobek, úplná nicka, si vám povstane a začne jí soužit jako nějaký sopečný vřed. Co teď s ním? Jistě, pěkně rychle se pošle ke mně. Jí to přece nevadí, řekne si v duchu moje milovaná sestřička (pokud ovšem nějakého ducha vůbec má), ta si toho ani nevšimne, a i kdyby, určitě bude mít hroznou radost, tenhle Bruno je totiž přesně její typ, ve všem všudy odpovídá těm jejím romantickým

snům, protože ona, přestože se narodila zhruba před čtyřmi miliony let, je tam uvnitř, v hloubi srdce, ještě puberťačka – a to je přece úžasné, říká moje sestřička, že ještě dokáže být taková, tak plná mládí a kouzla a-a-a… taková záletnice… (Museli byste ji ovšem slyšet, když vyslovuje tu „záletnici". Z té její roztomilosti naskakují i citrónům v indických hájích bradavice…)

Tedy mám-li být upřímná, má pravdu. Má a má a má, aby to čert vzal. Já jsem vážně taková. Jakmile jsem se ten večer celá bez dechu přiřítila z Madagaskaru až ke gdaňskému břehu a poprvé uviděla toho drobného muže, jak vší silou padá do vody, jako by to byl nějaký tunový kapustňák, který roztahuje křídla, vzlétá z vody a s mocným nárazem do ní zase padá (takhle ostatně přivádějí na svět mláďata), když jsem viděla, s jakou hrůzou OD NÍ utíká a stále hlouběji proniká do mne, ve mně se vám tuhle něco pohnulo, na mou duši, najednou se vám ve mně všechno roztančilo, takhle je to se mnou v podobných případech vždycky, v Pacifiku se mi rozezněly řetězce ostrovů, v Antarktidě zaskřípěly ledovce a já si nahlas povídám – klid, neztrácej hlavu, přece si pamatuješ, jak to dopadlo s těmi ostatními, s Odyseem, s Markem Polem, s Francisem Drakem – nakonec tě vždycky opustí a vrátí se tam, potřebují tě, jenom když jsou na vrcholu zoufalství, a potom, když jim zas pomůžeš postavit se na nohy, od tebe bez jediného slovíčka díků odejdou, ani necítí, jak moc je chceš, nevědí, kdo vlastně za vší tou vodou jsi…

Jenže na druhé straně si povídám, k čertu, k čemu je mi vlastně celý ten život, když mě tady svírají a dusí všechny ty souše, břehy a pobřeží, když se o světě dozvím jen to, co mi svým nechutně sladkým jazykem vyprávějí řeky, co na sebe nade mnou pokřikují racci nebo čím se nadchnou hloupé kapky deště, k čemu je mi tedy ten život, když ne k tomu, abych od něj dostala trošičku

lásky a někdy taky smutku, ano, k čertu, i smutku, ale smutku tak sladkého jako tenkrát v Rudém moři, když jsem se na víc než věčnost ovládla, dokud mnou neprošli všichni Židé – myslela jsem, že se tam zblázním, já se totiž takhle ovládám hrozně těžko, a ještě k tomu mezi dvěma náspy; já se na něj tedy dívala, na toho nevelkého soustředěného silného muže, na jeho tak trochu trojhrannou hlavu a tenké bělavé tělíčko, a už jsem věděla, že mu budu beze zbytku patřit, že kdykoliv mě bude chtít, budu jeho, že se mu celičká, odshora až po ty nejčernější hlubiny, bezhlavě dám, ani na okamžik jsem nepomyslela na to, co bude nakonec, jak se k ní vrátí zpátky, až mě celou omámí svým jedem a poplete a až si dovolí rozpadnout se ve mně a rozložit se na všechny ty složky, které mu já – jenom já! – můžu nabídnout, na všechny ty drobty a barvy, kruhy vodních brázd a běsnění vln; najednou jsem vám byla zároveň horká i studená, taky jsem strašně zčervenala, protože na mně je v takovýchhle případech hned všechno vidět, a v jednu chvíli se zdálo, že jsem omylem celé Rudé moře přelila do Gdaňského zálivu, ještě jsem stačila pomyslet na tu spoustu běžných věcí, o které se musím starat, kdo teď bude mít na tohle všechno hlavu – dohlížet na teplotu a na přesný ohyb Golfského proudu, na pravidelný rytmus pohybu ledovců a na všecku tu byrokracii související s přílivem a odlivem, kterou jsem jaktěživa nedokázala pochopit, jenže hořká pravda je taková, že na tom všem už mi tak moc nesešlo, věděla jsem jen, že s tímhle svým mužem se vydám na každou jeho cestu, *che sarà sarà*, jak říkají ti milovčící Italové (do jejich Benátek, nejskvělejšího výtvoru – aspoň co já vím – mé sestřičky, jsem úplně blázen); a věřte si tomu nebo ne, ale teprve v tu chvíli jsem si poprvé všimla, že ten můj chlapík není sám, že ho vlastně obklopuje asi tak milión lososů, kteří putují zpátky do své řeky – a tady musím přiznat, že jsem si

dost dobře nevzpomínala, jak vůbec život lososů probíhá; totiž kdysi jsem to věděla, jenže jsem to zapomněla. Víte, tyhle věci mi jdou Panamou tam a Bosporem zas ven, vždyť jak si prosím vás může někdo pamatovat všechny ty ryby, řasy, houby, raky, korály, obludy a sirény, každého z nich i všechno, co s ním souvisí, ale v tomhle jediném případě jsem se rozhodla, že nesmím podlehnout lenosti a neznalosti, a ihned jsem poslala svá hbitá mláďata, rychlé, poddajné vlnky, své dobré přátele, bezmezně oddané otroky, a ty to hejno vmžiku obklopily, dotkly se každé ryby i ploutve, udělaly to jen jakoby náhodou a zas pluly dál, ke břehu, poněvadž... no, jak vám to mám vysvětlit... je to hrozně hloupé, vážně... Víte, já mám totiž takové menší zdravotní potíže, samozřejmě jen dočasně, no a kvůli nim zatím – tedy vlastně pořád... – rozumím tomu, co mi mé vlnky vyprávějí, teprve když se dotknou břehu, útesu či ostrova nebo prostě něčeho suchého, jako třeba lodi, prostě kvůli menšímu konstrukčnímu nedostatku, jsem si naprosto jistá, že se to všechno v dohledné době spraví a že si vystačím sama, jenže co na tom teď sejde, podstatné je, že ty mé milé hbité vlnky kdesi – kde, na tom nezáleží – rozluštily dotek rybí kůže, ostrost ploutví a krajkoví kroužků na něm nakreslené – víte, ono porozumět rybám je mnohem snazší než porozumět lidským bytostem – a honem se ke mně vrátily, ty moje rychlé tajné vlny, a já jediným líznutím přečetla celý ten těžký a krutý úděl lososů; narodí se totiž v řece se sladkou vodou někde ve Skotsku nebo v Austrálii (tihle pocházeli z řeky Spey ve Skotsku), odtamtud táhnou mnou slanou a za nějaké tři roky se vydají na cestu zpátky, na cestu dlouhou desítky mých mil, v obrovských hejnech, rychlostí padesáti mých mil za den, skoro si ani neodpočinou, pronásledují je rybáři, dravá hejna a bouře, a nakonec se vracejí do ústí řeky, kde se narodili, a tam se

pustí proti proudu, vyskakují do těch nejvyšších vodopádů, ze všech sil, které jim ještě zbyly, skáčou vzhůru, ještě výš, slyšela jsem, že na některých místech jim lidé zřídili zvláštní stupně, takové pohodlné přechody, které se vodopádům vyhýbají, aby se nemuseli tolik namáhat, jenže oni ne, oni musejí skákat proti silnému proudu, až se nakonec dostanou tam, kde se narodili, přesně na to místo, jenže tam už nemají sílu, už jenom rychle nakladou vejce a leknou, jen jeden či dva z celého hejna se s těmi, co se narodí, ke mně vrátí podruhé, zatímco všichni ostatní...

Jenže já neměla čas hroužit se do myšlenek o těch ubožácích, protože TAM byl on, plaval a vylučoval svou hořkost, takže mi kolem něj naskakovala husí kůže, a tak jsem rychle poslala zpátky své vlny, aby se o něm hleděly dozvědět všechno, co budou moci, a já, která nemůžu vystát čekání, jsem se ponořila do svých nejčernějších hlubin, tam, kde ryby mají oči velikánské jako talíře, kde korály vydávají bledé světlo a dno je plné zkamenělých ryb, které ještě žijí, lesů zkamenělých stromů, obrovských prázdných vajec bahna, a kde pořád mží drobounkými úlomky rybích zdechlin a mračny planktonu z vyšších vrstev; cítila jsem, že se tam dusím, a tak jsem rychle vyskočila nahoru, k nejmilejší ze svých vodních vrstev, v níž vládne šerosvit a která je blízko hladiny, ale ne zas tak moc, kde mi vyrostly pestré vražedné plochy korálových útesů a ryby, které musíte vidět, abyste uvěřili v jejich existenci (mimochodem – kde NA NI najdete tak hezounkého tvora, jako je zelenomodročervená vrubozubka, kde ONA má bytosti tak majestátní, jako je žralok křídlatý, když dospěje a je celý pokryt fialovožlutočernými arabeskami?).

Těmihle rozčilujícími myšlenkami jsem strávila snad půl druhé věčnosti, přičemž jsem bubnovala do skal a trápila všechny ryby, které pluly kolem, jako nějaká otravná stará teta, až se ke mně vlny vrátily podruhé,

jenže mi o něm ještě nedokázaly nic říct, takže se přede mnou klepaly a převalovaly a třásly se jako tulení mláďata, Paní, my fakt nechápem, co se to tam děje, Paní, to stvoření je fakt tak divný, že by tomu jeden nevěřil, Paní, on vám má takovou tu ostrou chuť jako kostlín a taky říká takový nějaký slova, který žádnej z nás nezná, jo a taky je horkej, že je až strach se ho dotknout, a pálí víc než sasanka, Paní, a já v tu chvíli začala řvát, vraťte se k němu, řvala jsem, leťte za tím člověkem a hleďte ho poznat zevnitř i zvenčí, žádnou opatrnost a žádný soucit, převalujte si ho, koulejte si ho, lechtejte si ho celého, ochutnejte jeho výkaly i žluč, co z něj vychází, rozluštěte kapky jeho slin, lízejte jeho moč a obkreslete mi vrásky, co má kolem očí, i maličké dírky po vypadaných vlasech… tak už běžte, kou-kej-te letět!

Ano… nádherně jsem se s tím vztekáním předvedla, i když já… víte, já se těžko rozzlobím doopravdy, já už jsem holt taková, jenže teď jsem byla strašně zvědavá, napjatá a nervózní a taky jsem se drobet bála, a jak už se mi to v takových případech pokaždé stává, dala jsem se vzedmout obrovskými vlnami, vymrštila jsem se do vzduchu v gejzíru velryby, vystříkla jsem se jako černý mrak inkoustu sépie, a za nějaké půl druhé věčnosti se ke mně vlnky vrátily unavené a vyčerpané, postrkovaly se a křičely, všecko je v pořádku, Paní, křičely na mne už zdálky, už o něm víme všecko, co je třeba, on to není žádnej div, Paní, že se nám to nepovedlo hned ze začátku, protože toho by ani ve snu nenapadlo přemejšlet v lidským jazyce, on se vám furt namáhá s vymejšlením vlastních slov, Paní, ale my určitě brzo přijdeme na všecky jeho tajemství, protože všecko ostatní o něm už víceméně víme, jako třeba že patří k těm, co se jim říká Židi, poněvadž mu chybí kousíček hadičky, že se narodil v Drohobyči a že je to člověk, kterej hodně píše, že v současný době před něčím utíká, že si říká nějaký slo-

va v řeči, kterou známe, je to jako taková hudba, co se furt opakuje, tak jsem ti zabil Žida, fajn, tak já ti zabiju tvýho, vidíte, Paní, my už víme všecko, a hnedka se k němu vrátíme, abysme se dověděly ještě spoustu dalších věcí, jen abyste byla spokojená, Paní…

Cože, spokojená? Ach, jak já vám byla šťastná! Už byla noc a já ležela na břiše, jak to mám ráda, jako docela maličké miminko, jakému není rovno ve všech galaxiích a ve všech slunečních soustavách, jaké musíte vidět z toho správného zorného úhlu, abyste konečně pochopili, jak strašně moc malé a roztomilé je, jako taková maličká perlička, obličej jsem měla obrácený do propasti a vítr mi jemně laskal zadnici, na obloze zářily hvězdy a já vlny uhlazovala tak, aby se na mně světlo odráželo mocně a jasně a byla jsem krásná.

Tak on si vymýšlel řeč, ten můj muž. Úžasné. Chce rozmlouvat sám se sebou, aby mu nikdo na světě nerozuměl. A aby on sám o ní potom nemohl nikomu vyprávět, protože na to nebude mít slova. Opravdu, je úžasně duchaplný. Kam asi chodí na tyhle nápady? To já už tady s těmi menšími zdravotními potížemi, o nichž už jsem se zmiňovala, trčím celé milióny let, ale jaktěživo mě nenapadlo, abych si vynalezla vlastní řeč, která by byla jen a jen moje…Bože, jaká nádhera!

Ano, od samého začátku mě okouzloval svými drobnými nápady, i když jsem dost dobře nechápala, k čemu mu všechny tyhle komplikace a trápení jsou, místo co by se se mnou drobet potěšil; ano, v těchhle věcech jsem tak trochu jako jeho matka Henrietta – o té už vím všechno, škoda, že jsme se nikdy nesetkaly, určitě bychom si byly báječně rozuměly, ta mu taky pořád smutně říkala: „Ty myslíš jako stařec, Bruno, jako *alter kop*, a ne jako dítě. Kdyby tak Pánbůh dal a ty ses z toho šťastně dostal! Podívej, co se stalo chudáku tatínkovi, Jakubovi!"

Ano, co se mu vlastně stalo? Mé vlny mi vyprávějí podivné příběhy. Takové jsem neslyšela od té doby, co jsem poprvé uviděla lidský člun a co se Argonauti, kteří se v něm plavili, předháněli na můstku ve vyprávění. Podle toho, co mi vlny hlásí, byl zřejmě i Brunův otec takový uprchlík, právě tak jako on, totiž ne uprchlík v obvyklém slova smyslu, ale... Bože, kam jsem si to jenom poznamenala?

... Jeho otec, který se málem naučil létat, to když na půdě pěstoval tropické ptáky, pávy, bažanty, obrovské kohouty a kondory, jeho otec, jemuž Bruno přezdíval „šermíř obrazotvornosti", bojující sám proti síle nudy, ten veliký muž, který tolikrát zemřel a ve sto a jedné podobě zase ožil, takže všichni v domě už si zvykli na jeho častou smrt – takhle to píše můj drahý Bruno –, na jeho rozkouskovanou smrt, jen obraz jeho už dávno zmizelé tváře jako by pořád víc a víc zaplňoval světnici, kde žil, a vytvořil tak svérázné ohnisko své vlastní siluety, podivně jasné, a tapety tu a tam napodobovaly nervózní cukání jeho obličeje a arabesky se formovaly do bolestného tvaru jeho úsměvu...

Vidíte, znám nazpaměť každičké slovo, které napsal...

Docela nakonec se jeho otec proměnil v obrovského raka. Lezl do pokoje škvírou pode dveřmi, čímž všechny uváděl ve strašný zmatek, až ho jednoho dne chytili. Opravdu, Brunova matka, která už zřejmě nemohla dál, ho totiž chytila a uvařila, takže se ke stolu dostal na krásné míse, veliký a tím vařením celý nadmutý, ale oni ho samozřejmě nesnědli, chraň Bůh!, byla to přece tak kulturní rodina, jenom ho položili v salónu na stolek tak, aby byl všem na očích, hned vedle krabice na doutníky, která taky hrála, jenže on vám utekl i odtamtud, jen si to představte, i odtamtud – tihle dva, Bruno a jeho otec, se totiž nevzdávají, nevzdají se, ani když už nemají žádnou

šanci; když tam jeho otec tak na té míse ležel pár týdnů, utekl, jenom jedna noha v té míse zůstala a ležela tam ve vysychající rajské omáčce, zatímco on sám, uvařený a skoro poražený, se z posledních sil vlekl dál, pořád dál, toulal se bez domova, právě tak jako jeho umíněný sladký a tak vážný chlapec, kvůli kterému si teď připadám jako nějaká nestyda a jehož děs mi zanechává na těle černý pruh spáleniny, to je skoro jako pruh, který vám udělá válečná loď, jenže znamení, která mi zanechá válečná loď, odstraním hned, ale to jeho ne. Jen si tak nad ním zavřu tenoulinkou vrstvičku vody a ponechám si je, jako všechny ty drobnůstky, které od něho mám, vždyť co jiného mi zbývá...

(4)

Voda tě nosila, Bruno, sem a tam ve veliké lenivé mořské kolébce, odměřující vodní čas, proměněný v mlhovinu, která se jemně vznáší nad vodní hladinou za jasného úsvitu plul Bruno na vlnách rozmělňujících se v nekonečný proud učí se že voda má pach vůbec jsi to nepředpokládal poněvadž voda má pach ženoucí je pořád vpřed strhávající je do veliké mořské kolébky poznal jsi že s nimi budeš moci plout do nekonečna věčně protože tě strhává jejich svalnatý pohyb protože tě vsává jejich tiché proudění pluješ mezi nimi pomazán vodami pluješ přítomnost dlouhých nocí měsíc bledý měsíc oranžový měsíc zářící putování oblaků po nočním závoji pluješ a pronikáš sám stvořením jen síla pohybu ryb jen rybí pach těžké balvany nozder pravidelné pulsování žaber před tebou hradba vln opírajících se ti do boku kradoucích ke břehu vlnivý vodní negativ tvé podoby aby ho tam rozbily na tisíce kousků v krajkových očích skalního raka v patu zkamenělých hieroglyfů vyrytých

do mozků korálové útesy pořád kupředu strhly tě s sebou jen sežehnutí tvé jemné kůže těžkými ploutvemi na počátku a stovky škrábanců které se hned objeví a kapky tvé krve které skanuly do vody poděsily celé hejno brzy jsi přestal cítit bolest i sůl viděl jsi jen třpyt jejich hřbetů záblesk jejich zelených břich pulsování jejich žaber jejich prudký pach volání dálek zdušené přílišným štěstím uši se ti naplnily hlukem a šelestem a zvuky shonu velkého vodního tržiště výkřiky pomlouvačných racků veliké modré svitky plátna rozvinuté pod tebou mince které tvé myšlenky ve vodě razí kluzcí směnárníci směňující v netečných uličkách potopených měst neteční plovoucí trhovci chycení do velikých průhledných bublin moře plné šepotů ozvěn jemně pěnících slov hra vln na harfu břehu nitky vod kanoucí hřebenem útesu pořád kupředu strhly tě s sebou jak utopenec jsi se vznášel v naplavenině síla tvých rukou přimknutých k tělu kosti tvých ramenou čnějí jak křídla jak příjemné je ti zodpovídat za jejich mlčení vážnost jejich mlčení pochmurnost jejich mlčení přemýšlel jsi zdali tohle je smrt zdali je možné aby přinášela tolik štěstí a byla tak úplná a zaznamenávaná v rytmu úderů velikého vodního srdce na obrovském kardiogramu odvíjejícím se bez ustání pod tebou pomalu hned poté co jsi byl stržen u nábřeží toho města vynořili jste se společně roztaženi jako vějíř na vodách válečného přístavu toho města byly tam válečné lodi hlučící fregaty vojáci pach dieselových motorů a oleje výkřiky polnice jakýsi mladý voják tam přivařoval k lodnímu můstku kulomet a červené jiskry tryskaly a obloukem padaly do vody klouzaly praskaly a vojákovy oči najednou zpozorovaly ten ohromný roj dobře se zadívaly na tebe neviděly na okamžik jsi propadl panice na okamžik tě ubohá zrádná lítost přemohla zmítal ses ve vodách křičel jsi ječel tvůj strach se jak blesk rozptýlil v srdci celého hejna protože moře je plné poslů plné

našeptavačů protože moře je rybář podívej každá vlnka je pohybem jeho kyčlí rozmachem jeho ramen vrhajícím do jeho nitra síť jeho hustých průsvitných nervů hned se rozpoutal nebezpečný *torag* a tys byl postrkáván tys byl stržen ponořil ses zalykal ničemu jsi nerozuměl neměl jsi potuchy jakou úlohu v tom *toragu* máš a tisíce poděšených ryb beze zbytku smísených s tvým lidským strachem se rázem otočily dozadu narážely do řad plujících jim vstříc rozbíjely se lebky doširoka se rozvíraly čelisti rázem bylo po *dolganu* to je zákon zachování přirozené vzdálenosti to je zákon osamění uprostřed množství vody se teď zpěnily rozříznuté na útržky nože ploutví se zmítaly a kdesi na okraji přenesl v tu chvíli Leprik klid vlastního majestátu na své ryby jejich řady se pomalu uspořádaly jedna vedle druhé bok po boku hlava k ocasu poprvé jsi poznal *ning* ono silné vlákno pnoucí se mezi tvým vlastním vazem a kořenem tvé duše s údivem ses zaposlouchal do zvuku jeho pravidelného chvění pořád vpřed byls jím stržen sám uprostřed davu osamělých mlčících zaplavila tě náhlá podivná radost v tu chvíli ses obrátil na záda Bruno s potěšením ses vznášel sem a tam na rtech našeptavačů na tlachání vln močils vzhůru usmíval ses na hlubinu oněmi dvěma záhyby vzadu za koleny racci křičeli údivem když viděli tvé bílé břicho a pravé podpaždí proměněné na okamžik v zelenou spletitou džungli dokud se z ní nevymanila jemná hedvábná změť spletených řas a neplula dál voda má vůni najednou to cítiš není to ta kterou cítí člověk když stojí na břehu moře či řeky voda má vůni a ta je jiná než všechny ostatní vůně tak jako zvuky moře jsou v něm jiné tak jako jeho barvy tak jako myšlenky v něm jsou jiné ukradené hbitými podomními obchodníky služebníky moře drobné krůčky moře se vracejí jako ozvěna která se zmítá a krouží v kypícím pěnivém šumu vodního tržiště podobného obrovskému voňavému jar-

marku protože voda má svou vůni kterou nenasaje chřípí ani nos to snad ve fázi nostalgie v rybím mozku ach vůně vody ach vůně moře směsice vůní ryb skal v hlubině houbovitých rostlin pučících v temnotách vůně zdechlin velkých mořských živočichů hlen na rtech ústřic výpary stoupající ze rtů korálových útesů ztěžka oddechujících za nocí barbarských epoch hluboké tajemné zábavy dalekého dna směsice vůně stovek řek koření jejich toku když jsi procitl z dřímoty mdloby v mořské kolébce sem a tam pluješ Bruno v pomalém uvážlivém kolotání vodních brázd i ty víš že všichni ti co plavou kolem tebe bez váhání zcela jistě poznají tu tenkou nitku vůně kterou k nim vydechuje přítok určité řeky v určité daleké zemi kdesi tam se před lety na věky rozdělili a tam se teď vracejí aby tam zemřeli už nikdy se sem nevrátí z celé té hojnosti pachů které moře vydechuje k jejich nosu cítí každým okamžikem jen tu tenkou nitku jen záblesk volání osudu touhy pojď ke mně podstatná je cesta pojď ke mně smrt ukončí tvůj život pojď ke mně je slyšet lososy upírající k němu všechny své síly Bruno je s nimi týdny měsíce zkouší zdali uhodne naslouchá zajíkání vod nepřestává lačně vdechovat cizí pachy tak to jde hodiny tak to jde celé dlouhé týdny hledá odpočinutí v tom svém přítoku vůni své cesty záblesk svého života jeho záda zatím na slunci hnědnou jeho ramena zatím sílí a jejich svaly bytnějí poznává chuť planktonu houbovitých měkkýšů ani na okamžik jeho pozornost neochabuje tenkrát jsi Bruno nevěděl co vlastně hledáš bylo jen matné tušení jen tesknota pro niž ses vydal na tuhle poslední cestu pojednou ses Bruno v moři zachvěl míjeli jste právě ostrov Bornholm s jeho poli celujícími břeh a s jeho bělostným kostelem zachvěl ses protože před tebou zavanul pramének té staré vůně tvůj nos rázem procitne tenký pramínek chvíli krouží kolem a plave dál rázem ses probral z dřímoty všechny své smysly jsi zkřížil jak meče ze

srdce ti do vody vytryskly jiskry vzpomínek zapraskaly ach ta drahá známá vůně chtěl ses vrátit zpátky abys ji tam hledal ale ten veliký *ning* bolestivě v tobě napružený uvázaný ti nedovolil otočit se a vrátit zpátky protože lososi plavou pořád jen vpřed vpřed smrt je jim v patách najednou ses skoro rozvzlykal žalem co to bylo ta vůně Bruno co to jen bylo snad laciná voňavka služebné Adély nebo vůně nádherných svitků plátna v čarupIném krámku tvého otce či vůně lesknoucích se třešní překypujících pod průhlednou slupkou tmavou tekutinou které domů nosívala Adéla uprostřed srpna opile se lesknoucího světlem a horkem nebo ta opojná sladká vůně tvé knihy po které tolik toužíš v jejíchž potrhaných tlejících stránkách jako v obrovské růži jejíž listy se jaly opadávat listuje vítr?

Já jsem také takový. Na písečném břehu v Narwii, v klidném moři v červenci roku tisíc devět set osmdesát jedna, tatáž vůně, se kterou se pořád znovu a znovu setkávám na tak různých, tak neočekávaných místech – když třeba na ulici míjím lavičku, na niž se choulí stařici a navzájem si vyprávějí své příběhy; ve studené vlhké jeskyni, kterou jsem našel vedle naší vojenské základny na Sinaji; mezi stránkami všech exemplářů *Skořicových krámů*, co jich je; ve skrytu Ajalina podpaždí (když se rozhodla, že se mnou přestane spát, měla ještě tolik slušnosti, že mi dovolila přijít a přičichnout si k ní, když jsem to potřeboval), takže byla nasnadě otázka: Je možné, abych tu vůni nosil sebou a aby ze mne na určitých místech vyrážela? Vytváří ji snad mé tělo, aby tak kompenzovalo nějakou naléhavou potřebu? Pokouším se tu složeninu rozložit na její jednotlivé prvky – na ten výraz čistoty a klidu vyzařující z tváří babičky Heny; na hutné pachy zvířecích těl, srsti, potu; nakyslou vůni dědečka Anšela; vůni dětského potu – ne, nemyslím ten obvyklý pach chlapecké šatny vedle tělocvičny, myslím pach

mnohem pronikavější, který člověka přivádí na nepříjemné, trapné myšlenky, v nichž se obírá žlázami mnohem dávnějšími než ten chlapec a vylučujícími do něho své tekutiny…

Vždycky se k tomu vrátím. K tomu blekotání. K tomu koktání. Ajala mi jednou s výrazem hadačky z ruky řekla, že autobiografický román, který jednou určitě napíšu, bych měl nazvat M-m-m-moje k-k-k-kniha. Podle ní není divu, že mými nejpravdivějšími verši je *Růženec věcí*, který břitce přezdila na *Inventář planého blábolu*. Ajala měla vůbec spoustu takových připomínek (takhle to definovala ona sama) a ty mi s oblibou říkávala hlasem plným důležitosti, po jehož celé délce běžely vlnky smíchu, jako když si děti hrají pod přikrývkou; pokaždé když jsem jí už chtěl vážně odpovědět a začít logickou diskusi, ji zachvátily vlny smíchu, celá se třásla, jak se bavila, a v takových chvílích se zdálo, jako by do sebe její objemný tuk vstřebával smích ve shodě s jakýmsi úžasným, komplikovaným mechanismem – napřed se v ní smích skrýval jako smrštěné klubko, pak se její radostné zvěstování postupně uvolňovalo v široce se rozbíhajících brázdách vlnění k měkkému kulatému břichu, k mohutné hrudi, k malým, ženským nohám, k pažím pokrytým narezavělými skvrnami, které se jí začaly před trupem zmítat rychlými záchvěvy, a teprve potom začalo to veselí konečně stoupat k okrouhlému obličeji; divné bylo, že v tu chvíli v ní už nezbývalo dost smíchu na to, aby zaplnil a oživil její mírně šikmé oči – ty zůstávaly pořád strašně klidné, střízlivé a smutné… A to jsem doufal, že tady v Narwii na ni zapomenu!

Spíš?

Spí. V Narwii i tady. Kdykoliv začnu mluvit o sobě, využije příležitosti a okamžitě usne. To nabírá sil ke chvílím, kdy budu mluvit o Brunovi. K čertu! Jak to, že té její nestydatosti, tomu jejímu povrchnímu, infantilnímu sobectví, dovoluju, aby mě tak… tak… rozčilovalo, tak znervózňovalo, že ani nemůžu…

Bože, už se tomu zase poddávám.

Tak tedy poslouchej. A je mi jedno, jestli si spíš.

Ten večer, kdy jsme se setkali poprvé, mi Ajala vyprávěla o bílé síni, která je v některé z podzemních chodeb ústavu Jad Wa-šem. Řekl jsem jí, že tam trávím poměrně dost času, a přesto že jsem tu síň jaktěživ neviděl a ani nikdo ze zaměstnanců že se mi o ní nezmínil. Ajala, v jejímž úsměvu bylo už tenkrát pochopení, zahrnující zároveň i odpuštění mé omezenosti, mi vysvětlila, že tu síň „neprojektovali architekti, Šlomiku, nestavěli ji zedníci a ti, co tam pracují, o ní opravdu nikdy neslyšeli…" „Aha, takže to má být taková metafora, ano?" dovtípil jsem se a připadal jsem si jako pěkný hlupák. A ona na to: „Přesně tak." Občas jí na očích vidím, jak dospívá k přesvědčení, že se tu stala veliká chyba, že její pronikavá intuice ji tentokrát oklamala a že já rozhodně nejsem člověk, kterému můžete tohle nebo jakékoliv jiné tajemství prozradit. Bylo to tu první noc, kdy jsme se potkali na přednášce o „Posledních dnech lodžského ghetta", na kterou jsem já přišel ze zvyku a Ajala proto, že ani ona si nedá takovou přednášku nebo jinou akci ujít (její rodiče přežili Bergen-Belsen). Od samého počátku se iniciativy chopila ona a té noci – první za celé své manželství, co jsem se na noc nevrátil domů – se ukázalo, že navzdory všem svým nedostatkům mám překvapivý a potěšitelný dar proměnit Ajalu ve džbán, v jahodu, a dokonce – to ve chvílích naprosté exaltace – v mlžnou šlehačku cukrové vaty, jaká se prodává na pouti. Tak vyšlo najevo, že přes tu mou skličující omezenost byl dotek mé ruky na její napjaté pokožce, snědé a teplé, s to vyslat tisíce drobounkých záchvěvů podivného mrazení, které rozechvělo její nejhlubší nitro, napjalo celé to její měkké plodné tělo v křeči, která ji vypjala a ohnula jako

luk, a oba nás uvolnilo z toho mrazivého očekávání, až se konečně z neznámých hlubin uvnitř ní vyprostil ostrý zvuk, lkavý a vysoký, jako kdyby tam ostrý šíp ulovil racka, a zase jsme se na nějaký čas mohli vrátit ke kultivované rozmluvě. Tak se to neustále opakovalo po celou naši první noc.

„A ta bílá síň," vysvětlovala mi Ajala v jedné ze chvil odpočinku, „vznikla zhuštěním. Vlastně to ani není síň, je to, řekněme, ano, je to *machawe*, jakým se ukazuje při četbě Tóry." Zavřela oči obdařené opuchlými, ale úžasně jemnými víčky, a zahloubala se sama do sebe. „*Machawe* tvořené všemi knihami, které se zabývají holocaustem, všemi obrazy, slovy, filmy, fakty, čísly soustředěnými tam v Jad Wa-šem, k tomu, co zůstane navždycky nepochopeno a navždycky nevyřešeno. A to je přece jádro všeho, Šlomiku, ne?"

Nechápal jsem. Díval jsem se na ni celý okouzlený a smutný, protože už tenkrát mi bylo jasné, že naše láska je z těch mála nešťastných, kterým se říká „láska pozpátku", že teď prožíváme poslední okamžiky jejího vrcholu, ale že jakmile se Ajala probere a pochopí, jak moc se navzájem lišíme, vyžene mě ze svého kouzelného zámku. Nevěděla o mně nic. Četla jen mou první knihu básní a myslela si, že „jako prvotina není špatná". To mě trochu podráždilo, protože lidem se tahle kniha většinou líbila, dokonce víc než ty tři, které jsem napsal potom, a pár kritiků napsalo, že v sobě má „sevřené vnitřní napětí" a podobné věci, ale Ajala vykládala, jak strašně se bojím sám sebe a toho, co chci říct o životě vůbec a o tom, co se stalo TAM, zvlášť. Chtěla po mně, abych jí slíbil, že se odvážím víc, a když jsem jí to slíbil, vyprávěla mi o bílé síni.

Byl jsem okouzlen jí, jejím tělem, tak volným a pružným, úplným v sobě samém, kulatícím se skutečnou rozkoší živého, chvějícího se těla; byl jsem okouzlen jejím

malým bytem, její maličkou ložnicí, která byla – dá-li se to tak říci – přeludná. Nevím sice, proč právě přeludná, ale přeludná rozhodně byla. Nikdy předtím jsem nešel se ženou do postele tak rychle – dvě hodiny a dvacet pět minut poté, co jsme se potkali (vím to přesně, protože jsem se po celou tu dobu díval na hodinky a uvažoval, co řeknu Rut, až se vrátím). Dvě hodiny a dvacet pět minut uplynulo od chvíle, co jsme odešli z té přednášky, zdeprimováni a otřeseni tím, co tam přednášející vykládala, až do okamžiku, kdy jsme se v jejím pokoji jeden druhému vrhli do náručí (přesně tohle se totiž stalo – do náručí jsme si padli s touhou, jakou jsem jaktěživ nepoznal). Teprve když jsme se trošku uklidnili, napadlo mě, že vlastně ještě nevím, jak se jmenuje! Připadal jsem si jako opravdový Casanova – vyspat se s ženou, ještě než vám řekne své jméno! V tu chvíli uchopila mou dlaň, donesla si ji k ústům a němě do ní zašeptala jméno Ajala a *já jsem tou rukou slyšel*. Vím, že to zní podezřele, já sám, kdyby mi někdo něco takového vyprávěl, bych tomu nevěřil, ale s Ajalou bylo možné všechno.

V jednom koutě v jejím pokoji visela ze stropu pavučina, tak spletená a zamotaná, že jsem si myslel, že je to dlouhý smotek vlasů, a když mi Ajala vysvětlila, oč tu jde (nezničí přece něčí práci jen kvůli úzkoprsým představám o čistotě), pomyslel jsem si, co o takovýchhle věcech říkávala moje maminka, a dal jsem se do smíchu. S ní jsem si připadal jiný a také se ve mně probouzely jiné věci; navíc musím ještě připomenout, že až do setkání s ní jsem nepoznal tu svou schopnost proměnit ženu ve džbán a tak. Podivuhodné na tom všem bylo, že právě co se našeho vztahu týče, věděl jsem dřív než ona, co nás čeká, protože jsem se dobře znal a věděl jsem, že ve skutečnosti nemám naději, že budu odpovídat tomu, co si o mně vysnila. A opravdu, už za několik týdnů jsem viděl, jak se ode mne Ajala začíná odpoutávat.

Ještě se na ní odzdola až nahoru rýsovaly obliny, za které ji bylo možno uchopit, velice jemné rytiny, okrouhlé protáhlé ústí džbánu; ještě jí z těla – vlastně ani nevím kudy – zničehonic unikly drobné štěbetavé výkřiky: „Vypij mě, honem mě vypij!", ale bylo jasné, že ten vlnitý pohyb cosi brzdí. Najednou jsi byla neohrabaná a tak nějak ses zajíkala. Zenonův destruktivní duch ze mne zavanul už tenkrát. Potom bylo pryč všecko – jen s velkými časovými intervaly jsem byl schopen dát vyrašit těm zeleňoučkým lístečkům kolem jejího hrdla a proměnit všechnu její pleť v chvějivou plochu červenavých zrníček chutnajících jako plod moruše drcený mými zuby. Dívala se na mne a na mé pokusy a v očích měla soucit a smutek. Smutek za nás oba, že jsme takhle promarnili příležitost. Ty dny jsem se strašně snažil systematicky vypsat příběh, který vyprávěl dědeček Anšel Herr Neiglovi, ale čím víc jsem se snažil, tím hůř to samozřejmě dopadalo. Zas to s tím porozuměním a zápalem. Rut věděla o Ajale a hrozně zkoušela. Nenáviděl jsem ji za to, že po mně nechce, abych se rozhodl mezi nimi dvěma, za tu její mlčenlivou moudrost, která jí říkala, aby čekala. Snášela bolest a čekala – ani jednou si na mne během těch strašných měsíců nevyjela s nenávistí či vztekem. A přesto nebyla pokorná, přesto mi nedala pocítit, že je ponížena. Naopak, to já byl ten samec v říji zbrocený potem, který obletuje dvě samice a neví, co vlastně chce. V Rutině nehezkém obličeji jsem viděl všechnu její moudrost i sílu – tenkrát se pohybovala velice pomalu. Pomaleji než obyčejně – vyzařovalo z ní tiché varování, že je úžasně silná, že má v sobě – jako vlastně každý – velikou a nebezpečnou sílu, a proto že se musí ovládat, že aby svému okolí neublížila, musí držet sama sebe na uzdě a vyčkávat, vyjadřovat se v narážkách, a ne křičet, navrhovat, ne vnucovat.

Nenáviděl jsem se kvůli sobě samému i kvůli tomu utrpení, které jsem jí působil, a bál jsem se, že když opustím Ajalu, už nikdy nebudu schopen psát. Někdy si myslím, že Ajala tenkrát se mnou zůstala jen z podivného pocitu zodpovědnosti za příběh dědečka Anšela, a ne proto, že by milovala *mne*. V jejích očích jsem byl obyčejný zbabělec a snad i… zrádce. Podle ní jsem měl veškerý materiál i veškeré podmínky potřebné k tomu, abych ten příběh napsal tak, jak napsán být měl, jen potřebná síla a odvaha mi chyběly. Ajala sama nepíše, zato si píše svůj vlastní život. O bílé síni mi tu noc řekla, že je to „místo, kde by měl podstoupit zkoušku ten, kdo chce psát o holocaustu. Něco jako Sfinx dávající hádanku. Tam, do té síně, jdeš z vlastní vůle a staneš před Sfingou. Chápeš?" Samozřejmě jsem nechápal. Povzdechla si, obrátila oči v sloup a vysvětlila mi, že spisovatelé píší o holocaustu už čtyřicet let a budou o něm psát vždycky, jenže jsou předem odsouzeni k neúspěchu, protože každá jiná křivda či neštěstí mohou být převedeny do jazyka nám známé skutečnosti; jen holocaust převést nelze, vždycky tu však bude nutkání zkoušet to pořád znovu, podstupovat zkoušku, vysmívat se ostrým bodcům, jimiž holocaust míří do těla píšícího, „a když chceš být sám k sobě upřímný," řekla vážně, „musíš se odvážit zkusit bílou síň."

Tu „bílou síň" vyslovila tiše a tak trochu zpěvavě, že jsem až na okamžik podlehl kouzlu jejího hlasu, ale pak jsem všechno to zbytečné mystično setřásl. Najednou jsem Ajalu viděl takovou, jaká opravdu byla – jako jakousi anachronickou stoupenkyni hnutí hippies, krasodušku z povolání, která svůj život žije v prostoru vymezeném vlastními vágními výmysly, protože skutečnost, jednoduchá a logická skutečnost, je pro ni příliš těžká; ano, znám moc dobře tyhle typy, které třeba astrologickým spekulacím přikládají mnohem větší váhu než

racionálním úvahám („Tobě ten Rak přesně sedne! Ty jsi fakt typický Rak!"), které věří, že za každým člověkem se skrývá ještě stovka dalších lidských bytostí a za každým přeřeknutím stovka ďáblů, které si proto, že se nedokáží vyrovnat s tvrdými nároky života, vytvářejí své vlastní rozbředlé stínové divadlo a ve všem, co se kolem děje, vidí jen průhledný odkaz na jiné, „hlubší" věci, navzájem kdesi nějakými vlákny propojené v živoucí klubko, které ony – a jen ony – dokáží pochopit. Rázem jsem vůči ní pocítil strašný vztek: jakým právem si dovolila říct mně, člověku, kterého zná teprve dvě hodiny a padesát minut, že verše, které jsem napsal, na ni tak zapůsobily proto, že je to bezpochyby „zoufalé volání o pomoc", a že je v mých silách „zachránit se tvorbou", protože je jasné, že bez tvorby „jsi prostě ztracený; chodil jsi někdy k pořádnému psychologovi (!), Šlomiku?"

Nedal jsem jí najevo, co si o ní doopravdy myslím. Strašně moc jsem ji chtěl. Říkal jsem si, jak moc se od sebe lišíme. Pochopil jsem – a dlouho před ní – že si mě vybrala proto, že mezi lidmi, s nimiž se obvykle stýkala, ještě nenarazila na tvora tak podivného: člověka, který mohl být zároveň básníkem, který napsal verše, jež ona zná, i někým naprosto normálním, někým, kdo miluje svou ženu a obvykle je jí věrný. Ne, myslel jsem si tenkrát, nerozumí moc životu ani mně a raději vidí jen to, čemu věří, než by prostě věřila tomu, co vidí. Přeludná, to bylo to pravé slovo. A přece…

„Do té síně soustředili to nejpodstatnější z té doby," řekla, pohled pořád ztracený kdesi daleko, „ale je zvláštní, že v té místnosti nemáš připraveny odpovědi. Vůbec nic se tam neříká. Všechno je jen možné. Nebo naznačené. Jen se to chystá uskutečnit. Nebo se to uskutečnit může. A ty tím vším musíš projít znovu. Vším. A na vlastní kůži. Bez prostředníků či dvojníků, kteří by se za

tebe zhostili nebezpečných úkolů. A když Sfinze neodpovíš správně, roztrhá tě. Nebo odtamtud vyjdeš, aniž jsi pochopil. Podle mne je to totéž."

Ach, Ajalo… Dokázat tak vypsat příběhy a nápady, na které ona přišla za jediný den, tak mám zajištěnou obživu na celý život. Snad by ze mne byl i jiný spisovatel. V její bílé síni není nic, je úplně prázdná. Ale všechno, co existuje za jejími zdmi z kůže, všechno, co zaplňuje veliké sály v Jad Wa-šem, se do ní promítá. „Je to jako… no, říkej si tomu třeba inspirace. Ano. Na fyziku nejsem moc dobrá, ale vím, že to tak je. Že každým pohybem či myšlenkou nebo svou charakteristickou vlastností tam vytvoříš nový prvek. Jakési spojení, které patří jedině tobě: prvek z šedé hmoty mozku, z osobnosti, z tvé vlastní genetické výbavy, životopisu i z tvého vědomí – se vším tím, co vyzařuje za zdi – všemi fakty o člověku. Veškerý lidský i zvířecí inventář, strach, krutost, soucit, zoufalství, velikost, lidská moudrost, malost a láska k životu, všechna ta pokulhávající poezie, Šlomiku, a ty tam sedíš jako uprostřed obrovského kaleidoskopu, jenže tentokrát ty skleněné záblesky, to jsi ty, jsou to různé částečky tebe samého a světlo k nim přichází skrz stěny…" Se zasněným pohledem vstala a procházela se po pokoji, na sobě jen mou košili, snědá, tlustá, všude zaoblená, vlasy svázané do nevelkého drdolu, a předváděla se mi – co tu jen k čertu dělám? „… a ty tam v té místnosti třeba na něco myslíš. Třeba na to, jak některé oběti kolaborovaly s Němci. A okamžitě, rozumíš, okamžitě, všichni ti tehdejší kolaboranti, co se o nich v knihách a dokumentech píše, všichni ti Quislingové a židovské rady v ghettu, všichni ti ubožáci, všiváci a lidé bez pevného charakteru, kteří teď strnuli v knihách, svědectvích a studiích za těmi stěnami, ty všechny vmžiku pronikne tenký laserový paprsek, který v tobě oddělí kolaboranta, kterým jsi *ty*, přesně a ostře jako plátek skla, chvíiík!, zrov-

na tak, jako byla z Adama vyříznuta Eva" – rozevře oči, jakoby v údivu, co se to s ní vlastně děje, a jasným a klidným hlasem, který mě až šokuje svou upřímností a smutkem, řekne, že takhle, čistě intuitivně, se píší knihy.

Jenže já se neodvážil. Dokonce ani teď, po setkání s Brunem i s tebou, po tom všem, co mě potkalo, se mi to nedaří udělat dobře. Ajala měla úplnou pravdu. To její dětinské, stupidní divadýlko bylo pouhou maskou k hlubokému, bezprostřednímu uchopení skutečnosti, mnohem hlubšímu, než jakého jsem byl schopen já, to že měla přesný a střízlivý instinkt na hořkost života. Zase se ukázalo, že jsem se ve svých soudech zmýlil.

Najednou se probouzí. Brunovo jméno, které jsem vyslovil, v ní vyvolá dlouhý záchvěv. Bílá brázda, vlnitá jak koňská hříva, se zvedne po celé její délce až k temnému obzoru. Svým příběhem ji nudím, jenže to je podmínka, moje ubohá malicherná podmínka – jednou provždy musím vyprávět!

Ale teď o tom Brunovi. Poslouchej přece, zase jsem řekl *Bruno*. Tenhle příběh ty ráda. To od tebe jsem ho tam v Narwii slyšel poprvé.

... najednou, když už plul celé měsíce s bušícím srdcem a s vědomím zpola zastřeným přemírou štěstí a úžasu, se v něm srazila kapka lidské tesknoty a její temná barva se přimísila do vší mořské vody.

Zpočátku s ní bojoval. Přitiskl ruce k tělu a vší silou zatřepal dlaněmi, to jak se v tu chvíli snažil rozeznít v sobě ozvěnu velkého *ningu* hejna a důsledně zachovat *dolgan* mezi sebou a rybami, které ho z obou stran obklopovaly. Už poznal, že hejno, zdánlivě lehce plující kupředu, bez ustání pracně manévruje.

Nebo to snad byla jen bezstarostná hra jediného těla, zdravého a harmonického? Bruno to vycítil, když je v Malmöském zálivu přepadlo hejno ostnoploutvých ryb – ještě než stačil pochopit, co se to vlastně děje,

rozdělilo se jeho hejno na dvě poloviny, z nichž každá vyrazila jinam, utvořilo tak ve svém středu volný prostor, který přitahoval i paralyzoval zároveň, a zatímco překvapené ostnoploutvé ryby bojovaly se silou zrádných vod, která je vsávala, hejno lososů se vrátilo a rychle se uzavřelo, jako když někdo vší silou tleskne. Stlačená voda daleko odrazila ostnoploutvé, z nichž byli rázem štvanci, kteří se chvatnými údery ocasu hleděli co nejrychleji vzdálit na sever. Bruno na lososy žárlil. Oni byli podle vlastních měřítek celiství, on byl podle těch svých rozkouskovaný. Onen pocit melodického proudění, který míval v prvních týdnech, byl pryč. Bylo mu jasné, že i sem, do středu oceánu, si přinesl sebe. Nořil si horké čelo do vody a nechal ji, aby ho nesla.

Naslouchal moři. Poslouchal neustálé šumění vln hladících písek dna, znějící, jako když se obilí nepřetržitě zbavuje plev. Slyšel vzdálený, matný zvuk hráze severského přístavu, který hejno míjelo; zvuk navigace se zvuku pouhého břehu nepodobá – ozvěna navigace zní tak trochu kovem. Břehy jsou houbovité. Tak ostatně poznal, že ve vodě nemůže slyšet zvuky znějící *před ním*, před jeho hlavou, ale jen ty, které zaznívají za ním nebo ze stran. Šumot ploutví Yorickových a Napoleonových – tak v duchu pojmenoval své sousedy – znal dobře, zato zvuk, který při plavbě vydávala bezejmenná ryba před ním, z níž znal jen konec ocasu, mu zcela unikal. Bruno v tom viděl výsměšné symbolické zpředmětnění vlastní bezmoci – uši se mu ještě stáčely dozadu, pořád ještě naslouchal minulému. Pořád ještě na svůj život myslel těmi svými znesvěcujícími slovy, a největším zklamáním pro něho bylo, že v sobě dosud nenašel jedinou větu, která by patřila výlučně jemu, kterou by mu nemohl nikdo vzít a překroutit.

Nebyl schopen přestat uvažovat o svém minulém životě. Znovu a znovu v myšlenkách jako růženec jantaro-

vých korálků probíral prožité roky – otcův čarovný krám, radosti dětství, skvělý příchod geniální epochy, otcovu nemoc, ponižující zchudnutí, prodej tolik milovaného domu v Sambursk é ulici, počátek války, skon geniální epochy... Zachvátil jej smutek, pochopil, že je už v samé přirozenosti lidských bytostí, že nedokážou pochopit, že život jim byl dán. Pochopit to doopravdy, pronikavě a s prvotním vzrušením. Když jim byl život dán, nebyli ještě připraveni na to, aby ten dar pochopili, a pak už si s tím hlavu nelámali. Proto život vnímají jen jako cosi, co jim pomalu uniká z těla, jen jeho pomalý zánik a pozvolnou, pravidelně se odvíjející záhubu. Nazývat životem tohle by byla chyba. Bylo by nespravedlivé říkat tomu život, vždyť oni tak opatrně, ustrašeně a na splátky žijí vlastní smrt jako někdo, kdo se snaží zabořit prsty do země, aby mu příliš rychle nesklouzly z příkrého svahu. Brunovi unikl do vody povzdech, a hejno na okamžik zpozornělo.

Ztratil už i chuť k jídlu. Během *gjoy,* když se lososi za úsvitu nebo navečer pásli v bohatých polích moře, když trochu polevil velký *ning* a hejno odpočívalo na vodě jak vějíř obrovské ženy, syto, plul Bruno mezi tichými, nehybnými a pomalu oddechujícími rybami, které jako by se osvěžovaly po celodenní námaze, a byl celý sklíčený. Nechával si stékat plankton mezi zuby nebo se trochu ponořil a rty utrhl páchnoucí černou řasu, bez potěšení ji žvýkal a v propasti vlastního nitra mu probleskovala jediná myšlenka – že něco bylo překrouceno a zapomenuto. Že něco se zničilo do té míry, že to přesahovalo všechnu představivost.

Jednoho rána vystrčil z vody hlavu, podíval se na ryby a s hrůzou si pomyslel, že jsou silnější než on. Kam oko dohlédlo, překypovalo moře lososy, kteří začínali dospívat. Skoro všichni až na slabého Yoricka a ještě několik dalších zesláblých jedinců už byli pomalu tak velcí jako

sám Bruno. Jejich zelenavé ploutve se zvedaly plné síly. Všichni vypadali odvážně, silně a nehezky a Bruno si už potisící kladl otázku, proč vlastně tuhle cestu podnikají a jaký světoborný plán se tím byť o jediný krůček přiblíží naplnění. Převracel se na bok a plaval jako člověk směrem ke břehu. Lososi mu lhostejně uvolňovali cestu. Během *gjoy* na *dolgan* nikdo nedbal. Bruno hledal očima Leprika, ale nenašel ho. Na okamžik mu bleskla hlavou podivná myšlenka, že Leprik vůbec neexistuje, že je to snad jen zhmotněné přání toho půl miliónu lososů, co jich v hejnu bylo, aby takový Leprik byl. Ale Bruno si velice dobře zapamatoval, jak Leprik, když ho na pobřeží u Gdaňska přijímal do svého hejna, vypadal, a kromě toho – Leprik a jeho klidný *ning* v sobě měli cosi, co nemohlo být vytvořeno přáním davu. Bruno to neuměl přesně definovat. Leprikův *ning* měl v sobě autoritu plynoucí z nepohodlí, ze samotářství. Během cesty Bruno ani na okamžik nepocítil nespokojenost nad tím, že někdo jiný mu udává rytmus i směr. V dálce uviděl groteskní čenich starého kladivouna, opřeného o širokou skalní desku, který hejno neustále sledoval a živil se jeho masem. Lososi si na něj zvykli natolik, že už v nich neprobouzel impuls *orgy,* oné válečné lsti spočívající v předstírání rychlého útěku, které použili proti rybám v Malmöském zálivu. Bruno byl skleslý. V takových chvílích – a tady se odvažuji hádat – snad zatoužil po peru.

Toulal se mezi pasoucími se lososy jako posel, který přináší zlou zprávu. Obloha nad ním potemněla. Mraky byly tak husté, že se chvílemi až zdálo, že to ony stojí na místě a pod nimi se pohybuje svět. Brzy začnou listopadové bouře. V noci cítival náhlé svíravé pocity neurčitého strachu, šířící se z jednoho konce hejna na druhý. Najednou strnul, protože v tu chvíli to dokázal vyslovit zcela jasně: bylo mu líto lososů, že nemají žádnou obranu proti vlastnímu bytí.

A co by tedy podle tebe měli dělat, vzpamatoval se Bruno – plul na kraji hejna a bručel si sám pro sebe – co by podle tebe měli ti lososi dělat? Vnést snad do svého svízelného života trochu uklidnění? Psát knihy, obchodovat, pořádat divadelní představení, zakládat politické strany a nalhávat si lásky, spory, války, intriky, přátelství, vyznání a soutěže ve sportu i v poezii? Převrátil se na záda a nechal drobné proudy hejna, aby jím pohupovaly sem tam. Jsou samotným ztělesněním cesty, smrtí, k níž přilnuly ploutve a z níž vyhřezly zuby. Ach, ten veliký pestrý maškarní ples smrti! Ach, ti veselí kouzelníci jeho choreografie! Bruno vyplivl doušek vody jako přípitek: Na vaše zdraví, vy hbití umělci smrti, vy dobráčtí přiopilí služebníci jediné pravdivé evoluce, připravující tak jemně, systematicky a lstivě život na smrt. Na zdraví vaší bohaté, nekonečné fantazie! Připíjím lehkosti vaší ruky, třímající nůžky a jehlu a šijící všem účastníkům plesu tisíce převleků a zábavných doplňků – sosáky, tesáky, kůže, rohy, kadeře, ocasy, křídla, létací blány, krunýře, bodce, nehty, drápy, šupiny a žihadla. Jak bohatá garderóba! Nikdo na ples nepřijde nahý! A kdopak je tohle? Udeřte na buben! Cožpak to není geniální? Tady přichází ten nejlstivější z pozvaných, ta nejklamnější maska: maličká smrt v brýlích, s kozí bradkou a knihou v podpaždí! Jak veselé, pestré a nesmírně bohaté, jak… ach…

Jen ty, Bruno, si zvolna pluješ při stěnách hlučícího sálu, jeho úzkými odvodňovacími kanály, smutně unášen zároveň s lososy, které vůbec nepozvali, protože protagonisté slavnosti je radši taktně vynechali ze seznamu hostí, aby jim nepokazili náladu; lososi, třebaže nepozváni, jako nutkavá chladná noční můra vrhají účastníkům slavnosti stín na nejtemnější závoje jejich mozků; ti lososi, pohybující se ulicemi života jako obnažená bělostná rybí kost, které se nepoštěstilo pokrýt se

útěšným masem iluze a chvilkového zapomnění a která se tak toulá, proklínána ostatními…

Ach ty můj Bože, řekl Bruno (který zbožností nikdy nevynikal), proč jenom necháváš tyhle milióny lososů plout v nekonečných kruzích kolem celého světa? Proč ti nestačil losos jediný? Či párek lososů? Vždyt i ti lidé, nejkrutější z živých tvorů, si osvojili umění užívání symbolů – říkáme „bůh", „člověk", „utrpení", „láska", „život" a stlačujeme tak do nevelké krabičky všechno bytí. Proč jsme toho schopni my, a ty ne? Proč nemůžeš věcem zabránit ještě ve svém tak plodném mozku? Proč jen všechny ty tvé symboly zacházejí do takových podrobností, jsou tak marnotratné a působí tolik bolesti? Je to snad proto, že my snáz než ty vycítíme utrpení a bolest v každé takové skříňce a radši ji necháme zapečetěnu?

Za několik týdnů se mu zčistajasna dostalo jakési odpovědi. Tak se to v moři občas stává: otázky životní důležitosti vyšlou vodní brázdy a ty se šíří až na konec světa, až po tu poslední skulinu těch nejtemnějších propastí. Kdesi procitne jakési bezejmenné dřímající sousto, které vodní brázdy probudily k životu a ono se vytrhlo ze změti řas svých vizí, vztyčilo se a zvolna vyplulo na hladinu. Někdy uplynou sta či tisíce let, než odpovědi potkají otázku, které vděčí za svůj život i jméno, většinou ji však nepotkají vůbec. To si pak zoufají, jejich životní síla pozvolna ochabuje a ony se potápějí a znovu se noří do náručí řas, které je uspí. Můj Bruno na své pouti narážel na útržky takových pocitů – na slupky nápadů, na zdechliny nesmírné odvahy, zpola ještě svěží a zpola už podlehlé rozkladu. Ty mu působily jen mírnou tíseň, nepochopitelnou, asi takovou, jakou pocítí člověk, když se nevědomky nadechl plynu. Ne, ty mu strach nenahnaly, vždyť i uzavřený oceán jeho psaní byl plný takových jako ony.

Ale on, právě on, se jakési odezvy dočkal. *Machawe.* Nebyla to přímá odpověď na otázky, které kladl, a přesto nezůstaly tak docela bez povšimnutí. Trápí mě vágní podezření, že v tomhle výjimečném případě kdosi běh událostí uspíšil. Někdo odvedl pořádný kus práce – myslel, bádal, hledal a organizoval – práce, která se s jeho lenivou letorou vůbec neshoduje. Kdosi prostě překonal sám sebe.

Jednou v podvečer v Kattegatském průlivu mezi Švédskem a Dánskem se totiž hejno najednou bez viditelné příčiny zarazilo. Na večerní *gjou* bylo trochu brzy. Bruno se rázem probral, poněkud zmatený a ospalý po odpolední plavbě. Rozhlédl se. Uviděl klidné moře, na němž nebyla jediná vlna. Lehký vánek – asi jako šumění, které proběhne záhyby divadelní opony – čeřil blankytný obzor a rozechvíval jej. Ryby pohybovaly na místě rytmicky ploutvemi, lhostejné k tomu, co se dělo. Nad nimi přelétlo hejno jeřábů s nataženými krky. Jak měl ve zvyku, když byl napjatý, začal Bruno třepat dlaněmi a lehce pohybovat rty. Nedávno mu ve dvou rankách na hrudi vyrazil podivný zánět a trochu ho zneklidnil. Teď ho to začalo pálit silněji. Třel si ty divné rány a dychtivě vyčkával.

V tu chvíli se hned vedle zvědů hejna moře rozdělilo a z hlubin vyrazila početná družina delfínů a jako blesk se mihla před lososy. Bruno se polekal a znervózněl, ale ryby kolem byly klidné. Delfíni, velcí a zelenaví, teď v jisté vzdálenosti kroužili v širokých polokruzích a nakonec se obrátili a čelem se postavili proti hejnu. Ploutve se nevztyčily a ani boční linie nepřečnívaly. Obě hejna se navzájem pozorovala. Lososi nehnutě, napohled těžcí, zasmušilí a klidní, delfíni vypasenější, veselejší a plní života. Bruno byl zvědav, zdali delfíni aspoň trochu tuší, co obnáší život lososů. Na okamžik ho tváří v tvář delfínům zaplavil pocit, jak ubohý a nemístně nápadný je:

ubohý ne jako mořem zocelený losos, ale ubohý jako Bruno, ten kostře podobný člověk, který před vším uniká do azylu. Snad to bylo tím, že si vzpomněl, že delfíni patří k téže třídě jako on, že rodí živá mláďata a kojí je.

A v tu chvíli se to stalo: delfíny jako by prostoupil jiný duch. Rázem se v nich vypjal jejich velký *ning* a srazili se těsně k sobě, jako by se radili. Potom se od sebe v širokém kruhu oddělili a zahájili představení.

Jinak to totiž nazvat nelze – jako by se pokoušeli lososům poděkovat za jejich nevděčné putování nebo je pobavit v odměnu za to, že podstupují svou nesmyslnou oběť. Bruno žasl. Zlatá mládež moře, velkorysá, moudrá, hrdá, tak mořská, na okamžik vycítila hrůzu vyprahlosti, kterou dokázala ze svého okolí tak mistrovsky zahánět, ovšem za cenu jisté námahy…

Delfíni vyskakovali do vzduchu a hbitě se tam převraceli. Napřed po dvou a pak ve čtveřicích si jako zelené zářící záblesky ohňostroje navzájem přetínali cestu; potom se rychle uspořádali do dlouhé řady, vmžiku se vztyčili nad vodou a vyrazili na ohebných ocasech, vláčeli za sebou pěnivý chvost úlomků vln, přičemž si hleděli udržet ten nucený úsměšek, velkým obloukem obklíčili Brunovo hejno a hned zas byli zpátky a znovu se navzájem přeskakovali jako akrobati.

Lososi se na ně dívali netečně, jen ploutvemi pohybovali rychleji než obvykle. Celé Brunovo tělo překypovalo pozorností. Srdce mu tím němým úsilím skoro přestalo bít. Přestože mu smysl té nápovědi unikl, věděl, že přihlíží zcela mimořádnému projevu čistého umění. Všechna rozlehlost moře, všechna radost života, lítost, úžas, odpor i vědomí vlastní nemohoucnosti, to všechno tam bylo. Voda kolem Brunova těla při doteku pálila. Chtěl odejít s delfíny, ale nechápal přesně proč. Snad proto, že on byl člověk, který není tak docela člověkem, a oni zas ryby, které nejsou rybami. Ale snad to bylo tím,

že na okamžik pocítil vlastní život, který mu byl dán. Byl mu dán a náleží mu právem, je hoden toho jména. Jeřábi nahoře křičeli a stáčeli dolů krky tak, že si je málem zpřelámali. Moře se prostíralo do dálky modré a krásné. Z bohatých vln vyzařovalo světlo. Bruno se díval na delfíny, jako by v duchu prosil o slitování.

Zmizeli právě tak, jak přišli. Pohltily je vlny. Bruno cítil, že tesknota se zas vrací a vkrádá se do jeho nitra. Napjatý *ning* hejna rázem ustal a na jeho krajích už začínala večerní *gjoa.* Ryby už zapomínaly, co viděly. Věčně mají jen tu svou přítomnost. Jen pár z nich – mezi nimi i malý Yorick – zůstalo ještě chvíli na svých místech a očima hledalo něco, o čem už zapomnělo, co to vlastně je, a co v nich zanechalo jen pomíjivé, matné znepokojení. V tu chvíli vypadaly hrozně uboze a Bruno, jenž na ně přenášel hnus, který pociťoval vůči sobě samému, jimi pohrdal pro tu jejich mechanickou tupost, pro tu jejich zbytečnou vážnost, bránící jim vyhledávat zkratky a vůbec cokoliv, co by jim cestu usnadnilo, pohrdal jejich nedostatkem inspirace, s nímž se smiřovali s osudem…

Yorick se mu otřel o bok. Bruno otočil hlavu a uviděl, jak se ústa ryby usilovně otvírají a zase zavírají. Udělal směrem k němu podobný pohyb, ale bez zvláštního nadšení. Na okamžik zadoufal, že mu ryba naznačuje, že také viděla delfíny a vnímala všechno to, co se prve dělo, ale Yorick zatím jen dával najevo potěšení z obstojné krmě večerní *gjoy.* Napoleon, plující vlevo – tvor uzavřený a suchopárný – už byl zabrán do nadšeného pronásledování mračna vajíček tuňáků, které právě proplouvalo kolem. Bruno se ponořil a zlostně polykal částečky voňavého planktonu. Ve svých představách se viděl tam, kam patřil – jak si bezstarostně plave s veselými delfíny, jak žije poklidným životem těch, kteří už přivykli tomu, že nic nezmění, a tak se oddávají iluzi.

Když ale byla *gjoa* u konce a hejno se chystalo na noční cestu, pocítil najednou Bruno podivnou hrdost. Obrovský oddíl setrvával na místě a rytmicky pohyboval ploutvemi. Nad tím vším se linula ona strnulá vážnost, kterou Bruno před chvílí tolik pohrdal. Ale poprvé od okamžiku, co se ponořil do vody, začal tušit, proč zvolil právě lososy s jejich putováním. Vždyť on sám byl lososem mezi lidmi, a i kdyby byl býval delfínem, jeho místo by bylo mezi lososy. Bruno ztěžka dýchal a jeho plíce se užuž trhaly tajuplnou radostí – tak jako člověk musí milovat jedinou ženu, ženu z masa a krve, aby tak poznal, byť nedokonale, čistou abstraktní lásku, musel se Bruno stát plně lososem, aby poznal život. Život zcela holý, jak lososi vedli svou geometrickou čáru přes polovinu světa.

Zavřel oči a napjal tělo tak, že se mu skoro až rozpadalo. Byl velice citlivý a nutil se k tomu, aby si nevšímal bolestivého píchání, které mu působila infekce na prsou, nad boky; bolest ho neopouštěla a on se vztekle škrábal a hněval se na své tělo, které mělo ve zvyku kazit mu i ty řídké chvíle duchovního povznesení, které mu byly dopřány.

Ještě okamžik všichni váhali, němě šeptali, vysílali nepříjemné, netrpělivé otázky i kousavé, rychlé odpovědi, Leprik pozorně naslouchal ozvěně, kterou vracela jejich těla, a oni poslouchali, jak poslouchá on, a vmžiku, aniž pochopili, jak se to vůbec stalo, najednou všichni věděli, že vyplouvají, proskočilo to jako jiskra tětivou *ningu,* vmžiku se to zaznamenalo na bočních liniích, které na okamžik zazářily, a ještě dřív, než si to stačili uvědomit, vypluli.

(5)

Už půl druhé věčnosti, čestné slovo, si plave s těmi svými ubohými lososy a nedá si pokoj, oni rostou a on se scvrkává, pár z nich je už větších než on, než tenhle můj muž, který si neumí zoufat, který přečkal bouře Severního moře, útok hejna barrakud – vůbec nechápu, co tam na pobřeží před Bergenem dělaly – i pří-šer-ný měsíc, kdy lovili islandští rybáři – skoro půlku hejna mi násilím vzali – a pořád si ještě plave s planoucíma očima a s tím hořkým úsměvem, který ho neopouští ani ve vodě, bradu den ode dne ostřejší, tělo kost a kůži, čestné slovo, a na té kůži ani vlásek a kůži tou spoustou vody celou nafouklou a houbovitou, takže někdy, když se na něj takhle podívám ve světle měsíce, mi připadá, že už se mu podařilo stát se rybou.

Jenže potíž je v tom, že nepřestává myslet, a jeho myšlenky mučí jeho i mne, protože já mu nemůžu nijak pomoct, protože je mi jasné, že to, co hledá, ve mně není, ale aspoň se může těšit, že to není ani v NÍ. Není to nikde, jen v sobě samém to možná Bruno najde – kéž by to tak dokázal; já se mu samozřejmě snažím pomoct, nakolik to jde, ale co zmůžu já, malá a slabá? Zvednu ho, olíznu a pošeptám mu, že nejsem taková jako ONA, slepá, hluchá ani němá, že mám pořádný jazyk, oči i uši a vidím do tebe, Bruno, všechno chápu a dokážu tě tak dobře prokouknout, vždyť není jediné myšlenky, kterou jsi v životě měl, není člověka, kterého jsi potkal, není posteskнutí, vzpomínky, něčeho krásného či smutného, co by v tobě nezanechalo stopu kdesi v tom tvém sladkém tělíčku, a stačí jen umět číst, jenže číst můžeš, Bruno, jen ve mně. To jsem si, nedej Bože, nevymyslela, vždyť přece víš, jak jsem skromná, ale to jsem si ti tak před lety spala u Austrálie pod jednou lodí, *Beagle* se jmenovala, a najednou cítím, že měsíc zmizel, a tak se

honem probudím, vyjdu ven a vidím, jak se přes zábradlí lodního můstku nakláni obrovský obličej nějakého starce a zakrývá celou oblohu, a ten člověk se na mne podíval tak strašně láskyplně, že ti ve mně až srdce roztálo, takže to zaplavilo celé pobřeží Nového Zélandu (v Japonsku těmhle mým menším vzrušením říkají *tsunami*); ten muž mluvil s jiným mužem, který stál vedle něho a jehož obličej jsem neviděla, a povídá mu, vidíš, Petře, tady máš kořeny všeho. Tady máš velikánské stupně historie i všeho bytí. Nikdy nebudeme žít dost dlouho na to, abychom rozřešili všechny záhady moře. Petr se zasmál a povídá, to bude tím měsícem, Charlesi, a můj stařec se záhadně usmál a řekl, já nejsem básník, Petře, jsem jen přírodovědec a jako vědec ti říkám: na souši najdeme život do hloubky jedné stopy, možná dvou, a do výše nanejvýš jen několika desítek, ale v moři, Petře? Tam jsou propasti hlubší než cokoliv, co si dokážeme představit! Víš, Petře, že kdybychom tu horu mezi Nepálem a Indií pojmenovanou po proslulém siru Georgi Everestovi a pokládanou za nejvyšší horu světa ponořili do moře, dejme tomu do té prolákliny u Guamu, že by ji voda zaplavila celou a ještě by sahala dvě míle nad ni? Odpusť, Bruno, že jsem si dovolila takhle se vychloubat, to já jen abych ti vysvětlila, jaké hloubky můžu dosáhnout, dokonce i v člověku. Na celém světě zatím není znalkyně, která by se mi vyrovnala ve čtení všech těch stop, které na tvém těle zanechal každý okamžik života, všechny myšlenky a vášně, každá taková věc přece musí zanechat maličkou jizvu či vrásku nebo záhyb, vždyť jen se podívej na obličeje starých lidí, kteří už nemají, kam by tyhle stopy schovali, a tak mají všecko napsáno v obličeji, podívej se i na své nové přátele lososy, kterým čas a všechny těžkosti kreslí na ploutve kruhy, jako jsou ty na kmenech stromů, kroužek za měsíce, co byli v řece, a velký kruh za ty, co byli ve mně. Leprik už má kruhy

druhé, ty označují jeho druhou cestu; promiň, že se do toho vůbec pletu, vždyť co já vůbec znamenám, jenže mě tak strašně mrzelo, když jsem zjistila, že ses nikdy doopravdy, bláznivě nerozesmál, až na jednu jedinou výjimku, to když si tě tatínek přehnul přes koleno a nařezal ti řemenem, jenže to byl samozřejmě jiný smích a taky už po něm žádný další nepřišel, a to je podle mne přece jen trošku škoda, protože já se tak strašně ráda směju, mohli bychom se smát spolu, vždyť co jiného se dá dělat než tohle, jenže ty, dokonce i když tě lechtám *tam*, ty jsi pořád tak vážný a celý se mračíš a já, ty se tomu budeš smát, ale já se tím, Bruno, cítím trochu... ponížena.

Prosím o prominutí, že jsem vás takhle unavoval. Ale nemohl jsem odolat pokušení seznámit vás s tím bezduchým proudem výmluvnosti, kterému jsem byl v Narwii vydán napospas. Ty otřepané myšlenky! Ta mazaná hlupačka! To veliké tekuté bezbarvé zvíře! Jakými lacinými fintami se přede mnou snažila utajit věci, které pro mne byly tak důležité! Věděl jsem přece, že v sobě schraňuje všechno, i ten ztracený rukopis *Mesiáše*, ale mně házela jenom drobty; suché kožky z račích nohou, prázdné mušle. Zpotvořené citáty z jeho knih, které znám zpaměti. Ach, ta nadšená poručnice, bránící skladiště skvostů, které není vůbec s to docenit! Jaká nezodpovědnost od Bruna, svěřit svůj poklad právě jí!

Byl jsem na ni jaksepatří vztekl\u00fd, protože za týden jsem se měl vrátit do Izraele, a zatím jsem nepřišel na nic důležitého. Trávil jsem v ní celé dny, k jejímu náramnému potěšení, k její skoro zvířecí radosti jsem jí o něm vyprávěl; kůže se mi loupala jako stará tapeta, ale ona se pořád ještě neměla k tomu, cokoliv mi o něm byť jen naznačit. Po večerech jsem vysedával ve společnosti vdovy Dąbrowské, která bez ustání záplatovala prostěradla a prádlo a vrhala na mne závistivé pohledy, psal

jednu stránku za druhou na starodávném šicím stroji, který mi sloužil jako stůl, a hned jsem je zas trhal. Bylo mi jasné, že bez její pomoci psát nemůžu. Závisel jsem na ní a to mě ponižovalo ze všeho nejvíc.

Nazítří jsem do ní celý den nestrčil ani prst. Procházel jsem se po písčitém břehu, hleděl jsem si nádherných ocúnů, které tam kvetly, a dokonce jsem si pohrával s myšlenkou, že si tady v Narwii založím skromnou sbírku perleti a mušlí a že v tom pak budu pokračovat, až ze mne bude skutečný znalec. Potom jsem šel po břehu až k majáku a po točitých schodech jsem vyšplhal do nejvyššího poschodí. Ne že bych se chtěl chlubit, ale ve vsi mi řekli, že jen málokterý turista se s obrovskou námahou a za cenu závratí dostane až tam, kde část zdiva klouže do moře a schodiště se spirálovitě točí skoro nad vodou. Pak jsem zjistil, že k tomu, aby člověk z posledního podlaží dosáhl maličké terasy, kde je instalován reflektor, musí lézt po úzkém žebříku nataženém přímo nad mořem. Bohužel už na mne bylo moc pozdě, a tak jsem se musel zlatého hřebu procházky vzdát.

Vrátil jsem se tedy na břeh a po celé to nekonečné odpoledne jsem seděl v lehátku, úplně sám na pobřeží, celý zmrzlý, to jak foukal východní vítr, ale zároveň jsem taky vřel vztekem, to kvůli NÍ, díval jsem se přímo do ní a zlořečil jsem osudu, který mě s ní svedl dohromady.

Jenže teď už i vdova zcela otevřeně reptá. Má mě buď za podivína, nebo za amerického špióna, nebo za obojí. Jsou tu teď strašně podezíraví, to kvůli demonstracím ve městě. Vdova se taky zlobí, že nechávám pozdě do noci svítit světlo (to dávám pochopitelně znamení americkým bombardérům), a kromě toho mám dojem, že mě včera viděla, jak moři házím květiny.

Uznávám, že to byl hloupý nápad. Pokusil jsem se ji podplatit lacino, pouhou kytičkou fialek, kterou jsem

koupil od dítěte ve vsi. Vždyť přece v ní, v těch hlubinách, květiny pokud vím nejsou, aspoň ty voňavé určitě ne. A jedna žena, kterou jsem znal, měla fialky ráda. A včera večer na břehu… působilo mi to podivné potěšení… snad proto, že se mi po ní najednou strašně zastesklo. Házel jsem do moře květinu za květinou, ženská pitomá, a přece tak chytrá, tak strašně nestálá a přeludná, hned milující a hned zas ne… Já jsem přece jel i proto, abych na ni zapomněl, v tomhle ohledu jsem se rozhodl naprosto jasně a za svým rozhodnutím si stojím: odpoutání od ní jsem si naplánoval jako vojenskou operaci, stanovil jsem si určitý čas na vleklé deprese, pak nějakou dobu na zoufalství, o němž jsem věděl, že se dostaví, a potom na fázi postupného zotavení a čerpání nových sil… Všechno jsem si to tak naplánoval, jenže nakonec bylo bůhvíproč všechno jinak… Taková ženská… Vždyť mi vážně zničila život, mně i Ruty, tomu andělovi, vyvolala ve mně tuhle prokletou žádostivost, které se nedokážu zbavit, tohle znechucení sebou samým, svým dosavadním životem, svým psaním. Řekla, že jsem zrádce. Běž si psát pro ty opatrné, řekla, než mě nechala, jako dárek na rozloučenou mi dala knížku, poslední sladkou ránu, krutou jako ona sama a právě tak náročnou, a opustila mě, aby žila s jiným… a po něm zase s jiným… s muži, kteří si nedávali pozor, které rozsápala coby oběť nebo které nakonec opustila jako mne, nedávala nám vůbec na vybranou – a tak jsem sem přišel zapomenout.

Nejspíš jsem si zdříml. Mohl za to ten oslepující písek a neobyčejně nudné vlny, které ke mně zlomyslně nechávala klouzat ONA. Usnul jsem a zase se mi zdálo o Ajale. O našem prvním setkání po tom, co jsme se rozešli. Když jsem ji tak naléhavě prosil, aby souhlasila se schůzkou, abych jí mohl povědět, co mi udělala Bruna kniha. Poslouchala mlčky, celá jako by sestávala z dokonalých kruhů hladké snědé pokožky, černé vlasy nad čelem pevně napjaté a na temeni svázané do malého sexy drdůlku. Byla to jedna z těch nemnoha příležitostí, kdy se tomu, co jsem říkal, nevysmívala a neměla kousavé, zlomyslné poznámky. Rázem jsem vycítil, že tentokrát možná přijde má velká chvíle, a nechal jsem se unášet vlastními slovy. Vždycky jsem jí říkával víc, než jsem zamýšlel. Pořád jsem si připadal, jako by mě zkoušela. Její oddaný výraz byl rychle ten tam. Vzdychla si, vstala, došla si pro aceton a červený lak a pustila se do ošetřování nehtů na svých tlustých nohou. Jen tak mimochodem se zeptala na Ruty a zabručela, že je to „vážně světice", když byla ochotná přijmout mě zpátky po tom, co jsem jí udělal (jako kdyby ona sama s tím neměla vůbec nic společného!). Když se sehnula k nehtům u nohou, uviděl jsem její ňadra a přísahal jsem si, že se před ní nebudu ponižovat a nebudu po ní nic chtít. Samozřejmě mě odmítla a řekla, abych se už neponižoval a nic po ní nechtěl. Chytře jsem zavedl řeč znovu na Bruna, a opravdu se mi podařilo na ní vyloudit pár mírnějších pohledů. Co víc, dosáhl jsem toho, že velká, hezká oduševnělá víčka jí pomalu zakryla oči, tak se mi Ajala moc líbí, tak totiž vypadá ještě tajemněji a vzdáleněji než obyčejně. Zeptala se mě, jak pokračuje Rutina léčba, a já řekl, že jsou s tím ještě problémy a že já se odmítám podrobit vyšetření. Ale o tomhle nemluvme, já ti chci přece vyprávět o Brunovi. Ukázala zas oči, obdařila mě tím nejznechucenějším pohledem, a já už věděl, že všechno to hezké, co jsem jí o Brunovi vyprávěl, ji zanechá chladnou, a že bude mít zas připomínky k mému oblečení („Tak Rut už ti zas vybírá košile…") či účesu nebo že mi zlehka rozepne košili u krku a neodpustí si poznámku, že by se sama udusila, když mě takhle vidí uprostřed léta. Zkrátka a dobře, udělá všechno

pro to, abych si připadal jako veš. Ale ona jen řekla, že si je jistá, že v hloubi duše cítím k Rut odpor, a proto že nemůže mít děti. To byla ovšem nehorázná pitomost. Pravda, jsem toho názoru, že každý člověk je do jisté míry zodpovědný za vlastní slabosti a že jen on je za ně zodpovědný tím, že v sobě nenajde dost sil, aby s nimi bojoval, přičemž sám sebe vidím jako někoho, kdo se dokázal silou vůle vymanit vlastnímu životu a žít životem docela jiným, než jaký mu předurčila jeho osobní historie, výchova a dokonce i – a to určitě – jeho charakter. Ano, podle toho, co říkala Ajala, se prý teď provádí řada vědeckých výzkumů, aby se zjistilo, jaký je vztah mezi povahou a vůlí nemocného na straně jedné a šancí, že se uzdraví, na druhé, a to dokonce i v případech neplodnosti – ale říct, že cítím k Rut odpor, to je opravdu pitomost a zlomyslnost. Ajala mě trpělivě poslouchala a potom sladce, zpěvavě povídá: „Slabost znamená utrpení, utrpení vyžaduje účast a účast znamená sama sebe obnažovat. Jsi umělec, Šlomiku, mistr cizoty a úniku. Někdy," řekla, „mi až naháníš strach. Protože zbabělci jako ty jsou schopni všeho, když cítí, že jejich umění je ohroženo."

Najednou jsem věděl, co musím udělat, abych si ji získal. Abych si ji znovu získal jediným působivým, geniálním tahem. Bez dlouhého rozmýšlení jsem jí oznámil, že se zamýšlím vydat po Brunových stopách. Znovu mě obdařila chápavým úsměvem a zdvořile mi popřála štěstí. Nevěřila mi, a proto jsem se ve svém rozhodnutí utvrdil dvojnásob. Lakovala si okrouhlý nehet a přitom mi říkala, že žasne, jak jsem si podvědomě zvolil jen dvě tak odlišná věková období a soustředil do nich svůj život: „Ty jsi vždycky buďto moc starý, nebo zase moc dětinský. Podle mne se podvědomě snažíš život ošidit a takhle prostě jen utíkáš, abys nemusel řešit problémy, které s sebou nese tvůj skutečný věk." Celý ponížený jsem řekl: „Kdysi jsi tohle spojení protikladů

ve mně mívala ráda." A ona na to: „Ty si ani nedovedeš představit, jak moc jsem ho měla ráda. Tolik jsem v ně věřila. A v tebe taky, abys věděl."

Víčka se jí zachvěla. Měla v sobě rozpor, který jsem nikdy dost dobře nedokázal vysvětlit – přes všechen ten věčný shon, do něhož se uchylovala, přes všechen její egocentrismus a oblaka barevného dýmu, který kolem sebe šířila, byla její schopnost rozlišovat jasná, střízlivá a poznamenaná hlubokým zoufalstvím. Dokonce i ta radost, kterou jí působila zlomyslnost a posměch, byla pouhá maska. Ženy... Ten večer mi vyprávěla o Walteru Benjaminovi. Benjamin byl německý židovský filozof a spisovatel. Celý život miloval jediné umělecké dílo, obraz *Noví andělé* od Paula Kleea. Zbožňoval jej. Psal o něm. Potřeboval jej. Byla to zvláštní konfigurace vztahů mezi člověkem a uměleckým výtvorem. Podařilo se mu obraz získat a ten ho od té doby provázel na všech jeho cestách. Časopis, který založil, nazval Benjamin *Noví andělé*. „Mimochodem," povídala Ajala, „před nějakým časem jsem ten obraz viděla v jedné galerii v Londýně a nechápala jsem, co na něm měl. Ke každému z nás existují tajné klíče, které ho odemknou, a to je přece strašně hezké, nemyslíš?" Nechápal jsem, proč mi to vypráví. Ajala je sběratelka anekdot. Spousty útržků vědění a bezvýznamných historek. Celé její vzdělání je slátané z takových historek. Jaktěživa pochopitelně nečetla *Kritiku čistého rozumu*, ale s mírným úsměvem vám dokáže vyprávět, že Kant pořád nosil pod kalhotami podvazky, a z jejího tónu posluchač nabyde dojmu, že právě tak intimně se seznámila i se samotným Kantovým učením.

S leknutím jsem se probudil. Bylo už šest hodin večer, spal jsem na břehu celou hodinu. Pak jsem si vzpomněl na svůj sen, který byl jen přesnou rekonstrukcí toho, co se stalo ve skutečnosti. Ajala se mi smávala a říkala, že

mé sny jsou jako taška nějakého úředníka. A tak to opravdu je, ovšem až na ty případy, kdy mě trápí noční můra, a to se pak vážně hnusím sám sobě, jenže o takových snech pochopitelně nebudu jí ani nikomu jinému vyprávět. Vstal jsem z lehátka celý podrážděný a zmatený a vzápětí jsem couvl – včerejší fialky mi ležely na hromádce u nohou… Na břehu byly drobné vlhké stopy jediné, drobné, velice hbité vlnky…

Odložil jsem osušku, brýle proti slunci a štítek, který mi chránil oči, a rozběhl jsem se přímo do ní, hněvem jsem celý jen hořel, ale jak jsem tak utíkal, těžko to vysvětlit, ale najednou jsem měl podivný pocit, že mi i ona běží vstříc, že je to jeden z těch okamžiků nečekaného smíření, odpuštění a snad i sympatie, která se objevila v tom nejneočekávanějším okamžiku, jako ostatně vždycky… Jak si se mnou zahrává… Ona mě chce… Hnusím se jí… Vrhl jsem se do vody, uhodil jsem ji břichem, zasazoval jsem jí rány oběma rukama, a ona mi tiše povídá: Nebuď dítě, Neumane, já mám svoje květiny, celé lesy, krásné a barevné… To bylo od tebe vážně hloupé, myslet si, že takhle na mne uděláš dojem. Mně můžeš dát jiný dárek, kdoví, možná že právě ten mě obměkčí… Nebuď tak skoupý a mysli ve mně prosím na něj, vždyť přece víš, že mě samotné je to trošku zatěžko… Takové menší, pochopitelně jen přechodné zdravotní potíže… Už kvůli mně na něho mysli, třeba si i něco vymysli, klidně mu připiš i historku, která se ve skutečnosti nestala, hlavně když na něj budeš myslet, budeš říkat „Bruno" – to kvůli mně, miláčku, kvůli nám oběma, má lásko…

Prima, budu ti vyprávět. Však ty ještě budeš litovat, žes mě o to prosila.

Tak poslouchej.

Mluvilas o tom, žes u něj nenašla smích, a já ti zas budu vyprávět o strachu. O samotě, ke které ho odsoudila jeho povaha a jeho nadání. O strachu z lásky a z přátelství a o strachu z propastí zejících mezi jednotlivými okamžiky, i z toho, co pokaždé nacházel na papíře, když se ho dotklo jeho pero. A jak z jezírka prvotní pravdy byly z hlubin rvány kousičky, čerpány vzhůru a vlečeny všemi vrstvami obezřetnosti a zábran k jeho čarovnému peru, obdařenému magnetickou přitažlivostí, a on pak ustával v psaní, četl a děsil se, protože všechno to, co napsal, v něm předtím nebylo, a tak začínal tušit, že i on bude takovým slabým článkem řetězu a že jeho prostřednictvím pronikne na svět magično, které lidé nedokážou pochopit a tváří v tvář kterému jim srdce přestává smutkem a touhou bít, a to se pak Bruno zvedal, procházel se pokojem, nervózně se sám sobě vysmíval, říkal si, že trpí megalomanií, že ztratil schopnost rozlišovat mezi svým životem a svými příběhy a že je rozumnější předpokládat, že prostřednictvím člověka jako on, *niedolęgy*, nepodařeného jako on, na svět proniknou abstraktní esence absurdních omylů, směšných nesmyslů a groteskna…

Jenže on věděl a bál se. Proto ho to občas nutkalo, aby se dopouštěl drobných podvodů – přátelil se s lidmi, psal rozcitlivělé dopisy (jejichž sentimentalitě málem sám uvěřil), mluvil s určitými lidmi s předstíranou spontánností a tykal jim (oslovit je tak v dopisu se skoro nikdy neodvážil, snad proto, že když psal, nedovoloval si lhát). Byl ochoten přijít lidem přednášet a někdy je dokonce nechával, aby ho vláčeli po svých večírcích a plesech, v nesmírných rozpacích se tam usmíval a dovoloval jim, aby se ho pokoušeli opít, jen proto, aby je nezklamal, a dokonce se mu dařilo náležitě se usmívat, když ho srdečně poplácávali po ubohých ramenou, a svému ironickému obličeji dodával pozorného výrazu, když mu z vlastní zkušenosti vysvětlovali, že k tomu, aby poznal zoufalství („Zoufalství!" křičeli mu do uší a pokládali si ruku na srdce v gestu, jaké on jaktěživ nepotřeboval,

protože si i bez něj pamatoval, kde má srdce) a aby „psal doopravdy, jako skutečný spisovatel", musí se tak trošku zabít a jaksi na splátky zešílet a také v každodenním životě musí zanechat, *panie* Schulzi, osamělosti a vnímat „hlasy lidstva" a „tesknotu světa", a ne být takový asketa a poustevník. A on, slyšíš, se ze všech sil sám sebe pokoušel přesvědčit, pokoušel se opravdu a se vším všudy na pár prchavých okamžiků dosáhnout onoho zoufalství, o němž toho oni tolik napovídali, zoufalství obnošeného a hrozně přelidněného; pokoušel se k němu pozvednout z temnoty, do níž se nořil, jen aby na pár okamžiků unikl onomu chladnému, bodavému strachu, který se kolem něho ovíjel jako vlhký závoj, když se díval na to, co psal, nebo když myslel na to, co mu chystá budoucnost. Ale Bruno pro jakýsi defekt charakteru i pro svou přímou povahu nebyl schopen sebevraždy s ručením omezeným ani šílenství na splátky a nedokázal smísit svou samotu s ostatními lidmi, protože moc dobře věděl, že mu nemohou nabídnout východisko z nebezpečí, k nimž je odsouzen, a také věděl, že má určenu vlastní cestu – zůstávat sám se sebou, sedět na židli a odevzdat se vlastní břitké střízlivosti a dvěma velkým reflektorům – touze a zoufalství – snažícím se překřížit svá světla na jeho čele a vyrýt do něj Kainovo znamení, odsuzující k nekonečnému bloudění; věděl také, že jen když sedí sám ve své jednoduché světnici za svým jednoduchým stolem a píše do školního sešitu, jen v takových chvílích že může cítit, jak se celé jeho tělo pomalu napíná, jak ho svírají kleště inkvizice, jaké se co do krutosti potěšení zatím žádná jiná nevyrovnala, až se mu kosti a maso zploštily, protáhly a ztenčily, až se v něm každý kousíček masa dokonale rozplynul v dimenzi dálky a snu, a teprve potom, když se z něho stala průhledná, chvějící se membrána, dokáže znovu vnímat údery velikého bubnu, vypjatého kdesi v základech před ním, horečné

a zoufalé rozpaky divokých jazyků a tlejících gramatik, které už nikdo na světě nezná a nedokáže jich použít, a Brunovo pero v takových chvílích běhá po papíře sem a tam jako smyslů zbavené, aby zachytilo spěšné dojmy, vyvrhované oním tajným světem na pergamen jeho těla, aby je upevnilo na konkrétním a viditelném, tak jsou rvány na světlo Brunovy příběhy, smutky i stesk po Ráji, odkud jsme přišli sem, na svět strnulý a definitivní, svět z druhé ruky, svět exaktních věd, pevně daných jazyků a ochočeného hodinového času. Podívej, jak se sklání nad stolem, zuby zakousnuty do rtů a bradu velice ostrou, a píše s elánem, zuřivě, vášnivě a radostně, úplně tak, jako během své odvážné cesty psával do tebe. Podívej se na něj, když šermuje perem proti rozsochatým, neuspořádaným vidinám, které ještě nenabyly plné podoby, když zapřisahá geniální epochy, aby se vrátily a nastaly před námi byť jen na kratičký okamžik, a přitom si po celou tu dobu musí dávat veliký pozor, aby jeho pero neproděravělo onu tenounkou membránu a aby všechno neproniklo dovnitř, nepomíchalo se a nezaniklo, ano, nezaniklo, protože tenhle svět přece není dosud připraven na to, co probleskuje kdesi za Brunem – život tu lidem v těle ztuhl jako láva, která sotva vyvřela a rázem zas vychladla. Teprve na konci cesty, teprve když už byl v tobě, teprve potom se odvážil proděravět, odříznout a psát v tobě umíněným samotářským tancem svůj poslední, ztracený příběh, *Mesiáše* – no a když už jsme se k tomu příběhu takhle čirou náhodou dostali, snad by stálo za to, kdybych teď zmlkl a nechal tebe, abys mi o něm něco řekla, jen mi o něm něco málo naznačila, nic víc…

– A zrovna ne! Ale budu ti vyprávět o Gorokově *toragu*.

– Gorokově? Kdo je to Gorok? Já nechci slyšet o žádném Gorokovi, chci slyšet o geniální epoše! Chci slyšet o *Mesiášovi*, a hned!

– Tak dost! Mlč!

A po kratší odmlce dodala:

– Vážně, ty jsi tak hluchý. Tak hloupý. Vyprávěl jsi mi teď samé takové vážné, správné věci. Pořád se musím sama sebe ptát, jak to přijde, že mu tak dobře rozumíš. Nenávidím tě za to, že ho tak dobře chápeš. Ale však já vím, jak to děláš – díváš se na sebe a říkáš pravý opak. Ty…

– Dost.

– Žádné dost! Budu mluvit, protože ty také mluvíš a nemáš špetku soucitu. Všecko musíš říct, všecko musíš vědět! Působíš mi takovou bolest, že bych umřela. Jsi takový lump i světec… Něco ti řeknu: když byl ve mně a já mu olizovala rány, zjistila jsem, že už je roztrhán na kousky. Spousta cizích tvorů, Neumane, cizích zlých drobounkých tvorů v něm plave jako ryby v kajutách potopeného korábu…

– Ale on to dokázal? Nakonec to přece jen dokázal?

– Bože můj! Proč jsem jenom ze všech lidí, kteří mají Bruna rádi, musela potkat zrovna tebe? Teď tiše lež! Tak ty chceš slyšet o tom, co dokázal? Dobře, tak ti budu vyprávět o tom, co dokázal. Jen hezky lež a nevrť se pořád! Podle toho, jak plaveš, miláčku, bych přísahala, že ani tancovat neumíš – je to tak?

– Dělá ti radost, když mě můžeš takhle ponižovat, co?

– Ach, jaký má tohle smysl! Komu to pomůže! Jen jsem se zas rozčilila. To, co jsi mi vyprávěl…

– K tobě se nehodil.

– Ke všem čertům! Ty, takový všivák…

– Hodil se jen k sobě samému. Nezlob se, mne to přece bolí právě tak jako tebe. Možná z jiného důvodu, ale je to tatáž bolest. Vyprávěj mi o něm, prosím. O všem, o čemkoliv, jen vyprávěj.

– Tak už buď zticha! Buď zticha a nech mě v klidu přemýšlet. Tak ten Gorokův *torag*…

(6)

U Shetlandských ostrovů v Severním moři se hejno hrozně polekalo. Bruno to pocítil s jistým zpožděním, to proto, že pokaždé když spal, se jen těžko přizpůsoboval *ningu* (zvládnout *ning* pro něho nebylo snadné hned od začátku, přes to, co píšeš ty, Neumane, protože po celý svůj život mimo mne se přece snažil *ning neslyšet* – to jen abys věděl), ale v tu chvíli ho to najednou odhodilo, najednou se převrátil, ponořil a napolykal se vody, spousty vody, a tak se probral, plival, křičel děsem a tloukl rukama nohama… Prosím o prominutí.

Ale no tak, přece jsem říkala, že prosím o prominutí, ne? Tak tedy ještě jednou: Promiň, Neumane. Prostě jsem se rozčilila tak, že jsem zapomněla, že jsi tady. Už se to víckrát nestane, čestné slovo. Jistě, můžeš ji vyplivnout zpátky do mne, miláčku, ano… Je hrozně slaná… A taky drobet moc studená, viď?

Tak kde jsme to byli? Aha, v Severním moři. Tak tedy byla noc, měsíc se odrážel na vodě a Bruno honem hledal boky Yorickovy a Napoleonovy (to je zas takový tvůj hloupý nápad, milánku – Bruna by nebylo ani ve snu napadlo dávat rybám jména! Ani Leprikovi ne!); Yorick (haha!) byl na svém obvyklém místě, tedy blíž k otevřenému moři, ale Napoleon (hihi!), který vždycky plaval blíž ke břehu, zmizel, a Bruna se najednou zmocnil strach, ano, cítila jsem, jak se jeho strach line až do mých nejužších zálivů; musíš se to pokusit pochopit, Neumane, protože po té víc než věčnosti, co mezi těmi dvěma putoval, měl najednou pocit, že pobřežní stranu těla mu prostě někdo vyrval a že mu život rychle uniká a vytéká směrem ke břehu, k těm cizím rybám, které tam plavaly a které on přesto, že s nimi plul zhruba přes půl světa, skoro ani neznal!

A v tu chvíli, slyšíš, v tu chvíli jím začalo proudit cosi divného, jakési otřesy, žhnutí a záchvěvy horka a zimy,

a on chtěl strašně moc věcí najednou, zůstat i dát se na útěk, klesnout pod vodu i létat, všechny jeho končetiny najednou začaly plavat každá jinam, skoro se roztrhl, a to prosím nezapomínej na ten strašný zánět, kterým už několik měsíců trpěl na bocích a kvůli němuž byl pořád tak trochu omámený a celý horký; za to jsem vážně sakumprásk mohla tak trochu já, jenže ještě nepřišla ta pravá chvíle, abych ti to prozradila; Bruno se podíval směrem k otevřenému moři a viděl, že celé hejno je právě tak zmateno jako on a že tisíce a tisíce ryb tam odděluje a spojuje strach a vytržení, že jim všem lezou oči z důlků a boky že se jim blýskají… Dovedeš ty si vůbec představit, jak něco takového vypadá? Bruno se přinutil ke klidu. Byl skoro jediný, kdo měl ještě sílu na okamžik se ovládnout a naslouchat; rázem zjistil, že velký *ning* je ten tam. V tu chvíli Bruna ochromila křeč, *mamma mia*, to ale byla křeč! Ze všech sil poslouchal, naléhavě a zděšeně, a teprve pak se mu podařilo strašně daleko, až na samém konci hejna směrem k otevřenému moři, objevit už strašně zesláblého Leprika, jak buší do neviditelného bubnu.

Ale chudák Bruno si ještě ani nestačil pořádně oddechnout, že Leprik aspoň žije, a jeho tělo už na něj křičelo něco docela, ale docela jiného: po celé délce hejna se začal napínat a tuhnout jakýsi nový, silný sval a Bruno v něm slyšel nejrůznější zvuky a ozvěny, kterým nerozuměl, údery na jakýsi nový buben. Zavřel oči a všemi póry se zaposlouchal. Zvuk přicházel zezadu, směrem od moře, byl to jakýsi šepot, svírání a hro-zitán-ská bolest, jako když – jak ti to jen mám vysvětlit – jako když ti dělají suezský nebo panamský řez a bez narkózy a bez slitování tě otevřou, jak jsi dlouhý; chudáci lososi se začali svíjet a rvát se, určitě si mysleli, že se vracejí islandští rybáři s těmi svými hnusnými sítěmi, s těmi, jak mají po třech zahnutých hácích na každém

oku, a přísahám ti, že jsem viděla, jak pár těch ryb prostě puklo, pok!, tím hrozným strachem a námahou, což není žádný div, protože dokonce i já, která jsem v životě takové věci už párkrát viděla, jsem byla tentokrát celá pryč, uhodneš přece sám, proč a kvůli komu jsem si dělala starosti, vždyť jsem viděla, že dokonce i vzdálené útesy maličkých Shetlandských ostrovů se hrozně blyští, bylo ti to, jako kdyby celý svět dýchal a potil se; Bruna to rychle strhlo dál do moře, nemohl se postavit na odpor a ani se na odpor stavět nechtěl; Gorok Gorok, svíjeli se poděšení úhoři, kteří si libují v pološeru, Gorok Gorok, šuměli ostrými bodlinami mořští ježci, a v těch tmách se najednou po celé šíři nebes i mé najednou rozsvítilo planoucí rudé vlákno nového *ningu* a v okamžiku bylo všechno jasné.

Od konce hejna totiž letěla vpřed velikánská ryba, padla na jeho okraj směrem k otevřenému moři, kde voda šepotala a vřela, a Bruno rázem na svém boku obráceném k moři pod svým hezounkým ramínkem ucítil, kde přesně v hejnu vře Gorok, a tenkrát ho také poprvé uviděl – byla to ryba velká skoro jako Leprik, ale o celou jednu pouť mladší než on, čelisti se mu mohutně rozevíraly jako před bitvou; mé vlnky se konečně vzpamatovaly, rozběhly se k němu, obklopily ho a dotkly se ho a vmžiku od něho zas s křikem utíkaly a prý, utíkej odsud, jak nejrychleji můžeš, Paní, tenhle je tak horkej, že by jeden nevěřil, z takovýho by jeden udělal kamna, kterýma by vytopil ještě jeden Golfskej proud, Paní, a kolem něho, myslím kolem toho Goroka, se celé hejno převrátilo, vyskočilo jako na rozpálené pánvi, nad námi letěli kulíci a otevírali své oranžové zobáky, ale nevydali ani hlásku, a obrovské ústřice se zavřely s takovou silou, že několik z nich se prostě rozmáčklo. Bruno se na Goroka díval a viděl přesnou kresbu maličkého proudu v řece Spey, jak vystupuje jako žíly na Gorokově blyšti-

vém svalnatém těle, přísahám ti, že já to viděla taky, takové věci se někdy stávají, zvlášť když strašně moc chceš, aby se staly; celé hejno se za Gorokem natáhlo, jako kdyby omdlévalo či co, on byl najednou hrozně houževnatý a silný jako velryba zabiják, vyskočil z vody, všechny nás přeletěl, ponořil se, zmizel a pak se vrátil úplně odjinud, a tak k sobě svým silným napjatým vláknem připoutával hejno, tělo mu přitom zářilo jako nějaká nová hvězda, hlava se mu od těla úplně oddělila, ukázala směrem k těm malým Shetlandským ostrovům poblíž, a Bruno najednou pocítil, jak moc se tam musí dostat, docela přesně věděl, že tam je to nejlepší místo na světě, a v tu chvíli nenáviděl Leprika za to, že je tak dlouho vedl zbytečně dlouhou cestou, jako kdyby je chtěl schválně týrat či co, když teď bylo přece zcela samozřejmé, že je třeba spěchat, že se musí dát co nejvíce zkratkami, protože život je tak krátký, že se musí vznést a letět k těm zázračným ostrovům a ani na okamžik nečekat, protože Gorok je všechny volá…

Nastal skutečný *torag*. Ne jako to bývá někdy při *gjoi*, když se pár ryb pohádá o potravu, ani jako když se setkají dvě nepřátelská hejna. Ne. Byl to naprosto šílený *torag*. Lososi se zakusovali do všeho, co se jim nachomýtlo pod zuby, někteří dokonce nelítostně kousali i sami sebe, protože věřili, že právě tohle po nich Gorok chce, a já byla v tu chvíli plná utrhaných kousků ryb, žaber, ploutví a očí, vzduchem poletovaly rozvášněné ryby, jako by už ve snu skákaly proti proudu těch velikých vodopádů na řece Spey, áááno, všude bylo slyšet šustění ploutví, čelisti a zbluňkání do vody; Bruno řval cizím hlasem, vysokým a chraptivým: „Všichni spolu!", tak to řval, ach, celý se kroutil ve strašné křeči, a jeho oči – měls vidět jeho oči! Byly celé podlité krví a vyboulené jako oči rybího teleskopu v mých nejtemnějších hlubinách a hadičku měl zvednutou a těžkou jako pancíř ro-

pušnice, v tu chvíli zapomněl i vlastní jméno a byl si jist, že to pravé jméno je Gorok; ano, pokud se mi vůbec musí za něco omlouvat, tak jenom za tyhle chvilky, když z něj byla slupka plná krve a nenávisti; vážně jsem se strašně polekala a v duchu jsem na něj křičela Bruno Bruno, ale on neslyšel, jen se tak díval a najednou uviděl rybu, které ty říkáš Yorick, no, ať je po tvém, tenhle Yorick byl o něco menší a slabší než ostatní ryby, vůbec nechápu, jak se s nimi dokázal dostat až sem, a Bruno na něj najednou začal nenávistně řvát, zuby mu skřípaly a on je vycenil a vrhl se na něho, dokážeš to pochopit? Najednou, ale na-jed-nou nesnesl Yoricka, tu ztělesněnou urážku nadšení, které je tam všechny naplnilo silou, krásou a naprostou dokonalostí (tak si to aspoň mysleli), ještě jsem se ani nestačila rozkoukat, a on už se na něho s řevem vrhl s otevřenými ústy plnými zubů, namouduši, ještě štěstí, že se najednou úplně náhodou přihnala mocná vlna, studená a strašně slaná, chovaná v těch nejhlubších sklepeních, a uhodila ho přímo do obličeje, ale samozřejmě ne moc silně, měla totiž přesné instrukce, odhodila ho dozadu, strašně daleko od Yoricka, a teprve pak se Bruno rázem probral, jako by si byl vzpomněl na něco, co prve zapomněl, popadl oči do hrsti a zasadil si je zpátky do obličeje, to už ke mně běžela jeho malá hbitá vlnka, taková, na jakou se člověk vždycky může spolehnout, že jako první přinese ty nejdůležitější zprávy, a vůbec, když musíš vyřídit něco obzvlášť choulostivého, jako třeba vrátit někomu kytičku fialek, tak je to ta správná vlna, a ta opravdu přiběhla a jako první mi oznámila, že se Bruno už uklidnil, že už se mu svaly netřesou, a za pár okamžiků už začal plavat jako člověk směrem k Yorickovi; uviděl tu malou rybu, jak plave ve vodě jako zdechlina, přesvědčená, že tohle je tedy konec, a kdo za to může, Bruno, a Bruno před ni připlaval a já – ještě jsem si drobet dělala starosti – jsem už zdálky začínala

pro každý případ uvolňovat další studenou a notně slanou vlnu, ale toho nebylo vůbec zapotřebí, protože Bruno se před Yorickem zastavil a začal otevírat a zase zavírat ústa, aby té malé rybě ukázal, že už se nemá čeho bát, srdce se mu už zase plnilo soucitem (využívám téhle příležitosti, abych se obyvatelům Shetland omluvila za záplavu, kterou jsem jim způsobila, ale v tu chvíli jsem se už prostě neovládla). Tak si stáli tváří v tvář, nebe nad nimi bylo plné létajících ryb, jejichž hlavy už skoro nebyly spojeny s tělem a ukazovaly k ostrovům, a Bruno do mne ponořil hlavu, díval se otevřenýma očima a viděl konvoj malých elektrických úhořů, jak pod ním pomaloučku proplouvají a ozařují vodu klidným modrým bledým světlem, a já si teď říkám, štěstí, že jsem to tak čirou náhodou uchystala, že jsem je tam přivedla právě v tu chvíli, a jak měl Bruno hlavu ve vodě, už zase slyšel Leprikův mocný, klidný hlas, začal se už úplně uklidňovat a zvolna dýchat a nejspolehlivější známkou toho, že se zas vzpamatoval, bylo, že ho znovu zabolel zánět nad boky po obou stranách; pohnul dlaněmi jako ploutvemi směrem ke břehu a Yorick pohnul ploutvemi taky, a tak uprostřed pekla, které se tam rozpoutalo, začali mezi sebou oba ustavovat patřičný *dolgan* a krátce nato se začaly řadit i ostatní ryby; Bruno viděl, že ryba, které ty říkáš Napoleon, se nevrátila, ale místo ní tu byla jiná a plula po jeho boku obráceném ke břehu – buď prosím tě tak hodný a nedávej jí žádné jméno, ty jsi přečetl až moc příběhů o zvířatech – ze tmy se začaly vracet další ryby, část z nich vypadala hrozně – obličeje měly samou krev a celé zkroucené na stranu, všechny klidně zůstávaly na místě, pohybovaly ploutvemi, uklidňovaly se a čekaly, že u nich nastane veliký *ning*, ale všimly si, že k *ningu* v nich dojde trochu jinde, jakoby stranou, vždyť skoro čtvrtina hejna se odtrhla a uháněla s Gorokem, ale možná právě proto Leprik lépe ovládl ty, kteří zůstali;

cítili ho ve vodě i ve své krvi, ve všech žábrách a ve všech šupinách, a já poslouchala s nimi, dýchala jsem zhluboka a byla jsem na ně tak strašně soustředěná, že jsem nedopatřením na španělském pobřeží způsobila odliv a vůbec jsem si toho nevšimla, až když měsíc nahoře úplně zčervenal (fakt je, že ten vždycky obstará většinu téhle práce, já přece nemůžu dělat dvě věci najednou), jenže já tenkrát neměla trpělivost poslouchat rozčilený šepot toho pitomého albína, protože jsem byla strašně nervózní kvůli tomu daru, který jsem chtěla dát Brunovi – věř mi, Neumane, že kdyby se byl Yorick dotkl třeba jen konečkem prstu, už nikdy by ho ode mne nebyl dostal; měl jsi vidět, jak malý Yorick najednou zapomněl na *dolgan*, obeplul Bruna, zastavil se před ním a začal strašně rychle otevírat a zavírat ústa (bylo to tak směšné, že už jsem se zase nedokázala ovládnout a prostě jsem se – promineš mi, prosím, ano? – pomočila), a Bruno začal na Yorick dělat totéž, jenže nechápal, co po něm ryba chce, protože otevírání a zavírání úst je u nich znakem pro spoustu věcí, tihle lososi mají totiž tak chudý jazyk, takže jak má potom někdo rozumět, co chtějí; ale Yorick nebyl ochoten vrátit se na své místo a zůstal trčet před Brunem, začal ve vodě skákat nahoru dolů, dokonce i plaval zpátky, když se hejno dalo do pohybu, a teprve pak, když Bruno rázem pocítil, že on sám se vodou pohybuje kupředu rychleji než předtím, bylo i jemu najednou všechno jasné, převrátil se na záda a díval se, otevřel v úžasu ústa – dovedeš si představit, jak šťastná jsem byla…

– Já budu taky rád, když mi to prozradíš. Já neumím číst myšlenky jako ty a taky nemám vlnky špiónky. Tak co tam Bruno uviděl?

– Tys to nepochopil? Tys to vážně ještě nepochopil? Ale já ti to řeknu, abys to věděl a abys nemyslel, že před tebou něco skrývám. Tak poslouchej: na obou bocích se

mu pohybovaly dvě dokonalé maličké boční ploutve, které na něm vypučely teprve v tom okamžiku. Čestné slovo, byla to ta nejhezčí práce, jakou jsem odvedla od té doby, co jsem se naučila dělat víry – ve vodě kolem něj se tam vznášely dvě ploutve jako mořští motýli a zaplavovaly mého miláčka Bruna takovým pocitem štěstí, jaké ještě nikdy nepoznal… Byl tak… Škyt! Promiň… tak… šťastný… promiň, prosím… už jsem zase tak rozčilená… hop!

Pozdě večer mě vrátila na břeh. Podle mých hodinek (jsou vodotěsné a nikdy je neodkládám) jsem strávil tři hodiny živ a zdráv v malém vodním hnízdečku uprostřed silné bouře, která se neočekávaně přihnala a zuřila v celé oblasti. Ten večer byla doopravdy strašně rozčilená; znovu a znovu s potěšením vzpomínala, jak se Bruno naučil užívat ploutví a s jejich pomocí si volit směr cesty, tak jako dítě, když se učí užívat rukou a nohou. Znovu cítil, jak v něm zběsile pulsuje život. Něco podobného pocítil, jen když se díval na mistrovské kousky, které mu předvedli delfíni. Od té chvíle se Bruno od Yoricka neodloučil ani při *gjoi*. Pořád ho potřeboval mít ve své blízkosti. Proud její výřečnosti ne a ne se zastavit. To vzpomínání jí přinášelo bouřlivý pocit štěstí, ale taky jí dodávalo značné jemnosti. Okraje pěny jí zářily a já byl zase tím cizincem, který si zaslouží leda slupky a drobty. Zbrojnošem veliké lásky, kronikářem milenců.

Ano, už zase se hněváš. Z těch mých nářků se ti dělá nanic. Vidím chudáky telavivské rybáře na konci vlnolamu – jejich kádě zůstaly za celý večer prázdné. Kradeš jim z udic návnadu a svazuješ jim dohromady háčky. Znám tvůj styl, to dětinské otravování. Oni to ovšem nechápou, diví se, zlobí. Vidím je, jak se na sebe užasle dívají, slyším útržky jejich kleteb, které ke mně zanáší

vítr. Mnozí z nich si už zoufali a odešli, Ale ti zbylí do tebe házejí udice s čím dál větší urputností, jako by tě chtěli vydráždit. Rozhlížejí se na všechny strany, aby našli někoho, kdo za to může; že by měsíc? Nebo letadla, která tudy přelétávají? Teď se dívají na mne. Nevědí, že za tuhle bouřku můžu já…

Poslouchej. Pořád ještě přece nevíš, co se mi stalo tu noc, noc ploutví…

Na břehu v Narwii na mne čekala vdova Dąbrowská a vesnický strážník. Strážník zvedal silnýma rukama svůj bicykl a vdova ve vzduchu otáčela pedály, aby z reflektoru kola vyloudila trošku elektrického světla. Svítili si tak na rozbouřené moře a na všechny strany volali mé jméno. Když jsem se před nimi celý mokrý a rozčilený zničehonic z bouře vynořil, polekali se, pokřižovali a hned na mne začali křičet, co prý jsem jim nadělal starostí. Dal jsem každému z nich pět zlotých a požádal jsem je, aby mě nechali být. Odešli a já ještě chvíli seděl na drsném písku ve studeném větru, hlavu v dlaních. Připadal jsem si prázdný a ubitý. Teď jsem chápal, jak strašně daleko mám ke skutečné odvaze a nadání. K rázným rozhodnutím… Unaveně jsem se oblékl a vlekl jsem se k domku. Vdova mi dala k jídlu už studenou rybu s brambory a bez ustání si vztekle bručela pod vousy. Podíval jsem se na rybu a poprvé od chvíle, co jsem do Narwie přijel, jsem ji odstrčil. Potom jsem ve velké světnici při světle páchnoucí petrolejové lampy (už zase nešel proud) stručně zaznamenal pokračování toho, cos mi vyprávěla. Už před svítáním hejno vědělo, co potkalo ty, kteří šli s Gorokem. Když ti zbylí pluli ještě ve spánku s Leprikem, najednou se všichni otřásli, jako kdyby se v nich trhaly svaly a šlachy. Na samém konci obzoru, na východě, se v tu chvíli odpadlický roj vrhl na skalnaté útesy Shetlandských ostrovů. Brunovo hejno se rázem zastavilo, tiše stanulo na místě a tisícerými smysly vní-

malo to, co se tam v dálce odehrávalo. Najednou všechno změnilo tvar – po vzdálených vodách se rozlévaly úzké stružky krve. Bruno pohlédl úkosem na Yoricka. V duchu mu znovu děkoval za to, že je tím, čím je. Za to, že utrpení, které mu způsobila jeho odlišnost, bylo dostatečně pevným základem, který mu nedovoloval, aby kolem přecházel s oním jasem, za nímž se všichni ztráceli.

Když nastal den, byly vlny posety desítkami rybích zdechlin, které moře unášelo na jih a západ. Hejno mezi nimi proplouvalo. Jejich pach byl silnější než obvykle a výraz obličeje měly velice změněný, jako kdyby byly utrpěly otřes. V dálce bylo vidět malé rybářské lodě z ostrovů. Bruno za mrtvé necítil žádný žal. Ten si musel uchovat pro Yoricka nebo pro jednu či dvě další ryby, které v tom davu trochu znal. Rázně pohyboval novými ploutvemi. Byl na ně hrdý jako mladík, kterému začaly růst vousy. Matně cítil, že si je právem zasloužil, že byl na okamžik hoden života, který hledal, a dokázal se oprostit od svého věčného poraženectví.

(7)

Pořád mi ještě nic neříkáš. Pořád si mě ještě vůbec nevšímáš, přestože vím, že jsi tady, před vlnolamem, a posloucháš pozorně každé mé slovo. Mluvím s tebou, protože jinak nemám s kým. Rut a Jariv jsou v Jeruzalémě a já od nich musím každých pár dní odejít, od nich obou, dokud si neuspořádám záležitosti sám se sebou. A s tím možná nebudu hotov nikdy. Jaktěživ jsem nevěřil, že jsem jedním z nich. U mne ze začátku všechno vypadá jasně a logicky, vždycky jsem věřil, že se dá předpovědět, jak se osoba X zachová v situaci Y, pokud budeme mít o ní i o situaci všechny potřebné informace.

Když jsem byl malý, dokázal jsem přece věštit, byl jsem takový malý kouzelník. Ale teď jsem vyrostl a všechno se pokazilo, všechno bylo vzhůru nohama, všechno bylo najednou nevyzpytatelné a strašně nebezpečné. A člověk ani neví, před kým se mít na pozoru – nečekaná zrada přijde dokonce i z hloubi jeho samého.

Už ani s Ajalou nemůžu mluvit. Bydlí o pár ulic dál s jedním hudebníkem a já jí nesmím přijít na oči, co jsem spáchal ten zločin proti lidskosti – tak totiž říká té hlouposti o Kazikovi. Existuje jen jediná možnost, řekla a obličej se jí přitom stahoval ošklivostí, jak to napravit – napsat jiný příběh. Něco na způsob smířlivé oběti. Než to uděláš, nechci tě tu ani vidět.

Neodpovídáš. Světla na promenádě už zhasínají. V restauracích na břehu už dávají židle na stolky. Tel Aviv na konci roku 1984. Stojím na vlnolamu. Zbyli tu už jen tři rybáři, ti ostatní propadli beznaději a šli domů. A ty jsi tak strašně tmavá a věčně v pohybu. Jsi napjatá a deprimovaná. Cítím tě. Tváří v tvář tobě se město najednou sevře křečí strachu. A rázem je tak jasné, že je to skoro až ponižující, že to město je jen ostrov, který se ostrovem být neodvážil.

Narodilo se mi dítě. Deset měsíců po tom, co jsem se vrátil z Narwie. Zrovna když Rut přestala se vší tou námahou s léčením, tak ji ten zázrak potkal. Dali jsme mu jméno Jariv, jak jsem vždycky chtěl. Je takové pravé izraelské. Pokoušel jsem se mu být dobrým otcem, opravdu jsem se o to pokoušel, jenže od samého začátku jsem věděl, že nemám šanci. Vždycky jsem věděl, že mezi rodiči a dětmi je to těžké, ale nevěděl jsem, jak moc těžké to je. Děti se člověku vždycky buď příliš podobají, nebo se od něho příliš liší. Nejhorší ze všeho byla představa, že bude po mně. Ale ne, nic takového, ať je jako Rut, pravý opak mne. Ať je zdravý, jednoduchý, ať si život moc nekomplikuje a ať je silný. Jenže on nás dočis-

ta překvapil a nepodobá se ani jednomu z nás. A pokud má něco po Rut, tak jen to špatné. Je tak pomalý, že je z toho člověku až smutno. Je moc tlustý a má hrubý a ustrašený výraz. Když přijde mezi děti, je úplně bezmocný, jako tlustý holub mezi čilými vrabci. To jen když má co dělat se mnou, dokáže být paličák a veliký hrdina. Ze začátku byl jiný. Pak se cosi pokazilo. Podívám se na něj, jak si v jeslích hraje sám v rohu, a nejradši bych řval. Už teď vidím, jak bude vypadat za třicet let – bude z něj velký rozpačitý chlapík s takovým tím trochu poníženým výrazem, jaký mívají příliš tlustí lidé, a bude zmateně a bezradně postávat mezi kamarády ze školky. Když se o svých obavách zmíním Rut, směje se. Prochází prý těžkým obdobím, je to krásný chlapeček. Za půl roku ho nepoznáš. Zvykne si na jesle i na děti, a i kdyby zůstal takový jako teď a bylo z něj osamělé a samotářské dítě, budu ho mít ráda, nezapomínej přece, že tohle je můj typ. Haha. Ale i ona musí připustit, že má některé ošklivé povahové rysy. Je to mrzout, umíněnec a strašpytel. Když jsem doma psal, vylézal si na mne a nenechal mě napsat jediné slovo. „Víš, co tatínek píše?" ptávala se ho Rut – celý den se nás ze všech sil pokoušela oddělit – a on na to jako takový otravný malý sobec: „Táta píše Jariv." Jako vtip to zní pěkně, jenže já vím, že on opravdu chce, abych celý den seděl a vyťukával na stroji to jeho úžasné jméno. Rut to slyší, strašně se směje a říká: Zkus se chovat jako dospělý, Momiku. A ne aby ses na něj vrhl, víš, mezi vámi dvěma je přece jen menší věkový rozdíl, asi tak rok dva. Pak začíná obvyklá debata, během níž jí vysvětluju, že tady vůbec nejde o věk, že k boji ho musíme vychovávat už teď. Jednou, ještě než se narodil, jsem jí řekl, že když mi dá chlapce, první věc, kterou každé ráno udělám, bude to, že půjdu a dám mu facku. Prostě jen tak, aby věděl, že na světě není spravedlnost, že je jen boj. To jsem jí řekl, sotva jsme spolu

začali chodit. Bylo nám tenkrát šestnáct. Pak přišla léta, kdy jsem si myslel, že je to dětinský a hloupý nápad, ale když se Jariv narodil, najednou jsem pocítil, že tak hloupý není. Rut řekla: Jednoho dne ti tu facku vrátí, a jak se budeš cítit pak? Řekl jsem: Skvěle. Budu cítit, že jsem své dítě připravil na život. Rut povídá: Ano, jenže on tě možná moc rád mít nebude. Mít rád? řekl jsem s nehezkým úsměvem, mně je milejší dítě živé než milující. A ona zas: Mezi živým a milujícím je občas ještě pár mezistupňů. Mstíš se mu za to, co jsi doma nedostal, Momiku. A tahle nechutná věta, kterou mi rozhodně říkat nesmí, mě přivedla k nepříčetnosti, protože mně se doma přece dostalo moudrosti jak přežít, což je ta nejpodstatnější ze všech moudrostí, kterou vás nenaučí ve škole a kterou není možno vyjádřit těmi hezkými kluzkými slovy, jimiž Rut vychovávali její náramně osvícení rodiče, kteří jaktěživi nepoznali skutečné nebezpečí, tohle je totiž moudrost, která se předává jen mlčky, jen podezíravými stahy koutků očí či rtů. Existuje jakási hutná esence, která se předává pupeční šňůrou, kterou člověk dešifruje jen pomalu, během desítek let života, a která praví: Drž se vždycky v prostřední řadě. Neukazuj se víc, než je nutné. Pamatuj si, že všechno je vždycky jinak, než jak se zdá. Měj se na pozoru i před přílišným štěstím. Neříkej moc snadno „já". A vůbec, pokus se z toho všeho dostat se zdravou kůží, bez zbytečných šrámů. V nic víc nedoufej.

Večer. Jariv už spí a já se na něj jdu podívat. Leží na zádech. Něco jemného jako by mi šplhalo nahoru po zádech. „Taky cítíš to mrazení?" ptá se Rut tiše a její tvář příjemně naplňuje pokoj. Chci jí říct něco hezkého, co by jí udělalo radost, co by jí ukázalo, že ho mám přece jen rád. Ale najednou jako by mi něco uvízlo v krku. „Dobře, že usne i v tom rámusu," řeknu nakonec. „Třeba bude jednou muset spát, až budou po ulicích jezdit tanky.

Možná bude muset spát na pochodu, ve sněhu. Možná v přeplněných blocích s dalšími deseti na kavalci. Možná v…" „Dost!" řekne Rut a odchází.

Pořád si ho prohlížím. Je vyšší a robustnější než ostatní děti v jeho věku, což je dobře, jenže on se jich bojí. Bojí se všeho. Musím s ním vylézt nahoru na skluzavku, protože z ní odmítá sjet sám. Slezu. Nechávám nahoře brečící děcko, které se bojí pohnout, aby nespadlo. Nějaká dobrá duše mi přijde vysvětlit, že se bojí. Andělsky, ledově se na ni usměju a řeknu jí, že děti jeho věku sloužily partyzánům jako hlídky a celé hodiny vysedávaly na pozorovatelnách vysoko v korunách stromů. Zděšeně a znechuceně přede mnou couvne. Však uvidíme její dítě, až přijde hodina zkoušky! Ostatní matky na lavičce nechají povídání a dívají se na mne a na toho malého idiota na žebříku. Řve, jako by ho na nože bral. Zapaluju si cigaretu a zamyšleně se na něj dívám. Jestli někdy budeme trčet v krytu a budou nás hledat, nebude možné ho utišit. Nebudu mít na vybranou, říkám si. Jenom doufám, že ho dokážu vychovat tak, aby se mnou provedl totéž, pokud mu někdy budu na obtíž. Pojď, ty zbabělče, řeknu nahlas s předstíraným klidem, zašlápnu cigaretu a lezu nahoru, abych ho snesl dolů. Když se jeho vlhká ústa přitisknou k mému krku a otřásají se tam zoufalým vzlykotem, cítím, jak se balvan dětského ponížení kyvadlovým pohybem přenáší z jeho srdce do mého a málem mě z toho žebříku shodí. Odpusť mi, dítě, říkám v duchu, odpusť mi všechno, buď moudřejší a trpělivější než já, protože já nemám sílu a nenaučili mě mít rád. Buď silný, abys mě snesl, měj mě rád. A přestaň už brečet jako holčička, procedím nahlas mezi zuby.

Už žádné něžné chvilky. Rut si s ním umí hrát, já ho chci hlavně učit, připravovat ho. Nepromarnit cenné roky, kdy je mozek tak vnímavý a snadno se naučí to podstatné. Rut si s ním hraje ráda. Kreslí mu autíčka

a všelijaké mašinky, modeluje mu z plastelíny. Když si spolu hrají, jejich něžné hlasy se navzájem prolínají. Já ho učím číslice. Ona je celá pryč, když Jariv udělá chybu a řekne třeba „Tátovi a mámě je dobrý". Já se bavím, ale opravím ho. Na chyby není čas. Stojí na naší posteli, sleduje mouchu na okně, a najednou napřáhne ruku, náhodou ji chytí a rozmačká. Pak si udiveně prohlíží ruku a chce vědět, proč moucha nelétá. Rut mu trošku nervózně řekne, že moucha spinká, a podívá se na mne. Já mu řeknu pravdu. Dokonce jdu do podrobností. „Zabil jsi ji," opakuje po mně Jariv a jeho svěží něžná pusinka vychutnává nové slovo. Zmocňuje se mě jakýsi hloupý pocit. Měl bych být přece spokojen a mít radost, jenže z čeho tu tak mohl člověk mít radost… Co tady mohl čekat…

„Trochu se snaž," prosila mě pak v noci, když jsme leželi, pohled upřený na strop. „Takhle mu uškodíš na strašně moc dlouho. A to je přece škoda." Křičím v duchu: Tak mi nedovol, abych dál něco ničil! Pošli mě pryč! Dej mi nějaké ultimátum, abych se mu musel podřídit! Ale nahlas řeknu, že na mne zřejmě strašně působí příběh, který teď píšu, ten, který dědeček Anšel vyprávěl tomu Němci Neiglovi. Ten příběh a všechno, co v souvislosti s tím čtu a co se dozvídám a taky všechno, co mě pak napadá. Ruty mě zná moc dobře na to, aby mi navrhla, abych s psaním příběhu přestal. Nikdy by mi nic takového nenavrhla – jen by takovou možnost naznačila, zmínila by se o ní jen tak mimochodem jako o čemkoliv jiném. Má milá Rut věří, že v každém člověku se tají obrovská síla, která je větší než jeho schopnost ji zvládnout, a proto musí být ve styku s ostatními velice opatrný, aby jim neublížil. Aby jim neuškodil tím, že by se je pokusil ovlivnit radou, protože to by je mohlo přivést do záhuby. Je tak dospělá! Ale proč všechno, co dělá, vypadá jako práce? Ležíme v posteli a povídáme si o tom,

jaký je rozdíl mezi psaním veršů a psaním románu. Verše, to je jen flirt, řekne a ve tmě se usmívá, ale román je jako manželství – s výplody vlastní fantazie zůstaneš ještě dlouho po tom, co první láska a vášeň pominuly. Je divné, že řekla něco takového, k ní se to moc nehodí. V tomhle domě říkám nepříjemné věci já. Bůhvíproč se jí podařilo na okamžik mě polekat. Román, povídám tiše, to je jako manželství – dva zamilovaní si navzájem působí bolest, vždyť komu by ji taky jinak působili?

Potom mlčíme. Pokouším se rozpomenout, jestli zamkla dveře u vchodu i na dolní zámek. Kdybych se jí zeptal, zbytečně bude nervózní. Nejspíš zamkla. Lepší je myslet si, že zamkla, a přestat si s tím lámat hlavu. Někdy, řeknu, se mi chce sbalit si kufry a jít bydlet jinam. Začít se vším znova. Bez minulosti. Jen my dva. „A Jariv," připomene a pak dodá, že odsud není úniku. Tohle je naše poslední místo. Nebo je to nesmysl, já na to. Nic takového jako „poslední místo" neexistuje. Člověk se k žádnému místu nesmí připoutávat tak bezvýhradně, ani k žádnému člověku. Ona: „Ať půjdeš kamkoliv, klid nenajdeš, Momiku. Ty se nebojíš míst, ty se bojíš lidí." Ten její hlas, jindy tak příjemný a klidný, co se to s ním najednou stalo? „Bojíš se každého. Co v nás vidíš, Momiku? Co může být strašnějšího než to, co my všichni už známe?" A já: „Nevím. Na takovéhle otázky nemám sílu." Teď jsem se jí měl zeptat, jestli zamkla i na dolní zámek. Dal jsem si ujít příležitost. Obyčejně si vzpomene, že má zamknout, když si jde lehnout, hned jak vypne plyn. Moment – plyn dnes večer vypnula? Najednou už zase mluvíme o holocaustu. Ani nevím, jak jsem se k tomu zas dostal. Dokážu se k tomu dostat od čehokoliv, jsem takový poštovní holub holocaustu. Už potisící se ptám Rut hlasem, který už nezní moc přesvědčivě: „Řekni mi, jak jenom můžeme žít dál,

když už víme, čeho je schopen ten tvůj člověk?" „Jsou lidé, kteří milují," řekne nakonec (konečně už trochu netrpělivě), „jsou dokonce takoví, kteří právě od holocaustu došli k docela opačným závěrům. K oběma těm závěrům se přece dá dojít, když vycházíš z toho, co se tam stalo, ne? A jsou lidé, kteří milují a slitují se" (Rut říká „slitují se") „a dělají dobré skutky bez jakékoliv spojitosti s holocaustem. Nemyslí na něj ve dne v noci. Protože kdoví, možná že zrovna v tom je ta chyba? Proč by ses na to nemohl dívat takhle, Momiku?" „Protože tomu nevěříš ani ty sama." „Jistě. Žiju s tebou už pěkných pár let a tenhle tvůj pohled na svět má v sobě něco nakažlivého. Je snazší začít být jako ty než zůstat taková, jaká jsem. Jsem si vážně nepříjemná, když se přistihnu, že najednou uvažuju jako ty. Bojuju s tebou." „Ty víš, že mám pravdu. I když mi budeš vyprávět, že jsou na světě lidé, kteří myslí jinak a v životě se s tím vyrovnají dobře, mě neutěšíš. Já patřím k těm nešťastným lidem, kteří vidí skoro jen rub života, kostry pod masem." „A co tam tedy vidíš? Co tam, ke všem čertům, vidíš, že je to tolik jiné než to, co už známe?! Co nám můžeš dát nového?" (Je čím dál rozčilenější. Jen málokdy se mi ji podaří takhle vyvést z klidu.) „Já nepřicházím s ničím novým, já se nemůžu vyrovnat s tím starým – protože tam se lidé nepřestávají navzájem zabíjet. Jenomže celý ten proces se odvíjí velice pomalu, se spoustou přímo andělské ohleduplnosti, takže tě to tolik nešokuje. Všichni zabíjejí všechny. Vyhlazovací stroj se párkrát pootočil, stáhl se do ilegality, ale já slyším, jak jeho motor nepřestává běžet, Ruty. Vždyť to víš." „Jo, někdo mi to prozradil," usměje se. „Jen se směj! Přijde den, kdy zas všichni půjdeme do transportů. Ale já na rozdíl od vás, od vás všech, nebudu mít šok z překvapení ani z toho ponížení. Ani nebudu trpět, až nás rozdělí. Nic, vůbec nic neopustím s kdovíjakou lítostí." „To vím taky. Můj muž je

náhodou ten básník, co napsal *Růženec věcí,* co o něm všichni mluvili. Četls to?" „Měl jsem to v ruce." „Můj muž mi shodou okolností nikdy nedovolí, abych mu koupila dárek k narozeninám, a nenávidí všechno, co nějak souvisí s ceremoniály nebo s věcmi, které připomínají jakoukoli pravidelnost... Ano, toho člověka já znám." „Chci být volný a s ničím nechci být svázaný." „A s nikým, Momiku?" „Už jsem řekl." „Ani se mnou a s Jarivem?" Teď buď zticha, pitomče. Zalži jí a řekni, že to se týká snad ostatních, ale jí ne. Tvůj život přece bez ní nemá smysl. Bez její čistoty a bez té její až zločinné víry. „Ani s tebou a s ním. Podívej, nejsem si jistý, že se mi podaří nezpůsobit vám bolest, ale doufám, že jsem na to dost silný. Strašně bych zklamal sám sebe, kdybych při loučení cítil bolest, kterou bych nemohl přemoct." Rut mlčí. Potom jasně pronese: „Kdybych ti věřila jen půlku slova, na místě bych se zvedla a odešla. Ale tohle všechno už poslouchám skoro dvacet let, vlastně od té doby, co se známe. A občas ses taky trošku prozradil a díval ses na věci jinak. Já bych řekla, že takhle mluvíš ze strachu, lásko." „Tu ‚lásku' si můžeš nechat, jo? Tohle není tureckej film." Úsměv jejích bělostných zubů naplňuje tmu. V dolním zámku se klíč otáčí čtyřikrát. Teď jsem si jist, že jsem ho zaslechl jen dvakrát. Cítím, jak její úsměv pluje místností. Ústa jsou v jejím tak trochu hlízovitém obličeji to nejhezčí. Má příliš červenou pleť, věčně zanícenou kolem nosních dírek a pod očima. Když jsme spolu na střední škole začali chodit, za zády se nám smáli. Nebyli jsme zrovna ten nejhezčí párek ze třídy, mám-li to říct eufemisticky. Dávali nám všelijaké urážlivé a nechutné přezdívky. Nedokázal jsem se ovládat a musel jsem jim to všelijak ošklivě oplácet. Rut nás klidně a moudře vodila tam, kde záleželo jen na nás dvou, a ne na tom, co o nás říkali druzí. Ale někdy slýchám slabou ozvěnu toho posměchu. A Rut řekne: „Vždyť já už tě trochu znám. Spoustu let už spolu snášíme dobré i zlé. Čtu verše, které píšeš. I ty, které jsi neuveřejnil, protože ses bál, že uškodí obrazu básníka plného hněvu a nenávisti. Znala jsem tě už jako mladíka, který se začínal holit a na čele se mu dělaly pupínky, které už teď nemáš. Vidím tě, když spíš, když se směješ, když se hněváš a když jsi tichý a smutný, i když do mne vnikáš. Už milión nocí spolu spíme, tiskneme se k sobě jako dvě lžičky, a někdy taky jako dva nože. Když máš v noci žízeň, přináším ti vodu ve vlastních ústech. Vím, jak se rád líbáš a jak strašně nesnášíš, když se do tebe na ulici, když to vidí lidé, pokouším zavěsit. Vím toho o tobě strašně moc. Ne všechno, ale moc. A to, co o tobě vím, je pro mne strašně důležité, tak jako pro tebe jsou důležité knihy a postavy, o kterých píšeš. Život nás dvou – teď už i Jarivův – to je takové malé, jednoduché dílko, které si každý den a hodinu píšu já. Nic velkého ani smělého to není. Ani moc původního. Dělaly to přede mnou milióny mužů a žen a spousta z nich to dělala určitě líp než já. Ale je to moje a já tím žiju s vynaložením veškeré síly i vůle. Ne, teď nech mluvit mě. Viděla jsem, jakýs byl najednou šťastný, když to začalo s Ajalou. Strašně mě to bolelo. Hrozně jsem zkusila. Ale kromě toho ponížení a nenávisti, kterou jsem k tobě cítila, jsem si občas také myslela (když jsem se dokázala sebrat natolik, abych dokázala myslet), že když někdo má ten dar lásky, jaký máš ty, tak i když se ho snaží pohřbít strašně hluboko do země, nakonec to vyjde najevo. A já byla připravena čekat. Ne kvůli tomu Solvegovu syndromu, jak jsi to tenkrát pojmenoval, ale z čirého sobectví." „A co když nakonec plody – promiň, že se vyjadřuju takhle – nesklidíš ty, ale jiná?" „Možná. Možná je sklidí jiná, ale jen na chvíli. To já vím." „Co víš?" „Že my oba strašně moc potřebujeme jeden druhého. I když ty to nepřiznáš, protože

jsi *male chauvinist pig*, a ještě k tomu dětinský. Dospívající kluk. Ale já to myslím vážně: my dva se od sebe strašně lišíme, ale chceme totéž. Jenom to chceme získat jinak. Jsme jako dva různé klíče k témuž sejfu. Promiň, že mluvím tak vzletně, ale můj muž je básník a teď taky trochu spisovatel." „Že si tak vzpomínám, zamkla jsi?" „Klid, i na ten dolní." Mlčím (na plyn jsem se zeptat zapomněl!). Láska nevítězí, říkám jí v duchu. To jen v knížkách ji autoři nutí, aby nakonec stůj co stůj zvítězila, v životě to tak není. Milující se diskrétně a rychle vzdálí od lože své milé, když onemocní nakažlivou nemocí. Takových, kteří dobrovolně zemřeli se svými partnery, bylo na světě málo. Mocný prudký proud života nás nakonec rozdělí a nese nás necitelně dál, sobecky a s vitalitou. Láska nevítězí. Rut se ke mně přibližuje. Začíná mě jemně laskat, ale já se držím trochu zpátky. Potřebuju si před tím ještě trošku popovídat, ano? „No tak dobře," vzdychne Rut a usměje se. „Měla jsem si vzít toho chlapa z Kavkazu, jak se mi dvořil a chtěl mě koupit za sedm velbloudů – ten před tím nemíval tolik řečí."

„Víš, podle mne to nejhorší na holocaustu je to, tam zničili lidskou individualitu. Vůbec nezáleželo na něčí jedinečnosti, na jeho myšlenkách, charakteru, životním příběhu, na jeho láskách, nemocech, tajemstvích. Všechny postavili na týž nejnižší stupeň bytí. Jen maso a krev, a to mě přivádí k šílenství. Proto jsem taky napsal Bruna." „A Bruno tě s těmi kazisvěty bojovat naučil?" „Naučil. Určitým hypotetickým způsobem ano. Jenže Bruno mi nenabízí řešení v každodenním životě. Bruno je krásný jako sen. A navíc mě věci, které mi ukázal, vyděsily a vzbudily ve mně strašný odpor. Teď, když jsem s příběhem Wassermana a toho Němce uvízl na mrtvém bodě, to cítím. Cítím, že se proti tomu, do čeho mi dal nahlédnout, musím bránit. Teď s ním

vlastně tak trochu bojuju." „Ty bojuješ sám se sebou."

„Což o to, možné to je, jenže to se mi stává a já s tím nemůžu přestat. Poslouchej (a neusmívej se, já úsměvy ve tmě slyším). Chci se připravit na příště, až nás to všechny potká. Nejen na to, abych se bez zvláštní bolesti dokázal rozloučit s lidmi, ale abych se dokázal odloučit i sám od sebe. Chtěl jsem dokázat zničit všechno, co v sobě mám, abych cítil, až to ve mně všechno zničí a poníží, jen bolest bez utrpení. Já vím, že to není možné, ale přesto to tak v duchu občas krok za krokem plánuju – jak zrušit vlastní povahové rysy, přání a vášně, nadání... Jen si zkus představit, jak nadlidský podnik by to byl – za to bych si zasloužil Nobelovu cenu za fyziku lidské duše, nemyslíš?" „Příšerné." „Ne, vážně – prostě jen bez nejmenšího utrpení splynu s vražděním. Bez bolesti a bez ponížení. A bez sebemenšího zklamání. Já..." „Prostě budeš od samého začátku mrtvý. Budeš se tolik bránit proti tomu, co by ti lidé mohli případně udělat, že se s nimi jaktěživ nedokážeš potěšit. Nenávist a podezíravost tě neopustí ani na okamžik. Tvým řemeslem bude válka. Taky budeš čím dál víc přesvědčený, že i všichni ostatní jsou jako ty, protože nebudeš moct poznat něco jiného. A lidé, kteří budou myslet jako ty, se bez sebemenší výčitky pobijí navzájem, protože život i smrt jsou podle nich beztak bezcenné. Ty mi tu kreslíš svět mrtvých, Momiku." „Jako obvykle přeháníš. Ale možná bych byl ochoten jednou v takovém světě na zkoušku žít. Někdy pro mne není lehké zvolit alternativu." „Myslíš žít tady? Tím obyčejným, jednoduchým životem?" „Jednoduchým, jistě. Strašně jednoduchým." „Copak tobě to psaní vůbec nepomáhá? Vždycky jsi říkal, že je to tvoje záchrana." „Ne, uvázl jsem na mrtvém bodě. Wasserman mě podvedl. Uvedl do příběhu dítě." „Možná by stálo za to to dítě vypustit." „Ne ne ne. Když už se tam jednou dostalo, tak tam zřej-

mě být musí. Přece víš, jak píšu. Věčně cítím, že jenom po někom opakuju to, co psát musím. Jenže tentokrát mi chybějí síly. Nechápu, co po mně to dítě chce, já si i se svým prvním dítětem sotva poradím. Poslední dobou se mi stávají ošklivé věci. Bojím se o tom i jen zmínit. Někdy ani nedokážu přejít od jednoho okamžiku k následujícímu. Lidé ve mně vyvolávají nenávist. Ne takovou tu nechuť, jakou obvykle cítím, nenávist. Nemám dostatek energie na to, abych se jejich životům postavil. Jdu po ulici a cítím, jak mě mohutný proud života všech kolem strhává pod hladinu. Třeba slzy." „Prosím?" „Dívám se lidem do obličeje a vím, že za tou desetinou milimetru tenké lidské kůže jsou v slzním váčku slzy." „Člověk se jen tak nerozpláče." „Jenže ty slzy tam jsou. Někdy, když autobus zničehonic zastaví, představuju si ten maličký slzní váček. Všechen ten pláč, který zůstal uvnitř. A nejen slzy, taky bolest. Strašnou křehkost všech vnitřností. A rozhodně taky rozkoš. Rozkoše, které si žádají naplnění. Tolik nebezpečného nákladu v tak malém těle! Jak si s tím jen poradit? Chápeš, o čem mluvím? Ne, neodpovídej, prosím tě. Cítím, že už nedokážu pochopit ani to, co se děje v životě jediného člověka. Kdybych nemusel psát ten příběh dědečka Anšela, vrátil bych se ke své poezii věcí." „Abys věděl, mám tě moc ráda." „Přes tohle všechno?" zeptám se nešťastně a tesknně. „Možná dokonce právě pro tohle všechno." „Já tebe taky. I když mě občas dohániš k šílenství tou svou kristovskou naivitou." „Ty víš dobře, že to není naivita. Jak může být člověk naivní, když žije s tebou! To je volba. A navíc mě budeš vždycky moct ztrestat – až začne ten hromadný útěk, budu tu s dvěma dětmi a jedním v břiše, ty si utečeš sám. Ale nebudu si moct naříkat, žes mě nevaroval." „Tak dost," řeknu. „Plyn jsi zavřela?" „Myslím, že ano. Co na tom sejde. Teď pojď ke mně. Uznej, že tentokrát jsem ti to dala." Otočím se k ní a ve

tmě se navzájem dotýkáme svých obličejů, jen obličejů, pomalu, smířlivě, jako když se znova čtou staré dopisy, a potom do ní vší silou vniknu a na chvíli mám klid, mám domov, mám člověka, kterého se můžu dotýkat a přitom se ho nebojím ani se před ním nemám na pozoru, a tak se opatrně, abychom té něže neublížili, pohybujeme, zvedáme a klesáme jako unavená řada vyhnanců, ale když mě Rut kousne do rtů a zachvěje se, vracím se tam, do té země vyprahlé láskou, a na potrhaných zástěnách mozku vidím ty obrazy. Člověka. Když dosáhneme orgasmu, vzpomenu si, že mám vydávat ony náležité zvuky, přestože už několik týdnů žádnou rozkoš necítím – je to naprosto nijaké, jako plivnutí.

Život se pomalu zastavoval. Jako bych celý línal. Dokonce ani v těch několika málo kanálcích, kterými dřív mezi mnou a ostatními cosi proudilo, teď nebylo nic. Tenkrát jsem přestal psát příběh dědečka Anšela a pustil jsem se do něčeho nového – do shromažďování materiálu k encyklopedii holocaustu pro mládež. Byl to originální nápad. Aby už nevyrůstaly děti, které by musely jen hádat nebo si to všechno dávat dohromady z nočních můr. Měl jsem už seznam asi dvou set důležitých hesel: známí vrazi a oběti, hlavní vyhlazovací tábory, názvy uměleckých děl, které byly o holocaustu napsány tenkrát i potom. Zjistil jsem, že už samotným tříděním materiálu, pořizováním výpisků a dalšími pracemi s nimi se mi trochu ulevilo.

Celý nápad ztroskotal, když se mi nepodařilo najít nikoho, kdo by to platil. Já prostě nedokážu přesvědčovat a prodávat se. Pokaždé znervózním, začnu křičet, a lidé mě požádají, abych laskavě odešel. I doma jsem už byl nesnesitelný a nedokázal jsem s tím přestat. Bylo mi zle. Rut se sešla s Ajalou a mluvily spolu celé čtyři hodiny. Zřejmě se usnesly na tom, co je pro mne dobré. To mě dopálilo, zvlášť když mi obě odmítly prozradit,

o čem byla řeč, jako bych byl malé dítě či co. Právě v té době (vždycky se přece všechno musí stát najednou) se zhoršila matčina skleróza. Nemohl jsem s ní chodit po všech těch nechutných vyšetřeních, nedokázal jsem se přinutit k tomu, abych s ní vešel do nemocnice. Šla s ní Rut. Cynicky jsem si říkal, že ani ona, myslím matka, jaktěživa nepečovala o dědečka Anšela, a ani táty, když umíral, se nemohla dotknout – a teď přišla řada na ni. Nemoc jako bystrá šelma vydělila ze stáda nejslabší kus a rychle s ním skoncovala; ostatní zvířata poběží dál, oči upřené k obzoru. Tak už to na světě chodí, jenže tak to nebylo, ve skutečnosti jsem se bál, že se jí něco stane. Bál jsem se, co bude se mnou, až tu nebude. V posledních letech jsem s ní vůbec neměl trpělivost. Sotva jsem s ní mluvil pět minut, už jsem ztrácel nervy. Všechno, co říkala, všechny ty její paranoidní dětinské nápady mě dohánějí k šílenství. Jenže teď jsem cítil, že ji ztrácím, a najednou jsem byl plný úzkosti, lítosti, pocitu hořkosti a křivdy.

Doktoři matku pustili z nemocnice a řekli, že to bude dobré, čímž chtěli říct, že už se nedá nic dělat. Navrhli, aby se přestěhovala k nám, ale tentokrát byla proti i Rut. Řekla, že my sami na tom nejsme zrovna nejlíp a ona že se teď stěží dokáže postarat o mne a o Jariva. Tak ty konečně přiznáváš, křičel jsem na ni vyděšeně a se zlomyslnou radostí, že je všechno tak, jak to pořád říkám: že uvnitř rodiny existuje jen ubohé prospěchářství, oportunismus a sobectví a že bráníš toho, koho potřebuješ nejvíc? Ano, řekla Rut klidně, jenže my tady přece mluvíme, Momiku, o něčem, co se dá vyřešit penězi – můj otec nám pomůže, najmeme sestru a ta s ní bude. Prosím tě, Momiku, neztrácej smysl pro proporce, občas přece mezi běžným dilematem a nacistickou selekcí existují ještě mezistupně. Když ti někdo u semaforu vynadá, neznamená to hned novou *Aktion*!

Takhle to řekla, má jemnocitná žena.

Vida, najednou jsi nějak trpělivá. Konečně začínáš reagovat – začínáš ztěžka oddechovat a na všechny strany drobně soptíš. Určitě si myslíš, že se svou zbytečnou povídkou zbytečně váhám, že se z odporu k příběhu samému dávám zdržovat drobnými detaily. Neměla bys mě soudit tak přísně, jenže tobě na tom nesejde. Jsem si jist, že ne, ty se přece taky bráníš proti bolestem jiných. Možná že právě proto se podle tebe postavily vlnolamy.

Jednoho dne někdo zaklepal na dveře a vešla Ajala. Vypadala letně jako vždycky, vlasy rozcuchané a kolem sebe šířila vůni moře a opálení. Rut ji přivítala s mírným, trochu nervózním úsměvem. To je hezké, že ses přišla podívat. Dotkly se jedna druhé. Šel jsem do ložnice a natáhl jsem se, hlava jako by se mi měla rozskočit. Seděly v kuchyni a mluvily šeptem. Takhle si v jidiš šeptala maminka s babičkou Heny a říkala ošklivé věci o tatínkovi. Pak jsem slyšel přicházet Ajalu, a tak jsem se převalil na břicho a zavřel oči. Ajala řekla: „Vstaň a přestaň se už litovat. Jestli se z toho chceš vážně dostat, tak se začni drobet snažit pomoct si sám. Přestaň už všechno kolem sebe otravovat. Ty si všechnu tu dobrotu vůbec nezasloužíš!" Mluvila jako vždycky klidně, s mírným odporem, kvůli kterému jsem mohl vyletět z kůže. „Říkaly jsme si, že by stálo za to, aby sis pronajal pokoj někde jinde," řekla Rut a natočila se ve dveřích bokem (Ajala pokaždé vyplní celé dveře, když v nich stojí). „Tam budeš sám, budeš mít klid a budeš psát. Psát, výmluvy přestanou. Nemůžeš přece takhle trápit sebe i ostatní. I válka trvala jenom šest let, a ty už bojuješ šestatřicet. Už je toho právě dost."

Podíval jsem se na ně. Těla jim jako v pasti uvízla ve dveřích, učiněné kamínky mozaiky. Doufal jsem, že ke mně půjdou a vyspí se se mnou. No a co, jiným mužům se to stalo. A co tak může člověk čekat od druhého? Pouhý dotek. A muž toho s pomocí ženy tolik vyřeší!

Nezáleží na tom, jaké ženy. Hlavní je mít pod sebou ženu. Proto jsou přece taky na světě, ne? Zadíval jsem se na ně a trochu jsem si s tou mozaikou pohrával. – Ajaliny těžké oblé prsy na trochu dlouhém těle Rut. Docela to ušlo. Škoda, že to jde jen v představách. Ajala nosí pořád malinkaté krajkové kalhotky, Rut takové starodávné. Před pár lety jsem vážně uvažoval o tom, že ji poprosím, aby si koupila nějaké sexy, ale věděl jsem, jaký pohled by na mne vrhla. Bylo pod její důstojnost svádět mě něčím jiným než vlastním tělem. Tohle byla vždycky slabá stránka našeho vztahu – nějak se prostě stalo, že jsme zůstali už napořád dvěma šestnáctiletými gymnazisty. Podle mne se s tím už nedá nic dělat. Upřel jsem na Ajalu pohled plný chtíče, ale nestalo se nic – žádný džbánek ani jahoda. Ztratil jsem všecku sílu. Byl jsem odsouzen na doživotí podle Zenonova trestního zákona. A Ajala řekla: „Musíš se rozhodnout. A hned."

Mají pravdu, jako ostatně vždycky. Ženy mají vyvinutější smysl pro život a pro to, co je v životě třeba udělat. Přikrčil jsem se na posteli a přemýšlel. Měl jsem jednu z těch mála jasných chvilek. Najednou jsem pochopil, že vždycky, skoro celý život, jsem se rozhodoval tak, že jsem prostě něco odmítal. Byla to taková potměšilost – pokaždé moc dobře vím, co udělat *nechci,* co mě víc děsí a odpuzuje. A tak pomalu a aniž jsem si to vůbec uvědomil, ve mně ze všech těch negací, odmítání, odporů a bojů vznikl někdo jiný, cizí, koho jsem neměl rád. Rázem jsem všechno pochopil – byl jsem svůj vlastní vězeň. Nechápal jsem, jak se něco takového může stát člověku jako já, který se pořád hledí zkoumat a sám sobě je tím nejpřísnějším kritikem. Jak se jen mohla taková chyba stát? Odhodil jsem přikrývku. Vstal jsem, šel jsem k telefonu a vytočil číslo domů; doufal jsem, že to vezme matka, a ne sestra.

Odpověděla matka. Řekla „haló". Kdo ji neslyšel říkat „haló", ten nic nepochopí. Všechen ten strach v jejím

hlasu. Všechnu tu odevzdanost, která na ni padne v okamžiku, když telefon zazvoní. Haló, pojď, neštěstí, tak už se mnou skoncuj. Už na tebe čekám léta, vím, že přijdeš. Dál už čekat nemůžu. Pojď, světe, ať už je po všem, uhoď mě, rána sama někdy je lehčí než to čekání na ni. Haló.

Ještě párkrát jsem si to její haló, čím dál jasnější a zřetelnější, poslechl. Vzpomněl jsem si, jak se s tatínkem šeptem dohadovali, kdo půjde otevřít, když u nich (jednou za rok) někdo zaklepal. Poslouchal jsem ji. Báli se dokonce i být se mnou. Vždycky se snažili nezdržovat se zbytečně v tom úžasném a samozřejmě zcela iluzorním pásmu, kde by se jim vyplnily všechny naděje. Haló, haló, haló, maminko, to jsem já, to dítě, které jste tak moc chtěli milovat, s radostí a samozřejmě, jenže jste se k němu nedokázali vůbec přiblížit, to aby jediný prudší pohyb na vás neupozornil osud. Haló. Položil jsem sluchátko. Řekl jsem Rut a Ajale, že mají pravdu. Aby mě neopouštěly. Že udělám všechno pro to, abych se z toho nějak dostal. Ještě ten týden jsem s Rut jel a pronajal si v Tel Avivu pokojík. Bez telefonu – chtěl jsem být daleko a zcela odpoután od všeho. V Tel Avivu mám ještě pořád šanci, že jednou v noci přece jen přijde Ajala. Nic víc si nepřeju. Jenže ona nešla. Potřetí a naposled jsem tam napsal příběh, který Anšel Wasserman vyprávěl Němci jménem Neigel.

Moment, jdou ke mně. Ti tři rybáři, co byli na konci vlnolamu. Tělnatí, kníratí, už zdaleka na mne šermují pěstmi. Na mě? Cože? Že se mám klidit? A co jsem vám prosím vás udělal? Smůlu? Já?! Oni se vážně zbláznili. Obličeje mají vzteky celé zkřivené. Nechápu, co mi říkají. Ale tolik rozumím, že mají vztek, v tom nemůže být žádná mýlka. Ale ani mě nenapadne se odsud hnout. Tohle je svobodná země, jasné? Hej, nedotýkejte se mě,

vy idiote! Koukejte odprejsknout! Co to… Pomoc!!! Po-…

Spokojeně si mnou ruce, plivnou na mne do vody a spokojeně se vracejí na své místo na konci vlnolamu. Voda kupodivu vůbec není studená. Venku mi byla mnohem větší zima. Pohybuju se sem tam v mírných vlnách. Jsem zmarněná mořská řasa. Čekám a drobet mám strach. Co jsem se vrátil z Narwie, neodvážil jsem se do moře ani na krok. Ale co to? Rybáři radostně křičí. V měsíčním světle vidím, jak se jim udice prohýbají pod něčím pořádně těžkým. Najednou cítím kolem pasu něco přilnavého a kluzkého. Přilnulo to ke mně a už je to zas pryč. Moře kolem mne vybuchne a zase se uklidní, začne laskat veselé vlnky a hnát je vpřed…

– Nazdar, Neumane.

– Nazdar.

– Jak je ten svět malý!

(8)

Jak to začalo, to Bruno nevěděl. Snad když spal, nebo při vydatné *gjoi* v Severním moři poblíž Orknejí. Zřejmě to bylo tam, protože když odtamtud vypluli podél pobřeží Skotska na jih, začaly už ho drobné vlny očekávání s nesmlouvavou ohleduplností přenášet z jeho místa na straně hejna obrácené ke břehu a jako mlčenliví zřízenci s nosítky ho přemísťovaly kamsi za Yoricka, za stovky jiných ryb v jeho řadě, až ho najednou položily a nechaly ho kdesi v hejnu, kde to neznal a kde slyšel, jak v něm s nebývalou silou pulsuje velký *ning*.

Chvíli plul mlčky. Přizpůsoboval se pomalému mocnému pulsu i novému, děsivému pocitu, který v něm vyvolávaly cizí ryby i nové místo v hejnu. Musel vyvinout značné úsilí, aby ovládl třas, který mu zachvátil ploutve, a aby dokázal zachovávat nový *dolgan*, který ještě dost

dobře nezvládl. Teprve po několika hodinách usilovné plavby se odvážil stočit pohled k otevřenému moři a poprvé od chvíle, co se v gdaňském přístavu ponořil do vody, uviděl Leprika.

Byl to ten největší losos, jakého kdy Bruno spatřil. Dlouhý byl asi tak metr dvacet a vážil právě tolik co Bruno. Byl narůžovělý, mnohem růžovější než ostatní ryby, a nad pravým okem se mu rýsovala jasná růžová skvrna. Jeho pohyby byly úsporné, a přesto plné života a síly. Na konci dolní čelisti mu jako rozhodný vykřičník vystupovala výrazná jizva, tvrdá a narudlá. Bruno bezděky polkl a plul dál. Svaly se mu začaly stahovat. Poslouchal *ning* ve svých uších i uvnitř sebe a cítil, že jeho intenzita trochu poklesla, navíc jako by jej teď doprovázela jakási ozvěna. Plaval rychle, myšlenky mu unikaly do moře a jen pocit, že existuje, v něm nabýval na ostrosti jako obnažená kost v ráně. Ryby kolem něho najednou začaly zpomalovat, a tak zpomalil také. Tělem hejna proudilo cosi podivného. Teď bylo zřejmé, že pulsování nového *ningu* způsobuje další ryba. Bruno si dobře pamatoval na Goroka, který za sebou u Shetlandských ostrovů odvedl vstříc zkáze čtvrtinu hejna. Polekaně zvedl hlavu z vody a hledal Yoricka, ale malého nebylo vidět. Bruno očima horečně pátral na všech stranách a hledal rybu, která se chtěla vzepřít Leprikovu vůdcovství, ale údery nepřicházely od břehu a směrem k otevřenému moři teď byl jen Leprik. Co to mělo znamenat?

Hejno se zastavilo a utvořilo několik kruhů. Ryby rychle dýchaly a dívaly se před sebe, jako kdyby nechtěly nic vidět. Kolem Bruna a Leprika se teď vytvořil menší kruh, kde ryby nebyly, a uvnitř tohoto prostoru zněl nový *ning* plnou silou. Bruno viděl tisíce úst, jak se o překot otevírají a zas zavírají, a za nimi desetitisíce napjatých zelených hřbetních ploutví. On ani Leprik se pořád ještě nehýbali z místa, zůstávali vedle sebe, tělo

vedle těla, a Bruno po očku pozoroval, jak se najednou boční ploutev ryby strašně vyboulila.

Pocítil osten strachu – nový *ning* vycházel z něho! To on Leprika vyzývá! Ale proč? Vždyť si přece vůbec nemyslí, že by hejno dokázal vést lépe než Leprik, ostatně o to ani nestojí! Co je mu po tom? S úžasem se obrátil k Leprikovi, jako by ho prosil o nějaké vysvětlení, a ryba se také pohnula směrem k němu. Kruh ryb se o vlas rozšířil. Bruno s údivem naslouchal svému *ningu* – byl to tlukot rychlý a jistý, ne jako to nezdravé nepravidelné ťukání, které vydával Gorok. Ponořil uši do vody a dlouze se zaposlouchal. Podobalo se to *ningu* Leprikovu, a přece to patřilo jemu. Byl to jeho jediný, patřičný zvuk. Cítil vůči Leprikovi vděčnost, protože bez něho by sám sebe nikdy neuslyšel. V okamžiku před bojem na život a na smrt to byl ten nejméně logický pocit, ale vždyť to přece Leprik ho s sebou vzal a udělal z něho tvůrce vlastního života. Nechápal jenom, proč spolu musí bojo-…

Pak voda zavířila a cosi ji prořízlo. Ti dva se na sebe vrhli jako dva odrazy v zrcadle. Obě lebky se srazily, couvly a znovu se vztekle srazily. Hladké pružné tělo ryby se omotalo kolem Brunových prsou a pasu a mocné ostré zuby se mu zakously do ramene. S bolestivým zasténáním se potopil, setřásl ze sebe Leprika, a jak byl najednou slabý a napůl v mdlobách, potápěl se dál hloub a hloub, až se dostal tam, kde už nebylo ani světlo, kam nepronikly ani rudě zbarvené paprsky. Bruno se podíval na svou ránu v rameni a s hrůzou viděl, jak mu z ní proudem vytéká krev – připadalo mu, že je zelená. Ten úlek ho zachránil. Vyrazil nahoru, uchopil nepřipraveného Leprika a vší silou rybu udeřil pažemi po obou stranách obličeje. Leprik zůstal okamžik bez pohnutí na místě, jako by se nebylo nic stalo, a pak sklouzl pod hladinu a zmizel. Bruno neklidně zakroužil kolem vlastní osy, potom šroubovitým pohybem sjel dolů, svého protivníka

tam však nenašel. Sotva popadaje dech vystoupil na hladinu a v očích se mu zatmělo – Leprik, těžký jako velryba, se na něho vrhl a vší silou mu vrazil do prsou. To Brunovi vyrazilo dech. Krev mu bušila ve spáncích a zalévala mu oči. Bez rozmýšlení skočil dopředu a pažemi slepě tloukl do vzduchu i do vody. Bruno jaktěživ nikoho nebil a vlna násilí, která z něho teď vytryskla a zaplavila celou jeho bytost, ho polekala. Ale ten strach patřil k Brunovi-člověku, zatímco Bruno-ryba se zalykal krví, která se mísila s vodou a vysávala z něho všechnu náruživost. Znovu a znovu se vrhal na Leprika, ovíjeli se navzájem kolem svých těl, kluzcí a vzteklí, směsice ostrých zubů, šrámy působících ostrých ploutví a tiché zuřivosti, zcela tichá, protože ani Bruno neporušil ticho a bojoval mlčky, jako ryba. Neměl ponětí, jak dlouho to trvá, čas odměřoval jen rytmus jejich srážek a palčivá bolest, kterou jim působily rány. Bruno už byl celý roztrhaný – Leprikova kousnutí mu na prsou a po stranách krku vyhloubila ošklivé otvory, viděl však, že i velká ryba pomalu ochabuje, že rány, které mu zasazuje, už začínají postrádat přesnost a celá jako by začínala ztrácet cestu k prameni vlastní životní energie. A v tu chvíli Bruno couvl. V tu chvíli se mu oči rozjasnily a mozek mu zazářil jako perla. Bojuje s Leprikem, protože nemůže žít v davu, dokonce ani v takovém, kde nebylo zlomyslnosti ani nenávisti, ani v rytmu Leprikova *ningu*, nechce však být ani panošem smrti. Leprik se na něho ještě slepě snášel, bojoval, aby udržel svůj vlastní *ning*, vyplivl kousek masa z Brunovy paže, ale to už Bruno couvl. Ryby mu mezi sebou uvolňovaly cestu zvíci jeho těla. Ne, nechce je vést, nechce vést nikoho, nikdo na světě nemá právo vést ty druhé. A jak blízko byl tomu, aby spáchal zločin! Rychle plaval pryč. Jeho *ning* je dost silný na to, aby vystačil smečce o jediném člověku. Je to jeho výlučný, niterný, skrytý jazyk. Jen tak bude moci

říkat „já“, aniž v tom slově bude znít ten plechově dutý zvuk slova „my“. Bruno se vzdálil z kruhů ryb a zastavil se vně hejna. Ztěžka oddechoval. Ryby se otočily a netečně se na něj zadívaly. V té pozici zůstali všichni dlouho. Mezitím se Leprik trochu vzpamatoval. Ozvěna jeho *ningu* sílila a začala doléhat až k Brunovi, už ho však neprostupovala. Hejno se pomalu pohnulo. Dalo se na cestu bez něho a Bruna na jediný, poslední okamžik zachvátil starý strach. Byla to však jen síla zvyku.

Hejno plulo kolem něho. Několik hodin kolem něho pomalu proplouvaly statisíce ryb a on nehybně vyčkával. Znal mezi nimi jen Yoricka, ale brzy v nich přestal vidět jednotlivé ryby a začal je vnímat jako buňky velikého složitého těla, které se od něho oddělilo. Jeho bývalé tělo. Míjel ho všechen jeho kapitál, celý jeho život, všechny vzpomínky a útržky toho, co bylo. Vyčkával tam tak ještě asi hodinu poté, co poslední z hejna propluli kolem něho, to že byl tak zamyšlený a smutný z loučení se svým starým já. Od téhle chvíle všechno, co udělá, co si pomyslí nebo vytvoří, bude právem jeho. Na dalekém obzoru bylo vidět napnuté ploutve. Už velice brzy doplují k velkým vodopádům na řece Spey. Budou skákat tři čtyři metry proti zuřivému proudu, padat do vody a znovu a znovu skákat. Kdo se dostane přes vodopády, ten dopluje celý zesláblý k malému potůčku, kde se před léty narodil. Pár dní budou bok po boku odpočívat, k smrti unavení, bude jich mnohem méně než dřív a budou utýráni až po samou hranici snesitelnosti. Nad nimi už budou kroužit draví ptáci. Voda zčerná stíny ryb. Během několika málo dní jim vyrostou tvrdé hrbolky a další zuby a pak nastanou krvavé boje o samice a území. Kdo přežije, oplodní vejce, která budou nakladena, a hned nato zemře. Bruno věděl, že slabý Yorick se nedostane ani přes vodopády. Leprik se přes ně dostane,

ale bude příliš oslaben na to, aby obstál v bojích s mladšími samci. Za několik hodin bude Spey plná roztrhaných, navzájem propletených zdechlin lososů. Najednou vyrazí na povrch všechna krutost cesty a poznamená jejich těla. Draví ptáci z nich vyklovou všechno zbylé maso.

Bruno zůstal sám. Starý žralok, který plul za hejnem, se uprostřed cesty zastavil. Podíval se na vzdalující se davy ryb a na toho podivného tvora, který kolem sebe šířil pach krve a vypadal na obzvlášť snadnou kořist. Rozhodl se, že si dopřeje obojího. Dychtivě se ponořil a zmizel pod vodou. Úzká rychlá přímka směřující k nic netušícímu Brunovi.

Jenže teď se stalo něco podivného, něco, co se těžko vysvětluje, co vyvolá spoustu zmatku mezi kronikáři moře i mezi konzervativními archiváři tekuté historie. Zčistajasna a bez jakéhokoliv vysvětlení byl totiž žralok obrovskou silou vymrštěn vzhůru, jako kdyby to byla obrovská létající ryba, zoufale a směšně zmítal ploutvemi a supěl dvojhlasně svým groteskním čumákem, připomínajícím hlavu kladivouna, a padal strašně daleko, až na své místo za velkým hejnem.

Ještě chvíli se moře pěnilo. Brunovi se zdálo, že slyší jakýsi podivný zvuk, připomínající tleskání, asi jako když shodíte otravného drzouna ze schodů; malé vlnky, které byly zrovna poblíž místa, odkud byl žralok vymrštěn do vzduchu, ke svému údivu zaslechly něco, co znělo jako vzteklá a mimořádně šťavnatá nadávka, ale raději nevěřily, že vyšla z úst jejich jemné paní. S veselou, neškodnou bujností do sebe vrážely, vyprávěly si různé vlastní verze akce, při níž byl žralok vyplivnut, vzrušeně si povídaly o starých parnících, o tom, jak se orientovat podle letu ptáků, o různých lécích proti mořské nemoci… Zkrátka a dobře změnily téma.

– Tos vyprávěl pěkně, Neumane.

– Snažím se.

– Až na tu nadávku na konci. Víš přece, že já takové věci neříkám.

– To přece klel ten žralok!

– Ten? Ten přece umí sotva pla-… No dobře, teď si vzpomínám. Žraloci kladivouni jsou pověstní sprosťáci.

A po chvilce mlčení jsi dodala:

– Jsi milý. Od té doby ses trochu změnil.

– Budeš poslouchat dál můj příběh?

– Aha, tak přece ses nezměnil.

– No tak, prosím…

– Ale jo, tak vyprávěj. Nedělej si násilí. Já tě beztak neposlouchám… Moment! Tys na něco zapomněl! Na to hlavní jsi zapomněl!

– Já? A co jsem za-…

– Na Bruna! Na ty rány! Vzpomínáš? Moc tě prosím, musíš si vzpo-…

– Ovšem, jak jsem jen mohl zapomenout. Máš pravdu. Tak poslouchej:

Bruno zvolna plaval vodami Severního moře. Patřila mu, kam oko dohlédlo, ale on to nevěděl. Tiskla mu rány, aby nekrvácely. V jejích temných laboratořích se vážně se tvářící ryby namáhaly s vylučováním vlny speciálních látek. Celé bez dechu a zpěněné přibíhaly vlny přivolané až z Kaspického jezera a z Mrtvého moře, když předtím pronikly propastmi kontinentálních jezer, hbitě proklouzly telegrafními proudy podzemních řek a dorazily zesláblé a unavené, aby se na rozkaz své paní zranily a ze svých ran získaly vzácné soli, potřebné k okamžitému uzdravení. Řasy, které se během Brunovy cesty jakoby náhodou nahromadily, se kolem něho na okamžik omotaly, nanesly zázračné dezinfekční látky a pluly si dál, šťastné, že ona má radost. Brunovi zůstaly jen dvě rány. Dvě úzké rány po obou stranách krku,

vlastně ani ne opravdové rány, ale řekněme jakési vstupy, tedy – malá, široce rozevřená ústečka. Zkrátka a dobře žábry.

Bruno zvolna pluje Severním mořem, hlavu teď celou ponořenou ve vodě. Nepotřebuje dýchat vzduch, který přichází zvenčí. Dívá se do propastí – vlny mu už vyčistily čočky očí, takže se teď skvěle hodí k tomu, aby se jimi díval ve vodě – a všechny předměty mu teď připadají zvlněné, barvy se rozbíhají a zlehka stáčejí, odhalují vlákna tisíců jemných krajkovaných růzností tříštěných vlnami hrajícími samy na sebe jako harfa z vodních vláken hrajících v obrovské kolébce udávající rytmus mořskému času a možná i ruka zanechá otisk ve vlně tam kde už není kde nikdy nebyla a možná odnese vlna na okamžik obraz těla odnese ho a vrátí nebo taky ne a obrysy předmětů jsou tiché a měkké a poddávají se klidu vln dřímání moře dýchajícímu zvolna klouzavý spánek na rtech útesů na listech snů moře sestaví konečný účet těch kdo do něho vnikli a těch kdo prošli po jeho břehu a tam se pozvedli věčně se zvedají z vln racci je jich víc než těch kteří se potopili a ti noví jako by byli těžší nasáklí tíhou moře jasní svými krásnými barvami prostírají se všude možně Bruno pluje…

Už neodpovídá. Vlny jsou zcela hladké a jen občas se voda zachvěje s příjemným zahučením. Podívám se dozadu a vidím, že vlnolam už osiřel. Zůstal tam už jen jeden rybář. Vysoký a silný jako maják, jeho cigareta slabě svítí ve tmě. Opatrně, stydlivě kloužu po její tváři. Brzy tu bude ráno, a tak si musíme pospíšit, abych ještě dopověděl, jak skončilo naše setkání na břehu v Narwii, a abych ti taky pověděl o daru, který jsem tam od Bruna dostal, a o rozsudku, který nade mnou vynesl.

Ten povznášející pocit, Bruno… Tuším, jak se ti dmulo srdce a jak ti krev bušila ve spáncích, dovedu si představit, co jsi cítil, když se hejno vydalo na cestu a zanechalo tě samotného coby vítěze. Byls jediný člověk na všech prostorách oceánu. Závidím ti a jsem na tebe hrdý. Vždyť co víc může dělat slabý tvor než rozhodovat o svém osudu? (Dokážu to vyslovit s tak hlubokým vnitřním přesvědčením, že to zní upřímně.) Je to zoufalé rozhodování, protože šance, že se tak něčeho dosáhne, jsou strašně malé, jenže tebe už, Bruno, šance, že se něčeho dosáhne, nezajímají, ty už spadají do jiné dimenze debaty. Do dimenze, kde se jazyka chápe množství a odvažuje lidi na plechové váze: „mého Žida za tvého", „podle svých výpočtů jsem jich zavraždil jen dva a půl miliónu" a podobně. Dokonce i jazyk dvou je už jazykem příliš mnoha, to rozhodující se zřejmě pronáší jazykem jediného. Stal ses lososem. Oprostil ses od všeho přebytečného, co k tobě přilnulo, až se ti podařilo přiložit prst na zraněnou žílu, kudy unikal život. Jádro holé existence, skrytý životní impuls jsi svou cestou proměnil v geometrickou čáru, kterou může oko i prst sledovat na mapě. Víš také, co k tobě cítím, protože kdybych to necítil, nebyl bych přece přišel sem, do Narwie, a nebyl bych si namáhal mozek skoro až po samou hranici šílenství…

A tak tedy ve jménu všeho toho, co se tady v těch posledních vodách mezi námi vytvořilo, žádám po tobě rychlou a okamžitou odpověď – popření něčeho, co jsem právě slyšel z jejích úst. Věty, která jí myslím unikla nechtěně, jako pálivé říhnutí, které jí směřuje z hlubin do tváře a pak přímo do pera, kterým za tebe píšu. Zaznamenal jsem ta slova a pak jsem si je přečetl a užasl jsem: „Bruno, smrtelný, lstivý nepřítel jazyka." A se zlomyslným smíchem dodala: „Bruno nihilista."

Perem, které se ani nezachvěje, tady píšu: Bruno Schulz. Geniální architekt jedinečného jazykového bytí,

tajemství jehož velkého kouzla spočívá v jeho plodnosti, v jeho bohatství, téměř až zahnívajícím přílišnou šťávou slov. Bruno, který dokázal všechno říct deseti různými způsoby, přičemž všechny byly přesné jako střelka kompasu. Don Juan bavící se jazykem s nespoutanou, skoro nemravnou vášní, nejodvážnější cestovatel po místopisu jazyka… Je možné, že ty, Bruno, jsi kdysi dospěl až na samu hranici světa, někam, kde jsi, dokonce i ty, jako blázen pobíhal sem tam po břehu a na žádném ze všech nábřeží jsi nenacházel koráby vhodných slov, které by tě nesly dál, k mlžným obzorům? Je možné, že tím posledním břehem bylo nábřeží města Gdaňsk roku čtyřicet dva? Odpověz ano, nestrpím žádnou vytáčku – když jsi tam tak stál na konci hráze, ztěžka jsi dýchal, byls celý zesláblý a na rtech jsi měl pěnu, a když ses podíval zpátky na ten fantastický místopis, který jsi položil mezi sebe a ostatní živé bytosti – všechny ty točité strže a obrovská skaliska lávy, která jsi jednoduchým perem vytesal do zdí obyčejného školáckého sešitu – usmál ses tenkrát vítězně a s ulehčením, žes nás všechny svedl z cesty? Žes nás za sebou vedl bláznivě točitou zavádějící cestou a jen tak mimochodem, lstí, která nám unikla, jsi zabil sám lidský jazyk?

Neodpovídáš. Ona mlčí taky, jenže tohle není to její obvyklé mlčení – spíš něco jako projev sebeovládání.

Pokládám sešit a pero na břeh, zatížím je kamenem, aby je neodnesl vítr, a nořím se do vody. Ponořím se tam celý, v pálivé soli otevřu oči a pokouším se tě vidět jinak, ve slabém komíhajícím světle, světle vod.

A teď mi řekni – mám tě obvinit ze zrady, zrady svého druhu jedinečné? Smím snad napsat, že z vřelé, voňavé slitiny tvého zoufalství a nadání pro lidský jazyk se zrodil jeden z nejúžasnějších podvodů v dějinách kultury a literatury, jenže my všichni jsme se zmýlili a nepochopili jsme to?

Píšu prstem do vody. To ve jménu téže lsti jsi zúrodnil svým semenem jazyk, že se až nadmul nad veškerou možnou míru? Nadělal mu spoustu tlustých faldů, zdvojnásobil počet jeho krevních oběhů, stvořil mu sedm srdcí, která do něho pumpovala opačné proudy krve, a rozmnožil jeho nervový systém tak, že zešílel chorobnou přecitlivělostí?

S úžasem se dívám do vody: písmena se táhnou na vlnách a nemizí. Píšu dál: A když začalo tohle obrovské sloní tělo jazyka pod tíhou vlastní váhy poklesávat v kolenou, šel jsi snad ještě dál a použil jsi na tu obrovskou zdechlinu svůj talent jako kvasinkový mikrob? Dívám se na písmena ve vodě a čekám, zdali ten podezřelý nápis smaže, ale ona ne. Připíšu tedy ještě: Připouštíš, Bruno, že ses z malíře jazyka stal jeho krutým karikaturistou i karikaturistou sebe sama? A proč? Proč jsi nám to udělal?

„To jsou mi otázky! Chtěl přece najít bohatší svět," povídá najednou ona, a jak to má ve zvyku, zmate mě svým náhlým příchodem, přelétne očima nápis na vodě a hned ho smaže, ale nijak energicky, jen ho honem zabalí do dvou tenkých šátků průhledných vln, odnese mi ho a pak si pluje dál, celá nejistá.

„S tebou se o Brunovi nedá mluvit," řeknu jí přísně, „ty o něm odmítáš vyslechnout byť jen jediné špatné slovo."

„Tím chceš určitě říct, že všechno překrucuju v jeho prospěch," řekne a mrkne na mne záhybem hbité vlny, blyštící se na slunci. „V tomhle s tebou stoprocentně souhlasím, miláčku, protože já se, zlato, nehodlám vzdát práva na to, být slepě zamilovaná, až po uši, abys věděl," řekne, rozprostře závoj modrostříbrné krajkové pěny a pluje vedle mne ke břehu u vesnice, „láskou, která nevidí nedostatky a chyby, která si neklade žádné podmínky, Neumane, o které toho určitě hodně víš... z knih."

A šplíchne mi do úst pořádně slanou vlnku.

Spolkl jsem urážku mlčky. Musel jsem vyjasnit důležitější věci a zbývaly mi s ní už jen hodiny. Narwijský starosta tu noc odjížděl ve svém starém motorovém člunu do Gdaňska a byl ochoten vzít mě s sebou. Nazítří jsem měl být ve Varšavě, odkud jsem měl namířeno do Paříže a pak letadlem domů. Byl jsem ve značné časové tísni, ale nechtěl jsem, aby si toho všimla. Prohodil jsem k ní cosi o krajině, kterou bylo z vody vidět, o jednoduché architektuře budovy kostela v Narwii, o zajímavém stylu domků ve vsi... Byla neklidná. Něco ji tížilo. Trpělivě jsem čekal. Převrátil jsem se naznak a pak jsem plaval a pohvizdoval jsem si jakýsi jednoduchý nápěv, oči upřené na ni.

Pak se ve vodě napnuly průhledné, přilnavé úponky, jakési podivné zhuštěniny, sliny hněvivých rozpaků. Potom se pode mnou najednou vyklenula velikánská vlna, vmžiku ucouvla, a já letěl vzduchem pěkně daleko, ona hned po mém boku.

„Máš pravdu. Máš zatraceně pravdu. Aby tě čert vzal, ty mi pokaždé dokážeš způsobit takovou bolest. On totiž opravdu chtěl zabít jazyk. Chtěl, aby jazyk páchl, aby vyvolával nevolnost svou přeslazeností... tedy..." (Chtěla ho ovšem citovat, aniž bych si toho všiml. Ta bestie! Tenhle citát jsem z jeho knih neznal, ale bylo jasné, že není s to vymyslet si takovou větu sama. A kdoví, kolik set takovýchhle vzácných, nádherných citátů přede mnou ve svých sklepích schovává.)

„Tisíce," opravila mě zlomyslným pousmáním a pokračovala: „Bruno to přece chápal už jako malý chlapec, ze všeho nejvíc netoužil po jiném světě, ale po úplně jiném jazyce, v němž by si ten svět mohl představit, protože už tenkrát, dávno předtím, než přišel ke mně, tušil... věděl, ano..."

„Co tušil? Co věděl?"

Obrací se naznak, vyplivne k nebi menší gejzír a začne kolem mě vzrůstající rychlostí kroužit. Upírám

pohled do vody pod sebou, aby se mi nezatočila hlava. „V drohobyčském ghettu," odříkává a krouží, „měl Bruno zaměstnavatele, esesáka. Jmenoval se Landau. A ten člověk měl nepřítele, taky esesáka. Ten se jmenoval Günther. Jednoho dne Günther Bruna zastřelil a šel k Landauovi a řekl mu, Zabil jsem..." Krouží kolem mne, vytváří strašně hluboký vír, který mě do sebe vtahuje, všechny mé myšlenky do něho unikají a já bez naděje na záchranu klesám do propastí, ještě si stačím pomyslet, že tohle je opravdu jediné možné vysvětlení a že ten tak vnímavý Bruno všechno vytušil mnoho let předtím, než se to stalo. Možná že proto i začal psát, přivykat novému jazyku a nové gramatice. Znal člověka a věděl, slyšel ten zlověstný šepot celá léta předtím, než jej zaslechli ostatní. Vždycky byl tím slabým článkem. Ano, věděl, že jazyk, v němž je možno vyříknout takové věty jako například „Tak jsem ti zabil Žida tak já teď zabiju" atd., jazyk, v němž se taková slovní spojení okamžitě neschovají a nepromění se v jed nebo v dusivou křeč v hrdle toho, kdo je vyslovil, takový jazyk že není jazykem života. Není lidský a není morální, ale je to možná jazyk, který sem před dávnými časy podstrčili nějací zlomyslní zrádci a jehož jediným úděl em je zabíjet.

„Ale nejen jazyk," říká mi chvatně, na půl úst, a já vmžiku zabrzdím uprostřed pádu, zastavím se za skřípotu vln a vyletím vzhůru prudkým studeným gejzírem. „Nejen jazyk..." šeptá mi znovu, nechá mě, abych se chvíli zmítal a kopal do vysokého gejzíru, a pak mě s jedinečnou něhou snáší do svých plodných paží, pokrytých zrnky písku a slunečními záblesky, „celý tenhle svět chtěl Bruno změnit, ano, všechno, co stojí na pravidlech, zvycích a konvencích, všechno, co samou svou podstatou patří ke strnulým, mrtvým sytémům... Kdepak Bruno a nihilista...!" Najednou se zajíkne, s podivným chvatem se ode mne vzdálí, hlavu zdviženou, a zanechává za sebou ve vodě dvě obzvlášť slané brázdy.

V tu chvíli jsem vyskočil a vyřítil se za ní, popadl jsem ji za krk a vztekle jsem šeptal: „*Mesiáše,* okamžitě *Mesiáše,* sem s ním! Jinak..." Vyděšeně se na mne podívala a ustrašeně se usmála. Všechna její namyšlenost byla ta tam tváří v tvář hněvu, který ze mne přímo prýštil. „Dobře, dobře," koktala, „ale pamatuj si, že to ne kvůli té hloupé scéně, ale jen a jen proto, že vím, že ho máš taky tak strašně rád, ano," a rázem, jako když někdo rozlomí krajíc chleba, pode mnou rozevřela dlouhou úzkou propast a já do ní po celou věčnost a půl klesal, až jsem se snesl do hustého temného vodního doupěte a za mračny dávného prachu, který tam vířil, jsem celý zmámený bloumal obrovskými vodními džunglemi, chvátal jsem po stále se větvících stezkách, po obou stranách hustě porostlých skličujícími keři, které nesly velké, ale vyprahlé plody myšlenek, kterých nikdo nikdy nepoužil, obrovskými kapradinami náčrtů, které strnuly na polovině cesty, živými ploty vinné révy, která dala vypučet báchorkám bájných národů, a klestil jsem si cestu průsvitným listovím, tak spletitým, že mě až dusilo, a jak jsem se kolem chvatně rozhlížel, strašným hlasem jsem do vody vzkřikl, že tohle není to důležité, tohle že není ještě *ta kniha,* to autentické dílo, psané ve skutečné velikosti života s jeho skutečnou hloubkou, se vší členitostí a přesností, ten jedinečný lesk geniální epochy, který Bruna v dětství jednoho rozverného jara uchvátil, strašně dlouho předtím, než celý svět začala znetvořovat strnulost smrti...

Vztekle vrčela, křikla na mne „Dooost!" a odhalila přede mnou ostré zelené útesy a prý: „Přestaň už konečně slídit a takhle mě trápit!" A já zas řval: „Pravdu! Chci to, co v tobě nechal *on*! Tu vůni spáleniny! Tu jedinou větu, kterou stačil sám sobě říct ve svém jazyce, větu,

kterou mu nikdo nemůže vzít, nebo aspoň okamžiky, které té geniální větě, kterou nikdy nepochopím, předcházely! To velké tajemství od tebe chci, a pamatuj si, že tentokrát se nespokojím s ničím jiným!"

A ona naříká a odplivuje si, dělá, jako kdyby mě vyvrhovala, pokouší se mi nahnat strach přízraky celých hejn žraloků, které kolem mne vytváří tak, že vraští pokožku, nebo úděsnými zvuky, které zas vyluzuje tak, že po celé délce Gibraltarské úžiny nechutně funí, ale já už nemám co ztratit, rukama i nohama jí zasazuju rány a přes řvoucí vlny na ni křičím: „Tu knihu, ten konečný závěr, esenci našeho bytí!" Ona vzlyká, bije hlavou do skal a drtí je jako skořápky vajec, češe si tělo, že to až bolí, o kostlivce připomínající žebra potopených lodí, strká si do krku dlouhý vodní prst a vyvrhuje na mne záplavu mrtvých ryb, úlomků zpola strávených korábů, a pak se stáhne do sebe a rázem si k tělu přitáhne všechny své vodní šaty i tisíc kalhotek a odhaluje užaslému slunci nahotu zatopených pevnin, vyprahlé pláně zkamenělého jílu, na okamžik všichni plachtíme vzduchem – ryby, raci, sítě, plachetnice, ponorky, utopenci, mušle, starodávné meče pirátů a láhve skrývající poselství trosečníků, kteří na svých pustých ostrovech už dávno zemřeli, a okamžik nato vody s mohutným řevem znovu vybuchnou, zakryjí potopené souše, prach těch nejstarodávnějších památek smísí v bláto, a pomalu proti mně pozvednou obrovský zelený list papíru, osaměle se vznášející v těch nejspodnějších vodních vrstvách pode mnou, na který dopadají ojedinělé paprsky světla, které jako by přicházelo zpod něho, a zářící tisíci vzdušnými bublinkami na okraji, zamyšlený, mnicha připomínající list, zaplavující hejna prchajících ryb vágní sklesloslí, a já nevím kudy kam, vznáším se nad ním, směju se a pláču a slabikuju písmena titulu, hustě spletená ze zelených řas: *MESIÁŠ.*

... Právě o velikonocích, koncem března či počátkem dubna, opouštěl Šloma, syn Tobiášův, vězení, kam ho na zimu zavírali po letních a podzimních výtržnostech a prostopášnostech. Toho roku, kdy se stalo to, o čem se bude vyprávět dále, vyhlédl chlapec Bruno z okna domu, kde bydlel, právě v okamžiku, kdy propuštěný vězeň vycházel z holičského krámku a stanul na prahu náměstí Svaté Trojice. Pohybem ruky pozval Bruno starého přítele k sobě do domu („Nikdo tu není, Šlomo!"), aby se podíval na jeho kresby, vyvěrající z geniální epochy, oné časové prázdnoty v nudě a zvyku. Během těch několika málo úžasných dnů se malému Brunovi podařilo rozbít pomocí štětce těžké železné obruče, které nás svírají, a prorazil cestu záplavě světla, první opojné předzvěsti rozkvětu...

Šloma, propuštěný vězeň, se díval umytý, ostříhaný a voňavý na kresby, které mu jeho mladý vnímavý přítel předložil.

„Dalo by se říci," řekl nakonec Šloma, když si je důkladně prohlédl, *„že svět prošel tvýma rukama, aby se obnovil, aby v nich zlenivěl a svlékl se z kůže jako kouzelná ještěrka. Ó, myslíš si snad,"* pronesl naléhavě, *„že bych byl kradl a páchal tisíce hloupostí, kdyby se svět neopotřeboval a neupadl, kdyby v něm věci nebyly ztratily své pozlátko – daleký odlesk božích rukou? Jak nezoufat, jak neklesat na duchu, když je všechno zamčeno na sedm západů, zazděno nad svým smyslem a všude klepeš jen na cihlu jako na stěnu vězení? Ach, Bruno, měl ses narodit dřív."*

„Tobě, Šlomo," řekl Bruno, *„mohu prozradit tajemství těch kreseb. Již od počátku se mě zmocňovaly pochybnosti, zda jsem opravdu jejich autorem. Někdy mi připadají jako bezděčný plagiát, jako cosi, co mi bylo napovězeno, podstrčeno... Jako by něco cizího použilo mého nadšení pro vlastní, mně neznámé cíle. Musím se*

ti totiž přiznat," dodal Bruno tiše, hledě přitom Šlomovi do očí, *„že jsem našel Autentik..."*

Ano, takhle ke mně promlouval ve své povídce *Geniální epocha* v knize *Sanatorium Na věčnosti.* Co však byl onen „Autentik", to jsem se nikdy nedozvěděl, protože Šloma, syn Tobiášův, otrok vlastních vášní a možná i zbabělec a zrádce, využil příležitosti, která se mu naskytla, a že byl v domě s malým Brunem sám, pohotově ukradl korále služebné Adély, její šaty a střevíce, ty její lakové střevíce, které mu tolik učarovaly. (*„Chápeš nestvůrný cynismus tohoto symbolu na ženské noze, provokaci jejího prostopášného našlapování na těch obmyslných kramflíčcích? Jak bych tě mohl ponechat pod nadvládou tohoto symbolu! Bůh chraň, kdybych to měl učinit..."*)

Ten okamžik jsme ztratili všichni.

Šloma, syn Tobiášův, jsem byl já.

Znovu jsem jím byl.

Na okamžik mě propustili z vězení. A stál jsem *„vymydlený a omlazený, s pečlivě ostřihanou hlavou, na břehu velké prázdné mušle náměstí, přes niž plul nebeský blankyt bez slunce. To velké, čisté náměstí leželo onoho odpoledne jak skleněná báň, jako nový, nezačatý rok. Stál jsem na jeho břehu celý zevšednělý a pohaslý, zasypaný blankytem, a nemohl si dovolit lámat svým rozhodnutím tu dokonalou kouli neopotřebovaného dne."*

Do hebrejštiny to přeložil Joram Brunowski.

Za okny jsem pozoroval malého chlapce s lebkou tak trochu ve tvaru trojúhelníku – široké vysoké čelo, ostrá brada. Zpočátku mi připadalo, že to já se na sebe dívám z některé skleněné tabule, ale pak jsem poznal Bruna, toho úžasného drobného chlapce, věčně zapáleného myšlenkami, které se nesrovnávaly s jeho věkem.

Zavolal na mne: *„Jsme teď sami na celém náměstí, já a ty."* A smutně se usmál a dodal: *„Jak prázdný je dneska svět. Mohli bychom ho znova rozdělit a pojmenovat... Pojď na chvilku ke mně, ukážu ti své výkresy. Nikdo tu není, Momiku!"*

(9)

Sotva jsem opustil kruhový jas náměstí Svaté trojice a vešel do temného průjezdu Brunova domu, začalo se náměstí rychle plnit lidmi a mně připadalo, jako bych byl svým příchodem dal znamení, že má začít představení s mnoha účinkujícími.

„Podívej," řekl mi Bruno, stojící u okna, „jsou tu všichni."

A opravdu, všichni lidé z města, všichni naši známí a Brunovi příbuzní, žáci z jeho třídy, profesoři z gymnázia, mezi nimiž vynikali oba profesoři kreslení – dlouhán Chaszónstowski a nevysoký Adolf Arendt, šířící na všechny strany esoterické úsměvy a příjemnou vůni tajemství. Zahlédli jsme i bláznivou Tluji, tu Tluji, která často přebývala v zahradě plné kopřiv, kde spala na posteli, která měla jen tři nohy, mezi hromadami smetí; byl tu i strýc Jeroným, vysoký, s orlím nosem a hrůzu nahánějícíma očima. Strýc Jeroným, který od té doby, co mu prozřetelnost jemně vzala z rukou kormidlo lodi bytí, nevycházel z ložnice. Sedal tam, zasmušilý a nasupený, každým dnem zarůstající čím dál fantastičtější kožešinou a vedoucí mlčenlivý boj plný nenávisti s obrovským, jako patriarcha zasmušilým lvem, skrývajícím se mezi palmami na obrovském gobelínu pokrývajícím celou stěnu v pokoji strýce a zakřiknuté tety Reticie. Byli tam úplně všichni – sousedi, jejich děti i jejich psi, vyzdobeni slavnostními stužkami, malá hlučná skupinka učňů z rodinného obchodu s látkami Henrietta, kteří se jako obvykle drželi v patách hezké služebné Adéle, vykrače-

jící si v nových lakových střevících, dřímající i v chůzi, rty lehce pootevřené ke zbloudilému polibku, blůzu porozhalenou…

„Co se to děje?" zeptal jsem se Bruna, „co to tu všichni slaví?"

„Mesiáše," odpověděl chlapec a naznačil chvatně rukou před okenní tabulí jakési magické znamení.

Záře na náměstí sílila, už se tam nebylo možné dívat, aniž člověk oslepl. Lidé tam venku jako by byli prozařováni zevnitř, střídavě se zalévali září a zase temněli, jako by byli všichni spojeni s jediným zdrojem síly, která dosud nebyla náležitě připravena.

Když jsem se podíval na Bruna, nepochyboval jsem, že tím zdrojem síly je on – na čele, na jeho věk příliš širokém, mu vystupovaly žíly jako pláty příliš rozpálených kamen. Obličej mu co chvíli vzplanul silně rudým světlem a vzápětí zas silně zbledl. Avšak zároveň se změnami vynakládané energie v něm probíhala i změna jiná, kterou jsem zprvu nechápal – mezi jednotlivými vzplanutími a ochabováním totiž Bruno chvátal vpřed i zpátky také *v čase.* Hned to byl dospělý člověk, plný energie, sálající obrovskou silou, a hned se zas vstřebával do podoby citlivého, živého dítěte, snažícího se sevřít vlastní přílišnost ubohými obručemi těla, a potom… Ale co se to děje? On vám se vrací ještě dál, až k baculatým tvarům malého děcka, k hebkosti…

„Bruno!" vykřikl jsem, „ovládej se přece!"

Podíval se na mne, v závrati toho střídání času celý zářil světly všech barev spektra, slabě se na mne usmál a pokrčil rameny na znamení, že už nemůže nic dělat.

V tu chvíli vstoupil na náměstí Mesiáš. Přijížděl od Samburské ulice, nalevo od našeho okna, po úzké cestě mezi kostelem a domem, kde bydlel Bruno. Přijížděl, jak se slušelo, na malém šedém oslíku, zašpiněném nekonečným putováním. Na konci náměstí oba zastavili

a Mesiáš z oslíka sestoupil. Vrhl na Bruna jediný pohled a ten mu odpověděl na souhlas lehkým pohybem hlavy. Ta výměna pohledů byla natolik intimní, že dokonce ani já, který jsem stál vedle Bruna, jsem nezahlédl Mesiášův obličej. Ale zato jsem zřetelně viděl, jak láskyplně plácl rozevřenou dlaní oslíka po hřbetě, to aby ho pobídl, aby šel dál. A v tu chvíli se stalo něco podivného. Mesiáš sám ustoupil a byl ten tam.

S nepředstavitelným zklamáním jsem se podíval na Bruna, ale ten se jen usmál a očima mi naznačil, abych se díval na náměstí. Osel tam procházel mezi lidmi, ale nikdo si ho nevšímal. Osli byli na náměstí i v ulicích města zjevem příliš častým. Ale všude, kde oslík svou krátkou ohářkou zamával, se najednou začalo něco dít. Lidé jako by na okamžik strnuli na místě a pak procitli a šli dál jeden vedle druhého a povídali si s přáteli. Ale hned bylo jasné, že vlákna, která je spojovala, se přerušila – na tváři těch, na něž oslík ohářkou zamával, se začal zračit úžas a zmatek. Užasle se dívali jeden na druhého, jako by se viděli poprvé. Jazyk se jim v ústech vzpříčoval. Zdálo se, že se dusí, že si nemohou vzpomenout ani na to, jak se má dýchat. I jejich kroky byly mnohem pomalejší – všude bylo vidět klopýtající nohy a podklesávající kolena. Pohyby byly najednou strašně váhavé a tak trochu křečovité. Lidé se rozhlíželi kolem, jako by prosili o pomoc, ale nedokázali pronést jediné zřetelné slovo, z hrdla jim vycházely jen nejasné zvířecí skřeky. Oslík si pomalu vykračoval dál. Polovina kulatého náměstí už byla očarována kyvadlem jeho ocasu, zatímco ta druhá ještě necítila nic. Na jedné straně bylo jen mlčení, pomalé křečovité pohyby a zmatené procitání, na druhé život pokračoval s hlučným veselím. Náměstí vypadalo jako člověk, který má polovinu tváře ochrnutou, zatímco ta druhá se oddává vysilující mimice.

„Zapomínají," zářil Bruno, „oni vážně zapomínají!"

„Co zapomínají?" zeptal jsem se s úzkostí, ale už jsem to začínal tušit.

„Všechno," odtušil chlapec a obrovským vzrušením se v ústech kousal do tváří. „Všechno – jazyk, kterým mluvili, své lásky, chvíli, která už minula... Podívej!"

Celé náměstí teď tanulo v pomalém, unaveném tanci. Osel, jehož práce byla u konce, tu zářící skleněnou nádobu opouštěl, jen na okamžik se zdržel na jejím okraji, a ještě než zmizel dál v ulici mezi dvěma řadami tísnících se domů, s podivným oslím veselím jedinkrát dlouze zahýkal.

Jeho zahýkání jako by bylo znamením – lidé znovu ožili a já si zhluboka oddechl. Kulaté náměstí v tu chvíli vypadalo jako dítě, které se právě narodilo, a to zahýkání jako by bylo jeho prvním výkřikem. Ale moje radost byla rázem ta tam. Díval jsem se před sebe a věděl jsem, že to, co vidím, nechápu, že se tu přede mnou odehrává scéna šálivá, šálivá v tom nejhlubším slova smyslu. Jenže kdo ji uchystal? A proč?

„Tatínek a maminka," pošeptal mi Bruno, „podívej se na mého tatínka a maminku."

Jeho mrtvý otec a matka. Jeho otec se zachmuřenou asketickou hlavou proroka, věčně ponořený do vlastních představ, se najednou probral a podíval se na svou ženu, kulaťoučkou Henriettu, které všichni láskyplně říkali Ponček. Něco jí chtěl říct, ale jako všichni na náměstí ani on nebyl s to pronést jediné slovo.

„Ne, takhle ne," šeptal zdálky Bruno s horečným vzrušením, „slovy ne, to přece..."

I oni to vycítili, a nejen oni. Dole na náměstí byla slova najednou zbytečná jako primitivní nástroje. Němé pocity se začaly v Brunových rodičích nebezpečně zhušťovat, neměly však, kudy by vyšly ven. V obličejích se jim objevil úpěnlivý výraz tísně, zapřísahání, vzájemné

vášně a posléze hrůzy a zmaru. Chopili se za ruce, na okamžik se vymanili ze zmatku na náměstí a pokusili se proklestit si cestu společně. Matčina ňadra se roztouženě zvedla a svým pohybem naznačovala nedokončený verš zapomenuté písně; z otcova mozku jakýmsi nepochopitelným způsobem vyzařovaly šílené vize, odrazy jeho zmatené duše a výkřiky žadonící o pomoc a porozumění. Ale bylo zřejmé, že tentokrát není v Henriettiných silách, aby mu pomohla. Bezmocně se usmívala a pomalu ustupovala, přičemž omluvně kývala rukou, až zmizela v davu. Zároveň – všiml jsem si toho dobře, přestože jsem byl tak daleko – se se stenem přetrhlo neviditelné vlákno, které je kdysi zřejmě spojovalo.

„Jaktěživ si navzájem doopravdy nerozuměli," řekl Bruno smutně a sklopil hlavu. Ale na druhé straně náměstí, vedle sochy Adama Mickiewicze, se dělo něco veselejšího. Edík, mladý muž, mrzák, který s mistrovskou zručností zvedal polovinu svého těla na berlích, se konečně tváří v tvář setkal se svou milovanou služebnou Adélou. Podsaditý Edík, většinu dne vězněný doma krutými rodiči, kteří mu v noci zabavovali berle; Edík, který se noc co noc jako pes vlekl k Adélinu zavřenému oknu, tiskl k okenní tabuli svou znetvořenou tvář a díval se na krásnou služebnou, jak hluboce spí, celá obnažená, nahá, a jak se na ni vrhají zástupy štěnic, když tam tak bloumá pustinami spánku... Uviděl ji a ona, aniž otevřela oči, uviděla jeho. Krátce mezi nimi vzplanula jiskřička a projelo jimi spěšné zachvění, které drobet odstrčilo okolostojící. A oni tam stáli, dívali se jeden na druhého a Adéliny oči se na jediný okamžik otevřely – tenká bělavá blanka jako na oku papouška, která je věčně skrývala, se na okamžik poodhrnula a následoval světelný záblesk, který jako by způsobila hořčíková žárovka fotografického přístroje. Nahlédla mu až do hloubi duše a beze zbytku pochopila nesmírnost tragédie jeho

okleštěného bytí. Rázem pochopila, že noc co noc postává za jejím oknem, a vycítila, jak se zástupy štěnic mění v prsty jeho vášně mezi jejími stehny. Poddala se bolestivé i příjemné křeči a dovolila mu, aby ji v myšlenkách poprvé políbil. Pronikavá, purpurová červeň jí zalila celé tělo, když si uvědomila, že se vůbec nepohnul z místa, že její rty jsou dál poodchýlené a zasněné, a přesto že se jí dostalo polibku, polibku divokého a tak vášnivého, že takový už nikdy nepozná…

„Co se to tam děje?" naléhal jsem, „co jim to děláš, Bruno?"

Podíval se na mne s lehkým zklamáním. „Copak ty to nevíš? Ty to nechápeš? Přišel Mesiáš. Můj Mesiáš. A oni zapomínají. Už jim není k ničemu nic z toho, co uspokojovalo potřeby toho žalostného podvodu jejich předchozího života. Mají jen to, co mají právě teď – a to je přece až až," řekl a zdviženým obočím naznačil lehký pohyb směrem k Edíkovi a Adéle, kteří, přestože stáli uprostřed mohutného davu, se z něho už začínali vyčleňovat, obklopeni tenkými vlákny světla. „Stávají se z nich umělci, Šlomo, velicí tvůrci! Velcí jako člověk sám!"

„Umělci? Já tady vidím jen ubožáky, na které se sesypal jejich vlastní svět!"

„To jen proto, že ještě přesně nechápou, co se po nich vlastně chce a čeho teď jsou schopni," uklidňoval mě Bruno a jako rybka plul místností, vesele mrskal ocáskem, převracel se naznak a zase stál na nohou vedle mne: „Tvoření v tom nejplnějším slova smyslu! S veškerou jeho naléhavostí! Ach, Šlomo, geniální epocha, o které jsme pořád snili, já ve svém psaní a ty ve svém vězení, je tady! I ty záhy pochopíš, že všechny ty tisíce let existence, které mu předcházely, byly jen ubohé skici, prvotní váhavé pokusy evoluce…"

Na náměstí se skupinky rozdělovaly na jednotlivé prvky, členové rodin se rozcházeli, užaslí a s chvilkovým

intenzívním pocitem lítosti, aniž chápali, proč už je nic nedrží pohromadě a že je možná nikdy nic nedrželo. Dva vážení profesoři kreslení, zabraní do živého hovoru o skvělém básníku Jachimowiczovi, umlkli uprostřed věty. Jejich ruce ještě ve vzduchu črtaly spletitá schémata argumentů, ale to už v nich pec, tavící jejich nadšení ve slova, vyhasla. Stáli si tváří v tvář, s údivem pohlíželi na vlastní ruce, které se ještě zmítaly, a pak se bez lítosti vydali každý po svém. Přitom se pokoušeli z posledních sil myšlení rozpomenout, jak se jen mohli tolik vzrušovat všemi těmi strnulými slovy a strnulými verši.

„Nemají literaturu," zářil Bruno, „nemají vědu, náboženství, tradici, dokonce i Edík a Adéla už na sebe zapomněli…"

Měl pravdu, ti dva už se od sebe vzdalovali každý na opačný konec náměstí a na jejich tváři nebyla ani troška žalu. „Není stesk po tom, co bylo," vedl si dál svou Bruno, „je jen touha po tom, co bude, neexistují nesmrtelná díla, neexistují věčné hodnoty kromě tvoření samotného, ale to není vůbec hodnota, ale biologický pud, právě tak silný jako kterýkoliv jiný. Podívej se na ně, Šlomo – nepamatují si nic, co předcházelo tomuhle okamžiku, jenže ten okamžik ve světě tohohle náměstí se nerovná jedinému úderu kostelního zvonu. Je to, abych tak řekl, krystal času, který obsáhne přesně jednu zkušenost, a ta může trvat rok nebo třeba jen vteřinu, ano, můj milý Šlomo…" pokračoval Bruno; teď vypadal ve všem všudy jako ryba, jak si tak s požitkem plul na zeleném listu papíru nasáklém vodou, který se pod námi vznášel v propasti. „Tohle jsou lidé bez vzpomínek, duše prvotřídní, které k tomu, aby mohly dál existovat, si musí každým okamžikem znovu vytvářet jazyk, lásky i příští okamžik a s nekonečnou námahou křehkou nití spojovat vztahy, které se vzápětí zpřetrhají…"

„Ale to je přece kruté, Bruno, strašně kruté!" křičel jsem a zalykal jsem se vodou, najednou plný úzkosti. „Tohle přece nemůžeš lidem udělat! Všichni nejsou z lás-... z takové primitivní látky! Mezi námi je i pár takových, kteří opravdu potřebují určitý řád, zákony, pravidelno-... Bože můj, podívej se tamhle!"

Na kraji náměstí vedle poštovní schránky, právě tam, kde nenasytní mravenci zapomnění rychle a účinně oddělovali poslední vlákna minulosti od právě uplývající chvíle, stál Brunův starý strýc Jeroným. Podstupoval zřejmě hroznou zkoušku; změny, které s sebou přinášela nová doba, vystavovaly této zkoušce jeho křehké bytí. Celý se chvěl. Potil se a ztěžka dýchal. Teta Reticie se na něho zoufale dívala a neodvažovala se ho dotknout. Pod jeho elegantními šaty byly patrné podivné výstupky, které se objevovaly hned tu, hned onde. Bylo zřejmé, že nikdo nechápe, co se to děje, snad ani sám strýc ne. Ztěžka se opíral o poštovní schránku (která uvnitř taky jen vřela, to jak se v ní rozkládaly na jednotlivé prvky všechny dopisy, slova a pocity zachycené v písmu, všechny poslané ještě před touhle revolucí) a se zavřenýma očima a zmučeným obličejem naslouchal bouřlivé debatě, probíhající v něm samém.

A pak se stalo něco, co náš ubohý jazyk nemůže přesně zachytit, může podat jen suchý a bezbarvý zápis té věci. Ze strýcova zkoušeného těla totiž najednou zazněl slabý zvuk exploze a hluboké oddechnutí, jako by se někomu ulehčilo, a rázem bylo nade vši pochybnost jasné, že teď jsou ze strýce *dva*. Že vleklý boj mezi ním a starým lvem vyvedeným na gobelínu teď náhle končí jakousi dohodou, nečekanou, avšak výhodnou pro oba, a že se jim konečně podařilo skoncovat spojenými silami s nepřátelstvím, které je léta dusilo, a za cenu menšího ústupku ze strýcovy strany – svolil totiž s tím, že se uvnitř těla trochu zmenší a uvolní něco místa lvu –

mohli od této chvíle vést oba snesitelný a možná i příjemný život ve dvou.

Ano, hned bylo zřejmé, že se k sobě dobře hodí. Že celý ten dlouhý a zuřivý boj mezi nimi – kdy se lev chycený v gobelínu vztyčoval na zadních tlapách a z jeho hrdla se dral temný řev, zatímco strýc před ním propukal v řev připomínající psí štěkot – ve skutečnosti jen zakrýval silnou přitažlivost a zoufalou touhu, která spojovala ta dvě osamělá uvězněná srdce, příliš hrdá na to, aby to přiznala. A teta Reticie, která si při jídle vždycky hleděla sednout mezi strýce a ložnici, podléhající moci gobelínu, ta teta Reticie, kterou jsem měl rád a v níž každý viděl mohutnou přehradu rozumovosti oddělující dvě rozbouřená jezera šílenství, teď byla odhalena v celé své malicherné, fanatické ubohosti a všem bylo rázem jasné, že její existence má smysl, jenom když ztělesňuje stará pojetí „pořádku", klidu v tom jeho nejubožejším slova smyslu, a opravdu, teď když ztratila smysl života... Ne, nemohl jsem se dál dívat, co se to s ní u té červené schránky na dopisy děje... a teď, Bože, na dlažbě náměstí...

„Už se můžeš dívat," řekl s jistým uspokojením Bruno, „už je s ní konec."

A když jsem odmítl vzhlédnout, zašeptal mi Bruno, aby mě utěšil: „Lidé jako teta Reticie jsou přece, Šlomo, ty duše horší kvality, jak jsem se o nich zmiňoval, takoví, co existují jenom jako druhořadé nástroje bytí a žijí z tvůrčího napětí většiny lidí, kteří jsou určitě původní. Opodstatnění jejich existence spočívá jenom v tom, že nám nepřestávají věčně připomínat strašná nebezpečí, která nám hrozí, když oni sami tu nebudou... Ach, Šlomo, z toho, jak se tváříš, vidím, že tě tohle všechno strašně děsí... že je ti to hrozně cizí... A přece právě v tomhle je šance nás všech začít znovu žít, tak, jak to chápeme ty a já, protože jinak jsme jen kamenné sochy, od narození

do smrti chycené v pasti, a nemáme tu nejmenší naději vymanit se ze skály, v níž nás jen v náznacích vytvaroval moudrý, ale možná ne geniální sochař, nebo snad geniální, ale určitě ne soucitný. A Mesiáš, Šlomo, nás volá ke svobodě, propouští nás z pasti kamene, nechává nás vznášet se jako nic nevážící útržky papíru prostorem náměstí, kde si co chvíli zřídíme nový život a letmým setkáním dvou napíšeme celé eposy, vždyť tobě je přece právě tak jako mně jasné, že všechny ostatní cesty vedou k fiasku, k porážce a vězení, k té staré kultuře trpící elefantiázou…"

Mlčel jsem. Byl jsem otřesen jeho úžasným sebevědomím a pýchou, s níž si myslel, že všichni uvažují jako on. Ne že bych s ním do jisté míry nesouhlasil, ale takovéhle radikální převraty je třeba jaksepatří opatrně promyslet, naplánovat je, dát jim určitý základ a systém. Zalétl jsem pohledem k chudince tetě Reticii a znova jsem se zachvěl. Radši se nedívat! Tak krutý konec přece mohl potkat i jiné. Mimochodem, úmyslně říkám „konec" a ne „smrt", poněvadž to, co se vážené tetě stalo, bylo těžké za „smrt" označit. Vedle červené schránky na dopisy spočívala na kamenné dlažbě náměstí bez ladu a skladu podivná hromádka čehosi, co připomínalo nejspíš tak piliny – byla to zaručeně hmatatelná sedlina všech těch přídavných jmen, sloves a časů, kterým teta sloužila za spojnici. Studená, lhostejná hromádka. „Jako byla za živa," usměje se Bruno, poslouchá totiž všechny mé myšlenky, „ona opravdu není mrtvá, Šlomo, protože nikdy doopravdy nežila, nežila tak, jak to chápeme… a tak dále. Jistě jsi mě ani na okamžik nepodezíral, že zabiju člověka jen proto, abych udělal jiné lidi šťastnými?"

Hněvivě jsem se od něj odvrátil. Náměstí teď zachvátilo nové mrazení. Zdálo se, že ztratilo něco té hrůzy a děsu, jimiž se vyznačoval počátek nového věku. Tak jako to bývá s lesy, které shořely na prach, začaly i tady

vítězit síly života a první zelené lístečky už vyrážely – rodiny se skutečně úplně rozdělily a jejich průsvitné provazce ležely v klubcích po celém náměstí, ale to už se zas na okamžik vytvářely rodiny nové, sestávající někdy z jediného člověka, který tak překvapivě našel štěstí, jaké nepoznal se ženou a dětmi. Nová přátelství zrála mezi lidmi, o nichž by nikoho jaktěživ nenapadlo, že mají něco společného. Tak milý Adolf Arendt, ten malý profesor kreslení, zcela propadl vztahu (podle mého soudu trapnému) s bláznivou Tlují a nad jejich hlavami se jako rozvětvené parohy splétaly úžasné možnosti jejich představ a bláznovství. Brunův mrtvý otec konečně uskutečnil svou dávnou velkou touhu a jako veliký pták se vznášel nad náměstím i nad celým městem. Totiž ne že by se mu byly nohy odpoutaly od země, to ne, ale všem, kdo tomu chtěli uvěřit, bylo jasné, že ten člověk je létáním přímo nabit.

Nejpodivuhodnější na tom všem, co se přede mnou odehrávalo, bylo, že se to dělo v naprostém tichu, neznesvěceno slovy. Přesto náměstí kypělo šepotem a sluchem postřehnutelnými zhuštěninami vjemových výparů, které tu pro zoufalou nemohoucnost našeho jazyka nemůžu vylíčit. Můžu říct jenom tolik – tak jako slepec je obdařen vyvinutým sluchem, který má jeho vadu vyrovnávat, začaly nyní tyhle němé esence, postrádající jméno i slova, předvádět své nejskrytější výrazy a lidé na nové podněty okamžitě odpověděli s dosud nepoznaným instinktem. Zřejmě docházelo i k rychlým mutacím smyslového vnímání. Všechno tanulo v těch nových úchvatných snahách. „Tak teď už chápeš?" zeptal se Bruno klidně. „Všichni jsou umělci."

A opravdu, je třeba říci, že s výjimkou tety Reticie a několika dalších případů proběhla revoluce bez obětí. Zdálo se, že lidé jsou šťastnější a plnější života než dřív. Krev jim v tepnách šuměla jako víno, slyšel jsem ji do-

konce zpívat. Pokožka lidí se leskla a jako by ji něco zevnitř mírně ozařovalo. Na každém kroku muži a ženy s úžasem i potěšením naslouchali vlastnímu *ningu* a souhlasně, šťastně pokyvovali hlavami. Skutečnost, že existují, jim rázem připadala jaksi hmatatelnější, tak jako kdysi jejich vyčerpání a slabost. Život sám teď byl pronikavým, dráždivým potěšením. Vedle schránky na dopisy stál strýc Jeroným a hladil si dlaní svůj krásný knír. Jinde bylo vidět muže a ženy, kteří nacházeli potěšení v nádherné vášni, ta však ty kolem ani v nejmenším neuváděla do rozpaků (já sám jsem se raději díval jinam).

„Ale Bruno," řekl jsem zmateně, „ty nám tu nabízíš svět, který bude žít jen tvořivou vášní. Cožpak v takovém světě nebude opravdu myšlenka na zabití možná?"

Drobounký chlapec ke mně pozvedá planoucí černé oči. Pluje po listu papíru mezi řasami, jako kdyby se procházel zahradou. Malí ráčci poustevníci před ním chvátají do husté spleti písmen, aby se tam uhnízdili, mořské sasanky ho vzývají pažemi Madony.

„Řek-ně-me," protáhne Bruno zpěvavě, „řekněme, že v případě nějaké deformace se taková myšlenka skutečně vyskytne, pak je ale přece nad veškerou pochybnost jasné, že se nebude moci uskutečnit ani v myšlenkách toho dotyčného. Nebude jí ani moci porozumět, nebude ji schopen pochopit, Šlomo! Bude to pro něj jen vágní, pomíjivý pocit úzkosti, protože bude zcela odporovat tomu nejzákladnějšímu přikázání jeho života. A nejen myšlenka na zabití, můj milý Šlomo, ne – i každá myšlenka, která má v sobě špetku hořkého koření slabosti, strnulosti, zkázy a strachu. Takovýmhle myšlenkám nebude nikdo rozumět, tak jako v tom starém světě člověk nemohl doopravdy pochopit, když přišla řeč na člověka, který vstal z mrtvých, nebo na čas, který začal najednou plynout obráceně. Já tady s tebou přece, Šlomo, mluvím

o docela jiném životě, o příští etapě ve vývoji lidstva… Vždyť jsme se dohodli, že si svět rozdělíme, že ho znovu pojmenujeme. Nebo toho teď snad lituješ, Šlomo, a zase si vybereš tu snadnou cestu? Díváš se na Adéliny blýskavé střevíce a zase se chceš vrátit do svého vězení?"

Podíval se na mne a očima mě zaprísahal.

Připomínám si v duchu rozhodující argumenty proti jeho marným myšlenkám – tak třeba jak obstojí v takovém světě právo a spravedlnost, rozvinutá systematická věda, a co politika a mezistátní smlouvy, vojska a policie, a co…

Ale myšlenky mi rázem ochabnou a na mne padne smutek. Všechno to přece ztroskotalo, zklamalo to tak… tak zabijácky, a na světě není síly, která by zabránila, aby to neposloužilo jako nástroj těch nejstrašnějších věcí. Znamenali snad, ptal jsem se vztekle sám sebe, Roosevelt a Churchill „dobro"? Proti zlu jsme postavili své tanky, letadla a ponorky. Jiné zlo. Zcela jsem propadl úzkosti. Chtěl jsem vylézt z moře, jít domů a zapomenout, že jsem tu vůbec kdy byl a kladl tyhle otázky. Ale neměl jsem v sobě ani tolik síly, abych pohnul prstem. Zase mě zklamou. Ponořil jsem čelo do vody. Není možné, aby tohle byl náš věčný úděl, Bruno se musí mýlit. „Řekni mi, prosím," ptám se ho a marně se snažím, aby to znělo bezstarostně a pichlavě, „proč si myslíš, že ty osamělé útržky papíru, které se vznášejí ve vzduchu, se vůbec budou chtít spojit, rozmlouvat a tvořit? Co jim brání v tom, aby se prostě snesly na dlažbu náměstí nebo si jen tak nevědomě poletovaly vzduchem? Řekni, Bruno!"

„Tys mě vůbec nepochopil," povídá smutně chlapec, povídá ryba, a pomalu a se zjevným zklamáním mi vysvětluje, co jsem měl pochopit už dávno. „Jsou to všichni lidé, a tedy tvůrci. To je jejich úděl. Je jim to dáno samou jejich podstatou, tvořit svůj vlastní život, lásku, nenávist, svobodu i poezii. Všichni jsme umělci, Šlomo,

to jen několik z nás na to zapomnělo a jiní o tom radši nechtějí nic vědět, to že cítí jakýsi podivný strach, který já vůbec nechápu. Jsou takoví, kteří to chápou až na prahu smrti, a jiní – jako jistá teta, o které se z úcty k zesnulým nebudu zmiňovat jménem – kteří to nepochopí ani pak…"

„A co my, básníci, malíři, hudebníci a spisovatelé?"

„Ach, Šlomo, ve srovnání se skutečným, přirozeným uměním jsou literatura a hudba jen řemeslo, náhodná nápodoba, povrchní vykladačství, nemám-li říct ubohý plagiát, postrádající fantazii i talent…"

„Když je to tak," zeptal jsem se ho velice opatrně, abych mu nezpůsobil příliš bolesti, „co tedy myslíš, jak jsme mohli v tom našem světě žít dál po jisté záležitosti, o které jsme slyšeli a která se připisuje jistému muži, kterého ještě neznáš, ale možná jsi už na něho zapomněl, který zastřelil jednoho Žida, jen aby dopálil svého soka, a řekl mu…" „Už jsem ti přece říkal," přerušil mě hned Bruno, vzrušeně mávaje ploutví a nechtěl mě dál poslouchat, „už třikrát jsem ti přece říkal, že takovéhle věci se v té prohnilé kultuře mohly a dokonce musely dít." Párkrát zakroužil kolem vlastní osy, ponořil se do hlubin a pak se zase přede mnou vynořil, přičemž mu ocas sloužil za kormidlo jako spermii plné života. „Teď všichni pochopí," řekl, „že ten, kdo zabije jednoho člověka, tak zničí jedinečné idiosynkratické umělecké dílo, které už nikdy nebude možno rekonstruovat… Celou mytologii, nekonečnou geniální epochu…"

Najednou se odmlčel a vrhl na mne podezíravý pohled. Snad se v duchu ptal, zdali to, co jsem vyprávěl, nějak souvisí s ním. Drobný obličej mu střídavě kolísal mezi zevnějškem chlapce a ryby. Oči mi na okamžik oslepil matoucí záblesk, blýskavá šupina střevíce či kolem plující ryby, Adélina střevíčku či záhybu blyštivé vlny, vyslané ke mně, aby odvedla mou pozornost,

a když jsem se zase podíval, viděl jsem, že Bruno má záchvat strašného chvění a třesu, během něhož se neustále smršťuje, ani ne tak co do velikosti jako spíš co do podstaty, co do bytí, které bylo najednou jaksi éteričtější, holé, tak nějak staženější, ne v obvyklém slova smyslu, ale v tom, který jsme Bruno a já…

Na okamžik zas přede mnou nabyl konkrétní podoby – polovina obličeje, skulina úst, jedno oko a pulsující žábra. Se strašným úsměvem řekl: „V našem novém světě, Šlomo, bude i smrt výlučným vlastnictvím člověka. Když bude někdo chtít zemřít, postačí, když své duši zašeptá tajné heslo, které dokáže vmžiku rozložit genetický kód jeho jedinečné existence, tajemství skutečné podstaty jedince, a nebude už žádná davová smrt, Šlomo, tak jako nebude davový život!"

„Počkej!" vykřikl jsem polekaně, „teď mě přece nesmíš opustit! Teď, když jsi mě nakazil takovýmihle nesnesitelnými touhami! Teď mě přece nenecháš samotného!"

„Vždycky můžeš udělat to, co já," řekl. „Jít se mnou, nebo si vybrat vlastní cestu."

„Bruno," zasténal jsem, „já jsem tě podvedl. Jsem slaboch… Mám povahu vězně… Já měl ta svá pouta rád… Ano, Bruno, strašně se před tebou stydím, přiznávám to – jsem zrádce a zbabělec… Dívám se na věci právě tak uboze jako Reticie… Teď víš všechno… Já se nenarodil pro geniální epochu… Kdyby tu byl Adélin blyštivý střevíc, využil bych příležitosti, ukradl ho a utekl od tebe jako kdysi… jako pokaždé… Pomoz mi, zůstaň se mnou… Bojím se, Bruno!"

Najednou sebou mrskl, vypjal své tenké tělo tak, že nabylo určité podoby, a obrovská síla ho s hlasitým hvízdotem vsávala kamsi pryč. „Bruno!" křičel jsem, „počkej ještě chvilku!" Strnul na místě a svět zatajil dech. Kovově modré moře. „Bruno," povídám poníženě, „odpusť, že tě v takové chvíli zdržuji, ale tohle je pro mne

strašně důležité. Nevíš náhodou, myslím opravdu jen náhodou, co to bylo za příběh, co Anšel Wasserman vyprávěl jistému Němci jménem Neigel?"

Bruno pohnul žábrou a soustředěně zavřel oči. „Ano, to byl báječný příběh," řekl a jeho podivnou tvář najednou zalilo světlo, „jenomže... K čertu! Vždyť já jsem ho dočista zapomněl!" A s úsměvem, jako by si byl najednou vzpomněl, dodal: „Ale jistě! V tom je přece podstata toho příběhu, Šlomo, že ho člověk pořád zapomíná a pokaždé se ho musí dobrat znova, vždycky znova!"

„A může si na něj vzpomenout někdo, kdo ho jaktěživ neslyšel?"

„Jistě, právě tak, jako si člověk vzpomene na vlastní jméno. Ve svém vědomí. V hloubi duše. Ne, můj milý Šlomo, na světě není nikdo, kdo by tenhle příběh neznal."

Jeho hlas slábl. Celé jeho tělo pozbývalo tvaru. Schoval jsem obličej v dlaních. Zaslechl jsem podivný zvuk, jako kdyby nějaké veliké těleso kdesi pohltila neviditelná ústa. Vedle mne zazněl z moře srdcervoucí sten a za okamžik už Bruno nebyl mezi námi.

Teď se k ní celý skleslý obracím, ale neodpovídá mi. Polekal jsem se. Doopravdy jsem pocítil úzkost při pomyšlení, že mě teď opustí, právě teď, když ji tolik potřebuju, když mě opouštějí síly a já netoužím po návratu domů ani nemám sílu napsat jazykem trpícím elefantiázou tenhle příběh. Pojď, naříkám před ní slabostí a úpěnlivě ji prosím, pojď, chci se do tebe zahalit, zapomenout sám na sebe. Brunova samota byla tak tíživá, tak umíněná, že se z nás všech stali samotáři a lidé bloudící... Pohrouženi do kamene, v němž nám přibližný tvar dal sochař moudrý, ale ne geniální, nebo snad geniální, ale jistě ne soucitný, hladovíme, aniž kdy budeme nasyceni, a co horšího – ztratili jsme i tu vášeň, s níž se tvorové

nasycují. Jestliže náš život, šeptám jí do drobných vlnek, záhybů jejího těla, spočívá jen v postupném vyčerpávání sebe sama, pak přece všechno, co k jeho vyčerpávání přispívá, je mazaný skrytý pomocník smrti a my sami jsme jen spoluviníci vrahů. Jsme vskutku zodpovědní vrazi, sledující vlastní dobro, zdvořilí a starostliví, ale přesto vrazi. Všichni ti, kdo pod rouškou obránců našeho vlastního klidu na nás páchají ten nejohavnější zločin, zločin proti lidskosti, všichni ti, které jsme sami povolali, aby nás bránili, a kteří nakonec pomalu zardousí naše štěstí, totiž moc, moc jakákoliv, vyzvedající jedince nad množství či množství nad jedince, soudnictví, které skoro vždycky volí kompromis mezi různými spravedlnostmi, náboženství, které spočívá na tom, že po věřících požaduje, aby se příliš neptali, naši usedlou morálku, naše poslušné stádo času, jehož minuty shánějí ručičky hodin do houfu jako ovce, strach a nenávist v nás, ty dvoje kleště připomínající paže, jimiž od sebe zaháníme sebemenší trošku porozumění a lásky, tu naši zlou bohorovnost, co všechno tohle je, ne-li zatuchlý kanál, kterým si klidně plyneme vstříc smrti a občas nalezneme trošku ubohé útěchy v závistivém milosrdenství, opatrné lásce, radosti s ručením omezeným a podezíravé vášni, ale to všechno jsou jen konzervované návnady a dokonce i já už chápu, že člověk – člověk v tom smyslu, v němž to slovo říkáme Bruno a já – je schopen větších útěch a radostí, nesrovnatelně větší škály barev...

„Tak teď mluvíš," řekne klidně ona, oči mírně zarudlé tváří v tvář slunci, které nad námi zapadá. „Teď už konečně začínáš chápat." Rozestře trochu své vlny, posílá je líně pryč, široké a klidné, najednou celá šťastná. Mlčky plaveme kolem té polské vísky. Najednou mi voda v ústech zesládne. Ochutnám znovu a vidím, že jsem se nemýlil.

„Dostal se až do řeky?"

„Jak vidíš."

„A co vodopády? Jak proplul těmi vysokými vodopády? Jak plaval proti proudu?"

„Tak, jak to jedině uměl."

Ticho. Potom se zeptá: „A co ty? Jak se přes vodopády dostaneš ty?"

„Na to se mě teď neptej."

„Tak ty už jsi zase jako dřív, Neumane? Už začínáš zapomínat?"

„Jak tě může napadnout něco takového? Teď? Po Brunovi? Po tom všem, co jsem ti řekl? Styď se!"

Ale kousek od sebe se vytvořily dva víry a budily dojem, že se trošku usmívá a ve tvářích že se jí dělají dolíčky.

„Zvláštní," řekne a olízne si rty, „mí malí vyzvědači mi říkají, že už teď lituješ většiny toho, cos mi ře-... Ale co na tom sejde! Tohle je tvůj život, ne můj. Pokud se tomu vůbec dá říkat život. Škoda, veliká škoda. Na okamžik jsem ti uvěřila. Na chvíli jsem dokonce... Dokonce jsem věřila v tebe." Slyšel jsem opravdu v jejím hlase nečekanou něhu? Měl jsem snad v jejích slovech vycítit *vřelý* tón? Neodpovídá. Trošku se ode mne vzdaluje, plave naznak. Slunce ji laská posledními paprsky. Vypadá teď jako Van Goghova kulatá paleta, když maloval širé zlaté lány Nizozemí. Tak strašně krásná, tajemná a zralá mezi závoji oblak, spojujícími se nad ní na obzoru. Všiml si Bruno její krásy, nebo byl celý pohroužen sám do sebe v tom úsilí, které ani na okamžik neustávalo? Uměl jí dávat drobné dárky, z lásky či jako projev pozornosti, ten její muž?

Mlčí. Na čele jí najednou vyvstanou drobné modravé žilky. Člověk jako on si její krásy jistě nepovšiml, zato si ve vlastním nitru hned vytvořil své vlastní uzavřené jezero a v tom si plul. Jenže ona si lásku zaslouží. Rozhodně ano. Možná dokonce i lásku někoho méně náročného než Bruno. Člověka skromnějšího a praktičtějšího, který by ale nepostrádal jistou poetickou citlivost, který by si dokázal povšimnout jejích drobných odstínů, který ve srovnání s naším vznešeným, transcendentálním, nekompromisním Brunem pochopitelně není nic, ale snad právě proto, že je tak pohroužen do každodenní drobné existence, že je tak zřejmým výtvorem prohnilé společnosti, že je tak lidský, takový člověk, říkám si, rozhodně mo-... „Tak už přece mlč," řekne a vrhne mě jakoby náhodou na ostrou skálu, která tam před chvíli určitě nebyla. „Teď mlč, Neumane," řekne znova, tentokrát o něco jemněji, a aby mě utěšila, přejede mi přes bolavý bok. „Budeš tam mít menší ranku, jako měl Bruno. Ale ta tvoje se zahojí. Ty jsi z těch, kterým se rány hojí. Ale počkat, co se to děje? Někdo tě volá!"

„Pane Neumane! Mister Neuman!" Na břehu stojí moje bytná ve smutku. Horlivě mává. Starosta už zřejmě odjíždí do Gdaňska. Musím vylézt z vody a vydat se na cestu. Pozítří už budu doma. Doma... Jak podivně a fádně to slovo najednou zní!

„Jsi docela milý," pokračuje v naší přerušené rozmluvě a znovu mi na útěchu olízne bok, „ale ke mně se nehodíš. Ty jsi, můj milý, omezený..." trochu zaváhá, útesy na vzdáleném obzoru najednou vyprsknou smíchy, „jsi omezený na oblast břehů, ano, ty se ve mně sice rád občas šplouchášs, ale radši to děláš blízko NÍ, to pro případ, že by ti najednou hrozilo nebezpečí, a taky pro případ, že bys najednou dostal chuť utéct někam strašně hluboko do mne. Ano, Neumane, jsi opatrný. Jsi asi tak něco jako poloostrov. Určitě."

Potlačím zasténání.

„A teď," zazněl její hlas radostněji a ona přede mnou roztančí vlny, „teď mi udělej poslední laskavost (nezlob se na mne kvůli té poslední prosbě) a kvůli mně mysli *na*

něho, můj milý, naposled na něj ve mně mysli, na našeho Bruna, moc tě prosím, vždyť se už za chvilku rozloučíme, ne? A já už nebudu mít nikoho, kdo by mi o něm takhle vyprávěl, o mém milém Brunovi, jak tam tak stojí sám na konci hráze v Gdaňsku, mysli na něho, jen abych na něho mohla myslet s tebou, vždyť víš – menší zdravotní potíže… Moc tě prosím…"

Mrká svými dlouhými řasami z těch vodních, s mírným chvěním rozvírá chřípí. Ne, nezapůsobí na mne svými lacinými kouzly, těmihle vodními barvami ženství. Zrovna na něho nebudu myslet, ať si pukne! Nepodaří se jí vést mě jako náměsíčné děcko, jako zamilovaného do přístavu, tam na konec hráze, hranici starého světa, ne! Jsem silnější než on, mne nepovede do drobného deště, kanoucího na něj jako slzy, je tak strašně hubený, vysvlečený do naha, jen hodinky mu na okamžik zůstaly, hodinky měřící ještě ten starý čas, a on v zoufalství, namáhavě a že nemá na vybranou, skáče ze špičky nosu té obrovské roztažené zdechliny, osamělý jako první pohan, který se od totemu pozvedl k neviditelnému Bohu, jak nádherný let, Bruno, jaký rozlet a vzlet –

A ona vedle mne propukne v přidušený smích.

K čertu!

Wasserman

(1)

Když se jim ho nepodařilo zabít ani potřetí, hnali Němci Anšela Wassermana do úřadovny velitele tábora. Za ním běžel mladičký německý důstojník jménem Höffler a poháněl ho výkřiky *schnell*. Dovedu si je oba představit, jak opouštějí dolní tábor, kde jsou plynové komory, a probíhají mezi dvěma ploty z ostnatých drátů, zakrytými keři. Mezi těmihle ploty vždycky ženou nové transporty – lidé procházejí mezi dvěma řadami Ukrajinců, kteří je bijí obušky a štvou na ně psy. Vězňové téhle cestě říkají *Schlauch*, hadice, Němci zas se svým svérázným smyslem pro humor *Himmelstrasse*, Nebeská ulice.

Anšel Wasserman má na sobě skutečně královsky nádherný, pestrý oděv, na prsou veliké kulaté hodinky, které ho na každém kroku udeří, je strašně hubený, ohnutý, zarostlý vousy a vzadu na krku se mu začíná rýsovat hrb. Na všech těch stovkách obrázků vězňů koncentračních táborů jsem dosud neviděl jediného, který by byl oblečen jako on. Teď míjejí *Appelplatz* a zastavují

se před velitelovým barákem. Wasserman ztěžka oddechuje. Barák je pochmurné dvoupatrové dřevěné stavení s okny zakrytými záclonami. Na dveřích je upevněna menší kovová tabulka s nápisem VELITEL TABORA a na stěně větší cedule s nápisem STAVBY – FA. SCHÖNBRUNN, LIPSKO A FA. SCHMIDT, MÜNSTERMANN. Takovýchto podrobností znám nekonečné množství, jenom to podstatné mi uniká… Höffler cosi oznamuje ukrajinskému strážnému u vchodu. Teď se Anšel Wasserman otočí a podívá se směrem ke mně. Je to jen nepatrný zlomek vteřiny, ale já si připadám jako znovuzrozený, protože uprostřed té tísně a mlhy posledních měsíců je tu najednou jeho pohled jako mocné plácnutí, a všechny kamínky mozaiky, které až do té chvíle jako by k sobě nepatřily, se rázem ocitnou na svém místě. Dědeček Anšel mě poznal a já to vycítil. Díval se ustrašeně, vždyť za dveřmi na něho čekal velitel tábora Obersturmbannführer Neigel. Pomyslel jsem si, že jsem snad neměl právo mu to udělat, že jsem ho TAM neměl brát zpátky, ale věděl jsem, že bez něho se mi to nepodaří, protože on tam byl a navíc zřejmě patří k těm nemnohým, kteří znají cestu ven. A když už jsem se konečně rozhodl, že tam vejdu, tak raději s ním.

Teď se dveře otevřou a oni vstoupí. Tady máme konečně Herr Neigla… Nevypadá zrovna tak, jak jsem si ho po celá ta léta představoval, není to žádný řezník s krutým úsměškem na rtech. Statný však rozhodně je – dlouhý silný trup, mocně vyvinutá lebka. Začíná už plešatět, to je vidět, přestože má vlasy přistřiženy tak, že jsou z nich krátké černé štětiny – lysina tvoří dva výrazné kouty. Obličej má neobyčejně velký, jeho rysy jsou přímé, dlouhé a tam, kde se neholí, je pokrývá řídký tmavý povlak, jakési strohé chmýří. Ústa má malá, rty jako by svíral s jistým úsilím a v koutcích očí má jakési útočné pohrdání. Celkově působí dojmem silného člověka, který si nepřeje zbytečně upoutávat pozornost. Dědeček ho vždycky oslovoval Herr Neigel, jak je to zvykem mezi civilisty, což znamená, že se do jisté míry sblížili. (A kdoví, snad spolu dospěli i k nějaké dohodě?) Jakpak asi říkal dědečkovi Neigel? Židáku? Špinavý žide? Ne, řekl bych, že ne. Rysy jeho obličeje svědčí o takové objektivitě a suchosti, že je ihned jasné, že „špinavý žid" nepřichází v úvahu. Zvedá hlavu od psacího stolu, na němž vládne pořádek, pohledem nedá najevo podráždění, že byl vyrušen. „Ano, Untersturmführere Höfflere?" Hlas má hluboký, silný a rytmický. Höffler podá hlášení o podivné příhodě. Neigel se ho jme rychle vyptávat („Zkusili jste ho taky zastřelit?" „Ano, pane veliteli!" „Zkusili jste nákladní auto?" „Ano, pane veliteli!" „A plynem říkáte, že jste to zkoušeli?" „Ano, pane veliteli! Tím jsme přece začali." „A co ostatní? Třeba bylo něco s plynem?" „Kdepak, pane veliteli! Všichni, co s ním byli vevnitř, přece zemřeli jako vždycky. Vůbec nic zvláštního se nestalo, to jen tenhle…").

Neigel si s povzdechem, že ho takhle připravují o čas, přejede dlaněmi po vyžehlených kalhotách, prsty mu mimoděk zabloudí k malé stříbrné ozdobě na límci. Poněkud unaveně se zeptá, zdali „to má být snad žert, Obersturmführere Höfflere?" A když se mladý důstojník znovu pustí do zajíkavého vysvětlování, sotva znatelným pohybem prstu ho pošle ven a nařídí mu, aby se za pár minut vrátil, jen co se tu provede menší šetření, „a odnesl tělo". Když mladík odejde, Neigel se za ním ještě chvíli dívá tak, jak se lidé v jistém věku dívají za ctižádostivými mladíky, kteří ještě nic pořádně nedokážou udělat bez nás.

Z pouzdra na opasku vytáhne revolver. Je to taková černá blyštivá hračka se zásob-… Ale počkat! Vždyť on se chystá zastřelit dědečka Anšela! Uhnu očima. Vidím, že na zdi za Neiglovým stolem visí menší vojenské plakáty s texty jako VŮDCE DAL ROZKAZ – MY PO-

SLOUCHÁME, ZODPOVĚDNOST VŮČI PODŘÍZENÝM – POSLUŠNOST VŮČI NADŘÍZENÝM. Neigel vmžiku předstoupí kupředu, přitiskne dědečku Anšelovi revolver ke spánku, najednou slyším sama sebe křičet, křičet zároveň s dědečkem Anšelem strachy i ponížením, v místnosti třeskne výstřel a já slyším, jak si dědeček v duchu třesoucím se hlasem říká: *„Jak moucha mi to hlavou prolétlo, z jednoho ucha do druhého, a jelení hlava z dřeva zrobená, nad dveřmi zavěšená, upadla, chudák, a zlomila sobě roh. Dobrého dne ti přeji, Šlejmele, hned jsem tě poznal, třeba ses na pohled tuze změnil. Ničeho mi neříkej, neb času jest málo a práce mnoho. Musíme vyprávět příběh.“*

Takhle na mne začal mluvit. Pochopitelně ne nahlas. Napsal jsem „v duchu“, protože mi to znělo výstižněji, bylo to totiž jako jemný šelest tisíců úlomků mušlí, který jako by ještě čímsi procházel. Nebyla to promluva, ale jakési ustavičné matné pryštění slov, která neměla onu živost slov vyslovovaných, ale tu, která je vlastní slovům psaným. Dědeček Anšel na mne mluvil oním jazykem, v němž jsem ho čítal. Slovy, která se odlamovala z toho prastarého zažloutlého cáru papíru z časopisu, jenž se uchoval od začátku století v bedně s věcmi babičky Heny, a vstupovala do mne. Poprvé jsem ho slyšel zřetelně promlouvat o svém příběhu. Ten příběh byl skutečně celý jeho život a on ho musel pokaždé napsat úplně znovu. Jednou, když byl tak trochu smutný a skleslý, mi řekl, že ten příběh valí tak, jako Sisyfos valil do svahu kámen. Potom se omluvil, že nemá jaktěživ dost času ani síly na to, aby si poslechl příběh můj, ale pokud prý ví, všechny příběhy mají beztak původ v tom jednom příběhu, „jenomže někdy jsi tím, co valí kámen na horu, a jindy sám tím obtížným kamenem“.

Ale teď k tomu Němci. Neigel je otřesen. Užasle se podívá na dědečka a pak na revolver, popadne starochovu hlavu a násilím jí otáčí sem a tam, aby našel poranění způsobené výstřelem. Potom se suše, dobrou polštinou (matku má Volksdeutsche a kromě toho absolvoval jazykový kurs SS) zeptá: „Děláš si ze mne blázny, *parszywy żydzie*?“

Musím to vysvětlit – ta nadávka mu uklouzla jen tak, sotva přitom pohnul rty. Bylo zřejmé, že takhle zaklít musel, aby zakryl obrovský zmatek, který rozhodně nepatřil do jednoduchých tahů jeho obličeje. Anšel Wasserman odpoví: „Ctěný pane, mně to taky není jasné. Je to už počtvrté, tak kdybyste prosím něco udělal, abych už radši umřel, já už vskutku nemám sílu trpět.“ Neigel trochu zbledne, couvne a Anšel Wasserman tím svým huhňavým a plačtivým hlasem řekne: „Máte snad za to, pane veliteli, že mně je to příjemné?“

V hlubokém tichu se opět vypne jak vlákno ono pobrukování, které si pamatuju z dětství – Anšel Wasserman mluví sám k sobě. Snáší důvody, píše svůj příběh. A já předávám pero, protože teď je někdo potřebuje víc než já. Někdo, kdo čekal strašně moc let, až ten příběh bude napsán. Povídá: „Ten pohan ti byl celý bez sebe, ale já mu říkal pravdu. Já si ji opravdu přál, myslím smrt, hrom aby do ní bacil. I to ráno, když mě odvedli do plynu, na popravu zastřelením a do toho zatraceného nákladního vozu, a i teď si ji přeju. Jenže co se neukázalo? Nu, zkrátka mám podle všeho nějakou menší potíž, snad bych měl vyhledat lékaře? Vždyť já byl opravdu celý vyčerpaný tím, jak jsem se snažil umřít. V plynové komoře ke mně Zalmanson pozvedal nevidoucí oči. Ležel už chudinka na podlaze, ale ještě se mu podařilo dát mi rukou znamení, jako by chtěl říct – tak co je s tebou, Wasserman? A já… Nu, co jsem si měl počít? Sklonil jsem se k němu a pošeptal mu do ucha – to aby ostatní neslyšeli, vždyť k čemu je dráždit – že je mi líto, ale že se ve mně něco nejspíš porouchalo. Snad je to nějaká

vrozená vada, Pámbu vás chraň. Nu, kolem se všichni svíjeli a sténali, trpěli v branách pekla a na hranicích věčného ohně, celá ta skupina zubařů, co jsem s nimi tři měsíce bydlel, a jen Anšel Wasserman si tu stojí jak palmová haluze. A on, Zalmanson, se ti začal smát tak, že bych ho radši neslyšel! Bylo to takové chrochtání, smích i pláč zároveň, a najednou umřel. Umřel dřív než všichni ostatní. A měl bys vědět, Šlejmele, že Žid Šimon Zalmanson, můj jediný přítel, vydavatel dětského časopisu *Světýlka*, zemřel v plynové komoře smíchy. Řekl bych, že to byla příhodná smrt pro muže jeho ražení, který věřil, že Pánbůh se lidem vyjevuje leda v humoru."

Teď všichni tři mlčíme. Hledím na shrbeného židovského starce. Jeho obličej se podobá obličeji, který mám v paměti, ale je strašně hubený. Ta lysina, ta žlutohnědá pleť, ošklivé velké bradavice, cibulovitý nos, obličej, směrem k bradě nabývající na ostrosti. Na mou věru, říkávala babička Heny, jsi mu tak podobný! Co to říkáš, rozčilovala se pokaždé maminka v jidiš před jediným obrázkem Anšela, když byl ještě malý chlapec. Podívej, jaký nos má on, a jaký tenhle!

Němec zajde za svůj široký stůl, stojí tam a přemýšlí. Když přemýšlí, špulí mírně rty. „Ne!" prohlásí najednou, uhodí pěstí do stolu (Wasserman: „Bože, já málem vypustil duši!") a řekne znovu: „Ne! To není možné!" A potom Wassermanovi otevřeně vyčte: „My tady pracujeme v obrovském měřítku! Nikdy jsme neselhali!" A dědeček se v tom svém záhadném slavnostním hávu smrští ještě trochu. (Wasserman: „V tu chvíli jsem se hrozně styděl. Nemysli, že mi tam bylo příjemně. Závist arci vzbuzuju nerad, vždyť k čemu pokoušet osud?") Pokusí se Neigla povzbudit a řekne: „A což se tak na to, myslím na ten můj problém, zkusit podívat, pane veliteli, ehm, čistě statisticky?" Jenže Neigel se poleká: „Statisticky?"

Anšel Wasserman se poleká jeho leknutí: „Chraň Bůh, co to povídám! Jsem já to ale hlupák! Ha! To já si jen tak myslel, že máte zálibu… totiž že jste známi zálibou v číslech, to jen proto ten žertík se statistikou – já sám jsem u vás dostal takové pěkné číslo… Vždyť co ví o takovýchhle věcech takový jako já? Vůbec nic! Jenže to ta hlava, víte? To ta má hloupá hlava mi říká, že když zabíjíte takové milióny lidí po celém světě, je možné – ještě jednou mi račte odpustit – čistě statisticky, že jeden či dva z nich to třeba – ano, tak je to – to třeba neumí. Myslím umřít."

Neigel se nakloní dopředu. Oči se mu zúží hrozným podezřením: „Cože, dva? Tak vy jste dva?!"

„Ne, pane veliteli. Toto! Co bychom byli dva? To já jen uvedl takový příklad. Řekněme – dva."

Pokusí se o křivý úsměv, aby Němce uklidnil, ale už je mu jasné, že každé slovo, které řekne, situaci jen zhorší. Neigel se na něho ještě chvilku zblízka dívá jako vědec zkoumající pod čočkou mikroskopu nového živočicha, hněvem, údivem či pohrdáním drobátko vydechne, ohrne horní ret, že se až dotýká nosu, a odfrkne si.

Sedne si a podepře hlavu rukama. Najednou si v té místnosti připadá ztracený. Vojenský telefon zabzučí a on do něho něco štěkne a praští sluchátkem. (Wasserman: „Ten Němčour se polekal! Jen si pomysli, Šlejmele, co Pánbůh tomu pohanovi nadrobil! Žid, který neumí umřít! Jářku, jediným kývnutím hlavy byl celý jeho sen ten tam a vznesl se jako kouř k nebesům! Co kdyby se, nedej Bože, i ostatní Židé nakazili uměním nesmrtelnosti? Co bude s těmihle pěknými kasárnami, plnými nástrojů zla a průmyslu smrti? A Vůdce! Jak se mu zjitří ty jeho citlivé nervy, až se k němu donese znepokojující zpráva o Židovi, který mu kazí jeho veliké plány, na kterých si tolik zakládá?")

Wasserman se odváží pozvednout hlavu a trošku se rozhlédnout. (Wasserman: „Viděl jsem, že místnost je zařízena jako pokoj nějakého tuze důležitého oficíra, byly tam mapy, vyhlášky a velké skříně, jaksepatří naplněné, lejstra s obrázkem orlice, a zaradoval jsem se za Neigla, že si na něj nikdo nedovoluje, a že mu i na krk pověsili pěkný metál, pěkně na srdce, jako by byl nějaké dobytče.") Oba se polekají, když ticho poruší zaklepání na dveře.

Vchází Höffler. „Co chcete?" zeptá se Neigel, najednou celý unavený, obličej popelavý. Höffler pohlédne na Wassermana a chápavě Neiglovi kývne. Ale poněvadž Neigel nereaguje, jako kdyby byl zahloubán do vlastních myšlenek, připomene mu Höffler bojácně: „Dal jste mi rozkaz, abych přišel a odnesl tělo, pane veliteli..."

Teď se Neigel rozhodne, že se rozzlobí. Je to rozhodnutí v pravém slova smyslu – chvíli v sobě ten hněv nechá vřít, jeho hruď je tlakovým hrncem, pára proudí krkem do obličeje a zbarvuje jej brunátnou červení. (Wasserman: „Tohle jsem tedy znal moc dobře! Denně o páté odpoledne se chodíval Neigel procházet po zahradě... To pak míval ve zvyku přidat se k jedné ze skupin, které se do tábora vracely z prací venku, pod nějakou záminkou – copak je tak těžké najít si záminku? – si jednoho vybral a ruče zastřelil. Teprve pak měla dušička pokoj. Jenže aby zabil, musil se rozhněvat, že mu obličej celý hořel! A jak rychle to šlo! Nu, a odtamtud jsem to znal. Teď tedy došlo i na toho mladíčka Höfflera, chudáčka, a já viděl, jak je otřesený, ale snad se tak rozčilil pro tu urážku, které se mu dostalo, poněvadž velitel ho urazil před Židem jako já. Pochopil jsem tedy Höfflerovo špatné rozpoložení, a když ho Neigel huboval, díval jsem se jinam a dělal, že jsem se najednou rozpomněl na něco úplně jiného.")

Höffler odešel celý zahanbený a Neiglovi všechen hněv z obličeje rázem zmizí. Jako by ho vyškubl a zahodil, a ta podívaná pochopitelně nažene Anšelu Wassermanovi strachu ještě víc. Ještě trochu se nakloní, kosti na hrbatém hřbetě mu strašně vystupují. Neigel vstane a rozčileně se prochází po místnosti. Zastaví se za Wassermanem a staroch, kterému se na okamžik ztratil, po něm poplašeně pátrá jako slepé ptáče, když cítí, že se k jeho hnízdu přibližil cizinec.

„Jméno!" poroučí Neigel.

„Anšel Wasserman, prosím."

„Věk?"

„Jakže, věk...? Nu, je mi tuším šedesát roků."

„Pod koho spadáš?"

„Pod Keislera, Vašnosti. Velitele dolního tábora."

„Co tam máš za práci?"

„Inu, věc se má prosím tak, já bydlel celý čas se zubaři, co vytrhávali zuby nebožtíkům. Sám jsem ovšem zubařem nikdy nebyl."

Neigel, všecek vyveden z míry, se nechápavě zeptá: „Nebyl?"

Wasserman na to s podivným studem: „Nebyl, pane veliteli. Opravdu."

„Tak čím jsi tedy ksakru byl?"

„Já? I čím bych byl, dělal jsem tam hajzlpucra. Tak je to." Neigel před ním ucouvne a pokrčí nos. Dědeček potichu povídá: „Pan velitel Keisler mi dovolil mýt se toliko jednou týdně, prosím. Dokonce i sodu a mýdlo mi Keisler ve své nesmírné laskavosti povolil, takže se vám netřeba strachovat nepříjemného zápachu." Němec se krátce ironicky usměje. Smějí se však jen jeho ústa, oči zůstávají studené. „Zajímavé... Hajzlpucr, který neumí zemřít? Něco takového jsem ještě neslyšel! Že bychom tu objevili nějakou zázračnou vlastnost hovna?"

Takže dědeček Anšel odpovídal za latríny v dolním táboře... Bella, budiž jí země lehká, tomu říkala *a jiches*, tedy být někdo.

Neigel má plán, ale není si jím jist. Je to patrné z jeho hlasu: „A co když… co když tě třeba přivážeme ke čtyřem vozům SS a každý necháme jet jinam…?" Ale Žid na to se smutnou skepsí: „Moc se bojím, že takhle získáte čtyři exempláře toho mého nepodařeného druhu."

„O což tu pochopitelně není zájem."

Řekli to oba zároveň, polsky. Se zvláštním pokývnutím hlavy. Na okamžik se jeden druhému pevně zahleděli do očí a Neigel, veden zřejmě dávným zbytkem banální dětské víry, se dotkl okraje rukávu, vedle znaku s umrlčí lebkou SS. Řekl bych, že takhle to dělali v jeho rodné vsi, aby zahnali neštěstí, které se přivolá, když dva řeknou totéž. Ale možná se chtěl uchránit před větším nebezpečím. Nevím, o Neiglovi toho vím strašně málo. Do své bílé síně jsem vešel kvůli dědečku Anšelovi, na všechno ostatní už nemám sílu.

Neigel si ještě něco poznamená do malého černého zápisníku a Wasserman si teď všimne, že na Němcově stole stojí otočen rubem k němu zarámovaný obrázek. (Wasserman říká: „Pokusil jsem se ovšem uhádnout, co za šťastlivce je na té podobence – snad jeho Polka? Či milující rodiče? Nebo je tam snad skvělá podoba toho lineckého malíře pokojů osobně, podle kterého už dávají i jména dětem? Že má ten pohan děti, na to jsem tenkrát doopravdy nepomyslil.")

Teď – už se to konečně stát muselo – řekne Neigel: „Povídáš, že se jmenuješ Wasserman?" A zalistuje v zápisníku, všecek vyveden z míry pohlédne na jméno, které je tam napsáno, a povídá: „Jako bych už někdy viděl… Ale vždyť vy jste Wassermanové všichni… Řekni mi, nebyls kdysi v… Ale to je hloupost!" Opravdu je to hloupost, jenže před Němcem najednou zazáří starochův prázdný obličej a ozáří celou místnost jako opilý oranžový měsíc.

(Wasserman: „Když tohle řekl, mně ti uklouzl úsměv a vloudil se mi na rty jako divoká kočka. Už jsem věděl, co toho pohana tolik udivilo. Věděl jsem obvykle i to, jaké otázky budou následovat po mé odpovědi, ale toho bych se byl vážně nenadál, že něco takového mě potká i tady, na tomhle místě.") A rádoby skromně, hlasem, který jako by byl namazán olivovým olejem, řekne: „Nikoli, prosím, osobně jsme se dosud nikdy nesetkali, přece jsme se ale už možná setkali, haha. Smím-li vám totiž, pane veliteli, něco prozradit, ehm, něco žertovného, tak jsem tedy byl slavným spisovatelem, totiž sepisoval jsem příběhy pro děti a ty příběhy se překládaly do evropských jazyků, dokonce i do líbezného a bohatého jazyka německého." A ještě něco řekl, jenže to už Neigel neslyšel: „Anšeli, Anšeli, ty starý pošetilče!" A v odpověď na to, jako kdyby byl nucen se hájit: „Bože, jak bláhový to najednou jsem, když očekávám, že i mezi nimi, myslím mezi Němci, kteří dětem dávají jeho jméno, byly ty povídky tolik oblíbené! A očekávat ještě, že je čítal tenhle zabiják… Cc, Anšeli, cožpak ses pomátl? Nebo jsi snad zpychl tak, že si povoluješ víc než onu osminu osminy pýchy, která je dovolena toliko moudrému žákovi?" A Neiglovi řekne Wasserman poníženě, se strašnou dychtivostí, která mi není tak docela cizí: „Jsem, prosím… tedy můj pseudonym… totiž to, co jako pseudonym u těch příběhů stávalo… Možná jste jej někdy prosím viděl… Šeherezáda. Anšel Wasserman-Šeherezáda."

Opravdu Neiglovi v očích blýsklo? Opravdu se mu rozšířily zorničky úžasem, který rychle, velice rychle potlačil? Wasserman i já se nakloníme jako jeden muž dopředu. (Wasserman: „Opravdu jej znal? Ach, Šlejmele, nesuď mě moc přísně! Žíznil jsem po tom uznalém pohledu, který jako by říkal: ‚Cože, tos ty? Ty, jehož jsme čítali a tolik milovali, jehož příběhy jsme si vystří-

hovali z časopisů?' Inu nesměj se, vždyť tehdá mě četly tisíce, ba desetitisíce dětí! Moje *Děti srdce* se tiskly v dobrém tuctu dětských časopisů po celé Evropě. Ještě asi před pěti lety se tiskla nová vydání – za která jsem arci nedostal ani halíř – a kluci od Prahy až po Budapešť mi posílali dopisy! A povím ti něco žertovného, že totiž i v tom zatraceném vlaku, který nás sem vezl uprostřed tísně, zoufalství, hladu i oblouzení smyslů, přitočil se ke mně najednou nemladý nestarý Žid, červená spálenina mu zdobila polovinu obličeje, a prozradil mi, že jako klouče přečetl všechny mé povídky. Cc! A vidíš, s tímhle Židem, chudinkou, jsme řadu let v tutéž dobu večeřívali ve Feintuchově jídelně v Úvěrní ulici. Já sedával tuhle a on tamhle. Tam si arci neměl se mnou co říct, snad se bál, že si se mnou zadá, tady ve vlaku ale začal steskem po mých příbězích naříkat. Jen si to představ! Právě na to musil v tu chvíli myslit, ale to už jsem ho nemohl utěšit…")

Neigel se opře a pohrává si s malým pravítkem. „Nevyznám se v literatuře, hajzlpučře." Načež Wassermanovi bezděky uklouzne: „Inu, každému, co jeho jest, prosím." A strachem zbledne.

Ale Neigel nevstane a neuhodí ho svou těžkou pěstí. Nepřivolá ani ukrajinského strážného, který postává venku, aby dal tomu drzému Židovi jaksepatří do těla. Neigel se na něho dlouze, zamyšleně zadívá. Čmárá pravítkem bachraté osmičky a nedbalé nuly, na pravé straně čelisti se mu s nezvyklou silou napíná drobný sval, a pak začne pravítko ve vzduchu črtat důrazné sedmičky a nesmlouvavé čtyřky, čímž snad světu oznamuje, že v Neiglovi zraje jakési rozhodnutí. Wasserman, který před ním stojí, se ještě diví, že ho jeho drzost nepřišla draho. (Wasserman: „Snad že pro svou nemohoucnost ve mně viděl pouhého kejklíře, upustil od svých zabijáckých obyčejů, nebo že každý lev je rád, když přijde myška a polechtá ho, takže oba okusí velikosti, zkrátka jsem sebral odvahu, on se zas usmál, a to mně stačilo.") Němec ho však udiví ještě víc a požádá ho, aby mu o povídkách, které psával, něco pověděl.

Wasserman celý zrudne („Neměl jsem tušení, že ve mně zbylo ještě tolik krve, kolik je zapotřebí ku zbarvení jediné líce!"), člověka až trochu vyvede z míry, když to takhle vidí. Sklopí oči, ohýbá prsty, pohrdavě se usmívá. „Nu což… byly to takové hloupůstky… Příběhy pro děti, ale ty vám je mívaly rády… a i kritici v nich nacházeli zalíbení… totiž alespoň pár z nich… Jmenovaly se *Děti srdce* a v časopisech byly zveřejňovány po jednotlivých kapitolách… každý týden po jedné… byly to celé série… A ty Děti, mám arci na mysli Děti srdce, pocházely, když dovolíte, ze všech národů, byl tam jeden našinec, dva Poláci, jeden Armén, i jeden Rus byl mezi nimi… Nuže, ti vždy bojovali se silami temnot, s temnými silami – neračte to, prosím, vztahovat na sebe! – byla to pěkná řádka nejrůznějších dobrodružství. Bojovali se všemi přírodními pohromami, chorobami, vadami, nespravedlností, nevědomostí i tmou. Tak jednou kupříkladu zachránili malého arménského chlapce, jehož vesnici přepadli Turci a shladili ji z povrchu země, to ještě před tím velkým masakrem, na sklonku minulého století… Ti malí bojovníci tam putovali ve stroji času… To byl takový můj trik, haha… Jednou zas pomohli černochům, když je špatní Američani chtěli zahubit, a jednou přispěli tomu učenci, teď si nevzpomínám, jak se jmenoval, tomu, co svedl boj s mikroby vztekliny, hrome, jindy zas stáli po boku Robinu Hoodovi, který bojoval s boháči země anglické. A co ještě? Cc! Inu, byli tam ještě rudokožci, kteří už měli na kahánku, když tu mé Děti srdce přispěchaly a vzaly je tam, totiž na Měsíc, aby je tak zachránily před zločinci. Ony i vašemu velkému skladateli Ludwigu van Beethovenovi pomohly, pro-

tože nedoslýchal, ale malé Děti srdce stály při něm a zvítězily nad jeho vadou. Byla ještě řada takových příběhů pro radost dětských duší... a taky k poučení příjemným způsobem, povídky z dějin a o významných lidech... A to všechno jen jakoby mimochodem, aby to poučování neunavovalo, drobná historická data, zaobalená do pěkných pohádkových příběhů... takové bezvýznamné nicůtky... hloupůstky, ale já je měl rád..."

Neigel trpělivě poslouchá celý ten trapný výlev lítosti nad sebou samým. Špulí lehce rty a přimhouřenýma očima se dívá na Wassermana. Tváře mu zbarvuje lehká červeň, a i když Wasserman konečně zmlkne, Němec se na něj dívá dál, jako kdyby naslouchal vzdálenému hlasu, který nepřestal mluvit.

Najednou se probere, hněvivě si odkašle, pozvedne ruku k obličeji. „Nechtěl bys mi vysvětlit, co to máš na sobě za nesmyslný oblek?"

Wasserman se trochu podiví: „Toto? Cc, ten oděv... To je takový žert pana velitele Keislera... Rozkázal, aby byl jeho hajzlpucr slavnostně vystrojen, dokonce se obtěžoval a vyhledal mi roucho, které nosí vrchní rabín v Den smíření... také klobouk je skvělý, dal mi ho zhotovit dokola zdobený a s osmi střapci, ten se ale pohříchu ztratil, když jsem sem utíkal..." „A ty hodinky?" naléhá Neigel. „K čemu ty hodinky?" „I to je prosím žert pana velitele Keislera. Soudil totiž, a dost možná právem, že vězňové příliš často docházejí na toaletu a zanedbávají tak práci, a tak mě vybral a udělal mě hajzlpucrem, i hodiny mně zavěsil na krk a vyměřil s dovolením čas k vykonávání potřeby – dvě minuty, ani o vteřinu déle, nám ve své neskonalé milosti vyměřil." Pak se obrátí ke mně a trpce zašeptá: „A co myslíš, že se nestalo, Šlejmele? Já ti hnedle dostal takové hemeroidy! Povídám ti, bolestí jsem zuby zatínal! A potom – jako za všemi ostatními –

se za mnou vrata zavřela a dveře zapečetili! (Tím myslím tu věčnou zácpu.) Aspoň mi osud ulehčil na toaletě tím, že necítím zápach, nemám čich... Inu, moudrému napověz... Obávám se ale, že už nikdy nebudu moct klidně poslouchat hodiny."

„Ano," řekne Neigel s mírným posměchem, „Keisler má fantazii. Z toho mohl být klidně spisovatel. Co ty na to?"

Hloupost, pomyslí si Wasserman, nahlas však řekne: „To by bylo opravdu možné, pane veliteli."

Neigel klidně pokračuje: „Však já moc dobře vím, co si teď myslíš, hajzlpucře. V hloubi té své maličké zbabělé dušičky si říkáš: ‚Z nacisty dobrý spisovatel jaktěživ nebude. Tihle nic necítí.' Hádám správně, Šeherezádo?"

Ovšemže správně. Ani v nejmenším nepochybuji, jak dědeček odpoví, a taky ho hledím vyzbrojit fakty. Tak kupříkladu v SS-Führerschule v Dachau u Mnichova, kde se pravděpodobně připravoval i Neigel, byl na tabuli ve třídě nápis tohoto znění: „1. Základ všeho – stranická disciplína! 2. Síla vůle překoná strach a slabosti, jakými jsou lítost a soucit. 3. Lásku k bližnímu si uchovejme pro Němce Adolfa Hitlera!"

Když vidím, že Wasserman ještě váhá, napovím mu, co může odpovědět Neiglovi, aniž ten může co namítnout, odpověď, kterou nám dal sám Adolf Hitler v proslovu, který měl v Berlíně v roce třicet osm: „Svědomí je záležitostí Židů." Větu, kterou vysvětlil Jürgen Stroop, německý velitel Varšavy v době povstání, takto: „A tak nacisty svědomí zbavil."

Tahle slova vyvedou Wassermana jaksepatří z míry. „Tak?" zeptá se mě. „Inu, notné břímě na nás svalil ten linecký malíř pokojů, hrom aby do něj!" Neiglovi však řekne: „Chraň Bůh, abych si o vás myslil něco takového!"

„Zbabělče," prohlásí Neigel s pohrdáním, které možná není tak docela neopodstatněné, „jsi ubohý zbabělec.

Snad bych si tě mohl i vážit, kdybys nebyl tak zbabělý." Ironicky se pousměje: „To bych rád věděl, jaks mohl ty děti, co tě četly, vychovávat k odvaze a hrdosti. Vždyť na tobě je zdálky vidět, co si myslíš!" A Žid na to: „Chraň Bůh, pane veliteli!" („Arciže se ho bojím! A jak taky jinak, Šlejmele? Srdce mi padalo do kalhot, když jsem slyšel ten jeho sladký hlásek! Je ti tak velikánský, kosti má jak železné tyče, a já... nu, kuráž mi sluší jak kantorovi v synagóze moudrost. Mně i když uvízne prst v uchu od hrnečku, pot se ze mne řine proudem. Mám ti snad vykládat, že se mi třesou kosti?")

Němec povídá zamyšleně: „Tak my tady máme žida, co neumí umřít, a on je to taky tak trochu spisovatel. Třeba se nám podaří ukázat to Stauckovi..." Wasserman nechápe: „Jak prosím?" Neigel: „Stauckovi. Mému pobočníkovi." Wasserman: „Inu, toho znám. Co je s ním?" Neigel: „Staucke tu přece objevil Scheingolda."

Wasserman: „Inu, jistě pochopíš, Šlejmele, že v tu chvíli by se byl ve mně krve nedořezal! Tenhle Scheingold – snad se ti doneslo, jak byl slavný – býval dirigentem těch nejvybranějších orchestrů ve varšavských kavárnách. Ocitl se tu taky před několika měsíci s jedním transportem, už byl svlečený a běžel *šlauchem* mezi Ukrajinci s obušky, aby je cholera, už odříkával svou poslední modlitbu, málem se už dostal tam dovnitř, do Svatyně nejsvětější, ale Staucke věděl, co je Scheingold zač, i vybral ho ze stáda a přikázal mu, aby tady v táboře sestavil kapelu, dokonce mu dal do ruky i jantarovou hůlku jako taktovku, a Scheingold poděkoval osudu, jako muž si přepásal bedra a sestavil tady skvělý orchestr. A nedal si pokoj, dokud nesestavil mužský a ženský sbor, nepřidal k nim pár houslistů a flétnistů – snad víš, jakou zálibu mají ti pohani v hudbě a zpěvu, přináší jim uklidnění, hlavně když si pošpiní ruce krví, mají totiž citlivou duši – a občas, když měla svátek Říše nebo ten

malíř pokojů, kéž by ho Pán novou duší obdařil, dopřáli trošku hudby i nám, a nám připadala krásná jak zvuky šalmaje, cimbálu a varhan v chrámu Šalomounově! Ach, každý koncert začínali naší hymnou, myslím hymnou našeho tábora, jak to jen... ‚Zde práce znamená život / i poslušnost a smysl pro povinnost / až nepatrné štěstí / la la la – tady jsem to zapomněl! – / na nás jednou usměje se...' Tak. Nu a pak zanotovali pochod polského vojska *My pierwsza brygada* a končilo se písní, kterou napsal jeden z nás na nápěv z filmu *Děvče z pralesa*... To ti byla krása!"

Neigel ještě přemýšlí. Teď si všimnu, že ve stavbě jeho obličeje je cosi podivného – nos a bradu má silné a velice rozhodné, na první pohled na člověka zapůsobí. I jeho oči okamžitě upoutají vaši pozornost a naplní vás jakýmsi neurčitým nepokojem. Ale potom zjistíte, že v tom velkém obličeji jsou mrtvé plochy, prosté jakéhokoli výrazu. Třeba ty dlouhé tváře a velice široké čelo. Dokonce i ta plošinka pod rty. Pustiny, kde jediná výrazná povahová vlastnost nedokáže zapustit kořeny. Teď však bezesporu promlouvá nos a brada: „Poslyš, hajzlpuče, mám takový nápad, něco, co ti možná pomůže zůstat naživu, a dokonce i žít líp. Poslouchej..." Ale Wasserman jako by ochladl a jen se hledí ukrýt ve svém pestrém hávu, odkud se přidušeně ozve: „Mám-li být prosím upřímný, tak o to nestojím."

Neigel je dotčen. Oči jako by se mu na okamžik stáhly dovnitř obličeje, strnulé jako olovo. „Víš ty vůbec, co říkáš? Já ti tu nabízím život, dokonce ještě víc – dobrý život! Tady!" Na což se Wasserman ustrašeně, ale zarytě omluví: „Tisícerá díky, ale já to nedokážu. Když dovolíte, je to jen takový můj kapric, ale nemá prosím smysl o tom mluvit. Račte prominout."

(„Ach, kdybys viděl, jak po mně ten pohan koukl! Jako když šavlí sekne! Bože, ty jeho oči! Stačí, aby se na

tebe podíval, a hnedle tě naplní slabost a stud, poněvadž v tvém srdci bylo odhaleno sedm strašných hříchů! Jeho pohledy jako by říkaly: Moc dobře vím, co je člověk zač! A protože ty jsi taky člověk, docela jistě jsi zlosyn. Nezbývá ti než páchat zlo. Jářku, Šlejmele, on kouká jako člověk, který ví o člověku jen jedno, ale to jedno, co ví, vyváží v jeho očích všecky vědy a podle toho taky všechny měří!")

A právě v tom okamžiku – bylo už opravdu načase – pronese Neigel klidně (oči přitom s velkým napětím zabodává do Wassermanova obličeje jako had hypnotizující myš, kterou se chystá pozřít): „Je srdce připraveno?"

A Anšel Wasserman, aniž co pochopí či o čem uvažuje, odpoví: „Je připraveno."

A nastane ticho.

(„V tu chvíli se mi zdálo, že se mi celé tělo smršťuje a ztrácí jak papír, když ho zachvátí oheň, cítil jsem ostré píchání a hlava mi sklesla, jako kdyby ji sťal. Ach, Šlejmele, i kdybych sedmkrát zemřel a zas ožil, i kdybych tisíckrát a jednou vyprávěl tenhle příběh hluchému světu, nikdy mi nevymizí z paměti ta chvíle, kdy ke mně Neigel pronesl tajné heslo z příběhů Dětí srdce. Věru správně se říká, že nescházejí se hory s horami, ale lidé s lidmi, a já už se na světě nedivím ničemu, poněvadž není nic, co by se nemohlo stát, a kdo tuhle moudrost pochopil, ten nepozná překvapení ani naději, zklamání dokáže překonat a cokoliv zlého nás postihne, to mu nenažene strach.")

A Neigel téměř nesrozumitelným šeptem dodává: „Na každou zkoušku?" A Žid s hlubokým, zcela bezmocným povzdechem odpoví: „Na každou."

„A je to snad nějaký div?" pomyslí si Wasserman a celý se třese. Pokouší se sám sebe přesvědčit, že není dojat: „Každé setkání dvou lidí je přec výjimečné a tajemné, vždyť i milující muž a jeho milovaná, dokonce

i muž a žena, kteří spolu žijí celá léta, se setkávají jen v okamžicích nejvzácnějších, a tady on a já... Toť přeci velkolepé!" Ale krve by se v něm nedořezal a také Neigel je hrozně bledý. Vypadají, jako by byli dočista prázdní, jako kdyby všechno, co v nich prve bylo, bylo vyčerpáno a vmžiku vyprázdněno do tepen nového, průsvitného embrya, celého vytvořeného jen ze snažných proseb, touhy a úzkosti jich obou, kteří na sebe na jediný okamžik pohlédli přes okraje zákopů.

Neiglův obličej je strnulý. V těch velkých pustinách je jakési poraženectví a slabost; není skoro schopen řeči. Musí si párkrát odkašlat, než dokáže s obtížemi, chraptivě vyprávět, že ve své rodné vsi Füssenu na úpatí hory Zugspitze v Bavorsku čítal příběhy Anšela Wassermana, že se pamatuje na většinu příběhů toho cyklu, že svému oblíbenému psu, když mu bylo osm, říkal podle velitele Dětí srdce Otto, že on a jeho bratr Heinz – „dalo by se říci, že nás ty tvoje příběhy vychovávaly! V nich a v Novém zákoně jsem se začínal učit číst!"

Dobrá, není vhodné přehánět, taková shoda podobností tu působí nutně podezřele, a tak teď Neigel řekne, že „nám ovšem dávali číst i jiné věci". A honem vypráví, že „jsme četli třeba Karla Maye a ještě další, na ty si teď ale nevzpomínám. Otec velice přísně dohlížel na to, abychom četli. Býval ovšem radši, když jsme četli Nový zákon, měl s námi totiž všelijaké plány, ale füssenský farář ho přiměl, aby nám dovolil číst i tvoje povídky. Poslyš, čítali jsme je v časopisu, který se jmenoval *Ty, otčino*. Vzpomínám si, jak vypadal, dokonce i na jeho vůni si pamatuju, na mou duši. Chodíval do kostela jednou týdně a farář, nějaký Knopf, ho půjčoval mně a Heinzovi každou neděli. Řekl bych, že ho sám četl, protože jednou jsem slyšel, jak říká otci, že mu ty tvé povídky připomínají příběhy ze Starého zákona." Zrudne ještě víc, snad rozpaky nad tím, že si dovolil dát tak

najevo své city, ale zdá se, že jeho city pramení z hlubin, kde kodex důstojníka SS má podstatně menší vliv, a Neigel vybuchne s neodolatelnou silou: „Poslyš, Šeherezádo, já ti to mám najednou všechno před očima! Jako by to všechno bylo teprv včera! Vesnice, náš farář Knopf – měl dalekohled a díval se na hvězdy, ale říkalo se, že se dívá taky někam úplně jinam – a… vážně! Poslyš, otec jednou vyřezal celou Zugspitze ze dřeva! Füssenský hostinský to od něj koupil a ta řezba je tam dodneška – to je ale divné, co? Otec už umřel, ale ten kus dřeva ještě pořád existuje… Ano, tedy na ty tvé příběhy, na ty já si pamatuju, vážně si na ně pamatuju, dokážu ti…“ (Ano! křičíme Wasserman i já jakoby jedněmi ústy, honem, honem! Mlčky ho zapřisaháme, teď nás musíš přesvědčit, zaplavit nás jmény, fakty, drobnými detaily. Fakta! Křičím vyprahlým hlasem, jako by mě dusil, chci fakta, Neigle! Stavba, kterou tady budujeme, teď visí na velice tenkém vlásku, je to jen ubohé mrtvě narozené dítě výmyslu, jehož modré tělíčko je třeba mocně, obětavě třít, a tak mi lži, Neigle, lži mi se znalostí věci a milosrdně, protože já jsem hotov ti věřit, jsem hotov zapomenout sám na sebe a dát se napůl podvést, chci uvěřit, že něco takového je možné, tak do toho, Herr Neigel, *schnell*!)

A Neigel vyvolává ducha „toho mládence, toho jejich velitele, Otto se jmenoval, já říkal Otto svému oblíbenému psu. A bylo tam taky to děvče, jak ji měl Otto rád, ta blondýnka s copem, ta se jmenovala – ne, neříkej mi to – Paula? Je to tak?“ A Wasserman nesměle a jako náměsíčný: „Úžasné, pane veliteli, a takřka přesné! Až na to, že Paulu nemiloval Otto, to byl přec…“ Neigel se udeří do čela: „Jsem já to ale hlupák! Ale ovšem! Paula přece byla Ottova sestra! Teď už vím – Paulu měl rád ten druhý, ten, jak se pořád přátelil se zvířaty. Ten, co je uměl léčit. Moment – on s nimi uměl taky mluvit, že je

to tak? Jmenoval se Alfréd? Ne? Moment, já sám! Jmenoval se… Fried! Ano, Albert Fried. Ten měl rád Paulu, ale nikdy jí to neprozradil. Vidíš, Šeherezádo, všecko si pamatuju! Úplně všecko!“ Obličej mu jen hoří a leskne se potem.

Wasserman – zdá se mi, že už ho začínám znát – musí tu záplavu srdečnosti, jemu tak prospěšnou, trochu zmírnit. „Ale ty příběhy byly prosím přec… jak bych to řekl… inu o těch nejponíženějších…“ Neigel ho s úsměvem přeruší: „Ano, já vím. Byly to příběhy o vás, o Arménech, o černoších… jenže nezapomínej, že to byla jiná doba. Vždyť to bylo před… nějakými třiceti lety? Déle? Pětatřiceti? Čtyřiceti? Ano, před čtyřiceti lety. Vážně, na začátku století. Jak ty roky rychle uběhly! Mně bylo tenkrát šest, začínal jsem se učit číst. A pár let, možná nějakých pět, možná i víc, jsem každý týden četl tvé povídky… Představ si to…“

Neigel dál s nostalgií vzpomíná na ty časy. Velká hlava se mu samým úsilím zvedá a zase klesá, jako by vzpomínky čerpal z hluboké studny. Kdo by se na něj podíval teď, na toho dospělého muže planoucího nadšením jako děcko, ten rázem pochopí, že to byla opravdu „jiná doba“. Jenže Wasserman se bůhvíproč spěchá o radost a uspokojení připravit („Věřil bys tomu? Bylo to úplně jako to ‚I dal se Josef poznat bratřím svým!‘ Cc!“), čeká, že výklad toho neuvěřitelného snu bude zlý, totiž zlý pro něho.

„A co umíš dělat ještě, kromě trhání zlatých zubů a dohledu nad hajzly?“ zeptá se Neigel, když první vzrušení pomine. „Inu vyprávět, prosím. Vyprávět příběhy, pane veliteli,“ odpoví Wasserman poníženě. „O to už se postaráme,“ prohodí Neigel a Wasserman se zeptá: „Jak prosím?“ Němec však řekne: „Buď přece chvíli ztichа! Musím přemýšlet. Ano, určitě by to šlo. Je tu jen jedna potíž, totiž že jsi na seznamu čísel, se kterými jsme to už

vyřídili. Ale to se dá zařídit. Někdo, kdo sem přijede dnes, prostě nedostane číslo. To nebude opravdu žádný problém." Něco si poznamená do černého zápisníku. „A teď tohle: čím ses před válkou živil? Jen psaním?" „Psaním? Copak vy nic nevíte?" „A co bych měl vědět?" „Už skoro dvacet let nic nepíšu... Nepíšu už *Děti srdce*... Na živobytí jsem si vydělával v jednom malém varšavském časopisu... Redigoval jsem články a statě druhých, připravoval jsem do tisku jejich povídky, drobnosti..." „Vaření!" vykřikne najednou Neigel. „Budeš pomáhat mé kuchařce. Tak tady budeš moct zůstat, a nikdo se nebude na nic ptát." „Račte prominout, ale vařit neumím skoro nic. Leda tak sklenici čaje a vajíčka." („Vždyť celá ta léta, co jsem byl mládencem, jsem se stravoval ve Feintuchově domácí jídelně, Šlejmele. Jako předkrm tam bývala čirá nudlová polévka, jako hlavní chod slaneček a jako dezert, inu – pálení žáhy...") Jenže Neigel se nevzdává tak snadno a nabízí Židovi jedno za druhým celou řadu domácích zaměstnání („Co šít? Žehlit? Sem tam něco opravit? Nahodit omítku?"), a já teprve po několika vteřinách pochopím, že se mu vysmívá. On se vážně vysmívá nešikovnosti knihomola, a to mě rozčilí a můj hněv jen sílí, když vidím, jak se Wasserman vzdává bez boje. Zatahuje hlavu mezi křídla svých vystupujících kostí a tiše mi vyprávi, že „myslím na ni, na svou Saru. Všecky mé myšlenky patří pořád jen jí. Oba jsme si z toho přec vždycky tropili žerty, jaké že to mám ubohé ruce, vždyť to ani nejsou ruce, ale atrapy, to i Mefibošetovy nohy byly silnější! Byl to zázrak, že jsem ji našel, svou Saru, byla to náramná hospodyně, už v otcově domě pečovala o domácnost, dokonce i v elektřině se tak trochu vyznala, a límec ti uměla obrátit jak zkušený krejčí, ba i podrážku opravit jak mistr švec, té nebylo nic nemožné!" Neigel si už začíná zoufat, uleví si zlomyslnou urážkou. („Řekl bych, Wassermane, že to je dost ubohá

bilance na šedesátiletého člověka, který neumí dokonce ani umřít!"), ale najednou si vzpomene ještě na jednu možnost a zvolá: „Zahradničení!" A já se jim vmísím do rozmluvy a místo překvapeného Wassermana odpovím: „Zahradničení! Ano!"

Neigel se potěšeně usměje. Už si spřádá svůj zelený sen („Uděláš mi tu kolem baráku nádhernou zahrádku!"), už vyrovnává skóre („Bude mnohem hezčí než ta Stauckova, viď?"), už rozvíjí a vylepšuje původní plán („A taky tam uděláš záhon se zeleninou. Abych nemusel jíst řípu, kterou polské selky zalévají oslí močí!"), a já si honem poznamenávám, že musím chudáku Wassermanovi zjistit, co a jak se v takové zahradě sází (Ruty má pro takovéhle věci praktický smysl), jenže Wasserman, ten nevyzpytatelný Anšel Wasserman, který vás někdy dokáže překvapit tak, že byste vyletěli z kůže, řekne: „Víte, když já k tomu prosím vůbec nemám sklony."

Neigla však odmítnutí nezmate. Chce Wassermana a v provedení jeho plánu mu nic nezabrání. Mazaně řeč znovu zavede na jistější půdu, totiž na Děti srdce, připomene Wassermanovi jednu epizodu, v níž je řeč o vzpouře skupiny černých otroků v Americe, a nakonec mu lstivě zalichotí: „Přiznej, Šeherezádo, že bys nebyl řekl, že máš mezi námi i staré ctitele!"

Wasserman Neiglovi za lichotku poděkuje lehkým pokývnutím hlavy, jedinečným množstvím výrazů, které obsahuje. To pokývnutí totiž vyjadřuje 1. oddanost, 2. zdánlivou skromnost, 3. předstíranou sebeironii, a on k němu přidá ještě ten sotva postřehnutelný úsměv, který v sobě má a) téměř psí vděčnost, b) pohrdání sebou samým, ale to jen napohled, c) nesmírnou, ubohou touhu, jakoby sevřenou železnými čelistmi, které ten úsměv jen tak mimochodem vyluzují jako jakousi opakovanou křeč.

(Wasserman: „Cc! Já už si byl jistý, že už nikdy nebudu potřebovat tuhle drobnou grimasu, ale teď, na stará kolena…") Neigel Wassermanovi lichotí dál, svou řeč prokládá i některými drobnými zajímavostmi o sobě, o svém dětství ve Füssenu, o otci, ale najednou se stane něco divného a naprosto nepochopitelného – obličej Obersturmbannführera Neigla totiž najednou strašně zvážní, úplně ztvrdne, jako by byl na přehlídce, a on hbitě, úředním tónem a bez jakékoliv souvislosti s tím, o čem tu právě byla řeč, spustí: „Velím zde sto dvaceti důstojníkům a vojínům, Wassermane. A sto sedmdesát tisíc osob sem zatím dorazilo v transportech – to jest do začátku tohoto týdne." Říká to, jako kdyby byl natažen, a já už zas potřebuju Wassermana. („Vidíš? Jak pyšně ten pohan mluví! Hned jsem koukl pod stůl, jestli snad při tom nesrazil podpatky, ale to neudělal.") A vysvětlí mi, že Neigel zřejmě musel pronést tahle překvapivá slova, která pocházela „ze zřídel hlubších, nežli byly lekce, jichž se mu dostalo v chederu rabiho Himmlera", a že „takovéhle věci se mi najednou stávaly, když jsem se setkával s dospělými, kteří už měli rodinu i postavení a v dětství čítali mé příběhy. Je s podivem, že každý z nich jako by mi musil ukázat, jak dospělý a vážený teď je, jak veliký je z něho muž, učiněný kníže ve věcech Písma či obchodu, že učedník překonal mistra, že je z něj zkrátka někdo. Snad mi tak chtěli všichni zdůraznit, že ve svém stáří naprosto neudělali hanbu tomu, co se v dětství naučili z mých příběhů. Podivné jsou cesty člověka, Šlejmele, všichni tihle lidé se podle mne podobají žáčkům, kteří se vychloubají před svým starým učitelem, protože před učitelem jsou z nás ze všech přece zase děti. Možná že jako s učitelem je to i se spisovatelem píšícím pro děti; když tu ale Neigel pronesl ta slova, jistě si představíš, jak mi ta slova, obvykle tak příjemná, zněla, ale já se zdržel bláznovských odpovědí na jeho bláznovství a jen

tu a tam jsem vykoktal ‚Zajisté,' a on sám pochopil, že ze sebe dělá hlupáka, zabořil nos do stránek svého černého zápisníku a pak nastalo ticho."

Wasserman té pomlky využije k tomu, že mi poví to málo, co ví o Neiglovi a o jeho pobočníku Stauckovi, o němž se Neigel prve zmínil. Neiglovi v táboře přezdívali *Ochs*, to pro jeho nezvykle velkou hlavu a pro výbuchy hněvu („Měl jsi ho vidět, když se tak rozhněval! Jako by mu z úst šlehaly pochodně a vycházely ohnivé jazyky!"). Jeho pobočníku, Obersturmführerovi Stauckovi, říkali vězni *Lalka*, což doslova znamená panenka. („To pro ten obličej, obličej děťátka, co nezná hřích. Učiněný hodný synek z *hagady*! Byl to ale ve všem všudy zabiják, kousal jak lišák a uměl uštknout jako štír.") Neigel se od Staucka lišil ve všem. Staucke byl podle Wassermana i podle písemných svědectví, do nichž jsem nedávno nahlížel, chorobný sadista, „před nímž jsou vždy otevřeny brány moudrosti, když jde o nové lsti, muka či trápení; uchvacoval, pohlcoval a zabíjel totiž s tak divným potěšením a vášní, že jako by ani nebyly z tohohle světa". Staucke byl navíc jako voják zkažený, tu a tam nepohrdl menším úplatkem, často se v důstojnickém klubu opíjel a někdy také „nu, užíval si s některou krasavicí ze selských dcerek". Ne, Neigel není Staucke a Staucke není Neigel. „Různí se od sebe a navzájem doplňují, jako kouzelná dvojice v pohádkách. Učiněný Pat a Patachon!" Podle Wassermana byl Neigel „jako z jediného kusu, jako by ho vytesal jediným úderem sekyry. Nikdy jsme ho neviděli opilého a nikdy se na nás neusmál, ani zlomyslně jako Staucke. Zalmanson mu přezdíval Břichabol, a doopravdy vypadal jako někdo, kdo trpce zkouší, jako člověk, který nemá čas na žerty ani chuť na hlouposti, jenom na práci. Ale tohle je něco nevídaného, že já tu tak před ním stojím, přímo v hadím hnízdě, už je to hodina, a ještě mi neškubal

vousy ani mě nebil přes ústa, dokonce se na mne pokaždé usměje, i o sobě a o svých rodičích mi vyprávěl. Považ, Šlejmele, napřed mě chtěl zabít, vystřelil na mne, ale to udělal, že ho to naučili, však já si dobře všiml, že když na mne střílel, odvrátil oči, aby mě neviděl. Celkem vzato se zdálo, že neví, co si se mnou počít, a to ho hrozně trápilo. Občas na mne vrhl takový divný pohled a udělal hmm. Namoutě, Šlejmele, nemám tušení, k čemu to hmm, doufám jen, že to není takové to ‚hmm', které člověk dělá, když je smutný, nechtěl bych ho přeci zarmoutit, bylo to přese všechno kdysi dítě, čítal to, co čítal, a mě míval rád. Kdoví, co ho potkalo a co v něm v té SS-Führerschule pokazili, člověk se přec určitě nestane vrahem, dokud pociťuje radost, a kdybych jen věděl, jak se z člověka jako Neigel stane zabiják, snad bych na něho podle svých chabých sil zapůsobil a spravil ho! Ach, nápady změknuvšího mozku, Anšeli! Na stará kolena budeš opravovat svět? Naposled budeš snad prorokem? Ale ve mně ti začal hlodat červ, že jak je to možné, že po tom všem, co mi ten arcimordýř Neigel způsobil, jsem tu s ním po celou hodinu stál a viděl jeho tvář, když byl dítětem, a už jsem si začínal myslet, že to byla chyba, když celé ty měsíce, co jsem v jeho táboře strávil, jsem ani jedinkrát nepomyslel na to, že i Neigel je člověk a že má možná ženu a děti. Všechny ty myšlenky ve mně vzbudily nesmírný úžas, bylo to pro mne cosi nepochopitelného, a tak jsem to odložil s tím, že o tom ještě pouvažuju. Neiglovi jsem řekl, že tuze lituju trápení, které jsem mu způsobil, a viděl jsem, že na něho ta slova zapůsobila, protože se na mne upřeně zahleděl jako někdo, kdo utrpěl otřes, a já mu přiznal, že i já se cítím nepříjemně, když člověk, který mě sprovodí ze světa, nu, že ho prostě tak trochu znám, a abych svá upřímná slova zdůraznil, citoval jsem nebožtíka tatínka, který byl obchodník a učil mě, že člověk nikdy nesmí směšovat své

city s prací. Ale místo aby ho ta slova povzbudila, Neigel zaúpěl a podíval se na mne nevidoucíma očima plnýma děsu, jako kdybych z úst vypustil něco nepřístojného, co on nesnese."

„Tak už sakra přestaň!" zakřičí najednou Neigel. „Už mám těch tvých řečí dost! Dnes začneš pracovat tady, Wassermane! A teď už buď konečně chvíli zticha!" Wasserman na to: „Pracovat? A co tady budu mít prosím za práci?" A Neigel: „Už se mnou zase chytračíš? Vždyť už jsem ti to přece říkal – květinové záhony. A se zeleninou. Každý večer, když tady budu hotov s prací, po poradách a hlášeních, přijdeš sem dovnitř a budeš konat svou povinnost." „Jak prosím?!" „Budeš vyprávět příběh, Wassermane. Však ty moc dobře víš, jak to myslím. Příběh! Pochopitelně ne pro děti, ale příběh zvlášť pro mne!" „Já? Chraň bůh, já už nemůžu!" „Ty nemůžeš? A kdo tedy může, snad já? Poslouchej, Šeherezádo, já ti tady dávám jedinečnou příležitost, abys dokázal, že máš tu svou přezdívku právem. Vyprávěj mi příběh, a zůstaneš naživu." Wasserman: „Ach ne, to prosím nepůjde. Já přece jaktěživ ne-... Tak je to... A tím spíš teď... nepůjde to... všecko je ve mně mrtvé... vůle... i ta představivost..." Neigel na to jako pokušitel: „Ty máš úžasnou představivost, vždycky jsi ji měl. Ten příběh o gladiátorovi v Římě, jak mu ta tvoje družina pomohla, jak ten malý, ten Fried, přesvědčil lvy, aby ho neroztrhali...! Nebo když pomohli Edisonovi, když si už skoro zoufal a vzdal se myšlenky na vynález elektrického světla... Koho jiného by napadlo něco takového?" A Anšel Wasserman odtuší pochmurně jako oškubaný pták, kterému už nezbylo jediné pírko hrdosti: „To prosím dokáže každý."

Zaznamenávám tu doslova, co mi tenkrát Wasserman prozradil: „Tedy, tohle jsem tomu pohanovi neřekl z přehnané skromnosti. A tobě řeknu ještě víc, protože dnes

se už nebojím těch zatrolených literárních kritiků, kteří mi tenkrát, když jsem psal své příběhy, ztrpčovali život. Dobře dělali, že mně tak dávali do těla! Však o mně napsali samou pravdu – že nejsem zrovna nejchytřejší. Že jsem si uměl jen půjčovat od druhých spisovatelů a spřahat dohromady jejich nápady. Všecky předčil ten zlý chytrák, co vynikal svými šerednými kousky, Šapiro se jmenoval, jeho pero bylo jak ostrý šíp. Ten mi dal přezdívku ‚Dohazovač autorů' a to hanebné přízvisko mi už zůstalo skoro celý život. Vidíš, Šlejmele, tajím snad před tebou něco? Vždyť oni říkali pravdu. Uchvátil mě Angličan Jack London a Francouz Jules Verne, Karel May, Daniel Defoe, který vytvořil Robinsona Crusoe a jeho pomocníka Pátka, a co bych ubíral zásluhy H. G. Wellsovi a jeho zázračnému stroji času, který jsem si od něho přátelsky vypůjčil? A Franz Hoffman, James Fenimore Cooper a Korczak, od těch všech, úplně všech, jsem si něco vzal, přes polštinu či jidiš a taky z překladů do hebrejštiny, které pořídili Grozowski, Ben Jehuda, Sperling, Andres, Kalman Schulman, dobrý Tavjov a mnoho a mnoho dalších, ale neudělal jsem to proto, že by se mi nedostávalo schopností, vždyť v mládí jsem psával věci opravdu úžasné! Psal jsem přece verše, několik básní mi dokonce otiskli v časopisech a ty vzbudily jistý rozruch. To kvůli nim si mě povšiml redaktor Zalmanson a vzal mě z archívu, kde jsem celý ubitý strávil pět let, a udělal ze mne spisovatele, jenže když moje věci začaly vycházet, stal se ze mne strašpytel a já se do nich bál dávat cokoliv skutečně vlastního. Jak jsem se dopouštěl toho mrzkého napodobování, má tvůrčí síla slábla. A nebudu před tebou, Šlejmele, tajit, že jsem měl v životě chvíli, kdy ve mně procitla všecka ta prvotní žhavá touha, vášeň živého tvoření, a já si přál napsat něco jiného, co by bylo celičké jen moje, takovou ojedinělou jiskru svého skrytého srdce, jak by řekl veliký

Bjalik, jiskřičku malou, ale která by byla celá moje, kterou jsem si od nikoho nevypůjčil ani neukradl… Nu což – zkusil jsem to, před desíti lety to bylo. A ze mne ti vyšlehl takový oheň! Jenže já se polekal… hlava se mi z toho zatočila… Víš, ten příběh začínal lidmi, ale pak přišla řeč na čerty, duchy, démony, pekelné psy… Byla v tom šalba, zlomyslnost, čáry a podivný odporný smích a všecko to bylo lemováno takovým zoufalstvím, že mě to dočista ubilo a já nebyl s to se tomu postavit a vměstnat to do písmen… A snad se mi budeš smát, ale já po celý ten čas myslil na to, co tomu řeknou v mém štetlu, to jako v Bulichowě, až to budou číst, a jak to bude mrzet maminku… Zkrátka, nenašel jsem v sobě sílu vydat se v padesáti letech novou cestou, bojovat… tys to ještě nepochopil? Já to hodil do ohně… Arci že mně to přišlo líto… a když říkám, že mi to přišlo líto, je to, jako bych neříkal nic… Teprve tady, v táboře, jsem se o tom zmínil Zalmansonovi, a jemu to přišlo líto taky. Povídal, že právě teď prý jsem mohl napsat něco, co by mě bylo hodno… Že teď, když jsem dospěl, abych tak řekl, na druhou stranu života, mohl bych psát s opravdovou šílenou silou… ach!"

Neigel si dál vede svou: „Poslouchej, Wassermane, budu s tebou mluvit otevřeně. Já tady potřebuju nějaké povyražení. Něco, čím bych si po práci zaměstnal hlavu." Wasserman chabě namítne: „Což tu není pro pány důstojníky žádný klub?" Na což Neigel s jistou hrdostí odtuší: „Před tebou stojí Němec, kterému nechutná pivo. Já nejsem Wein-Deutscher, Bier-Deutscher ani Schnapps-Deutscher, přesto ale potřebuju něco, abych se drobet rozptýlil. Proto jsem se taky tak rozhodl – totiž že se mnou každý večer chvíli posedíš, řekněme půl hodiny nebo hodinu, a budeš mi vyprávět." Wasserman už skoro křičí: „Ale o čem, pane veliteli?"

„To tedy opravdu nemám potuchy," usměje se Neigel prohnaně, studeně. „Ale tebe už určitě něco pěkného

napadne. Já ti přece nemůžu říkat, co si máš vymyslet, ne? Vidíš, jsou věci, které ti ani já sám nemůžu nařídit." A je zřejmé, že ho ta myšlenka docela pobavila.

Anšel Wasserman, už na prahu mdloby, navrhne Neiglovi kompromis („Budu vám vyprávět své staré příběhy."), ten je však pohrdavě odmítnut. Ve své úzkosti se pokusí Neigla oblomit návrhem jiným, ne právě chytrým („Budu vám tedy vyprávět všecky příběhy Šeherezádiny od Wilhelma Hauffa. Ach, to bude nádhera! *Kalif Čáp* a *Malý Muk*, ach, jak vás to potěší!"), Neigel však těmhle vytáčkám učiní konec argumentem poněkud hrubým („Já chci jen čerstvé zboží, Wassermane."), a na chvíli nastane ticho. Oba si myslíme, že Wasserman bude s návrhem srozuměn, jenže on nás už zase překvapí a prohlásí, že „za vaši šlechetnou nabídku vám děkuju, jenže mně se nedá přikazovat to, co Šeherezádě, už z toho prostého důvodu, že ta půvabná dívčina nesmírně toužila žít, a proto taky vyprávěla sultánovi příběhy, kdežto já nesmírně toužím po smrti."

Neigel se na něho dlouze, pronikavě zahledí. Zamne si bradu a klidným, tichým hlasem mu předloží „svůj jedinečný návrh", podle něho „nejlepší, jaký v celé Říši ve své situaci dostaneš", ještě trochu zaváhá a pak vyrukuje se svým nápadem: „Jsem ochoten každý večer, Wassermane, když mi dovyprávíš pokračování svého příběhu, pokusit se tě jednou zabít. Jednou tě střelím do hlavy. To bude tvá odměna, jasné? Jako ta Šeherezáda, jenže obráceně. Každý večer po tobě střelím. Pochopitelně jen pod podmínkou, že tvůj příběh bude zdařilý. Jednou nám to vyjít musí, ne?" Opře se na židli, klidně se na Wassermana zadívá a nechává slabého spisovatele, aby se ohnul pod tíhou toho nápadu, který ostatně vzbudí můj obdiv k jeho duchaplnosti, třebaže Wasserman ve své malichernosti není vůbec s to vidět tu kouzelnou, duchu literatury tak blízkou zlomyslnost, kterou návrh

obsahuje, a přímo vybuchne: „Cc, Šlejmele, takhle lhostejně si on mluví o lidském životě, ten pohan, neznaboh! Je to přeci můj život..." Ale najde ještě dost sil k tomu, aby zašeptal: „A co by se prosím stalo, kdyby se tak jednoho večera můj příběh nevydařil?" Neigel na to: „Tak zůstaneš ještě jeden večer naživu." A upře na Wassermana sebejistý pohled. „A abys věděl," dodá, „tak se postarám o to, abys neměl jedinou možnost pokusit se skoncovat se sebou sám. A taky ti slibuju, že žádný z důstojníků či vojáků v táboře se tě nepokusí zabít z vlastní iniciativy. Budeš tady v bezpečí jako v pelíšku." A znovu se usměje.

Wasserman, když chvatně zvážil své postavení a vidí, že nemůže vyklouznout, si zhluboka povzdechne a pokrytecky prohlásí, že „musím-li vám vyprávět příběh, abych mohl zemřít, tedy jsem připraven."

Kdosi uvnitř Wassermana však křičí „Lháři! Ubohý lháři!", a spisovatel ho nechá křičet dál. („Jen přiznej, ty ubohý lháři, že sotva Neigel vypustil z úst slovo ‚příběh', všecek jsi pookřál. Nový příběh! Nové myšlenky a nápady, náčrty a pero tančící po papíru, bezesné noci vyplněné myšlenkami, uvažováním i přejemnými potěšeními ducha! Po těch desíti zmarněných letech mi bude sedmkrát příjemnější usednout za stůl, a právě tady! Tady, uprostřed pekla!") Wasserman naznačí směrem k německému důstojníkovi souhlasný pohyb hlavou a oznámí, že je ochoten vyprávět mu příběh, dokonce příběh o Dětech srdce, ne ovšem takových, jak si je Neigel pamatuje z dětství, ale jako o lidech ve všem všudy dospělých. A když Neigel nerozumí, vysvětlí mu Wasserman s neobvyklou jistotou, jako kdyby byl na tuto chvíli už dlouho čekal a mnohokrát to už v myšlenkách vyzkoušel, takže mu ta slova v ústech už zevšedněla: „Ta kůzlata totiž vyrostla a stali se z nich řádní kozlové, tak jako z nás, s tím arci, že na ně přikvačilo stáří rychleji nežli na nás. To už se tak v knihách stává, jim je teď asi

šedesát pět či dokonce sedmdesát let – jejich stáří je každopádně pokročilé." Neigel, poněkud zmaten tou komplikací, podle jeho soudu zbytečnou, požádá: „A co kdybychom je přece jen nechali, aby zůstali mladí?" Anšel Wasserman však s trpkým úsměvem odtuší: „Na tomhle světě není nic, co by bylo mladé jako dřív. Vždyť i ta děcka přicházejí z lůna matek na svět už stará." Neigel chce vědět, zdali členové družiny budou zase jednat společně a zdali budou podnikat ony úžasné věci; Wasserman mu slíbí, že to bude ještě úžasnější. Neigel: „Není to doufám trochu… jak bych to řekl… dětinské?" Spisovatel se uraženě ohradí: „Ale pane!"

„Jen se tak neurážej, hajzlpucře," řekne Neigel, „však jsem se tě nechtěl dotknout." Wasserman polkne a proti svým zvyklostem se mu se sklopenýma očima omluví s tím, že „v mém příběhu nebude mít pan velitel co rozkazovat, to je třeba předem upřesnit. Ne-li, pak je všemu konec." A nacistický důstojník, o němž toho víme oba tak málo, potřese svou těžkou hlavou a řekne: „Zajisté, Šeherezádo, zajisté. Tomuhle se přece nějak říká, že? Vy umělci tomu tuším říkáte svoboda tvorby?"

Wasserman na něho pohlédne zkoumavě, znepokojeně. Mne to taky zneklidní – svoboda tvorby nezní ani jednomu z nás jako něco, co by patřilo do duchovní výzbroje nacistického důstojníka. Možná někoho citoval. Určitě se o něm dozvím víc, jakmile usoudím, že už jsem dostatečně připraven na to, abych se ocitl i v jeho kůži tak, jak se mi to tak snadno podařilo ve Wassermanově případě. Je to přece má povinnost. Ajala říkala, v té bílé síni pochází všechno z tebe, z tvého vlastního nitra, oběť i vrah, soucit i krutost… tak tedy už brzy. Zatím se spokojím s Neiglem takovým, jaký se odráží ve Wassermanových očích. Jenom opatrně.

„Přinesu sazenice a semena," řekne. „Zítra začneš s rytím a pletím. Zem je tu těžká a taky je tu spousta kamení. Už byl vážně nejvyšší čas něco s ní provést." „Ano, vašnosti." „Objednám petúnie. Znáš petúnie? Doufám, že tady porostou. Moje žena je pěstuje v truhlících za oknem." „Jak je libo, pane veliteli." „A ovšem taky ředkvičky. Ty mám rád. Zvlášť takové ty malé, červené, co se člověku na jazyku jen rozplývají!" A jak to tak Neigel se zápalem vykládá, snaží se Wasserman zoufale rozpomenout, jestli ředkvičky rostou na stromech, nebo jestli jsou to keře.

„Ach, Šlejmele, znovu jsem pomyslil na to, jak moc by mi byla mohla moje Sara přispět v té strašné záležitosti, do které mě Neigel zapletl. A jak budu moci bez její moudrosti a znalostí psát? Ona totiž měla neobyčejný smysl pro praktické věci. Nežli jsme se poznali, musil jsem trávit nekonečné hodiny a dny v Luteránské knihovně ve Varšavě, abych tam našel všecka fakta a podrobnosti, která jsem neznal z hlavy. Jsem totiž od přírody tak roztržitý, ba zapomnětlivý, že ve srovnání se mnou je Zalmanson v takových záležitostech pedant a puntičkář jako Šammaj. ‚Přesnost, Wassermánku, přesnost!' neustále mi připomínal, než jsem poznal Saru, a tenkou, jedovatou čarou přeškrtl svým perem kupříkladu výraz ‚princeznina překrásná blůza večerní'. ‚Tohle měl být princeznin šat večerní, není-liž pravda, Wassermánku? Blůza je jen jakýsi menší žaket, nemyslím, že by si ta tvoje princezna vyšla na ples v blůze! *Oj, majn klejner Wasserman*, kdyby ses tak byl někdy podíval na ženu na ulici, kdybys byl někdy ženu vysvlékl ze všech šatů, pěkně kousek po kousku, pak bys nepsal jen o princeznách a kouzelných vílách…'

Když přišla Sara, mé příběhy se tuze obohatily. Blýštěly se tisícem nových barev! Zakrátko jsem se naučil, jaký je rozdíl mezi odstínem tyrkysovým a bordó, mezi lnem a bavlnou, mezi Antarktidou (která je na jižním pólu) a Aljaškou (ta leží na severu – či je to snad naopak?

Už mi to vypadlo z paměti!), i jaký je rozdíl mezi rozličnými italskými jídly, čím se liší špagety od makarónů, že jedny jsou tenčí, sloni že spí vstoje, příslušník bílého plemene že se v odborných knihách nazývá Kavkazan, ach, nic nezůstávalo mé Saře utajeno, její mozek byl jak nádrž, která neztratí jedinou kapku, ona se totiž v mládí učila a vzdělávala! Mé psaní se v těch letech začalo držet víc, jak se říká, při zemi, arci v onom dobrém slova smyslu. Vzpomínám si, Šlejmele… nu, je to jen taková hloupůstka, ale když jsem si na ni vzpomněl, tak ti ji povím. Jakého uměleckého ducha mi totiž vdechla, když jsem jednou sám od sebe napsal tuhle větu: ‚Robin Hood tančil oděn v maškarní kostým s Elisabeth, bohatou a sličnou markýzou, první valčík, počítaje v duchu kroky – raz dva tři, raz dva tři…' Ach, ta krása!"

Potom Neigel Wassermanovi oznámí, že se už nevrátí do dolního tábora ke Keislerovi, ale od této chvíle že bude bydlet v Neiglově baráku, ve skladišti ve druhém poschodí. Jednou denně mu Anna, polská kuchařka, připraví teplé jídlo, „tak abys neříkal, hajzlpucře, že se o své inteligenty nestarám!"

Ještě musím vylíčit, jak oba vyjdou do zadního křídla baráku a Neigel spisovateli ukáže jeho nový příbytek – malou díru v podkroví, hned nad dřevěnými schody. Wasserman je vyzván, aby šel nahoru, což provede namáhavě, otevře nevelké dveře, ucouvne a ve tváři se mu na okamžik objeví výraz bolesti. („Papír! Já ti ucítil vůni spousty papíru!") Zavolá na Neigla, stojícího pod ním, a požádá ho, zda by směl používat jeden z té spousty sešitů, které jsou tam zabaleny. Taky si řekne o pero. A když se Neigel podiví („Cože, copak ty by sis to jinak nepamatoval?"), sehraje mu Wasserman scénu, kterou určitě viděl ve Varšavě v nějakém filmu o gladiátorech – sestoupí po vratkém schodišti, napřímí se, jak může,

a pronese s veškerou vážností, kterou je s to dodat svému jednotvárnému, huhňavému hlasu: „Jsem umělec, prosím. Umělec, a každičké písmeno tisíckrát uhlazuju a opravuju!" „Jistě, jistě," zabručí Neigel a Wasserman se pak vrátí na půdu a zas odtamtud sestoupí, v ruce hnědý sešit, na jehož obalu je vyvedena velikánská orlice a pod ní nápis *Majetek zásobovacího odboru / SS / Východní divize*. A Neigel mu pohybem zpočátku spíš roztržitým, ke konci však přímo velkolepým („On i ten pohan vycítil, že mě tak pasoval na rytíře veškerého písemnictví.") podal ze zadní kapsy své vlastní pero, ocelové pero značky *Adler*, odkaz to habsburské monarchie, a po jeden dlouhý okamžik oba stojí a hledí jeden druhému do očí. (Wasserman: „Sotva jsem se chopil pera, hned jsem věděl, že nad ním zvítězím. Kdyby se mi tak podařilo nebýt jen ubohý červ jako ten muzikant Scheingold, co se plazil před důstojníky v prachu, vrtěl před nimi ocasem, a říkalo se, že se dokonce stal jejich špehem a donášel na své spoluvězně… Mám-li však být upřímný, Šlejmele, bál jsem se. Znáť spravedlivý zvíře v sobě, a já… Vždyť já podlézal i Zalmansonovi, sám jsem za to sebou pohrdal, přestat jsem s tím ale nemohl, já ubožák!")

Neigel pohlíží na Žida, který najednou usilovně svírá víčka, jako by sám sobě přísahal. Přestože nevím, co si teď myslí, řekl bych, že ten starý, slabý člověk má v sobě něco, co maně děsí i energického nacistického důstojníka. Ten se nakloní k Wassermanovi a důrazně procedí mezi zuby: „Bude to příběh o Ottovi a Paule, ano?" „A také o Friedovi, Sergejovi, co měl zlaté ruce, a Herotjonovi." „Herotjonovi? Kdo je to?" „Ten malý arménský hoch. Ten milý kouzelník, copak jste zapomněl?" „Máš pravdu, to je ten chlapec, co hrál na flétnu Beethovenovi." „To je on. A budou tam arci ještě další."

„Další?! A kdo?"

Neiglovy oči se podezíravě přimhouří. Wasserman ho spěchá uklidnit: „Jsou to dobří přátelé, neračte prosím zapomínat, že tentokrát Děti srdce čeká věru těžká práce a že budou potřebovat veškerou možnou pomoc!" „A jakýpak to budou mít úkol, pokud se ovšem smím zeptat?" „Jak to mám prosím vědět? Vždyť ten příběh se ve mně teprve počal, ale slibuju, že to bude nevídané dobrodružství, vždyť proč je sem taky jinak přivolávat z onoho světa?"

Neigel o čemsi chvíli přemýšlí. Snad byl na okamžik jat jakýmsi podivným podezřením, ale zažene je energickým stažením rtů. Potom krátkým rutinním rozkazem pošle Wassermana pryč a jde si za vlastními záležitostmi.

Wasserman: „A tak jsem tedy vláčel po schodišti pytel svých starých kostí, v tom novém ateliéru jsem si zřídil brlůžek a pomyslil jsem si, Bože, jaký je tohle den! Nejdřív všecky mé druhy, chudáky nevinné, odvedli do plynu na smrt, pak vyšlo najevo, že nejsem s to umřít, a nakonec mě postihlo tohle neštěstí jménem Neigel, Neigel s těmi svými nabídkami, sváděním a mámením. Chopil jsem se sešitu a podíval se na něj. Anšeli, Anšeli, řekl jsem si, ty tedy budeš psát příběh. Bude to arci vydání o jediném exempláři, co by ses ale staral, když je prodej zajištěn předem? A pod křídly nacistické orlice, kéž by jí tak ta pera shnila, jsem tam úhlednými písmeny hebrejsky vyvedl: *Družina Dětí srdce při posledním svém dobrodružství.*"

(2)

Život Anšela Wassermana se přede mnou pozvolna odhaluje. Často vzpomíná na svou ženu, „svou Saru", zato o dceři Tirce se nikdy nezmíní. Svou Saru miloval, ale někdy si tak říkám, zdali v hloubi duše nebyl přece jen zapřisáhlým starým mládencem. Když si ji bral, bylo

mu čtyřicet a jí třiadvacet. Když ale začal vydávat své povídky, bylo jí teprve pět. Měla je moc ráda, jako v té době spousta dětí, a ještě o mnoho let později na ně při různých příležitostech stále znovu vzpomínala. Jednoho dne náhodou narazila na jejich nové vydání v jednom varšavském časopisu a s odvahou, která pro ni nebyla právě příznačná, poslala do redakce časopisu pár kouzelných obrázků, které podle povídek nakreslila. Obrázky nějaký čas bloudily, než se dostaly do rukou Zalmansonovi, a ten ji s ním promyšleně, lstivě svedl dohromady a potěšeně si mnul ruce nad rozpačitým románkem těch dvou nesmělých…

Takhle, ze zběžných poznámek, se dozvídám, jak vlastně Wasserman žil. Jak rád sedával ve vyžehlené košili a vázance, i když byl doma sám. Jak si za ta léta, co byl starým mládencem, dával úžasné, byť drobné dárky – nedělní cestu rikšou na nádhernou Maršálkovskou třídu, pomalou, příjemnou procházku po Kierbedžově mostě a odtud pěšky k Saskému parku s jeho sochami, platany a topoly. Když se setmělo, odebral se do biografu a tam se s potěšením, které mu vždycky připadalo, jako by o ně byl někoho okradl, díval na filmy, které na něj velice působily. Po téhle stránce pro něho byla Sara partnerkou přímo ideální – právě tak jako jemu i jí kino učarovalo. Nebyli příliš náročni, nadchnout je dokázal každý film, jen když v něm bylo vidět lidi plné života a vzrušující dobrodružství. Sedali v setmělém sále kina jako dvě děti – s ústy dokořán. Tak spolu viděli *Doktora Frankensteina, King-konga* či *Špióna s maskou* s Hankou Ordonównou; Wasserman mi s podivnou pýchou vyprávěl, že Gretu Garbo v *Královně Kristině* viděli se Sarou čtyřikrát a Marlene Dietrichovou v *Modrém andělovi* třikrát. Měli rádi i westerny a byli na každém filmu o kovbojích, který ve Varšavě dávali (sám před sebou tuhle zálibu Wasserman ospravedlňoval tím, že

z nich poznává život kovbojů, to pro případ, že by prý snad někdy chtěl zase psát). Neměli přátele a chození do kina – jednou týdně – pro ně bylo malým svátkem. O filmech, které viděli, spolu hodně mluvili. Řadu týdnů po tom, co na některém byli, stačilo, aby Sara prohodila jen „To byla ale škoda, že mu věřila, viď?", a Wasserman okamžitě věděl, o čem mluví a koho se ta slova týkají. Právě tak rádi poslouchali každé úterý populární rozhlasový pořad *Hra týdne*, který do jejich života vnášel největší díla dramatická a literární. *Hru* poslouchali v posteli, ležíce vedle sebe, oči upřené na strop; jeden druhého se ve tmě nedotýkali, ale přece si byli velice blízko. Další společnou vzrušující zábavou pro ně byla návštěva varšavské zoo. Wasserman dokázal celé dlouhé minuty postávat před klecemi s exotickými zvířaty, svezenými do zoo z Barmy a Indie, a v údivu potřásat hlavou. Ostatně Sara se narodila v den, kdy v zoologické zahradě přišlo na svět slůně Tuzinka („Tuctíček" – tak mu říkali proto, že byl dvanáctým slonem narozeným v evropské zoologické zahradě), a tak až do svých deseti let měla jednou ročně, v den svých narozenin, nárok na jednu okružní jízdu na hřbetě slona zdarma. Wasserman se z jakéhosi důvodu nemohl ubránit vzrušení a stále znovu Saru žádal, aby mu o těch okamžicích, které jí už dávno vymizely z paměti, vyprávěla. „Jako královna ze země indické, židovská sloní princezna!" bručel si s údivem, kterého s léty neubývalo.

Velice si potrpěl na pravidelný denní režim. Nesčetněkrát jsem vyslechl jeho drobná, puntičkářská líčení pedantských ceremoniálů čištění střevíců či úklidu v domácnosti a toho, „jak si rozumně uspořádal den". Jednou mi dlouze vyprávěl o drobných potěšeních, která mu skýtaly brýle – o drobných krouživých pohybech, jimiž je čistil, o tom, jak si je různě sundával, o příjemném pocitu, který brýle vyvolávaly, když mu visely dolů

z uší, když byl, ruku na očích, hluboce zamyšlen. (Bylo by myslím na místě podotknout, že ty brýle mu sebrali hned, jak se dostal do lágru.) Dokázal mi vyprávět o svém oblíbeném postupu, když si vařil vajíčka na měkko, s touž vážností, s níž mi vyprávěl o své práci se „zubaři". Jednou večer mi líčil – pěkně obšírně – jak si ve Varšavě připravoval „sklenku vroucí kávy, z níž se líbě kouřilo", přičemž začal okamžikem, kdy do konvice nalil vodu, postavil sklenici nad plynový hořák, „aby se drobátko ohřála troškou teploučké páry", a skončil tím, jak kávu nalil do sklenice. Dozvěděl jsem se od něho, že po celých sedmnáct let nosil jediný pár střevíců, které mu vydržely přímo skvěle. Když jsem se ho celý užaslý zeptal, jak to dokázal, odpověděl s úsměvem plným skromné pýchy: „Našlapuju zlehka, Šlejmele..." Zrovna tak neměl nikdy dost vyprávění o antikvariátech v ulici Svatého kříže, kde ho všichni prodavači znali a jediná stará kniha mu tam neunikla. Zkrátka – z tohohle všeho se dá soudit, že dědeček Anšel nebyl žádný dobrodruh. Kupříkladu jeho hráčskou vášeň naprosto uspokojilo, když si vytáhl číslo z košíku pouličního prodavače klobás. Jen dvakrát za celý život takhle vyhrál zdarma uzenku, těch dvou výher si však nesmírně cenil, viděl v nich totiž známku toho, že není tak docela smolař.

Pozoruji ho i ve chvílích, kdy s nasazením vlastního života kypří a pleje tři záhony před Neiglovým barákem, pak si poraněné ruce obvazuje cáry pytle a mlčky a s bolestí snáší kritiku z úst Neigla, který tu a tam vykoukne z okna („Snaž se je udělat rovné, hajzlpucře, jinak budu celému lágru pro smích."), hněvivě popadne svůj rýč a hrábě a uloží je na jejich místo pod dřevěnými schody. Potom ho vidím, jak jí, hltavě polyká (takhle jídal vždycky, i když se nastěhoval k nám), a dělám, že nevidím maličký brambor, který stopí do kapsy, aniž si toho mrzoutská vdova všimne.

Když se setmí, jdu s ním k Neiglovi. Ten se diví, že ještě není napsána první kapitola („Podle tvých povídek, které jsem četl, bych řekl, že to sypeš z rukávu!"), na což se mu od Wassermana dostane odpovědi v podobě zapáleného proslovu o těžkostech tvorby. („Musí se tomu dodat tvar, tvar z hloubi duše!"). O tom se tu zmiňuji jen proto, že na konci proslovu Wasserman, rozčilený a hluboce přesvědčený o pravdivosti vlastních slov, učiní Neiglovi nečekaný a nanejvýš šlechetný návrh („Vskutku, rád bych se radil i s vámi, myslím ve věci příběhu"). Svých unáhlených slov sice ihned lituje, ale už je příliš pozdě, protože Neiglovy rty se široce roztáhnou překvapeným úsměvem a on prohlásí: „Ale jistě, jakpak ne! To pro mne bude jen ctí, Šeherezádo!"

Wasserman využije (s rychlostí trochu až zarážející) Neiglovy vděčnosti, poprvé se v jeho přítomnosti posadí na židli a řekne: „Vyložím vám své těžkosti." Neřekne to nijak zvlášť zdvořile, ale div divoucí, Neigel se nezlobí, jen vstane a honem zatahuje těžké závěsy a zamyká dveře baráku. Wasserman se na něho dívá a v duchu se poprvé slabě usměje.

Když Neigel odejde do zadního traktu, zřejmě aby přikázal kuchařce, že má jít domů, sebere Wasserman odvahu, rychle otočí obrázek na stole a tam spatří „Frau Neigel, Šlejmele! V náručí držela dvě malé děti. Ten větší je celý Neigel, každičkým rysem tváře, malá je zas celá matka. A ta žena, ptáš se? Nu, krásná nebyla. Slabá a křehká na pohled, tak tak že se neprohýbala pod vahou zdravého děcka. Nebudu ti to tajit – její ošklivost mě dráždila, ale proč, to jsem nevěděl. Snad proto, že já ani Sara jsme nikdy nebyli právě ideály krásy. Ani ostatní Židé, které jsme znali, nebyli bůhvíjak krásní. Tak to rozhodl Stvořitel. Ani děd Mendele, když nás ve svých spisech vykreslil ve vší naší ošklivosti, to neudělal proto, že by v tom snad měl zalíbení. Vždycky jsem myslel na

to, že oni jsou jiní a od nás se liší. Ale tahleta – tak slaboučká, učiněná pápěrka! Srdce má sto chutí ji utěšovat, ústa, ač se vzpěčují, by ji chtěla zahrnout láskyplnými slovy… Položil jsem si otázku, zdali ví o všech zdejších skutcích svého mužíčka. Inu, na pěkné věci jsem to myslil, ale ona přec patřila k nim, ona i ty její dvě boubelaté dětičky! Ale vedlo se snad všem mým drahým tak dobře, jedli snad, pili, hodovali a užívali si života, abych si mohl dovolit lítost nad tou pohankou? I toto…"

Neigel se vrátí. Diskutují o tom, kde se má odehrávat děj. Neigel ve své nevědomosti navrhuje, aby „zas psali o Měsíci, jako v té povídce o Indiánech, jak tam utekli". Wasserman ho mírně pokárá a vysvětlí mu, že bude lépe psát o nějakém známějším místě, kde by se spisovatel cítil pohodlně, protože „budeme potřebovat všecky drobné detaily a fakta, abychom mohli vytvořit žádoucí atmosféru. Přesnost, Herr Neigel, přes-nost!" říká a v jeho hlase je cítit jakousi podivnou pomstychtivost.

Jako příklad mu vysvětluje, že když se třeba rozhodne(!), že tentokrát budou Děti srdce zasahovat v Moskvě, očekává, že mu Neigel poskytne všechny ty stovky údajů, které potřebuje – z jakého materiálu tam kupříkladu zhotovují pánské boty, jaký účes nosí ženy a zdali tam po ulicích jezdí autobusy nebo tramvaje. Když se ale dá svou smělostí příliš unést a zmíní se o tom, že bude možná potřebovat taky mapy a fotografie, Neigel se dá do hněvivého smíchu („Poslouchej, hajzlpucře, zbláznil ses? Vždyť mě zavřou pro kontakty s komunistickými agenty! Nezapomínej, že máme rok čtyřicet tři! Snaž se najít pro ten svůj příběh nějaké přijatelnější místo, jasné?"), načež Wasserman sklopí hlavu, chvilku hryže špinavý, tvrdý pramínek řídkého vousu, ale pak se zas vzmuží („Nu což, najednou jsem se rozpomněl, že mezi mnou a Neiglem to není vůbec snadné a že přec nejsem

žádný práh, aby si po mně šlapal!"), zhluboka si povzdechne a řekne, že pro tentokrát – ale jenom pro tentokrát! – s Neiglovým požadavkem souhlasí, ale že to je také naposledy, co připouští, aby mu Neigel dával v souvislosti s jeho příběhem rozkazy. Němec se na něho podívá s mrazivým chladem a procedí mezi zuby: „Přestaň se nafukovat, hajzlpucře, a začni už konečně vyprávět!"

Wasserman k tomu říká: „Inu, jistě se domýšlíš, Šlejmele, jak rozhodující okamžik to byl! Já se ale nedal! Vstal jsem, pevně jsem stanul, natáhl k pohanovi krk a povídám mu: ‚Tak si mě zabte! Hned teď mě zabte, Herr Neigel, jen po mně nežádejte, abych zradil své umění!' "

Na Neigla to skutečně zapůsobí. Jeho velký obličej vyjadřuje údiv, zmatek a dokonce odpor, jako by viděl něco odpudivého. (Wasserman: „Takovéhle scény sehrávala nebožka maminka, tvá prababa, pokaždé, když pan Lanski, náš domácí v Bulichowě, aby ho Pánbůh potrestal za to, jak z nás vysával krev, přišel pro nájemné. Čím nemístnější maminčiny výmluvy bývaly, tím víc k němu natahovala krk a tím hlasitěji křičela: ‚Zabte!' Já se schovával pod její zástěrou a samou hanbou bych byl nejradši umřel. Kdo mohl tenkrát arci tušit, že i já budu jednou hrát takovéhle komedie, jenže tady byla v sázce čest umění!")

Posadí se. Je ještě celý rozčilený jako pokaždé, když cítí, že ho neprávem urazili (mám dojem, že má tenhle pocit rád), znovu vstane a třesoucím se hlasem řekne: „Herr Neigel! Tady přeci nejde o mne, Anšela Wassermana-Šeherezádu! Vždyť co jsem já? Prach a popel! Pouhé nic! Urážky umění si ale prosím zapovídám! Čistého umění, jaké je! Literatury v její očištěné, původní podobě. Chystáme tu přeci ojedinělý pokus! Považte, spisovatel, který tu sedí a píše pro publikum, které sestává z jediného člověka! Bylo snad už někdy na světě něco takového?"

Tahle myšlenka Neigla okamžitě zaujme – snad proto, že nic tolik nezalichotí tyranovi jako moc nad tajemnými cestami tvorby. To vycítí i Wasserman: „Jakmile bude tenhle náš pokus u konce, budete mít v ruce jediný exemplář posledního příběhu Šeherezády Wassermana! A až umlknou s pomocí Boží zbraně, budete moct v klidu usednout s dětmi i se svou ctěnou družkou k praskajícím kamnům a ten příběh jim předčítat. Jsem si jist, že i ona, totiž ctěná paní, dokáže ocenit neutuchající snahu, s níž jste dbal o to, aby ani tady, na tomhle místě, a navíc uprostřed té hrozné války, neuhasly plameny tvorby. Nu, co tomu říkáte?"

Němec prostě odpoví, že doufá, že Wasserman to, co říká, myslí vážně. Čím déle prý o „naší situaci" uvažuje, tím víc si myslí, že by se měli chovat jako „civilizovaní lidé. Ano – civilizovaní lidé." (Wasserman: „Vychutnal ta dvě slova, jednou či dvakrát je převalil na jazyku, a já si v duchu pomyslil, že by měl vyslovit požehnání jako každý, kdo poprvé okusí něco k snědku. Za okny zakrytými záclonami stoupaly nad lágr dnem i nocí tři sloupy kouře a moc dobře jsem slyšel zvuk stroje, který lidské bytosti měnil v hromady mrtvol, a hrozný skřípot jeho veliké dlaně, když je bral a kladl do plamenů. A musil jsem sebrat všechny síly k tomu, abych mohl na znamení souhlasu kývnout těžkou hlavou.")

„Místo," pronese Wasserman téměř neslyšně, „potřebujeme místo, kde by se naše družina usadila." Nastane ticho. Oba si podepřou hlavu a přemýšlejí. Wasserman, třebaže ještě neví, jakou podobu bude příběh mít, už vytuší, že děj se musí odehrávat na některém z míst, kde zuří válka. („Tedy v Polsku či na Rusi, či dokonce ve zločinném Německu, ale já bych radši, kdyby se odehrával v místech blízkých mně, a ne jemu. Jistě se do-

myslíš, že jsem musil všecko řídit s rozumem, obezřetně a jistou rukou, poněvadž jsem měl od samého počátku skrytý záměr, svůj příběh jsem totiž nepřišel Neiglovi vyprávět jen tak pro zábavu, a aby můj skrytý záměr uspěl, musel jsem užít veškerých zbraní, které se mi naskytly, jenže ty byly tak ubohé, že jsem mu vycházel v ústrety takřka s holýma rukama. Ale slova pro mne byla jak kameny vrhané prakem.")

Dál hledají kolbiště pro svůj děj. Příběh, vysvětluje Anšel Wasserman, by se měl pokud možno odehrávat na místě osamělém, které by však nebylo tak úplně odříznuto od světa. („Snad jste si povšiml, Herr Neigel, jak velice rádi zasazují spisovatelé děje svých příběhů na pusté ostrovy?" „A k čemu je to dobré?" „Inu, tak se přec každá malá věc stává velikou!") Bylo by rovněž záhodno, aby se příběh odehrával v lůně přírody, to aby Albert Fried mohl ukázat své pověstné schopnosti při navazování přátelství se zvířaty („Tohle přeci v mých příbězích patřilo k věcem nejsenzačnějším!"). Znovu se vrátí ke svým úvahám; Neigel si pomáhá tím, že nechává systematicky práskat klouby všech deseti prstů, Wasserman se zas tahá za řídký vous a na prst si navíjí pomyslný pejz, hned vedle ucha. Najednou se Wassermanův obličej celý rozzáří a on zvolá: „Lepek! Důl na lepek!"

Neigel neví, co to ten lepek je, a nevím to ani já. Wasserman nám to vysvětlí tak znalecky, že to ve mně až vzbudí podezření, že si to všechno vymyslel. Lepek je podle něho vedlejší produkt nafty, pro Židy kolem Borislavi ve lvovské gubernii hospodářsky mimořádně významný – nafta se, jak známo, dopravuje potrubím z oblasti, kde se těží, do obrovských nádrží v místě uskladnění. Trubky však k sobě v mnoha případech nepřiléhají těsně („Jedna má ústí obrovské a druhá zas malinkaté."), neboť jsou staré a proděravělé. V takových případech jedna z trubek praskne a surová nafta, které se říká lepek, vytéká ven. „Tyhle věci se dnes už nedějí," vysvětlí nám Wasserman, „to před velice mnoha lety, před třiceti či možná čtyřiceti!" Když taková hadice praskla, Židé pracující s lepkem, říkalo se jim lavakové, přispěchali se sudy, vědry a hadry, nasbírali vyteklou naftu a se slevou ji prodali naftařské společnosti. Podle Wassermana si takto na skromné živobytí vydělávaly stovky židovských rodin. Jeho bratr Mendel, než odjel do Ruska, kde zmizel, se živil tak, že s těmi ubožáky ve dne v noci postával u potrubí poblíž Tustanowic a Schódnice a modlil se, aby některá trubka praskla. Wasserman: „Dlouhá léta jsem si tu záležitost s lepkem ponechával pro sebe, od té doby, co nám Mendel psával o svých příhodách smutné dopisy, ze kterých to zavánělo hladem jak z prázdného břicha, teď ale vidím, že nadchází ta pravá chvíle, abych se k tomu vrátil."

A už Neigla vede do hustého lesa poblíž Borislavi, sestupuje s ním do dolu na lepek, vyhloubeného pod velikou alejí potrubí, vedoucího z místa těžby nedaleko města. Už třicet let stojí tento důl ve sklíčeném osamění, nikdo tam nepracuje. Po celá ta léta lepek nikdo nepotřeboval. Přišla však válka, nafta podražila, snuje svůj příběh Wasserman, a skupina lidí dostala příkaz jít tam a pustit se do práce.

„A je to vskutku družina jedinečná, Herr Neigel. Je to družina osamělých, samotářských lavaků, Židé, Poláci, jeden Rus a Armén a ještě další. Jejich vůdce se jmenuje Otto, Otto Brig, jeho sestra Paula, ta se o ně stará a taky jim vaří. Nevycházejí skoro na povrch země, to z obavy ze setkání s velikými karpatskými medvědy, se kterými si umí poradit jen Fried… Věru, Herr Neigel, žijí tam v naprostém odloučení, jen jednou týdně se Otto Brig vydává do nedalekého města, aby tam dopravil žeň lepku, který shromáždili, a donesl odtud svým hladovým dělníkům něco potravy, ale když dovolíte, Herr Neigel,

tak budu potřebovat další údaje o tom místě, o jeho obyvatelích i dolech, ve Varšavě přec byly v knihovnách hory učených spisů, dokonce i bohatá bibliografie, jenže tady, v těch našich kasárnách… Inu, tady mám než vás. Snad byste si mohl zařídit úřední cestu do Borislavi, abyste tam prozkoumal atmosféru?"

Neigel pochopitelně zareaguje pobaveným smíchem („Víš ty vůbec, co říkáš, Wassermane? Já tady vedu vyhlazovací tábor! Na východě postupujou komunisti, a ty po mně chceš, abych všeho nechal a ve tvých službách si odjel do Borislavi!"), a také mně se zdá, že to Wasserman přehnal, on však je klidný a sarkastický. („Počítal jsem, že trochu poznám, co je tenhle Neigel zač. Dobře jsem si všiml, že ho můj příběh velice přitahuje a že to vůbec není tak jednoduché. Taky jsem viděl, jak moc dychtí po drobných údajích – člověk jako on přec neponechá příběh, aby bloudil v moři představivosti bez železné kotvy pod lodí. Jak velice se lišil od ubohého Zalmansona, který rovněž dychtil po drobných údajích, jenže proto, že se mu protivily! To proto, aby je zostouzel a dováděl na samou hranici absurdity! Aby se jim mohl v duchu vysmívat, aby se ještě víc ujistil, že není Boha krom Boha smíchu, iluze a zmatku… Ach, ten šibal… Ale jak že to na něho přišla řeč? Ať už je to jakkoliv, nastražil jsem na Neigla past, když jsem se zmínil o tom průzkumu atmosféry, to totiž měla má družina ve zvyku říkat, když chystala svá dobrodružství, a já věděl, že se Neigel na tenhle háček nevědomky chytí.")

Teď se Neigel konečně vzpamatuje a znovu položí tu nejdůležitější otázku („Ale řekni mi, prosím tě, s kým to budou bojovat tentokrát? S medvědy? S mravenci? S těžařskými společnostmi?"), Wasserman se odpovědi vyhne („Kdo to může vědět? Vždyť ten příběh ještě skoro ani nezačal."), jenže Němec vyžaduje odpověď určitější („Nechceme přece psát nic proti Říši a Němcům Adolfa

Hitlera. To je nám přece jasné, že, Wassermane?"), a spisovatel na to: „Budeme psát všecko, co se nám zachce, Herr Neigel. V tom přec tkví podstata naší situace, o níž jste prve ráčil mluvit, vždyť jen si pomyslete – jaké tajemství a div to je! Nesmíme zradit tuhle svatou povinnost, která nám přímo zázrakem připadla! Dar, že mu není rovna, privilegium být zde, právě zde, jako lidé naprosto svobodní! Nejen já, ale i vy! Jak ptáci Fénixové! Ach, Herr Neigel," řekne Wasserman a potřese hlavou, „nevím, ze které bitvy pochází ten metál, co vám zdobí blůzu…" Neigel: „Z bitvy na Ilmeňském jezeře. První divize Umrlčích lebek Theodora Eicka!" „Tak tak, kde jsem to přestal? Aha! Jsem si jist, že tam jste nepotřeboval ani polovinu té odvahy, kterou teď od vás vyžaduju na cestě, kterou vykonáte za tím účelem, abyste našemu novému příběhu vdechl život. Polekáte se snad a couvnete? Budete po mně požadovat jako bázlivec příběh planý, příběh zdušený horami popela malicherného života s jeho úzkostí a zábranami?" („Na mou věru, Šlejmele, nemám zdání, kde jsem vzal takovou odvahu. K Zalmansonovi, který mi bral mé nejlepší věty, a ani se se mnou neporadil, jsem si jaktěživ nic takového nedovolil. Přikyvoval jsem mu jak ta ovce, usmíval jsem se na něj a mlčky ho nenáviděl.")

Neigel si však dál vede svou: „Ne ne. My si nemůžeme dovolit být protiněmečtí." Anšel Wasserman zas: „Nechme příběh, aby nás sám vedl. Předem nemůžu rozhodnout vůbec nic." A Neigel: „Takhle píšeš vždycky?" Wasserman: „Skoro vždycky. Ano." („Tedy mám-li být upřímný, vůbec tomu tak nebylo! Dokonce i má Sara, můj poklad, si ze mne tropívala šprýmy a říkala, že já i k sestavení seznamu nákupů u hokynáře potřebuju tři pokusy.")

„Možná," povídá najednou Neigel, „možná bych se mohl příští týden opravdu v Borislavi zastavit, až pojedu

domů na dovolenou. Kdysi jsem v té oblasti pár měsíců pracoval a pár záležitostí tam musím… uzavřít. Ano. A taky jsem tam poznal pár lidí. Snad by bylo na čase, abych se s nimi pozdravil." Výraz Wassermanovy tváře se vůbec nezmění, spisovatel jen poznamená, že „by nám byla nesmírně užitečná menší mapka té oblasti i tamních naftových dolů." Odolá pokušení požádat nacistu, aby při své zastávce prozkoumal také stav borislavské židovské náboženské obce, zdali z ní tou dobou vůbec ještě něco zbylo, a Neigel, důstojník příkladně pořádný, si to poznamená do zápisníku. („Teprve později, Šlejmele, jsem zjistil, že si pohan do tohoto zápisníku zaznamenává i požadavky týkající se smrtícího plynu a taky váhu zlatých zubů a vytrhaných vlasů, a třebaže jsem to tenkrát ještě nevěděl, pocítil jsem, jak se celý třesu, když kotvice mých představ byla poprvé vhozena na pevnou půdu jeho života.")

Navzdory pokročilé hodině se spolu ještě chvíli zdrží. Zdá se, že to Neigel si to nepřímo vyžaduje. Naléhá na spisovatele, aby mu staronovou družinu „alespoň pár slovy" popsal. Prý jako takový úvod k tomu, co bude následovat. „K tomu, co bude následovat," řekne a jeho obličej přitom říká: „K tomu potěšení, co bude následovat." Wasserman ochotně svolí a vypráví mu o hustém lese, o hlubokém dole, o tunelech a kanálech, které v tom dole jsou, a v těch kanálech… „Bože," řekne Neigel, poněkud zmaten, „tohle připomíná partyzánskou skrýš. Dávej si pozor, Wassermane." Wasserman neodpoví, ale po délce pupeční šňůry pnoucí se mezi ním a mnou se náhle zableskne a ucítím mírné pálení. Jakási stará vzpomínka, společná jemu i mně, na okamžik pronikne do vědomí, ale hned je zas ta tam dřív, než se jí stačíme zmocnit. Wasserman odpoví Němci, jeho slova jsou však určena mně: „Nikoli, Herr Neigel, to jest… nikoli partyzánů v obvyklém slova smyslu, nýbrž řekněme…"

Neigel zavrčí něco, co zní jako bezděčný souhlas. Potom se podívá na hodinky, v obličeji se mu objeví užaslý výraz a rázem vstává. Wasserman vstane také a zůstane před ním stát. Rozloučit se jim přijde trošku zatěžko. Vypadají teď jako dva přátelé, kteří už ukončili všechny přípravy na dalekou cestu a ještě trochu váhají a čerpají jeden z druhého navzájem jistotu. Neigel jde a zhasne velké světlo, takže svítí už jen lampa na jeho stole. V pološeru, v němž mu není vidět do obličeje, se Wassermana trochu váhavě zeptá, co soudí o jejich pokusu a zda si myslí, že se mu podaří vyprávět něco hezkého. Wasserman přizná, že má trochu obavy, ale že je také velice zvědav. V duchu ovšem Neiglovi poděkuje za to, že v něm oživil touhu po tvorbě, „touhy mé nejmilejší".

Neigel odemkne dveře oddělující obě křídla baráku. Když je jeho obličej od Žida odvrácen, pojednou se zeptá, proč Wasserman po celá ta léta, jež od vzniku *Dětí srdce* uplynula, nepsal. Wasserman mu odpoví, načež Neigel poznamenává: „Nevěděl jsem, že se talent může vyčerpat. Zajímavé… A… Rád bych se jenom zeptal… Jak ti bylo bez psaní?" A Wasserman otevřeně odpoví: „Radši se ani neptejte, Herr Neigel!"

(„A vskutku, Šlejmele, ani nepříteli bych něco takového nepřál! Vždyť to se člověk promění v živoucí mrtvolu, v kámen na vlastním hrobě. Kluci z celičké Evropy, našinci i jejich, mi posílali dopisy plné úcty a oddané lásky. Mé příběhy četli teprve teď, když v jejich časopisech vycházely v nových vydáních – ani halíř mi za to vydavatelé nezaplatili – a kdyby tak byli věděli, že Šeherezáda Wasserman už léta není s to psát… A já musil skřípat zuby a laskavě a mile jim odpovídat. A jak léta plynula, inu, jak už to tak v životě bývá… Prostě čím dále víc jsem byl vzdálenější tomu mladému muži, který ty historky psal. Napřed jsem mu záviděl, asi tak, jako závidíme

cizímu člověku, ty příjemné časy, které prožil, ale nakonec jsem ho začal nenávidět za to, že se neodvážil víc. Kdyby se byl odvážil, všecko by se bylo změnilo. A nejhorší ze všeho, to byla má družka, moje Sara. Ta mě přece poznala právě jako spisovatele Šeherezádu, toho požehnaného autora, který napsal *Děti srdce*, a ne jako Anšela Wassermana, mrzoutského korektora, kterého věčně trápily větry… Zajisté se domyslíš, že Sara, moje duše, se o tom ani slovem nezmínila, mně ale její mlčení přímo hučelo v uších… Ach, kéž bys nikdy nepoznal tak špatné časy ani myšlenky!")

Doprovodil jsem ho do jeho díry. Seděl tam mezi horami papíru, železnými a dřevěnými krabicemi a šramotem pobíhajících myší. Odložil sešit a opřel si hlavu o zeď. Oči měl zavřené. Malý, drobný člověk, zahalený hávem tak slavnostním, že v té ubohé díře působil až směšně. Na něco čekal, ale já nevěděl nač, a tak jsem se zeptal, dědečku, nač to čekáme, ale on neodpověděl, a tak jsem se zeptal, co teď máme dělat, a on promluvil se zavřenýma očima: „Ne, teď není třeba dělat nic, Šlejmele. Už jsem si všiml, že ty rád neustále něco děláš. Že tě děsí čekání. Teď ale musíš mít strpení, poddat se tělem i duší. I kdyby ses polekal a utekl, já se odsud nehnu, poněvadž tentokrát nemám, kam bych utíkal, protože můj příběh je živý, je to mé poslání, znamení, které v mém těle učinil Bůh, vždyť už i ty možná začínáš něco tušit… Ale co, řekl jsem toho už příliš…"

A vzápětí jsme už nebyli sami. Ovzduší tak nějak zhoustlo a rozechvělo se. Ruka se mi roztřásla, jako kdyby žila vlastním životem. Prsty se mi svíraly a natahovaly. S úžasem jsem na ně pohlédl – začaly táhnout, jenže nebylo co. Nepřestávaly se pohybovat. Tápaly. Přesvědčily vzduch, aby k nim proudil a nabýval přitom určitého tvaru, uváděly jej v pohyb uvážlivě, tvrdošíjně jej stloukaly v hutnější substanci, najednou jsem měl na

konečcích prstů cosi mokrého, jakousi vodnatou vlhkost, a rázem jsem pochopil, že soukají z nicoty příběh, pocity, slova, ohromující představy, zárodečné bytosti, ještě celé vlhké, na světle mžourající, se zbytky placenty, vzpomínek, pokoušející se postavit na nohy, třesoucí se a padající jako den staré srnky, dokud jaksepatří nezesílí, aby přede mnou mohly stát jakžtakž jistě, výtvory ducha dědečka Anšela, ti, jejichž příběhy jsem čítával, hledal a tak toužebně se jich dobíral, nevysoký, sporý Otto Brig, krátké modré kalhoty vždycky samou skvrnu, Otto s oněmi rozmáchlými nekonečně velkorysými pohyby. Tuhle máme i jeho sestru, malou Paulu Brigovou s dlouhým tlustým světlým copem a očima velice modrýma, právě tak jako oči Ottovy. Energickou Paulu, která zná vždy jen přímo sledovat cíl, Paulu, která si s ničím zbytečně neláme hlavu a o členy družiny pečuje s láskou a rozhodně… Ale byli tu ještě další, kteří si přáli narodit se, a dědeček Anšel rychle a ztěžka dýchal, obličej měl rudý a zpocený a mé prsty vytahovaly jakousi přilnavou průhlednou kapalinu, vytáhly dlouhý chraptivý sten a za ním byl s obrovskou námahou vytažen Fried, malý Albert Fried, mlčenlivý a uzavřený, Fried uvězněný ve své stydlivosti a ve svých úzkostech, který skoro nemá naději, že pozná přátelství či lásku, štěstí se však na něj usmálo a Anšel Wasserman ho poslal k Ottovi a Paule, kteří ho přijali s takovou samozřejmostí, že se rád zřekl své podezíravosti i svých tajemství, která byla ostatně zcela zbytečná, takže se mohl otevřít jako květina. A kdopak je tu ještě? Rus Sergej, hubený dlouhán, Sergej se zlatýma rukama, který dokáže sestavit jakýkoliv nástroj či přístroj, ušít stomílové boty, prorazit v každé zdi malá dvířka k dalekým světům, obzvláště pamětihodné jsou však pokusy, které v příběžích dědečka Anšela prováděl se strojem času, a jediná humoristická pasáž ze všech příběhů *Dětí srdce*, jak popletl – byť

neúmyslně – celé město, když posunul všechny hodiny zpátky. A je tu i Armén Herotjon, v ruce flétnu, a dědeček Anšel se na mne podívá, zesláblý a trochu bledý, ale přesto usměvavý si lehne a řekne: „Poslyš, Šlejmele, dej příkaz a zavolej sem každého, koho se ti zachce…"

„Cože?"

„Každého, koho se ti zachce!"

Slabou rukou ukáže na nevelký brloh, který zaplňují Děti srdce. Už jsem si všiml, že jim cosi brání v tom, aby si jeden druhého všimli, jako by každý z nich byl zakryt uzavřeným skleněným zvonem. Ano, bylo to tak – pohybovali se, přešlapovali na místě, dokonce se i rozhlíželi kolem, jako kdyby na něco čekali, ale navzájem byli naprosto izolováni. Bůhvíproč mě napadlo, že takhle – nebo skoro takhle – stát jsem je už někdy viděl, to s nimi byli ještě další, jenže si ne a ne vzpomenout a ani dědeček mi nepomohl. Ležel na zádech, ruce přes ústa a v očích takový zvláštní úsměv, šťastný a roztoužený. Vypadal jako strašně staré malé dítě. „Tady je máš všecky před sebou," povídal dědeček něžně, jako kdyby vyprávěl vnoučeti pohádku, tak, jak měl vyprávět mně, jenže to nedokázal, „a teď je vidíš tak, jak je člověk vidět má, ne tak, jak jsem o nich psal já, nýbrž takové, jací byli na obrázcích mé Sary, čárku po čárce…" Teprve v tu chvíli mě ostatně napadlo, že až když uviděl její obrázky – osmnáct let po tom, co cyklus napsal – doopravdy věděl, jak jeho hrdinové vypadali. „Její obrázky," přiznává mi s tak trochu náměsíčným úsměvem, „byly pro mé příběhy tím, čím byla pro Beethovenovy hluché uši hra Herotjonovy flétny – ty líbezné zvuky rázem pronikly za oponu jeho hluchoty…"

Ale pět jich nestačilo, to jsme cítili oba. Přestože jsem tenkrát vůbec neznal pasti, které Wasserman Neiglovi chystal, aby na něho vyzrál, bylo mi jasné, že do téhle války budeme potřebovat víc bojovníků, takových partyzánů, jací zde ještě nikdy nebyli – slovo „partyzán" ovšem užívám ve zvláštním smyslu, v tom, ve kterém…

Podívali jsme se na sebe. „Jsme teď sami na celém světě," řekl dědeček, „jen ty a já. Jak prázdný je svět! Mohli bychom ho znova rozdělit a pojmenovat… Pojď, Šlomo, synu Tobiášův, sedni si se mnou v tom mém brlohu, krom nás a našich přátel tu není živé duše! Příliš jsi už váhal, Šlejmele! Honem sem přiveď ty své partyzány…"

„Ne!" vykřikl jsem. Byl jsem trochu vylekán. Když mě posledně někdo vyzval, abych s ním znovu rozdělil a pojmenoval svět, dopadlo to špatně, to je dobře známo. „Ne, dědečku, ty ne!" křičel jsem hlasitě, možná až příliš hlasitě, „s tebou ne! Ta Brunova utopie mi stačila! Na velké naděje nemám dost síly!"

Tehdy mi dědeček řekl – tím svým jazykem – že utopie se hodí pro anděly. Že lidé se podobají mouchám a že příběhy, které jim vyprávíme, abychom na ně zapůsobili, musejí být jako mucholapky. Utopie prý jsou papíry potřené zlatem a mucholapky je třeba potřít vším, co člověk ze svého těla i života vylučuje. Především utrpením. Nadějí, jejíž míra je mírou člověka, a odpuštěním.

„A *oni*, ty opravdu myslíš, že *oni* se budou hodit?" zeptal jsem se se značnou skepsí, „vždyť jsou to přece jen…"

„… jsou to ti nejlepší válečníci, ovšem svým způsobem. To přece víš právě tak dobře jako já. Vždyť jsi na ně myslil už přede mnou. A třebaže v příbězích, které jsem vyprávěl prve, nebyli, bude mi mnohem příjemnější být s nimi znovu jako tehdy, v té naší uličce, v jediné válce, která stojí za to…"

A tak jsme na svět přivedli i je. Všechny. Aharona Markuse, Chanu Citrinovou, Ginzburga a Seidmana, ty ubožáky Maxe a Moritze, a Jedidju Munina. Jako by ani den neuplynul od chvíle, co jsem je zavedl k bestii. I oni

tam stáli, jako kdyby je obklopovala jakási neviditelná hradba. Chana si ze všech sil škrábala stehna a sténala. Aharon Markus nepřestával křivit svou zmučenou tvář. Nezměnilo se nic – zasmušilý Ginzburg, kůži pokrytou ošklivými pupeny bílé vyrážky a v ústech ani jediný zub, potřásal hlavou a tím tónem, který mi utkvěl v paměti, se ptal, kdo je, a jeho malý přítel Malkiel Seidman, o němž se říkalo, že byl doktorem historie, jenže se zbláznil a teď je uvnitř dočista dutý, napodoboval jako obvykle pohyby toho, kdo mu právě stál nablízku. Tentokrát to byl náhodou Jedidja Munin, a tak ruce obou spočívaly hluboko v kapsách a hrabaly se tam, seč mohly. Všichni vzdychali a byli plni života a pohybu. Potulní Židé, kteří se ani na krok nehnuli z místa. Všichni jsme na něco čekali, ale nač, to jsme nevěděli.

„Ty možná žasneš," řekl posléze Anšel Wasserman, „jak to přijde, že jsem tak velkorysý a dovolím ti, abys do mých příběhů přimísil i své vlastní výtvory. Ale co mi na tom sejde, jestli jsou moji či tví, hlavně že jsou to bojovníci jaksepatří kurážní. Jistě se domyslíš, že to není poprvé, co tenhle příběh někomu vyprávím, a dost možná že ještě dřív, než jsem ho vyprávěl Neiglovi, jsem se toulal světem a vyprávěl ho různým lidem, takže podle něho bylo napsáno už tisíc příběhů, a ten tvůj bude tisícím prvním. Každý, kdo ho slyšel, prosil, abych do toho příběhu uvedl jeho nejmilejší, a já ti prozradím menší tajemství, totiž že i Neigel, když přišla jeho chvíle, mi do něj přispěl… Každý přináší, co zrovna má, útržky vlastního života, vzpomínky, své drahé i to, na co se zapomnělo… Ne, Šlejmele, i kdybys mi přivedl desetitisíce lidí, v mém příběhu se pro ně místo najde, to jen ten příběh sám se přede mnou skrývá a já se ho musím svými chabými silami chopit, ale v tom mi nemůže nikdo pomoct a já chudák byl vždycky zbabělý, však se i teď celý třesu, když mám naše přátele přeměnit jediným

tahem pera z krejčíků v hrdiny řádného příběhu, a můžeš se smát, ale být tu tak Zalmanson, zkřivil by výsměšně pusu a řekl by mi: ‚Hlavní tvá bída, Wassermánku,' (tak vždycky začínal své promluvy ke mně, jednou bych měl sednout a spočítat ty hlavní chyby, které na mně našel), ‚je, že jsi zbabělec! Zbabělec v životě i ve psaní! Snad si laskavě vzpomeneš, kolikrát jsem ti musil mluvit do duše, nežli jsi vůbec souhlasil, že zanecháš té nudné práce v archivu a začneš doopravdy psát? A potom, když se tenhle pokus vydařil, co námahy mě to stálo, abys přistoupil na to, že napíšeš celý cyklus?! A kolik nocí jsem s tebou proseděl a přesvědčoval tě, aby ses odvážil napsat tak, jak psali všichni hebrejští autoři knih pro děti před tebou? Vždyť tys tuze rád chodíval po vyšlapaných cestičkách a stejně jako oni jsi zas psal o Abrahámovi kácejícím modly, o králi Šalomounovi jako pacholeti, jak nerad jídal kaši, až se vojevůdce Joav schoval pod stolem a strašlivým křikem ho poděsil. Ne! Takových jsme už měli dost! *Lásku k Sionu, Mravní naučení mládeži, Zkušenost vzdělavatelskou*... Já tě měl k tomu, Wassermánku, abys psal tak, jak se psát sluší spisovateli svobodnému. Jak píší spisovatelé jejich! Bože,' (říkával mně Zalmanson, kéž by tu tak byl!), ‚nelekala mě ta vina, kterou jsem věděl, že nám budou dávat, a myslil jsem, že se sluší, aby tu byl konečně hebrejský spisovatel, který by psal pěkné, vzrušující, napínavé dobrodružné příběhy, plné lásky k člověku, a nejen k člověku židovskému!' Věru, Šlejmele, tolik na mne naléhal, že jsem sedl a napsal své *Děti srdce*, a kritici na ně závistivě dštili oheň, jako by našli bohatou kořist, smáčeli pera ve žluči a kydali na mne špínu, vinili mě z chabého talentu a dokonce i ze zlovolného úmyslu ‚kazit dítka izraelská', a nedali si pokoj, dokud nepřivolali z onoho světa toho milého Avrahama-Mordechaje Piórka, který dvacet let přede mnou napsal knihu *Věrné mlází*, a považ, odvážil

se vybrat a přeložit do hebrejštiny jednoduché příběhy o dobrotě, věrnosti, přátelství a odvaze, které našel nejen u autorů židovských, ale i u těch ostatních! A když chtěl psát o řádných lidech, nepsal zas o praotci Abrahámovi, nýbrž, pokud se nemýlím, o anglickém kapitánovi jménem Richardson! Ach, Šlejmele, tihle mi dělali ze života peklo, a nebýt Zalmansona, který mě neopouštěl, nebyl bych napsal ani to málo, co jsem napsal. A i když jsem psal, věděl jsem, že ho rmoutím, že jsem nesplnil jeho naděje. A celých těch dvacet let, co jsem psal příběhy *Dětí srdce*, jsme se přeli o každé mé písmenko i čárku a on se na můj rukopis vrhal s taseným perem a opravoval, odmítal a pln nevýslovné nevole přitom křičel: ‚Vrahu! Lupiči! Plagiátore! Však já vím, že umíš psát líp! Vždyť jsem četl verše, které psal v mládí! Takový talent se neztrácí, ten se jen zradí a nechá! Tys to své nadání úplně opustil, Wassermane! Kdybys aspoň od druhých uměl krást jaksepatří, aby člověk nepoznal otisky těch tvých strachem upocených prstů! Ale všecky tvé představy jsou stvořeny k obrazu tvému – i když je posíláš k těm nejúžasnějším světům, jsou to pořád ti maličcí Wassermánci, kteří klopýtají klikatými cestičkami přes ty tvé nadmíru dlouhé věty! Píšeš jak Haličan! Je to dlouhé, moc dlouhé! Jen čert sám ví, proč tě vůbec ještě tisknu, a ten snad taky chápe, proč jsou děti tak dychtivé těch tvých bezbarvých povídek! Božíčku, Wassermane, trošku víc kuráže! A trošku víc humoru, v životě přec nejsi takový suchar, dokážeš druhé rozesmát, i když ne vždycky úmyslně… A proč skrbliš kořením ironie? Buď přeci drobátko šašek, Wassermane, a trošku taky šprýmař, co rozesmává hosty na svatbách, a trochu lhář a slovní cizoložník, a piš s láskou a hlavně bláznivě, protože jinak je všecko tak nudné, ubohé a není v tom ani špetka Božího dechu. Nu, Wassermane, co ty na to?‘ “

(3)

Ale než uslyšíme začátek příběhu, musí ještě uplynout pár dní. Především má Neigel ve svém táboře na práci i jiné věci než poslouchat pohádku o zestárlých Dětech srdce. Pravda, občas během práce, uprostřed nějaké důležité schůze nebo když se jde podívat na vlakem přijíždějící transporty, podlehne na chvíli pokušení a dovolí si potěšit se přeludem zvláštní, příjemné vzpomínky, ale pak se zas jme horlivě plnit povinnosti. I když se ho nijak zvlášť nesnažím poznat, jsem si jist, že jeho práce těmihle přestávkami netrpí ani v nejmenším. Kdo mu byl při práci nablízku (kupříkladu Staucke), ten se závistivým uznáním dosvědčí, že Obersturmbannführer Neigel je hotový nezmar a ještě po půldruhém roce vysilující práce při vedení tábora se stále drží – je nekompromisní, co se plnění povinností vlastních i povinností jeho mužů týče, zabíjí, aniž dá v nejmenším najevo city, přesně podle ideálu, který načrtl Reichsführer Himmler (který si na Neigla nesmírně potrpěl!), a teď, v posledních dnech, jako by do něho vlil novou sílu – v táboře je ho vidět všude. Jako kdyby bylo Neiglů deset a všichni překypovali iniciativou a byli nanejvýš výkonní. Osobně vykoná rozsudek smrti nad dvěma ukrajinskými strážnými, kteří byli chyceni při braní úplatků, u vchodu do plynových komor chladnokrevně zastřelí čtyři ženy i s dětmi, protože vyvolávaly paniku a mezi strážnými způsobily zmatek, noc co noc teď svítí v jeho baráku světlo ještě po půlnoci a potom, ve dvě v noci, jde kontrolovat stráže. V táboře už žádají doktora Staucka, aby veliteli poradil, aby bral něco na spaní. Ale Staucke s ironickým úsměvem odmítá pověsti o velitelově nespavosti. Staucke si myslí (to jsem se dozvěděl ze vzpomínek, které nadiktoval americkému novináři, když v šestačtyřicátém pobýval v Lodži v ústavu pro duševně choré a čekal, až

soud rozhodne, že není duševně zdráv, a tak tomu zřejmě opravdu bylo, až na řídké momenty příčetnosti – v jednom z nich poskytl tohle interview), tento Staucke si tedy myslí, že v celé Říši není druhého muže, jehož osobnost by tak odpovídala Himmlerovu abstraktnímu ideálu německého důstojníka. „Ale taky tak nudného!" naříká si Staucke. „Tak omezeného a k smrti nudného! O ničem na světě se s ním nedalo promluvit víc než dvě věty, ovšem až na tu jeho bitvu na Ilmeňském jezeře a jeho dětství v Bavorsku – ovšemže v Bavorsku, myslel jste snad, že je z Porýní? Poslyšte, tohle tam radši nedávejte… – a koně. Ale dobrý důstojník to byl, to ano. Možná mu trošku chyběla představivost, ale zato byl přímý a věrný jako pes. On vám byl strašně vážný, tenhle Neigel. Dokonce i teď, poslední dobou, na něj po nocích myslím. Těžko tady usínám, to kvůli tomu křiku. Slyšíte je? Ne? Ale vždyť to by se člověk zbláznil…" (Následuje nezajímavá pasáž.) „Ano, byl až moc vážný. Bral život vážně. Teď jsem si ještě na něco vzpomněl – když v jeho přítomnosti někdo vyprávěl košilatý vtip, tak se smál, ale všichni viděli, že ho to uvádí do rozpaků a že vtip možná ani nepochopil. Ne, společenský nebyl, jestli rozumíte, jak to myslím. Možná měl nějaké pokrevní bratry v tom jeho hnutí, nevím, ale u nás v táboře nic. Jaktěživ se nepřišel napít do důstojnického klubu, a to se lidem samozřejmě nelíbilo, říkalo se, že nosí nos moc vysoko a tak, ale já," usměje se Staucke tím svým zvláštním úsměvem, přízračným úsměvem člověka, který má zřejmě za sebou zkušenosti, jaké nelze popsat, „já myslím, že se prostě styděl a že měl jakousi zastaralou, dětinskou představu o tom, jak se má nacistický důstojník chovat. V SS byli takoví skoro všichni." (Následuje nezajímavá pasáž.) „On, myslím Neigel, vám neznal ani křestní jméno vojáka, který mu půldruhého roku dělal šoféra! Jen jednou se stalo, že drobet vylezl z ulity,

mohlo to být začátkem dvaačtyřicátého, v únoru nebo březnu, to vám mě, když skončila schůze s důstojníky, zničehonic požádal, abych v jeho místnosti zůstal. Nechápal jsem, oč jde. Počkal, až všichni odejdou, potom šel ke skříni a vyndal z ní láhev sedmaosmdesátiprocentního alkoholu, kterou jsme tam měli, když bylo zapotřebí uvítat nějakou vysokou šarži. Nalil do dvou skleniček a povídá: ‚Mému synovi, Karlu Heinzovi, jsou dnes tři roky! Slíbil jsem mu, že jeho narozeniny oslavím, i když budu daleko! Na jeho zdraví!' A rázně zdvihl skleničku, jako kdyby salutoval, napil se a málem se udávil. Chápete, nebyl na to zvyklý. Já se tenkrát málem udávil taky, jenže smíchy, on vám byl tak, no, jak bych to řekl… No prostě plnil svou povinnost! Pochopitelně jsem se pokusil využít příležitosti a zeptat se ho trochu na rodinu a tak, ale odpověděl mi tak úsečně, že jsem hned pochopil, že přátelské setkání skončilo." Staucke amerického novináře požádá, aby mu zapálil cigaretu a vložil mu ji mezi rty, ruce má totiž spoutané svěrací kazajkou, to proto, že se už třikrát pokusil o sebevraždu a vzbudil tak naprosté rozpaky v lékařích, kteří o něho pečují – jako jeden muž prohlásili, že pro Stauckeho silný sebevražedný pud není vysvětlení, protože se všichni shodují v tom, že je to člověk s chorobným nedostatkem svědomí a že jaktěživ nedal najevo lítost nad svými činy.

Také je třeba počkat, až Neigel odjede na měsíční dovolenou domů, obrnit se patřičnou trpělivostí, dokud se z ní za dva dny nevrátí, a zatím sledovat Wassermana při jeho nové každodenní lopotě, a nechat ho, aby se dosyta vymluvil na téma, které ho poslední dobou velmi zaměstnává – význam náležité stravy pro tvůrčí síly –, postěžoval si na potíže s trávením, věnoval se namáhavým dohadům, z čeho bude sestávat příští večeře, a vykládal si o jiných jídlech, která v životě snědl. („Takhle

za soumraku ve Varšavě, teď mi připadá, jako by to už byla celá staletí, ještě než jsem se začal stravovat u Neigla, jsem vcházel do Feintuchovy jídelny, rozložil si noviny na ubrusu z voskovaného plátna, červeně a bíle kostkovaném, a starý Feintuch mě s rozzářeným obličejem pozdravil a na svou Polku v kuchyni zavolal: ‚Wasserman!' Místo jídelního lístku tam měli ve zvyku zavolat strávníkovo jméno…") Není pochyb, že představa každodenní, pravidelné, vydatné stravy po dlouhém období hladu Wassermana velice vzrušuje.

A po všech těchhle dnech se konečně do tábora vrací Neigel, Wassermana, pracujícího na zahrádce, si ani nevšimne, takže Wasserman se už leká, zdali se snad něco nestalo, ale nestalo se nic a večer, když je Neigel s prací hotov a když vyřídí všechny nahromaděné resty, zavolá si Wassermana a s pýchou, kterou se snaží nedávat najevo, mu podá tři stránky vytržené ze zápisníku, na kterých jsou velkým písmem vyvedeny zápisky z návštěvy dolu.

Wasserman neřekne ani slovo a pustí se do čtení. („Co ti mám říkat, Šlejmele, v těch zápiscích nebylo ani zbla talentu! Byly psány jak vojenské vyhlášky. Vážně! Jen na jednom místě jsem si všiml, že se pohan pokusil o menší zkrášlení – snad aby zapůsobil – těmihle slovy: ‚Tunely jsou rozvětveny a plny podivné tajemnosti.' Inu, z prasečí oháňky štrajml neuděláš!")

„Překrásné!" zalže Wasserman, když dočte, ale to už se Neigel neovládne a začne se zápalem a pyšně vyprávět, jak jel do Borislavi a potkal tam jednoho známého důstojníka, jak mu napovídal jakési výmysly o účelu své cesty, jak ho přesvědčil, aby ho vzal do opuštěného dolu na lepek, který se jim podařilo najít jen na staré mapě z počátku století, jakou fantastickou historku mu tam napovídal, aby umlčel jeho nevěřícné otázky! Neigel to vypráví, jako by se chlubil složitou vojenskou akcí, kterou úspěšně provedl uprostřed nepřátelského území,

a Wasserman mu naslouchá se sklopenými víčky a nakonec řekne: „Všechna čest, Herr Neigel, vidím, že jste se pro náš příběh zcela zapálil!" A Němec odtuší se širokým úsměvem (pochybuji, že někdo z jeho podřízených kdy takový viděl): „Poslyš, Wassermane… v tom kraji je takové hezounké lázeňské městečko a taky minerální prameny, a dokonce i kino! A víš, co jsem tam dělal já? Jel jsem ti hledat ten tvůj smradlavý důl na lepek!" A Wasserman na to: „Ach, Herr Neigel, já to poznal od samého počátku, hned jak jsme se setkali! Vy v sobě máte všecko potřebné k tomu, aby z vás byl skutečný umělec!" Neigel: „Teď mluvíš hlouposti, Wassermane, moc dobře víš, že já nejsem ze spisovatelského těsta! Přestože žena říká, že píšu hezké dopisy…" Ale Wasserman nestydatě opakuje jakési nesmysly o jiskře, která prý je v něm, tedy v Neiglovi, skryta, jak je ji třeba uvolnit ze zajetí každodenní rutiny a pracovních povinností, a Neigel se znovu zasměje a znovu jeho slova popírá, ale jakási červeň, která tam prve nebyla, mu na okamžik zalije tváře a on najednou udělá rukou jistý pohyb, a v tu chvíli málem Wasserman i já nevychovaně vyprskneme smíchy, protože Němec nevědomky udělal přesně to správné gesto, to, v němž je obsažen 1. zdánlivý nesouhlas, 2. známé potěšení z pochlebnictví, 3. falešná skromnost a 4. silná touha, velící: Ještě! Ještě! (Wasserman: „Nebožka maminka měla, Šlejmele, pravdu, když říkávala, že když se hlupákovi lichotí, tak se v tom poznává…")

„Nacházíme se," řekne Wasserman, když se oba uklidní a rozhodnou se, že se pustí do vlastního příběhu, „jak známo pod zemí."

„V dolu na lepek," potvrdí Neigel se srdečným úsměvem. Ale Wasserman, aniž se na něho podívá, prohodí: „Možná že ano, a možná taky, že ne. Ještě si tím nejsem tak úplně jist."

Nato Obersturmbannführer požádá zdvořile o vysvětlení, zdali slyšel dobře, co Žid říkal, a když se ukáže, že si tím Wasserman vskutku „není zcela jist", rozlítí se tak, že mu až zblednou rty, a přeje si vědět, „co má tahle komedie znamenat". Ještě před okamžikem přece mluvili o dolu v Borislavi a plánovali tam děj, nemluvě ani o obrovské námaze a „nemalém riziku", které Neigel podstoupil, aby v Borislavi „prozkoumal atmosféru", o hloupých lžích, do kterých se zapletl, a o dobrém jméně, které tam dal v sázku, a to všechno proč? „Aby ses najednou, v jediném okamžiku, z bůhvíjakého rozmaru rozhodl, že důl na lepek nechceš?!"

Ale Wasserman se nelekne, ještě se tak nanejvýš zamyslí a Neiglovi odpoví s podezřelým klidem. Jak už to má ve zvyku, uchlácholí ho lstí. Vysvětlí mu, že takhle je to s tvorbou pořád – „Tisíckrát a jednou se staví a boří a boří a staví!" A přizná se, že takhle on píše, že si pro svůj příběh jaktěživ nic nevymyslí, že jen jakoby odkrývá příběh, který už někde na světě existuje, jen se po něm natahuje, jako se dítě natahuje po krásném motýlovi. „Jsem jenom písařem tohohle příběhu, Herr Neigel, jeho služebníkem..." Když se konečně Neigel začne uklidňovat a jen tu a tam se v něm ozve potlačovaný hněv, zajde Wasserman ještě dál a dá mu lekci, v níž jenom já vycítím pomstychtivou odvetu: „Hlavní vaší (!) bědou, Herr Neigel, je, smím-li to tak říct, že se neodvážíte překročit vlastní stín! I představivost je třeba procvičovat, posilovat ji, jinak to s ní totiž dopadne tak, že zeslábne jako odumřelý úd!"

Vstane teď konečně Neigel a udeří Wassermana svou ocelovou pěstí? Vyžene snad Wassermana ze svého baráku zpátky k tomu odpornému Keislerovi do dolního tábora? Neigel neudělá nic. Zamyslí se nad tím, co od Wassermana slyšel. Obličej má ještě rozzlobený, ale vkrádá se mu do něj i jiný výraz, nový, který je mi zatěžko definovat. („Také sis toho všiml, Šlejmele? Máš věru dobrý zrak! Vskutku, na okamžik vypadal jeho obličej jako obličej žáka. Obličej učitelského pomocníka, který oddaně hledí a pilně naslouchá všemu, co učiteli vyjde z úst, ale v duchu už spřádá plány, jak ho o všecku jeho moudrost okrást...")

„Vyprávěj," zavrčí Neigel, „poslouchám."

„Tak tedy," řekne Wasserman, „zatím jsme pod zemí, mezi jeskyněmi a štolami. Snad byste mi mohl pomoct, Herr Neigel, a říct mi, jaké pachy tam cítíme?"

„Pachy? Řekl bych, že jako v kterémkoliv dole. Jen to tam víc páchne."

„To prosím nepostačí."

„Tak tedy... je tam cítit naftu!"

„A to je všechno?"

„Poslouchej, Wassermane, vyprávíš ten příběh ty, nebo já?"

„Já, s vaším laskavým přispěním. Jenže chápete, může se stát, že budu potřebovat vaše schopnosti, poněvadž já – a to vám nepřeju – nemám čich a nikdy jsem neuměl jaksepatří psát o příjemných vůních, to žena mně v tom pomáhala. Takže prosím, Herr Neigel..."

„Hm... Cože? Aha, říkáš pachy... Pachy? Snad tam bylo i..." zavře oči, vzadu si opře hlavu a pokouší se rozpomenout. „Ano, mám dojem, že tam bylo cítit i zvěř. Snad zajíce, tím si nejsem jist. Víc si nepamatuju."

„Zajíci!" řekne Wasserman radostně a poznamená si to do sešitu. „Zajíce mám rád, Herr Neigel. Poslyšte: *... též zajíci přicházejí do dolu k poradám, jež konají před tažením do teplých krajů. Ba i lišky přicházejí sem po tisících, aby uložily se zde k zimnímu spánku svému.* Co říkáte, pěkné, že? Rozvíjí se nám to!" A potěšeně si zamne rukama.

Neigel dá najevo pochybnosti o správnosti zoologických údajů, a Wasserman nelení a pověří ho, aby tedy

ony údaje ověřil. Neigel se na něj hněvivě podívá a poznamená si to do zápisníku.

Wasserman čte ze sešitu dál. Vypráví Neiglovi o velké síni, „Síni přátelství", k níž směřují všechny štoly, které – řekne odvážně Wasserman – „jsou rozvětveny a plny podivné tajemnosti". Znovu musím poznamenat, že dědeček Anšel nemá zrovna příjemný hlas. Je huňnavý a jednotvárný, a když dědeček mluví, v koutcích úst se mu hromadí bílé bubliny slin, přesto se mu však v tváři zračí jakési vytržení, kvůli němuž mu Neigel naslouchá. Cosi připomínající skoro krásu rozlévá se Anšelu Wassermanovi obličejem, když popisuje Síň přátelství, vyhloubenou kolem obrovských kořenů starého dubu, a já na jeden dlouhý, podivuhodný okamžik zapomínám, že rozumím slovům, vracím se zpátky k tomu pravidelnému nápěvu a cítím palčivou touhu dítěte porozumět příběhu.

V Síni přátelství, vypráví Wasserman, sedá družina večer, když je práce skončena. Členové družiny se opírají o prašné stěny a kořeny, s potěšením rozmlouvají či klidně mlčí, jedí dobrou polévku, kterou uvařila Paula, a uprostřed tančí plamen parafínové lampičky („Zajisté víte, Herr Neigel, že parafínový olej získáváme z lepku!"), a když se Neigel laskavě podívá, uvidí mezi stíny všechny své dávné přátele: „Tady je náš Otto Brig, milovaný a uznávaný vůdce družiny, ale už to není, jak dobře víte, žádné děcko, ne, je mu teď asi osmašedesát let, ještě ale nosí ty krátké kalhoty, plné skvrn od lepku i od hlíny, a pořád se ještě usmívá tím čarovným, zářivým úsměvem…"

Také Neigel, sedící naproti Wassermanovi, se mimoděk usměje („Na mou věru, Šlejmele, však to viděl sám – sotva před vteřinou se celý kabonil, jako dravec, který větří kořist, a teď se proti vlastní vůli usmívá") a na okamžik se jeho nelítostné, pronikavé oči pokryjí lehkým

oparem dálek a časů, ruce mu spočinou nehybně, ramena rovněž poklesnou a Wasserman zvedne hlavu, na okamžik si dovolím se tím pohledem potěšit, ale pak se mu v obličeji jako záblesk živé, bolestné vzpomínky napne pod dolním rtem hbitá, přímá vráska a Wasserman se zkřivenými rty, jen jakoby mimochodem řekne: „A je tuze nemocný, náš Otto."

Neiglovi se rázem oči zjasní a obličej mu strne. Připomíná to vypouklé linie válečných lodí v řídké mlze svítání: „Cože? Nemocný? A proč?" Wasserman: „Bohužel je to tak. Náš Otto, posledně tak silný a s údy zdánlivě tak statnými, stůně. Už několik let trpí padoucnicí a v poslední době se jeho stav ještě zhoršil, začal klesat na mysli a doktoři mu nedávají velké naděje na uzdravení. A proto budu prosím potřebovat, Herr Neigel, rychle vědeckou dokumentaci o padoucnici. Teď ale dál: v dole je s námi také náš milý…"

„Moment!" vykřikne Neigel a nutí se ke klidu. Potom se zeptá znovu: „Moment, prosím tě! Snad mi laskavě řekneš, ale bez chytračení, proč k čertu musí Otto začínat příběh, když je nemocný? Co v tomhle stavu vůbec dokáže? Mysli na to, Wassermane! Nenech příběh, aby tě vedl a tys ho neplánoval! Bez organizace a plánování se nedá dělat nic, ani příběh, Wassermane!"

Jenže Wasserman zřejmě vůbec nemá v úmyslu nějak si příběh plánovat či organizovat. Přesně tak tomu bylo i před lety, když si umínil, že do příběhu uvede dítě, i když já, tenkrát ještě chlapec, jsem věděl, že to dítě bude dějí na škodu, že nemá smysl rozepisovat se o dítěti v příběhu, ve kterém jde hlavně o válku a akci. Už jsem si u dědečka Anšela všiml, jakési zasněné, poněkud nedbalé roztržitosti. Možná ho soudím moc přísně, ale připadá mi, že při vší jeho úzkostlivé přesnosti – a někdy až malichernosti – v záležitostech materiálních, co se jeho duchovní tvorby týče, patřil k onomu druhu lidí, kteří

spoléhají na to, že tenhle svět má kdesi nějakou logicky myslící, shovívavou redakci, která vmžiku napraví všechno, co oni svou nepořádností a nesystematičností napáchají. A Wasserman s naprostým klidem, který tentokrát skutečně hraničí až s drzostí, opakuje svou prosbu („vědecké informace o padoucnici"), načež mě Neigel trochu zklame a vztekle, ale poslušně si tu otravnou prosbu poznamená. („Za ním jsem arci moc dobře viděl malého chlapce, který doufá, že zničehonic se odkudsi objeví dobrá víla, a právě proto mě nechává, abych ho rmoutil, protože čím větší je zpočátku zklamání, tím větší je i radost, když nakonec všechno dobře skončí.")

„Ale jistě vás potěší, že vyjma Otty se všichni těší dobrému zdraví."

„To jsem tedy vážně šťastný, hajzlpucře!"

„Samozřejmě vyjma těch, co zemřeli."

„Zemřeli?" Neigel mluví klidně, v jeho hlasu však začínají žhnout rudá vlákna hněvu. „Ach," odtuší skličeně Wasserman, „umřela Paula. Naše dobrá Paula už není…"

Teď se dá Neigel do hlasitého smíchu, do něhož vkládá všechno své pohrdání starým Židem: „Paula?! Vždyť jsi přece sám před chviličkou povídal… počkej, jak to bylo… Že prý nám vaří polívku. Ano, přesně tak jsi to povídal! Teplou polívku!"

„Teplou a chutnou," souhlasí Wasserman a smutně pokývá hlavou, „máte úžasnou paměť a máte zcela pravdu. Paula nám připravovala teplou a chutnou polévku, každý večer ji připravovala, hustá byla jak hrachová kaše, jenže Paula umřela. Věru, tuze smutné… Je mrtvá, ale svým způsobem jako by tak nějak byla dál mezi námi. A nejen ona, my všichni. Živí i mrtví. Už ani nepoznáte, kdo z nás žije a kdo už odešel na věčnost…"

Neigel hněvivě vybuchne: „Já chci nějaký jednoduchý příběh, Wassermane! Něco ze života! Z mého života! Něco, co by pochopil a procítil i člověk jako já, který nechodil na univerzitu! A nikoho mi nezabíjej!"

A Wasserman na to: „Jakým právem ode mne žádáte něco takového, Herr Neigel?"

Poté se nadlouho rozhostilo ticho. Wassermanova tichá slova, pronesená nikoliv hněvivě, nýbrž s bolestným, dojemným údivem, jako by naplnila veškerý prostor. Teprve když dojem, který vyvolala, jakžtakž pominul, nabyl zas Neigel řeči. Prohlásil, že ví naprosto přesně, co si o něm Žid myslí („Vždyť to máš napsáno na čele!"), ale jestliže chce Wasserman přesto respektovat „jakousi dohodu či projevit trošku porozumění, a to i v těchhle podmínkách", pak musí dát najevo „trochu pružnosti". A Neigel vstane ze židle a rozčileně se prochází po místnosti. Jeho veliký autoritativní obličej, obličej vyzařující takovou rozhodnost, že hraničí až s krutostí, je teď napjatý až po nejzazší možnou mez svých dlouhých rysů. „Je nejvyšší čas promluvit si naprosto otevřeně," řekne a buší do taktu pěstí do rozevřené dlaně. Jistě, i v *Dětech srdce* se děly věci zázračné, věci, které se vymykají logice i řádu přírody, jenže se to dělo tak nějak vlídně, a ne jako u těch moderních umělců, „které mi tu tak umíněně napodobuješ" a kteří tyhle věci píší „z nenávisti k člověku. Ano, přesně tak to je! Oni mají prostě potěšení z toho, že nás matou, a co nám za to prosím dávají? Vůbec nic! Jen smutek a zklamání, to mi věř!" Wasserman se ho neptá, odkud toho o moderním umění tolik ví. Wasserman právě tak jako já tuší, že tenhle proslov je jen úvodem k něčemu důležitějšímu. A Neigel jde opravdu k jádru věci. Je to zřejmé z toho, jak zrychlil chůzi, z toho, jak nepřestává špulit rty, i z častých úderů, které pěstí zasazuje dlani. „Tohle nám prosím tihle moderní umělci dávají, zato tvé staré příběhy si pamatuju moc dobře dodneška, a to přece už něco znamená, nemyslíš?" On sám sice literatuře vůbec nerozumí

a nechce posuzovat „literární díla", zejména ne ta, která četl před nějakými pětatřiceti nebo čtyřiceti lety, ale jeho žena Christina, kterou během dovolené v Mnichově navštívil, tomu rozumí líp než on. A taky má lepší paměť. „Christina jaktěživa nic nezapomene, i takoví lidé se najdou," povídá, pokyvuje přitom hlavou a Wasserman ho velice pozorně poslouchá. „Ne, nemysli si, že moje žena je snad nějak zvlášť vzdělaná" – (Wasserman: „To slovo ‚vzdělaná' pohan vyslovuje takovým zvláštním způsobem, asi jako když člověk vyplivne z úst červivou půlku jablka.") – a taky jaktěživa nechodila na univerzitu. Je to prostá žena, tedy myslím obyčejná. Ale má něco – nevím vlastně, jak to nazvat – něco jako nos, nebo čich, ano, to je ono, čich na to, co je opravdové, a co je jen podvrh" – a Neigel vypráví dál, na Wassermana se přitom ani nepodívá, a je nade vši pochybnost jasné, že mluvit o těchhle věcech ho stojí obrovské úsilí, protože dosud nikdy si tyhle myšlenky nemusel systematicky uspořádat – „má rozhodně vkus," zdůrazňuje znovu, a najednou jako by ho něco vymrštilo od šedivé plechové skříně, vedle které stál, a on musí jakoby proti své vůli kráčet vpřed, až se ocitne tváří v tvář Wassermanovi, a cosi, jakási dávná slušnost nebo snad smysl pro povinnost, ho donutí, aby se Židovi podíval zpříma do očí a chvatně řekl: „Říkal jsem jí, že ses sem dostal. Když jsem měl dovolenou, tak jsme o tobě trochu mluvili. Pamatovala si Šeherezádiny příběhy z dětství." Wasserman se napřímí a tváře mu zrudnou. („Jistě pochopíš, Šlejmele, že jsem hned nastražil uši. Toto přec nebyla žádná maličkost, dva ctitelé najednou!") „Má žena, Wassermane, říká, žes byl špatný spisovatel. Že ty tvé historky byly vlastně dost nudné, až na ty kejkle se strojem času a lety na Měsíc, ale ty jako by prý taky znala odjinud. Slyšíš, Wassermane? Říká, žes byl jen taková kuriozita. Ano, kuriozita, která se proslavila jen náhodou. To jsem ti chtěl říct."

Neigel zmlkne. Troška nečekaného taktu ho přiměje, aby se teď od Wassermana, celého rozčileného, odvrátil. Dívám se na malého, strašně poníženého Žida. Opravdu, měl jsem ho udělat nadanějšího, úspěšnějšího…

Neigel řekne velice tiše, obličej odvrácený stranou: „A já tě bránil, Wassermane, ve jménu těch starých vzpomínek jsem tě bránil. Vidíš, kam jsme se to dostali." Ano, tahle slova způsobí mému malému Wassermanovi víc bolesti než ta předtím. Na okamžik jako by ho osvítilo poznání, že Obersturmbannführer Neigel je možná posledním člověkem na světě, který si na jeho skromné výtvory pamatuje a také si je cení. Možná, že právě v Neiglově jednoduchém myšlení, v myšlení toho Neigla, který o něm nečetl ty jedovaté kritiky, existuje takový Wasserman, jakým chtěl Wasserman být. Možná že jen v blízkosti tohoto Neigla se Wassermanovy nejtajnější sny stávají živou skutečností.

„A teď, když už to víš," povídá Neigel, „jsem ti chtěl říct ještě něco. Nejen v souvislosti s tvým příběhem, ale i s tímhle experimentem." Začne se opět procházet místností a mluví do vlastní zaťaté pěsti. Člověk by řekl, že musí slova nutit, aby mu z úst vůbec vycházela. „Víš," řekne nakonec, „v posledních dnech jsem o tomhle všem trochu přemýšlel. Myslím o sobě a o tobě. To, co se mi tu stalo, je pro mne něco nového, a já jsem vždycky rád, když to, co se se mnou děje, chápu." Neigel na okamžik nechá bezcílného přecházení po místnosti, zastaví se u stolu a jme se tam rovnat spisy a sešitky tak, aby se náležitě dotýkaly: „Ty mnou pohrdáš," povídá, otočen k Wassermanovi zády, „protože to máš tak: ty jsi spisovatel a ve mně vidíš vraha. Ne, teď nic neříkej! V tom starém světě, ve kterém jsi žil, člověku jako já ovšem říkali vrah. Jenže svět se už pár let mění. Ty sis toho možná nevšiml, Wassermane. Starý svět zemřel. A starý člověk zemřel s ním. Já už žiju ve světě novém. V bu-

doucnosti, kterou mi slibuje můj Vůdce a Říše. Ano, Šeherezádo," řekne, poodhrne záclonu a vyhlédne ven, „to, co jsme na sebe pro Říši vzali, se děje z důvodů, které ty jaktěživ nepochopíš. Ty s tou svou židáckou morálkou a s těmi svými představami o spravedlnosti. Já tyhle věci nedokážu tak dobře vyjádřit. Na to máme filozofy a profesory, kterým to myslí. Mne platí za to, abych jejich myšlenky uskutečňoval. A já mám svůj úkol rád. Když jsme se v důstojnické škole v Brunšviku učili o ideologii strany, uvolnil mne z toho sám Reichsführer, abych si připravoval jezdecké cviky na závěrečnou ceremonii. Víš, já si poradím spíš s koňmi. Ale něco mi i tak do palice vlezlo a já vím, že ty a já patříme ke dvěma úplně rozdílným druhům tvorů. Vy už tu za dva za tři roky, až dovedeme svůj plán do konce, nebudete. My tu zůstaneme. Takhle vždycky zůstávali ti silní a všechno určovali." Mluví do okna s vášnivým zaujetím, ale Wasserman se na něj ani nepodívá, jen hlavou na tenké nitce krku důrazně pokyvuje sem a tam. Neigel se k němu otočí, a když ho uvidí, zachvátí ho nevysvětlitelný vztek. Řekne: „Tohle bude naše země, náš vzduch a naše názory na spravedlnost i na to, čemu ty říkáš mravnost. Zůstanem tady tisíc let, a to je teprve začátek. Když přijde někdo, kdo na to bude mít jiný názor, budeme s ním bojovat. A když nad námi zvítězí, tak to bude proto, že bude spravedlivější než my. Tak je to. Vy v téhle válce patříte k těm, kdo prohrávají. My jsme vítězové. Takhle nám budou říkat v učebnicích dějepisu, ze kterých se bude učit můj syn: vítězové."

Wasserman se už neovládne. („Já tak mít, Šlejmele, sílu kamene a tělo z ocele!") Vyskočí ze židle a stoupne si, vousy celé naježené. Tedy abych pravdu řekl, vypadá dost směšně. Podle toho, co poněkud zajíkavě říká, se Neigel „trpce mýlí". Především prý jaktěživ neexistoval žádný „starý člověk", takže nikdy nebude možné mluvit

o nějakém „novém člověku". „Člověk je vždycky člověk, to jen jeho hvězdopravci se mění." Podle něho jsou on i Neigel na téže straně, straně poražených, jenže Neigel a jeho druhové jsou „hotovi se zaprodat za tenhle nesmyslný přelud, za iluzi, že člověk může zvítězit nad slabším," jenže Wasserman už hrozně dlouho ví („Tuhle moudrost mám v duši i v těle vyrytu snad už tisíce let"), že úplně dole na neviditelném účtu – to, kdo tenhle účet sestaví, se vysvětlit nenamáhá – stojí, že k poraženým patří Wasserman i Neigel.

Neigel se pousměje: „Ty máš tu drzost – vlastně možná bych spíš měl říct: to jsi tak hloupý – že tu říkáš takovéhle věci? Tady?"

A Žid na to: „Tady, právě tady, co chvíli prožíváte porážku. A je strašné, Herr Neigel, že díky vám jsem zoufalejší, než jsem kdy byl. Ano, snad sám víte, že stroj duše je úžasný a že v něm probíhají rozličné procesy a pohyby, které může člověk věru provádět jen jedním směrem." Neigel ho požádá: „Nerozumím... Vysvětli mi to, prosím." Wasserman se vytáčí, zaplétá se do nejrozličnějších výkladů, až nakonec přijde s vysvětlením, že na světě jsou věci jako například krutost. „Věru, kupříkladu krutost. Jak se jednou člověk naučí být krutý, řekl bych, že mu přijde zatěžko to překonat. Zrovna tak, jako člověk nezapomene plavat v řece, když se to jednou naučil – tak mi to aspoň říkali ti, co v řece plavali – no a co se týče krutosti, zlomyslnosti nebo nedůvěry k lidem, člověk nemůže být krutý po troškách, zlý ze třetiny či snad podezírat lidi jen z jedné čtvrtiny, jako kdyby to byla věc, kterou nosí pořád s sebou, a když se mu zachce, tak ji vytáhne z kapsy a použije, a pak ji zas do té kapsy strčí a má pokoj. Jsem si jist, že i vy jste se přesvědčil, že krutost, podezíravost a zlomyslnost nás postihují po celý život. A jak je člověk jednou vpustí dovnitř, nakonec se mu rozlezou po celé duši jak plíseň."

„Mluvit s tebou o tomhle je plýtvání slovy," řekne Neigel, „ty takovéhle věci nepochopíš. Ostatně ani neočekávám, že bys je pochopil." Ale jeho výsměšný úsměv jako by byl tak nějak prázdný. („Je to než vyschlá kůže, která z úsměvu zbyla, i já si toho všiml!") Ale přesto bůhvíproč cítí potřebu pokračovat v té filozofické debatě, která mě trochu nudí. „A co je to zač, ty pohyby... tedy... podle tebe jsou v... v duši nějaké pohyby, které se dají provádět oběma směry?" „Třeba soucit, Herr Neigel. A láska k lidem a taky ta úžasná, bláznivá schopnost v ně věřit. Navzdory všemu jim věřit. Toho všeho je možno velice snadno pozbýt. To když jste smutný. A ta operace skoro ani nezabolí." „A dá se to vrátit zpátky?" zeptá se Neigel a jeho pohled se přímo zabodává Wassermanovi do očí. „Doufám, že ano," odpoví mu Wasserman, ale sám k sobě – nebo snad ke mně – pronese tahle nesrozumitelná slova: „Tohle je přec mé poslání, Šlejmele, kvůli tomu tady celou tu komedii režíruju."

Není čas ta slova vstřebat ani na ně jakkoli zareagovat. Děj se totiž dál odvíjí sám. Na tomto místě přece musí Neigel říct – to aby zareagoval na to, co Wasserman vykládal o soucitu a lásce – to, co všichni očekáváme, že řekne, totiž ty otřepané řečičky na téma „Možná tomu nebudeš věřit, Wassermane, ale my všichni, co jsme v SS, nebo skoro všichni, jsme vzorní manželé a otcové, milujeme své ženy a děti..."

„Zatím," povídá Wasserman unaveně, „zatím je ještě milujete." („Bože, jak zle se mi dělalo z Keislerových srdceryvných vyznání lásky k manželce, třem děckám, andílkům ubohým, a miloučkému kanárkovi v kleci! Dělalo se mi z toho všeho věru špatně!") Ale Neigel, jako misionář vysvětlující divochovi základy nové víry, si nezoufá: „Přísahali jsme, že budeme milovat Vůdce, Říši a rodinu. V tomhle pořadí. Tyhle tři lásky nám dávají sílu k tomu, abychom dělali, co nám přikázali." Žid znovu vyskočí ze židle, horlivě mává rukou a zlomeným, plačtivým hlasem křičí, že prý „přijde den, kdy vaši muži povstanou každý proti své ženě a dětem a vyhladí je mečem, sotva k tomu uslyší rozkaz!" A kváká dál jako v horečce: „Rozkaz! Rozkaz!"

Neigel se na něho tak trošku výsměšně podívá a trpělivě počká, až výbuch pomine. Potom mu vysvětlí své stanovisko. Připouští („Nehodlám to popírat"), že ideologie „hnutí" je drsná a plná požadavků zacházejících místy až do krajnosti, ale to prý je také její jediná šance, jak uspět, větší než šance všech ostatních hnutí, revolucí a myšlenek, které věčně troskotaly, protože na každém kroku dělaly kompromisy „s lidskými slabostmi"! A je hotov Wassermanovi prozradit, že „i u nás jsou přece případy, že to lidi zlomí. To není žádné tajemství. Sám jsem znal jednoho našeho výtečného důstojníka, který spáchal sebevraždu, protože ho najednou začaly trápit představy, že musí zabít svou ženu a děti, jen si to představ! Ale dezertéři, zbabělci a zrádci jsou v každé válce!" A na tomto místě mu na dotvrzení jeho vlastních slov musím vložit do úst úryvek z projevu, který ve třiačtyřicátém pronesl v Poznani Himmler: „Když leží jedna vedle druhé sto, pět set nebo tisíc mrtvol, a my vzdor tomu zůstaneme – samozřejmě až na ojedinělé případy, výjimky, které jsou dílem lidské slabosti – řádnými lidmi, právě to nás posiluje."

„My všichni bojujeme v téhle válce, Wassermane," prohlásí hlasem, v němž zaznívá vojenský dril, skoro chraptivě: „Není to tak jednoduché, jak ti to připadá tady v lágru. Protože když člověk zabíjí matky s malými dětmi, musí být silný, jak to říkal Reichsführer. Totiž mít silného ducha. Posílit jej. A rozhodovat se. Tak, aby o tom nevěděl nikdo kromě tebe. Je to tichá válka a vede ji každý z nás. Jsou ovšem i jiní. Kupříkladu takový

Staucke v tom nachází chorobné potěšení. Ano, jsou i takoví. Ale skutečný důstojník SS ze své práce potěšení mít nesmí. Víš, že Himmler se na nás chodí osobně dívat, když provádíme selekce, aby viděl, jestli při tom dáváme najevo city? Chodí. Je to skrytá válka, jak už jsem ti říkal. Zvítězí ten, kdo se dokáže vyhnout všem úskalím… Kdo chápe, že hnutí od něho požaduje oběť. My tady přece bojujeme v přední linii, mezi dvěma lidskými druhy… Hrozí nám různá nebezpečí, a jak říkám, aby člověk zůstal dobrým důstojníkem, nevyhne se občas nejrůznějším rozhodnutím, musí se třeba taky rozhodnout, že pošle na čas na dovolenou kousíček tohohle… myslím téhle mašiny", píchne se dvěma vztyčenými prsty do prsou, přímo u srdce: „Nechat ji nějaký čas na pokoji, než válka skončí… A pak dát ten kousíček zpátky a radovat se z naší nové Říše… Něco ti povím, něco, co jinak neví nikdo, když to totiž řeknu tobě, je to něco úplně jiného, je to, jako kdybych to neřekl nikomu."

Wasserman se na něho užasle podívá a právě tak jako já rázem pochopí, co se to v téhle bílé síni, kde vládnou absolutní fyzikálně-literární zákony, vlastně děje. Ani jeden z nás, Wasserman ani já, jsme totiž nedostáli prvořadé povinnosti spisovatele, která praví, že postavy mají být vykresleny jasně, a protože jsme duševní sblížení s Neiglem zatím příliš zanedbávali nebo možná odkládali, využil on chytře a obratně našeho odstupu, aby své osobnosti co možná nejvíc rozšířil životní prostor, *Lebensraum*, té své omezené, ploše velkohubé existence v nás, a přidával k němu stále další a další povahové rysy, hlubinné vrstvy, životopisné údaje a logická zdůvodnění, jedním slovem život, a to mu teď dovoluje, aby Wassermanovi vyprávěl, že poslední dobou, „v posledních měsících, kvůli jisté nepříjemnosti soukromého rázu", tady vede onu neviditelnou válku a den co den v ní znovu vítězí, a zase řekne to, co po svém říká každou

chvíli i Wasserman: „Ono to není tak jednoduché, jak by se zdálo."

Wasserman si povzdechne a oběma rukama si promne unavené oči. Slabým a velice unaveným hlasem se jme Neiglovi odpovídat. Kousíčky, které se dají vyndat a po nějakém čase zas dát zpátky, podle něho existují jen ve strojích. Zato „osobnost, Herr Neigel, duše, mozek a srdce, ty arci mezi stroje nepatří, kdybyste z nich ale snad kousíček vyndal, pak byste z nich stroje udělal. Vlastníma rukama. Ale napravit takovouhle škodu je těžké. Protože k tomu je zapotřebí duše, nebo aspoň někoho, kdo duši má a kdo vás má rád." Jenomže mezi stroji, vysvětluje dál, nemůže být láska. A tomu, kdo sám sebe změní ve stroj, začne velice brzy připadat, že všichni kolem jsou stejní jako on, a ty, kteří se od něho liší, nebude vůbec schopen vnímat. Nebo se jich bude chtít zbavit. „Arci, Herr Neigel, člověk může být nanejvýš cynický a říci, že jsme všichni pouhé stroje, automaty, které trávi, rozmnožují se, myslí a mluví, poněvadž je zřejmé, že dokonce i té lásce, kterou pociťujeme ke své vyvolené, té věčné lásce, která jako by ani nebyla z tohoto světa, padne s prominutím i jiný střevíc, když naši milovanou potká neštěstí. A když se nám místo dítěte, které někdy milujeme tolik, že nám až zakroutí krkem, narodí jiné, budeme ho milovat stejně, nebo aspoň podobně. Zkrátka to nádobí, kterým jsme vybaveni, naše hrnky, hrnce a misky, je stejné, to jen lidé je naplňují nejrozličnějšími pokrmy, takže by se dalo docela dobře říci, že jsou to stroje a automaty, jenže my v sobě máme ještě špetku něčeho, co nedokážu pojmenovat, a to je jakási snaha. Věru, je to úsilí, které zaměřujeme právě na tu kterou ženu nebo dítě. Ta pomíjivá jiskra, která proskočí i mezi námi dvěma, kteří jsme právě tak pomíjiví, a nikdy ne mezi dvěma jinými bytostmi, to, co z nás vytryskne a překoná vzdálenost mezi námi a jinými.

Budu tomu říkat volba. Zvolit si toho můžeme tuze málo, a právě proto se volby nesmíme vzdávat… Tohle jsem chtěl říct, jenže se to drobet zamotalo a popletlo… Víte, já taky nejsem zvyklý řečnit… Budiž mi odpuštěna přílišná sentimentalita…" A celý rudý se odmlčí. Byli by o tom diskutovali ještě celé hodiny, to jsem viděl. Oba byli naježení a celí napjatí, mne ale zajímal příběh. Příběh a to, jak se mu podaří „nakazit Neigla lidskostí", nic jiného. A především jsem po Anšelu Wassermanovi chtěl, aby se pokusil přijít na to, co má být ta „jistá nepříjemnost soukromého rázu", o níž se Němec zmínil, jenže Wassermana to doslova šokovalo – podle mého k tomu neměl sebemenší rozumný důvod – a moji prosbu kategoricky odmítl. („Přece chápeš, že něco takového si nemohu dovolit! Překročit veškeré přípustné meze! Máme přece vůči tomu příběhu povinnosti, jako by to byla živá bytost, bytost, která dýchá, která je záhadná, milá a něžná! Kterou nesmíme pokřivit, pokroutit či rozbít jen proto, aby její podoba odpovídala našim přáním a netrpělivosti! Chraň nás Pánbůh před něčím takovým, nebo se nám tu ještě vylíhne nějaký *zibale*, to jako plod, který matčino lůno opustí už v sedmém měsíci, protože to by z nás pak byli vrahové, vrahové živého příběhu…")

„A teď, když dovolíte," pronese Anšel Wasserman vážně, „budu vám vyprávět, Herr Neigel, svůj příběh."

Neigel zabručí, že prý už ani pořádně neví, jestli chce vůbec ten příběh slyšet, ale pak zkříží ruce na prsou a přikáže Wassermanovi, aby začal. Spisovatel otevře sešit. Jenom já vidím, že je tam napsáno jen jedno jediné slovo. Ale ale, řeknu si v duchu, tak se mi zdá, že s dnešním pokračováním Neigel spokojen nebude.

„Račte prominout, ale dnes večer vám toho už moc nepřečtu," povídá Wasserman, a Neigel vrhne rychlý pohled na hodinky. „Beztak už kvůli tomu tvému chytračení nemám moc času!" odsekne podrážděně, pak neodolá a ještě jednou se zeptá: „A Paula opravdu umřela?" A Wasserman na to: „Arciže. Jenomže pořád ještě je s námi, jak jsem vám už říkal." „A jak to, prosím," zeptá se Neigel kousavě, „hodláš udělat? Myslím, jak to hodláš vyřešit umělecky, jak je možné, aby zároveň žila i umřela?" A spisovatel: „A co mi zbývá, Herr Neigel? Možná mě pochopíte, až na tom budete jako já. Protože když umřou všichni, kdo vám byli blízcí, tak vám nezbude než se na ně spoléhat, jako kdyby tu ještě byli." „Tak?" zeptá se Neigel podezíravě, ale víc už neřekne. Wasserman si nervózně odkašle a zhluboka si povzdechne.

„Pracovali jsme v lese (čte Wasserman z nepopsaných stránek sešitu). Důl byl hluboký a vlhký a tvořily jej nesčetné tunely, prostoupené zvláštním tajemnem, a jejich prostory naplňoval vlhký pach a libá vůně zajíců a lišek. Všechny tunely vedly k ‚Síni přátelství'. Tam jsme se po večerech po celodenní dřině s oblibou scházívali, abychom si pobesedovali a pobyli družně pospolu. Byli tam všichni staří přátelé i několik dalších druhů, které dobrý Otto v poslední době shromáždil, aby jim pomohl. Léta, která uplynula od našeho posledního setkání – dobrých padesát let! – změnila náš zevnějšek, do obličejů nám vepsala nedobré zvěsti a do záhybů kůže nám zasela sémě stáří a smrti. To nejdůležitější však zůstalo jako dřív, síly jí neubylo ani oko se jí nezakalilo a čas jako by nad ní neměl moci – totiž nad onou touhou. Touhou činit dobro tomu, kdo potřebuje dobro, slitovat se nad tím, kdo potřebuje slitování, a milovat toho, kdo potřebuje lásku. Byli tam s námi Otto, Paula a Albert Fried, Fried, který se už stal doktorem. Ten z nás zřejmě zestárl nejvíc. Byl tam i Sergej, ten, co měl zlaté ruce, jenže se pořád držel stranou ostatních, ruce měl věčně něčím zaměstnané a pořád ještě chodil tak divně, jako

kdyby měl krk z tenounkého skla, a taky tam s námi byl Herotjon, Armén Herotjon. Ten se po celém světě proslavil svými kouzly a divuplnými kousky. Od pracovny nedoslýchavého Ludwiga van Beethovena až po břehy řeky Gangy v Indii. Tento Herotjon, který se jen zázrakem zachránil, když se Turci jak hejno kobylek divoce vrhli na jeho vísku, aby ji vyhladili, ach, Herr Neigel, jen se podívejte do těch smutných očí, podívejte se, co trpkosti se v nich zračí…!"

Neigel jen něco zamručí. Wasserman se na něho chvilku dívá a pak pokračuje.

„Ani Herotjon už není mladý. Kouzla jsou teď jeho povoláním, živí se jimi. Herotjon pobýval v přemnohých krajích a nenajdete na světě místo, kde by jeho kouzla neměla úspěch. Z celé družiny byl zřejmě jediný, komu štěstí přálo a komu se podařilo nahromadit ještě před válkou něco jmění… Jenže když vypukla válka, Herotjon se náhodou zrovna zdržoval ve Varšavě, už tam musel zůstat, a teď mu nezbývalo než proklínat vlastní neštěstí, protože jeho kouzla mu tentokrát pohříchu nebyla nic platná. Musím vám totiž něco prozradit – Herotjon už před lety těch opravdu podivuhodných kouzel, těch, která v mládí prováděl společně s Dětmi srdce, zanechal, a předváděl jen kousky, ke kterým není zapotřebí takové hbitosti prstů ani při nich nemusíte nic obratně skrývat před zraky publika; měl k tomu arci své důvody, ale o tom vám povím zanedlouho. Herotjon zkrátka nedobrovolně zůstal ve Varšavě, totiž v židovském ghettu, a musil dřít na nucených pracích, a ač se mu to příčilo, přiložit ruku k dílu na stavbě hradby, která nás měla obklopit ze všech stran, přestože se nás tak stranil, a myslím, že jsme se mu i hnusili, jenže co mu zbývalo. Na obživu si Herotjon vydělával tím, že za skromnou večeři své kousky předváděl na svatbách boháčů, a dokonce se svými triky vystupoval i v elegant-

ním klubu Britannia. Jistě si vzpomenete, Herr Neigel, že v době své slávy dokázal tento Herotjon ohromit každého, kdo se na něho díval. Chtěl jste nechat zmizet pianistu i s klavírem? Od toho tu byl Herotjon! Nebo snad děvče v pytli přeříznout pilou vejpůl? I od toho tu byl Herotjon! Nebylo kouzla, které by nezvládal. Jenže v ghettu mu štěstí nepřálo. Vždyť si to vezměte, že při těchhle vystoupeních jsme ho viděli už několikrát, že jsme už měli dost jich i jeho samotného. Moc dobře jsme už znali všechny záhyby jeho purpurového hedvábného saka i všecky tajné skrýše v jeho žluté kravatě, i ten dvojitý pytel a nepravou pilu. To všechno jsme už viděli tolikrát, že už nás to unavovalo. Jen ten nejbáječnější kousek, ten, co při něm zmizel klavír, aniž se ho kdo dotkl, nám Herotjon v ghettu předvádět nechtěl; zřejmě měl pravdu, když říkal, že by bylo hanba ukazovat na scéně, jak zmizí člověk, když teď každodenně mizí tolik lidí, a ani to prosím nejsou klavíristé. Jenže my jsme věděli, že je to beztak jen výmluva, protože k tomuhle triku Herotjon potřeboval pódium s dvířky, která se otvírají do propadliště, no a v ghettu byla takováhle dvířka jen v popravčí cele v Pawiaku, to jako v našem vězení."

Neigel, oči přimhouřené: „Už začínám chápat, oč ti jde. Ty chceš vzbudit mou lítost, hajzlpucře! Co to má znamenat? Chceš se mi snad tím příběhem mstít? O jakou dětinskou hru se to tu se mnou pokoušíš? V tvém vlastním zájmu, rozumíš, Wassermane, čistě v tvém vlastním zájmu doufám, že se mýlím!"

Wasserman se zatváří udiveně, neřekne na to však ani slovo. („Věru, ten lump se nezmýlil! Jako by byl obdařen prorockým duchem a pochopil, jak spisovatele, který píše pro děti, zraní, když se mu předhodí slovo ‚dětinský'!")

„Jen tak dál," řekne Neigel, „a ztratíš i svého posledního čtenáře." Wasserman naprázdno polkne a pokraču-

je: „A taky tam s námi v tom dole byla ta nejkrásnější žena na světě, kouzelná Chana Citrinová, láskou celá nemocná, a také vážený pan Aharon Markus, který prováděl smělé pokusy plné zoufalství, a samozřejmě také pan Jedidja Munin, muž, jemuž není rovna, takový, jakých se rodí jen málo, otrok i pán vlastního těla, zapálený pro exaktní vědy, muž živé obraznosti, který taky létal…"

„Okamžik, prosím!" zdvihne Neigel prst jako unavený žáček, který dobře neporozuměl, co říká učitel: „Co je zač tenhle nový? A co má znamenat to ‚otrok i pán vlastního těla' a vůbec všechno to ostatní, co se to tu, prosím tě, děje?"

„Vy ho arci neznáte, vážený Herr Neigel. Patří vskutku k těm novým, k těm, co k nám dřív nepatřili, hi hi, buďte však ujištěn, že pan Munin si právem zasluhuje, aby k naší družině náležel. Po celý život byl totiž jen nástrojem vlastních vyšších tužeb a hlavou mu vrtala jediná myšlenka. A jak se na člověka sluší, byl to zdatný, na smrt odhodlaný bojovník."

„Jenže já jsem nepochopil, co… tedy co uměl? Tam v tom tvém příběhu musí být přece každý na něco odborníkem, ne?"

„Pan Munin? Ale to byl přece člověk velikých tužeb, tak moc smělých snů, s křídly, jako mají andělé…" („Bože, Šlejmele, tady ti jsem se zhluboka nadechl, zadíval jsem se vzhůru a představil jsem si Zalmansona, jak se tak na mne dívá z toho svého nebe, z nebe smíchu, bláznovství, lží i divů, a najednou se ti to stalo, najednou mne prostoupil nový duch, celá duše mi zesládla vydatnou šťávou té ničivé představivosti, která mnou začala pronikat, chvilku jsem vzdoroval jak strom v bouři, málem mě to až vytrhlo z kořenů, teď jsem se však v duchu uklidnil a celého mě naplnila nová, tajná radost, a já už věděl, co mám dělat.") A Anšel Wasserman dál vysvětluje, že pan Munin je veliký požitkář, hrdina, jehož semeno se nevylije, arcismilník, který se už léta nedotkl ženy, Casanova planých snění.

Neigel se zasměje nespoutaným, osvobozujícím smíchem, který nemá daleko k zoufalství, a mocně se plácá rukama do stehen. Dívám se na Wassermana a je mi ho líto. Moc dobře chápu boj, který uvnitř svádí – na jedné straně má svůj cíl, své „poslání", kterému je podřízeno každé slovo jeho příběhu, jenže na straně druhé… Ano, na druhé straně chce Wassermánek tak jako kdysi prostě vyprávět hezký příběh a zase před sebou vidět zasněné oči a ústa rozvírající se potěšeným úsměvem, jenže povinnost… I on má přece svou povinnost…

„Nádherné," vzdychne nakonec Neigel a setře si z očí slzy, které mu tam vehnal smích, „už dlouho jsem se takhle nezasmál," řekne, „překvapils mě, Šeherezádo! Tak my teď máme v našem příběhu i židovskou pornografii? Takže ono je nakonec všechno to, co se o vás v naší *Greuelpropagandě* vypráví, zřejmě pravda!" „Je strašné," odtuší hbitě Wasserman, „jak můžou někteří lidé zošklivět a potácet se mezi Scyllou a Charybdou, ale ujišťuji vás, pane, že za okamžik se všechno vysvětlí a náš příběh vás přinejmenším uspokojí!" A Neigel: „Já už si, milý hajzlpučře, nejsem jist vůbec, vůbec ničím."

„Ale Herr Neigel, pane!" zvedne Wasserman ruku na znamení protestu, snažné prosby, „můj příběh je zatím arci ubohý. To vím moc dobře sám. Možná to vím lépe než vy, poněvadž já na něm vidím vady, které vy s dovolením nevidíte. Jenže co to značí? Jsem v tísni, a musím vám tedy předložit jen hrubý náčrtek příběhu. A věřte mi, že mi srdce puká, že přicházím s něčím tak nedokonalým, ale když už na sebe člověk jako já ten úkol jednou vzal, tak přece neuteče. Jenom vás prosím o to, abyste byl shovívavý a trpělivý a můj příběh zavinul do peřinky své shovívavosti a dobroty jako něžné

dítko, křehké a slabé, a já vás ujišťuji, že napříště se dočkáte bohaté odměny."

„Prima," řekne Neigel a dává si pozor, aby znova nevyprskl smíchy, „pro dnešek přestaneme tady. Mám ještě trochu práce, pokud ti to nevadí. Můžeš se vrátit do své světnice a psát si tam. Zítra budeme pokračovat. Přeju ti, abys pokračování napsal líp. V tvém vlastním zájmu, Wassermane, doufám, že se má žena mýlila."

„Promiňte, prosím," špitne Wasserman, „ale zřejmě jste zapomněl na mou odměnu... totiž na naši úmluvu."

„Dnes si ji nezasloužíš," odsekne Neigel rozhodně, „však ty to moc dobře víš."

(„Mám tedy ještě před sebou celou tuhle noc a zítřejší den, tolik hodin života, vyčerpávající práci na zahradě, okopávání záhonů, čert aby je vzal! Ještě sem dorazí tři transporty ve třech vlacích, nazí lidé poběží *šlauchem*, a zas bude stoupat kouř, ten strašně černý kouř, jak jen tohle všecko vydržím, Šlejmele? Jak se na tohle může člověk dívat a zůstat naživu?") „Dobrou noc, Herr Neigel."

(4)

„V měsíci dubnu roku tisícího devítistého čtyřicátého třetího stál u vchodu do dolu na lepek v borislavském lese jakýsi stařec a se zasmušilým, umíněným výrazem v tváři ryl špičkou střevíce čáru do prachu. Tímto nanejvýš nezvyklým počínáním vyzýval stařec život, aby si dodal odvahy, překročil čáru a konečně se mu ukázal. U vědomí toho, že není žádné nařízení, které by Židům zakazovalo malovat čáry do prachu, to lékař dr. Albert Fried, takto Žid, dělal už po tři roky ráno co ráno s touž rozhodností a vervou."

Wasserman Neiglovi předčítá. Jen já, který mu nakukuji přes rameno, vidím, že v sešitě, ze kterého tak plynule čte, má pořád napsáno jen jediné slovo, to se mi však nedaří rozluštit. Teď ale sešit odloží a vyčkává. To čeká na mne. To po mně chce, abych mu pomohl lékaře vypodobit. A já vzpomínám na kresby Sary Wassermanové z pozdějších vydání, na toho vytáhlého chlapce s rameny drobet zdviženými, s vážným a citlivým obličejem, a teď i já, když si chci vzpomenout, musím zapomenout a vidět ho takového, jaký je dnes, podívat se do obličeje, jehož výraz Wasserman označuje za „umíněný", týmž energickým pohybem plným vzdoru znovu a znovu pohybovat jeho nohou, až je mi jasné, že ta ramena musí přijít trochu výš, že je musím zakulatit do výhružného postoje, ve kterém nade vši pochybnost tuším defenzívu, a taky mu musím něco provést s obočím, aby vypadalo rozzlobeněji, a taky by bylo žádoucí mu je nad nosem spojit... Co třeba dýmku? Ne, Friedovi ne. Ale hůl, o kterou by se opíral, tu rozhodně. Takovou tu, se kterou se člověk smíří, teprve když už na chůzi bez ní není ani pomyšlení. Takovou, jaká se nosí s odporem, s hrůzou, jako by to byl trest. A ještě jedno je třeba uvážit – čemu to vlastně náš Fried říká „život"? Ale když se tak na něj člověk podívá, snad by bylo lépe zeptat se obráceně: v čem „život" nevidí?

Na tohle můžu odpovědět snadno. Odpověď se line spontánně skoro ve všem tom, co ho v životě potkalo, ve většině lidí, které od dětství potkal, v nejrůznějších vztazích mezi ním a jimi. Zkrátka ve všem tom, co bylo vždycky sotva snesitelné a co, jakmile vypukla válka, bylo najednou naprosto nesnesitelné a v čem on vždycky viděl jen úvod k čemusi, co musí začít už velice brzy, jenže... nikdy ne dost brzy. Starý doktor se nemohl smířit s myšlenkou, že celý lidský život může uplynout, aniž se člověku aspoň jednou dostane příležitosti „života" okusit. Uvažoval tak proto, protože měl život v nesmírné

úctě a odmítal věřit pouhým náčrtkům, které se mu jeho vlastní život neustále pokoušel podstrčit.

„Tos řekl hezky," povídá Wasserman a obličej mu doslova plane. „A teď poslouchej: ...Poněvadž byl doktor zamlklý člověk, nikomu tyhle myšlenky neprozradil, jen jednou, když v Ottově společnosti pocítil potřebu někomu se svěřit, pozvedl s údivem své obrovské ruce s dlaněmi zvíci medvědích a nazval svůj život kamufláží, čímž zřejmě vyslovil všecko, všecko, co ho potkalo od chvíle, kdy po měsících utrpení uvěřil v ten úžasný a zoufalý přelud své milované Pauly."

„Jakýpak zoufalý?" zeptá se Neigel podezíravě. „Nechtěl bys mi to laskavě vysvětlit?" „Později, prosím, později," napomene ho Wasserman, „vbrzku se všechno dozvíte a pochopíte, musíte ale prosím trpělivě poslouchat. Kde jsme to zůstali? Jo, aha... Tak tedy už celé tři roky, od toho dne, co se jeho milovaná Paula odebrala na místo posledního odpočinku, ryje doktor špičkou střevíce do prachu ráznou čáru. A jen Otto Brig, který lidem vidí do duše, zná všechna Friedova tajemství a chápe důvody toho nezvyklého počínání. Jenže život, Herr Neigel, život skutečný, jednoduchý, důstojný a řádný jeho volání neslyšel a doktora se začalo zmocňovat podezření, že s mlčením jeho protivníka to není jen tak, že je to vlastně verdikt plný opovržení..."

Wasserman čte dál, ale už začíná tušit, že ani s Neiglovým mlčením to není jen tak. Zvedne tedy hlavu a setká se s Němcovýma rozzuřenýma, výsměšnýma očima: „Prosím tě, co mi to tu plácáš, hajzlpucře? Od koho jsi opsal všechny ty moudrosti?" Wasserman: „Bože, kdybych ho tak mohl roztrhnout jako hada! Ale ovládl jsem svůj strašný hněv, počkal jsem, až mi ohryzek přestane jezdit sem tam, a takto jsem mu pravil s rozzářeným výrazem v tváři: ‚Neopsal jsem je, Herr Neigel, já je psal svou vlastní krví. Na tomhle Friedovi

totiž postavíme náš nový příběh.' " A Neigel: „Vážně? Mne tak snadno nenapálíš! Kdysi jsi přece psával úplně jinak!" „Arciže." „Tenhle nový styl se mi nelíbí." „Ach, kéž byste tak měl se mnou trpělivost, pane." A Neigel si unaveně, skoro jako děcko postěžuje: „Já mám rád jednoduché příběhy!" Na což spisovatel se špetkou krutosti odsekne: „Jednoduché příběhy už neexistují. A teď mě pěkně poslouchejte a přestaňte mě už neustále přerušovat.

Toho rána doktorovi vyrazila kolem pupku jakási zelenavá vyrážka, a když zalistoval v notýsku, kam zanášel všecky své choroby a příznaky – ne snad že by byl hypochondr, ale protože ho zvědavost pudila, aby odhaloval všechny navzájem na sebe navazující předzvěsti vlastní záhuby – ke svému nevýslovnému údivu si uvědomil, že před rokem i přede dvěma lety, na den přesně, v den výročí Pauliny smrti, mu na tomtéž místě vyrašil týž podivný porost. Tehdy jej ve svém notýsku pojmenoval ‚jasně zbarvená vyrážka', vloni to byla ‚zelenavá plíseň' a letos zas nade vši pochybnost ‚zelenavá akné, připomínající mech'. Zpočátku se ji pokoušel odstranit tak, že ji seškrabával pomocí boraxu, potom alkoholu a nakonec se ji pokusil prostě vytrhat jen tak rukou, křičel však přitom bolestí, protože to bylo, jako by mu škubali vlasy. V tom okamžiku ho napadlo cosi podivného, co se mu nikterak nepodobalo, totiž že to možná nebude jen tak. A pocítil nezvyklou radost, blížící se až lehkomyslnosti nebo snad zoufalství, za kterým není už nic, a doktor se v duchu prostě rozhodl, že se po celý den vyrážku nepokusí odstranit, a zatím se ji pod košilí jen pokradmu dotýkal a v skrytu se jí těšil, jako by to bylo voňavé psaníčko, které mu potají poslala milá z vězení."

Wasserman se zhluboka nadýchne, odmlčí se a na něco čeká („Inu jak, Šlejmele, pěkné, co to? Starý krejčí se ještě umí jehlou ohánět, co?"), jenže Neigel si nevšímá fines Wassermanova stylu a zajímá se o něco úplně

jiného, zeptá se totiž, jestli Fried a Paula byli oddáni, a pozvedne přísně prst, načež zmatený Wasserman vykoktá: „Oddáni? Tedy… ne. Oddáni nebyli. Ale jako muž a žena spolu žili. Arci, tak to bylo. Teď jsem se upamatoval." „Ve třiačtyřicátém? Nezapomínej, že ona byla Polka a on patřil k vašim! Ty sám jsi mi přece vysvětloval, že příběh musí být přesvědčivý do všech podrobností. Povídals: ‚Přesnost!', pamatuješ?" A Wasserman, jemuž svírá srdce mrazivý strach: „Pamatuju. A znovu vás upomínám, abyste měl strpení." („Jenže uši mi, Šlejmele, hanbou přímo hořely a já zase pocítil ten starý strach, že všecko ztroskotá na mé nepozornosti. Takovéhle nepříjemnosti a omyly se mi přece tenkrát, když jsem psával *Děti srdce*, přiházívaly každou chvíli, a nebýt Zalmansona, který, sotva jsem dopsal, probral můj příběh do nejmenších drobností, tak se mi tam staly hotové maléry. A ještě s jedním tajemstvím se ti, Šlejmele, svěřím, že i ten Armén Herotjon vděčí za své zrození a nanejvýš zázračné objevení se v mém příběhu takovéhle chybě, ale dost už o tom. Vraťme se k našemu příběhu.")

„…Otto a Fried sedí při stěně Síně přátelství, vedle parafínové lampičky, a hrají v šachy." „Jako kdysi, co?" zabručí Neigel a pohled mu trochu změkne. „Arci, Herr Neigel. A Fried neustále vyhrává. Právě tak jako tenkrát." A Wasserman líčí, jak doktor, tedy Fried, přidává do dlouhého sloupce pod svým jménem na zamaštěném papíře další V. V Ottově sloupci není nic. To Otto, právě Otto, naléhal, aby výsledek každé hry zapisovali, a doktor, který tušil proč, se tvářil, jako by mu ta snadná vítězství, která právem sklízel, působila potěšení. Ani jeden z nich nepřipomněl výročí Pauliny smrti, přestože na ni oba nepřestávali myslet. Ale po chvíli se stalo mlčení nesnesitelným dokonce i pro lidi tak zamlklé, jako byli oni, a tak si Otto lehce odkašlal a šeptem pravil,

že se Fried trápí zbytečně, že Paula ho měla ráda takového, jaký byl, že nemá čeho litovat, dočkali se přece i hezkých chvilek přátelství, a možná i lásky… Wasserman: „Fried na to neodpověděl. Ve tváři měl nepřístupný výraz a jako by vůbec neslyšel, jen jeho ruka mimoděk přemístila černého krále k bílé královně, na okamžik před ní znehybněla a Friedovi začal ve tváři cukat drobný sval.

Tu pozvedl Otto k Friedovi své modré oči. Toto, jak známo, mělo na doktora vliv přímo čarovný, a to z onoho prostého důvodu, že Otto a Paula byli sourozenci a Ottovy oči byly právě tak modré a jasné jako oči Pauliny a Otto v nich měl týž jasný pohled, a tak doktor, když občas cítil, že smutek na duši ho užuž drtí, přistoupil k Ottovi, položil mu ruku na rameno a ze své výše mu pohlížel do očí. A pak došlo k drobnému aktu pravé milosti – Otto ze svých očí odešel. Velkoryse se odtamtud stáhl a ponechal Frieda, aby se spojil s milovanou Paulou."

„To tedy… chci říct, víš, tohle je docela dobře možné," řekne Neigel. „Můj kluk, myslím Karl, má zrovna takové oči jako já. Ale zrovna takové. A žena, když se jí po mně dřív občas… když se jí po mně zasteskne, tak ho vezme do náručí a na světle se mu do nich dívá…" Teprve potom si Neigel připomene své postavení i to, komu to vypráví, rozpačitě se usměje, nakrčí nos a pak Wassermana hněvivě, i když k hněvu nemá zřejmý důvod, pobídne, aby vyprávěl dál.

…Doktor se ponořil do Ottových očí, a rázem bylo to tam jeho trápení i hořkost a na okamžik jako by se zbavil břemene svých neradostných let. A pokaždé když se měl z tohoto čarovného rybníka vynořit, pociťoval nesmírný strach. Wasserman si zhluboka povzdechne a prázdný pohled jeho očí bloudí sem a tam: „Božíčku, Herr Neigel, vždyť ono by se dalo říct, že celý ten náš příběh, že všechny příběhy, co jich na světě je, mají původ právě v té modři Ottových očí…"

Fried mluvil sám k sobě. Slyšel jsem ho. I jeho hlas zněl tak zašle jako hlas Wassermanův. Jako by v nich obou bylo života stejně. Říká: „Vzpomínám na ni, když si masíruju lokty půlkou citrónu, protože takhle, jak mi vysvětlila, nebudou tuhé jako kůra stromu, vzpomínám na ni, když si čistím zuby takovými mírně krouživými pohyby v rytmu té písničky *Měla Gerty milého*, tak mě to totiž učila, a vzpomínám na ni taky, když dávám růži do vázy a přidávám do vody drobet cukru, aby ta růže zůstala svěží. Ona přec dokázala hledět na jedinou květinu třeba celou hodinu. Než jsem s ní začal žít, tak jsem jaktěživ nedal květinu do vody a taky jsem nevěděl, že mám tuhé klouby. Vzpomínám na ni, když si třikrát odplivnu, když zahlídnu pavouka, říkávala, že prý to nemůže škodit, vzpomínám na ni, když si večer sundávám ponožky a pořádně k nim přičichnu, to jen tak kvůli ní, ona Paula totiž strašně ráda čichala k ponožkám a spodnímu prádlu. Vzpomínám na ni, když nechávám schválně – jako že jsem zapomněl – kapat kohoutky, a když odcházím, nechávám rozsvícené světlo, jen abych jí ukázal, ať už je teď kdekoliv, že i já jsem sklerotik a popleta a jak lituju toho, že jsem se na ni zlobil kvůli těmhle hloupostem – kolikrát my jsme se zbytečně pohádali kvůli takovým maličkostem! – a taky na ni vzpomínám, když…“ Fried zmateně zmlkne. Wasserman se nakloní, jako kdyby mu něco šeptal, snad něco, co by ho povzbudilo, kdoví, snad to šeptá sám sobě, no tak, Friede, netřeba se stydět, vždyť my si tu přece jeden druhému vidíme až do žaludku, ale Fried se dusí dlouhým záchvatem kašle a obličej mu strašně zrudne, a proto mu malý Aharon Markus, který si uchovává elegantní zevnějšek, i když dělá dělníka v dole, přispěchá na pomoc: „…když pouštíš větry, náš milý, milý Friede, jen se nestyď…“

Ticho. Využívám té chvilky k tomu, abych po sobě přečetl řádky, které jsem v rychlosti napsal. Sem tam

poopravím nějaké to slovo, doplním kratší vysvětlivku (má to ale spád!). A děkuju Bohu, když mě Neigel, klidný a sebejistý, jako vždy z mých strašných rozpaků zachrání a pobaveně pokárá („Myslel jsem, že jsi vzdělaný člověk, Wassermane!“) tohohle strašného stařík, kterého jsem zřejmě nikdy doopravdy neznal. Wasserman na to však nereaguje. Čte dál a mně nezbývá než očekávat další nechutnosti, které mi nachystal.

„Dokonce i když pouštíte větry, *panie doktorze*, pravil pan Markus, a věru, Herr Neigel, dokud Paula ještě žila, objevil Fried takový skrytý zákon, totiž že pokaždé když měl za to, že je sám, a dovolil si v ústraní vypustit větry, tedy tak trošku dole zaštěbetat, kde se vzala, tu se vzala, najednou tu byla Paula, takže si Fried přál, aby se mžikem ocitl v hrobě, ale Paula se jen tak pro sebe usmívala a tahle nepochopitelná věc se opakovala den co den, pravidelně jak zákony nebes, jak východ slunce, takže ještě teď, tři roky po Paulině smrti, když pouštěl náš milý doktor větry, zavíral oči a jako učiněné dítě čekal, že uslyší blížící se kročeje, a kdykoliv jej smutek a znechucení životem zcela zmáhaly, vycházel chudák Fried z dolu, jen tak se sám procházel po lese, naplno dával zaznít své polnici a zvuk toho troubení se ozvěnou snášel až do našich jeskyň jak hořký křik divokých husí…“

Neigel se už zase neovládne a naplno se rozesměje. Kdo by si to byl pomyslel, že v tomhle suchém, podezíravém člověku se skrývá takový hlasitý, veselý smích? „To je dobré, Wassermane, to je tedy vážně dobré,“ sténá, „tomuhle tedy vážně říkám legrace. Tedy není to vůbec to, oč mi šlo, když jsem po tobě chtěl příběh, ale začíná to být zajímavé. I když pro mne není zrovna lehké,“ přiznává a utírá si oči i tváře, „vidět v hrdinech svého dětství bandu starých páprdů.“ „Doufám, že tomu uvyknete,“ na to Wasserman suše a v očích se mu zračí hluboké zklamání a ponížení. („Tak co, vidíš toho Něm-

čoura? Vůbec nic neprocítí, vidí jen samotný povrch věcí! Cc! Jak se mu roztáhla ústa a ukázaly se ty jeho volské zuby, když řičel smíchy! A to jsem mu prosím vyprávěl o opravdové lásce mezi mužem a ženou. O lásce, která nezná hranic času! A o zoufalé touze říkat slova lásky, i když už není komu je říkat a když už nejsou ani ta slova… A on – ale co ti mám povídat… Věř mi, vola můžeš třeba do Jehupce poslat, stejně se jako vůl vrátí!") A Neigel klidně: „A já zas doufám, Šeherezádo, že už brzy začneš s něčím vážnějším, než jsou – promiň mi ten výraz – pšouky." („Cc! Vždyť já tu házu perly sviním!") Nahlas však Wasserman odpoví: „Ale jistěže, prosím! S něčím velice vážným! I s tím dějem, jak jste si přál!" („Jen sám Pámbů ví, kde se ve mně vzala ta drzost takhle lhát. Vždyť mne v tu chvíli, Šlejmele, vůbec nic určitějšího nenapadalo. Nevěděl jsem, proč se má družina dala znovu dohromady, proti komu to tentokrát bojuje, ani jak Neigla nakazím tou nemocí, nemocí Chelmských, jak tomu říkám já… Ale poprvé, co pamatuju, jsem moc dobře věděl, že se mi to podaří a že ze mne možná bude velký spisovatel. A jen jsem doufal, že budu mít dost sil k tomu, abych přemohl to, co je skryto, dobral se zapomenutého a vyprávěl příběh jaksepatří, od začátku až do konce, a v mých starých kostech žhnul nový oheň a celého ti mě naplnilo takové teplo a pocit tak příjemný, že jsem se jen tak tak udržel. Jako kdyby na druhé straně toho listu papíru, co jsem držel v ruce, stál někdo neznámý a postrkoval mi pero i duši, jako když kopou dva horníci tunel ze dvou stran jednoho kopce.")

Neigel potlačí mohutné zívnutí. Prohlásí, že pokud už Wasserman skončil, tak si může jít lehnout, protože jeho ještě čeká spousta práce, a velkodušně dodává, že „pro začátek to dnes nebylo tak špatné". Wasserman zavrtá pohled do svého prázdného sešitu. Bez ustání si čte to

jediné slovo, které je tam napsáno, a prohlašuje, že když Herr Neigel chce, tak mohou přestat tady. Jemu prý je to jedno. On prý mu může předčítat až do svítání.

Chystají se rozloučit. Mně se tak naskýtá příhodná chvilka, abych v duchu provedl menší účtování, mám totiž dojem, že se tu děje něco podivného. Nechápu, kam Anšel Wasserman tím svým groteskním, přisprostlým příběhem míří. Na té jeho nebývalé uvolněnosti, která jako by neznala zábran, mě něco mate. Dokonce mě to až trochu dráždí. Jako kdyby tu někdo hrubě porušoval pravidla hry: tenhle Wasserman si do příběhu, který já, jak známo, považuji za příliš vznešený, než aby se z něj dělala laciná komedie, vnáší špetku nepříliš uctivé mazanosti, ba cosi kramářského. Jenže on, aby dosáhl svého, je ochoten užít i těch nejnižších prostředků. Někdy to s ním prostě nemám lehké.

Na druhé straně tu máme Neigla, který je mi taky cizí. To mě ovšem nepřekvapuje, příliš se od sebe lišíme. A přece – zodpovědnost spisovatele! A taky zvědavost – odkudpak se asi můj Neigel vynoří? Lze vůbec překlenout propast mezi námi, aby bylo možno vytvořit umělecké dílo? Trpělivě vyčkávám. „Dobrou noc," řekne Neigel, hrdina mého příběhu, který sám neznám. „Prosím pěkně," ozve se Wasserman, „když dovolíte, chtěl bych vám připomenout, že mi něco dlužíte." A když Neigel v údivu pozvedne obočí („Já? Tobě?"), odtuší staroch klidně: „Naše úmluva, prosím."

Tedy já ho nechápu. Proč vůbec ještě chce… Ale žasne i Neigel. Dokonce je celý poplašený. Ruka se mu dotkne revolveru na opasku, ale ucukne, jako by ten revolver pálil, ale když Wasserman rozhodně odmítne poslouchat jeho prosby („Přece jste mi to, pane, sám slíbil!"), vytáhne Neigel revolver z pouzdra.

Je to zbraň dost velká, patřící k typu, který neznám (že by to byl rakouský steyr?), a jaksepatří vycíděná. (Zřej-

mě je to opravdu steyr. Nebo že by… ale jistě! Parabellum. Jak jsem se jen mohl takhle splést! Určitě je to osmiranný Lüger Parabellum, kalibr – pokud si ještě dobře vzpomínám na testy, kterými jsme se jako výrostci bavili na vojně – devět milimetrů.) Neigel pořád mění pozici. Levou rukou se pokouší ustálit polohu zápěstí pravačky, která zbraň svírá. (Určitě, devět milimetrů. Jako německý mauser, až na to, že do mauseru může člověk pokaždé napáskovat deset nábojů.) Revolver opíše Wassermanovi kolem spánku, na němž se perlí kapičky potu, pár váhavých kruhů. („Za oknem jsem viděl červenavou záři, věčné světlo nahoře na velkém komině a taky modré záblesky svítilen strážných, hlídajících ploty. Ruka se už Neiglovi netřásla, klidná však taky nebyla, to tedy ne.") (Myslím samozřejmě mauser poloautomatický, ne automatický, do kterého se vejde najednou pětadvacet /!/ nábojů a o kterém se říká, že když člověk zmáčkne spoušť, tak vám cítí, jako by náboje v šíleném rytmu vyrážely jeden za druhým přímo z něho.) Neigel se ještě jednou pokusí ten výjev ukončit („Poslyš, Wassermane, vždyť je to tak hloupé, jsme už přece… tedy…"), jenže ten pokus vyvolá tak trochu teatrální výbuch Wassermanova hněvu („K čertu, Neigle! Dal jste mi přece slib, slib německého důstojníka!"), a Neigel ho vztekle probodává očima: „Ale to je už dávno, než jsme začali vyprávět ten…", jenže Wasserman nemilosrdně namítne: „Denně tady zabíjíte tisíce. Všichni Židi, co jich na světě je, vás tu mijejí jak stádo ovcí, aby umřeli na váš rozkaz, sám jsem viděl, jak těmahle rukama střílíte a kolik jich zabíjíte. Tolik, že se to ani spočítat nedá. A ani jednou jsem si nevšiml, že byste se rozmýšlel nebo snad zaváhal! A co chci teď já po vás? Vůbec nic! Maličkost! Jen to, abyste udělal to, co vždycky, jenomže tentokrát z vlastní vůle, na základě vědomého rozhodnutí! Nebo že byste to snad nedokázal, Herr Neigel? Střelte po mně, no tak, do toho! Tak už k čertu střílejte! *Feuer*, Neigel, *Feuer*!"

Neigel zavře oči, vystřelí a přitom se ozve jakýsi podivný zvuk, něco jako povzdech či potlačený výkřik děsu. Wasserman dál stojí živ a zdráv, na tváři podivný výraz, jako kdyby poslouchal. („Mně ti to uvnitř, mezi ušima, tak povědomě zabzučelo.") Tabulka v jednom z oken za Wassermanovými zády se rozbila na kousky. Neigel na ni hledí a ruka se mu strašně třese. Ani se to nepokouší zakrýt. Celý obličej se mu podivně zkřiví, jako by mu jej zevnitř někdo zhurta popadl a rozbil. A Wasserman mi řekne: „Jakmile ten výstřel, Šlejmele, dozněl, najednou jako by ti do mne zapsal velice důležitou novinu – v té mé historce se objeví dítě."

Tu a tam mi poví něco o své ženě. Tak postupně vzniká její sice neúplný, zato však poměrně jasný obraz. Sara Ehrlichová, jak známo, vstoupila do jeho života, když mu bylo čtyřicet a měl v úmyslu dožít jako starý mládenec. Byla dcerou Moše-Maurice Ehrlicha, majitele malé kavárničky ve čtvrti Praga, matka jí zemřela, když jí byly tři roky. Pracovala jako prodavačka u parukářské firmy Schillinger. Wasserman vyprávěl, že si později vzpomněl, jak jednou, bylo to v předvečer jakéhosi svátku a v krámě nebyl jediný zákazník, šel kolem a skrz špinavé sklo výkladu uviděl „hubenou, bezvýraznou dívku", jak hraje dvěma dalším prodavačkám na flétnu. Vzpomínal si na to naprosté zaujetí, které jí změkčovalo trošku ostřejší rysy obličeje, na kradmé úsměvy těch dvou i na to, jak jí černé vlasy padaly do tváře. Udivovalo ho, že si mohl někdy připadat tak cize tváří v tvář ženě, se kterou pak přivedl na svět dceru. Mám dojem, že ho to bůhvíproč strašně rozčarovalo. Dědeček Anšel Wasserman byl zřejmě vzdor svému skromnému, drobátko koženému vzezření v hloubi duše romantik.

Zeptal jsem se ho, jestli s ní po svatbě už nikdy tuhle cizotu nepoznal, ale on mlčel. Řekl jsem, že mi tak připadá, že ve vztahu manžela a manželky je člověk odsouzen k tomu, aby poznal veškerou škálu citů možných mezi dvěma lidskými bytostmi. Udiveně se na mne podíval. Myslím, že ode mne takovou poznámku nečekal.

Nejlépe se jeho vyprávění o tom, jak žil dřív, poslouchá, když přijíždějí vlaky. Wasserman vlak slyší, ještě když je daleko. To začne ve své zahrádce kopat s novým elánem. Vloží do toho kopání všechny síly. Potom vlak zdálky hvízdne jednou dlouze a dvakrát krátce. To je znamení pro ukrajinské strážné, aby se shromáždili ze všech koutů tábora a zaujali místa na střechách, na strážních věžích a po obou stranách „Nebeské ulice". Vlak ztiší zvuk motoru a nehlučně vjede do stanice. V nezvyklém tichu klouže po kolejnicích. Jenom když strojvedoucí zatáhne za brzdu, ozve se skřípání a létají jiskry. Teď začínají škvírami v prknech, jimiž jsou zatlučena okna, vykukovat čísi oči. Lidé vevnitř vidí vzorně uspořádaný tábor, nejbližší pěknou alej s lavičkami a květinovými záhony. Vidí tabulky s nápisy „K nádraží", „Do ghetta", tabulky ve tvaru šipky, na kterých je nakreslen malý shrbený brýlatý Žid nesoucí v ruce menší kufřík. („Být tu tak chudák Zalmanson, tak řekne, že jsme si s tím Židem podobní jako vejce vejci!"). Teď začínají vystupovat z vagónů. V každém voze jsou stovky lidí, Ukrajinci je pobízejí křikem a ranami. Příchozí jsou ještě celí bez sebe, celí ztuhlí po dlouhé jízdě i z toho, že celou cestu stáli. Ještě na sobě mají šaty, ale ve Wassermanových očích jsou už nazí. Ještě jsou živí, ale Wasserman už je vidí naházené jednoho přes druhého. Už za chvilku jim něco vezmou. Povzdechne si směrem do země. Slzy už mu nezbyly.

Mluví. V takovýchhle chvílích přímo dychtí po tom, aby mohl mluvit. Je upřímný a jeho zábrany jsou ty tam.

Mluví rychle, skoro překotně, vlastním hlasem se pokouší přehlušit ostatní zvuky. Saře byly dvacet tři roky, když se potkali. Wasserman: „Inu, co se dalo dělat? Vzali jsme se za čtyři týdny a Zalmanson mi byl za svědka." Baldachýn jim nachystali u Zalmansona a jeho ženy Cily, kteří pozvali, jak už to bylo jejich zvykem, spoustu vlastních přátel. „Věř mi, Šlejmele, že já ti z těch pozvaných skoro nikoho neznal. Vždyť já pomalu neznal ani nevěstu..." Ale jak se ukazuje, oddavky se celkem vydařily. Těch čtyřicet let zatvrzelé, napohled příjemné samoty bylo vmžiku to tam, jakmile se do nich vloudilo poznání, že potřebuje někoho dalšího. Saru už její příbuzní považovali za starou pannu a její otec nevěřil, že se ještě za někoho provdá. Jejím dalším nedostatkem bylo to, že byla chytrá a vzdělaná. „Kdopak by se oženil se žáčkem z talmudské školy?" křičíval na ni otec, když viděl, že si kazí oči čtením. Byl to člověk čilý, tlustý a přátelský, který svou dceru miloval a litoval ji. Snad proto, že ji považoval za špatnou partii, souhlasil s tím, aby si vzala hrbatého Wassermana, kterému navíc bylo – bože, jak tohle člověka mátlo! – skoro právě tolik let co jemu samému. Wasserman mi suše vypráví, že na svatební cestu jeli do Paříže, a já se domýšlím, že to pro ně bylo to nejnepohodlnější místo na světě. Paříž jim vybral nevěstin otec. Svatební cestu jim zaplatil (zřejmě) v naději, že rozzářené město plné vzrušení nažene stydlivé, věčně příliš vážné dvojici do tváře trochu červeně. Wasserman o tom týdnu v Paříži důrazně odmítá mluvit. Já jen tuším, že občas, když bloumali bok po boku rušnými bulváry, pociťoval znenadání zoufalství a bezmoc. Že se zlobil sám na sebe, že ze sebe udělal šaška, zradil svou samotu, ticho plné porozumění, které do té doby vládlo mezi ním a jeho životem.

Teď se dávají dohromady jednotlivé rodiny. Rodiče svolávají děti. Upraví chlapci pomačkané šaty, nasliní si

prsty a přičísnou dcerce neposlušnou kučeru. Ve všech je v nich cítit jakési soustředěné napětí, které se upíná i k sebemenším maličkostem. Wasserman jen tak tak že nezaboří hlavu do zkypřené půdy. Židé, vězňové z tábora patřící k partě „modrých", na nástupišti příchozí vítají. Uklidňují je, usmívají se na ně. I oni mají z jistých důvodů zájem na tom, aby se celá procedura odbyla v klidu a rychle. Proto taky tomu podvodu napomáhají. Cestující začínají ztrácet předchozí nedůvěru. To falešné nádraží je přece jen oklame. Je tam přece všechno – malá pokladna, okénko s informacemi, tabulka hlásající, že zde se nachází „Telegrafní úřad", „Výpravna zboží", „K vlaku do Białystoku", „K vlaku do Wolkowysku", jízdní řády, velké přesné nádražní hodiny a bufet.

Wasserman mě zatahá za rukáv. Chce, abych ho poslouchal. Má něco na srdci. Teď hned.

Když se z Paříže vrátili do Varšavy, začalo se všechno usazovat. Sara byla moudrá žena a rozuměla mu. Nezáváděla v domácnosti nové pořádky. Svou přítomnost příliš nezdůrazňovala. Vytušila skrytá vlákna jeho vžitých návyků a nenarušovala je. Ale mimo ně se začalo domem pnout nové jemné předivo. Na stolku na maličkém balkónku se v létě podávaly večeře, někdy hrávala na flétnu melodie, které měl rád. Pod jeho vedením četla knihy, na kterých si zakládal (Lelienblumovy *Hříchy mládí*, Numbergova *Fliegelmana*, povídky Šoloma Alejchema, Gordina, Aše a samozřejmě Tolstého, Gorkého. A zase naše – Perece, Mendela Mocher-Sforim, kterého tolik miloval). Začaly ho obklopovat její malé veselé kresbičky, vyvedené velice tenkými, zpola pomyslnými čarami. Jela s ním na návštěvu jeho rodného domu v Bulichově a měla radost, když z něho vytryskl pramen vzpomínek. Od jeho staré matky se naučila péct rogalech a štrůdl a její zákusky se chutí podobaly těm, které pekla jeho matka, že až začal pociťovat mírné,

zcela nelogické podráždění nad tím, že vaří právě tak dobře jako ona.

V takovýchhle chvílích se od něho snažím dozvědět co nejvíc. Něco nadhodím a čekám, jak zareaguje. V hrubých rysech si už jejich život představit dokážu, někdy se ale přece jen ošklivě spletu. Jako třeba tenkrát, když jsem řekl, jako bych o tom neměl nejmenší pochybnost: „Ale dobrým mužem jsem jí nebyl, Šlejmele, to jsem tedy nebyl..." Strašně se na mne rozzlobil a teprve potom se uklidnil a opravil mě: „Dobrým mužem jsem jí byl. Udělal jsem, co jsem jí na očích viděl, a dával jsem jí všechno, co potřebovala. Jenže jsem na ní taky trošku, drobátko skrblil. Tedy myslím v lásce..." A po chvilce sám k sobě dodá: „Inu arci. Jenže kdo mohl tenkrát tušit, že spolu budeme tak krátce?"

Jindy to trochu rozvedl: „Věru, skrblil jsem. Škudlil jsem v lásce. Člověk přece může víc odpouštět a víc se těšit, než jsem odpouštěl a těšil se já. Tedy myslím než jsem se těšil z ní. Jenže já, kéž bych tak byl jejím nehtíkem, i když jsem jí jednou za čas přece jen chtěl dát přemíru svých citů najevo, nu, pokaždé ti mě tuhle v krku začalo něco dusit, jako krocana, když se rozzlobí, a já musil zůstat zticha. Musil jsem před ní svou lásku zatajit. Proč? Já nevím. Možná jsem se jí bál ukázat, jak moc ji potřebuju. Poslyš, mně ti tak někdy připadalo, že bych se musel rozletět na tisíc kousíčků, kdybych vší té své lásce k ní dovolil, aby ze mne vystrčila byť i jen maliček."

A já mu s hlubokým porozuměním pomáhám: „Snad za to mohla i dětinská zlost z toho ponížení. Hloupého ponížení, za které beztak mohla jen tvá vlastní představivost – že totiž po těch čtyřiceti letech, po které sis vystačil sám, na ní teď tolik závisíš. Na zvuku jejího hlasu. Na její vůni, když se koupe a myje si vlasy. Na pohybu ruky, kterým si je odhrnuje z očí." A trošičku dojatý Anšel Wasserman mi dává téměř neznatelně na-

jevo svůj dík, který dokážu jaksepatří ocenit jen já, který ho znám tak dobře. „A taky s prominutím tělo, jak bych to jen řekl, Šlejmele… To tělo, totiž…" A já mu přispěchám na pomoc: „I to tělo, tělo ji tolik potřebuje. Tu její mladistvou pružnost, její kůži, napínající se na těle s divokou silou života a vášně. Ono naprosté, vzrušující porozumění, které dá člověku ten nový, tak trochu nezralý a pomyslný místopis jejích mladých prsů, boků, břicha, stehen a rtů, a někdy, dědečku, když skončí všechno mudrování, jak velkou útěchu si mohou dva lidé navzájem poskytnout svými těly…" A on: „A i cestou sem, Šlejmele, ařsemtrajcen, tedy… těžko se mi o tom mluví…" A já mu napovím: „I ve vlaku, který nás vezl sem, jsme přece jeli celé hodiny bok po boku, v noci, v tlačenici, a ona se ke mně tiskla jako ptáče, jenže já se nedokázal potěšit ani těmi posledními chvílemi, které jsme dokázali osudu vzít, a pořád jsem se ohlížel, jestli se malá neprobudila a nedívá se, jestli se na ta zoufalá, nevinná objetí někdo nedívá…"

Jindy se zas dá Wasserman slyšet: „Dneska už moc dobře vím, že jsou lidé, pro které je smyslem života práce, a že jsou i takoví, pro které jsou bytostnou potřebou a jediným důvodem jejich existence umění či láska. Já ale zřejmě patřím ke smolařům, protože jediným smyslem a důvodem mého života byla má drahá Sara, jenomže to vím až teď. Řekl bych, že většina lidí se dokáže takovýchhle chyb vyvarovat. Přeju ti, aby ty ses toho vyvarovat dokázal. Protože ten, kdo miluje lásku samu, si vždycky najde někoho jiného, koho by mohl milovat. Já měl ale oči jen pro jednu ženu. Když odešla, neměl jsem už žádný život, a přitom ani ji jsem nedokázal milovat tak, jak si zasloužila…"

Teď tedy bufet. Příchozí vidí na tom falešném nádraží bufet. Je tam všechno – housky, cigarety, cukroví i čokoládové koule v červeném staniolu. Nejdřív bufet vždycky

objeví děti a chtějí po rodičích, aby jim něco koupili. „To občerstvení oklame i nás. Na okamžik jsou z nás ze všech malé děti. Tomuhle velkolepému pokušení podlehnou i ti nedůvěřivější z nás. Cc! Vzpomínáš si, Šlejmele, na toho mladičkého důstojníka Höfflera, který mě hnal k Neiglovi? Tak ten má tenhle pult na starosti. Neprodává z toho ovšem nic. Je to přece vážený důstojník, a ne nějaký hokynář. Každodenně tam ale utírá prach i saze, které tam zanechává kouř lokomotiv a pecí krematoria, myje skleněné tabulky, nahrazuje plesnivé housky novými a překládá hezké barevné papíry a zastrkává je do žlábku, který tam k tomu je. Den co den ho sleduju a žasnu – takový mladíček, a už tak přičinlivý a pořádný! Jak pečlivě staví tu krásnou hromadu cukroví, aby působila co nejlépe! Šťastný ten, kdo ji viděl! Poodstoupí o krok a kochá se vlastním výtvorem, asi jako malíř, když se dívá na svůj obraz. Až vyroste, určitě z něj bude architekt. Nebo možná cukrář. Tenhle mladík je hotový umělec. Opravdový, skromný umělec. Teď naposledy přejíždí vlhkým ubrouskem – arci že ne tím, kterým prve cídil ty okenní tabulky – červené čokoládové koule a láhev sodovky, která je pořád plná, aby se jí člověk mohl osvěžit."

Wasserman hloubí díry v zemi a myslí na své zčernalé prsty. Dvacet let spolu žili. Přibližně sedm tisíc dní. Jen sedm tisíc dní. Wasserman: „Tisíc čtvrtků, dalo by se říct… ach Bože, jak smutné to je… A tolik nám toho pokazily drobné hádky, nepříjemnosti a ta moje hloupá nervozita… Já prostě neuměl, nedokázal jsem snést to jednoduché, upřímné štěstí, které mi chtěla dát. Nenáviděl jsem tu oběť, kterou mi přinášela. Oběť jejího mládí a nadání k lásce… Hloupě jsem si vzal do hlavy, že se za mne Sara provdala, protože si vysnila můj zidealizovaný obraz… Ideál talentovaného spisovatele, který nachází inspiraci v samých vznešených myšlenkách, ve všech možných ideálech a v boji dobra a zla, ona přece v dět-

ství taky hltala moje příběhy, no a kvůli těm příběhům ke mně taky přišla… A tak jsem jí jako naschvál pořád ukazoval, jak moc se ve mně zmýlila. Jak slabé a zbabělé stvoření je ten Wasserman, kterého si vzala, jak ošklivé a domýšlivé! Chápeš, já ji sledoval, kdy mě konečně bude mít dost, kdy se už přestane ovládat a vyčte mi mou hanbu, hanbu svého zklamání…"

A přece: „Přesto však jsem neměl nikoho jiného a také ona mě zřejmě milovala. Rádi jsme bývali spolu, povídali si, žertovali, byla mnohem chytřejší než já, má drahá Sara, můj poklad, tisíckrát chytřejší než já… Dokonce i nejrůznější práce v domácnosti jsme spolu rádi dělali, nu což, já se za to nestydím… Občas ve chvílích něhy, když jsme spolu pekli něco sladkého nebo když jsme přebírali zimní a letní šatstvo a ukládali je do skříní, nebo když jsme společně zametali podlahu a naše pohledy se najednou setkaly… Inu, však ty mi rozumíš… Pravím ti, že i vzduch hořel a linul se mezi námi skoro jako med… To jsme si pak pohlédli navzájem do očí, a jak jsme si do nich pohlédli, musili jsme… tedy… museli jsme se – s prominutím – obejmout. Inu, v takových chviličkách nám polibek posloužil jako bleskosvod…"

O jejich dceři nemluví Wasserman nikdy. Jmenovala se Tirca a narodila se jim po devíti letech manželství. Všechno, co o ní vím, jsem se dozvěděl z toho mála, co vykládala babička Heny, když mi bylo nějakých pět či šest, a ze zlomků matčiných vzpomínek. Jen to.

„A ještě jedno tajemství ti prozradím, Šlejmele," povídá Wasserman a v obličeji se mu objeví mírnější výraz, „totiž že zpočátku jsme hodně mlčeli, myslím Sara a já. Ona byla tak trošku stydlivá a já, nu, mně to zkrátka bylo příjemné. Věru, ve svém životě jsem nenacházel nic hezkého, o čem bych jí mohl večer vyprávět. Myslil jsem si, cc, takový dočista nudný život! Cožpak si takový život zaslouží barviček, příkras či nějakých tuze pěkných slov? Nu a přišla ta srnka, to jako Sara, a naučila mě něco o tom, jak to má chodit mezi dvěma, a skromně, jak už to mívala ve zvyku, mi vysvětlila, že člověk neprožije ani chvilku, aniž se stane zázrak, a nepotká člověka, který by v sobě neměl ani špetku krásy, a že dokonce i ta mýdlová bublina se na slunci třpytí spoustou barev, ona mě zkrátka takhle pěkně učila a říkala, všecko, úplně všecko ti chci říkat, Anšili (takhle totiž vyslovovala moje jméno – Anšil, jako by mě laskala rty), všecko, a ty taky, když někoho potkáš a mluvíš s ním, tak mi prosím vyprávěj, co ti říkal on a cos mu řekl ty, jak měl nasazený klobouk, jak se smál a jak si povzdechl, a taky mi vyprávěla o všem, co se dělo v krámku s parukami, takže se nám pomaloučku život zaplnil a obohatil takovýmihle drobnostmi a ty drobnosti nakonec v našich očích tak nabývaly na významu, že nám připadaly strašně vzácné. Vidíš, takhle nám Sara svou moudrostí zkrášlovala šeď života…"

Teď z baráku vychází Neigel. Ve své uniformě působí velkolepě, je jako ze škatulky. Mine Wassermana a dělá, že ho vůbec nevidí. Míří na nástupiště, je zřejmé, že dnes má v úmyslu vybrat si pro svůj tábor padesát nových lidí, místo nynější party „modrých". Wasserman se na „modré" dívá. Dívají se na Neigla. Vědí, že když přichází na perón, bude selekce a na jejich místo že přijdou noví. Přesto pokračují v práci a navyklými vlídnými slovy příchozí uklidňují. „Panebože," šeptá Wasserman, „dokážeš pochopit, Šlejmele, proč se teď modří nevrhnou na své věznitele a nedají své životy za život aspoň jednoho z nich? Teď, když je jim všechno už dočista jasné? Ale já ti to vysvětlím…" Jenže já o žádná jeho vysvětlení nestojím. Co se těchhle „ovcí jdoucích na porážku" týče, mám na to vlastní názory.

„A jednou," odvrací Wasserman oči od pohledu, který se mu naskýtá, a pokračuje ve svém příběhu, „jednou,

bylo to nějaké dva roky po tom, co jsme se vzali, zrovna jsem měl jednu z těch svých sebelítostivých nálad, se Sara sebrala a šla sama k Zalmansonovým na oslavu chanuky. Byl to jeden z těch večírků, které jsem nesnášel, ale na které jsem pokaždé šel, protože jsem se bál, že Zalmansona urazím, jenže on si mě tam jaktěživ nevšiml – vždycky měl kolem sebe nový zástup a ten oslňoval. Ach, tenhle Zalmanson byl prostě bouřlivák." „Jistě," hledím spád vyprávění urychlit, „o Zalmansonovi si povíme jindy. Pověz mi, co se stalo tam." „Jen žádný spěch. Je mi při tom těžko… Zkrátka Sara tam šla sama. Oči červené pláčem… Já byl celý dojatý, ale neběžel jsem za ní, abych ji uklidnil, já lump… A na tom večírku," zaznívá jeho hlas najednou jakoby z dálky a tak trochu tvrdě, „se stalo, že Zalmansonovi dovolila, aby ji zatlačil do šatníku a políbil ji jednou na rty. Tohle se tedy stalo. Teď už to víš taky. Živé duši jsem to neprozradil…"

Tak?! Takže jim se takovéhle věci stávaly taky? Už tenkrát?

„A jak ses to vůbec dozvěděl, dědečku?" Určitě za ní věčně slídil a trápil ji svým podezíráním, až mu to přiznala. Možná u ní našel od Zalmansona dopis? Nebo mu to snad někdo prozradil?

„Jakmile se vrátila domů, všechno mi řekla. Neprosila o slitování, ale ani jeho neobviňovala. Ten raubíř! Povídala, že viděla, jak prý ji potřebuje, a nemohla tomu jeho zoufalému naléhání odolat. Ten že ji potřeboval! Jak bláhová byla! Jenže jak mohla vědět, že Zalmanson je cizoložník? Napohled to byl oddaný a věrný otec rodiny, který miloval svou ženu a tři ošklivé dcery, jenže já vím, a vím to přímo od něho, že každá sukně, která se mu mihla před nosem, v něm zapálila jiskru, požár, který ho vedl k nízkostem. Pardon!"

Když mu to vyprávěla, třásl se Wassermánek zlostí i ponížením. Všechny ty ohavné výmysly, které se mu

usadily v skrytu duše, najednou vyrazily ven. Chtěl jenom vědět, zdali se mu Zalmanson, „když ji zneuctil", vysmíval. Sara se na něho podívala užasle, s rozpaky, a řekla, že mlčel. A o nějakém zneuctění prý nemohlo být vůbec řeči. Že se mu poddala z vlastní vůle a podruhé prý už to neudělá. Zalmanson to ví také. Řekla: „Byl smutný. Nikdy bych nebyla věřila, že člověk jako on může být tak strašně smutný." (Jeho milovaná Sara se vždycky vyjadřovala takhle „jemně".) Jenže Wasserman na to: „Ten, a smutný! Zalmanson byl zrovna tak smutný, jako že Ježíš vystoupil na nebesa a Mohamed letěl na koni!" Sara řekla, že ji Zalmanson prosil, aby o tom Wassermanovi neříkala, ale ona prý se rozhodla, že mu to poví, protože se beztak nic nestalo, takže to podle ní nemá žádný význam, a ona nechce, aby ji a Wassermana rozdělila lež. Jenom Wassermana prosila, aby o tom už nikdy nemluvil. Dokážu si představit, že tu její prosbu splnil svým originálním způsobem. „Věru, Šlejmele. Celý rok po tom jsem nám oběma ze života udělal takové menší tiché peklo. Ale což, to už je taky pryč, jako ten rozbitý džbán! Ale až hodně dlouho potom jsem mohl na ně pomyslit, jak tam jsou v tom šatníku, aby se mi přitom nezpěnila krev v žilách. Co ti mám povídat, Židé jsou z velice podivného těsta…"

Neigel zatím sedí na svém soudcovském stolci. Sedí si na skládací vojenské židli a mezi nově příchozími si vybírá nové dělníky. Jeho obličej je zcela bez výrazu. Himmler by na něho mohl být pyšný. Do tváře toho před sebou upře jediný pohled a hlava se mu mírně pohne doprava nebo doleva. *Links rechts, links rechts.* Wasserman: „K čertu, ona ti se i mně hlava tak nějak sama od sebe pohybovala zároveň s ním, doleva doprava…"

Neigel si vybral nové dělníky. Předchozí „modré" už vytlačili do nádražní haly, aby se svlékli. Neigel vstal a vrací se zas do baráku ke své práci. Wasserman potají

zkoumá Němcovu šíji. „Vidíš to? Ty pohyby hlavy mu tam nezanechaly sebemenší stopu. Ani vrásku!" Starce, děti a mrzáky vezmou do „lazaretu", kde už na ně čeká Stauckův revolver. Tlumené výstřely zaznívají ve velice krátkých intervalech. Höffler s výrazem rozumného dítěte spouští plechovou roletu, aby se zboží na slunci nezkazilo, než přijede další vlak. Wasserman se zas na tři hodiny rozloučí s čokoládovými koulemi. Wasserman: „Stalo se to tak, že z jednoho konce světa, z veliké dálky, přinesla moje holčička, můj poklad, moje Tircale, svůj čistý mladý život, a z druhého konce k ní přišla smrt. Ty dvě se setkaly, když se její ručička dotkla čokoládové koule." S hlubokým povzdechem si pomyslí, že „možná už nikdy, nedej Bože, nedokážu umřít, protože tady smrt okouším až příliš často, přinejmenším třikrát denně, když přijíždějí vlaky..."

A potom, když „Nebeskou ulicí" probíhají nazí lidé, zaboří obličej do řádek na záhonech.

A když je běh u konce a dokonce i vzteklí psi Ukrajinců přestanou štěkat tlamami rudými od krve, Wasserman vstane. Přičichne si k prstům, setře vlhkou černou hlínu, která na nich ulpěla. Z těla mu stoupá pronikavý pach potu. Wasserman: „V duchu vidím, jak mi Sara přičichává ke košilím v podpaždí a krčí nos. Má choť měla na mou věru v čichání takovou zálibu, že jí v tom nebylo rovné."

(5)

Otto: „Byli jsme v lese už celý rok, když se to stalo. Vracel jsem se večer z Borislavi a u vchodu do dolu číslo jedna jsem našel to dítě, zabalené v rozedrané přikrývce. Mrňous si jen tak tiše ležel, ani nezavrněl, a otevřenýma očima se na mne díval jako dospělý. Ale to jste měli teprve vidět Frieda, když jsem vešel dovnitř a ten

dáreček mu podal. Ohó! Jen tak do té přikrývky nakoukl, a jeho vlídný výraz byl rázem ten tam, jako když průvan práskne dveřmi. Vypravil ze sebe jen ‚Co to má být? Co to má prosím tě být?' Jako nějaký papoušek či co, přestože moc dobře viděl, co to je, a pak se zeptal ‚Ono je to živé?', a já mu ten balíček samozřejmě násilím strkal do rukou a povídám: ‚Pořádně se na něj podívej, od toho jsi tu přece doktor, nebo snad ne?' "

Okamžik se dívali jeden na druhého. Doktor unaveně a s obavami, Otto vzrušeně přešlapoval z nohy na nohu. Dr. Fried položil dítě na dřevěnou bednu, která jim sloužila jako stůl, a šel si umýt v umyvadle ruce. Mnutí rukou ve vodě v něm rozvířilo vzpomínky na dobu, kdy pečoval o spoustu nemocných. Fried byl obětavý lékař, i když by se byl určitě rozčiloval, kdyby ho tak někdo v jeho přítomnosti nazval. Nikdy si nepřiznal, že o lidi pečuje proto, že o ně má starost. Raději se považoval za jakéhosi bojovníka s nepřáteli člověka. Teď se vrátil, rychlými pohyby ve vzduchu si osušil ruce, nadzvedl trochu pokrývku, ve které bylo dítě zabaleno, a dlouze se na ně zadíval. Připadalo mu jako plod, který přišel na svět dlouho předtím, než přišla jeho chvíle. Bylo hrozně malé, šedé oči jako by mu pokrývala tenká blanka a světlounkou pleť mělo svraštělou, jako by ho byli drželi dlouho ve vodě. Jeho drobounké načervenalé pěstičky slepě plavaly ve vzduchu a malinké čelíčko se co chvíli usilovně nakrčilo. Fried: „Tedy něco takového! A ještě k tomu uprostřed lesa! Která ženská ho k čertu mohla..." Otto: „Nějaká ubohá žena. Určitě doufala, že umře rychle a bez bolestí." Fried: „Vždyť ho hrome mohli sežrat medvědi!" Otto: „Pomůžeš mu, Friede, viď?" Fried: „Cože? Já? Co si tady s takovým mrňousem počnu? Radši ho vrať tam, kdes ho našel." Wasserman: „Jenže starý doktor mimoděk poklepal prstem na útlou hruď dítěte a ucouvl s teskným zasténáním, které mu

vzápětí sevřelo hrdlo. Když se podíval na své prsty, uviděl na jejich konečcích jakýsi tenounký bělavý mazlavý povlak. Otto rovněž natáhl ruku a dotkl se bříška dítěte. Potom k ní přičichl a ochutnal. Otto: „Je to jako motýlí pel, co?" "

Jenže v tu chvíli se Neigel najednou nakloní přes psací stůl a poprvé od chvíle, co mu ten večer začal Wasserman předčítat, promluví: „Ne, Wassermane, motýlí pel určitě ne. To ti můžu, když dovolíš, říct ze své vlastní zkušenosti." Protože má Neigel dvě děti, může Wassermanovi vysvětlit, že děti se někdy rodí s tělem pokrytým „takovou olejnatou vrstvou, ta jim v něčem pomáhá, už si přesně nevzpomínám, v čem". Jenže Anšel Wasserman hlasem, který se ani nepokouší dodat si zdání trpělivosti: „Bože, jak se mi hnusila ta jeho pohanská přesnost! Sotva se vzdálím do dalekých krajů fantazie, hned se celý poplaší. Holt si bude na omyly v tomhle příběhu muset zvyknout. Však já mu jich nachystám, co hrdlo ráčí!" Neiglovi vysvětlí, že když on, Wasserman, rozhodne, že to je motýlí pel, tak to motýlí pel taky bude, a Neigel, poněkud rozmrzelý, řekne už mírněji: „Ale novorozeňata opravdu mají takový povlak." Wasserman zasmušile: „A co se Ottovy padoucnice týče, zjistil jste už něco?" Neigel: „Ale jistě. A nebuď tak drzý. Staucke mi k tomu pár věcí řekl. Vážně nechápu, co může Otto s těmi záchvaty dělat." Zalistuje v zápisníku a vytrhne odtamtud stránku pokrytou řádkami vlastního rukopisu. „Co jste mu řekl, myslím Stauckovi?" zeptá se Wasserman jakoby mimochodem, a Neigel: „Ale, napovídal jsem mu něco o jedné nemocné tetě ve Füssenu. Měl vážně radost, že může pomoct. A mimochodem, co se těch zajíců a lišek týče, dopustil ses opravdu hrubých chyb. Zajíci nikam netáhnou a lišky neznají zimní spánek. Pěkná hloupost! Už když mi to vyprávěl, tak jsem si říkal, že se pleteš. Znám přece drobet zajíce i lišky,

ale na tebe jsem spoléhal víc než na sebe. Myslel jsem si, že spisovatelé prostě vědí víc, a Staucke se nemohl udržet. On ti se mi vážně smál, když jsem se ho zeptal. Snaž se hádat trošku líp, když jde o něco, čemu vůbec nerozumíš."

„Dítě vrní," povídá Wasserman. „Cože? Co to povídáš?" „Vrní. Už jsme zase zpátky v našem příběhu. Kde jsme to přestali?" (Wasserman: „V Neiglově košíku na papíry ležela namodralá obálka, která neměla pranic společného s armádou, a dokonce i bez těch svých ubohých brýlí jsem na ní rozeznal oblé tahy drobného ženského písma. A ještě než jsem pochopil, co to mám před sebou, pocítil jsem mocné píchnutí: To ona! Což má tak jemné písmo? Z obálky jako by stoupal jakýsi opar. Bože, ženské písmo…")

Neigel si odkašle: „U toho tvého motýlího pelu, Šeherezádo." Wasserman: „Motýlího pelu? To není žádný motýlí pel, jak by vám řekl učený lékař doktor Albert Fried, nýbrž olejnatá vrstva, která má chránit plod před silnými vodami mateřského lůna." Neigel: „Jdi k čertu, hajzlpucře, ty už vážně…" „Pipí! Kykyryký! Bim bam bim bam! Friede, on mě slyší! (zvolá dobrý Otto.) On mě slyší!" Fried: „Vždyť je tě slyšet až do Borislavi!" Jedidja Munin: „Co se děje? Vy jste sem přinesli dítě?" Fried: „Otto ho našel. Jako bychom měli málo starostí." Munin: „Ten je ale ošklivý!" „Takhle vypadají všechny, když se narodí. Až vyroste, tak z něj bude krasavec. Potřebuje mléko."

Neigel, který celou tu dobu číhal, vyskočí: „Tady? V lese?" Wasserman: „Však já vím, že tady s tím bude potíž. Arci. Čistě střízlivě vzato je to problém. Jenže nic jiného nám nezbývá, my to mlíko potřebujeme. Pomozte nám, Herr Neigel."

Němec se na židli napřímí, jako by v tom okamžiku vstoupil do místnosti jeho velitel. Nasadí vojenský

výraz. Wasserman svou prosbu zopakuje. Neiglův prst bubnuje na sklo, zanechává na něm vlhký otisk. Po delším rozmýšlení nadhodí, aby někdo z družiny, „nejlépe Otto, tomu nebezpečí nehrozí," zašel do nedaleké vesnice a koupil tam mléko od venkovanů. Wasserman horlivě přisvědčí, dělá, jako by si to zapisoval do sešitu, a Neigel naproti němu se uvolní, zatváří se pyšně, celý zčervená, jenže Wasserman najednou, jako by si to uvědomil až teď, Němcova slova horlivě, až příliš horlivě přeškrtá a prohlásí, že je to „nebezpečné, ach, tuze nebezpečné, poněvadž se v lese hnedle setmí a budou se tam potulovat medvědi, ba i výstřely z pušky se ozvou, a běda tomu, kdo se tam touhle dobou prochází." „Cože, výstřely?" „Arci. Prve jsem se vám o nich zapomněl zmínit." „Pochopitelně..." Neigel na okamžik sevře rty tak rozhodně, že mu čelisti až cvaknou a ústa se málem dotýkají nosu. Tu ho však – zřejmě k vlastnímu údivu – něco napadne a on s tím se špatně potlačovaným nadšením, v němž zaznívá pomstychtivá radost, vyrukuje: „Poslyš, Fried přece může to dítě vzít k nějaké srnce! Tam v lese srnky jsou, to vím. A ta srnka, ta vrhla docela nedávno. Zřejmě jsem ti o tom zapomněl říct... Má cecíky plné mléka a Friedovi se ji určitě podaří přesvědčit, aby ho trošku dítěti přenechala, ne?" Spisovatel, poněkud nervózně: „Skvělý nápad, Herr Neigel, všechna čest. Klobouk dolů, obrazně řečeno arci!" („Pohan zrudl až po konečky velikánských uší, a já věděl, že je to špatné. Teď jsem mu totiž ukázal, že mu dal Pánbůh mozek, aby myslil, i srdce, aby cítil, a on už toho s tou jejich německou horlivostí užívá, fuj! Musil jsem opásat svá zmožená bedra a pustit se s ním do boje.") „Věru, Herr Neigel, skvělý nápad! A vyjádřil jste to nádherně, jenže je nadmíru realistický. Chci říci, že je příliš omezen skutečností a že jej dusí její hrubá pouta. A my se přece chceme alespoň maličko povznést, popustit oři otěže

a dát mu volnost... Já vám zkrátka povím, jak to všechno bylo doopravdy..."

„Poslouchám," řekne Neigel, teď už doopravdy rozmrzelý.

„Otto přistoupil k Herotjonovi a cosi mu potají zašeptal do ucha. Herotjon ucouvl, zachvěl se a z úst mu vyšel strašný vzdech. Ale Otto nepopustil a tolik naléhal, až chudák Herotjon, který už tolik let odmítal provozovat opravdová kouzla, ne ta, která spočívají v pouhé obratnosti prstů, klamání divákova zraku či prostém odvádění jeho pozornosti, musil Ottovi vyhovět, Ottovi totiž nikdo neodmítne, požádal Ottu o misku, zakryl ji pytlem a potom pod ten pytel skoro celý vlezl, jen kolena mu odtamtud vykukovala, a tak tam nad tou malou miskou dlouho měřil své síly, zpod pytle se ozývaly jeho vzdechy a sténání, poněvadž z té duše nenáviděl kouzelnické nadání, kterým jsem ho v příbězích Dětí srdce obdařil, pytel se mu na těle zmítal, pohyboval se sem a tam a chvěl se jak moře v bouři, až po nějaké chvíli Herotjon zmlkl a uklidnil se, vstal a ukázal se, obličej šedivý jak ten pytel, jako by byl viděl anděla smrti, a chvějící se rukou podal Ottovi misku, naplněnou až po okraj bílou tekutinou, z níž stoupala teplá pára, ach..." Wasserman se na okamžik odmlčí. („Moc dobře jsem si pamatoval chuť toho mléka, Šlejmele, z těch šťastných časů, kdy má drahá Sara, můj poklad, kojila naši srnku Tircale... cc! Ona, tedy... však víš, jaké tehdy bývají ženy... pranic se neostýchají... jsou přece MATKY... naléhala, nutila mě, abych ochutnal, ale já odmítl, arciže jsem odmítl... Něco takového! To jenom tobě můžu vyprávět takovéhle věci... Jenže jednou, byla to taková intimní situace... Zkrátka jsem trošku ochutnal...") A Neigel, právě Neigel, řekl tak tiše, jako by to říkal sám sobě: „Teplá bílá tekutina, a sladká. Ano." A židovský spisovatel pomalu, napjatě, jako zvěd prověřující, zdali ten,

kdo uvedl heslo, je skutečně jeho kolega, pokračuje: „Velice sladká. V ústech se jen rozplývá." A Neigel: „Ano, a tak bohatá..." Pak si konečně na okamžik pohlédnou navzájem do očí, celí zmatení, a pak se honem zahledí každý jinam a oba jako jeden muž hrozně zčervenají.

Potom celí nesví vstrčí misku s kouzelným mateřským mlékem do ruky Friedovi a doufají, že ten je zachrání z rozpaků, ale Fried podrážděně ucukne, i on je totiž celý nesvůj a plný podezření, bezpochyby proto, jak bezohledně a drze vniklo to dítě do jeho světa, a snad i kvůli té bolestné nespravedlnosti, že má v tak těsné blízkosti živé a zdravé dítě, když po celé dva roky po dítěti marně toužil. Když teď Wasserman říká „marně", vidí, že se Neiglovi maličko rozvírají oči, právě tak, jako se rozvíraly oči Zalmansonovi, když Wasserman říkal „moje žena, Sara". („Však on mě Zalmanson podezíral, že vím o všem, co se mezi ním a Sarou stalo, ale já mu to nijak neulehčil a ani slovíčkem jsem se o tom nezmínil. Mlčel jsem jako ryba a nechal jsem ho, ať se vaří ve vlastní žluči.") Wasserman nechápe, co má znamenat ta lehká nervozita, která se Neigla zmocňuje, když to slovo slyší. Chvilku si pohrává s myšlenkou, že ty dvě děti na fotografii jsou adoptivní, což by také vysvětlovalo, že jsou tak malé, vezme-li se v úvahu, že Neiglovi je už pětačtyřicet. Jenže chlapec je podobný Neiglovi a holčička zas Neiglově ženě. Tak v čem to tedy je... Wasserman je zmaten, nechává čtení a hledí do prázdna. A zničehonic, ani ten výstřel do hlavy k tomu nepotřebuje, ho něco napadne a on už ví – nebo si spíš vzpomene – nač umřela Paula. Všechny ty narážky, které tu a tam utrousil, se rázem spojí a on si je teď víc než kdy předtím jist, že přijde ta chvíle a „Neigel mu bude zobat z ruky".

Fried zajde do průrvy, která družině slouží jako kuchyně, pro lžičku; z dálky slyší Ottu, jak říká, že dítě má

dva zuby, a z kuchyně na něj zakřičí, že o podobných případech už slyšel a že některé děti se rodí s celým tělem pokrytým kožichem, načež Otto poplašeně rozváže pokrývku, nakoukne do ní a oznamuje, že „tady žádný kožíšek není! Jenom takový ten motýlí pel... Jo, a Friede! To naše mimino je pořádný chlapák!" Jakmile to Fried uslyší, rázem ho zmůže strašná únava. Podepře si hlavu o chladničku, jako by se opíral příteli o rameno. Žasne, jak to přijde, že neslyší hlas nějaké bájné bytosti, která by mu nabídla obchod: všechna léta, která mu ještě zbyla, za jediný den s tímhle dítětem a s Paulou. Jako by si to nezasloužil. Pak se pomalu napřímí a zatne pěsti. Což je možné, aby tohle dítě bylo znamením, na které Fried čeká už tři roky? Sedmdesát let? Je možné, že život se konečně rozhodl takto zcela neobvykle odpovědět na jeho volání, jeho zoufalství i jeho nestoudnost a překročil onu čáru, kterou Fried každé ráno od té doby, co umřela Paula, ryje do prachu? A Otto se z dálky směje: „Počkej, člověče! Na mou košili ne!"

Potom, když Fried Ottovi přinese čistou lžičku a postaví se vedle něho, potají přiblíží nos k malinké hlavičce, pokryté bělavým chmýřím, a čichne si. „Ach," zamumlá Wasserman roztouženě, „pan doktor vdechuje tu jedinečnou sladkou vůni." Neigel přikývne na znamení, že tu nenapodobitelnou vůni zná taky, a Wasserman jako by přednášel žalozpěv: „Jak spalující oheň proniká mu ta vůně do duše. Jako by mu byl jediným pohybem stržen obvaz ze staré, ještě krvácející rány." A Neigel, po chvilce mlčení: „Přestaň se na mne takhle dívat. Chci ti něco povědět. Sice vím předem, že toho proti mně, jak to máš ve zvyku, po židovsku využiješ, ale je mi to jedno. Když se narodil náš Karl a já jsem jezdil na dovolenou, v noci jsem k němu potichu chodil, postával u postýlky a čichal jeho vůni. V takových chvílích jako by mi po zádech běhali mravenci." A Anšel Wasserman na to: „Já vím."

Dítě pilo a pilo, až nakonec vydalo spokojené „á-á" a vybryndalo drobet mléka doktorovi na kalhoty. Fried celý nesvůj vykřikl, že je třeba okamžitě někoho zavolat nebo to oznámit úřadům. Ano, Fried byl strašně poplašen. Přecházel po síni svým velbloudím krokem sem a tam a zlostně vrčel. Otto mu trochu neohrabaně na to, aby se to dalo nazvat lstí, podával nasycené dítě. Fried se na ně podrážděně podíval. Moc dobře věděl, že se ho Otto pokouší vlákat do pasti, kterou na člověka líčí láska k životu. („Nebo také, chceš-li, ukázat mu, zač je toho loket, Šlejmele.") O té oba rozmlouvali beze slov od té doby, co umřela Paula. Nebo snad od té doby, co se ve svém dávném dětství poznali. Potom Otto znenadání strčí dítě Friedovi rozhodně do náručí.

Ale kdo je ta žena, která teď nakukuje do ztemnělé síně? Na sobě má špinavý pracovní oblek, je hubená, kůže na ní přímo visí, obličej má vrásčitý, samou špínu a podivné barevné skvrny, a na hlavě vypelichanou světlou paruku. Jen tak nakoukne do síně a řekne... Vlastně neřekne nic, protože v tu chvíli nám do řeči skočí Neigel a požádá Wassermana: „Seznam mě prosím s naší novou přítelkyní, Wassermane!" A spisovatel na to: „Ale s radostí, Herr Neigel. To je přece další nová přítelkyně z družiny Dětí srdce, jmenuje se nejinak než Chana Citrinová, to ona je ta okouzlující Chana, churavá láskou, smělá a odhodlaná bojovnice, a takto, ehm, ta nejkrásnější žena na světě."

Nehledí na Neiglovy protesty („Nejkrásnější na svě-...? Vždyť jsi přece říkal, že má vrásky!") a znovu prohlašuje, že na světě není ženy tak krásné jako Chana Citrinová, jenže je to prý náramná ubožačka, stůně totiž láskou a touhou, a tak jakmile od Otta uslyší, že „tu máme dítě, Chano," ucouvne, jako by ji byl udeřil, a spěchá pryč. A Herr Neigel musí pochopit, že tady mají lidé nejrůznější rozmary, každý holt má, jak se říká, svou bídu, no

a Chana, ta se pořád ještě nemůže podívat na dítě. Vzpomínky jsou ještě příliš čerstvé, Herr Neigel to musí pochopit.

Jenže zatímco jsme si všímali Chany, pokárá se Wasserman, málem nám ušlo to hlavní! Fried se totiž konečně odvážil přivinout dítě k sobě a teď pokládá váhající prsty na drobounkou hlavičku, hladí ji, na okamžik se pln úzkosti zastaví na čelíčku... Neigel: „Tam, jak je mezi kostmi otvor? Já vím. Jaktěživ jsem se ho tam neodvážil dotknout." A bezděky se zaberou do rozhovoru o tom místě na hlavičce dítěte, kde člověk (Neigel:) „přímo cítí, jak mozek dýchá. Jak buší jako srdce." A taky (Wasserman:) „tam člověk konečky prstů cítí pulsovat samou podstatu života." A Wasserman zde připomene i jistého ptáka, o kterém jednou četl, je to takový maličký ptáček kdesi na jižním pólu (nebo že by na severním?), tomu se stačí dotknout jen lehce prstem hrudi, a hned mu přestane tlouct srdce. „Takovéhle ptáče bych do dlaně vzít nechtěl, Herr Neigel." „Ano," řekne Němec, „člověka to jistě trochu znervózní."

Následuje seznamování. Doktor zvedne dítě do výše vlastního obličeje, a drobné ručky se natáhnou dopředu. Pohybují se chaoticky, jejich pohybům ještě chybí určitý směr i souhra. Dotknou se veliké pleše, hned zas sklouznou ke krátkému stříbřitému knírku, po vojensku přistřiženému, a najednou jsou plné života a radostně se zmítají na dvou povislých tvářích, na velikém zarudlém nose, jako lis na slzy, a chvílemi zas trochu zmoudří a pomalu a zvědavě se procházejí po zahrádce doktorova života. Ano, všichni zatajili dech a dívají se – malé prsty spočinuly na velkých bledých rtech a magickou silou přivádějí k životu smyslnost, která v nich odumřela už před lety. Na zborcené hradbě opevnění – totiž na Friedově obličeji – na okamžik vyvstane kouzelné písmo a hned zase zmizí a doktor, jak to má ve zvyku, si hořce

povzdechne a řekne: „Chudák dítě," a Neigel: „Takhle se mu bude začínat těžko." A Otto: „Tedy něco takového..." Ale Fried tvrdě odtuší: „Takovéhle věci se stávají."

Fried si totiž předsevzal, že se nikdy nebude ničemu divit. Prostě si pevně umínil, že dá údivu vale. Wasserman: „Na rozdíl od pana Markuse, který vždycky dělal, co mohl, aby se dobral nejrůznějších nových, zcela čerstvých pocitů, snažil se doktor po celý život ze všech sil oslabit své pocity a potlačit je." Jenomže rozhodnutí, že se vždy ubrání údivu, nepřineslo doktorovi sebemenší uspokojení ani úlevu. Naopak, čím byl starší a čím více nabýval moudrosti a zkušeností, připadalo mu, že aby dostál svému předsevzetí, musí vynakládat čím dál víc úsilí.

Teď Otto oznámí, že tuhle noc dítě zůstane u Frieda, „a zítra už se uvidí". Nevšímá si Friedových zděšených protestů, velice moudře prohlašuje, že „dítě přece potřebuje lékařský dohled, ne?", a spolu s ostatními Dětmi srdce se má k odchodu, napřed ale Friedovi poradí, aby dítěti udělal z nějakého starého prostěradla nebo košile plenky. V síni jako by bylo slyšet šílený tlukot doktorova srdce.

Odešli a Fried zůstal s dítětem. Sami ale nejsou – z jednoho silného kořene dubu znenadání vzlétl velikánský bělostný motýl a začal poletovat napůl setmělou síní. Nesl se pomalu k Friedovu obličeji, jako by chtěl obdivovat jeho podobu. Prohlížel si ho tak pozorně, že to až doktora uvedlo do rozpaků. Všiml si, že křídla motýla jsou vykrojena do tvaru srdce, a rázem se mu vybavila dávná vzpomínka – pokaždé, když Otto usoudil, že družina musí vyrazit na další záchrannou akci, začal na stromy a na ploty u domů, kde členové družiny bydleli, malovat srdce. To bylo znamení. Motýl teď třepotal křídly nad očima dítěte. Friedovi bůhvíproč připadalo, že mu tak předává první dech života. A kdoví, možná i samotnému Friedovi. Dokud ten podivný tanec trval, neodvážil se pohnout. Motýl nad nimi ještě jednou zakroužil, jako by kolem nich kreslil kruh, a pak se vznesl a vyletěl šachtami ven. Stříbřité stopy letu jeho křídel byly na černých stěnách patrné ještě dlouhé týdny.

Pojednou doktor ucítil, že dítě začíná dýchat mnohem rychleji a že se mu těličko neklidně vrtí. Znepokojující tušení ho přimělo, aby se dítěti podíval na bříško – na jeho pupku nebylo ani stopy po zaschlé krvi. Nebylo tam vlastně vůbec stop po nějakém trhání či řezání – dítě totiž pupek vůbec nemělo.

Tu noc se toho ještě přihodilo mnoho. V příběhu i v Neiglově baráku, ostatně chvílemi už bylo obtížné obojí oddělit. Prohlížel to snad na vojenském polním lůžku v místnosti velitele vyhlazovacího tábora Fried dítě a zjistil tam, že má puls velice rychlý, skoro desetkrát rychlejší než puls normálního dítěte? Zazvonil to snad najednou v Síni přátelství telefon a následoval rozhovor s „nanejvýš významnou osobností", a co víc, nepřekypoval ten z Berlína chválou na adresu činnosti, kterou Neigel v poslední době v táboře vyvíjel, tak, že se až uchýlil ke skvělým příměrům ze světa hudby a kladl „vaši práci a tvůrčí elán, můj milý Neigle" na roveň „velikým operám Wagnera i současných velkých skladatelů národně socialistických"? A když Neigel, který byl potěšením celý rudý a rukou dával Wassermanovi znamení, aby byl ztícha a jen z výrazu jeho obličeje hádal, o čem je řeč, požádal Reichsführera Himmlera, aby mu do tábora poslali všechno potřebné k zavedení dalšího „pracovního zařízení" v podobě tří plynových komor („abychom mohli zvyšovat tempo, pane veliteli, neustále je zvyšovat!"), přislíbil Himmler, že bude jeho žádost posuzovat s porozuměním, zatím že mu ale nemůže nic slibovat („Jistě jste, milý Neigle, slyšel o jistých pře-

chodných potížích na Východě?"), ještě jednou zdůraznil „skvělé tempo, jímž jsou v táboře plněny úkoly", nadhodil cosi o hodnosti Standartenführera, která bude už brzy jisté milé osobě udělena, a zakončil rozmluvu v crescendu lichotek, které (mimochodem – tenhle citát je právě tak jako ten předchozí převzat z Himmlerova nočního telefonického rozhovoru s jeho chráněncem Jürgenem Stroopem ten večer, kdy ve varšavském ghettu proběhla Gross Aktion) uzavřel slovy: „Hrajte tak dál, maestro, a Vůdce ani já vám to nikdy nezapomeneme."

Wasserman, který tu rozmluvu s úděsem poslouchal, se okamžitě napřímil, jakmile byla u konce, nedovolil Neiglovi, aby se pochlubil, nenechal ho ani, aby mu řekl, kdo byla ta vážená osoba na druhém konci, a s panickým spěchem dál vyprávěl o Friedovi, který zůstal s dítětem sám, o Friedovi, který polekaně pobíhal po maličkém domku z jednoho kouta do druhého, vší silou se bezmyšlenkovitě popotahoval za špičku velikého zarudlého nosu a každou chvíli se zastavoval, aby se podíval na dítě spící na pohovce, pěstičky zaťaté, „jako by v nich svíralo samo tajemství života".

„Tatatata!" udělá Neigel, ještě jaksepatří namyšlený. „Co to má být, ta ‚pohovka'? A jaký zas ‚maličký domek'? To jsem něco propásl, když jsem mluvil s Reichsführerem Himmlerem?" Wasserman si zlehka odkašle, nasadí nicneříkající úsměv a omluví se za „tu hroznou roztržitost. Málem jsem vám zapomněl říct, že... tedy..." Zkrátka – přemístil děj jinam.

Neigel, napůl ještě v sedmém nebi po telefonátu z Berlína, napůl celý ochromený náhlým nepřátelstvím vůči Wassermanovi, vybuchne. Výkřiky, zdušenými vztekem, připomíná to, „jak jsem se kvůli tobě v Borislavi ztrapnil... léčivé prameny... lži...", a rozhodně neminí poslouchat spisovatele, když ten mu znovu vysvětluje, že „takovýmto obětem se v tvůrčím procesu vyhnout

nelze, neračte se urazit... To se tak někdy stává, že si spisovatel pojednou uvědomí, že se všecko zas musí obrátit a on se musí vrátit na konec, nebo se zas přenést někam daleko..." Neigel buší do stolu, prohlašuje, že „tím s touhle hrou končíme". Avšak k údivu nás obou nepošle Wassermana okamžitě ke Keislerovi do dolního tábora, ale žádá po něm vysvětlení, proč „vy umělci musíte věčně všechno jednoduché zašmodrchávat, dokonce i to umění jste zkazili!" A pronese dlouhou a únavnou řeč o umění, jehož základním úkolem prý je, pokud si na to vůbec někdo ještě vzpomene, „lidi bavit, vyvolávat v nich příjemné pocity, ano, vychovávat je, tak je to!", a rozhodně ne „zvětšovat pochybnosti, dávat lidem pocit nejistoty a zmatku a ukazovat jen to, co je špatné, nemravné či morbidní!" A po těchto slovech – v nichž bylo bezesporu něco pravdy – se zase zaboří do židle, celý rozčilený, zpocený, zmatený a strašně roztrpčený, ale pořád ještě Wassermana nevyhání, naopak ho pohybem ruky vybízí, že má pokračovat! Wasserman je velice překvapen, pomyslí si, že „pohan poprvé v životě pronesl takové hlubokomyslné úvahy o povaze umění. Cc! To si musím pamatovat." Ale ani on nedokáže uhodnout, proč Neiglovi na pokračování příběhu tolik záleží.

Váhavě vypráví dál. Jak se ukazuje, přenesl příběh do varšavské zoologické zahrady. Do zoo, kde strávil hezké chvíle se svou Sarou. Neigel, jemuž zatrpklost přibrousila jazyk, s úsměškem hádá, že spisovatel má v úmyslu nás „se židáckou mazaností zavést do nějaké bajky o lidech, kteří se proměnili ve zvířata, co ty na to, Wassermane?" Wasserman to popře, odmítá souhlasit s Němcovým umíněným tvrzením, že příběh, který se odehrává v zoologické zahradě, musí být určen dětem, vyrukuje s úlohami a jejich obsazením na nové scéně (Fried jako zvěrolékař, Otto coby ředitel zoologické zahrady, Paula má na starosti všechnu tu nesčetnou byro-

kracii spojenou s vedením zahrady, stará se však také o domácnost Ottovu i Friedovu. A ostatní členové družiny? „Samozřejmě pracují v zoo! Stálí zaměstnanci přece narukovali, když vypukla válka!" Neigel: „Hm!"), a už zase zavádí Neigla i mne zpátky k doktorovi, měřícímu dítěti rychlý puls, pokračuje v líčení, jako by přitom od samého počátku číhal na Neiglovu otázku, která musí nevyhnutelně přijít („Co prosím tě ví takový zvěrolékař o dětech?"), aby mohl Němci vyprávět neuvěřitelný příběh o Paule, Friedově životní družce, která se v roce tisíc devět set čtyřicet rozhodla, že přivede na svět dítě, ano, zaplnila dům touhou po dětech, něžnými řečmi o nich, čím že se mají krmit, jestli se mají raději kojit, či zda se jim má dávat pít z láhve, a dokonce nachystala hebounké plenky a vyzdobila je výšivkami malých postaviček, které tančily a vesele metaly kozelce, stala se umělkyní upnutou na jediné dítě a své tělo proměnila v bitevní pole, kde měl být sveden boj proti tyranii a krátkozrakosti přírody, plna obrovského tvůrčího elánu, přestože ji jistí lékaři varovali a za zády se jí posmívali, nepřestávala věřit ve svou sílu, vlastně ve svou pravdu, a milovala se s Friedem ve dne v noci. Otto: „Každou chvíli jsme je přistihli všude možně, vážně, v kupě sena pro slona, mezi shnilými květáky ve skladu potravin, za svitu měsíce v prázdné nádrži pro krokodýly, a dokonce i u mne, v mé posteli! Prostě je posedla láska a oni s tím nemohli přestat!" Fried: „To ona, ona!" Otto: „Ze začátku to tedy moc příjemné nebylo, to ti tedy teď musím, můj milý Friede, když už tak na to přišla řeč, říct, vždyť kdo by si byl o mé sestře Paule pomyslel, že má v hlavě mužské? A ještě k tomu takhle? A navíc skoro v sedmdesáti? Ale což, po několika týdnech jsme to už začali chápat, ano, prostě se nakazila nadšením ostatních umělců, které tu máme, celé té nové družiny, a přestože proti nim zpočátku byla právě tak jako ty, Friede, nakazila se od nich

a začala zkoušet své ojedinělé nadání v praxi. No a pak už to přestalo být nepříjemné, naopak, protože všude, kde jste tentononc, mi připadalo, jako byste tam rozlévali posvátnou vodu či vymítali zlé duchy, a já věděl, že naše zoo je v bezpečí." Wasserman: „Věru, Herr Neigel, Paula a Fried měli arci štěstí, že nebyli nikdy přistiženi, když to dělali, hlídkami vašich přátel z Varšavy, poněvadž ti tenkrát vydali přísná nařízení, kterážto Židům zakazovala provádět na veřejnosti náboženské úkony, no a právě to přece Fried dělal!"

Neigel mlčí. Dívá se na Wassermana, ale nereaguje. Rty má mírně pootevřeny. Wasserman toho okamžiku využívá, jak to jen jde, a cituje Ottova slova, když litoval „našeho ubohého Frieda, který se málem vyčerpal". „Ach ano," připouští Fried, „tenkrát mi bylo sedmašedesát a Paule bylo o dva roky víc," a ti dva se takhle nejméně po dva roky ve dne v noci vášnivě („A se zjevným záměrem!") milovali. „Málem jste překonal můj rekord, pane Fried!" usmívá se pan Jedidja Munin a vypouští z úst kouř páchnoucí cigarety (cigarety si dělává ze suchého trusu zvířat v zoo) a za dvojími brýlemi se mu v očích prohaně blýs-

Teprve teď se Neigel probere ze své strnulosti. Hlasitým štěknutím a rukou zdviženou na znamení nesouhlasu Wassermana zarazí. Požaduje „vysvětlení, okamžitě všechno vysvětlit!" A Wasserman mazaně nechá Munina, aby vysvětlil, co myslel tím „svým rekordem": „Co je tady k vysvětlování, Herr Neigel?" (vysvětluje Jedidja Munin), „s láskou se to má jako s modlitbou a s modlitbou zas jako s láskou. Jak říkal už rabi Melamed z Brodů, při modlitbě je třeba myslit, jako by měl člověk před sebou ženu, a potom, jak známo, dosáhne toho pravého povznesení." Neigel: „Už zase ta židovská pornografie, hajzlpucře?" Munin: „Chraň Pámbů, pane Neigle, žádné prasárny, nýbrž očista. Povznesení. Člověk musí uctívat

Pána s horlivostí, která má původ v jeho zlých pudech, tak to přece říkal Magid z Mezriče, který možná tyhle zlé pudy znal z vlastní zkušenosti…“ Neigel pozvedne obě ruce, snad že si zoufá, ale možná se směje, a tak se mimochodem poprvé ukáží dvě trapné skvrny, které mu v podpaždí zanechal pot. „Jen tak dál, hajzlpuče, a nebudu tě už poslouchat ani já. Mám takový dojem, že už ty své postavy nezvládáš.“ A když si Wasserman jeho poznámky nevšímá a líčí, jak spolu Paula a Fried vášnivě laškovali vedle klece slůněte Tuzinky, protře si Neigel zarudlé oči a poznamená si něco do svého černého zápisníku. Ten večer to nedělá poprvé, vlastně to dělá každý večer, když s ním Wasserman sedává, a Wasserman už pomýšlí na to, že se jakoby urazí a upozorní ho na to („Poněvadž já nejsem žádný muzikant, co hraje hostům ve vódevilu!“), ale ovládne se a mlčí. Líčí Neiglovi malý půvabný oblouk Paulina břicha, které se pod povadlou kůží začalo nadouvat. Paula postávala před zrcadlem, na rtech tichý úsměv, v němž nebyla nikdy ani špetka humoru či ironie, byl to prostě jen milý úsměv, protože v to děťátko neustále věřila, i jméno mu už vybrala – bude mu říkat Kazik – a když Neigel znenadání poznamená, aniž si ovšem dělá velké naděje, že to k něčemu bude, že Wasserman nesmí zapomínat, že Paule už bylo sedmdesát, spisovatel s ním ochotně souhlasí – devětašedesát jí bylo, máme-li být přesní, však i nás, povídá, všechny Ottovy umělce, všechny Ottovy bojovníky to tuze udivilo, a žádá Neigla, aby si představil, jak vzrušení všichni byli, jak o tom malém Kazikovi nepřestávali mluvit, jak doufali, že všechno, úplně všechno změní, „a že nám podá nezvratný důkaz, na který jsme netrpělivě čekali od toho dne, co nás Otto povolal k našemu poslednímu dobrodružství“, protože tenhle Kazik měl znamenat první vítězství někoho z družiny; a Otto vzal Paulu k jednomu svému příteli, doktoru Wertzlarovi.

(Otto:) „To je chlapík, na kterého se člověk může spolehnout, že nenadělá zbytečné řeči.“ Vážený doktor Paulu důkladně prohlédl a potom ji poslal za závěs, aby se oblékla. (Otto:) „A pak mě za ruku odvedl k oknu, ukázal mi město, kde vládla naprostá tma, to kvůli protileteckému zatemnění, a povídá, přišly na nás těžké časy, Brigu, a jsou lidé, kteří to vydrží, ale jsou také takoví, kteří to nesnesou. Vůbec jsem nechápal, co to říká a co chce, a on se na mne mrzutě podíval a pošeptal mi, že jistě chápu, co s chudákem Paulou je, právě tak to řekl: s chudákem Paulou.“ – Aharon Markus: „Šťastně se za tím závěsem usmívala a potěžkávala si prsy, které se jí nalévaly.“ – Otto: „…no a že já, jako její bratr, s ní musím vážně promluvit a upozornit ji na to, že v devětašedesáti už těhotenství nesnese, i kdyby to bylo jen těhotenství pomyslné, a že je mou povinností uchránit ji nejenom fyzické újmy, ale i zklamání, které se jistě brzy dostaví, jenže já to samozřejmě neudělal a nechal jsem Frieda, aby rozhodl, co dělat, mohl za to koneckonců on, za tohle pomyslné těhotenství…“

Jenže ani Fried nechtěl Paule povědět, co říkal doktor Wertzlar, protože už začínal chápat a také chtěl – v naprostém protikladu k vlastní povaze i názorům – věřit, že její umění lidi, jako je Wertzlar, přesahuje, a začal o ni pečovat, jak to její stav vyžadoval; Wasserman: „Každý večer s ní chodil ven na procházku uličkou Věčného mládí v zoologické zahradě, dával jí na čelo studené obklady, když ji bolela hlava, a Otto se jí na černém trhu zoufale snažil obstarat všechny potraviny a pamlsky, kterých se jí zachtělo, a jednou,“ usměje se při té vzpomínce Wasserman, „jednou se vyskytla taková potíž, naše milá Paula totiž zatoužila po čerstvém grapefruitu, jenže sežente začátkem jedenačtyřicátého ve Varšavě grapefruit! K něčemu takovému je zapotřebí nadlidské obratnosti, tentokrát si s tím nedokázaly pora-

dit ani všechny Děti srdce, Paula už málem z toho mocného rozmaru hlasitě naříkala, ach, komu by se té milé ženy nezželelo…" „Okamžik," řekne suše Neigel. „Teď už vím, oč ti jde. Poznamenej si prosím: grapefruit Paule přinesl důstojník Neigel." „A odkud, smím-li se zeptat?" zeptá se Wasserman a jeho malá chytrá očka se vděčně smějí. „Z balíčku s jídlem, který mi poslali ze zásobování. Velikánský grapefruit přímo ze Španělska. S pozdravem od generála Franka."

Chvíli oba mlčí. Baví se, ale zároveň i trochu pociťují rozpaky nad tím tenounkým záchvěvem vzrušení, který mezi nimi znenadání místností přeběhl. Mezi nimi spočívá neviditelný grapefruit a line se z něj vůně. Wasserman nechápe, jak to, že Neigel přes všechny své výbuchy vzteku nikdy nedovolí, aby se příběh byť jen na okamžik zadrhl, neztrácí však čas a vypráví dál. Fried: „A v noci jsem jí pokládal ruku na břicho a cítil jsem, jak dítě kope. Bum! Bum! Kopalo vám jako takový malý Herkules." Opět zmlknou. Potom Neigel jen jakoby mimochodem prohodí: „Ty máš určitě děti, co, Wassermane?" Wasserman na okamžik sklopí oči k sešitu, v obličeji jako by se mu objevila bílá stopa po šlehnutí. („Ten pohan arci netušil, jaká muka mi tou otázkou působí!") „Mám prosím holčičku," odtuší posléze. „Ptám se proto, protože tyhle věci ví jenom ten, kdo má děti." „Povídal jste, že vy máte dvě." „Ano. Karla a Lízu. Karlovi jsou tři a půl, Liselotte dva. Oba se narodili za války." Po kratším zamyšlení dodá: „Skoro je ani nevidím." Spisovatel nejistě: „Když dovolíte, Herr Neigel, nejste už zrovna nejmladší tatínek." Neigel chce v první chvíli Židovo drzé vtírání rázně ukončit, ale zarazí se, najednou se rozhlédne kolem, přejede pohledem světnici, Wassermana, okna se zataženými závěsy, znovu si promne oči, nevyspáním celé zarudlé, a pronese suše a bez nejmenší stopy útočnosti: „Nějakou dobu jsme dítě mít nemohli. Zkoušeli jsme to přes sedm let." Wasserman (tichounkým šeptem): „S námi to bylo taky tak, Herr Neigel, osm let jsme… nu což." A v tíživém mlčení, které na ně dolehne a zahalí je jako hustý závoj, zatíná Wasserman vší silou zuby, aby se mu přes ně nevydral výkřik. „Inu," pomyslí si potom smutně, s unaveným, poraženeckým hněvem, který se ani v nejmenším neobrací proti Neiglovi, „co k tomu dodat…"

„Tedy dál," povídá nakonec s povzdechem Wasserman, jako vůdce velice unavené karavany, která se zas musí vydat na cestu. „Možná že Paula přece jenom dítě mít může," řekne Neigel se skoro dětskou bezelstností. Wasserman jemně: „Paula vskutku umře, je mi líto. Ale Fried si může v hloubi duše myslet, že to děťátko, které se zničehonic objevilo v zoologické zahradě, je právě to dítě, které se nenarodilo jí." Neigel: „Vidím, že mi nezbývá než souhlasit." „Arci. Je mi líto."

Vrátí se k příběhu. Teď ale Wasserman vypráví velice opatrně, s úzkostným strachem, jako někdo, kdo se prochází po tenounkém provazu. Ostatně neklidný je i Neigel. Už se ani neozve, už Wassermana nedráždí. Vlečou dál příběh společně. Wasserman líčí, „jak Paule tváře jen kvetly záhubou, jak se jí její hezké zdravé zuby začaly drolit a viklat," jak se jí čím dál víc vysoušela a pukala kůže, jen prsy se jí nalévaly a bolely a ta bolest jí roztahovala rty drobnými úsměvy plnými námahy, úsměvy, jimiž se Friedovi omlouvala za nepříjemnosti, které mu působí, ale (Markus:) „Když se naše milá Paula ráno nahýbala nad toaletou, aby se vyzvracela, a vy, doktore Friede, jste se nakláněl, abyste jí podepřel čelo, uviděli jste v tom maličkém rybníčku pod sebou odraz svých obličejů, dva dopisy přinášející radostnou zvěst, které bloudily příliš dlouho, a vy jste to v tu chvíli věděl, Friede."

Nyní Wasserman bez sebemenšího rozumného důvodu pomalu zavře sešit, usměje se a přizná se Neiglovi, že

tenhle večer, který tu s ním takto tráví, mu připomíná jiné, dávné večery, ještě z doby, když byl svobodný a vždycky ten večer, když dětský časopis šel do tisku, chodíval do redakce, v ruce poslední kapitolu, a tu pak pln úzkosti dával Zalmansonovi. Společně ji pak pročítali, přeli se a zase se smiřovali, a k půlnoci už toho mívali dost, v místnosti to páchlo Zalmansonovými krátkými cigaretami, ale taky tu byl chvílemi „nu, prostě takový příjemný pocit ve všech údech, však mi rozumíte, Herr Neigel, a klábosili jsme o všem možném… Vskutku, bylo to příjemné." („V takových chvílích Zalmansonovi uklouzla nejedna moudrost. Mlčel jsem a pozorně naslouchal. Když chtěl, dokázal vyprávět tak krásné a hlubokomyslné věci! Bez toho svého chytračení a vytáček, a taky bez těch zlomyslných žertů. Já mu o sobě nevyprávěl nic. Co jsem mu taky měl vyprávět? O tom, jak nám na dvoře naříkala kočka? Jak mi doma kape kohoutek? A tady se ti najednou, a zrovna v přítomnosti tohohle pohanského kolohnáta, ukazuje, že i Anšel Wasserman umí dát dohromady příběh…")

„Tenhle Zalmanson," zeptá se Neigel jen tak mimochodem, „to byl tvůj přítel?" A Wasserman se na něho tak trochu udiveně podívá a řekne, že tomu tak vskutku je. Byl to jeho jediný přítel. A když se zdá, že Neigel podle všeho nemá s příběhem naspěch, začne Wasserman vyprávět o Zalmansonovi, zpočátku váhavě, hotov okamžitě se dát na ústup, ale když v Neiglově obličeji vidí pobavený zájem, vypráví s o to větším zaujetím. Tenhle Zalmanson, říká Wasserman, se pořád hleděl tvářit, jako kdyby zrovna vystoupil ze stránek nějaké knihy od Dostojevského, Thomase Manna či Tolstého. A věčně vám trousil narážky na světy, ve kterých ve skutečnosti žije. Náramně důležitý člověk, řekne Wasserman a pohrdavým a mírně podrážděným gestem pozvedne ruku. „*Vichtik*! Náramný chytrák! Jaktěživ nebyl

tady s námi, kdepak!" zlobí se dál Wasserman, „tohle tady je než nepříjemná povinnost, kterou Zalmanson plní proti své vůli, jenom dočasně, jako kdyby navštěvoval mentálně opožděné příbuzné, ale tam u něho, totiž v těch jeho dalekých krajích, tam měl prosím nebeská tělesa a tajemné sféry! Ach Bože! Ta muka duše! Tenhle Zalmanson – ale co bych se teď kvůli němu rozčiloval, Herr Neigel, já nevím, vždyť jsem se ho za ta léta docela naučil mít i drobet rád… On vám byl samý takový moc chytrý úsměv, sebedůvěrou zrovna překypoval a byl vám to takový zkažený hejsek!" (Teď se dá Wasserman unést a dá k lepšímu – když prý bylo pro Židy v ghettu vydáno nařízení, že mají nosit pásky, Zalmanson nešel jako všichni ostatní nakoupit pásky u Šaji Gance, ale sedl i se svou manželkou Cilou a sobě i svým třem dcerám ušili „pásky tak náramné, že je málem pro údajné podněcování ke vzpouře zastřelil polský voják".) „Tenhle Zalmanson…" pokračuje Wasserman, „jak se mi hnusilo, jak tak nelítostně každého ponižoval, když se mu chudák hodil pro nějaký ten jeho žertík, a ty večírky, vyprávěl jsem vám už o jeho večírcích?" „Ne," na to Neigel. „Ach Bože, ty večírky u Zalmansona a jeho ženy Cily… Zvali tam celou Varšavu… Pití tam teklo proudem a chudáci hosti museli poslouchat, jak paní Cila týrá piáno a její tři dcery trápí flétny a housle… On kolem sebe Zalmanson míval rád hodně lidí… A taky to byl s prominutím sukničkář… Tedy řeknu vám po pravdě, pane, že já na ty jeho večírky chodil nerad, a moje žena taky… Pokaždé jsme si tam připadali takoví nijací… Styděli jsme se. Nikoho jsme tam neznali a nikdo neznal nás. Všichni vám to byli takoví světáci, kdežto my, inu, učiněné myši, nic víc. Nakonec jsem tam chodit přestal, jen moje žena tam ještě jednou zašla sama, a měla toho taky dost. Ostatně můj milý Zalmanson byl tuze pobožný člověk. Od své víry se ani o krůček neod-

chýlil. Během svého krátkého života arci víru párkrát změnil, a pokaždé pro to měl sto padesát důvodů tak dobrých, že je člověk ani při nejlepší vůli nemohl vyvrátit, ale v posledních letech, od té doby, co se svět začal s prominutím převracet vzhůru nohama, věřil z celého srdce v humor. Možná vám o tom budu někdy příště vyprávět, on na to měl celou teorii, moc dobře zdůvodněnou, jaký už to byl chytrák. Dokázal se vysmát čemukoliv na světě, vždycky říkával: ‚Jestli je na světě něco, čemu se nemůžu smát, tak je to jenom proto, že jsem to jaksepatří nepochopil. Že jsem to hlouběji neprostudoval. Že jsem na tom, Wassermane, byl právě tak jako ten starý manžel, který si klidně leží vedle manželky a nechápe, v jak směšné situaci se to ocitl, poněvadž nevidí ty dva palce, které patří cizímu muži a vykukují zpod jejich přikrývky.' Tenhle příklad je po mém soudu spíš tragický než komický, ale už o tom nechci mluvit, poněvadž on Zalmanson měl i pár ctností, to se mu nedá upřít, svým vlastním, zvláštním způsobem měl rád lidi, vždycky říkával, že nenávidí celé lidstvo, ale toho či onoho že má rád, pana toho a toho že rád má, ale ten a ten že ho zklamal, a kdybyste se na něj byl, Herr Neigel, podíval, možná byste řekl, že je to pěkný lump. Ale to to! To byste mu byl, Herr Neigel, křivdil! Moc dobře vím, že to byl upřímný člověk, tomu když jste svěřil tajemství, tak jste věděl, že u něj taky zůstane a že z toho nikdy nebudou řeči, a každému říkal do očí, co si myslí, proto si taky nadělal spoustu nepřátel… Když jsem si jednou potřeboval vypůjčit, půjčil mi hned a na nic se neptal, a jindy, když se mi zatočila hlava a já omdlel a potřeboval jsem transfúzi, tak šel, dal trochu své krve a tu mi daroval… Možná to nebyl zrovna ten nejlepší přítel na světě, ale přece – já kromě jeho neměl jiného… Já ho… Zkrátka – byl to můj přítel. Ale jak to, že o něm mluvím tolik?"

„Takže mezi vámi jsou taky takovíhle, myslím Zalmansoni?" zeptá se váhavě Neigel, prst se mu přitom pomalu prochází po skle na stole, a Žid („Řekl bych, že se ten pohan neptal jen tak. To to! Tahleta otázka byla tuze důležitá!"): „Mezi námi najdete všecko, Herr Neigel, všecko možné. Zlé i dobré, chytré i hlupáky. Všecko všeličko."

Znovu zavládne ticho, Neigel o něčem nespíš přemýšlí, podívá se na hodinky, užasne, když vidí, kolik je, vstane, protáhne se a široce zívne. Popřeje Wassermanovi dobrou noc a dělá, jako kdyby úplně zapomněl, že mají nějakou úmluvu. Ale díky bohu, dnes v noci má i Wasserman náladu tak jedinečnou, že je mu líto si ji hádkou s Němcem pokazit. Nic mu proto neřekne, ale když si navzájem pohlédnou do očí, tak vědí, že vědí. Neigel cosi zabručí, poznamená, že Wasserman ještě vůbec nevyprávěl o tom dítěti a že se zatím ani neví, jaký cíl si Děti srdce zvolily tentokrát a proč vlastně provádějí všechny ty své „umělecké kousky", a vůbec „je ten tvůj příběh divný, nikdy bych nevěřil, že ho budu ochoten poslouchat". Wasserman se usměje a poděkuje za trpělivost.

„Jdi už spát," vybídne ho Neigel, a když Wasserman ještě chvilku zůstane a dívá se na něho, jako kdyby se Neiglovi z duše uvolnil obláček dobré vůle, něčeho, nač v posledních letech zapomněl a co zradil, a Neigel najednou povídá: „Ještě tu musím dokončit nějakou práci a potom chci taky napsat domů, ženušce." Wasserman nad tou upřímností užasne. („Věru pěkné dárky si to lidé dávají, když nemají, co by si dali!") Neubrání se otázce: „Budete jí v tom svém dopisu vyprávět taky o mně?" Neigel se už chystá něco odpovědět, ale rozmyslí si to a odtuší prostě, že „vlastně ne. Tak už běž spát a neruš mě, Wassermane."

Teprve pak se rozloučí.

(6)

Uplynulo nemálo času, než bylo možno vyprávět příběh dál. Menší zdravotní potíže mě poněkud zdržely. K tomu, aby člověk vstoupil do bílé síně, je zapotřebí zapomnění a oběti. Jenže já pořád slyšel tajemné hlasy, které mě varovaly a hrozily mi: Jdi pryč. Bílá síň je pro takové, jako jsi ty, příliš těsná a nebezpečná. A opravdu, příběh byl na čas odložen. Zahnal jsem jej z mysli a ze všech sil jsem se na něj snažil zapomenout. V té době jsem začal sbírat materiál k encyklopedii holocaustu pro mládež. Ale ani tahle myšlenka nevedla k ničemu. Zmocnila se mě skleslost a pocit bezmoci. Nechci tady zacházet do podrobností (většinu z nich jsem už ostatně uvedl), ale řekněme to takto: někomu jako by procházel hrdlem Zenonův paralyzující dech.

Příběh ustrnul na místě a právě tak i sám život. Neustále mě napadaly otázky, které měly paralyzující účinek: Proč by se měl vůbec někdo vystavovat nebezpečím bílé síně? A kdo může tušit, co se mu stane, když se rozhodne z vlastní vůle se zříci své pověstné schopnosti bránit se oněm známým nárokům, které panují v oné bílé síni, kterou se snažíme vytěsnit ze svého vědomí, schopnosti získané utrpením a zdokonalované obrovským úsilím, která se znovu a znovu prokazovala. A k čemu je tahle oběť vůbec zapotřebí? Aby byla nějaká žena, jakási Ajala, spokojena? Aby se prostě po vší té ubíjející a nebezpečné práci postavila na polici další kniha pojednávající o známém tématu? Kdo to k čertu potřebuje?

„Arci," povídal dědeček Anšel, „aby se napsal další příběh. Velice důležité! Důležité pro tebe, Šlejmele, vždyť co ti zbylo kromě tohohle jediného příběhu? Však se na sebe podívej… moc dobře víš, že jen můj příběh, ten jediný, ti může ukázat cestu… Piš, prosím: V příběhu se objeví dítě. Svůj život prožije v něm."

Ne. Neobjeví se tam.

Anšel Wasserman se mi pokouší pomoci. O tom není pochyby: dítě. V tom spočívá pomoc, kterou mi chce Wasserman poskytnout. Jenže já už na tohle dítě nemám sílu. Nemám už sílu k tomu, abych se vyrovnal s další živou bytostí. Strašně mě tíží i to, co už je – tak třeba jednou v noci zastřelil Neigel svým revolverem pětadvacet židovských vězňů.

Stalo se to v polovině září třiačtyřicátého. V knize, kterou napsal jeden z vězňů tábora, se píše o tom, že se jednomu člověku podařilo utéct. Byl to první vězeň, který utekl od té doby, co velení v táboře převzal Neigel. Zřejmě se schoval v lomu, v prostoru mezi dvěma obrovskými balvany, a stráže si toho nevšimly. V noci odvedli všechny vězně, kteří v táboře byli, na *Appelplatz*, naproti velitelovu baráku. Lze předpokládat, že Wasserman procitl z lehké dřímoty a ustrašeně vykukoval ze své půdy. Viděl, jak Obersturmbannführer přechází mezi řadami vězňů a huláká. „Pane Bože," pomyslel si, „tohle je ten člověk, který se mnou večer co večer sedá, poslouchá můj příběh a vypráví mi o své manželce a dětech, dokonce i bolestné a radostné tóny jsem z něho vyloudil…"

Neigel vynese rozsudek. Každý desátý vězeň v řadě zemře. Dvacet pět vězňů. Staucke k němu přistoupí a něco mu šeptá. Neigel nesouhlasí. Staucke to opakuje a pozvedne ruku, aby ho přesvědčil. Dvacet pět vězňů možná nestačí na to, aby se uklidnil. Na okamžik se zdá, že propukne skutečná hádka. Neigel se však ovládne. Staucke se vrátí na své místo. V tváři má rozčilený výraz. Tenké brejličky se zlatými obroučkami se mu ve studeném světle reflektorů hněvivě blýskají. Neigel pohybem prstu vybírá odsouzence na smrt. Mhouří oči, jako kdyby se na ně velice přísně díval. Ale někteří z vězňů byli později ochotni přísahat, že je vybíral s očima pevně zavřenýma.

Ukrajinci odsouzence oddělí od ostatních. Dva z nich to strachy nevydrží a omdlí. Odnesou i je. Všechno se děje v naprostém tichu. Jednou to bude v jedné knize podáno takhle: „Naprosté ticho. Shora svítil měsíc a zdola reflektory. Velitel Neigel zabíjel odsouzence. Každého z nich střelil doprostřed čela. Už po třetím byl celý od krve. Potom se sklonil a zastřelil i ty dva, kteří leželi v mdlobách. Věděli to vůbec? A ti ostatní, ti živí, kteří tam stáli v řadách, ti to věděli?"

Tím všechno skončilo. Neigel zase zmizel ve svém baráku. Když míjel mansardu, viděl i Wasserman, že má obličej celý zkřivený a oči jakoby zavřené. Wasserman se vrátil na své místo mezi dvěma skříněmi s kancelářskými potřebami a stočil se do klubíčka. Byl by chtěl říct – alespoň v duchu – něco, aby ty mrtvé uctil. Ale cítil, že ať řekne cokoliv, vyzní to falešně. Nikoho z nich neznal. A bylo docela dobře možné, že i kdyby někoho znal, necítil by k němu nic zvláštního. Tak to bylo i tenkrát, když po tři měsíce sloužil se Zalmansonem a se zubaři. Wasserman: „Všechno, co mezi námi kdysi bylo, bylo to tam. Spojovalo nás arci přátelství, ale bylo jiné. Slovy to vyjádřit neumím. Neměli jsme se rádi. Ale nedá se ani říct, že bychom se nějak zvlášť nenáviděli. Možná že proto, že jakmile jsme sem přišli, byli jsme pro všechny mrtví, začali jsme i my sami považovat sebe a své přátele za mrtvé."

Neigel se zatím myje v malé sprše, kterou má v baráku, pod Wassermanovou půdou. Něco si tam pro sebe vyřvává, a já se zachvěji při pomyšlení, že si snad ve sprše zpívá. Ale není to zpěv. Neigel mluví. Něco si nahlas říká. A přestože voda hlučně dopadá, vím naprosto přesně, co to říká. Mluví ke mně. Vyčítá mi mou „lhostejnost". „Myslel jsem," naříká si, „že spisovatelé skutečně pronikají postavám, o kterých píší, do hloubi duše." Jenže já nejsem připraven. Ještě nejsem připraven

na to, abych tam „skutečně pronikl". Totiž tohle Neiglovi říkat nemusím, stačí se přetvařovat a dát si od něj nadiktovat pár drobností z jeho života, které mají jen všeobecný ráz, aby měl pocit, že ho nezanedbávám. Jakýsi seznam údajů, společných tisícům důstojníků SS, jako je on, nic víc.

Tak tedy: narodil se před čtyřiceti šesti lety v Bavorsku, ve vísce Füssen v podhůří Zugspitze. V deseti letech už dokázal vodit horolezce těmi nejnebezpečnějšími stezkami v Alpách, měl jednoho bratra, Heinze, který zemřel jako chlapec na tuberkulózu. Matka byla Němka původem z Polska, poměrně pozdě se přestěhovala do Německa a tam se provdala za jeho otce, který se vrátil z vojenské služby. Byla mlékařkou a Neigel vzpomínal – když si mydlil širokou hruď – jak s ní jezdil na voze, brzy ráno, kolem rybníka. Byla to, jak říkal, „prostá a dobrá žena. Věděla, kde je její místo." Jeho otec byl v mládí voják, právě tak jako Neigel („Jenže po pravdě řečeno, císařovi vojáci byli ve srovnání s námi hotové děti."), a když byl ze své dlouhé služby propuštěn, stal se ve Füssenu tesařem. Jako voják sloužil ve Východní Africe a Neigel vzpomínal, „jak nám vyprávěl o Africe. Moc rádi jsme ho poslouchali. Vždycky mi připadalo, že jsou to příběhy z jiného světa." A protože Neigel nezachází do větších podrobností, budu tu citovat něco podobného, co napsal ve svém deníku (*Velitel Osvětimi vypovídá*) Rudolf Hoess, velitel tábora Osvětim, když vzpomínal na napínavé historky, které mu v dětství vyprávěl otec: „Byla to líčení bitev s domorodci, kteří se vzbouřili, historky o jejich každodenním životě i temném pohanství. Se zápalem a nadšením jsem naslouchal tatínkovu vyprávění o civilizačním úsilí misionářů v Africe. Tatínek je ctil tak, jako by to byli andělé. I my jsme rozhodně chtěli být misionáři, pronikat do temných koutů Afriky, do nitra pralesa."

Rudolf Hoess vlévá dál do Neiglových průsvitných žil útržky vlastního životopisu: „Když otce navštívil některý z jeho starých přátel misionářů, byl to pro nás svátek. Byli to vousatí starci... Ani jsem se od nich nehnul, aby mi neuniklo jediné slovíčko... Občas mě s sebou tatínek brával a navštěvovali jsme svatá místa naší vlasti. Dostali jsme se i do Švýcarska a do Lourd... Tatínek doufal, že budu duchovním, a já sám jsem byl ve své víře tak fanatický, jak jen lze od chlapce tak mladého očekávat..."

Zase se musím nudit několika Neiglovými promluvami o rodném domě a o výchově, které se mu dostalo: 1. Rodiče se k nám chovali poněkud tvrdě, ale to nám jen prospělo. Krupp přece taky nedělá ocel z másla, ne? 2. Už odmalička nás učili, že spoléhat můžeme jen sami na sebe. 3. Měli jsme ctít každého dospělého, byť to byl jen sloužící v našem domě. 4. Musel jsem bez rozmýšlení splnit každý požadavek a příkaz dospělých. To jest všech dospělých.

Krajina, v níž Neigel vyrůstal? Byla to krajina se zelenými vršky, temnými lesy, lány ječmene, vinicemi, a nad tím vším se zvedá „král", Zugspitze, nejvyšší hora vlasti. Už v sedmi letech vystoupil s otcem poprvé na její vrchol. Heinz to vzdal a zůstal ve vsi...

Říká to všechno velice věcně. Němčina mu vyhovuje – usekává tvrdé souhlásky a na konci vět, tam, kde jsou slovesa, trochu zvyšuje hlas. To dodává každé větě, byť v ní šlo o něco velice soukromého, tónu důrazného rozkazu.

Chce mluvit o koních. Prosím. Tohle téma je mi svým způsobem taky blízké. Měli ve vsi koně, se kterým jeho matka rozvážela mléko. Byla to ubohá herka, ale od té doby je Neigel „blázen do všeho, co nějak souvisí s koňmi". Teď? Ne, teď už nejezdí. Má už ztuhlé tělo, a pak je tu také to zranění, které utržil u Verdunu. Ale pořád si ještě umí „stoupnout ke koni jako pán". Trochu si o tom

povídáme. Je to zajímavá a zábavná shoda okolností, mám totiž koně taky strašně rád. Nikdy jsem na koni doopravdy nejezdil – bůhvíproč mi to nepřipadá moc pohodlné – ale jako chlapec jsem jednou o prázdninách tři čtyři dny pracoval v té jízdárně vedle mlýna v Jeruzalémě. Musel jsem té práce nechat kvůli banálním zdravotním potížím (šlo o astmatickou reakci na koňský trus), ale dodneška mám v živé paměti teplou vůni krásných koní, mužný pletenec jejich šlach, pohyb svalů pod kůží, ach, Neigle, o koních bych vám mohl vyprávět celé hodiny, o pronikavé vůni tekutiny, kterou se natírají postroje, o cvalu, o lesknoucích se bičích, zavěšených ve stájích, o tom, jak ošetřovatel poplácá koňskou šíji, o té široké, majestátní hrudi... Dodnes si pamatuji překrásný plakát, který visel v ředitelově kanceláři – byly na něm obrázky všech možných ušlechtilých koní, franckých, švábských, vestfálských, pařížských, uherských, polských, detmoldských i arabských, bylo to skutečně to pravé zvíře pro muže.

Neigel si směrem ke mně povzdychne, v obličeji trochu nezvyklý výraz, a najednou, poněkud netaktně se znovu ujme slova a prohlásí, že prý „taky nejsem zrovna nějaký bouřlivák, víte, jaktěživ se neopiju, a taky nemám, jak bych to jen řekl, no prostě nemám nic s jinými ženami, a vlastně..." Na okamžik zaváhá a nakonec řekne s jistým ulehčením: „Vlastně ani přátel nemám tak moc. A ani to nemám zapotřebí. Člověk se beztak nemůže na nikoho doopravdy spolehnout, a mně je takhle dobře." Jenže: „Jenže já dokážu najít potěšení v práci, a ovšem taky v rodinném životě. Celkem vzato můžete napsat, že rád – ano, to je ono – že rád žiju. Že prostě rád žiju."

Po jeho posledních slovech ucítím u ucha Wassermanův dech. Podívám se za sebe a vidím, že zavírá oči, jako by se snažil vyrovnat s náhlou bolestí. A k svému vlastnímu velkému údivu rázem pochopím, že zřejmě strašně

trpí svými tak trochu složitými vztahy ke všemu, co slovo „život" představuje. Ale Wasserman se nespokojí tím bolestným výrazem, nýbrž obrátí se ke mně jako nějaký rozhodčí nebo soudce či co a žádá, aby Neiglovi, dokud se neujasní, zdali má „nezadatelné právo" používat toho slova, „nebylo dovoleno, aby jej zneužíval". Pokouším se tedy Wassermanovi vysvětlit, že ani čistě technicky vzato nemůžu některému z hrdinů svého příběhu zakázat, aby čerpal z veškeré běžné slovní zásoby, když chce vyjádřit své myšlenky, jenže Wasserman si zacpává vyhublýma rukama uši a vrtí hlavou na znamení nesouhlasu. Zkusím na něj jít chytře a zeptám se, co dělal v takovéhle situaci jako spisovatel on, a Wasserman bez sebemenšího zaváhání prohlásí: „Slanečky. Nebo třeba cibuli, jestli chceš." A když ho požádám, aby mi to laskavě vysvětlil, odsekne netrpělivě: „Místo toho, co by říkal ‚rád žiju', bude teď pohan pokaždé říkat ‚já rád slanečky'. Nebo třeba ‚já rád cibuli'. On tím nezchudne a mně se jen uleví."

Váhavě se na Neigla podívám a poznamenám si, co říká: „Jenže já dokážu najít potěšení v práci, a ovšem taky v rodinném životě. Celkem vzato můžete napsat, že mám rád – ano, to je ono – že mám rád cibuli. Že mám prostě rád cibuli. Přesně tak."

Podívám se po očku na Němce. Ani v nejmenším nezareaguje, jako kdyby si nevšiml záměny. Zvláštní. V každém případě je mi však jasné, že Anšel Wasserman na rozdíl od něho žije výlučně ve světě slova, což podle mne znamená, že každé slovo, které pronáší nebo slyší, má pro něho určitou smyslovou hodnotu, kterou já nedokážu odhadnout. Stačí mu snad k nasycení slovo „potrava"? Způsobí mu slovo „zranění" řeznou ránu? Udržuje ho slovo „žít" při životě? Přiznávám, že tyhle myšlenky jsou trochu nad mé chápání. Je možné, že se dědeček Anšel utekl před lidským jazykem do smysl

postrádajícího mumlání, aby se tak bránil proti všem těm slovům, která zraňovala?

Jenže Anšel Wasserman není ochoten vyvést mě z rozpaků a místo toho vztekle prohlásí, že oni, totiž Němci, jsou přímo „umělci v milosrdném překladu", a tak proč tedy prý nevyužít jejich nadání k vymýcení bolesti, kterou obsahují některá slova, a neproměnit je ve slova jiná? A když pořád ještě nechápu, jak to myslí, začnou mu najednou z úst s ošklivostí vycházet jedno za druhým německá slova a on mi je vztekle překládá: „Abwanderung", což znamená „vystěhování", používali pro masové deportace do táborů, za výrazem „Hilfsmittel", „pomocný nástroj", se skrývala auta, ve kterých byli zplynováni lidé, a co třeba slovo „Anweiserin", označující za obvyklých okolností onu půvabnou dívku, která vám v divadelním sále ukáže místo, které se v jejich ústech změnilo v přezdívku pro ženské kápo v lágru? Uvádí stále další a další příklady, až mu nakonec selže hlas a on hněvivě šeptá: „Samý jed! Jejich jazyk je od začátku až do konce jediný smrtonosný nápoj!"

„Wassermane," povídá najednou Neigel, který po celou tu dobu zůstal mimo náš rozhovor (tenhle stav bych nazval „dočasné přerušení činnosti"), „Wassermane, dobře, že jsi tady. Chci, abys vyprávěl dál." „Teď, prosím? Je už přeci po půlnoci!" „Teď!" „Ale po tom, co se dělo venku… Totiž po tom zabíjení… Chcete snad ten příběh poslouchat teď?" „A cos myslel?"

Wasserman na něho pohlédne nevidoucíma očima. („Povstaň, Anšeli, a muzicíruj před králem, na něhož přišly chmury…") Je třeba poznamenat (nesnáším, když takovéhle věci nejsou náležitě vysvětleny), že všichni přecházíme z Neiglovy sprchy do jeho pracovny. Neigel se protáhne. Ze zásuvky si vytáhne láhev a lokne si z ní. Tváře mu zčervenají. Na tomto místě musím uvést, že navzdory Stauckovu tvrzení (v interview, které poskytl

po válce) pije jako starý alkoholik. Wasserman, který zaujal místo naproti němu, si něco bručí pod vousy, zajíždí si rukou do záhybů pláště a hledá tam sešit. V tu chvíli zpozoruje v Neiglově košíku na papír další modrou obálku a zasmuší se. Teď bych měl popis místnosti doplnit ještě několika nezbytnými detaily, například si opsat nápisy na malých vojenských plakátech, které jsou tu všude po stěnách rozvěšeny: „Poslušnost – vojákovo potěšení", „Rozkaz je rozkaz", „Přísnost vůči podřízeným, odpovědnost vůči nadřízeným". A ještě spoustu dalších takovýchhle hloupých vojenských sloganů, u nichž lze snadno pochopit hypnotický vliv, který mají na lidi s nepevným charakterem, kteří v těchto rázných slovech cítí jakousi ozvěnu dávného volání, jež jim vychází přímo z krve, mohutné bušení pulsu, rytmické údery tisíců nohou pochodujících na přehlídce, pronikavý pach potu na stadiónech, vzpomínku na procházku, kdy tě jako malého chlapce nesl tvůj silný otec na ramenou, ten vřelý úder, který ti do ramene zasadí pažba pušky, když z ní vystřelíš, nebo onen povznášející pocit, který se zmocní všech, kdo poslouchají, když orchestr hraje pochod pro deset trubek a šest bubnů, když najednou cítíš, že každá z melodií, které hraje, by mohla být tvou vlastní hymnou. A Wassermanovi se znenadání vydere z úst trpký výkřik, jako kdyby chtěl umlčet hluk, kterého jsem si já nevšiml: „Příběh! Příběh musí pokračovat!"

„No tak pokračuj," řekne Neigel a nepatrně se pousměje, „kdo ti v tom brání?"

Wasserman ztěžka oddechuje a tak nějak divně se na něho dívá. „Však už jsem začal," povídá tiše.

„Nastala noc, Herr Neigel," řekne nakonec. „Dítě nepřestávalo křičet a jeho hořký pláč málem přehlušoval hukot tanku, který projížděl sousední ulicí, a strašné zvuky výbuchů všude v okolních domech, kde byly ve-

deny těžké boje..." Neigel znovu zvedne ruku a ocelově chladným hlasem požaduje vysvětlení. Wasserman se na něho polekaně podívá a otáčí se k němu. („Tak teď tedy tomu pohanovi prodám, jak se říká, vůni bez ryby...") A vysvětlí Neiglovi, že děj příběhu se zas přenesl jinam, tentokrát do ulice Nalewki ve Varšavě, „v době té naší menší vzpoury proti vám, když dovolíte."

„Ha!" vykřikne Neigel užasle, vstane a ukazuje na Žida rukou třesoucí se hněvem, „tak ty si nedáš pokoj! Ty proti mně dál bojuješ těmi svými ubohými zbraněmi?!" A znovu jsme svědky jeho úžasného sebeovládání – přinutí se k tomu, že se posadí a prsty obou rukou sevře takovou silou, jako kdyby mezi nimi spočíval čísi krk. „Moc dobře vím, co všemi těmi hloupostmi sleduješ," vysvětlí mu tak vlídně, že až člověku naskakuje husí kůže. („Jak ostrá žiletka v jehněčí kůži.") „Ty si myslíš, jako ostatně všichni ti, co se zamilovali do slov a řečnění, že ostatní se dají slovy taky tak ovlivnit. Jakousi jejich kouzelnou silou. Ty si vážně myslíš, že tady můžeš slovy svádět bitvy? Bitvy se vším, co k nim patří, s diverzemi, výpady a přesně cíleným bombardováním? Teď mě nepřerušuj! Teď mluvím já!" A znovu vstane, popotáhne se za opasek u kalhot a začne rozčileně přecházet po místnosti. „Svůj příběh jsi začal v lese v Borislavi, v tom smradlavém dole, a když jsi viděl, že ti začínám věřit, když jsi viděl, že si na to místo začínám zvykat, hned jsi děj přenesl jinam, do zoologické zahrady! Pak jsi počkal, až se začnu i tam cítit jakžtakž dobře, až si trochu přestanu dávat pozor, a hop! Už jsme zase jinde! A útočí se na mě tam, kde bych to nikdy nečekal! Varšava! Povstání! Ach bože! Pohybuješ s těmi svými hloupými postavami jako generál s pluky. Ty tu proti mně vedeš slovní povstání! Zaútočíš a hned utíkáš! Léčky, znepokojování protivníka a vyhlazování! Rád bych věděl, kam mě zavedeš z Varšavy? Do Birkenau? Do

Vůdcova bunkru v Berlíně? Věř mi, Wassermane," přistoupí těsně k Židovi a mluví mu přímo do ucha, „to tvoje směšné snažení je mi k smíchu. Je mi tě líto. Doopravdy líto. Řekl bych, že kdybys měl v ruce nůž, obyčejný malý nožík, tak by to bylo mnohem přesvědčivější a účinnější než milión slov, která tu ještě naplácáš."

Vytáhne z kapsy nožík, podrážděně jej otevře a položí ho na stůl vedle Wassermana. „Tu máš. No, co s ním uděláš?" Wasserman mlčí. Na nožík se ani nepodívá. Neigel vybuchne: „Tady máš nožík, Wassermane! Pěkný ostrý nožík! Podívej, odkládám revolver. Klekám si tu před tebou na zem. Nedívám se na tebe. Tak co s ním uděláš?" Wasserman se dívá jinam. Neigel ještě chvilku čeká, obličej obrácený k podlaze. Potom se ztěžka zvedne, zvedne nožík a zavře ho. Během té krátké chvíle jako by se mu do obličeje něco vloudilo a zase to zmizelo. Kdovíproč vypadá, jako by utrpěl porážku. „Ty sis myslel, Wassermane," řekne tiše hlasem, v němž není nenávist ani hněv, „že když budeš děj toho svého příběhu takhle přenášet sem tam, že mě to vyvede z rovnováhy? Myslel sis, že to se mnou otřese? Bože, Wassermane, tak starý jsi, a přitom tak dětinský, tak hloupý. Mohli jsme tu spolu dokázat něco úžasného. Něco, co nikdo před námi nedokázal. Jenže ty tady umíněně hraješ ty svoje židácké hry, vlastníma rukama ničíš svůj poslední příběh, a navíc ještě ztrácíš i toho posledního člověka na světě, který je ještě ochoten věnovat čas těm tvým hloupostem, ty jedna… kuriozito!" A aby svá slova zdůraznil, znovu se zatahá za opasek a ztěžka dosedne na židli. Wasserman si upraví pocuchané peří, v duchu uzná, že Němec má pravdu, a sám pro sebe smutně prohlásí, že „ten Neigel, to je můj trest". A v tu chvíli je kdovíproč zase plný drobátko drzé sebejistoty, hlava se mu trochu zvedá. („Inu což, vždyť já už, jak se říká, málem ležím v zemi a peču bajgl, to znamená, že mě má bída zmohla,

a taky vím, že jaktěživ předtím nemusil ten pohan splétat slova do tak tenounkých vláken a že čím víc je budu splétat, tím víc se bude na ta tenká vlákna rozplétat sám.") A už trochu jistěji, i když pořád ještě opatrně, se Neiglovi omluví a navrhne mu, že „pokud je s tím srozuměn", bude už dál vyprávět bez chytračení, a zdali prý je Herr Neigel ochoten zapomenout na toto nepatrné nedorozumění a vrátit se do zoologické zahrady.

Neigel souhlasí. Nevidím sice žádné vysvětlení, ale on se toho příběhu nevzdává, jako kdyby jej k něčemu potřeboval. Wasserman popírá, že by věděl, k čemu. V duchu se mírně, křivě usměje, jak to má ve zvyku, a prohlásí, že on prý se taky musí pořád rozpomínat a že má vůči tomu příběhu jistou povinnost, „jako k živé bytosti, jejíž nohy nesmějí předcházet hlavu". A okamžitě se zas vrátí k hořce plačícímu děcku, k Friedovi, který ho ve svém pokoji nosí v náručí sem a tam a do ouška mu brouká různé hlouposti jako na-na-na či tra-la-la nebo pí-pí-pí. Jenomže ani tohle všechno dítě neutiší a ono dál křičí doktorovi přímo do jeho velikého chlupatého ucha, které jaktěživo nepoznalo něco tak surového, a ten křik jako by mu v mozku páral předem vyznačené stehy usilovného napětí a dávných nadějí, které už dávno ustrnuly.

Ne. To dítě se neobjeví.

Tady naše historka skončí.

Protože najednou jako by prudce propukla jakási choroba, která kdesi v těle dlouho sídlila a zrála, a někoho postihlo strašné ochrnutí. Naprosté, jako kdyby samotnou duši zahalil šedý zákal. Zároveň tu byly stále znovu vágní myšlenky a pocity, jako například: 1. Na světě není jediná věc – ať už hodnota nebo člověk – které by někdo mohl doopravdy věřit. 2. Je-li tomu tak, pak není v silách člověka vzít na sebe jakoukoliv zodpovědnost, něco zvolit nebo rozhodnout, ať už se to týká čehokoliv. Takto se bezesporu významně omezí všechny činnosti,

činy a vztahy, ve kterých ten někdo uvízl, a tím i bolest, kterou snad působí nebo která je působena jemu. 3. Všechno je ztraceno. Kdyby totiž někdo doufal, mohl by se trpce zklamat. Jenže on nedoufal. Dokonce i jeho zákonná manželka ukázala v nových podmínkách svou pravou tvář a spolu s jistou ženou jistého druhu, která s tím někým měla v minulosti poměr, mu poradila, aby „na nějaký čas" opustil společný příbytek („domov", „rodinné hnízdo"), dokud „mu nebude lépe…", „nevyrovná se sám se sebou" atd. Dělala to samozřejmě pod pláštíkem „lásky", „starostlivosti" a „porozumění".

Dal se tedy (z vlastní vůle) poslat do vyhnanství do jiného města. Po šest měsíců obýval pronajatý pokoj v podkroví (se zvláštním vchodem). Po celou tu dobu se mu ve zmučené hlavě převalovala mlha. Listy papíru zůstávaly čisté. Někdo už nepatřil k ničemu a nic už nepatřilo k němu. Vždycky večer po dnech naplněných bílou září se pod šeříkem v tiché uličce vedle domu vykouřily tři cigarety. Při holení se pořezala tvář a rána se nezacelovala. Najednou tu byla podivná, znepokojující myšlenka, že jisté tělo už nemá ani tolik síly, aby si zacelilo ránu. Zavládl zmatek. Pokud se lze odvážit přílišné důvěrnosti, pak to může být řečeno i takto: ten někdo byl zmaten.

Z prázdných stránek školního sešitu, do kterého měl být napsán onen příběh, na něj zazářilo tu a tam během bezesných nocí jediné slovo: opatrně. Ale proč by měl být opatrný? A k čemu je vůbec ta pevnost, kterou kolem něho po celá ta léta tak umně stavěli? Máma a táta mu to nikdy nevysvětlili. Zanechali jen příkaz: buď velice opatrný. Tak přežiješ. Potom, až skončí všechny války, bude čas sednout si a s chutí si pohovořit o tom, k čemu to bytí, které jsi tak fanaticky hájil, vlastně je. Zatím se ale musíš spokojit jen s tím. Víc ti zatím prozradit nemůžeme. Nějakou dobu se soudilo, že to (tj.

„opatrně") bylo to jediné slovo, z něhož Wasserman předčítal Neiglovi svůj příběh. Potom se vyskytlo vysvětlení, že tím slovem bylo „přežij!", ale ani tohle zřejmě nebylo ono. Existují jednoduché a bezprostřední způsoby, jak takovéhle věci zkoumat v bílé síni: když se něco napíše na papír a pak se musí dlouze zvažovat, zdali to je skutečně správné nebo ne, pak onen někdo na dobré cestě není. Když ale stačí, aby se jisté oči zavřely, aby se jisté vědomí zcela uvolnilo, aby v zrcadle vnitřního zraku vyvstal naprosto zřetelný obraz a bez účasti rozumu byl přenesen na papír, pak je neobvyklým, poněkud rozmarným fyzikálně-literárním požadavkům bílé síně vyhověno.

Fried položí křičící dítě na koberec a zůstane nad ním stát. Je bezradný. Jak tak shlíží dolů, připadá mu, jako by se díval na vlastní zmenšený obraz na hladině studny. Poprvé za ten večer si dovolí trochu si povolit kravatu a vykasat rukávy. Otto: „Paula ani já jsme ho takhle jaktěživi neviděli, myslím tak strašně neupraveného. On vám byl vážně *zaniedbany*." A protože dítěti tím křikem a zadržováním dechu už obličej celý zfialověl, klekne si doktor na koberec vedle něho, dvěma prsty rozevře malá ústa a jen tak pro sebe si zabručí: „Ach, Otto neviděl dobře. Zubů má šest." Položí svou těžkou dlouhou dlaň dítěti na bříško a zlehka je masíruje, jako to někdy dělává malým paviánkům, když trpí nadýmáním a křičí bolestí. Dítě pod jeho rukou bylo podle Markuse „jako svěží list, který vyrašil na pahýlu suchého stromu".

Jak tak Fried prováděl tu příjemnou masáž, najednou slyší (Fried:) „No, jak bych to řekl, to dítě beze všeho studu… totiž najednou slyším…" Wasserman: „Jakési mocné a ne zrovna příjemné zašumění, a ze zadečku nemluvněte vystříkl na koberec proud zelenavých hovínek." Munin: „Jakkoliv pěkně to budete popisovat, stejně

to bude jen hovno." Markus: „Dobrý doktor pokrčil nos, to kvůli zápachu, který jeho host vydával, a běžel pro hadr…"

Neigel zvedne ruku. Během posledních minut si do černého zápisníku několikrát cosi poznamenal. Jak tak zvedá levačku, pravá ruka si dál dělá poznámky. Přeje si konečně vědět, kdo je to ten tajemný pan Markus a co vůbec v příběhu dělá. Wasserman se vytáčí. Řekne Němci, že Markus byl lékárník. Že byl velice muzikální a čistě ze záliby že opisoval partitury pro varšavskou Operu. Rovněž se velice zajímal o alchymii, avšak k Dětem srdce se přidal z důvodů, které s kamenem mudrců přímo nesouvisí. „Šlo o lidský experiment, jakému není rovno, Herr Neigel!" prohlásí Wasserman, „šlo tu o sebeobětování a sebetrýzeň v zájmu ideálu, více vám však zatím nemohu prozradit, jen bych vás znovu poprosil o větší trpělivost."

Je třeba říci, že Fried pro dítě radši roztrhal staré prostěradlo, než by použil vyšívaných plenek, které Paula nachystala pro nenarozeného Kazika. Zabalil dítě, jak mu to jeho chabé schopnosti dovolily, a to sebou házelo, křičelo a kopalo na všechny strany, až nakonec (Fried:) *„Do jasnej cholery!* Rovnou do nosu!" Doktor zkoušel bolestí a taky slzel – zaklel tak ošklivě, že se až sám polekal, a špatný dojem se pokusil zmírnit tím, že se jal dítě vychvalovat, lechtal je na bříšku, mrkal na ně svými velkými víčky a nakonec (Markus:) „Hurá, Friede! Tys mu taky zpíval písničku, kterou sis pamatoval z dětství!" Fried: „Ovečky se vracejí… bé bé bé… takhle sobě skákají… bé bé, a tak dále a tak dále." Otto: „Jenže děťátko křičet nepřestávalo, a kdo slyšel Frieda zpívat, ten to možná pochopí." Fried: „Seděl jsem vedle na koberci a byl jsem strašně zoufalý. Pořád jsem si říkal, chudák malá, co mu vůbec zbývá, nejlíp nechat ho křičet. A jak si to tak povídám, co byste řekli, že se stalo?" Otto:

„Stalo se to, že se děťátko na doktora začalo usmívat." Fried: „Jaképak usmívat? Smát! Ono se vám přímo chechtalo!"

Nemám sílu. Nemám sílu na to dítě. Nemám sílu, abych snesl dalšího člověka. Někdo prostě už nemůže dál. Autor těchto řádek už nemá dost sil ani na to, aby vdechl život sám sobě, natož ještě další živé bytosti. Dokonce ani literární postavě ne. Zavládla naprostá pasivita. Následkem toho postupně dozrávaly další myšlenky, jako kupříkladu ta, že je třeba vynalézt novou metodu, jak žít s lidmi (nebo jak s nimi smažit omelety, o loupání cibule ani nemluvě!). Je třeba vrátit se o pár set kroků zpátky a začít se vším znova. Ale tentokrát postupovat vpřed jen velice pomalu. Aby se už nestaly tak strašné chyby. Je třeba shromáždit ty nejschopnější odborníky, aby tenhle nanejvýš důležitý a nezbytný výzkum prováděli oni. Rozřezat člověka do poslední buňky a pochopit, oč tady vlastně jde. Zmáčknout to lidské, pořádně to zarovnat, až se konečně ukáží příslušné klíče. Značka výrobce. Kombinace k otevření sejfu. Návod k použití, který jednou provždy vysvětlí, k čemu tenhle stroj vlastně je, jak se dá používat a jak vylepšit. A co si počít, když se pokazí a nedokáže si poruchu opravit sám. Jak se dá pozvat někdo zvenčí, aby jej spravil. A tady si Wasserman vypráví Neiglovi příběh. Žid, který neumí umřít, se pokouší zachránit svět pomocí Dětí srdce. Odkudsi vytryskne ryzí přání, aby si Wassermanův nevinný pokus doopravdy získal čísi důvěru, jenže ten někdo není s to věřit ani být zachráněn. Ano, člověka je třeba rozmontovat. Odpojit mu všechny údy. Rozdělat to, čemu se říká „život", na ty nejmenší součástky a položit je pod čočku mikroskopu. Takto vědecky, systematicky neutralizovat všechno to, co už nelze snášet, jako třeba „vraždění", nebo taky „lásku", dokud si je nerozšif-

rujeme a ony nám nepřestanou působit takovou „bolest" a taková „muka". Dokud nebudou pochopeny. A do té doby všechno pozastavit – „lásku", „soucit" i „morálku". Až do té doby není žádné „má pravdu" či „nemá pravdu". Žádné „má rád" či „nemá rád". Žádná „volba" či „svoboda". Teď máme výjimečný stav, dvě pěsti a tři prsty, tohle všechno je přepych, to se hodí v „míru", pro lidi ochotné „věřit" v „člověka" a v jeho „dobré", „srdce" a v jeho „mravní" „poslání", v „cíl" jeho „života", „jenže" „Wasserman" „nám" „sem" „přinese" „dítě"...

Neigel si odkašle a upozorní Wassermana na menší nepřesnost – pro tohle dítě je na smích ještě drobet moc brzy. Wasserman ochotně souhlasí. Však i Fried se divil. Fried si pamatoval, že děti se doopravdy začínají usmívat, když je jim... no, řekněme... „Dva tři měsíce," přispěchá na pomoc ochotně Neigel. „U Karla to bylo drobet později. On je doopravdy vážnější... Lízička se nám usmívala už ve dvou měsících. Ta vždycky všechny ve všem předběhne. Christina říká, že ona sama byla taky taková." Wasserman: „Máte vskutku obdivuhodnou paměť, Herr Neigel. Možná jste si to i zapisovali do nějakého sešitu?" „Cože? Ach ano. Totiž – to Christina, ta na to měla zvláštní sešit. Měl jsi vidět, jak krásně jí to šlo. Ono ti to bylo vážně jako nějaký příběh pro děti. Já takovéhle věci psát neumím. Totiž... možná, že jestli ještě budeme nějaké dítě mít, tak to risknu. S tebou jsem koneckonců dokázal pár složitějších věcí, co, Wassermane?"

„O tom není nejmenší pochyby!" na to Wasserman a vyprávi dál. Tak tedy doktor se rozhodl přijít těm nečekaným úsměvům a smíchu na kloub. Provedl takový menší vědecký pokus. Velice hlasitě, vlastně příliš hlasitě, se na děcko zasmál, aby je rozesmál, ale maličký okamžitě vycítil podvod a zkřivil drobný obličejík.

Doktor se proti své vůli usmál doopravdy. V tu chvíli dítěti v očích vzplanula jiskřička. Tohle už bylo vážně legrační, a tak Fried zcela bez zábran vyprskl smíchy. Dítě mu odpovědělo. Markus: „První neohrabané a jakoby spoutané úsměvy si v jeho drobném tělíčku hledaly to správné místo, kudy by se pohodlně dostaly ven. Pokusilo se mu usmát kolínko. Pak se o to snažil lokýtek a při tom vystavil na odiv kouzelné mateřské znamínko." Neigel: „Ehm... zrovna na lokýtku?" Wasserman na to ihned: „Vy byste radši jinde, Herr Neigel?" Neigel: „A proč ne? Tedy ono je to vážně trochu hloupé, ale... Vadilo by ti, kdyby to bylo na levém kolínku? Myslím nad kolínkem? Liselotte ho tam má taky. Jen jsem si tak říkal..." „Ale zajisté, Herr Neigel. Podívejte – už je tam!" „Díky, Herr Wasserman."

Wassermanovi se v dlouhém záchvěvu bolesti i rozkoše zavřou oči. Bylo to po tolika letech poprvé, co mu nějaký Němec řekl „pane".

Dítěti se teď třáslo celé tělíčko, to jak se snažilo usadit smích na vhodném místě. Obličej se mu chvěl a rudl. Vlásky se mu leskly potem. Fried: „Už jsem si říkal, že možná potřebuje jen říhnout, a tak jsem ho zvedl a drobátko jsem ho uhodil do zad." Markus: „A úsměv hned sklouzl tam, kam patřil. Miminu se náramnou radostí otevřela pusa, a jak se tak řehtalo na celé kolo, zahlédl Fried v růžových dásních šest bělostných zoubků."

Neigel: „Šest? Říkal jsi přece čtyři."

Kéž by to dítě umřelo. Kéž by tak umřeli všichni. Něčí síly jsou úplně v koncích. Zbývá už jen trochu síly k poslednímu křečovitému vzepětí odporu proti Wassermanovi. Jenom při výkonu psaní lze cítit ještě něco „životního elánu". Jen v konečcích prstů. Jinak je všechen cit pryč. Popsané stránky, které ruka svírá, se podobají svěžímu listu, který vyrašil na konci suchého

pahýlu. Ale aspoň něco – Wassermanův pečlivě tajený zlomyslný záměr vyšel najevo a byly vykonány všechny přípravy nutné k tomu, aby byl zmařen. Situace je ještě do jisté míry pod kontrolou pišícího. Ta situace vypadá takto: Wasserman zaměřuje veškeré své úsilí na toho někoho, pokouší se ho „vyprovokovat" – prostředky neuvěřitelně lacinými – aby se znovu probudil k „životu". Jenže Wasserman bude poražen. Wasserman pocítí válku jaksepatří!

Tu noc na úzké posteli v pronajatém pokoji v cizím městě se někomu zdál sen. V tom snu jako by tím někým byl Neigel. Účinkovaly v něm i obě Neiglovy děti a ukázalo se, že naprosto nebudí odpor ani nenávist. Byly dokonce „milé". Neigel (který teď byl tím někým) o ně pozorně a něžně pečoval. Následkem snu se ten, komu se zdál, probudil a napadlo ho: ten někdo se ve snu objevil jako nacista, a nic se nestalo. Dostavil se mírný pocit skleslosti, ale hned pominul, jako kdyby nenašel vůbec nic, kde by se uchytil. Podivné, napadlo ho, že se pořád mluví o „tom malém nacistovi v nás" (dále pouze „TMNN") a myslí se tím to špatné, které lze tak snadno určit a definovat. Například bestialita. Nebo jakýkoliv rasismus. Xenofobie. Zabijácké sklony. Ale to jsou přece jen vnější příznaky choroby. Židle u psacího stolu v pronajatém pokoji se najednou prohnula, jak na ní spočinula jistá dvojsmyslná tíže. Ruka zvedla pero a zuby je žvýkaly. Pronajatý pokoj, který výše uvedené činnosti hostil, se nacházel v podkroví a bylo z něj částečně vidět moře. Ach, moře. Pořád se říká TMNN, a přitom je to strašný omyl. Uspává se tak bdělost. Urovnává se cesta dalšímu neštěstí. Ano, takovéhle myšlenky vyvstávaly překvapivě ostře. Byla zjištěna dokonalá bdělost a jasné chápání vlastní situace a zároveň neschopnost změnit to, co už bylo stanoveno a určeno. Na otevřených dveřích skříně se lesklo zrcadlo, puklé po celé délce. V něm se

mu ukázal on sám, jak se do něj dívá. Ptačí obličej. Červené, planoucí oči. Ošklivé řeznutí pod krátkými vousy. Jenže skutečná nesnáz, nemoc, je mnohem hlouběji. A třeba na ni není lék. Třeba jsme jen její mikrobi. Nic víc než mikrobi. A když se občas někde zjistí TMNN a protestuje se proti němu, je snad možné, aby to byl jen mazaný, ustrašený akt korupce, jehož cílem je dosáhnout všeobecné dohody o tom, na čem je příjemné a snadné se dohodnout? Totiž že se bude bojovat proti tomu, proti čemu se bojovat vůbec dá? Ale jaký je tedy správný postup? Smést všechno ze stolu a začít zas od začátku? A máme na to vůbec dost sil?

Tu noc bylo ledacos prozkoumáno. Tak třeba: mohlo být určité dítě (nazývejme je nadále „Jariv") – za jistých okolností – zabito kýmsi, kdo mu slouží rovněž za otce? A co zákonná manželka toho někoho, jeho matka?

Ve 4.45 ráno se oblékly dlouhé kalhoty a šedivý svetr. Otevřely se dveře na střechu. Po střeše se rychle přecházelo sem tam. Někým bylo pocítěno jisté procitnutí a zotavení. Mezi anténami a solárními ohřívači se prostíraly modré okraje velikánské vodní nádrže. V tu chvíli (4.49) bylo najednou nade vši pochybnost jasné, že tohle nejsou ty správné otázky. Že by se s troškou smělosti dalo říci, že obvykle se mýlíme při kladení otázek. Když se došlo až sem, byly na střeše připomenuty otázky naučené jistým člověkem, jakýmsi B. Schulzem, a s politováním bylo shledáno, že na to, aby byly kladeny, prostě nahánějí příliš mnoho strachu. Vždycky jej nahánějí. Znovu bylo připomenuto, že je třeba ptát se jinak: nikoliv „Zabil by kdosi X, Y a Z?", nýbrž „Dal by jim život? Dostávalo by se jim od něho každým okamžikem života znovu?" A – a to je zřejmě otázka rozhodující – „Dostávalo by se tomu někomu samotnému – s týmž zápalem, vášní a láskou – každým okamžikem života znovu od něho samotného?"

A protože ani na tohle není žádná odpověď, byla položena ještě jedna, poslední, znepokojivá otázka: Co nahání doopravdy tak strašný strach? Smrt, nebo snad život? Skutečný život, život bez jakéhokoliv omezení, život v onom slova smyslu, jaký nacházíme dejme tomu... atd. Tomu někomu bylo najednou strašně chladno. Hnalo ho to ke stolu, aby psal. Jenže pero nepsalo. Inkoustu se nechtělo téct. Ten někdo byl kopnut. Rázem vytryskl studený pot. Pero umíněně tlouklo do stolu, jako by chtělo probudit někoho pod ním, za ním. Konečně začal inkoust téct.

Wasserman je tam ještě. Je tam pořád, tváří v tvář Neiglovi. Líčí zmateného, váhajícího doktora, který se neodvažuje zapsat si dítě do zápisníku (o nějž se už řadu let dělí zvířata v zoo se zaměstnanci), protože dítě zatím ještě nemá jméno; Fried: „Tohle přece není moje povinnost, dávat pacientům jména, nebo snad ano?"

Fried si to zapíše takhle: „Bezejmenné dítě. Přineseno mi Ottem Brigem dne 4. 5. 1943 ve 20.05 hod. Zabaleno ve vlněné přikrývce. Totožnost rodičů nic neprozrazuje. Pohlaví mužské. Délka těla – nemožno zjistit pro jeho odpor. Odhad 51 cm. Objem lebky dtto. Odhad 34 cm. Váha dtto. Odhad 3 kg. Ve 20.20 hod. zahlédl Otto Brig v dolní čelisti 2 zuby. Ve 21.10 hod. jsem viděl já (A. F.) další 2 zuby v čelisti horní. Asi po dvou minutách další dva v dolní. Celkem: šest zubů." Poněvadž dítě další vědecké dokumentaci nebránilo, oplatil mu to Fried nesmírně velkoryse a zapsal si: „21.20. Dítě je velice vnímavé, dokonce se hlasitě směje." Fried: „Já vám tam tak stojím, zapisuju si a nedávám pozor, a ono se zřejmě na koberci pohnulo, snad upadlo či co, a já kouknu a co nevidím! Ono vám si to najednou leží na bříšku! Chudinka. Honem jsem ho obrátil na záda a díval jsem se, a věřte si mi nebo ne, ale ono se vám na to bříško obrátilo znova!"

Friedovi se hnusily podvody a triky, jenže podvést se ho bez ustání pokoušeli všichni. Chudák Fried! Neustále žil s intenzívním pocitem, že kdesi kdosi využil jeho chvilkové nepozornosti a změnil vzhled celého širého světa. A ze zuřivého protestu proti lži a úpadku, které v sobě měl svět i lidé na něm vepsány, přilnul Fried ke své řádnosti a zuby nehty se jí držel. Markus: „A čím víc ho svět podváděl a předváděl mu všechny knihy klamů a ďábelských kousků, co jich má..." Herotjon: „A všechna dvojitá dna svých kufrů, padací dveře a kapsy poschovávané v záhybech svých šatů..." Tak se doktor dál utvrzoval ve své víře, plné nenávisti a ponížení, v nezbytnou logiku věcí i v to, že na tomto světě existuje jakýsi náležitý řád, jasný a jednoduchý, který jednou musí vyjít najevo, i kdyby to mělo být jen v životě jediného člověka.

Neigel zvedne ruku. „V tomhle se mýlíš," řekne Anšelu Wassermanovi. „Všechno na světě se dá logicky vysvětlit." Wasserman s tím zřejmě nesouhlasí. Neigel to může upřesnit: „I to, co napřed vypadá nepřirozeně, se dá nakonec logicky a jednoduše vysvětlit." Jenže Wasserman: „Herr Neigel. V našem světě má logika jistý úkol a poslání. Pouze věci a živé bytosti třídí podle druhů a navzájem je spojuje, prostě každý pták ke svému druhu. Ale věci samotné," povídá smutně, „věci samotné jsou tak strašně nelogické! A lidé věru taky. Je to míchanice vášní a úzkostí, pěkný svět, a co je logika? Ta to všechno jen třídí a spojuje. Arci. Jako příklad logiky nám může posloužit váš úžasný program vlakových transportů z celé Evropy. Na porážku. Logická je železniční trať, natažená přímo přes nemalou část světa, i vagóny, které prý čekáním na nádražích neztratí ani chvilku. Logické je, Herr Neigel, to neviditelné vlákno, které spojuje ruku loajálního úředníka, schvalujícího vlastnoručním podpisem příděl nafty pro lokomotivu, se

strojvedoucím, který tu lokomotivu řídí po kolejích, a chcete-li, pak logické je i to, co ty dva, třebaže si předem nesmluvili schůzku, svede dohromady s úplatným železničářem, tím nejlepším člověkem na světě, který za měšec mamonu, který jsme mu podstrčili okénkem vlaku, přinesl mé holčičce, když slabostí omdlela, lahvičku vody. Ten také jednal v souladu s logikou, která tkvěla v samotné podstatě celé situace, jenomže tahle logika, pane, jen navzájem spojuje věci, které logiku postrádají. Všechny ty smotky krutosti a milosrdenství. Lidi. Život mé dcery a její smrt…"

Neigel, který teď o smrti Wassermanovy dcery slyší poprvé, raději dělá jakoby nic. Nebo snad nemá dost síly na to, aby se s tou zprávou vyrovnal. Jen s rozmrzelým povzdechem sklopí oči a tím zřejmě dává Wassermanovi najevo, že má pokračovat. Wasserman se na něj dlouze zadívá, s bolestí a trpce, a pak se mu v obličeji objeví něco, co se podobá nejspíš nenávisti, kterou jsem tam už viděl. Pak přikývne a pokračuje.

Markus: „Náš Fried si tu svou slušnost a to své zklamání světem spojil natolik, že je proměnil ve věčné svalové křeče na krku a na břiše. Paula vždycky říkávala, že tímhle podivným sebetrýzněním Fried možná páchá křivdu o nic menší, než je ta, kterou způsobí lež či podvod." Paula: „Já tedy vážně nechápu, jak to, že se všichni do jednoho pořád pokoušejí podvést mého Friedečka, který je přece tak strašně chytrý, opatrný a ke všem tak podezíravý, a mne, takovou hlupačku, která uvěří i kocourovi, nechávají na pokoji." Herotjon: „Ale to se musí našemu doktorovi nechat, že když měl volit mezi logikou a milosrdnou lží, tak si zvolil lež. A naději. To jsem moc ocenil, Friede." Fried: „Ty tak! Takový podfukář!" Markus: „Opravdu. A z naprosto nelogické lásky, Friede, z vyložené lásky k přetvářce sis dovolil věřit v dítě, které chtěla přivést na svět Paula." Fried: „Trpěl jsem.

Nikdo z vás neví a taky se nikdy nedozví, jak moc jsem trpěl. Už nikdy si nedovolím tolik trpět." Otto: „Opravdu, Friede? Opravdu si to nedovolíš?" Munin: „Hej, vy tam! Co kdybyste už toho řečnění nechali? To dítě se už zas převrátilo!" Fried: *„Psia krew!"*

Shýbl se, vztekle, hrubě obrátil dítě na záda a zakřičel, že „takhle má ležet dítě, když je mu tolik co tobě, takhle, rozumíš?" Trošku poodstoupil, v obličeji celý rudý a obočí naježené, jenže dítě, naše dítě…

„Zas už se převrátilo?" zeptá se Neigel. Wasserman: „Právě! A ubohý Fried…" Neigel: „Křičel strachy a běžel ho znovu obrátit na záda!" „A dítě se zase převrátilo!" „A zase, pořád znova!"

Jat náhlým podezřením zvedl náš pečlivý doktor dítě z koberce a mlčky se s ním vznášel kolem lampy. „Dítě se, Herr Neigel, radostně smálo a v ústech se mu lesklo…" Neigel: „Moment! Čtyři, šest, *osm* zubů?" Wasserman: „Právě tolik!" Neigel: „Poslyš! Sice si ještě nejsem jist, jestli se mi to nějak zvlášť líbí, ale teď jako bych už začínal cítit opravdový příběh." A udělá si do notesu kratičkou poznámku.

Fried zalistuje v německé encyklopedii lékařství, kterou si pořídil, když před padesáti lety studoval v Berlíně. Ze stránek se práší a Fried se jaksepatří rozkašle. Podivná vyrážka, která se mu ráno objevila na břiše, ho svědí, ale on si jí nevšímá. U nohou mu leze ten nalezenec a zvědavě zkoumá květinový koberec. Zpočátku se pohyboval nejistě, ale teď jeho pohyby začínají nabývat na obratnosti. Fried: „Ve čtyřech měsících se objevují první zuby… V osmi měsících má dítě zubů osm… Ve třech měsících se začíná hbité děcko převracet na záda… No a já tak koukám dolů a vidím, věřte si mi nebo ne, že už se pokouší sednout si, a to mu bylo teprv pár hodin, řekl bych sotva dvě, a v encyklopedii stálo tohle: ‚Ve čtyřech měsících natolik ovládne svalstvo krku, že dokáže zved-

nout hlavičku. V půl roce dokáže s vynaložením jistého úsilí sedět…‘ “

Fried zmateně zaklel a jal se čistit zamžené brýle. Dítě sedělo a se zájmem si zkoumalo prstíky na tlusťoučkých nožkách. Na poslední chvíli našel doktor slabou útěchu v tom, že mu občas hlavička na krčku ještě nesedí moc jistě.

Dítě mělo hlad a už zase plakalo. Fried s logikou, která neměla daleko k mazanosti, usoudil, že když už jejich host umí sám sedět, pak ztratil právo všech nemluvňat na to, aby je krmili z láhve nebo lžičkou. Nalil tedy drobet Herotjonova mléka do kelímku z umělé hmoty, dal mu jej do ruky a ukázal mu, jak se pije. Dítě se vmžiku naučilo pít samo.

Dopilo. Doktor se ho bezmyšlenkovitě zeptal: „Ještě?“ Dítě tón hlasu i jeho příjemný zvuk napodobilo a řeklo: „Ještě?“ A Fried, který se pečlivě uzavřel veškerému nadšení, což měla být jeho poslední obrana proti údivu, si jen tak pro sebe řekl, jako kdyby si to zapisoval do deníku: „Začalo mluvit.“ Přinesl z kuchyně krajíc chleba a dítě, jak se pokoušelo zvednout a postavit se na nožičky, ho hbitě sluplo.

Ne. Budiž to zde řečeno. TMNN se dá ovládat, není tak nebezpečný jako ta nemoc, která hlodá v samé podstatě naší přirozenosti a kterou každým svým pohybem šíříme po světě. Ta, kterou nacisté jen zhruba načrtli a obdařili ji jménem, jazykem, vojskem, dělníky, svatyněmi a oběťmi. Kterou uvedli do pohybu a vlastně jí i začali podléhat. Povolili a zvolna do ní klesli. Je přece jasné, že nikdo s křivdou nezačíná, jen v ní pokračuje. Tak to říká Wasserman, kterého jaktěživ nic nevyděsí. Ale k tomu, abychom mohli bojovat se svou přirozeností, potřebujeme sílu. A poslání. Jenže náš cíl, náš ideál, je tak strašně ubohý. Ani nestojí za to, aby se za něj bojovalo. K čemu taky – abych se stal člověkem, jak říká Wasserman? A to je všechno? Kvůli tomu se má pořád bojovat? A tolik trpět? Budiž tu proto zcela jasně a kategoricky řečeno: Wasserman je na velikém omylu. Lidstvo se proti takovým zásadním pokusům, které si nekladou žádné meze, brání. Příroda je moudrá a své tvory uvážlivě uzpůsobuje životním podmínkám, které sama určuje. To je darwinovský proces bytí – přežijí jen ti, kteří se dokáží uvážlivě bránit. Ano, drahá paní – *uvážlivě!*

Teď, jelikož bylo řečeno shora uvedené, se rozhostilo ticho a jakýsi vágní, znepokojivý pocit a samovolně – jak zvláštní to bylo! – se natáhla ruka a napsala následující řádky jako jakési reakční, anachronické gesto toho starého někoho vůči jeho zapomenuté minulosti, čtyři či pět řádek, které měly definitivně ukončit *Starou historii*, svitky, které se patří uložit. Stálo tam tohle: „Hluboce jsem V TOM vězel skoro od té chvíle, co jsem se narodil. Od chvíle, kdy jsem si námahou zoufal a začal jsem se na každého člověka dívat zcela samozřejmě. A když jsem přestal vymýšlet zvláštní jazyk a nová jména pro všechny předměty. Od chvíle, kdy jsem už nemohl říci já‘, aniž se v tom slově ozýval jakýsi plechově znějící zvuk, jako ozvěna dodávající ‚my‘. A když jsem něco podnikl, abych se chránil před utrpením jiného člověka. Před jiným člověkem. Od chvíle, kdy jsem se odmítl dát zmrzačit – přijít o oční víčka a všechno vidět.“

Tyhle řádky ten někdo napsal, než ho úplně opustily síly. Říct si sám pro sebe tahle pěkná slova dokázal, ale už v nich necítil ani záchvěv života. S touhle válkou skoncoval. Jeho přičiněním byla válka u konce. Neměl, kvůli komu by bojoval. Bojovat kvůli sobě samému bylo zbytečné mrhání. On už byl mrtev. Už byl připraven na život.

Vstal jsem a chtěl jsem z bílé síně odejít. Neměl jsem tam už co hledat. Zapomněl jsem jazyk, kterým se tam mluví. Jenže jsem nemohl najít dveře. Totiž dotýkal jsem se všech stěn. Chodil jsem podél nich pořád dokola, jenže dveře tam nebyly. Byly úplně hladké. A přesto tam nějaké dveře být musely!

Přišel Anšel Wasserman a stanul přede mnou. Jako kdysi. Schýlený, hrbatý. Kůži měl žlutou a povislou. Chce mi ukázat cestu ven. Po celý život bloudil v tomhle lese a tu a tam trousil drobné útržky slov, které by mu ukázaly cestu ven. Je to člověk z dětských pohádek, tenhle Anšel Wasserman-Šeherezáda.

„Dědečku?"

„Piš o tom dítěti, Šlejmele. Piš o tom, jak jeho život překypoval životem."

„Já chci pryč. Ta bílá síň mě děsí."

„Celý svět je bílá síň. Pojď se mnou."

„Já se bojím."

„To já taky. Piš o tom dítěti, Šlejmele."

„Ne!"

Vykřikl jsem a setřásl jsem ze sebe jeho jemnou, teplou ruku, ve které nepřestávaly kolotat proudy příběhu. Vrhl jsem se proti těm hladkým stěnám, proti listům v sešitě, proti zrcadlu, proti duši… Cesta ven neexistovala. Všechno bylo zataraseno.

„Tak piš," povídal trpělivě, jemně Anšel Wasserman, „posaď se a piš. Nic jiného dělat nemůžeš. Jsi přece jako já – tvůj život, to je ten příběh. Nic jiného než ten příběh nemáš. Tak piš."

Dobrá, budiž. Takže to dítě. Proti tomu musím bojovat. Proti němu a proti tomu, kdo s ním přišel. K tomu mi ještě drobet síly zbylo. Pravda, moc ne, ale kdo se na mne pokusí vztáhnout ruku, ten za to zaplatí vlastním životem. Myslím v tom svém příběhu. Dávej si pozor, Anšeli Wassermane, tvému příběhu teď hrozí nebezpečí! Dokonce ani to, jak jsme si blízcí, mě nepohne k tomu, abych se nad tebou slitoval, protože ve válce není slitování a já jsem tobě i tvému příběhu vypověděl válku.

Fried počítá. Už je mu jasné, že každé čtyři či pět minut udělá takový pokrok, že to odpovídá třem měsícům života dítěte obyčejného. Takže za půl hodiny tomu dítěti bude rok a půl. Teď si Fried vzpomíná – dítě začalo dýchat tak rychle, teprve když ze Síně přátelství vylétl bílý motýl. Takže jeho zvláštní chronologii je třeba počítat teprve od té chvíle, tedy asi od devíti hodin. („Asi?!" zachvěl se doktor, když pochopil, jak moc důležitá je teď každá vteřina.) Wasserman: „Doktorova levice zuřivě rozmačkávala vyrážku, která mu vyrazila ráno na břiše nad pupkem. Urovnával si myšlenky – za hodinu tomu miminu budou tři roky!" Fried: *„Bože mój!* To není možné! Musím to ještě jednou prověřit!"

Ještě jednou to v klidu prověřil. Výpočet byl správný. Fried se zuřivě kousal do prstu a pokoušel se rozpomenout. Fried: „Versus? Verblov? Jak se to jen jmenoval…?" Wasserman: „Chvatně listoval ve staré dobré encyklopedii, míjel na té spěšné cestě stovky drobných úlomků, do nichž na tomto světě vykrystalizovala holá esence zkázy a zhouby, hrozné epidemie, tělesné vady a deformace těla i duše, a když nakonec skončil, udýchaný jako pes, když…" Fried: *„Werner. Wernerův syndrom.* Proces rychlého stárnutí… Začíná ve třiceti letech… Degenerace všech systémů… arterioskleróza… deprese… rychlá smrt provázená utrpením… Viz *Progeria.*"

Neigel se vztyčí. Tváří se vážně, je trochu bledý. Kdo by to byl řekl, že bude brát ten příběh tak osobně. Nebo je tu snad ještě něco, co nevíme? „Prosím, pane Wassermane, ne," řekne tiše. „Dítěti neubližujte." Ale Wasser-

man, který ta slova poslouchá, jako kdyby je už někdy, někdy hrozně dávno, slyšel, pokračuje: „A se srdcem zlomeným, protože už uhodl, se doktor vydal na cestu do země zaslíbené, kam ho kniha posílala a kterou byla…" Fried: „*Progeria*: dětská podoba *Wernerova syndromu* (viz), proces velmi rychlého stárnutí začínající ve třetím roce… V historii lékařství známy jen ojedinělé případy… Vývoj ustává ve třech letech a začínají se objevovat vážné příznaky degenerace, retardace a deprese…"

Neigel: „*Bitte*, Herr Wasserman, poslouchejte mě prosím vás chviličku!" A Fried: „Veliký Bože!"

Dítě už totiž stálo a šťastně se na Frieda usmívalo. Frieda zaplavila vlna soucitu a rázem potopila železné loďstvo v jeho srdci. Vztyčeným prstem si ukázal na prsa a pronesl ztěžka: „Táta."

A dítě řeklo také: „Táta."

Markus: „Našeho dobrého Frieda jako kdyby pichl do prsou špendlíkem od nějakého metálu. Chviličku váhal a potom – čert aby vzal ten hnusný kousek, který mu život ztropil – řekl: Ty jsi Kazik. A dítě opakovalo své jméno. Stále znovu vychutnávalo své nové jméno. Kazik."

Fried ho zoufale chtěl ochraňovat. Mávat svým mečem kolem drobného bezmocného tělíčka, aby se k němu nemoc neodvážila přiblížit. Jenže ta už v jeho těle klíčila se vším svým groteskním elánem. Neigel nepřestává vrtět hlavou na znamení nesouhlasu. Wasserman se na něho nepřestává dívat. Wasserman si je jist, že Neiglův odpor přímo souvisí s tím, že dítě má na pravém kolínku kouzelné mateřské znaménko. Neigel buší rukou do stolu a křičí, že už té zamotané historky bylo dost, jenže Wasserman neposlechne. Přímo vře. Křičí, že nemůže pokračovat, když mu každou chvíli někdo skáče do řeči. Poprvé je tak vzrušený, že proti Neiglovi šermuje ve vzduchu rukou, a tenhle pohyb mnou otřese, protože si přesně pamatuju, kdy jsem jej viděl – bylo to

před víc než dvaceti lety, v kuchyni u rodičů v Bejt Mazmilu. Tenkrát se mu Němec taky pokoušel skákat do řeči a dědeček mával kuřetem a křičel. Jenže tenkrát jsem ještě chtěl, aby dědeček zvítězil. „Neopovažuj se dotknout toho dítěte!" křičí Neigel, v obličeji celý rudý, a Wasserman se na něho dívá s temným, strašným výrazem v obličeji a vychutnává každé slovo: „Jsou věci, které mi říkat nebudete, Herr Neigel. Mám život dost hořký i bez vás. A to chudák dítě bude žít a umře, jak to bude vyžadovat příběh. Tak to bude!"

Wasserman moc dobře ví, že když se tak rozčiluje, vypadá směšně. Sám o sobě prohlašuje, že „jsou lidé, kterým hněv nesluší". Jenže tentokrát má v sobě něco, co na Neigla okamžitě zapůsobí, takže se odvrátí a s perem v ruce čeká na pokračování.

… Fried zhluboka oddechuje. Tak tedy život zvedl rukavici, kterou mu každé ráno házel do tváře. Jinak se to vysvětlit nedá. Jenže život si vybral zcela nečekané bojiště. V tělíčku toho dítěte mu dá okusit muk, jaká dosud nepoznal. Wasserman: „Ach, Friede, tos přece musel uhodnout, že se zachová takhle, když jsi začal črtat do prachu ty čáry." Fried: „Jen si o mne nedělejte starosti. Však on i starý Fried zná pár fíglů." Neigel Wassermanovi kupodivu zjevně odporuje: „Hurá, Friede! Válka je válka!" Markus: „Frieda se na okamžik zmocnila taková bojovná vášeň, že se málem postavil na zadní a zaržál. Jenže pak si pomyslel, jak chabé má šance, a zesmutněl."

Prověřil znovu své výpočty, to ho mělo ochránit před druhou vlnou hrůzy, která ho už olizovala. Někde musela být chyba. Třeba to není těžká forma progerie. Třeba je to jen moc rychlý vývoj, který se brzy zpomalí a dál bude normální. Ano. Fried v duchu počítal, pohyboval přitom ztěžka velkými bezkrevnými rty. Potom si poznamenal pár čísel a zadíval se na ně. Svědění na břiše

začínalo být citelnější a on tu hloupou vyrážku vztekle škrábal.

Naposled se zuřivě vrhl na papír. Chvíli nato bylo jeho nadšení to tam a on strašně zbledl. Jeho nepatrná naděje, že se k němu život přece jen zachová soucitně, i kdyby to mělo být jen ze staré známosti, byla pryč. Mimoděk si přičichl k prstům. Odkud se bere ta vůně čerstvé rozmarýny. Stiskl zuby a užasle hleděl na list papíru. Na poslední řádce byly dole pod čarou dvě číslice.

Wasserman na chvíli četbu přeruší. Neigel očima visí na jeho rtech. Wasserman upírá pohled do čistého sešitu. Na okamžik se mu v očích zableskne strašný výraz divoké lásky, jako kdyby byl zvíře bránící své mládě. A přestože nebyl zvířetem tak skvělým jako třeba lev nebo panter, ale spíš se podobal králíkovi či rozzlobené ovci, neubralo to nic z té divokosti, lásky a zvířeckosti v jeho pohledu. Konečně jsem na okamžik zahlédl jakési slovo, které si tam napsal, myslím do toho čistého sešitu, ale bál jsem se tam podívat. Wasserman nad tím jediným slovem pokýval hlavou, zhluboka si vzdychl a užuž chtěl vyprávět dál.

„Okamžik prosím, Herr Wasserman… Dopřejte mi jen chvilku, abych se vás pokusil přesvědčit… Přece není možné…" Ale Fried si s bezcitnou krutostí Neiglova žadonění nevšímá: „Takže když se to dítě bude takhle vyvíjet dál, myslím takhle rychle, ukončí životní cyklus normálního člověka přesně za *čtyřiadvacet hodin*. Ano."

Neigel mlčí. Celý vře hořkým vztekem. Ale dokonce i teď v něm kdosi sedl na lep kouzlu stručné biologické formule *24 hodin*. Začne něco říkat, ale zmlkne. Uplyne několik vteřin. Neigel se uklidní. Už vím, co musím udělat. Nic jiného mi nezbývá. Chudák Wasserman. Jenže i já mám příběh, který mě píše, a musím ho následovat, kam mě povede. Ostatně možná že moje cesta je ta správná.

„Ten tvůj příběh…" řekne Neigel trpce. „Já už vážně nevím, co si o něm vlastně mám myslet." Wasserman, s obrovským ulehčením: „Však vy si na něj ještě zvyknete, Herr Neigel." Neigel: „Ach, ty prostě všemi těmi divnými nápady kazíš hezký příběh. Vážně, čtyřiadvacet hodin…" Wasserman: „Bude to úžasných čtyřiadvacet hodin, to vám přísahám na všecko, co je mi svaté!" A obrátí se ke mně a povídá: „Vidíš? Chytil jsem ho, a ani jsem se ho nedotkl… Ale co se to děje?! Šlejmele! Jak se to najednou tváříš! Ale…"

Dítě opatrně kráčelo po koberci a ruce zvedalo vzhůru. Oči mu šťastně, vítězně zářily. Když došlo k Friedovi, zastavilo se, podívalo se na něj a obličej se mu rozjasnil: „Tá-ta," řeklo vzlykajícímu doktorovi, „tá-ta."

Úplná encyklopedie Kazikova života

ÚVODEM

1. Na následujících stránkách najde čtenář první pokus o sestavení encyklopedie zahrnující většinu významných událostí v životě jediného člověka. A nejen to – rovněž různé psychické a somatické procesy, vztah k okolí, touhy, sny atd. Toto všechno obvykle odolává nástrojům analýzy, tentokrát to však odhalilo svou druhou, neznámou tvář a bezpodmínečně kapitulovalo před objektivními nároky seriózního výzkumu, jakmile to bylo – proti své vůli – poprvé zaneseno do této rigorózní a (napohled!) spolehlivé sítě nahodilé klasifikace. Snad právě tato nahodilost – např. zařazení hesel podle hebrejského alfabetického pořádku – proměnila nejrůznější nejasné a mnohoznačné symboly v příhodný a užitečný materiál a pomohla snad i odhalit jednoduchost základních mechanismů oživujících všechny příslušníky lidského rodu.

2. Následující stránky čtenáři tudíž poskytnou co nejobsáhlejší životopis Kazika, hrdiny příběhu Anšela Wassermana, jak byl vyprávěn Obersturmbannführeru

Neiglovi během jejich pobytu v nacistickém vyhlazovacím táboře na polském území v roce 1943.

3. Ne vždy bylo možno zcela oddělit Kazikův životní příběh od okolností, za nichž byl vyprávěn, a tak čtenář shledá, že Neigel, Wasserman a rozličné nánosy jejich životopisů vtiskly této knize svoji pečeť. Čtenář ovšem může tato hesla přeskočit.

4. Ve snaze o zachování autenticity postav, jež ovlivnily život předmětu našeho studia (Kazika), jsou citovány monology a útržkovité rozhovory všech postav. Taková metoda bezesporu snižuje vědeckou objektivitu projektu a dodává mu poněkud populárně naučného charakteru, zatím je to však nevyhnutelné. V příštích vydáních encyklopedie se budeme snažit uvedený nedostatek napravit.

5. Abychom se všude, kde to jen bude možné a žádoucí, vyhnuli literárnímu napětí a tam, kde by k tomu mohlo dojít, i odvádění pozornosti od věcí podstatných, bude vždy podniknuto vše nezbytné k tomu, abychom odstranili každou přebytečnou informaci, jež by toto napětí mohla vyvolat, onu nepatřičnou iluzi jakéhosi cíle, který jako by byl v podstatě všeho a k němuž by veškerý „život" proudil. V souladu s tím hned na samém počátku oznamujeme, že Kazik zemřel v 18.27 hodin, dvacet jednu hodinu a dvacet sedm minut poté, co byl jako novorozeně přinesen do zoo. Podle jeho speciální chronologie mu byly tenkrát šedesát čtyři roky a spáchal sebevraždu. Zajisté právě skutečnost, že Kazik za tak krátkou chvíli prožil plný život, ospravedlňuje a zdůvodňuje tento malý vědecký projekt, jelikož takto se nám naskýtá jedinečná příležitost k plnému encyklopedickému zpracování veškerého lidského života, od narození až do smrti.

6. Se zřetelem k tomu, co bylo uvedeno v odstavci 5, je samozřejmé, že čtenář může číst hesla v této encyklopedii v pořadí, jaké mu vyhovuje, a přeskakovat podle

vlastního přání dopředu i dozadu, přesto však zde předem vyslovujeme dík ukázněnému čtenáři, který vykročí vznešenou cestou hebrejského alfabetického pořádku.

7. Vydavatelův hluboký pocit zodpovědnosti vůči faktům občas nutně vedl k zařazení hesel odrážejících názory Anšela Wassermana. Jiná hesla zase nesou stopy mocného boje mezi redakcí a Wassermanem, dokud jedna strana nezískala převahu a své mínění nevyjádřila písemně. Zařazení těchto pasáží rozhodně neznamená ze strany redakce žádný kompromis či schvalování jejich obsahu. Moudrý čtenář si úsudek učiní sám.

Závěrem několik osobních poznámek:

Redakce si je vědoma toho, že jisté čtenáře odradí sama myšlenka encyklopedie. Redakce zná tyto buřiče, svévolné kacíře, kterým není nic svaté, dost dobře!

Kupříkladu tohle vám musím vyprávět, protože mě to dohání k šílenství. Když jsem svůj nápad poprvé prozradil Ajale, víte, co udělala? Dala se do smíchu. Vážně. Smíchy vám přímo vyprskla. Vysmála se mi do očí. Tedy napřed mě to dost urazilo, ale pak jsem pochopil, co se vlastně děje – smála se dál, ale ne už proto, že by ji to těšilo, měl to být výraz soustředění a možná i – strachu. Stála tam a smála se, jako by protestovala, přísahala. Ten její smích zněl divně, skoro až nahánět strach. Skotačil, převaloval se a pak odlétal jak hejno pestrých veselých ptáků, jak mořské vlny, jak... Ach! Rázem jsem pochopil, že tomu musím učinit konec, protože iluze nemají konce, a tak jsem řekl chladně a tvrdě:

EN-CY-KLO-PE-DI-E! A pak se to stalo: Ajala zmlkla. Chvilku jí ještě v očích plála jiskřička hněvu, ale ten se rychle změnil v úžas. Couvla a celá ochabla, pak se scvrkla, jako by do ní uhodil blesk, zkrátka potkalo ji to, co chudáka Brunovu tetu Reticii u poštovní schránky na náměstí Svaté Trojice. Nezbylo z ní nic. Vítězství redakce bylo úplné.

אהבה

AHAVA
Láska
Viz POHLAVÍ.

אוננות

ONANUT
Onanie
Činnost sledující dosažení vlastního sexuálního uspokojení.

1. Kazik se začal takto ukájet po neblahé příhodě s CHANOU CITRINOVOU (viz). Došlo k ní v 06.30 hod. a Kazikovi bylo – podle jeho speciální chronologie – asi dvacet osm a půl roku. Kazik „si tam sahal", jak to poněkud zmateně vyjádřil Fried, už před onou příhodou s paní Citrinovou, nyní však přidal dimenzi neskrývaného nadšení a zoufalství. Masturboval bez ustání. Děti srdce se snažily, seč byly, nevšímat si ho, bylo to však nemožné – z konečku jeho drobného pohlavního údu tryskaly do obrovské výše tenounké, vlhké gejzíry, vybuchující jako žabky, sotva dosáhly černé báně nebeské, a nabývající strnulých zvířecích tvarů i lidských podob, vždy trochu pokažených a zběžných, ale svým spermatoidním způsobem plných života i barev, a ty se míhaly skličujícím prostorem, přičemž vrtěly maličkými ocásky v nekonečném proudu ptáků a ryb, batolat a starců, kteří na jediný okamžik zazářili a vzápětí zhasli a byli pohlceni temnotou, mizeli v zapomnění, jen v brázdě za sebou zanechávali matný pocit úzkosti. Členové družiny chovali krátce naději, že jim Kazikovy vize ukážou svět krásnější, pestřejší a živější než ten, ve kterém byli nuceni žít, brzy si však uvědomili, jak moc byly tyto vize

nakaženy bědami jim známého bytí. Neobsahovaly žádnou novou naději, žádnou lásku, jen žár nadšení, které je zplodilo, ale i jeho intenzita každým okamžikem klesala. Nezbývalo nic než epileptické nudné tření, pocit mrhání a prázdnoty a ona záhadná, okamžitě mizící úzkost. Kazik to ovšem pociťoval rovněž. Jenže přestat nemohl. Byl ponížen.

2. Masturbační výkony Jedidji Munina, které se staly jeho uměním, viz MUNIN, JEDIDJA a NÁVRAT DĚTÍ SRDCE.

אחריות

ACHARAJUT
Zodpovědnost
Vědomí povinnosti, kterou je třeba splnit.

Když vrcholil Wassermanův spor s Neiglem o to, zdali Neiglovy vraždy v táboře mohou být považovány za „zločiny", prohlásil Neigel, že za to, co se děje, není osobně zodpovědný, že pouze vykonává rozkazy „veliké mašinérie". Svá slova podpořil tím, že prý „vyhlazování Židů tady bude pokračovat, i když se jeden člověk, třeba já, rozhodne, že se ho už nebude účastnit, ne?" Wasserman: „Ale vždyť o to přece právě jde! K čemu je možno celou tu věc přirovnat, ráčíte-li dovolit? K oněm záležitostem mezi mužem a ženou. Poněvadž kdyby vaši ženu s prominutím miloval jiný muž, nu, jak bych to řekl... Prostě lidský rod by pokračoval dál... Co mně na tom sejde, řekne si matka Příroda, kdo ten řetěz táhne, jen když ta veliká mašinérie bytí běží dál, ne?" Neigel: „Hm, ano. Ovšem. Protože ty velké věci nemůžeme kontrolovat, ne?" Wasserman: „Ano, máte pravdu. Vše bylo předem určeno a máme věru málo svobody konání!" Neigel: „Tak proč mi tu pořád mluvíš o té zodpovědnos-

ti, když vlastně nemá smysl?" Wasserman: „Snad proto, že to je svoboda, Herr Neigel. Je to ten jediný protest, který si zbabělec jako já může dovolit." Neigel: „Ach, to je jen iluze protestu!" Wasserman: „Což snad máme na vybranou?"

Viz též VOLBA.

אמנות

OMANUT
Umění
Výraz lidské tvořivosti sledující estetické a funkční cíle v souladu s pravidly a technikami, které vyžadují specializaci a cvik.

Kazik žil po celý život v tvůrčím ovzduší (viz TVORBA). Jediní lidé, které kdy poznal, byli vlastně umělci OTTY BRIGA (viz). Není tedy divu, že v umění hledal tvořivý únik před svými depresemi, impulsy a úzkostnými stavy. Nejprve se stal MALÍŘEM (viz) a později, ne z vlastní vůle, KARIKATURISTOU (viz). Pochopil, že ani umění mu neskýtá naději na skutečnou záchranu, že nanejvýš dodá krásy jeho tužbám a zvětší bolest nostalgie z nich plynoucí, avšak nikdy jim nedá dojít naplnění. Ukázalo se, že právě tato svoboda, svoboda umělce, ho o konejšivou iluzi připravuje a přivádí ho k poznání mezí naděje.

Viz též ONANIE.

אמנים

OMANIM
Umělci
Osoby vyjadřující lidskou tvořivost, která sleduje estetické a funkční cíle. Specialisté ve svém oboru.

Kazik znal pouze umělce shromážděné OTTOU BRIGEM (viz) ve varšavské zoo v letech 1939–1943. Patřili k nim (viz hesla v příslušném pořadí): Paula Brigová, Ottova sestra, která chtěla svým uměním protestovat proti omezenosti a krutosti přírody, ILJA GINZBURG (viz), hledač pravdy, HEROTJON (viz), válčící s tyranií skoupého lidského senzorického aparátu, MALKIEL SEIDMAN (viz), umělec překračující meze dělící lidi, JEDIDJA MUNIN (viz), mistr orgasmu, nadšený stoupenec myšlenky pozvednutí člověka, hledač štěstí, stoupenec myšlenky přiblížení se Bohu, AHARON MARKUS (viz CITY), jenž celý svůj život zasvětil pokusům o rozšiřování lidského cítění, SERGEJ (viz), vynálezce výkřiku, zloděj času, ALBERT FRIED (viz ŽIVOTOPIS), lékař – zpočátku se pohoršoval nad tím, že Otto shromažďuje v zoo „všecky ty špinavé blázny", místo co by našel užitečné a spolehlivé pracovní síly. Avšak po jisté době, když Paula otěhotněla a čekala pomyslné dítě, Fried nad tím zamhouřil oči a dovolil si věřit. Pak si i on vysloužil titul „umělec".

Otto své umělce nazýval rovněž „bojovníky" či „partyzány".

אקדח

EKDACH
Revolver
Lehká ruční střelná zbraň s krátkou hlavní.

1. Zbraň, které Neigel použil ke spáchání sebevraždy po návratu z dovolené, strávené u rodiny v Mnichově.

2. Zbraň, které použila Paula k zabití lva Cézara během obležení Varšavy v roce 1939. Řádní zaměstnanci zoo byli tenkrát odvedeni a zoo sama byla téměř zničena těžkými nálety. Hladová zvířata bloumala po cestičkách

a podle svědectví Friedova DENÍKU (viz) se vyskytly velmi četné případy útoků zvěře. Za jediný den (3. 10. 1939) bylo během jediného náletu zabito sedmdesát čtyři zvířat, mezi nimi i lví a tygří samice z Rangúnu, dopravené do zoo před pouhými dvěma měsíci, a dvě vzácné Grantovy zebry. Lev Cézar odmítl žrát zdechliny mrtvých zvířat. Fried to předvídal – z odborné literatury věděl, že lvi pojídají jen zdechliny opic. Shodou okolností však během náletů žádné opice zabity nebyly. Otto a Fried tedy rozhodli zabít každý týden jednu opici, aby tak udrželi lva naživu. Paula: „Jenže já samozřejmě nesouhlasila, vždyť co to má znamenat? Takovéhle SVINSTVO (viz) i v naší zoo? Jakým právem, to mi prosím vás řekněte, vy dva, jakým právem?" Jak uvádí Friedův deník, Cézar se sotva vlekl a žebra mu hrozně vystupovala. Fried Paule vysvětloval, že jeden lev má větší cenu než padesát opic, ale Paula, že byla jen žena, řekla: „I kdyby měl cenu miliónu!" Fried: „Ale máme jen jednoho lva a sedmdesát opic, tak přece uvažuj logicky, Paulo!" Ale ona: „Tady jde o život, Friede, ne o logiku. Každá z těch sedmdesáti vydá za jednoho." Skončilo to tak, že Paula vzala revolver Parabellum, který patřil k inventáři zoologické zahrady, a (Otto:) „S láskou, opravdu s láskou, my tam s ní přece byli a všecko jsme to viděli" – lva Cézara zastřelila.

אקזמה

EKZEMA
Ekzém
Různě se projevující zánětlivá vyrážka na povrchové vrstvě pokožky.

Ekzém kolem Friedova pupku se vyvinul podivně během dvaceti jedné hodiny Kazikova života. Časně

ráno, když Fried, Kazik a ostatní umělci zamířili k domku spícího Otty (viz PUTOVÁNÍ NÁMĚSÍČNÍKŮ), zpozoroval zmatený doktor, že zpod jeho košile vyčnívají svěží zelené větvičky vonící rozmarýnem. Několik hodin se to ještě pokoušel před ostatními skrýt, ale pak konečně pochopil, že jeho tělo se pokouší promluvit. Zanechal bolestivých pokusů větvičky vytrhat a nechal je růst podle libosti. Večer už větvičky doktora pokrývaly úplně, takže se podobal mohutnému chodícímu keři, z něhož vykukoval pár očí rudých únavou.

בגידה

BEGIDA
Zrada
Prohřešek spočívající v zklamání pánovy důvěry.

Termín, kterého použil Neigel k označení pletichy, kterou proti němu zosnoval Wasserman. Jak Wassermanův příběh pokračoval, Neigel užíval tohoto termínu stále častěji, až se nakonec úplně přestal ovládat a brutálně Wassermana zbil. Podle něho ho Wasserman zradil, protože mu teprve velice pozdě – a „když už jsi mě tak hrozně celého popletl!" – prozradil, že tentokrát Děti srdce bojují proti nacistům. Tato válka neozbrojených snílků byla vskutku podivná, avšak svým zvláštním způsobem a nepřímo byla vlastně vedena proti němu. Pozn. redakce: Co se Neiglova obvinění týče, Wasserman si pomyslel: „Též jsem si všiml, že pohan poslední dobou stále častěji užívá slova ‚zrada'. Zalmanson mi jednou řekl, že v mých pracích se věčně opakují slova ‚strach' a ‚slitování', a přiznal se mi k zálibě, kterou měl v tom, že odhaloval oblíbená slova skutečných autorů (nikoli moje, chraň Bůh!). Zalmanson mi tenkrát řekl, že každý

spisovatel má svoje slovo, k němuž se bezděky vždy po několika stránkách vrací, jako člověk, který se každou chvíli dotýká své rány."

בדידות

BEDIDUT
Samota
Osamění. Stav, kdy je člověk opuštěn.

Když Němci vstoupili do Varšavy, rozhodli Otto Brig a Albert Fried, že pro Paulu jako Polku bude lépe, když už nebude bydlet se Židem Friedem v jeho domku. Tak se po čtyřech letech strávených s Friedem Paula vrátila – zcela proti své vůli (dost dobře nechápala, co to má s těmi Židy a Nežidy znamenat) – ke svému bratru Ottovi. Tu noc spal Fried zase sám, a třebaže v době, kdy žil s Paulou, litoval svého mládenectví a většinu času, kdy byli spolu, strávil malichernými hádkami, za které mohla jeho nepřizpůsobivá povaha, nyní si připadal nesnesitelně osamělý, jako by byl posledním člověkem, který zůstal na světě. Vstal ze své příliš velké postele a vyšel na malou plošinku se třemi schody před domkem. Vdechoval spálený vzduch náletů a najednou, bez jakéhokoli varování, ho hluboce zasáhl tichý lomoz zoo – svištění, rachot, klokotání, bzukot, pachy zvířat, ztuchlé šťávy bublající v jejich tělech, krev placent pomalu usychající na mláďatech, úděsný zápach mrtvol, tížící mléko v prsních bradavkách savců – a starý Fried, záměrně, ale ještě zmateně, stydlivě a velice obezřetně přidal k těm tichým hlasům hlas svůj a zašeptal „Paulo!", a pak se najednou vzlykavě, přidušeně ozval křik, dávný a hrozivý, snad to bylo „Paulo!", ale možná to bylo ono jméno, kterým každý muž volá svou ženu, a Fried povstal a řval, protože mu ji vzali, protože mu byla tak cizí ta

válka, která přišla, aby je rozdělila jako železná klec, řval tak, že (Otto:) „No co, všichni pávi začali tím svým ošklivým hlasem ječet s ním a nedávno ovdovělý tygr s ním naříkal, přidaly se i sova a lišky, všechen ten hluk mě probudil, takže jsem si v první chvíli vážně myslel, že je to demonstrace zvířat proti válce, proti všemu, co se zoo stalo." Markus: „Zoo byla zaplavena hustou, zoufalou sladkostí, které měl člověk brzy dost, a ze které bylo třeba najít východisko, protože jinak by – Pámbu s námi – celá zoo pukla." Železné tyče klecí se vskutku začaly třást a ohýbat. Wasserman uvádí, že maličcí papoušci se nadýmali, jako by trpěli nějakou podivnou tropickou chorobou, až vypadali jako pestrobarevní krocani nebo jako obrovští pštrosi se svými klíckami, které jim jako ozdoby visely na krku. „Zoo," říká Wasserman, „dýchala jako mohutná plíce." Později se umělci shodli, že tenkrát měli zvláštní pocit, že pokud se okamžitě něco nestane, nesnese už zoo tu tíseň, „vytrhne se z kořenů, které ji poutají k zemi" a vznese se k nebesům. Otto však naštěstí pochopil, co se děje, a probudil Paulu. (Otto: „Myslíte, že to bylo snadné? Jezusmarjá, ta naše Paula má ale spánek!") Okamžik pozorně naslouchala, rázem pochopila, a rozběhla se ve své květované noční košili (Fried: „V té, co nesnáším!") ke klecím, jeho stará milá plná rozpaků, smála se a plakala, padala a zvedala se a už zdálky na něj volala: „Už jdu, Friede, už jdu!", s dupotem vyběhla po schůdcích a s plnou silou své neohrabané lásky i těla do něho vrazila a pak se spolu milovali na balkóně a Fried si ani nevzpomněl, že by se měl stydět.

בדיה

BEDAJA
Výmysl
Lež. Výplod fantazie.

Jen jednou se Wasserman přiznal, že pociťuje „bytostnou potřebu výmyslu". Bylo to poté, co mu na jeho žádost Neigel vyprávěl, jak poprvé v životě zabil člověka. Byl to indický voják britské armády a Neigel ho zabil během bitvy za první světové války. Wassermanovi to nestačilo. Žádal Neigla, aby mu vyprávěl o vraždách, které následovaly, a co při nich cítil. Neigel neochotně souhlasil, ale když se Wasserman začal vyptávat na příliš velké podrobnosti („Zeptal jste se někdy sám sebe, jak to přijde, že právě vy jste se stal jeho vrahem?" „Tu noc po bitvě jste spal dobře?" atd.), Neigel se rozčilil a prohlásil, že 1) když zabíjel, řídil se pouze rozkazy, 2) nikdy nezabíjel pro potěšení, i když mu zabíjení nebylo ani nepříjemné, a vůbec – 3) nechápe prý, k čemu jsou Wassermanovi všechny tyhle zatracené hlouposti. V tu chvíli Wasserman trochu zbledl a řekl, že to dělat musí, prý „jsem nucen, Herr Neigel, věřit, že i vy máte výčitky svědomí!" Neigel: „Proč? To abych připadal tomu tvému ubohému literárnímu mozku trochu zajímavější?!" Wasserman: „Ne, Herr Neigel. Ne kvůli literatuře! Kvůli mně! A kvůli mé ženě a dcerce. Ano, toto jsem na vlastní oči spatřil, jakési sobectví, ráčíte-li dovolit. A musím si myslet, že jste nás nezabíjel tak jednoduše, jako byste vytahoval hřebík ze stěny. Protože má duše se děsí, má duše přímo vře. Všechen můj ubohý život ve mně naříká, to málo, co jsem shromáždil za svůj ubohý pozemský život, všechny ty strachy, které jsem prožíval, komplexy a nízké vášně, ta troška lásky, kterou jsem poznal, a dokonce, s prominutím, mé vrozené dary a schopnosti, celá ta středná karikatura jménem Anšel Wasserman, můžeme možná mluvit o velikém štěstí, že druhý takový není, aby hyzdil a urážel tento pěkný svět, ale přece… Je to moje, můj jediný majetek, má duše, a je nemyslitelné, že by bylo možné se od ní jen tak odloučit, tak lhostejně, vždyť jste se nás ani neptali na jména, než

jste nás zabili, tak mě teď nechte, abych se v duchu bavil a hledal ve vás trochu lítosti, jedinou výčitku, nechte mě, abych vám připsal jedinou myšlenku na slitování, protože já tenhle malý výmysl potřebuju, a pak si můžete dělat, co se vám zlíbí." Neigel: „Dělej si, co chceš, Wassermane. Ale nepočítej, že na mne něco takového zapůsobí."

בחירה

BECHIRA
Volba
Dobrovolný výběr jedné z více možností.

Podle Wassermana je volba aktem prověření lidství v člověku. Tento názor vyjádřil během debaty s Neiglem týkající se budoucnosti malého Kazika, když se začal chovat samostatně. Bylo to v 03.00 hod., když se Kazik ve věku osmnácti let probral ze SPÁNKU DOSPÍVÁNÍ (viz), znovu se zařadil do toku času a požádal Frieda, aby mu řekl, kdo je. „Kdokoli, kým se rozhodneš být," odpověděl doktor a váhavě dodal, že by si přál, aby se Kazik rozhodl, že bude člověkem. „Snad mě vážený pan doktor taky naučí, jak se někdo může rozhodnout, že bude člověkem?" zeptal se Neigel posměšně. „Vždycky jsem si myslel, že se tak člověk už narodí, ne?" To celý spor jen přiostřilo. Podle Wassermanova názoru se člověk stává člověkem, když se rozhodne respektovat jisté hodnoty a zásady. Neigel však namítl: „Ale já jsem se přece taky rozhodl!" Wasserman: „Prosím?" Neigel: „Rozhodl jsem se, že budu hájit hodnoty hnutí a strany a poslouchat rozkazy k zabíjení. Jsem snad proto člověkem míň než ty? Když je někdo schopen něco dělat, tak je to lidské, ne? Co na to ta tvoje židácká morálka?" Wasserman: „Herr Neigel! Mělo by být jasné, že ‚vol-

bou' myslím to, že člověk zvolí ty nejvznešenější lidské hodnoty, hodnoty ryze lidské, a že tak znovu jakoby stvoří a vykoupí sám sebe." Neigel s umíněným úsměvem: „Já si zvolil tu druhou cestu. Rozhodl jsem se, že začnu zabíjet! Můžeš snad říct, že to není volba? Máš ty vůbec představu, kolik úsilí je zapotřebí na takovou volbu vynaložit?" Wasserman: „Ach... Člověk se nerozhodne, že začne zabíjet, Herr Neigel. V tom jen pokračuje. Právě tak jako člověk nezačne nenávidět svého bližního nebo ho mučit... jen v tom pokračuje. Člověk se musí vědomě rozhodnout, že zabíjet nebude... že nebude nenávidět... V tomhle myslím spočívá rozdíl..."

Viz též ROZHODNUTÍ.

ביונראפיה

BIJOGRAFIJA
Životopis
Stylistický útvar popisující život člověka.

Podle Neiglova názoru bylo jedním z hlavních nedostatků Wassermanova příběhu to, že nevylíčil, co dělali hrdinové od té doby, co se jejich cesty v dětství rozdělily, až do svého nového setkání. „Vezmi si kupříkladu takového Frieda," postěžoval si Neigel. „Vždyť o něm nevím skoro nic! Kde je tvoje ZODPOVĚDNOST (viz) spisovatele, Šeherezádo?" Wasserman okamžik uvažoval a pak ze svého čistého sešitu přečetl: „Náš doktor Fried, prvorozený syn lékaře a amatérské klavíristky, se narodil roku... Ale k čemu jsou všechny tyhle únavné životopisy?! Ve všech vládne onen chaos, který na sebe bere nejrůznější podoby a tvary, jež člověku většinou nejsou ke cti... A tak prosím řekněme jenom: Sedmdesát let běhal doktor Fried mezi dvěma řadami těch, co mu zasazovali rány."

Pozn. redakce: K pochopení Friedova charakteru přispěla do jisté míry Paula, když řekla: „Někteří lidé se protahují, když ráno vstávají. Můj Friedeček se schoulí."

ברג, אוטו

BRIG, OTTO

Polský katolík. Vůdce družiny Dětí srdce v obou obdobích. Epileptik. Podle Wassermana je takový Otto „jeden v miliónu". Dokáže cokoliv. Markus: „Náš Otto, pro toho není nic těžké! Zeptáte se, zdali dokáže řídit zoo – ovšem. Ale dokáže taky malovat prsty stíny na zdi nebo zhypnotizovat tygří mládě tak, že houpá zlatým řetězem. Nebo udělat víno z jablek a zavařeninu ze zrní. Nebo razit mince v dlani. Jediným dlouhým hvízdnutím uklidnit vzteklého psa. Nebo pomoct při porodu vyděšené žirafě uprostřed náletu tak, že se mládě narodí živé. Vyřezávat hezounké figurky z brambor. Nebo udělat takového papírového draka, že se k němu slétají ptáci. Nebo hrát na foukací harmoniku... Jak říkám, na světě není nic, co by za to stálo a co by náš Otto nedokázal. A taky je tu ten jeho nádherný smích, pomalý a nakažlivý, a i když toho moc nenamluví, všichni ho poslouchají. A je tak velkorysý, ano, velkorysý. Otto nikdy nechodil na univerzitu a nevím ani, jestli někdy přečetl nějakou knížku celou, ale myslí mu to a vždycky ví, co udělat." Je třeba říci, že právě Otto se rozhodl shromáždit opět družinu k poslednímu úkolu (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE) a ihned pochopil, že Kazikovi je třeba najít ženu (viz CITRINOVÁ, CHANA).

גוף, האובייקטיביות של ה-

GUF, HA'OBJEKTIVIJUT ŠEL HA-
Objektivní charakter těla

Jak Kazik stárnul, pociťoval ke svému tělu stále větší cizotu. Wasserman to vysvětluje menším přirovnáním: Kazik podle něho ve svém těle viděl cosi jako kufr, který kdosi neznámý vstrčil jeho duši do ruky, když nastupoval na loď směřující k našemu světu. Zpočátku jeho ubohá duše doufala, že někdo přijde a kufr si vezme, až loď dorazí do přístavu určení, ale když tam dorazila, ukázalo se, že na nábřeží nikdo nečeká a že ona a ten cizí kufr se už nemohou oddělit a že v každé z tisíců kapes, přihrádek a zásuvek toho kufru na ni čekají dary, o které ona vůbec nestojí, dary utrpení, jež má být během života pomalu dešifrováno, a ovšem také sem tam troška potěšení. Ale protože to duše nezvládne, dokonce i to potěšení ji ponižuje, zotročuje ji a na její cestě se jí vysmívá. Ke svému úžasu Kazik zjistil, že mu bylo souzeno vláčet za sebou levou nohu, kterou měl od narození zmrzačenou, že jedním okem bude stěží schopen rozeznávat tvary a barvy, že čím bude starší, tím víc ošklivých hnědých skvrn se mu bude objevovat na dlaních a více vlasů a zubů bude ztrácet. Se zvláštním odporem si uvědomoval, že tyto změny sleduje, jako kdyby četl povídku o někom cizím, ale smutek a bolest přicházely z jeho nitra a mučily ho – smutek z úpadku, bolest z odloučení. Levé stehno mu najednou pokryly modré naběhlé žíly a on se sehnul a pozoroval je jako někdo, kdo se dívá na mapu neznámého kraje. Oči mu slzely, kdykoliv míjel čerstvě pokosené seno, po třešních dostával průjem, a když míjel trávník v zoo, podivnou vyrážku, a jeho pravé víčko sebou ve chvílích napětí škubalo. To všechno byly sice hlouposti, ale čím dál víc mu ztrpčovaly život. Jak léta míjela, viděl, že musí dávat na kufr stále větší pozor, a už neměl dost sil na věci skutečně důležité. Pak si začal myslet, že se dopustil veliké chyby – že podstatný snad byl kufr a duše že mu byla podřízena. Tou dobou (kolem 16.00 hod. příštího dne, když mu bylo padesát sedm) byl Kazik už tak vyčerpán a zakoušel taková tělesná muka, že už ho odpověď nezajímala.

Poněvadž byl obdařen bolestnou schopností vnímat proces růstu a úpadku v každé živé bytosti zároveň, byl si Kazik po celý život vědom bídy svých přátel umělců. Toho, jak vynakládají ohromné, zbytečné úsilí, aby zakryli vady, které neměly s jejich posláním co dělat, jak určité vady mohou mít za následek onu bídu, jež stravuje veškerý životní elán člověka, jak celý život může uplynout v mučivém zápasu člověka o to, aby se přizpůsobil své vadě, svému ohyzdnému údu. Poznal, že kdykoliv někdo řekne „můj osud", má ve skutečnosti na mysli kus masa, který s sebou vláčí. Lékárník Aharon Markus přišel s vysvětlením, že člověk po tisících let existence na povrchu země je snad jediným živočichem, který se plně nepřizpůsobil vlastnímu tělu a často se za ně stydí. A někdy, poznamenal lékárník, někdy se zdá, že člověk bláhově čeká na další vývojovou fázi, během níž se ti dva – člověk a jeho tělo – oddělí a stanou se dvěma odlišnými bytostmi. Wasserman se domnívá, že tělesné utrpení a vady (obojího měl dostatek) jsou pouhými otěžemi, jimiž Bůh člověka ovládá – pořád prý si ho drobet přitahuje, aby se na Něj nezapomnělo. Je třeba říci, že Neigel to, co bylo řečeno o vztahu člověka a jeho těla, skoro nepochopil. Kandidát vstupu do SS musel být dokonale zdráv, nesměl mít dokonce ani jedinou zubní plombu. Zranění, které Neigel utržil u Verdunu, bylo považováno za vyznamenání za statečnost, nikoli za vadu. S velikou hrdostí Wassermanovi řekl, že on je zcela na straně svého těla a jaktěživ o sobě „nepřemýšlel tak zmateně".

גיהינום, הגירוש מן ה-

GEHINOM, HAGERUŠ MIN HA-
Vyhnání z pekla

Toto byl podle Wassermana jeden ze zločinů, které Němcům nikdy nesmějí být odpuštěny: „Bůh nás vyhnal z ráje, a vy jste člověka vyhnali i z toho pekla." Neigel: „Tohle mi laskavě vysvětli!" Wasserman („Pohan tahle slova vyslovuje zvláštním způsobem – obličej se mu rázem zachmuří, obočí k sobě přiskočí jak dva kozli nebo jako voják, když scvakne podpatky: *Heil!*"): „Inu... víte, připravili jste nás o iluzi... o iluzi pekla... k tomu je také zapotřebí iluzí a taky špetka nevědomosti a tajemna... Protože jen pak může existovat naděje, totiž ta ubohoučká naděje, že ono to všechno není tak zlé... Víte, my jsme si peklo vždycky představovali jako vroucí lávu a smůlu bublající v sudech, až jste, ráčíte-li dovolit, přišli vy a ukázali jste nám, jak ubohé ty naše představy byly..."

גינצבורג, איליה

GINZBURG, ILJA

Blázen z varšavských ulic. Nikdy soustavně nepracoval. Pocházel ze zámožné rodiny obchodníků s dřevem, která se ho zcela zřekla. Byl neobyčejně hubený: krk měl tenký jako tužku a lokty mu čněly dozadu. Jeho vzhled byl odpuzující – jaktěživ se nemyl a v očních koutcích a nosních dírkách se mu hromadily chomáče špíny. Navíc trpěl podivnou kožní chorobou, která mu pokrývala celé tělo ošklivou zánětlivou vyrážkou. Jediným působivým detailem v jeho pokřiveném černém obličeji bylo

mohutné obočí, které jeho tváři dodávalo vzezření rozhněvaného, mučeného proroka. Wasserman si Ginzburga pamatoval ještě z dob, kdy (Wasserman:) „Toulal se ulicemi, pronásledován bandami dětí, které vyzpěvovaly: ‚Iljo, Iljo, žlutý měsíc se na tebe ptal, Iljo, / kdo jsi, kdo jsi, se ptal, / Iljo, Iljo, / bílý měsíc se na tebe ptal, Iljo, / kdo jsi, kdo jsi, se ptal!...' " Aharon Markus tvrdil, že Ilja nebyl šílený, že byl srdečný, „a možná že ne tak hloupý, jak si lidé myslí", což byla domněnka nanejvýš pochybená, vezmeme-li v úvahu, že když měl jednou Ginzburg po jakémsi příbuzném, trpícím vůči němu zřejmě výčitkami svědomí, dědit, svůj podíl odmítl. Lékárník Markus, považovaný za adepta mysterií jeho duše pro to, jak o ubožáka pečoval, rád Ginzburga popisoval trochu pitoreskně. Ginzburg podle něho peníze odmítl proto, že to byl svým způsobem zásadový člověk, který věřil, že je lépe žít si svůj život bez majetku či rodinných svazků. Tento názor byl obvykle přijímán skepticky, avšak Markus nepřestával Ginzburga považovat za *lamed-wawa*, tajného světce, na němž spočívá svět, či skrytého filozofa. Mimochodem právě Markus, vlídný lékárník, Ginzburgovi láskyplně přezdil „Diogenes", ale k jeho lítosti se tahle přezdívka rychle ujala bláznovi na posměch. Ginzburg vskutku nezašel tak daleko jako Diogenes, který umrtvoval své tělo i duši tím, že se v zimě svlékal a objímal studenou bronzovou sochu, ale právě tak jako řecký filozof vyhledával ponižování, provokoval lidi svým otravným způsobem, pletl se pod nohama, vždy se naskytl v nevhodnou chvíli a na rtech měl jak jednotvárnou píseň jedinou věčnou otázku: „Kdo jsem? Kdo jenom jsem?" Když se mu někdo namáhal odpovědět, odpovědi si nevšímal, jen se znovu týmž zpěvavým tónem zeptal, kdo je, a když ho odehnali kopanci, odbelhal se pryč, hlavu sklopenou, paže roztažené v témže tázavém gestu. Nebýt dobrých lidí, jako byl Aharon

Markus, kteří dbali na to, aby měl občas kousek chleba, byl by zaručeně umřel hlady, ale víc než potravu potřeboval Ginzburg někoho, kdo by mu naslouchal, a toho našel jen zřídka. Jak dlouho konečně může někdo snášet otázku „Kdo jsem?" Sám Wasserman říkal, že se párkrát ze soucitu rozhodl, že se zastaví a bude Ilju Ginzburga poslouchat, ale rychle propadl zoufalství. Styděl se, že se vzdal tak snadno, ne kvůli bláznovu zápachu, který Wassermanovi, který neměl čich, nevadil, ale protože ta monotónní otázka, vypuštěná pokaždé znovu s hlubokým, napohled nesmyslným zoufalstvím, ho jaksi nejasně znejistňovala. Aby ho udržel při životě, Aharon Markus, Ginzburgův hlavní ochránce, mu plných dvacet let poskytoval jídlo a oblečení a dovoloval mu chodit do své čistotou zářící lékárny a dlouhé hodiny s pozoruhodnou trpělivostí poslouchal Ginzburgovu otázku. Když byli v krámě sami a Markus připravoval léky (byl prvním lékárníkem ve Varšavě, který prodával přírodní léčiva, která sám připravoval), Ginzburg občas utichal a Markus mluvil, vyprávěl bláznovi o sobě, zmiňoval se o těžkém životě, který vedl se svou ženou. Jinému než Ginzburgovi by se o tom nebyl odvážil vyprávět; právě během takovéhohle rozhovoru se zmínil o tom, že Diogenes bydlel v sudu. Nikdy by ho nebylo napadlo, že mu blázen porozuměl, ale nazítří Ginzburg opustil lavičku v městském parku, kde trávíval letní noci, a začal spát v sudu od sleďů, který dostal od hokynáře Hirše Winograda. Teď už páchl vskutku nesnesitelně a Gica, Markusova zlá a svárlivá žena, řekla, že její manžel si myslí, že Ginzburg je *lamed-waw*, ale že prý páchne spíš jako *mem-tetnik*, čímž myslela devětačtyřicet stupňů nečistoty. Ale nad blázny nejspíš někdo bdí, a snad právě proto navzdory svému bláznovství a omezené inteligenci dokázal Ginzburg přežít i ty nejtěžší dny v ghettu. Nikdy nebyl chycen hlídkami a dvakrát se jako zázrakem zachránil při *Aktion*. Později však, když jeho činy vešly ve známost, začali všichni říkat, že jednal systematicky se lstivostí, která se za bláznovství jen schovávala. Ginzburg totiž dělal tohle: protože býval na ulici v noci, když nikdo nesměl vyjít z domu, viděl ze svých úkrytů příslušníky různých židovských ilegálních skupin, jak se kolem pohybují jako stíny a věnují se svým záležitostem. Neexistují důkazy, že by byl přesně pochopil, co vlastně sledují, ale něco přesto proniklo až do jeho vědomí. Jinak by bylo obtížné vysvětlit, proč jednoho velice chladného zimního dne počátkem prosince dvaačtyřicátého roku vešel Ginzburg zadním vchodem do vězení Pawiak, a strážný, který ho měl omylem za jednoho z místních nádeníků, ho nezastavil. Sestupoval zatuchlými chodbami, otvíral dveře a nakukoval dovnitř. Bylo zřejmé, že sleduje nějaký určitý cíl. Takto bezstarostně a jakoby nic míjel všechny stráže a hlídky, až došel k místnosti, na jejíchž dveřích byla malá tabulka s nápisem VÝSLECHY. Uvnitř právě seděl vyšetřovatel SS Fritz Orf. Byl to pohledný mladý muž, velice zatrpklý nudou. Do Varšavy byl poslán před půl rokem na osobní žádost von Samerna Frankenegga, velitele policie a SS varšavské oblasti, který měl za to, že zkušený vyšetřovatel mu bude užitečnější než prapor slabomyslných polských vojáků patrolujících ve dne v noci v ulicích ghetta. Ale Židé zajatí v ghettu Orfovi nic zajímavého říct nemohli, a tak obvykle neabsolvovali výslech do konce, ale byli popraveni ještě předtím. Orf si u von Samerna vyžádal slyšení a postěžoval si mu, že ve Varšavě, kde ho podle jeho mínění není zapotřebí, zbytečně „rezaví", ale jeho velitel ho pokáral za opovážlivost a nařídil mu, aby rozkazy plnil bez uvažování. Tak tedy Orf zasmušile sedal ve své pracovně, čistil nástroje a četl si. Už šest týdnů nikdo nevylezl na jeho „žehlicí prkno", jediný nehet nebyl vytržen a na podlaze nebyla ani kapka krve. Na háku

za dveřmi visela jeho blyštivá gumová pracovní zástěra a Orf se na ni styděl podívat. Jakožto zodpovědný a solidní mladý muž by nedokázal doopravdy „rezivět", ani kdyby zahálel deset let. Byl to skutečný profesionál a byl na to hrdý. Ve své práci, v pevných pravidlech výslechu, v jeho předvídatelných stadiích, ve chvílích napětí, ve chvílích bolesti a vyvrcholení nacházel krásu a byl na to hrdý. Jinými slovy, Orf ve své práci viděl UMĚNÍ (viz). Nikdy si nedovolil potěšení z utrpení svého objektu. Dobře věděl, co si o něm a jemu podobných jeho kolegové v armádě a u policie myslí. Když jel s vojáky vlakem, cítil jejich pohledy, plné odporu a strachu. Dokonce i vysocí důstojníci pokukovali po jeho černé uniformě a bílých nárameních neklidně. A jeho vlastní otec si vždycky nějak zařídil, aby nebyl ve městě, když Orf přijel domů na dovolenou. Budiž, byl dost silný, aby vydržel ten skrytý odpor. Jen silní mohli vykonávat takové povolání, jako bylo to jeho, a někdo to přece dělat musel. Orf se hájil tím, že věřil, že si své zvláštní povolání vybral z idealismu. Když se otevřely dveře a Diogenova hlava opatrně nakoukla dovnitř, byl Orf pohroužen do četby Nietzschovy *Vůle k moci*. V kursu vyšetřovatelů pořádaném SS jim poradce, kterého Orf obdivoval, doporučil knihu *Tak pravil Zarathustra,* a Orf, který se považoval za intelektuála, se pustil do četby a byl unesen divokým, hlubokým rytmem Nietzschova textu. Je na místě říci, že *Vůle k moci* Orfa trochu zklamala, protože Nietzsche v ní popíral „objektivní pravdu". Orf v jedinou, objektivní pravdu věřil, protože když jste připnuli k vězňovu pohlaví a prsním bradavkám elektrody, tak vám potom řekl věci, které bezesporu jistou dimenzi pravdy obsahovaly. Byla to sice jen jeho pravda, ale z té strašné bolesti si nakonec výpovědi mučených byly natolik podobné, až Orfa jímalo podezření, že z nich křičí jediný strašný, zmučený hlas jeho vlastní slova.

Je vskutku zvláštní, že Ilja Ginzburg dospěl k velice podobným závěrům. Jinak by totiž nebyl udělal to, co udělal – jako kdysi starý Diogenes ani on nelitoval námahy a nebezpečí a putoval se svíčkou za pravdou, až došel do sklepení, kde se odbývaly výslechy. Orf se na špinavého Žida ve dveřích podíval a ten pohled i zápach ho rázem naplnily ošklivostí. Zhurta se ho zeptal, co tam dělá, a Ginzburg zajel rukou do své špinavé košile a vytáhl odtamtud tři plakáty, varující Židy v ghettu před hromadnými transporty na „východ" za účelem „přesídlení". „Ne na východ, ale na smrt!" křičely plakáty polsky. Orf vyskočil a obešel Ginzburga, přičemž si nos zakrýval kapesníkem. „Podezírejte každého!" učili ho ve vojenské škole. „Ti, kteří vypadají nevinně, jsou nejnebezpečnější!" Rázem se rozhodl. Rychle za Ginzburgem zavřel dveře a pokynem ruky ho pozval dovnitř, doprostřed místnosti. Pak zamkl dveře. Měl matný dojem, že se tu Žid ocitl omylem, ale nechtěl promarnit příležitost. Měl v úmyslu dostat z něho pravdu o lidech, kteří plakáty kolportovali. Po výslechu může výsledky předložit von Samernovi a trošku si šplhnout. Rychle mnul rukama jako moucha nad potravou. Pak si navlékl černou gumovou zástěru a navyklými pohyby, které mu dodávaly sebedůvěry, ji uhladil. Překvapivě jemně vzal Ginzburga za rameno a posadil ho na židli, na níž se prováděly výslechy. Pak si sedl za stůl naproti němu, založil ruce a důrazně se ho zeptal: „Tak tedy, kdo jsi?"

Užasl, když uviděl, jak Židův obličej zalévá radostný úsměv plný ulehčení. „Kdo jsem! Kdo jsem!" přizvukoval mu nadšeně Ginzburg. Sázka mu vyšla – je to taky zajímalo! Však o nich taky slyšel, že dokážou odhalit pravdu i tenkrát, když ji někdo nechce nebo nemůže prozradit sám. Už dlouho měl podezření, že každý kdesi hluboko ve svém nitru ví, kdo je, proč se narodil, proč byl na tento svět poslán a co je vlastně ten život, který

žije, jenže on pro nějakou vadu tuto hlubokou pravdu nedokáže říct ani sám sobě. Někdo to možná dokáže, ale jemu, Ginzburgovi, se to ještě nepodařilo. Snad proto, že byl opravdu trochu přihlouplý, jak to o něm zpívaly děti, ale přes všechnu svou přihlouplost přece přišel na ten skvělý nápad přijít sem, kde před ním sedí sympatický a tak solidní mladý muž, který očividně dychtí po tom, aby mu pomohl, a hned v první chvíli mu také dokázal položit tu správnou otázku!

„Kdo jsi?" opakoval Orf, tentokrát už bez úsměvu. Žid otázku opakoval s rozzářenou tváří jako turista, který naznačuje místnímu člověku, že při trošce úsilí se mohou domluvit. Orf si povzdechl a otevřel svůj pracovní deník. V skrytu duše byl trochu zklamán, protože už mu bylo víceméně jasné, že Ginzburg je obyčejný blázen – sem přece nikdo nepřijde dobrovolně. A kdo sem vejde, ten už se takhle neusmívá. Ale Orf chtěl vyslýchat. Bůhvíproč v něm Žid najednou vzbudil vztek, že musí trčet a rezivět ve Varšavě, místo co by pracoval se skutečnými bojovými jednotkami. Zlobil se sám na sebe – začínat výslech s hněvem se nesmí. Vyšetřovatel musí být klidný a vyrovnaný. Položil Ginzburgovi čistě formálně ještě pár rutinních otázek. Žid, který pochopil, že tohle je jen čistě administrativní fáze, se ani nenamáhal odpovídat. Orf měl podivný dojem, jako by se s ním Žid pokoušel uzavřít jakousi dohodu, aby se rychle dostali k jádru věci. Vstal a obrátil se ke svému pracovnímu stolu. Zde si redakce dovoluje přeskočit podrobné líčení toho, co se během následující hodiny a dvaceti minut v místnosti dělo. Postačí, když řekneme, že za tu dobu byly použity tyto nástroje: kleště, menší kleštičky, zápalky, gumová hadice, bodec, plamen svíčky, hák, hřebík a cosi, čemu se v kursu říkalo škrabka na zeleninu a pro co redakce nenachází v hebrejštině vhodný název. Objekt Ginzburg teď vypadal o poznání jinak, než když do

místnosti vcházel. Ale to i Orf – nejen proto, že ruce i zástěru měl zamazané krví, či snad kvůli potu, který mu nadělal skvrny na celé jeho čisté uniformě, řinul se mu potůčky po čele a oslepoval ho – v obličeji měl zcela jiný výraz než jindy. Nikdy předtím neměl co dělat s takovýmhle případem – když s vyprahlým hrdlem na objekt křičel: „Tak kdo tedy jsi?!", objekt nadšeně křičel zároveň s ním: „Kdo jsem? Kdo?!" A když otázku změnil a křičel: „Kdo tě sem poslal?", Ginzburg křičel s ním: „Kdo mě sem poslal?!" A když Orf, kterému už vzteky povolovaly nervy, řval: „Jaké máš poslání?!", vyslýchaný otázku opakoval tak toužebně, že zkušenému vyšetřovateli běhal mráz po zádech. Strašná muka, která zlomila i ty nejtvrdší tak, že plakali a prosili, aby jim ještě naposledy, než zešílí, dovolili říct pravdu, na Ginzburga zřejmě neměla sebemenší účinek. Naopak – Orf byl hotov přísahat, že když jeden z jeho spolehlivých nástrojů selhal, uviděl v opuchlém obličeji toho člověka výraz ne nepodobný zklamání. Místnost už páchla potem, krví a výkaly, které z Ginzburga vytékaly. Na kluzké podlaze se válely zuby. Orf na Ginzburga vylil vědro vody a počkal, až se probere z mdloby. Na okamžik se jeho oči setkaly s vlastním pohledem ve velkém zrcadle na zdi, a sám před sebou couvl. Byl neklidný a trochu vystrašený. Měl podivný pocit, že pokud je někde na tomto světě skryta objektivní pravda, pak ji ve svém srdci chová tenhle člověk. Chvílemi si Orf myslel, že za ním Žid přišel proto, aby mu ji pomohl objevit. A pak zakoušel ten jedinečný pocit sympatie a SOUCITU (viz), jako kdyby v této místnosti oba prováděli jakýsi obtížný, dosud neznámý pokus. Orf si šel umýt studenou vodou obličej a prsty si přičesal vlasy dozadu. Chladně se před zrcadlem pokáral za tyto změkčilé myšlenky, rychle se jako na přehlídce otočil na podpatku a vrátil se ke stolu. Žid už se probral, ležel tam a něco si mumlal.

Orf zapojil k jeho ušním boltcům, prsním bradavkám a nakonec i k pohlaví maličké elektrody. Už v kursu jim v žertu vysvětlili, že zavěsit elektrické kleště na židovské pohlaví je to nejmenší. Pak Ginzburga přivázal ke stolu dvěma silnými koženými řemeny a nervózně se ho zeptal, co je zač. Ginzburg neměl sílu na to, aby otázku zopakoval, jen jeho oči vyjadřovaly onu prudkou touhu po tom, aby znal odpověď. Orf zapnul proud. Magnet byl uveden v činnost. Ginzburg vyletěl do vzduchu a zařval. Orf zavřel oči a otevřel je až o hodně později. Pak se sklonil nad vyslýchaným a zeptal se ho, kdo je. Ginzburgovy rty se nepohnuly. Orf přiložil ucho k jeho hubené hrudi. Tlukot srdce přicházel jakoby z veliké dálky. Byl slabý a velice pomalý a promlouval k Orfovi slovy: „Kdo jsem?" Orfa se zmocnila úzkost. Vyrazil z něho jakýsi podivný zvuk, cosi jako zasténání. Sundal Židovi kožené řemeny a vylil na něho další vědro vody. Pak si zapálil cigaretu a všiml si, že se mu chvějí prsty. „Je šílený," říkal si rychle. „Je prostě šílený. Neví vůbec nic." Ale v hloubi duše věděl, že Ginzburg je možná šílený, ale že není pravda, že nic neví. Orf uvažoval, co se Židem. Nechtěl ho předat polské policii, aby nezačala klást zbytečné otázky a nepřišla na jeho trapné selhání. Rozhodl se proto, že místo toho Ginzburga z budovy osobně vyvede zadním vchodem. Byl právě čas na večeři a šance, že cestou na nikoho nenarazí, byla velká. Zvedl Ginzburga a podpíral ho, dokud se neudržel na nohou sám. Trvalo to dost dlouho a jemu bylo hrozně zatěžko se Žida dotýkat. Ginzburgova bolest byla tak hmatatelná, že se až přelévala do Orfova těla. Připadal si sám slabý a ztracený. Když už byly Ginzburgovy nohy jistější, zamířil s ním Orf ke dveřím. Musel ho podpírat, i když šli po chodbě, a Orf se modlil, aby je při tom nikdo nepotkal. Jeho modlitba však vyslyšena nebyla – chodbou se totiž blížila jakási postava. Byl to menší

podsaditý muž. Setkali se pod žlutou svítilnou s drátěným pletivem. Díky bohu, pomyslel si Orf, ten člověk je polský civilista. Chodba byla příliš úzká, aby jí mohli projít tři, a tak jim ten člověk uvolnil cestu, přičemž se na ně důkladně, dlouze zadíval a jediný pohled mu stačil. Totiž Orf byl přesvědčen, že jediný pohled tomu malému modrookému Polákovi stačil, aby pochopil všechno, co se mezi nimi dvěma odehrálo. Muž za nimi spěšně vykročil a zdvořile si odkašlal. Orf, podpírající těžkého Ginzburga, se hněvivě otočil. Muž spěšně řekl: „Promiňte, jmenuji se Otto Brig a mám povolení vybrat si mezi židovskými vězni dělníky." Orf nepromarnil příležitost. „Vemte si ho!" skoro zařval. „Vemte si ho a zmizte s ním!" Ale když se Orf na Ottu podíval, jak odchází a podpírá tu krvácející trosku, a když viděl, jak se vzdalují a navzájem se přitom o sebe opírají, s úzkostí pocítil, že možná vůbec nepochopil, co se prve v mučírně stalo, a že ten strašný Žid tam možná jakýmsi podivným a nepochopitelným způsobem vyjádřil tu nejhlubší pravdu o člověku.

הארטיון

HEROTJON

Bojovník proti tyranii senzorického aparátu. Povoláním kouzelník.

Herotjon se narodil v arménské vísce Faradianu v poslední čtvrtině minulého století. Jeho divotvorné nadání bylo objeveno čirou náhodou a vlastně proto, že nebylo zbytí. Děti srdce, když odletěly ve stroji času do roku 1885, aby zachránily arménskou ves před pleněním tureckým vojskem, se schovaly v jeskyni a oddíl krutých tureckých bojovníků je oblehl a chystal se vtrhnout dovnitř. Tak končí devátá kapitola příběhu. O týden pozdě-

ji přinesl Wasserman do redakce Zalmansonovi kapitolu desátou, která pokračovala takto: družině se na poslední chvíli podařilo uniknout dalším východem vzadu v jeskyni, a tak se děti zachránily. Takhle Wasserman obyčejně zachraňoval své hrdiny z tísně, do které je přivedl. Nová kapitola se už měla tisknout, Zalmanson a Wasserman si ještě trochu poklábosili a pak se rozloučili a zamířili každý ke svému domovu. Krátce na to, o půlnoci, bušil Zalmanson u Wassermanových dveří a křičel tak, že by byl probudil mrtvého. Wasserman (proužkované pyžamo jako vždy vyžehlené, na nohou měkounké papuče, řídké vlasy trochu rozcuchané a pohled strašně vyděšený) opatrně otevřel dveře a hned se stal terčem Zalmansonova vzteku: jak se ukázalo, stala se hrozná chyba. Zalmanson se doma v posteli najednou rozpomněl, že v jedné z předchozích kapitol Wasserman zcela jasně uvádí, že Otto Brig jeskyni pečlivě prohlédl a žádný druhý východ tam nenašel! Wasserman se vyděsil. Zalmanson stál ve dveřích, přes červené hedvábné pyžamo kabát, a ječel svým trochu ženským hlasem: „Přesnost, Wassermane, přes-nost!" Utíkali zpátky do redakce a zastavili tiskařský stroj. Wasserman byl vyděšený a zmatený. V dílně mu uvolnili stůl a tiskaři, jejichž práce byla přerušena, stáli a dívali se na něho. Věděl, že nedokáže napsat jediné slovo. Na to, aby se mu to v hlavě „uleželo", potřeboval vždycky celý týden. Místnost byla nasáklá kouřem a dusivým zápachem tiskařské barvy. Tiskaři mu připadali špinaví, nepřátelští a divocí. Zalmanson seděl naproti němu a nervózně bubnoval prsty na stůl. V tu chvíli Wasserman dokonale pochopil, jak se cítila jeho družina v obklíčené jeskyni. Zoufale si vzdychl. Brýle měl zamžené. Věděl, že zachránit ho může jen ZÁZRAK (viz). Tak se do jeho příběhů dostal Herotjon. Začalo to touto větou: „ ‚Slyšte,' šepce Otto zděšeným svým druhům do ucha, ‚jest to nářek nemluvně, či snad jakés robě ze vsi?' " Zalmanson zlomyslně, třebaže do jisté míry právem, poukázal na to, že když mohl Otto při prohlídce jeskyně přehlédnout dítě, mohl se tam skrývat i tunel vedoucí ven, ale na hádky nebyl čas. Okamžik nato, když v ústí jeskyně se už blýskaly tesáky Turků, vzlétlo odtamtud nevelké hejno tajemných bílých orlů a vyneslo malého arménského chlapce znalého kouzel vysoko nad hlavy užaslých Turků, takže ti se s výkřiky „Alláh! Alláh!" vrhali na zem. Desátá kapitola se setkala s tak živým ohlasem, že Zalmanson Wassermanovi o čtvrtinu zvýšil plat, třebaže výraz, který přitom v tváři měl, připravil Wassermana o všecku radost. Od toho dne už Herotjon Děti srdce nikdy neopustil a účastnil se všech jejich dobrodružství. Znal podivuhodná kouzla a uměl taky hrát na svou flétnu melodie, které „i těm nejpodlejším ničemům slzy do očí vháněly". Když se družina rozpadla (poslední dobrodružství Dětí srdce bylo napsáno v roce 1925), Herotjon cestoval po světě a dařilo se mu. Vystupoval ve všech velkých cirkusech jako kouzelník a klaun. U Barnuma pracoval celých pět let. Nikdy se nenaučil číst ani psát, ale častý styk s lidmi mu dal životní moudrost. Snad právě proto vystupoval před publikem jen s věcmi, které požadovalo, bez špetky fantazie, a předváděl důvěrně známé triky, které znal každý kouzelník. Pěkná kouzla se naučil od slavného klauna Groka a od bláznivého maďarského kouzelníka Hornáka. Wasserman nepřestával zdůrazňovat, že Herotjonova přirozená schopnost kouzlit neměla nic společného s jeho obratností cirkusového kouzelníka. Na učení i nácvik musel vynakládat ohromné úsilí, ale nikdy nedosáhl oné dokonalosti, kterou mu skýtaly jeho přirozené schopnosti. Dával však přednost eskamotérství a iluzi před tajemnými divy. Svou práci měl rád a cvičení věnoval většinu času. Radoval se při pohledu na pestrobarevné šátky, které soukal z rukávu,

a pokaždé znovu se udiveně smál, když z jeho tmavého cylindru vylétlo sedm bílých holubů; nikdy se nenabažil radostného křiku dětí i bezelstných dospělých. Rád jim dělal radost.

Ale čím byl usměvavý Armén starší a zkušenější, tím více ochabovala jeho radost ze života. Vždycky byl samotář. Se ženami ho nepojilo nic hlubšího (kromě mnoha pomíjivých dobrodružství) a celá jeho rodina byla pobita, když jeho rodnou vesnici vyvraždili. Neměl minulost. Neměl vlast. Neměl návaznost. Byl dost bohatý na to, aby mohl odejít od Barnuma a cestovat po světě pro vlastní potěšení. Když potřeboval peníze, přidal se nakrátko k místnímu cirkusu a ohromoval diváky. Ale tíže života na něho začala doléhat. Stále více pociťoval to, co cítili i ostatní členové družiny, rozptýlení po celém světě – nesmyslnost své existence bez odvážných dobrodružství. Tíživou jednotvárnost života bez cíle či snažení, zkrátka politováníhodnou nepřítomnost spisovatele, který by vydláždil onu skličující cestu, po níž se ubírali už přes šedesát let. Herotjon dospěl k tomu, že už tímhle ubohým životem nemůže žít dál. Právě zde Obersturmbannführer Neigel příběh přerušil a zeptal se, proč tedy Herotjon nepoužil svého čarovného nadání a nepromě-nil sám sebe ve šťastného člověka. Wasserman tuhle otázku zřejmě netrpělivě očekával. Ukázalo se, že Herotjon měl svou schopnost dělat zázraky v ošklivosti. Připadala mu jako nespravedlivá výhoda. Čím moudřejší byl, tím lépe znal bezvýchodnou situaci, v níž lidé díky své přirozenosti uvízli, a tím více začínal nenávidět své nadpřirozené dary i toho, kdo ho jimi obdařil. Viděl v nich cosi jako skrytý úplatek, daný jen proto, aby zbavil Stvořitele výčitek svědomí. Příliš velká almužna, daná jednomu z jeho žebráků. Jen jednomu. Toto úplatkářství podle jeho názoru kazilo lidskou stránku jeho osobnosti, totiž tu, kde po zázracích nebylo ani stopy.

Když vypukla válka, byl Herotjon uzavřen ve varšavském židovském ghettu. Tenkrát to byl starý zatrpklý člověk. Není přesně známo, co všechno ho potkalo do chvíle, kdy ho Otto jedné noci našel na ulici, jak kráčí pozpátku a hlasitě pláče jako ztracené dítě. Jedna noha se mu těžkými, dlouhými kroky pohybovala po chodníku, zatímco druhá čile hopsala na vozovce. Vysvětlil Ottovi, že jeho nohy takhle zpívají kánon, arménský žalm, a vybídl Ottu, aby poslouchal. Otto: „Po pravdě řečeno jsem neslyšel nic, možná proto, že nemám žádný zvláštní hudební sluch, ale jedno jsem pochopil hned – Herotjon byl zase jedním z nás." Podle Wassermana Herotjon objevil jedinečný způsob, jak se zázračně proměnit, aniž k tomu potřeboval své původní nadání. Tak se povznesl nad Dárce ponižující almužny. Začalo to jednou večer v kavárně Britannia, kde se Herotjon živil kouzelnickými výstupy. Mzdou mu byla večeře. Ten večer seděl po vystoupení u stolu v ústraní a hltal jídlo jako hladový pes. Byl hrozivě hubený a oči mu podivně plály. Většina jeho triků ten večer propadla a jeho samého z pódia vypískali. Většina diváků ho viděla už podesáté a všechna jeho kouzla znala. Neměl sílu na to, aby své práci dodal hodnověrnosti. Těm, kteří se mu smáli, když stál na pódiu, nic nevyčítal. Obviňoval naopak sebe, že je připravil o jejich nevinnou radost, o radost z jednoduchých triků. Zase ho tak podivně zamrazilo. Už pár dní se mu třásly ruce, a na scéně to bylo ještě horší. Zanechal chvatného žvýkání a vzhlédl – na jeho stole byla vázička s jedinou papírovou květinou. Váza s jedinou hnědou papírovou květinou byla v Britannii na každém stole. Herotjon už dlouhé měsíce neviděl opravdovou květinu. Chtěl, aby ta květina byla zelená. Chtěl, aby jen pro jeho oči byla ta květina tak zelená, jak má květina být. Neigel odmítavě popotáhl nosem. Wasserman si ho nevšímal. Znovu zdůraznil, že

Herotjon si dával veliký pozor, aby květinu nezbarvil do zelena nějakým zázrakem. Jen v sobě hledal síly jiné, které by mu byly vlastní právě tak jako kterémukoliv jinému smrtelníkovi. Díval se na květinu celé minuty. Do očí mu vstoupily slzy, všechny svaly obličeje se mu začaly tou námahou škubat. Lidé se na něj dívali a smáli se. On si toho nevšímal. Stiskl zuby a díval se skrz slzy, až viděl, že se mu okraje květiny poddávají a začínají se zelenat. Zeleň se zvolna linula po všech lístcích. Herotjon dobře vytušil nové těžiště úsilí ve svém těle – kdesi uprostřed hlavy, tam, kde se podle Descarta spojují tělo a duše. Starý Armén seděl před papírovou květinou, dokud klub nezavřeli. Číšník, který od něho bral talíř, vstrčil do kapsy zbylý kousek koňského masa. Majitel mu drsně navlékl rozedraný kabát a zakřičel mu do ucha, že se zítra už do klubu nemá vracet, tak ubohého kouzelníka tu prý už nepotřebují. Herotjon neslyšel. Zvedl svou zelenou papírovou květinu a vyšel s ní do noci. Kráčel pozpátku, protože najednou už nemohl dál snášet svůj obvyklý způsob chůze, který mu byl podle jeho mínění vnucen, aniž se ho kdo ptal. Byl to trochu hloupý nápad, ale vzpoura – a tohle byla opravdu vzpoura – musí začít nějakým symbolem (viz VZPOURA) a Herotjon (a ani Wasserman) se výsměchu nebál. Měl cíl, který ho povznášel nad malicherné opovržení lidí (jako byl třeba Neigel). Zastavil se pod pouliční svítilnou a dlouho uvažoval. Svítilna vydávala mdlé, chorobně nažloutlé světlo a Herotjon se sám sebe zlostně ptal, proč to světlo musí vidět právě tak jako ostatní. I v tomhle bylo ponížení, které mu najednou připadlo nesnesitelné. Dotkl se zmačkané papírové květiny v kapse a ohryzek se mu rychle pohyboval nahoru a dolů. Upřel oči na svítilnu a díval se na ni hrozně dlouho, dokud se ho nezmocnila závrať. Oči měl opuchlé a plné slz. Sousední ulicí šla německá patrola a Herotjon couvl na setmělé schodiště,

odkud se na svítilnu díval dál. Čtyři hodiny se odtamtud nehnul. V jednom okamžiku té podivné noci mu zdřevěnělé nohy vypověděly službu a upadl na záda, ale dívat se nepřestal. Před úsvitem se začala svítilna poddávat. K Herotjonovi se z ní linuly tisíce pylových zrnek vonících po pomerančích. Radostně je vdechoval. Ulici naplňovala pronikavá vůně, kterou si pamatoval z dětství v Arménii. Starého muže bolela hlava, kdesi uvnitř cítil bušení těžkých kladiv, ale byl příliš povznesen nad to, aby si toho všímal. Podle Wassermana bylo úžasné, že od chvíle, kdy Herotjon překročil hranici neuvěřitelného, všechno bylo najednou možné a jednoduché, dokonce svým způsobem i logické – kontroloval všech pět svých smyslů a cítil, že požívá svého přirozeného práva, které bylo lidem vzato. Wasserman ho přirovnal k vězni, který začne ze železa tyčí své cely dělat úžasné sochy. Když přejel Herotjon prsty po povrchu plotu, postaveného ze dřeva a kovu, slyšel ušima (či snad prsty?) neznámé zvuky, proměnlivé a melodické, které se navzájem proplétaly. Brzy se mohl plotu přestat dotýkat a uslyšel drsnost i jemnost obou materiálů a posléze i jejich hustotu a poréznost. Svět mu najednou začal předkládat množství kaleidoskopických pokladů. Najednou mohl přisuzovat vůním rozličné chutě, mohl zastavit zvuky zpívající dívky, když se vznášely kolem, na okamžik je pouhou silou pohledu zbarvit do nachova, otočit je jako roj pestrých světlušek a nechat je dál zvučet a ztratit se. Nová nadání zaplnila celý jeho svět. Přestal si dělat starosti s jídlem a obličej měl najednou špičatý jako obličej lišky. Šaty měl potrhané, ruce i nohy mu z nich vykukovaly. Kolemjdoucí se SOUCITEM (viz) pokyvovali hlavou, ale on jejich soucit nepotřeboval. Byl šťasten.

A pak se jednou v noci znenadání probudil na hromadě hadrů, která mu na jednom dvoře sloužila jako postel, a z posledních sil se dovlekl do ulice, kde viděl svítilnu.

Napadlo ho něco strašného. Zastavil se u zdi a díval se. Matné světlo lampy dál ozařovalo nevelký kruh. Herotjon světlo neviděl – cítil jenom vůni pomerančového pylu vznášejícího se vzduchem. Uklidnil své nohy, roztřesené slabostí, a narovnal ramena, jak to vždycky dělal před obtížnou částí vystoupení. Toto byla rozhodující zkouška – chtěl znovu zahlédnout světlo lampy. Všechna jeho obrovská námaha nebyla k ničemu, pokud nedokáže vrátit i svou starou skutečnost pěti smyslů. Dlouho se nic nedělo a Herotjona zalil studený pot. Ale pak se k němu matné světlo svítilny vrátilo znova, jako světlomet záchranné lodi nořící se z mlhy. Teď věděl, že jeho válka skončila vítězně – mohl si „zvolit" svět, v němž žil, jako když někdo pro vlastní potěšení listuje ve velkém nabídkovém katalogu. Skoro úplně se vymanil z obvyklých pout smyslového vnímání. Červená barva mu patřila právem, tak jako vůně půdy, dotek kůry stromu, tóny harmoniky, kterou slyšel z jednoho okna, či chuť dešťových kapek. Byl, jak řekl Aharon Markus, někým, kdo „vzkřísil samozřejmé. Samoukem smyslů." A mohl být šťastný, kdyby to všechno neskončilo špatně. „Co skončilo špatně?" zařval Neigel, který posledních pár minut poslouchal s jistým zájmem. „Válka," vysvětlil Wasserman. „Válka to všechno pomíchala. Poslouchejte a posuďte sám." Herotjonovy první potíže začaly, když stará skutečnost, jak si ji pamatoval, začala být čím dál tíživější a nepochopitelnější. Jako by se taky začala přelévat do říše představ. Když šel po ulici, zdálo se mu, že je tam méně lidí než obvykle. Slyšel podivné řeči o lidech, kteří z ghetta mizeli kamsi, odkud nebylo návratu. Herotjon nevěřil vlastním uším. Myslel, že jeho nové nadání si z něho tropí žerty – lidské hlasy vykládaly naprosto nelogické věci, zcela nesrovnatelné s tím starým světem, který znával. Mluvili o uzavřených komorách, z jejichž stropů se snáší podivná pára, která

každého uvnitř zabije; jeden člověk, který z takového místa uprchl, stál na starém sudu od ryb na rohu ulice a vyprávěl kolemjdoucím o tom, co se *tam* děje. Vyprávěl o pecích, kde se za okamžik spálí stovky lidí, o pokusech, během kterých doktoři nakazili zdravé lidi rakovinou, přísahal, že viděl z člověka zaživa stahovat kůži, aby se z ní udělalo stínidlo na lampu. Řekl, že prý tam přišli na to, jak lidi proměnit v mýdlo. Herotjon si pomyslel, že se mu nejspíš pokazil sluch, že jeho mozek zvuky, které lidé vydávají, špatně překládá. Ale starosti mu začal dělat i zrak – když ten muž pozvedl ruku a přísahal, že každé slovo je pravda, Herotjon uviděl, že má na předloktí vytetovaná jakási čísla, jako by tam měl zelenou číselnou vyrážku. Herotjon utíkal, ale oči si nesl s sebou. Už strašně dlouho neviděl, co se děje kolem, a teď ho ta podívaná přímo udeřila – lidé, kteří zůstali v ghettu a hladověli jako on, nabývali podivných tvarů: kůže jim mírně modrala, nehty jim sílily a podobaly se drápům. Tělo měli opuchlé a obličeje jim tvrdly v masky. Herotjon se díval a nevěřil vlastním očím: ženám začaly růst v obličeji i po těle vlasy. Některým lidem vyrážely i na očních víčkách a řasy měli tak dlouhé, že vypadaly jako křídla obrovských můr. Za to za všechno mohl hlad, jenže Herotjon to nechápal. Byl osamělý, podezíravý a vyděšený. Jak v noci kráčel setmělými ulicemi ghetta, míhaly se mu před očima bájné bytosti – pestří mořští koníci, drobní a okřídlení maličcí lesní skřítci, míhající se ve sporém světle. Popelky, čarodějnice, jednorožci, fénixové i Petři Panové kolem něho spěchali po chodnících. Byly to samozřejmě světélkující špendlíky, které vynalezl a prodával jakýsi Žid v ghettu, aby lidem pomohl uchránit se vzájemných srážek v temných ulicích. Herotjon o tom nic nevěděl. Maně cítil, že kdesi na světě se objevil kouzelník větší než on a že právě tak jako on používá ten nejjednodušší lidský materiál, jen s tím, že

jej podle strašného tajného receptu kříží v něco neuvěřitelně hrozného. Herotjon byl zděšen. Začal horečně listovat ve svém obrovském katalogu, ale nebyl si už jist, na které stránce je ta stará jednoduchá skutečnost, jak ji měl v paměti. Ploužil se liduprázdnými ulicemi, jako zázrakem se pokaždé zachránil před patrolami. Plakáty pronikavě křičely a nahánějí mu strach. Pach ponížení, který vydávala žlutá záplata, povalující se v blátě, ho skoro dusil. Začal vzlykat a v duchu zanotoval nábožný žalm, který si pamatoval z dětství. V tu chvíli zaslechl blížící se kroky policejní hlídky a s instinktem štvaného zvířete se schoval v jednom dvoře; v čele patroly si vykračoval menší postarší civilista, jistý Heinrich Lamberg z Kolína, povoláním voňavkář. Němci ho do ghetta přivezli, aby pomocí svého vyvinutého čichu vyhledával podzemní úkryty Židů. Odhaloval je podle slabé vůně vaření, která z nich vycházela. Herotjon o tom nic nevěděl. Viděl mužíka, jak si rázuje v čele patroly a krčí nos na všechny strany. Zastavil se před jedním domem, pozorně začichal rozšířeným chřípím a krátce vykřikl. Patrola vyrazila dveře a zanedlouho se vojáci vrátili s nepočetnou rodinou – otcem, matkou a dvěma malými dětmi. Zastřelili je na místě. Patrola následovala voňavkáře s jeho citlivým nosem dál. Herotjon pochopil, že tohle znamená katastrofu: ani jeho přes všechno jeho nadání nikdy nenapadlo, že by člověk mohl vyčenichat jiné lidi. Bylo mu jasné, že ten svůj starý svět už nikdy nenajde. Jeho odcizení bylo úplné. Ustrašeně vzlykal, jak tak kráčel pozpátku, jednu nohu na chodníku a druhou na vozovce. Jeho slzy vydávaly nachový světélkující třpyt a měly studenou kovovou chuť. Všechno se mu zhroutilo. Znovu byl tím vyděšeným malým chlapcem, který chce před pohromou utéct do pusté jeskyně na konci světa. A znovu, tak jako tenkrát, ho zachránil Otto Brig, vracející se pozdě v noci z marné a únavné obchůzky po židovském ghettu, kde hledal umělce, kteří „by se nám mohli hodit", jak se vyjádřil. Herotjon se mu s ulehčením vrhl kolem krku. Alespoň Otto se nezměnil. Ani těch padesát let od jejich posledního rozloučení a všechny ty hrůzy ve světě nemohly změnit někoho, jako byl Otto. Oba se dlouho mlčky objímali a beze studu plakali. Herotjon plaše ochutnal jazykem Ottovy slzy a radostí slzel ještě víc – díky Bohu, byly slané. Právě takové, jaké mají slzy být. Tak se Herotjon vrátil k Dětem srdce. Otto ho ostatně podporoval dál, a když bylo opravdu těžko, plakal s ním, jak si to Herotjon přál, právě tak jako dovoloval Friedovi, aby užíval jeho modrých očí k tomu, aby v nich viděl Paulu a načerpal tak trochu sil. Kdykoliv starý Armén cítil, že se mu starý svět znovu hroutí před očima, stačilo, když chvilku lízal ty slané slzy, a hned se uklidnil. Ottovi to nebylo nijak zvlášť zatěžko, protože byl z těch, kteří mají pláč vždycky na krajíčku.

הומור

HUMOR

Koncepce a zároveň povahová vlastnost, projevující se zdůrazňováním zábavné stránky různých jevů.

1. Podle Šimona Zalmansona, vydavatele *Světýlek*, není humor jen koncepcí či povahovým rysem, ale jediným skutečným náboženstvím. „Kdybyste byl chudák Pánbůh," řekl Wassermanovi, když si povídali pozdě večer v redakci, „a chtěl byste zjevit svým věřícím všechny ty obrovské možnosti stvoření, všechny ty shody okolností, světy, rozpory, bohatství, pestrost, mnohoznačnost i klamy, které vaše božské tvůrčí síly každým okamžikem do světa rozlévají, a kdybyste chtěl řekněme být uctíván, jak se na božstvo sluší, tedy bez zbytečné sentimentality a podlézavých hymnů, ale zato s jasnou

hlavou, jaký způsob byste si vybral, co?" Zalmanson (který byl mimochodem zbloudilý syn velkého rabína) se k dotvrzení svého názoru dovolával dokonce i Bertolta Brechta, který humor definoval jako zapřisáhlého nepřítele citu. Zalmanson říkal, že humor je jediný způsob, jak pochopit Boha a Jeho stvoření ve všech jeho podivnostech a rozporech a jak ho dál radostně uctívat. Zalmansonův Bůh podle něho na každém kroku trousí drobná milosrdenství božské dobré vůle. „Určitě si vzpomínáte, Anšeli, co nás vítalo u vchodu do Svatyně nejsvětější, do té plynové komůrky?" Wasserman si vzpomíná velice dobře – Němci přivezli oponu z jedné varšavské synagogy a zakryli jí chodbu u vchodu do plynových komor. Tak tomu ostatně bylo i u vchodu do plynových komor v Treblince. Na oponě bylo napsáno „Toto jest brána Páně, spravedliví jí vejdou," a tady se dal Zalmanson do smíchu a tím smíchem umřel, když pochopil, že dokonce i takový „suchar" jako Wasserman má své humorné stránky. Smích sám byl podle něho spontánním rituálem jeho náboženství. „Pokaždé když se směju," říkával, „moje božstvo, které arci neexistuje, ví, že jsem k němu na chvilku přilnul, že jsem ho na okamžik dokonale pochopil. Protože dobrý Bůh, Wassermánku, stvořil svůj svět z nicoty. Na světě byl jen chaos a jen z toho chaosu si mohl vzít příklad i stavební materiál... No, co vy na to jako Haličan?"

Podle Zalmansona jsou žerty dojemným primitivním uctíváním tohoto Boha. „Vždyť co jiného je koneckonců žert než jakési podivné, mrzačící stvoření? Představte si člověka, který stojí na rohu ulice a jen tak vypráví příteli historku, kterou si vymyslel, jen aby ho pobavil. Nezazpívá mu přece nějakou operní árii nebo mu nezahraje na garmošku. Ale vtip, ten mu řekne! A když se někdy sejde pár přátel, samí vážní lidé, tak si vyprávějí vtipy celý večer!" Podle Zalmansona jsou vtipy „lžižaltáři

modloslužebníků". Ne že by je snad bral na lehkou váhu, chraň Bůh! Podle něho mají v sobě vtipálci naopak skutečné touhy, cosi tuší, „jenže jejich nástroje jsou ubohé, běda, vskutku žalostné!" A to proto, že „většina lidí nemá vůbec dar skutečného, pronikavého humoru, ale dokážou nanejvýš jen odříkávat své ubohé modlitby, modlitby z druhé či třetí ruky, aniž přitom cítí skutečné povznesení..." Wassermanova poznámka obrací pozornost redakce k Zalmansonovu smíchu – je to smích ženský, kvičivý, smích, který vyvolává postranní myšlenky, jež potvrzují jeho zmatenou teorii ještě víc – většina lidí se směje zcela jiným hlasem než tím, kterého používá k mluvení. Jako by se k smíchu přidávaly – dává s plachým úsměvem na uváženou Wasserman – odstíny hlasu, které jsou vlastní jen jemu a které nemohou být uživány... nu řekněme... „k světským účelům".

2. Kazikův humor

Kazik měl podle Otty BRIGA (viz) svérázný smysl pro humor. Byla to vlastně jakási bolestná ironie, pramenící z jeho schopnosti zároveň hluboce prožívat proces růstu i úpadku, a kdykoliv některý z UMĚLCŮ (viz) v jeho okolí mluvil o svých nadějích do vzdálenější či dokonce blízké budoucnosti nebo užíval slov „naděje", „šance", „zlepšení", „vítězství", „MODLITBA" (viz), „ideál", „víra" atd. nebo když umělci prožívali pocit sblížení a jednoty, když pocit CIZOTY (viz) na okamžik zeslábl a vytvořilo se zdání vzájemnosti a útěchy – v takových chvílích Kazik vydával krátké, nucené výbuchy smíchu, které naprosto nebyl s to ovládnout – byl to téměř fyzický reflex, právě tak nepotlačitelný jako sykot horké pánve pod proudem studené vody. Tenhle násilný smích Kazika netěšil, vlastně ani nechápal, proč jej vydává, jen vnímal výraz bolesti, žalu a ponížení, který se umělcům objevoval v obličeji, sotva jej uslyšeli. Redakce přistoupila na to, že tuto Kazikovu vlastnost bude

nazývat „humor", teprve poté, co ji tak nanejvýš ušlechtile a velkoryse nazval Otto Brig. Je třeba říci, že v Kazikově životě bylo několik málo okamžiků, kdy tato jeho podivná vlastnost částečně zmizela. Bylo to tenkrát, když se i on sám stal UMĚLCEM (viz).

Viz též MALÍŘ.

החלטה

HACHLATA
Rozhodnutí
Posouzení něčeho a stanovení řešení na základě prozkoumání a zvážení okolností.

V návaznosti na jejich debatu na téma ZODPOVĚDNOST (viz) a VOLBA (viz) se dal Wasserman slyšet, že se Neigel nesmí spokojit se svou původní volbou, kterou učinil před deseti lety, když vstupoval do SS. Aby mohl v přítomnosti vykonat jisté činy, jejichž charakter Wasserman taktně blíže neurčil, rozhodl se „pozastavit činnost svého svědomí a poslat je dočasně na dovolenou". Ne. Podle Wassermana je každý člověk povinen obnovovat mravní platnost svých rozhodnutí tak dlouho, dokud se jimi řídí. Jak říká, „žádné rozhodnutí, Herr Neigel, není trvale platné, a pokud jste vskutku čestný muž, čemuž vaše slova dosud nasvědčují, je vaší povinností potvrzovat své rozhodnutí každý den znovu, pokaždé když ve svém lágru zabijete dalšího člověka. Věru, pane, musíte své rozhodnutí vyjádřit pokaždé znovu novými, čerstvými slovy, abyste slyšel, zdali vaše původní přání, váš hlas i podstata vás samého v těch nových slovech zaznívají." Na což ostatně Neigel odpověděl: „To by ses divil, Wassermane. Tohle mě neleká. Naopak, mně se to líbí. Myslím, že ten tvůj nápad přijmu za svůj." Wasserman: „Den co den, Herr Neigel. A pokaždé když

vystřelíte ze své pistole, abyste zabil lidskou bytost. Pětadvacetkrát, když tu zabijete dvacet pět vězňů. Jedno rozhodnutí za druhým. Vydržíte to? Můžete si to slíbit, Herr Neigel?" A Němec na to: „Nechápu, proč s tím tolik naděláš. Už jsem ti přece řekl, že na tom nic není. Jenom to posílí mou víru v Říši a můj úkol. Svou práci řádně odvedu, jak to řekl náš Vůdce, *mit Einsatzfreudigkeit*, s radostí."

Viz též VZPOURA.

חיטלר, אדולף

HITLER, ADOLF
(1889–1945) Německý vůdce. Přímo zodpovědný za 2. světovou válku, nepřímo napomohl lásce mezi Paulou a Friedem.

Po celá ta léta, co byl Fried hlavním veterinářem v zoologické zahradě, miloval mlčky a beznadějně – jako po všechny ty desítky let, které uplynuly od slavných dnů Dětí srdce – Paulu Brigovou. Paula, která řídila administrativu zoologické zahrady, pečovala o svého bratra Ottu, a že měla dobré srdce, nezanedbávala ani opuštěného Frieda. V roce 1931 prodal Fried svůj nádherný byt v jedné ze čtvrtí varšavských boháčů, který mu k ničemu nebyl, a přestěhoval se do zoologické zahrady do malého domku se šestiúhelníkovým půdorysem vedle oddělení plazů. Každý večer chodíval do Ottova a Paulina domku vedle brány zoologické zahrady, kde všichni tři společně večeřeli, hráli šachy, kouřili a plánovali si práci na následující den. Jejich životy mohly takto pokračovat, kdyby nebylo došlo k jistým mimořádným událostem, kdyby… (Otto:) „Hitler Paulu těmi svými rasovými zákony tak nerozzuřil, ano, Paulu, která se jaktěživa nezajímala o politiku. Měli jsme ten den čirou náhodou

puštěné rádio, a ona slyšela ten ohavný výčet norimberských zákonů; bylo poledne, byli jsme sami doma a ona hned vyskočila, jako by ji byl bodl, a řekla, že musí okamžitě do města, a prý ‚Já myslím na Frieda, ano, na něho, jak ho to ponížení zlomí'. Vzala si z našeho prasátka všechny peníze, které jsme si zlotý ke zlotému ukládali po celá ta léta, pořád mluvila sama se sebou, ‚Svinstvo!' povídala a ještě ‚Co si vůbec myslí, ti Němčouři všiví, vždyť oni urážejí lidi, tohle by se mohlo lidí strašně dotknout!' A byla ta tam, ani se nerozloučila, plná vzteku a zmatku, odjela tramvají do těch nejhonosnějších krámů v Potockého ulici, kde celé dvě hodiny – cink! cink! – utrácela peníze tak jako nikdy předtím." Paula: „Koupila jsem si krásné šaty z té látky, co se jí u nás ve vsi říkalo koronka, a hezounký brokátový klobouček velice jasné barvy, se závojíčkem přes čelo a uši, bože, mají ale ty pařížské švadleny nápady, jen si to představte, a takovou věc, říká se tomu pláštěnka, nosí se to přes ramena, brokátovou ‚entré', jak říkala paní prodavačka, a taky s prominutím nějaké prádlo z pravého anglického umělého hedvábí! A k tomu ještě francouzské mýdlo, pařížskou kolínskou vodu a příjemně vonící krepdešín, co vám mě to stálo, *mama droga*! A pak jsem večer přišla domů, vydrhla jsem ze sebe ty pachy zoologické zahrady, co mi za všechna ta léta zalezly pod kůži, oblékla jsem si ty nové šaty a tu pláštěnku, drobet jsem si nalakovala nehty a nalíčila tváře, vlasy jsem si česala dobrou hodinu, než jsem je rozčesala, měla jsem totiž vlasy až po pás, pane. Ostříhali mě jen jedinkrát v životě, za té epidemie tyfu ve dvaadvacátém! No a pak jsem sešla k rybníčku s volavkami, protože v celé zoo nebylo zrcadlo, a v té vodě jsem viděla, jak jsem krásná, možná jsem vypadala drobet legračně, když jsem byla tak vystrojená, ale rozhodně jsem vypadala ženský, i když jsem to neměla už nějakých dvacet let, a šla jsem se s Ottou jen

rozloučit, protože jemu jsem určitě nemusela nic vysvětlovat, hned všechno pochopil." Otto: „Vydala se na cestu a na té své svatební cestě míjela všecky klece v uličce Věčného mládí, a zvířata se na ni koukala tak, že jsem tmul, aby se jí nezačala smát, jenže na ně byl tenkrát větší spoleh než na jiné, které tady nechci jmenovat, a bylo na nich vidět, že chápou, co se to děje." Fried: „To jen já pitomec nic nepochopil, a když jsem jí otevřel dveře, úplně mě zmátla ta maškaráda a všecky ty její voňavky..." Tady Wasserman nabízí přijatelné vysvětlení, že doktorovi bylo tak trochu líto nastrojené ženy, která i tak, přes všechny ty ženské vylepšovací prostředky, nebyla doopravdy krásná – vypadala na svá léta a ruce a nohy měla drsné a poškrábané, jen oči jí modře zářily. Fried se zmateně a tak trochu pokřiveně usmál, protože dost dobře nechápal či se možná neodvažoval doufat, že jeho nešťastná láska byla konečně opětována a že jeho samota brzy skončí. Wasserman: „Právě tak, jako nám někdy připadne zatěžko rozloučit se i s dávnými zklamáními a neúspěchem, kterým jsme uvykli, vždyť je známo, že i ten pes uvykne blechám na svém hřbetě." Paula Friedovi neponechala čas na to, aby se vzpamatoval. Stoupla si na špičky a dychtivě ho políbila na ústa. Jenomže jeho polekaná ústa, ústa uvyklá ponížení dlouhé vyprahlosti, ucukla stranou a doktor ucítil její lehký, živý úsměv, jak se chvěje v záhybech jeho krku jako kapka vody na skalnaté půdě, ale vzápětí si bez zbytečných slov padli do náruče s vášní, která tak dlouho čekala. Wasserman: „A starý doktor našel radost – a dovolte mi říci, Herr Neigel, že jen při takovýchto příležitostech smíme slova radost užívat – ježto všecky jeho city a dokonce s prominutím i jeho chtíč se za ta mnohá léta jeho osamocenosti uchovaly daleko od ničící ruky času, a potom, inu, však chápete, se ti staří spolu přituleni milovali, jeho levá ruka pod její hlavou,

jeho pravá paže ji objímala a oba byli napůl mrtvi tou rozechvívající divokostí, která je málem zbavila žití." Paula: „A pak mu já blázen s tou mou pusou ukecanou musela říct o tom svinstvu, co o něm mluvili v rádiu, a Fried napřed nechápal, proč o tom najednou mluvím zrovna teď a co to má co společného s námi, jaktěživ přece nepomyslel na to, že on je Žid a já Polka, vždycky říkával, já jsem Polák Friedova vyznání (to bylo takové jeho úsloví), a když konečně pochopil, proč to říkám, Jezusmarjá! – zbledl vám jako stěna, já hloupá napřed myslela, že se dopálil kvůli tomu svinstvu, ale pak jsem pochopila, že se cítil ponížený, že jsem k němu nepřišla z LÁSKY (viz), ale z politických důvodů, jak se říká, ano, můj Friedeček se vždycky rozčilil kvůli nesprávným věcem, a já, no samozřejmě, mě se to hrozně dotklo, protože podle mě se takhle s dámou nezachází, a tak jsem se zvedla, že odejdu a už se tam neukážu, jenže pak..." Fried: „Jenže pak, no, najednou jsem uviděl tu krvavou skvrnu na prostěradle, ano, a pak, no, myslím, že dál už je to jasné."

Pozn. redakce: Neigel samozřejmě žádal Wassermana, aby z příběhu vypustil všechny zmínky o Vůdci a o norimberských zákonech. Wasserman to rozhodně odmítl. Následovala ostrá výměna názorů. Viz též PAST.

התאבדות

HIT'ABDUT
Sebevražda
Násilný čin, kterého se člověk dopustí vůči svému tělu s úmyslem usmrtit se.

1. Jednou večer, když Wasserman Neiglovi dovyprávěl další příhody Dětí srdce, žádal ho, jak měl ve zvyku, o „můj lék, pane". Toho večera mezi nimi vlivem příběhu došlo k jistému sblížení. Neigel byl otřesen a oznámil Wassermanovi, že ho rozhodně nezastřelí. Ten večer se ostatně choval divně – s nesmírným zájmem naslouchal příběhu, pochechtával se a dokonce na příslušných místech hlasitě křičel, chvílemi až příliš hlasitě, vychutnával vzrušující líčení, velkodušně přispíval intimními drobnostmi z vlastního života, byl to zkrátka ideální posluchač. Je zcela možné, že k jeho uvolnění přispěla nová láhev sedmaosmdesátiprocentního alkoholu na jeho stole, teď už plná jen z jedné třetiny, a snad tomu napomohl i nový dopis z Mnichova v modré obálce, nebo to mohlo mít docela jinou příčinu, především ty stále četnější náznaky z Berlína, podle nichž příslušní činitelé schválili Neiglovu vlasteneckou žádost o zaslání dalšího zplynovacího zařízení do tábora, takže už příští týden budou k táboru směřovat desetitisíce Židů nad původně stanovenou kvótu a vlaky budou přijíždět v noci a to všechno proto, že v Berlíně si byli jisti, že muž jako Neigel to dokáže, a už pro něho taky chystali „menší dárek" za jeho služby Říši a Vůdci. Je ovšem také možné, že Neigel byl v dobrém rozmaru ze všech těchto důvodů a své rozpoložení si nechtěl pokazit tím, že Wassermana střelí do hlavy. Žid však naléhal, takže došlo ke kratší hádce, během níž Neigel rychle ztratil dobrou náladu. Obličej mu zpopelavěl, jen špička nosu mu hrozně zčervenala, jako kdyby byl opilý. Během hádky Němec skutečně spořádal tři sklenky sedmaosmdesátiprocentního alkoholu, z nichž tu třetí pozvedal rukou už trochu nejistou a jeho pohled zcela ztratil svou sílu a pohrdání překypující sebejistotou a objevilo se v něm cosi, co by se člověk mohl odvážit nazvat děsem. Zničehonic vyskočil, vytáhl svůj revolver a beze slova jej s hlavní namířenou na sebe podal Wassermanovi. „Tu máš revolver!" vykřikl chraptivě. „Dělej si s ním, co chceš.

Já už na tohle všechno nemám sílu. Dělej si, co chceš." Pak se zase posadil, náhle se rázně rozhodl, otočil židli tak, že se ocitl k Wassermanovi zády, a cizím hlasem prohlásil: „Ani se na tebe nebudu dívat. Namiř a zmáčkni spoušť. Ale rychle, prosím tě." Wasserman, Žid, který jaktěživ nedržel zbraň v ruce, téhle jedinečné příležitosti nevyužil. Nestřelil Němce do zátylku, přestože podivná, tak trochu skrčená poloha Neiglova těla jako by k takové ráně vybízela, ani se ho nezmocnil jako rukojmí, aby dostal do lágru Reichsführera Himmlera a zabil i jeho, nevyběhl ven, nepostřílel stráže a nevyvolal všeobecnou vzpouru vězňů. Nic z těchhle jednoduchých, samozřejmých věcí ho nenapadlo. Chviličku zbraň držel u vlastního spánku, ale kolena se mu klepala tak, že málem padl na zem. Nevystřelil. Položil revolver na stůl a zdvořile si odkašlal. Teprve po chvíli Neigel židli otočil – vypadal jako mrtvola. Teď se ukázalo, že po celou tu dobu bůhví-proč svíral v ruce modrou obálku. Byla pomačkaná a vlhká, jak se jí dotýkal. „Jsi zbabělec," řekl. „Škoda. Škoda." Ale Wasserman si v duchu řekl: „Moudrý pochopí, že jsem ho nechtěl zastřelit jen jednou, a hotovo. Neiglovi jsem chystal jiný osud, a krom toho, Šlejmele, jsem já snad člověk, který zkazí příběh zrovna v nejlepším?"

2. Kazikova sebevražda: viz KAZIKOVA SMRT.

התבגרות, תרדמת ה-

HITBAGRUT, TARDEMAT HA-
Spánek dospívání

Celé Kazikovo dětství uplynulo ve znamení jeho živé, energické a trochu divoké povahy (viz DĚTSTVÍ), což vyčerpávalo Frieda, který ho věčně honil po domě. V 02.45 hod. ráno se doktor najednou dočkal několika minut ticha, ne však odpočinku, když Kazik dosáhl věku

přibližně šestnácti a půl roku a zničehonic, jak utíkal chodbou a rty vydával mimořádně hlasité zvuky, které Fried v duchu nazýval „zcela barbarskými", rázem zanechal své klukovské honičky, jeho pohyby zmalátněly a – (Fried:) „Nu, byl jsem si jist, že je to tady. Kaput." V matném světle lampy se doktorovi zdálo, že po celém chlapcově těle vidí stříbrné záblesky. Když si nasadil brýle, zjistil, že jsou to jemná, zpola průsvitná vlákna, upevněná křížem krážem ke Kazikovu tělu. Aharon Markus se domníval, že to jsou „ojedinělé fyzické projevy komplexních jevů spojených s dospíváním," ale Fried byl přesvědčen, že „Kdepak, to už začíná hnít." Ke svému velikému úžasu však vzápětí shledal, že se dítě uvnitř obrovských vláken jen „zakuklilo" jako velikánský motýl, že Friedovi přímo před očima Kazika zcela ovládly mocné, zaslepené žlázy dospívání, společné všem, a že se z těch vláken zakrátko vynoří jako po všech stránkách dospělý jedinec. Doktorovi to přišlo líto, protože pro něho bylo dětství vždy obdobím výlučnosti a inspirace – takové bylo jeho vlastní dětství – na rozdíl od dospělosti, která v jeho očích člověka odsuzovala k ponižující konformitě. Dokonce i vnější tělesné příznaky – hrubnoucí kůže, ochlupení, utužování kostí, slepě sílící pohlavní pud – mu připadaly jako tyče cely, v níž dospělý dítě vězní. Ale jak tak pozoroval spícího chlapce, zmocnilo se Frieda také dojetí, protože poprvé za ten večer a možná za celý svůj život pocítil úctu k mohutnému proudu života, který se zmocnil tohoto pokoje, tak blízko Frieda, a patrně to byly i první okamžiky ve Friedově životě, kdy se Fried nacházel v čase tak, jak – podle Wassermana – „se jedině sluší dlít v proudu praotce času," v té lidské návaznosti, kde má člověk určeno místo „mezi svými rodiči a vlastním potomstvem". A Fried si s údivem pomyslel, že to, čemu vždycky věřil, totiž že otec synovi život velkomyslně daruje, bylo zcela mylné,

že otec dítě strašně potřebuje, protože jen dítě může dospělého zachránit z jeho vězení a připomenout mu zapomenuté. Fried: „To je všechno hezké, jistě, ale podstatné bylo, že během těch minut, co spal, byl Kazik mimo čas. Snad čtvrt hodiny vůbec nepovyrostl, a byly to také jediné chvíle od té doby, co ke mně přišel, kdy jsem se mohl na okamžik zamyslet nad tím, co se stalo a co se ještě stane, jenže pak se probudil, tak strašně rychle se probudil…"

Kazik procitl. Malátnými pohyby roztrhal ta zvláštní vlákna a ta byla rázem pryč. Jeho ojedinělý spánek dospívání skončil po třinácti minutách a on znovu stanul v „řece času". Byl zmatený a trochu podrážděný. Je třeba říci, že přesto, že proces jeho fyzického dospívání teď byl pomalu ukončen, hlava mu pořád ještě nesahala k sedátku židle. Do poslední vteřiny života zůstal kojencem – na těle mokrá plena, bříško vystupující dopředu a zadeček dozadu. Obličej měl ale tvrdý výraz a byl poznamenán úzkostí, zmatkem a divokou a jemu nepochopitelnou touhou. Kazik: „Kdo-jsem-kdo-jsem-kdo…"

Viz též VOLBA; GINZBURG, ILJA.

זיידמן, מלכיאל

SEIDMAN, MALKIEL

Životopisec. Jeden z UMĚLCŮ (viz), které Otto začal shromažďovat z varšavského ghetta od prosince 1939 (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE).

Badatel, který si udělal jisté jméno prvními dvěma dokončenými svazky zevrubného životopisu Alexandra Makedonského. Starší, napohled citlivý muž, šmajdající ve starých botách, které mu dal Otto, s sebou všude nosil starou koženou brašnu, silně páchnoucí shnilým ovocem, v níž přechovával svou poslední práci, *Hlavní procesy a události, které vedly k sebevraždě hodináře Lajzra Melinského z Karmelitské ulice*, dílo, které ho podle Wassermana „ničilo celých devět let a bylo jeho chloubou i neštěstím". Wasserman se zmiňuje o jednom rozpačitém setkání Frieda a Pauly se Seidmanem – jednou ve tři hodiny ráno klepal životopisec u dveří domku těch dvou, aby s veškerou svou dětskou, jemnou důrazností protestoval proti tomu, co doktor den předtím říkal před klecí s papoušky Ottovi. Malkiel Seidman pracoval poblíž a moc dobře slyšel, jak doktor na Ottu křičí, že takhle už zoo nemohou dál vést, protože Otto tráví celé dny v židovském ghettu a přivádí odtamtud jako dělníky tenhle odpad, tyhle podivíny, blázny, primitivní barbary, kteří ani nehnou prstem, aby Friedovi pomohli. Fried: „Ano, jak už to tak s blázny bývá, byli všichni tak zaměřeni sami na sebe, tak strašně sobečtí, že si sotva jeden druhého všímali! Každý z nich se zabýval jen tím, co mu právě vrtalo v hlavě, svým uměním, jak tomu říkal Otto, haha! A samozřejmě nedělali nic, aby si zasloužili to jídlo, které jim tu Otto zadarmo dává, i když se zase musí nechat, že toho tak moc nesnědli, že vlastně nejedli skoro nic – Chana Citrinová jedla jen ovoce, protože na maso se nemohla ani podívat, Markus si beztak jaktěživ nevzpomněl, že musí jíst, chudáku Ginzburgovi po tom výslechu na gestapu už nezbyly žádné zuby, to jen Munin, ten maniak, ten barbar, ten toho zhltal za ně za všechny! Protože prý potřeboval sílu, tak to ten smilník vždycky říkal. No a ten malý, vydělený, Seidman, ten pořád jedl akorát jídlo pro zvířata, se kterými ten den zrovna pracoval, dokonce i zrní a tak. Ne, moc toho u nás nesnědli, ale pomoct nám taky nemohli, a to jejich chování – *mój Boże*! Hotová zvířata, vážně! To i zvířata jsou lepší!" A tak tedy malý životopisec přišel k Friedovi protestovat proti označení „primitivní barbaři". Probudil ty dva ze spánku a pěkně dlouho unavoval Frieda (který vzteky šílel) a Paulu

(celou ohromenou) líčením vlastního životního příběhu.

Před lety prý dospěl k závěru, že jeho povinností jako životopisce i člověka je napsat obsáhlý a věrný životopis obyčejného člověka. Člověka, který nikdy neproslul v žádné oblasti veřejné činnosti a neproslavil se ani jinak. Od chvíle, co ho ten nápad zaujal, na něj nedokázal přestat myslet – byl přesvědčen, že takový životopis by byl přinejmenším právě tak hodnotný a důležitý jako ten, který napsal o Alexandru Makedonském a jenž mu zjednal jistou vážnost mezi historiky a znalci. Seidman: „Ach, *panie* Fried, dva tlusté svazky jsem o tom Makedonci napsal, zpočátku jsem to shledával nanejvýš zajímavým! Prostě úžasným! Ale dopsal jsem to velice znuděn! Hrozně znuděn! To proto, že tenhle Alexandr, který vytrhával hory, přesídloval národy a posílal svá vojska přes půlku zeměkoule, se pro mne stal něčím jako přírodní silou, bouří nebo zemětřesením, a já ho měl dost. Ano, občas, když jsem o něm psal, tedy o Alexandrovi, jsem tak uvažoval, co by byl asi udělal se mnou a s takovými jako já, kdyby na nás byl narazil… Chápete? Něco takového mě napadat nemělo… Já, já byl vědec, přednášel jsem na univerzitě, ale před tím, co se dělo na světě, totiž mimo tu věž ze slonoviny, jsem nemohl zavírat oči! Ano, tenhle Alexandr mě začal doopravdy děsit! Tak, že jsem už nemohl sednout a napsat svazek třetí a poslední! A řekl jsem si, že ze života toho Makedonce si přece člověk jako já nemůže vzít ponaučení… Snad jeden člověk za generaci, dejme tomu takový Hitler, ten ano. Ten určitě! Fuj! Pardon. Ale já chtěl přece psát pro malé lidi jako já nebo vy, pro lidi vystrašené jako já. Chápete, *panie* Fried (Pozn. redakce: Seidman podobně jako několik dalších umělců v zoo měl Frieda za polského křesťana.), k tomu, aby člověk dokázal napsat věrný životopis jiného člověka, musí vynaložit strašné, přímo tragické úsilí. Je to skoro nemožné, ano, vždyť

vlastně ve skutečnosti nikoho neznáme. Jeden pro druhého jsme naprostí cizinci (viz CIZOTA). Každý člověk je takové království samo pro sebe, opevněná tvrz se svým vlastním Bohem, vlastním ďáblem a tisícem skrytých tajemství, která se i jí samotné odhalují jen pozvolna. Jsme všichni endemičtí, smím-li si vypůjčit odborný termín z oboru váženého pana Frieda. Jako kdyby v každém z nás existoval jedinečný živočich a podobnost mezi námi byla než optický klam, toužebné přání, plod zoufalství a samoty… Ten Makedonec je rozhodně zajímavý, ale hodinář Lajzer Melinski je taky úžasný! Věřte mi! (Fried užasle listoval potrhanými, zaprášenými stránkami Seidmanovy studie, psané nečitelným, ošklivým rukopisem, a četl názvy hlavních kapitol: „Boj s bratrem Cvi-Hiršem o hodiny, dědictví po nebožtíku otci", „Lajzrův stesk po vzorku na tapetách v ložnici jeho nebožky matky", „Mírnost Sary-Bejly", „Tajná diplomacie Avrahama Pesacha ‚Lublinského', který je chtěl smířit, avšak byl shledán intrikánem", „Lajzrovy naděje, že se stane společníkem svého jediného přítele, Meyersona, v obchodu s látkami, a nemoc Sary-Bejly, která ho stála všechny úspory".) „Ach, jsme všichni tak osamělí," mluvil dál Malkiel Seidman k Paule, jejíž oči byly kulaté a velké a která se na něj usmívala, jako kdyby byl pážetem, které vylétlo z jejího snu. „A uvědomil jsem si, že není velký rozdíl mezi námahou, kterou musím vynaložit na to, abych se ocitl v kůži toho Makedonce, nebo v kůži toho Varšavana… protože důležité je vykrást se přes hranici, a nejen přes hranici jejich, ale taky přes svou vlastní se musím vykrást, musím napřed utéct před sebou samým, když mám vklouznout do nich! Tyhle sušenky s cibulí jsou výtečné, když dovolíte, okusil bych ještě jednu… hmmm! Skvělé! Kéž bych tak mohl poskytnout takové potěšení já – a… na-na-šim chu-chudým! Kolem nás přece žijí milióny lidí, a tak jsem si řekl, že přece

není možné, aby to takhle šlo dál a abychom souhlasili s tím, že kromě sebe nepoznáme jediného člověka! Musíme ho znát zevnitř! Ucítit na jediný krátký tajemný okamžik jeho puls hluboko uvnitř sebe. Ovšem, občas si představujeme, že toho či onoho známe, vždycky jsem si třeba představoval, že znám svou ženu a že jí rozumím, ale později jsem se o ní dozvěděl něco jiného… Vidíte? Já mluvím, a vám se už klíží oči, protože když já začnu mluvit! Nu, jistě to chápete, mlčím už léta, už celé tři roky! Od té doby, co si můj milý Lajzer vzal život a nechal mě tu bez jakéhokoliv cíle, zabil se uprostřed písně svého žalostného života, selhaly mu síly, a mně pochopitelně taky. Ach ano, to se stalo před třemi lety, když se svět začal třást strachy… Ach, zapomněl jsem vám říct, že v té době jsem už své nadání dovedl k takové dokonalosti, že jsem mohl jen stěží říct, jestli ovládám já je nebo ono mne, má touha byla upnuta jen k němu… Chápete, během těch let, co jsem sledoval Lajzra den za dnem a hodinu za hodinou, jsem v sobě vyvinul obrovské, vyšší síly, síly osudu, soužití s druhými. A on, ta dobrá duše, jaktěživ nic nenamítal, jaktěživ mě neshodil ze schodů! Naopak. Chápal to dobře, dobře viděl, že ho potřebuji… Chápete? V té době to už se mnou začalo jít z kopce, ano, z univerzity mě jako nežádoucí element vyhodili už v pětatřicátém, žena mi utekla s jedním lumpem, a mé děti, má vlastní krev, se za mne začaly stydět, protože jsem příliš nehleděl na toaletu! Takhle mi to řekly! Mé vlastní děti, o kterých jsem si myslel, že je znám! Kde jsem to přestal? A on, tedy Lajzer, byl chytrý, určitě chytřejší než já, já se ho přece snažil poznat, a on mi zatím nahlédl do duše a viděl všecko, co v ní je, a snad proto mě nechal, abych za ním celé dny chodil, a ochotně mi vyprávěl všechno, co ho potkalo, dokonce se mi svěřoval i s rodinnými záležitostmi, ano, nebýt jeho dobroty a dobroty chudáka jeho ženy Sary-Bejly,

nebyla by se mi práce takhle dařila… Lidé se mu smáli, že prý má stín, Mrňous a Habán nám říkali, a taky ‚Jeden jako druhý'… ale on to chápal a dovolil mi, abych pokračoval, protože co já chtěl?" vykřikl znenadání maličký rozčilený mužík a teatrálně zamával drobounkýma hebkýma rukama. „Chtěl jsem snad někomu ublížit? Chtěl jsem někoho rozzlobit? Ach, všechno, co jsem dělal, jsem dělal z lásky. Z touhy znát člověka, který přebývá *vně mne*, který si chodí mimo moji kůži. Znát, ach, znát! Roztrhnout tuhle obálku, tenounkou obálku kůže, do které se skládají všecky naše dopisy, která nás od sebe navzájem dělí a která je silnější oceli! Silnější oceli! A já se v ní trápím celý život, či spíš trápil jsem se, protože teď už jsem nad ní zvítězil! Na hlavu jsem ji porazil! A neptejte se mě, jak! Ne, neptejte se, protože já to sám nevím – něco ve mně prasklo, něco se utrhlo jako knoflík od košile, prásk, a hotovo! A já mohl najednou dělat, co se mi zachtělo! A víte, kdy se to stalo?" (Fried a Paula s pootevřenými ústy zavrtěli hlavou.) „Tak já vám to řeknu, abyste se taky mohli radovat! Stalo se to jednou v noci, když mi Lajzer vyprávěl o knihovně v domě jeho otce. Ano, tak to bylo. Vyleštěná knihovna s dvojími skleněnými dveřmi, kde měli všecko stříbro a nejmilovanější knihy jeho nebožtíka otce. Takovýmhle skříním u nás říkáme ‚serwantka', paní, a mohou být vyzdobeny tapetami s takovými barevnými a hrrrozně hezounkými proužky s takovými malinkými mosaznými připínáčky, víte? A v téhle knihovně jsme ukládali všecko své stříbro, v dolním fochu bylo všechno možné lepší šatstvo, jako třeba šátky, které vyšívala maminka tatínkovi jako nevěsta, víte, takové ty plátěné šátky vyšívané sytě zeleným hedvábím, lemované růžemi a poupátky, lístky, že by člověk řekl, že jsou živé!" (Fried se na Seidmana užasle dívá, skoro ho ani neposlouchá, jen se snaží rozpomenout, koho mu v posledních chvílích

Seidmanovy pohyby připomínají, plavné, okouzlující pohyby, měkké úsměvy, plné odpuštění, co to má být?) „Cože? Co jsem to říkal? Promiňte! Na okamžik jsem zapomněl. Tak tedy když mi Lajzer vyprávěl o té knihovně, najednou jsem cítil, že to já sám jsem Lajzer, Lajzer se vším všudy, že znám každé jeho tajemství a všechny jeho stesky a že vím, že každou chvíli pozvedne ruku a přejede si jí po nehybném obličeji, všecko všeličko! Já vám byl po několik měsíců úplně jako on, totiž Lajzer, a čím dál jsem k němu lnul, až jsem s tím už nemohl přestat, už to nebylo v mé moci! Připadalo mi, že jsem Lajzer. Že jsem ženat se Sarou-Bejlou… a on, ten svatý muž, mi nic nevyčítal, nechal mě, abych si za ním chodil, kamkoliv šel, nechal mě, abych s ním celý den sedal v jeho hodinářské cimřičce a odpovídal lidem místo něj, ach, já totiž přesně věděl, co chce říct, ještě ani pusu neotevřel! Ve dne v noci jsem ho neopouštěl. A proto jsem za ním vykročil i k tomu provazu… Chápete, život ho tížil a po smrti Sary-Bejly, mé ženy – promiňte, jeho ženy, dej jí Pánbůh nebe – to bylo ještě horší. Chápete, *oni* ji zabili, byla nemocná a ležela v posteli, a oni vešli do domu a před našima očima ji zabili… Týden jsme plakali. Před našima očima! No, a uprostřed noci mi Lajzer povídá, že přišla jeho chvíle. Vy, povídá, jste světec nad světce, lidé jako vy už na světě nejsou, takoví milovníci lidí jako vy, ale já už to nesnesu, povídá, já už tu vaši laskavost nesnesu… Vaše laskavost mě tím svým zármutkem a soucitem zabíjí… tak já teď něco provedu a prosím vás, abyste mě teď nechal… nechal mě chvíli o samotě… (takhle to řekl). Bál se, abych nenásledoval jeho příkladu s tím provazem. Vyšel jsem z místnosti, i když jsem věděl, co chce provést, a šel jsem do sklepa a udělal jsem si taky oprátku, protože jaký měl bez něho můj život smysl? Totiž beze mne? Vždyť co mi zbylo ze starého, zapomenutého Malkiela

Seidmana? Nic, zhola nic! Jenže on umřel a mne chudáka zachránili. Sundali mě z toho provazu. Potom mě odvezli do blázince, a tam, inu, injekce, zábaly, čert aby vzal všecky doktory! Fuj. Promiňte. A když mě pustili, to jako když přišli ti zatracení Němci a rozehnali naši radu starších po ulicích, já byl uvnitř dočista prázdný. Mrtvý. Já nevím, to snad ve mně žije Lajzrova smrt a to proto jsem tak prázdný a nemám sílu k odporu. Chcete, abych byl rabín, prosím, budu rabín, já si nestěžuju, co bych si stěžoval? Takhle je přece život zajímavější a já teď beztak nemám na vybranou, protože já teď proudím do lidí jako voda a kradu jim, co mají uvnitř i vně, ale navenek to není poznat, a dokonce i teď, v tomhle okamžiku, běda mi! Ne! Teď ne!" (Plácne se levou rukou přes pravou.) „Aspoň tady se ovládej! Aspoň tady, nešťastníku! Kde jsem to přestal? Aha, tak tedy ta slabost mě úplně přemohla… Zlomila mě… Póry kůže se mi otevřely jako květiny žíznící po slunci, kosti se mi v kloubech uvolnily a všechno ve mně bylo najednou slabé, řídké a trhalo se tak, že ten druhý… že jeho podstata mi nemohla odolat, nasávalo ji to a ona do mne vtékala, aby vyplnila ten prázdný prostor, který se ve mně otevřel… A nasává ji to nepozorovaně, úplně nepozorovaně… Je to takový tajný PLAGIÁT (viz); všechen jeho obsah se klidně přelévá do mne, ano, jeho touhy, jeho tajné obavy, jeho vášně a bolesti, lži, které šeptá své duši – ach, Friede, Friedečku, vy byste se z toho určitě zbláznil, nevěřil byste, v jak strašném pekle to lidé žijí, Pánbůh vás před tím chraň, a ti ďáblí v nich ve – ve všech, *mama droga*, ale přestaňte už jíst ty sušenky, Friedečku, nebo vás zase bude pálit žáha a nebudete moct spát." „Dost!" vykřikl Fried, vyskočil a Paula užasle řekla: „Mluví úplně jako já, viď, Friedečku?" A dutý autor životopisů se omluvil a vysvětlil, nu, že to na něj občas prostě přijde s mimořádnou silou, protože je v něm všechno vyžrané a du-

té jak prázdný dům, ve kterém se usadí duchové, jako přízračné hodiny, jejichž ručičky běží dál, zatímco hodinář, běda, už zemřel a ozubená kolečka uvádějí do pohybu jiní… Třeba ten člověk, co prodává u vchodu do zoo „kapustu", to jídlo z hrachu a zelí. „Stojím vedle něj jen chviličku, a on je hned ve mně, celá jeho bytost, hukot krve v žilách, vášeň v srdci, tajemství jeho smrtelné nemoci, kterou skrývá i před ženou a dětmi… A když chvíli pracuju vedle papouščí klece, ach, najednou si připadám, jako bych měl peří, jako bych byl pestrý a upovídaný." (Fried si v duchu s hrůzou poznamenává, že musí dohlédnout na to, aby ten malý podivín nebyl nikdy určen na práci poblíž klecí šelem.) „Ale divné je, pane doktore, že zlí lidé nade mnou nemají žádnou moc, myslím nad mým uměním… Totiž ti, co jsou jen tak zlí, snad ano. Ale ti zaslepení, ti ne. Nikdy! Mezi mnou a jimi jako by stála jakási bariéra. Tak třeba ty *jejich* patroly, můžu je minout – však víte, o kom mluvím – stokrát, a nic se ve mně neděje. I když vám prozradím tajemství – já kolem nich přecházím *rád*, protože to se mi na malý okamžik ulehčí od toho mého tyranského umění, toho mého neštěstí, a na kratičkou chvilku cítím, že jsem sám sebou, ubohým Malkielem Seidmanem… Ti zaslepení tedy ne. Vrazi – nikdy. Proč, to nevím. To už zůstane navždy záhadou! Ale co se těch ostatních týče, s těmi se to má zcela naopak! Ti laskaví jsou pro mne hotová pohroma… Já se tak vlévám do nich a oni zas do mne a nedá se to zastavit. Dokonce i tady, v naší zoologické zahradě… no prostě s tím ne a ne přestat. To po mně chtěl Otto. Říkal, že my, co nemáme fyzickou sílu, musíme dělat všechno, co můžeme, a já dělám, jak řekl, protože Ottovi přece nemůže nikdo odmítnout, a proto si tedy dávám takovou námahu, ztrácím vlastní duši a kradu se přes všecky hranice. Opravdu! Jestli chcete, můžete mi říkat buřič! Co hrozí pěstí k nebesům.

Co každým okamžikem uniká z toho nejstřeženějšího vězení na světě, a hned zas do něj vniká! A tak postupně překonává překážky, které mezi člověkem a jeho bližním kdosi navršil… A zvětšuji tak, byť v malé míře, lásku a soucit mezi lidmi, protože jsou všichni tak osamělí, zavření ve svých krabicích, všichni slepí, hluší a němí… A já, já se aspoň můžu mezi nimi volně potulovat… všechny je pojmout… poslat aspoň mlčenlivý pozdrav… Jsem pro ně taková hospoda, němý tlumočník spousty cizích jazyků, protože ty všechny mohou vyjádřit ta slova, nu, kupříkladu bída, muka, naděje, touha, ale jen já dobře vím, co jimi myslí, co třeba myslíte vy, pane doktore, když řeknete bolest, co tím myslí paní Paula, obojí se od sebe totiž liší, jako kdybyste oba dvě různé a navzájem cizí ženy pojmenovali ‚matka', ano, a jen ve mně se mohou ty slepé, hluché bolesti navzájem dotknout… Jen ve mně se navzájem představí v celé své hloubce… Stal se ze mne slovník tlumočící člověka člověku, jenže není nikdo, kdo by si v něm četl, protože já sám nemůžu… Ne, nemůžu, mě tvoří jen stránky, a tuhle doktor si řekne primitivové, to jistě jen žertem, ale teď, když jsem to konečně řekl, tak se seberu a půjdu, ano, už nějakou chvíli to chci udělat, jenže… Nu, něco mě tu drží, takové hryzání hluboko v žaludku, ne, to ne po těch vašich skvělých sušenkách s cibulí, paní, ale nějak mě to nafukuje, dráždí, Bože můj, co to jenom je, pomozte mi, pomozte, paní Paulo, ach, ta bolest, cítíte to taky, dejte to pryč, zbavte mě jí, je přece vaše, vás všech, ne moje… prosím…"

A životopisec se před užaslýma očima Pauly a Frieda zhroutil a začal se na podlaze svíjet – Wasserman: „Oddechoval zčerstva jak žena, jejíž chvíle nadešla!" –, bojoval s neviditelnými provazy, které jako by se kolem něho ovíjely zevně i uvnitř a snažily se ho táhnout směrem k Paule, k tomu, co bylo za ní, k tomu, co ona sama v tu chvíli ještě necítila, a nakonec bylo celé jeho tělo

vymrštěno do vzduchu, stočené jako lidský plod, a on s podivným ječivým zabečením vypadl dveřmi, jimiž prve vešel. Fried a Paula se podívali jeden na druhého a Paula najednou poprvé pocítila hryznutí ve svém lůně.

זמן

ZMAN

Čas

Jedna ze základních kategorií vědomí, kterou nelze jednoznačně definovat vzhledem k její základní a všeobecné povaze. Označuje rytmus a trvání jevů.

1. Kazikův čas

Fried začal počítat Kazikův čas od 21.00 hod. toho večera, kdy k němu byl přinesen, od chvíle, kdy dítěti zatřepotal přes obličej křídly bílý motýl. Doktor vycházel z toho, že průměrný věk mužského jedince činí sedmdesát dva roky, a vypočítal, že jedna minuta Kazikova života odpovídá osmnácti dnům normálního člověka. Jedna vteřina Kazikova života tedy odpovídala osmi hodinám Friedovým. Jedna jeho minuta a čtyřicet vteřin měsíci. Během deseti minut měl Kazik pohltit půl roku. Za hodinu plné tři roky. Fried byl zděšen. Stojí za zmínku, že v průběhu noci podnikl Fried dva zoufalé pokusy zastavit cval Kazikova času: nejprve v domě zhasl všechna světla, protože doufal (Markus:) „Protože byl zoufalý, ne že by byl hlupák, to chraň Bůh", že tyranie času bude ve tmě menší. Potom krátce před úsvitem, když bylo Kazikovi přibližně jednadvacet let, ho doktor ponořil do studené lázně, zase v té marné naději, že ve vodě se to všechno zpomalí. Je zbytečné říkat, že oba postupy neměly na čas sebemenší vliv. Zesílil jen doktorův pocit, že jeho vlastního času ubývá touž děsivou rychlostí; že jakmile čas přestane Kazika trýznit, celý svět propadne

toutéž šílenou rychlostí záhubě. Občas však doktor cítil – a to je třeba zdůraznit – že nebojuje jen za Kazika.

2. Podoba času

Podoba času byla užaslému Friedovi odhalena nešťastnou náhodou. Když z posledních sil utíkal za dítětem Kazikem (viz DĚTSTVÍ; CIZOTA), zatáhl Kazik za dečku na etažéru, a velká porcelánová mísa, na které za sebou utíkali čtyři modří jeleni, na něž se Paula ráda zasněně dívala, spadla a na podlaze se rozbila na kousky. V tu chvíli Fried, aniž dost dobře chápal, co vlastně dělá, bezděky napřáhl ruku a uhodil chlapce do drobného obličeje. Ozval se kratičký pronikavý vzlyk, nic víc. Fried: „*Môj Bože!* Co jsem to udělal?" Kazik mimochodem na políček i na bolest, která následovala, okamžitě zapomněl a jal se žasnout nad střepy porcelánu. Udivovalo ho, že něco může zaniknout rozbitím, a ne zdlouhavou agónií. Fried zavřel oči s drásavými výčitkami svědomí, že to bezbranné, osudem pronásledované děcko tak trápí, ale ani na to mu nezbylo dost času, protože Kazik stoupl bosou nohou na ostrý střep porcelánu a vykřikl. Vykřikl spíš údivem než bolestí a honem se přitiskl k Friedovi, který ho před chvílí uhodil. A Fried vykřikl zároveň s ním, protože na vlastní oči viděl, jak z dítěte uniká proudem život, i to, že Kazik poznává bolest, které ho Fried nemůže uchránit, kterou nemůže vytrpět místo něho ani se s ní nějak dohodnout, ale když se Fried shýbl a objal ho, viděl, že z hluboké řezné rány na jeho chodidle nevytéká krev, ale že se odtamtud snáší cosi jako průsvitné vločky, které nebyly z vody ani ze vzduchu, jakési nesmírně lehké piliny, proudící mu z těla v rytmu úderů srdce, v povětří se to hned rozptylovalo a rozkládalo a Fried mimo veškerou pochybnost věděl, že tohle je čas.

3. Ne-čas: viz PROMÉTHEUS.

זרות

ZARUT
Cizota
Odcizení. Vzdálenost a odlišnost.

Fried ji se vší palčivostí pociťoval, když byl sám s malým Kazikem (viz DĚTSTVÍ) ve svém domku. Ke genezi zkoumaného pocitu: Kazik byl živé, divoké dítě, věčně tropící neplechy. Rozbil všechno, na co sáhl, bez sebemenšího studu kolem sebe všechno špinil a neustále ohrožoval sám sebe svými hbitými kousky. Rostl rychle, totiž nikdy neměřil ani nevážil víc než těch jedenapadesát centimetrů a tři kilogramy, na které ho Fried původně odhadl, ale bylo vidět, že je odolnější a silnější. Kolébal se na nahých nožkách jako malý dareba v plenkách. Úplně bílé vlasy albína mu zhoustly a vyrostly do délky, takže mu je Fried musel vzadu svazovat, aby mu nevadily v pohybu. Doktor – opíral se přitom o hůl – za ním pobíhal po domě a jemně ho odháněl od klik, vyndával ho a lovil z umyvadel a věder, kudy se snažil utéct, a při tom pobíhání se nepřestával zlobit sám na sebe. Fried: „Že já mu nedal během těch jeho prvních, nejdůležitějších let lepší VÝCHOVU (viz) a tolik jsem se staral o sebe, o vlastní pocity, o účtování se sebou samým a vzpomínky na časy, kdy jsem byl dítě jako on! Ach ano, teď to dítě sotva znám, znám jen jeho útočnost, jeho energii, když běhá, padá a zase se zvedá, a tu jeho tyranskou vášeň, s níž se zmocňuje okolního světa a vítězně na něj pokládá nohu, a to mě děsí, ano." Vyložme to trochu obšírněji: děsilo ho, že jeho dítě je tak silné a cizí, že sám neví nic o tom, co si Kazik myslí a jestli Frieda má vůbec rád, nebo v něm vidí jen obtížného, ale nepostradatelného sluhu, jestli vyroste a bude jako Fried, či snad jako Paula. Byl by býval radši, kdyby se podobal

Paule, ale nemohl to nijak ovlivnit. Rád by byl věděl, zdali se musí dítěti postavit s veškerou svou silou a zkušenostmi, aby ho připravil na život, nebo jestli je lepší mu o světě lhát, vždyť tu to dítě pobude beztak jen krátce. Pozoroval Kazika, jak se zahrabává hluboko do veliké skříně, a říkal si, že se mu jaktěživ nebude schopen dostatečně přiblížit. Bylo to, jako když člověk pozoruje vlastní obraz v zrcadle: i když tisíckrát řekne „já", nikdy doopravdy nepochopí, co to znamená. Je pořád příliš blízko i příliš daleko. Tehdy poprvé záviděl doktor životopisci SEIDMANOVI (viz), který dokázal do svého bližního vstoupit a procítit jej zevnitř, jeho podivný talent.

Starý doktor zavřel oči, otřesen trpkým poznáním, že tohle dítě je pro něho cizincem a že jím i zůstane. Že Fried ho bude mít vždycky raději, než bude moci Kazik mít rád Frieda. I kdyby se mu to zázrakem podařilo a Kazik by byl skutečně šťasten a žil plným životem (viz MODLITBA), bude Fried vždycky trpět týmž hladem a žalem nad tím, že prostě nemůže BÝT Kazikem a překonat tak cizotu, to oddělení a vyhoštění části sebe samého, která se po světě pohybovala sama. A říkal si, že by měl raději všechno uvážit a začít se bránit proti téhle zklamané lásce, jejíž bolest nemohl snést a o níž věděl, že už je v její moci. A také věděl, že rodiče – dokonce i ti nejlepší a nejvnímavější z nich – v sobě mají něco, co dítě musí vždycky zabít, aby si prorazilo cestu na světlo a na vzduch, jako když v lese bojují mladé stromky se starými. Teď doktor pochopil, že jemu a dítěti zbývá jen nesmírně málo času, který spolu stráví, a že jejich možnost navzájem se pochopit, milovat a slitovat se nad sebou je strašně ubohá, a jak se díval do prázdna, Kazik se vynořil ze skříně, proběhl kolem etažéru, zatáhl přitom za dečku, která na něm byla, shodil na zem porcelánovou mísu, na které za sebou utíkali čtyři modří jeleni, a mísa spadla a rozbila se na kousky.

Viz též ČAS.

חדש, האדם ה-

CHADAŠ, HA'ADAM HE-
Nový člověk
Typ člověka, jakého chtěli vytvořit nacističtí ideologové.

Nový člověk byl rovněž typem člověka, kterého Obersturmbannführer Neigel uvedl jako naprostý protiklad Wassermanovu typu, když mluvil o „nové budoucnosti", kterou mu slibují jeho Říše a Vůdce. Zde je třeba zmínit se pro přesnost o problému nového člověka obšírněji: ve své knize *Mein Kampf* prohlašuje Hitler nordickou rasu za nositelku veškeré kultury, a proto jeho boj proti všemu cizímu, proti Židům, Slovanům, zkrátka nižším rasám, je boj svatý. Hans Günther, oficiální teoretik národně socialistické strany, provedl výzkum výběrového vzorku deseti miliónů Němců a podle nich načrtl přesnou podobu nového člověka: musí být světlovlasý, urostlý, mít protáhlou lebku, úzký obličej, dobře tvarovanou bradu, tenký nos, světlé rovné vlasy, světlé, hluboko posazené oči a bělorůžovou pleť. (Neigel měl jako většina Bavořanů tmavé vlasy a také oči.) Protože v Německu samém nebylo na to, aby byla na dalších tisíc let zajištěna převaha NČ v Říši, dostatek odpovídajících jedinců, začali vůdci německého národa hledat možnosti, jak zvětšit zdroje, odkud by NČ čerpali. Tak třeba v souvislosti se zušlechtěním Bavořanů se objevil originální záměr přesídlit do Bavorska Nory a křížením a pomocí náležité diety přeměnit místní plemeno za několik málo generací v ryzí Severany. Tato myšlenka byla pouhým začátkem mnohem rozsáhlejšího plánu. Dr. Willibaud Henschel v listu *Der Hammer*, oficiálním propagačním orgánu národních socialistů v Berlíně, napsal: „Sežeňte dohromady tisíc děvčat, izolujte je v táboře, spařte je se statisícem zdravých německých

mladých mužů. S pomocí sta takovýchto táborů získáte rázem pokolení sta tisíc čistokrevných německých dětí."

19. 2. 1939 promluvil vládce Bavorska Gauleiter Paul Giesler ke studentům mnichovské univerzity. V projevu ke shromážděným posluchačům se zmínil o národně socialistickém pohledu na otázky POHLAVÍ (viz), který má mít za účel pouze plození. Zdůraznil, že povinností každé ženy je dát Vůdci děti. Poté pobídl posluchačky, aby si pospíšily se zapojením do plnění tohoto poslání, směřujícího k rozmnožení německého lidu, a řekl: „Pokud nemáte, s kým byste děti na svět přiváděly, půjčím vám svého pobočníka. Nebudete toho litovat!"

Je třeba rovněž zdůraznit opakovaný zájem Reichsführera Himmlera o otázku zvýšení počtu německého obyvatelstva a o zušlechtění NČ. Právě Himmler se Vůdci zavázal, že Německo zalidní (do roku 1980) sto dvaceti milióny nordických Němců. Sám se stal kmotrem všech německých dětí narozených 7. října, v den jeho narozenin. Každé takové dítě dostalo při narození lampu, Himmlerův osobní dar, a o každých narozeninách rok co rok jednu marku a svíčku. Prvních deset tisíc lamp bylo vyrobeno vězni v Dachau. Himmler říkával: „Kdyby byla paní Anna Magdalena Bachová po pátém, devátém, ano i desátém dítěti přestala, nebyl by Bach nikdy přišel na svět!" Himmler se rovněž nesmírně zajímal o rozličné lidové zvyky, o nichž se věřilo, že zajistí narození mužského potomka. Výsledky těchto svých „výzkumů" rozšiřoval v oficiálních oběžnících mezi příslušníky SS. Nejednou si stěžoval, že řádné nordické dívky příslušníky SS nepřitahují, ti že prý bůhvíproč mají raději tlusté ženy s krátkýma nohama, baculaté a malé. V souvislosti s úsilím o zušlechtění plemene si zaslouží zvláštní zmínku ústavy Lebensborn, založené na Himmlerův podnět SS. Lebensborn je termín vynale-

zený za časů Třetí říše a v překladu znamená „pramen života". Tak se nazývaly porodnice zřízené Himmlerem po celé Říši a sloužící jako sirotčince i bordely zároveň. Historická pojednání se těmito institucemi, kterým se přezdívalo rovněž „lidské farmy", příliš nezabývají. Redakce chce proto vyslovit svůj dík Marku Halelovi za jeho poučnou knihu *Děti SS*, která vyšla v nakladatelství Miskal v Jeruzalémě roku 1978 v překladu A. Inbara. Lebensborny byly od samého počátku určeny k tomu, aby s pomocí mužů a žen velice pečlivě vybraných podle rasových měřítek Říše vytvořily novou nordickou „vyšší rasu". Za tímto účelem Němci statisíce dětí označených za „rasově hodnotné" unesli a vychovávali na farmách jako stoprocentní Němce, aby je pak křížili mezi sebou navzájem i s čistokrevnými Němci. Vrchním ředitelem těchto institucí byl Max Solman (číslo legitimace nacistické strany 14528), člen SS od roku 1937. Frau Inge Wirmitz byla pověřena rozmisťováním unesených dětí do bezdětných rodin příslušníků SS. Pěstitelské farmy SS přijímaly děti ulovené ve východní a severní Evropě. Komanda únosců měla pokyn unášet jen ty nejhezčí. Postupovali jednoduše: vytypovali si na ulici dítě, které zřejmě odpovídalo rasovým požadavkům, nalákali je na cukroví a tak se od něho dozvěděli jeho jméno a adresu. Poznatek byl týž den předán komandům únosců. Metoda byla účinná, protože takto bylo možno unést hned několik vhodných dětí z téže rodiny. Ty nevhodné byly usmrceny. Rodiče byli většinou zabiti rovněž, aby bylo možno získat děti bez zbytečných komplikací. Na unesené děti byl od chvíle únosu vyvíjen mohutný psychologický nátlak, aby zapomněly na svůj původ a nenáviděly své rodiče. Neustále se jim opakovalo, že jejich rodiče byli úchylní kriminálníci. Otcové byli pokaždé opilci a vrahové, matka zas byla líčena jako „lehkomyslná ženština pochybných mravů, která zemřela na tuberkulózu a alkoholismus". Dětem bylo zakázáno mluvit svou mateřštinou. Byly trýzněny, když se odvážily zmínit o svém původu. Autor knihy *Děti SS* se v Německu setkal se ženou, které příslušníci SS, když jí bylo pět let, v kostele ukázali kamenný náhrobek jakéhosi biskupa a řekli jí, že je tam pohřbena její matka. Po válce se matka našla (vrátila se z koncentračního tábora), ale dívka se k ní odmítla vrátit a prohlásila: „Už jednou jsem viděla matku mrtvou a nechtěla jsem ji tak vidět podruhé." Organizace Lebensborn se zabývala rovněž Norkami, Holanďankami a Francouzkami, které otěhotněly s německými vojáky. Himmlerovi bylo líto tohoto kvalitního semene, které by padlo na půdu jiných národů. Tyto ženy byly – někdy proti své vůli – převezeny do ústavů organizace v Německu, kde se jim až do porodu dostalo přiměřené péče. Narozené děti, které byly z hlediska rasových požadavků shledány závadnými, byly zlikvidovány. Právě tak byly kradeny vhodné děti ze sirotčinců ve všech dobytých zemích a převáženy do ústavů Lebensbornu. Jen v Maďarsku a na Ukrajině bylo uneseno přes padesát tisíc dětí. V Polsku asi dvě stě tisíc. Děti okamžitě procházely rasovým vyšetřením. Změřili jim lebky, hrudníky, délku penisu (chlapcům) a obvod pánve (dívkám). Zjevným záměrem bylo spářit je okamžitě, jakmile dosáhnou pohlavní zralosti. Dívky dostávaly hormonální injekce, které měly urychlit jejich dospívání. V patnácti letech měly být oplodněny příslušníky SS. Tak se centra Lebensbornu proměnila v polooficiální bordely pro příslušníky SS, kteří jich hojně využívali. Všechny unesené děti byly označovány na krku a na pažích. Himmler dohlížel osobně na dění v těchto institucích do nejmenších podrobností: poslal kupříkladu blahopřejný telegram – uchovaný v zápisech – Frau Annie O. (plné jméno chybí), která za jediný týden od 1. do 7. ledna 1940 dodala jako kojná v Lebensbornu

27 870 gramů mléka! Himmler rovněž podporoval porody v řadách svobodných matek a sliboval jim hospodářskou podporu Říše. Obrátil se na všechny německé dívky s žádostí, aby „nebyly v těchto válečných časech tak přemrštěně zdrženlivé a čisté", a požadoval na nich, aby „jevily porozumění pro požadavky našich mladých mužů, kteří odcházejí bojovat za Vůdce na frontu". Ještě dnes, desítky let po válce, se unesené děti a jejich rodiče z celé Evropy navzájem hledají. Během norimberského procesu v říjnu 1947 byli všichni ti, kteří za Lebensborn zodpovídali, obviněni pouze z členství v SS. Žádná jiná obvinění proti nim vznesena nebyla.

חופשה

CHUFŠA
Dovolená
Volno. Dočasné uvolnění z práce či plnění určité povinnosti.

Neiglova dovolená znamenala bezesporu obrat ve Wassermanově příběhu. V předvečer odjezdu na dovolenou Neigel Žida žádal, aby mu vyprávěl dál o životě Kazika, jemuž bylo tenkrát přibližně čtyřicet let. Wasserman to z jakéhosi důvodu odmítl a trval na tom, že nyní musí Neiglovi doplnit všechny chybějící podrobnosti příběhu, tj. proč se Děti srdce znovu sešly ke svému poslednímu dobrodružství a proti komu tentokrát bojují (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE). Tvrdil, že bez těchto údajů nebude příběh „nikdy jaksepatří propečen". Neigel zuřil. Obvinil Wassermana ze ZRADY (viz), Wasserman mu však odmítl vyhovět a vyprávět dál o Kazikově životě. Neigel se přestal ovládat a Wassermana pořádně zbil. Později, když se zhroutil a žádal Žida o odpuštění, vyšlo jeho ohavné tajemství najevo (viz PLAGIÁT).

Tak odjel Neigel na dovolenou, aniž znal zbytek Kazikova příběhu. Na konci dovolené, když se celý otřesený vrátil do tábora, plný lítosti a úzkosti v souvislosti s tím, co provedl doma, se Wasserman, Fried, Otto a ostatní stali Neiglovou rodinou, jeho nejbližšími, celým jeho světem. Neigel, lze-li to tak říci, se rozpustil v představivosti – v představivosti Anšela Wassermana.

(ה)חזירויות האלה

(HE)CHAZIRUJOT HA'ELE
(To) svinstvo
Slovo, jímž Paula nazývala norimberské zákony.

Viz též HITLER, ADOLF.

חיים, משמעות ה-

CHAJIM, MAŠMA'UT HE-
Smysl života

חיים, שמחת ה-

CHAJIM, SIMCHAT HE-
Radost ze života
Jednorázový nebo déletrvající pocit plného ztotožnění s bytím.

Kazik plně pocítil radost ze života přesně v 04.25 hod. ráno. Tou dobou mu byly dvacet dva roky. Stalo se to, když se s ním Fried vydal k Ottovi, aby ho probudil a řekl mu, co ještě nevěděl, totiž že Kazikův život nebude trvat déle než jediný den. Kráčeli zvolna a ze všech konců zahrady se k nim jeden po druhém postupně přidávali další UMĚLCI (viz), živí i mrtví, kteří nikdy ne-

zavřou oči. Zoologická zahrada byla temná, měsíc svítil a Kazik viděl, jak se v koutech skrývají polostíny úsvitu a povlovně se stahují zpět, když se k nim přiblíží, viděl tajemné stezky pnoucí se tmou do budoucnosti, trávu jiskřící rosou a vydechující svěžest, širou noční oblohu posetou hvězdami, která pomalu oddechovala a svým závojem se lehce dotkla jeho tváře… A třebaže po celou tu dobu zdálky zaznívaly pronikavé, kovové zvuky amplionů a rachocení kulometů a obzor byl pokryt rudými plameny, protože Němci zapálili židovské ghetto, Kazik to nechápal a pochopit nechtěl. Nerozuměl ani výrazu smutku a zoufalství v tvářích svých druhů, protože najednou cítil, jak se mu srdce v hrudi nadmulo tak, že je stěží dokáže pojmout, a že má najednou celé tělo lehké, plné síly a drobného šumivého kypění, šepotu a šťastného praštění, a začal: 1) válet se po mokrém trávníku, 2) poskakovat po jedné noze a mávat pažemi, 3) křičet svým tenkým hláskem, zpitým štěstím, poněvadž a) k čertu, tady přece je! b) je živý, jak jen člověk živý být může! a c) tady už navždycky zůstane! Věčný imperátor tohoto okamžiku! Božský pěvec úderů vlastního srdce! Malíř-umělec trávy a noční oblohy! Ano! On žije! Žije! Nemělo to žádné hlubší nebo jednodušší vysvětlení než toto! K čertu se všemi těmi smutnými zvuky, které se mu šourají za zády! K čertu se vším, co víme o tomhle podělaném životě a o KAZIKOVĚ (viz KAZIKOVA SMRT) blížícím se nevyhnutelném konci!!! A Frieda, když viděl Kazikovu divokou radost, na okamžik zachvátila temná hrůza, vědomí, jak věčný je Čas, v němž byl Fried pouhou čárkou, krátkou pomlkou, chvilkovým strnutím proudu; před sedmdesáti lety ještě Frieda v času nebylo a velice brzy už v něm opět nebude, navěky, on a jeho svět a všechno, co měl rád a co považoval za důležité, budou zničeni, jako by jich nikdy nebylo; podíval se na umělce, kteří šli s ním, a říkal si, že tohle potká

je všechny, jako když noha na okamžik zanechá stopy v blátě a to je hned zahladí. Nebylo na tom nic nového, a přesto jím to otřáslo, protože na okamžik pocítil, jak budou všichni z času vyhlazeni, jak zmizí cizí, ztracení a bez trošky naděje, a pak, najednou a bez zjevné příčiny, zachvátila i zestárlého Frieda ta hrozivá horečná radost a on rozpřáhl obě své mohutné paže, potlačil drobný šťastný vzlyk a rázem pocítil, jak mu po celém těle raší tisíc drobounkých voňavých květů rozmarýnu a plní se sladkým nektarem.

חינוך

CHINUCH

Výchova

Lidská činnost postačující k ovlivnění osobnosti druhého, ke změně jeho chování nebo k tomu, aby ho určitým způsobem formovala.

Téměř hned, jakmile Fried pochopil, jak málo času bylo Kazikovi souzeno, se rozhodl, že se bude plně věnovat dítěti a jeho výchově. Umínil si, že nepromarní ani okamžik, zejména ne léta dětství, kdy je mozek čilý a vnímavý. Vzal ho za ruku – ten drobounký zázrak architektury! –, sehnutý s ním chodil a ukazoval na každý předmět v pokoji a vyslovoval jeho jméno. Fried: „Koberec. Lampa. Stůl. Židle. Další židle. Další židle…“ a dítě každé slovo opakovalo a nezapomínalo. Fried mu chvatně vyprávěl o domě uděláném z místností a o místnostech udělaných z cihel, o zoo, která je ze samých klecí, o lidech, kteří se chodí dívat na zvířata, a že i ti se dělí na různé orgány, ale hned mu připadlo, že jeho popis jako by neodpovídal pravdě, ne snad jednotlivým známým údajům, ale živé pravdě, která se skrývá za nimi, a tak se zarazil a pokáral se (Fried:) „No tak! Co

mu to tady vyprávíš za nesmysly! Napřed se mu přece musí povědět věci opravdu důležité!" A přikrčil se, Kazika si oběma rukama přidržel ve výši obličeje a jal se mu přednášet plynně a vřele o lidech, kteří žijí na tomhle světě a dělí se podle států, vyznání a politických stran... Zarazil se a váhavě dodal: „A politické víry," ale sotva to dořekl, už si připadal trapně, a když Kazikovi říkal – Polsko, Německo, křesťanstvo, komunismus, Británie, judaismus atd., připadal si tak jako před padesáti lety, když na lékařské fakultě v Berlíně skládal závěrečnou zkoušku a před plnou posluchárnou musel vyjmenovat neléčitelné choroby, které lidi zabíjejí bez výběru a slitování, a tak zas hned zmlkl a pokáral se (Fried:) „No tak, co to tu vykládáš za hlouposti, napřed se přece musí naučit, čím být, totiž..." Ale vzdor svým ušlechtilým záměrům se Fried nedokázal ubránit a dal dítěti ještě pár spěšných rad – měj se na pozoru před lidmi, které neznáš, podezírej i ty, které znáš, nikdy nikomu neříkej, co si doopravdy myslíš, nikomu nevěř, snaž se říkat pravdu, jenom když nic jiného nezbude, protože ji jednou někdo použije proti tobě, a neměj nikoho moc rád, ani sebe, ta slova jako by byla nabírána a unikala z hlubin Friedovy duše jakýmisi mimovolnými stahy jako při zvracení a on je říkal s horečností epileptika, tónem i dikcí svého popudlivého otce, vždyť Fried se přece po celý život proti těm trpkým radám prohřešoval, a čím jistější si byl jejich správností, tím víc cítil, že z nich má hrůzu, a doufal, že to není pravda, a chtěl svému dítěti říkat taky slova útěchy, tak jako mu je mlčky říkávala jeho matka, tu měl hrozně rád, ona a malý Fried spolu sedávali a hrávali na klavír, melodie se jim jako jakási mlha linula z prstů a oba je zahalovala, jeho otec se tomu smál a říkal, že z Frieda třeba ještě bude umělec a bohém, na pohrdavý tón jeho hlasu nedokázal Fried nikdy zapomenout, ale slyšel jej vycházet ze svých vlastních úst s krutou přesností – která působila bolest i jemu – když ta slova říkal Ottovi, když Otto začal do zoo vodit všechny ty své blázny (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE). Ano, Fried snil v dětství o tom, že bude klavíristou, jenže jeho matka onemocněla a jednoho dne do jeho pokoje přišel otec a stroze mu řekl, že matka odcestovala kamsi daleko. To si odcestovala jen tak, a ani se s ním nerozloučila? Na nic se neptal, jen se na ni snažil zapomenout, rychle a s nenávistí za to, co mu udělala. Začal se vyhýbat svým vrstevníkům a rád se potuloval v polích u jejich domu. Potkal drobná zvířátka a zjistil, že zvířata před ním neutíkají. Nedalo se to nijak vysvětlit – dokonce i divocí králíci klidně čekali, až se jich jemně dotkne. V té době se Fried náhodou setkal s OTTOU BRIGEM (viz) a jeho sestrou Paulou, a tak mu nastaly šťastnější časy s družinou Dětí srdce. Ale i tohle období uplynulo. Fried vyrostl a stal se lékařem jako jeho otec i dědeček. Tak to bylo v jejich rodině pravidlem – prvorozený syn se věnoval obchodu a mladší lékařství. Pak vypukla 1. světová válka, Fried narukoval jako lékař, nachomýtl se k několika bitvám a viděl věci, o nichž nevěřil, že je jich člověk schopen. Přihodilo se toho víc, ale nemá smysl zacházet do podrobností. Život Friedovi zasazoval rány na každém kroku (viz ŽIVOTOPIS), a on jej za to žil jako někdo, kdo zachází hrubě s majetkem, který uzmul nepříteli. A teď, když tu tak seděl a mluvil ke Kazikovi, si smutně uvědomil, že všechno to, co mu otec a dědeček říkali, ať už zřetelně či jen na půl svých znechucených úst, se v jeho vlastním životě do písmene vyplnilo, a byl by rád věděl, zdali by to bylo jinak, kdyby se byl odvážil statečně bojovat za tu mlhavou útěchu, kterou mu matka skýtala svou jemností, krásou, sladkou vůní svého těla, když pohybovala rukou, a teprve pak přestal mluvit o hloupostech, které dosud Kazikovi vyprávěl, a rozpovídal se o tom podstatném – o Paule, a přitom svíral

děcko v náručí a to se svíjelo a kopalo, ale Fried si toho ani nevšiml, protože byl tak zaujat vyprávěním SVÉHO PŘÍBĚHU. Nikdy se o tom přece neodvážil mluvit nahlas, ani na to myslet, ano, dokonce ani Paule nedokázal říct jediné slůvko lásky či něco milého. Otto: „Ale ona to věděla, Friede, vím, že to věděla." A Fried hleděl před sebe, ale skrz slzy neviděl nic, a vyprávěl Kazikovi o tom, jak strašně se mu stýská po vůni jejího podpaždí, po vráskách, které se jí dělaly kolem očí, když se smála, po mateřském znaménku, které bylo jeho výlučným vlastnictvím – byl jediný na světě, kdo o jeho existenci věděl, dokonce ani Paula je *tam* nemohla vidět, a Fried nyní znovu pochopil svou ztrátu v celé její hloubce, protože Paulu miloval víc než cokoliv jiného na světě, měla totiž úžasné nadání k životu. Ke svému vlastnímu životu, a všechno dělala správně, dokonce i když si sedala na židli nebo zavazovala ránu, a v její přítomnosti Fried občas pocítil, že i on žije, že v sobě má něco, co si možná také zaslouží žít dobře. Fried Kazikovi vyprávěl dlouho s očima zavřenýma a planoucími tvářemi, a byl mu hluboce vděčen, protože jen díky tomuhle dítěti, které se mu narodilo na stará kolena, si začal dělat pořádek v chaosu vlastního života a zaujímat místo ve vlastním času, jako když po tolik let suché semeno je najednou unášeno větrem, pohozeno na úrodné půdě a začne klíčit, a Fried mluvil, či vlastně nemluvil, jen bručel a drtil Kazikovi do tváře slova a vzdechy, protože cítil, jak krátký, jak moc krátký je ČAS (viz), a Kazik se málem udusil pod tou lavinou, která se na něho valila, ničila jeho rychle prchající život a předávala mu životní zkušenosti, kterých on sám nebude nikdy moci použít, protože chce žít *svůj vlastní* život a dělat *své vlastní* chyby, a Fried najednou otevřel oči, pohlédl na dítě se SOUCITEM (viz), uviděl, jak malé, slabé a ubohé je, a smutně zmlkl. Dlouho tak seděli a objímali se.

A doktor věděl, že teď, teprve teď, dělá pro svého syna to opravdu nejdůležitější.

חמלה
CHEMLA
Slitování

Viz SOUCIT.

חשד
CHAŠAD
Podezření
Nejistý postoj k něčemu. Předpoklad, že existuje jakýsi záporný jev.

Když byl Neigel na DOVOLENÉ (viz) v Mnichově, jeho pobočník, Sturmbannführer STAUCKE (viz), dotíral na Wassermana, když pracoval na zahrádce. Lstivě se ho vyptával, zdali „je pravda, co se o tobě říká, že neumíš zemřít?" (Wasserman to popřel), a také se zeptal na Židovy vztahy s Neiglem. Wasserman: „Tenhle Staucke, kéž bych tak ještě dlouho žil daleko od něho, amen! Ten vám kouká, Pámbu s vámi a zlé pryč! Jako kdyby mu byl řasy na očích vytrhal! Zřejmě chtěl u mne prozkoumat celkovou situaci, zjistit, zdali jsme se Neigel a já stali důvěrnými přáteli jak David a Jonatán v lásce a přízni! Nu což, však jsem taky jídal vtipnou kaši, i stavěl jsem se úplným prosťáčkem. A řekl jsem mu poníženě a s pohledem sklopeným, že by přeci nechtěl, aby špinavý židák jako já takto pomlouval ctihodného německého důstojníka! Hned se na mne šeredně zakabonil a měl se k odchodu. K večeru se vrátil, špacíroval úplně jako jeho houserek a zas se začal vyptávat, jak že

se to má mezi mnou a Neiglem. (Začínají na něm tedy něco pozorovat, na tom mém důstojníkovi!) Dokonce si sundal i tu černou čapku a oslňoval mě pustinou své vyholené lebky. Myslil, že mi nažene strach. Ale já zůstal při Neiglovi. Pak se na mne usmál tak, že jsem se až zpotil mezi zuby, a šel po svých. Podezíral mne, na čemž arci nesešlo, ale bylo nad slunce jasné, že ani Herr Neigel není prost Stauckova podezření!"

חתונה

CHATUNA
Svatba
Oslava sňatku. Oddavky.

Když jsem si bral Ruty, přišla nám na svatbu teta Itka s flastrem (náplastí) na ruce. Zakryla si tak číslo, co měla na ruce vytetované, protože nám nechtěla zkazit radost. Pocítil jsem strašný žal a lítost, kvůli ní i kvůli tomu, co musela zkusit, když se rozhodla, že něco takového udělá. Celý večer jsem nemohl od její ruky odtrhnout oči. Připadalo mi, jako kdyby jí tam, pod tou malou čistou náplastí, zela hluboká propast a všechny nás do sebe vtahovala: slavnostní sál, hosty, radost, mne. Musel jsem to tu vyprávět. Promiňte.

טבח, כצאן ל-

TEVACH, KECON LA-
Jak ovce na porážku

Jen jednou se Wasserman pozastavil nad trpností vězňů v táboře a nad jejich ochotou snášet utrpení z rukou svých katanů, aniž se vzbouří. Bylo to tenkrát, když Neigel odešel, aby si z transportu, který dorazil na perón,

vybral nové dělníky. Wasserman se opět zadíval na „moudré", židovské vězně, kteří měli na starosti přijímání transportů na peróně. Viděli Neigla, jak se blíží, a věděli, co to pro ně znamená. Přesto však pokračovali v tom, co právě dělali, právě tak jako jejich předchůdci, když před dvěma týdny Neigel přišel, aby si vybral nové dělníky. Wasserman: „Dobrotivý Bože, vždyť my, když nás vedli *tam*, do plynu, s jediným Ukrajincem v čele, jsme nikdy ani nepomyslili na to, abychom se proti němu pozvedli! *Světský zákon třeba ctít!* A nikdo nemůže říct, že bychom nevěděli, co nás čeká, žili jsme přec v táboře celé tři měsíce a nebyli jsme slepí a ani náš čich nebyl otupen vůní kouře, takže když už prosím ne skutečná vzpoura, tak alespoň pěkný políček Ukrajinci do tváře, aby tak pošel, či aspoň maličký stříkanec sliny, trošička zpěněné sliny v celé té Sodomě? Ne? Ach, řekl bych, že ponížení nám kolovalo v žilách jak uspávací nápoj. Když poníží ty, kteří byli stvořeni k obrazu Božímu, pak nezůstane na světě nic, zač by bylo hodno se bouřit. Je snad tohle ta správná odpověď, dobrotivý Bože? Zradili se snad lidé sami tak, že jediným trestem, který si z mé ubohé ruky zaslouží, je to, že už nikdy nepozdvihnu prst kvůli té pochybné výsadě být znovu nazýván člověkem? Co? Pěkné myšlenky mě to napadají, když si tak ryju záhonky a obkládám je kamenem… Jenže nic takového mě nenapadalo, když nás hnali temnou chodbou do plynu. Myslím, že v nás ve všech zaznívala táž písnička, ukolébavka, tlumená smutkem a zoufalstvím, veliký metronom Smrti udával to suché, dávné tempo, údery čelistí velikánského chřtánu, cvakající na naši počest, chřtánu, který nás vsává a drtí, tik-tak, tik-tak, všichni se stáváme součástí tohohle stroje smrti, ach ne, ti, co sem jdou na smrt, nejsou lidé, ale jen to, co z člověka zbývá, když ho tak strašně ponížili, vzali mu jeho samého a ponechali mu než kovovou kostru člověka, bezduchá ozu-

bená kolečka, spojená se všemi, se všemi tvory... Jen tohle jsme mohli nabídnout jako ubohou jízlivou výzvu svým vrahům, věru byli jsme jejich odrazem, jejich vlastní krutou obdobou, poněvadž ti, co tu jdou na smrt, nejsou Židé, ale živoucí zrcadla, odrážející ve svém nekonečném průvodu obraz světa, který je vede... Tak se rozhodovalo o jejich smrti, o naší smrti, o naší hromadné smrti, naší nesmyslné smrti, která se bude navěky odrážet ve vyprahlé pustině vašich životů..."

Wassermanova slova jsou zde uvedena v plném znění, bez vynechávek či krácení. Přesto se však v zájmu jisté rovnováhy musím zeptat: Bez jediné kletby? Skutečně? Bez jediného políčku Ukrajinci? Takhle? Jak ovce na porážku?

יומן

JOMAN

Deník

Kniha, do níž člověk denně nebo v pravidelných intervalech zaznamenává události, činnosti, myšlenky, atd.

Citlivě vedený deník dr. Frieda z varšavské zoo je jediným svědectvím o převratných změnách v chodu i poslání zoo, k nimž došlo počátkem třicátých let. Zpočátku si Fried večer zaznamenával údaje související čistě s jeho povoláním, týkající se stavu zvířat a jejich akvizice. (Toto je například výňatek z jeho deníku z 3. 8. 1937: „1. Rentgen leopardího mláděte Maxe, pánev a zadek. Poranění páteře nic nenasvědčuje. 2. Pánevní kosti neporušeny. Linie epifýzy naznačuje nedostatečné zvápenatění v oblasti stehenní a holení kosti. Paviánka Amadea močí krev. Začala tedy říje... Zaslány žádosti o dva páry nandu. Nabídky zaslaly Rabbitsden Park v Anglii, Boros /Švédsko/, zoologická zahrada de Branfère ve Francii a společnost Wildlife, Redding Center, White Hampstead, Anglie.") Ale jak začala zoo měnit „oblast svých zájmů" a proti své vůli se „zapojovat" do Ottovy války, začal se deník zaplňovat zprávami a informacemi o UMĚLCÍCH (viz), kteří k němu přišli. Tak kupříkladu: „2. 11. 1942: Do zoo přišel ILJA GINZBURG (viz). Fyzický stav: velmi špatný. Nebezpečí smrti. Fyzické i emoční trauma jako následek elektrického šoku. Všech deset nehtů na rukou vyrváno... šestnáct zubů vyraženo... popáleniny v oblasti genitálií a prsních bradavek... 5. 2. 1943: MALKIEL SEIDMAN (viz): Po obou stranách v podpaždí hnisavé vředy. Připomíná to dvě otevřené rány nereagující na léčbu. Doporučuji: okamžitě ho v zoo přeřadit na jiné pracoviště, daleko od mladých volavek, které se právě začaly opeřovat... 6. 9. 1943: RICHTER (viz): Teď je úplně slepý. Obě šedým zákalem postižené oči neustále pokryty bílým světélkujícím práškem. Jeho původ neznámý. Po vyčištění se objevuje znovu..." atd. atd.

ילדות

JALDUT

Dětství

Období lidského života od narození až po vrchol dospívání.

Kazikovo dětství trvalo šest hodin, od 21.00 hod., kdy mu nad obličejem přelétl bílý motýl, přibližně do 03.00, kdy procitl ze SPÁNKU DOSPÍVÁNÍ (viz). Bylo to živé, divoké a zvědavé dítě. Stále znovu vylézal na židle a stoly a beze strachu skákal z nábytku na podlahu. Doktor ho každou chvíli vlídně žádal, aby toho nechal, ale (Fried:) „Však já moc dobře cítil, že to dítě, které má tak málo ČASU (viz), nesmím omezovat, a věřte mi

nebo ne, ta jeho umíněnost se mi i trochu líbila, on totiž pokaždé když upadl, zase vstal a vší silou se zas vrhl nahoru, hrozně odvážně a bez váhání, a pokud se smím trochu pochlubit, pak vám tedy řeknu, že tahle odvaha a sebedůvěra byly výsledkem mé VÝCHOVY (viz). Ano." Fried si rovněž všiml, že Kazik vždy po několika minutách na okamžik zavřel oči a jako kdyby se vzdálil. Doufal, že to není další projev jeho choroby, ale pak pochopil, že jsou to jen kratičké přestávky věnované spánku, protože jedna Kazikova vteřina odpovídala osmi hodinám normálního člověka a tyto chvíle dřímoty byly pro chlapce nocemi, po nichž byl znovu plný energie, takže po místnosti strkal židle, vyhazoval do vzduchu tlusté knihy a vytrhával z nich zaprášené stránky, beze studu prohlížel zásuvky (Fried: „On tam sahá na mé nejsoukromější věci! Kde jsem jen k takovému dítěti přišel?!") a ze všech sil řval jen pro to potěšení ze řvaní a pro radost z vlastního hlasu. Fried: „A věčně se na něco ptal, proč a proč a proč, a jak a co, otázky bezvýznamné i strašně důležité, a přitom jaktěživ nečekal na odpověď!" Opravdu lze s určitostí říci, že dítě povzbuzoval samotný zvuk slov s jejich zvláštním tázavým tónem, jako by se v něm stahovala bolestivá pružina ve tvaru otazníku, každým okamžikem poskočila a tak mu dopřála kratičkou chvilku úlevy. Týmiž psavými pohyby, dá-li se to tak nazvat, vyskakují lososi do vodopádů. Otto: „Chudák Fried! Napřed se ještě snažil řádně odpovídat na každou Kazikovu otázku, občas se běžel podívat do těch svých bichlí, jestli odpověděl správně a jestli dítě nemate." Paula: „Právě proto jsem se vždycky bála Frieda na něco zeptat, dokonce i na ty nejjednodušší věci, protože on okamžitě spustil celou přednášku..." Povrchnost dítěte začala doktora dráždit, ale potom se zamyslel, zarazil se a začal žasnout nad tímhle křečovitým způsobem myšlení. Kazikovy otázky mu totiž připomínaly

stahy jednoho z těch tvorů, které za svých studentských let viděl v mikroskopu, z těch, kteří každým stahem dokonají jeden záchvěv života a vrhají se na další. Markus: „A musíš uznat, milý Friede, že jeho otázky byly vždycky zajímavé a plné představivosti a naděje, mnohem bohatší než odpovědi, které jsi mu dokázal nabídnout..." Krátce nato náhle upadl starý doktor do deprese, poněvadž cítil, jak moc je mu to dítě cizí (viz CIZOTA), beznadějně cizí. Fried: „Ale trvalo to jen krátce. Opravdu. Hned se mi to podařilo překonat, a nemyslel jsem už sám na sebe a jen jsem na něj byl hodný, jak si to zasluhuje každé normální dítě."

Viz též RADOSTI DĚTSTVÍ.

ילדות, מחלות

JALDUT, MACHALOT
Dětské nemoci

V noci Kazik pociťoval – kromě jiných tělesných příznaků – zimnici a střídavé návaly horka a zimy. Vydával kratičká zakňučení jako štěně, až se Friedovi svíralo srdce. Doktor měl za to, že dítě svou obvyklou rychlostí postupně prodělává všechny dětské nemoci, počátek dvojité řady těch, co člověka bijí (viz ŽIVOTOPIS). Před Friedovýma očima na Kazikově drobném tělíčku vyvstávaly a hned zase mizely arabesky planých neštovic, jahodová pole spalniček i jizvy příušnic, připomínající tvář měsíce, a tak to bylo se všemi nemocemi, nechyběla ani jediná. Fried, celý ustrašený, políbil drobné čílko (to vmžiku zvlhlo), napájel Kazika lžičkou, u pacientova lože trávil celé noci, které ve skutečnosti trvaly pouhý okamžik (jenže úzkost má svůj vlastní čas), a díky mukám dítěte – spíš než díky jeho radostem a úsměvům – cítil, jak silně je s Kazikem spjat a jak moc ho má rád.

ילדות, מנעמי ה-
JALDUT, MAN'AMEJ HA-
Radosti dětství

I když byl Kazik skoro nesnesitelný (viz DĚTSTVÍ), starý doktor se mu snažil život zpříjemnit. Zoufale se snažil rozpomenout, co jemu samému dělávalo radost, když byl malý. Zvlášť se snažil v paměti oživit všechno to, co souviselo s jeho otcem, který k Friedovi v prvních letech jeho života ještě nebyl tak tvrdý a nechtěl ho jen připravovat na život. A tak ve 22.13 hod., když bylo Kazikovi asi tak tři a čtvrt roku, potřel si Fried obličej troškou mýdla na holení a rychle se oholil, jen aby Kazik ucítil jeho hladký, příjemný a strach nahánějící obličej; tím se však nespokojil – zhasl ve všech místnostech světlo a nechal na podlahu upadnout pár stříbrných mincí. Fried: „Bylo to opravdu trochu hloupé a taky se o tom stydím mluvit, ale měl jsem k tomu svůj důvod. Vždycky když se můj otec v noci vracíval z práce domů a sundával si kalhoty, padaly mu z kapes mince a kutálely se po podlaze, a já na ten cinkot každou noc čekával." Markus: „A náš vážený Fried nikterak nešetřil své staré utrápené tělo a na koberci se pustil do něžného a láskyplného boje se svým kousavým mláďátkem a velice jemně mu zkroutil ručku za zády a nutil ho, aby odříkal rodinnou formuli podrobení." Fried: „Prohlašuji, pane, že zcela a bezpodmínečně kapituluji před svým otcem, arciknížecím rodinným lékařem…!" A nakonec chlapce vodil na obrovských šlachovitých nohou po místnosti sem a tam a zpíval – Fried: *„Śpi, maleńki / zamkni oczy twoje…* Spi, maličký, / zavři očka svý…", a když se Kazik radostně zasmál pobaveným hrdelním smíchem, Fried pocítil, že snad poprvé v životě je z něho skutečný doktor.

יצירה
JECIRA
Tvorba

1. Stvoření. Záměrné vytvoření něčeho nového. 2. Umělcova činnost.

Během té velké hádky mezi Wassermanem a Neiglem (viz PAST), když Němec spisovatele žádal, aby příběh změnil a vypustil z něho „protiněmecké pasáže", Wasserman redakci přiznal, že většinu narážek, které často během psaní tu a tam udělá, sám plně nechápe. Přisahal, že dlouho neměl ponětí, proč se tentokrát Děti srdce daly dohromady a proti komu budou bojovat. Věděl prý jen to, že musí „nasadit vlastní život" (ten patetický Wasserman!), aby „se na ten příběh rozpomněl od samého začátku, na příběh, který mi věčně vypadává z paměti". Wasserman: „Ach, zakončení svého příběhu ještě neznám, nyní však mám v sobě jiskru, jakousi vášeň, vědoucí dříve než já… Tahle jiskra ve mně poskakuje z písmene na písmeno a ze slova na slovo a zapaluje příběh jak chanukový svícen… Zprvu jsem opravdové spisovatelské umění neznal, ta jiskra ve mně arci nebyla… i ta vášeň mi byla skryta… Ale nyní – hle! To vzácné světlo! Teď vím, že i takový smolař jako já, který nikdy nic nevykonal ani neohromil svět svou velikostí, nebyl knížetem ani ministrem či vojevůdcem, nikdy nezatoužil po huriskách ani neprozkoumával svět, zkrátka že i tak jednoduchý Žid jako já má v sobě těsto na upečení bajglu, kterým by se Neigel zadusil. Dávej si, Neigle, náramný pozor! povídám mu v duchu. Dávej si pozor, poněvadž já jsem, Neigle, spisovatel!"

Nějaký čas nato, když Neigel prohlásil, že Wasserman „příběh ničí! Já vážně nechápu, proč nemůžeš psát normálně. Proč trochu nemyslíš na čtenáře," spisovatel

s lehkým záchvěvem pýchy v hlase odpověděl: „Tenhle příběh vyprávím jen sobě… Ano, tohle je to důležité, co jsem se tu naučil, Herr Neigel, nikdy předtím jsem to za celý život nepochopil, ale teď už vím, že jakmile se člověk jednou pustí do tvoření uměleckého díla, nic jiného mu už nezbývá. Totiž díla pravdivého. Tak je to: Jen pro sebe!"

כוח
KOACH
Síla

Viz SPRAVEDLNOST.

לב, תחיית ילדי ה-
LEV, TECHIJAT JALDEJ HA-
Návrat Dětí srdce

Není pochyb, že činnost družiny Dětí srdce byla po padesáti letech obnovena jen díky OTTO BRIGOVI. Sled událostí, jež k tomu vedly, je občas nejasný pro naprostý nedostatek příslušné DOKUMENTACE (viz), za což může Ottova politováníhodná, ba hříšná neznalost nesmírného významu historické dokumentace a zvěčnění každičkého činu. Je však možné sestavit (hypotetický!) obrázek období, které návratu družiny předcházelo: když se svět začal „převracet vzhůru nohama" (Wasserman), toulal se Otto celé dny ulicemi židovského ghetta a hledal dělníky, kteří by nahradili odvedené zaměstnance zoo, kteří se po skončení bojů nevrátili. Polské policejní hlídky si prohlédly Ottova povolení a poslali ho, aby šel hledat mezi nádeníky seřazenými v Grzybowské ulici, kde byly sestavovány židovské pracovní skupiny – zedníci, ševci, profesoři, učitelé hry na housle atd. – aby uklízely varšavské ulice a záchody. Otto však hledal jen dobrovolníky. Neměl v úmyslu nikoho k ničemu nutit. V Karmelitské, u poslední břízy v ghettu (Židy to k ní přitahovalo jako včely k nektaru a s nesmírným steskem hleděli na její žlutavé květy plné života), mu jakýsi starý Žid vysvětlil, že Židé už svým založením nemají práci se zvířaty v lásce, „a teď už je trochu pozdě nás měnit". Ostatní Židé před ním couvali beze slova vysvětlení. Obávali se, že jim chystá léčku. Jeden člověk, kterého Otto znal ještě z doby, kdy od něho pro zoo kupoval zbytky masa (byl to dodavatel zásobující potravinami hotely), mu poradil, aby šel do Dělící, do Pawiaku, podplatil člověka, který zodpovídá za vězně, a vyžádal si z nich dobrovolníky na jeden den práce. Slovo „vězni" Ottu bůhvíproč vzrušilo, a tak si tam pospíšil, každým okamžikem sklíčenější z toho pocitu jistého neštěstí, který vyzařoval z každého na ulici. Otto: „Bylo to všechno opravdu zlé. Srdcervoucí. Všichni ti Židé měli pohled štvané zvěře, která už nemá sílu utéct. Ano, tehdy jsem pochopil, že musím něco udělat. Pomoct. Ano bojovat! A ty první dny, když jsem v ghettu hledal dělníky, jsem si tak v duchu říkal, podívej, Otto, pomůžeš trochu těmhle chudákům, dáš jim slušné jídlo a budeš s nimi zacházet jako s lidmi. Ale za pár dní už jsem začínal chápat, že to nestačí, že se toho musí udělat mnohem víc. Protože do výkladů na Krakovském předměstí i do oken v Jeruzalémských alejích dali Němci obrovské obrazy chudáků Židů, ze kterých tam udělali strašné zabijáky a dolů napsali ŽIDO-BOLŠEVICKÝ ZLOSYN, jako bychom byli všichni tak hloupí, abychom něčemu takovému věřili, a na každou křižovatku postavili štěky, jak jsme jim říkali, a ti od rána do večera nepřestávali vyštěkávat zprávy z bojiště, vykládat o vítězných bitvách a o židovské zradě, kvůli které deset tisíc polských důstojníků padlo do zajetí

během bitvy s Rusy v Katyni u Smolenska, a všechno to byly takové špinavé lži, že si tak v duchu povídám, jářku, Otto Brigu, před nějakými padesáti lety jsi byl mnohem kurážnější, to ses nebál ničeho, na světě nebylo kouta, kam by ses nebyl dostal, když někdo potřeboval pomoc – do Arménie, když tam Turci vraždili Armény, na Gangu do Indie, když tam byly záplavy, dokonce i na ten Měsíc s Indiány, a co ten staroch Beethoven, který ztratil sluch, a Galileo se všemi jeho trápeními, létal jsi se svou družinou kamkoliv, a najednou, jak jsem tak myslel na tu družinu, *Bože święty*! Krev se mi zase v těle rozproudila, jak tomu Jesse Owensovi na olympiádě, buch, buch! A klidně si povídám, něco přece udělat musíme, naše družina, protože kdo jiný než my dokáže zachránit svět před ním samým, když ten svět začíná propadat šílenství, a kdo jiný má se zachraňováním takové zkušenosti, no ne? Protože když něco nepodnikneme v takovéhle době, když je nás tolik zapotřebí, pak na mou duši nestojíme všichni ani za ten papír, co se na něm o nás píše, jsme než ubohé smyšlenky, váhavci, kteří jdou, kamkoliv je vedou. Ne, Otto Brigu! povídám si, ne! Teď se něco udělat musí! Teď všichni společně povstanete a povedete tu nejspravedlivější a nejdůležitější válku na světě! A přestože jsem tenkrát ještě nevěděl, co za válku to bude, v duchu jsem si už začínal prozpěvovat naše heslo: ‚Je srdce připraveno?' A hned jsem si odpovídal: ‚Je připraveno!' ‚Na každou zkoušku?' A odpovídal jsem si: ‚Na každou!' Tohle bylo naše heslo před padesáti lety, tenkrát, když jsem chtěl svolat družinu k novému úkolu, jsem začal kreslit křídou na stromy a ploty srdce, a tak všichni věděli, že je třeba se shromáždit, a teď mi bylo jasné, že už je zase na čase kreslit nová srdce, a s těmihle myšlenkami jsem dorazil do Pawiaku, zrovna když tam otevřeli hlavní vrata a vykopli starého Žida – ten se ke mně dokutálel, úplně klidně se

na mne zdola usmál skoro bezvládnými ústy a zeptal se, jestli nemám cigaretu." (O Ottově prvním setkání s Jedidjou Muninem viz MUNIN.) Fried: „Když už tak mluvíme o těch prvních dnech družiny, abych pravdu řekl, Otto se tenkrát hrozně změnil. Člověk se na něho stěží mohl podívat. Jako kdyby trpěl nějakou nemocí s vysokými horečkami. Obličej mu jen hořel. Věčně měl něco na práci a mluvil sám se sebou, věčně někam utíkal. Věčně. Všechnu péči v zoo přenechal mně a celý den se procházel v ghettu, chodil tam a zase zpátky s těmi svými zvláštními povoleními a hledal v ulicích, ve vězení, v blázincích, v Ústavu pro mladistvé trestance…" Otto: „Určitě jste si, Friede, mysleli, že už to nemám tuhle v hlavě tak docela v pořádku, co?" Fried: „No a co? Měl ses tenkrát vidět! A jednou ráno jsme vstali a vidíme…" Paula: „…obrovské srdce nakreslené křídou na dubu u našeho domu." Fried: „A na všech lavičkách v uličce Věčného mládí, i na vráscitém těle slůněte." Paula: „Fried byl úplně zoufalý. A já taky, vážně. Mohlo mi to zlomit srdce, když jsem viděla, jak strašně divný a jiný náš milý Otto je. A nejhorší na tom všem bylo, že nám odmítal říct, co má na srdci. Pořád jenom říkal, že chce bojovat, a já, *mama droga*, jak já se strašně bála!" Otto: „Ty sis určitě myslela, že chci bojovat puškami, ne?" Paula: „A co jiného si měl člověk myslet? Ovšemže jsem si myslela tohle! Jak jsem to měla vědět? A pak se začala zoo plnit všemi možnými cvoky, že se tam člověk prostě bál chodit, třeba ta chudák ženská, ta, jak musela každou noc chodit nahá kolem klecí šelem (viz CITRINOVÁ, CHANA), nebo ten malý biograf s tou páchnoucí taškou, ten byl docela miloučký, jenže se mi nepřestával cpát pod kůži a být čím dál víc jako já (viz SEIDMAN, MALKIEL), a dokonce, s prominutím, i vy, pane Markusi (viz CITY), vy jste zkoumal celý den naše pocity a to, co cítíme, a to už ani nemluvím o tom chudákovi,

o tom, co tak divně páchl (viz MUNIN), v jehož blízkosti se kvůli tomu prostě nedalo vydržet!" Fried: „Ach, bylo to nechutné! Jednou jsem si povídal, že už toho bylo dost, a tak k němu jdu a ptám se, pochopitelně jako doktor, co je to za smrad a proč tak divně chodí, a ten starý lump si vám beze studu uprostřed zoo spustí kalhoty a ukáže mi, že v nich má takový velikánský plátěný pytlík s řemínky a přezkami a čert ví čím." Munin: „Mám tam pštrosí vejce, *panie doktorze*, to kvůli tomu mýmu UMĚNÍ (viz), o kterém vám pan Otto jistě vyprávěl, a to bolí, jenže co by to nebolelo! Pro umění musí člověk trochu trpět. A pro vykoupení Páně v jediném okamžiku musíme trpět moc, tak už je to s námi Židy pořád, my neznáme žádné zkratky, dokonce ani naši proroci žádné neznali, kupříkladu prorok Ozeáš musel celý život prožít – s prominutím – s kurvou a mít s ní tři děti, aby naplnil úradek Boží, své umění, a také já prosím neúnavně třu svůj růžek, třu, ale nikdy mu nedám zaznít. Ani nápad! Protože pak by bylo všechno ztraceno! Všecka má námaha by přišla nazmar! A když mi řeknete, mlč, červe, jak se odvažuješ srovnávat se s prorokem Ozeášem, tak vám řeknu tohle, že totiž Baal Šem Tov nás ve svém odkazu učí, že Pán, budiž požehnán, si přeje, abychom ho uctívali všemi možnými způsoby, jednou takhle a podruhé zas onak, a v kabale se dozvídáme, že pijáctví a obžerství je než jiskra v nás, která se hledí spojit s božskou jiskrou v potravě, jako při milování, což znamená, že i odtamtud, totiž z údu, z toho obříznutého nezbedy, když dovolíte, zaznívá to vášnivé sténání, takže zřejmě i v někom tak nepatrném jako já může jiskra vykřesat jinou jiskru a přilnout k jiskrám vyšším, ach, kéž by se to stalo..." Fried, který z toho nepochopil nic, jen vytušil, že v každé záludné narážce toho páchnoucího starocha se skrývá jakýsi podivný, nechutný záměr, ho hněvivě opustil uprostřed jeho promluvy, upaloval do

Ottovy kanceláře a oznámil Ottovi, že odtamtud neodejde, dokud se mu nedostane vysvětlení. Byla tam i Paula a byla zajedno s Friedem. Otto vycítil jejich vztek i úzkost, okamžik uvažoval a pak se rozhodl, že jim odhalí kousek svého tajemství. Řekl jim, že má v úmyslu bojovat proti nacistům. Fried potlačil výkřik hněvu i zoufalství a mezi zuby procedil, že pokud chce Otto proti nim skutečně bojovat, tak ať tedy přinese pušky a přivede skutečné bojovníky, a pak že se Fried přidá taky. Otto ho vyslechl a potom mu jemně vysvětlil, že k tomu nemají dost sil. „Musíme být realisté," řekl Otto a Fried na něho zíral a potřásal v úžasu a v bezmocném vzteku hlavou. Zeptal se Otty, kde prý zas sebral toho posledního „bojovníka", který se přidal k těm darmožroutům v zoo, Seidmana, a Otto odpověděl, že nacisté rozpustili ústav pro duševně choré ve Škrobařské ulici a že lidé postávali na ulici nazí, třásli se zimou a byli vyděšení. Fried: „No a ty sis z nich vybral jednoho obzvlášť vydařeného!" Otto radostně: „Správně! Ale... vždyť ty se mi posmíváš! Poslouchej, Friede, takový člověk sám možná ne, ale tři takoví jako on, deset takových už možná něco zachrání. Možná něco změní." Fried chtěl vědět, co tenhle Seidman umí, a Otto jim s dojemně obdivným výrazem řekl, že Seidman je životopisec, který dokáže překročit hranice mezi lidmi a pochopit je zevnitř. Fried, s krajním odporem: „A třeba má taky něco proti Němcům?" Otto: „Ale proti Němcům je přece *tohle*. Jak je možné, že to nechápete?" Fried si v duchu s bolestí i ironicky pomyslel: „Musíme být realisté, ne?" Tady mimochodem Neigel Wassermana důrazně požádal, aby okamžitě zanechal té „protiněmecké propagandy" a vrátil se k věci. Neigel ten večer odjížděl na osmačtyřicetihodinovou DOVOLENOU (viz) ke své rodině do Mnichova a neustále na Wassermana naléhal, aby mu dál vyprávěl Kazikův příběh. Wasserman však umíněně trval na tom, že bude

Němci vyprávět o počátcích Dětí srdce. Nebyl k tomu žádný logický důvod, snad až na to, že chtěl Němce pozlobit. I když ho Neigel požádal, aby nechal těch provokací a vyprávěl dál, požádal Wasserman: „Strpení, Herr Neigel," a slíbil, že když mu Neigel dovolí, aby dál snoval látku příběhu, bude mu o Kazikovi hned vyprávět. Neigel se nervózně podíval na hodinky a vzteklým přikývnutím dal najevo souhlas. Wasserman mu poděkoval. Vyprávěl Němci, jak mezi těmi třemi zavládlo dlouhé mlčení. Že Fried a Paula poprvé pochopili, jak hluboko pronikne válka do jejich životů a jak svým dotekem zmrazí tenounké předivo důvěrnosti, které se mezi nimi za ta léta vytvořilo, a udělá z nich cizince, studené právě tak jako ona sama. Wasserman: „Tohle jsem poznal na vlastní kůži sám, Herr Neigel, když má drahá Sara přišila Tircale na šaty, které dostala k narozeninám, tu žlutou záplatu... ach, jak hořce vám to děcko plakalo! Chápete, Herr Neigel, ta záplata ty pěkné šatečky pokazila..." Neigel: „Wassermane! Začíná mi docházet trpělivost! Můj šofér tu bude za půl hodiny, a mně se zdá, že ty se prostě Kazikovu příběhu vyhýbáš!" (viz PAST). Wasserman, který pořád ještě nechápal, proč Neiglovi tolik záleží na tom, aby se dozvěděl, co se s Kazikem stalo, a proč v té věci tak strašně naléhá, se potil strachy. Moc dobře ale chápal, že Neiglova dychtivost je dobrým znamením a že teď za žádných okolností nesmí ustoupit. Otto proto zašeptal: „Archa Noemova." Totiž on to nezašeptal, řekl to jen s hlubokou nechutí, jako kdyby se byl rozhodl, že se vzdá malé části svého tajemství, aby mu jeho důležitější část ponechali. Neigel se na Wassermana upřeně díval. Fried a Paula se upřeně dívali na Ottu. Otto těm třem vše vysvětlil: „Je to jako ve Starém zákoně, jenže naopak. Tady zvířata zachrání lidi. Chápete? Je to přece strašně jednoduché, ne?" Neigel: „Co má být jednoduché?" Otto: „Znova tu shromáždíme

celou družinu a přijmeme i další. Tentokrát budeme potřebovat spoustu bojovníků. Nebude to lehké. To je jasné. A až nad touhle zátopou zvítězíme, budeme se zas moct vrátit k normálnímu životu, ne?" Fried a Paula se na něho podívali a cítili, jak jim srdce puká. Ottovy oči zářily nekonečnou modří. Fried vstal, bledý a vyčerpaný, stoupl si k oknu domku a vyhlédl ven, právě včas, aby venku zahlédl bájného tvora, vpředu huňatou ovci, vzadu člověka (viz MUNIN), jak přechází s ošklivým mekotem a sténáním přes stezku. Celý zoufalý a s pocitem, že celý svět zešílel a zhroutil se zrovna jemu na ramena, vyběhl Fried chvatně ven za znásilňovaným zvířetem. Teprve když utíkal, pochopil Ottův záměr, a zesmutněl ještě víc. Starý doktor ani v nejmenším nepochyboval, že čas dětských příběhů už navždy minul.

לידה

LEJDA

Porod

Proces přivedení živé bytosti na svět.

Porod Paulina pomyslného dítěte. Otto si na ten porod vzpomněl, když byl ve svém domku, zatímco Kazik, Fried a UMĚLCI (viz) k němu podnikali svou cestu (viz PUTOVÁNÍ NÁMĚSÍČNÍKŮ). Otto se probudil, ležel v posteli a myslel na dítě, které Friedovi před pár hodinami přinesl. Tenkrát se mu vybavila noc, kdy on a Fried Paulu odvezli, aby porodila na oddělení dr. Warclawa v nemocnici, která tehdy sloužila i jako vojenský špitál. Otto: „Ležely tam rodičky, obyčejní Poláci i němečtí vojáci zranění během bojů se Židy v ghettu a výkřiky mužů i žen byly naprosto stejné a každou chvíli se tam někdo narodil a někdo zemřel, na mou duši, bylo to jako nějaké výměny spřežení, šílené, a Fried s námi šel, ovšemže šel, přestože jeho pro-

pustka platila jen v zoo, takže ho kvůli tomu mohli snadno zastřelit, ale on se o nic nestaral a šel a společně jsme tam tak stáli a viděli naši hezkou Paulinku, jak tam leží v čisté bílé posteli a obličej se jí potí a usmívá." Pak je lékaři poslali oba ven a po třech hodinách čekání je dr. Warclaw zase zavolal dovnitř, ukázal jim Paulu a celý rozzlobený odešel – odpovědnost za její smrt připisoval jim oběma – a Fried vkročil dovnitř a udělal něco, co by Otto nikdy nevěřil, že udělá: zlehka vsunul ruku pod bělostné prostěradlo a něžně a s odvahou přivedl na svět Paulino pomyslné dítě, položil je na její tichou hruď, a citlivý Otto se dal do pláče a skrz slzy na okamžik zahlédl zárodek výkřiku proti tomu, co provádí život snílkům, a také viděl (Otto:) „Jak bylo Friedovo čelo rázem rozpolceno po celé délce mohutnou čarou, jako by ho byl žal zevnitř jedinou ranou rozbil." A nazítří ráno, když Paulu pohřbili na hřbitově zoologické zahrady poblíž ptačích voliér, uviděl Otto poprvé i čáru, kterou to ráno ryl doktor špičkou střevíce do prachu, a byla to táž čára. V tu chvíli Otto pochopil, že si Frieda chce někdo zevnitř označit, aby ho později, až ho bude potřebovat, poznal. Otto viděl, že Fried má osud vyryt v obličeji, a proto se ho po celé dny tolik snažil přivést zpátky k životu, aby se mohl zúčastnit nadcházející války. Fried sám o nové jizvě na svém čele nevěděl – v zoo nebylo žádné zrcadlo, až na soustavu zrcadel v PROMÉTHEOVĚ (viz) stroji, který se ovšem nedal používat, aniž člověk riskoval život.

מונין, ידידיה
MUNIN, JEDIDJA

Podle Wassermana: „Člověk velkých tužeb, jaké zřejmě nikdo vyjma něho nikdy nepocítil… Muž bujného snění, podobného okřídleným andělům… Hrdina semene, které neskane na zem, umělec v jeho zadržování, arcismilník, který se už po léta nedotkl ženy, Casanova planého fantazírování, Don Juan iluzí…"

Podle vlastního (pochybného) svědectví pocházel Munin z rodiny mezričských chasidů z Przemyšlu. („Jsem z vína vzešlý ocet," jak řekl během svého prvního setkání s Ottou před Pawiakem), už od malička však nedokázal ovládnout své mocné pudy („Sám ďábel tančil mi v pánvi!") a po nešťastném manželství utekl do Varšavy, kde se pustil do tisíce a jednoho pochybného podniku, ve všech ztroskotal a všechen svůj volný čas i energii zasvětil činnosti, kterou jen Otto ve své velkodušnosti mohl nazvat vznešeným jménem „UMĚNÍ" (viz). Když se potkali, uviděl před sebou Otto starého, hubeného, vysokého shrbeného muže v usmoleném fraku, který měl přes obyčejné brýle přivázány ještě tmavé sluneční. Oboje brýle byly svázány žlutou gumičkou. Malý, poněkud hejskovský knírek měl rovněž celý špinavý a žlutý. Vydával silný puch, připomínající vůni svatojánského chleba. Vyletěl ze dvora vězení, odkud ho vykopli, postavil se na nohy a se stoickým klidem Ottu požádal o cigaretu. Otto cigarety neměl, a tak mu navrhl, že si půjdou nějakou koupit. Jak šli, povšiml si Otto poprvé Muninovy podivné chůze – stehna se mu na každém kroku prohýbala dovnitř, jako kdyby mu (Markus:) „tloukla varlata jak máslo". Otto: „Asi tak nějak. A pořád si něco šeptal a pochechtával se, všude možně se dotýkal, a já nevěděl, jak se s ním dát do řeči, říkal jsem si, že je to nějaký chudák blázen, ale hned jsem věděl, že budeme přáteli, a tak jsem se nakonec osmělil a zeptal jsem se, jestli tam pracuje, myslím v Pawiaku." Markus: „To jsou ty Ottovy vybrané způsoby…" Jedidja Munin se užasle zastavil, dal se do ošklivého smíchu, který byl samá slina a chrchel, a potom zabodl Ottovi do prsou svůj ostrý prst a povídá: „Já jsem Jedidja Munin.

Zmnožím vaše símě jak písek na břehu mořském, jak mi povinnost káže, vážený." A hrdě si vytáhl kalhoty až na prsa a tajuplně prohlásil: „Tisíc sto dvacet šest do včerejšího večera, když mě zavřeli. Oni mě vždycky večer zavřou a ráno mě zas pustí." Otto: „Nechápal jsem, o čem to mluví, ale měl jsem pocit, že bude možná lepší, když se ho nebudu ptát." V ulici Nowolipki si od podomního obchodníka koupili dvě máchorky, našli si na ulici volnou lavičku a posadili se, aby si zakouřili. Otto: „Na ulici bylo plno lidí. Celé zástupy. Ale bylo tam taky hrozně ticho. Kdybyste byli chtěli zavolat na přítele na druhém konci ulice, stačilo jeho jméno jen zašeptat. Pán, který mi dělal společnost, horlivě kouřil, a když cigaretu napůl vykouřil, dvěma prsty ji uhasil a nechal si ji jen tak viset z horního rtu. Teprve pak jsem si dovolil dát se s ním do řeči, a jakou já vám měl radost, že mi hned věří a nebojí se." Wasserman: „Po pravdě řečeno, Herr Neigel, pan Munin byl nanejvýš podezíravý a obezřetný, protože v té době mezi námi byla spousta donašečů a špiclů, ale když se s ním Otto dal do řeči, zanechal Munin rázem podezírání, chytračení i obhroublosti a připustil, že (Munin:) „Předtím, než jsem ho potkal, jsem jaktěživ o... svém umění s nikým takhle nemluvil, vždyť kdo jiný než Otto věděl, že je to umění? Abych pravdu řekl, tam na té lavičce v ulici Nowolipki se ze mne slova řinula jak záplava a mně to drobet nahánělo strach, vždyť ten malý Polák jako kdyby měl nějakou čarovnou moc, fuj fuj fuj!" Otto: „A já se tam do tebe rázem zamiloval! Jaké já měl štěstí, že jsem tě tam to ráno potkal!" Markus: „Po Ottovi nemá smysl chtít, aby vám někoho popsal. Když se zeptáte lampy, co vidí, tak vám řekne: Všecko je tak jasné!" Během toho setkání Munin Ottovi ukázal mapu, kterou nosil v kapse ve zmuchlané hnědé obálce. Ta obálka byla Muninovým tajemstvím, které střežil jako oko v hlavě, Ottovi ji však s posvátnou

úctou ukázal. Byl to plán židovského ghetta s podivnými značkami a stovkami maličkých šesticípých hvězd, roztroušených nazdařbůh po všech možných ulicích. Otto měl za to, že je to tajná mapa židovských skrýší zbraní v ghettu. Muninovi se pusa nezastavila a Otto hleděl okouzlen na uhaslou cigaretu, žijící si na jeho horním rtu vlastním životem. Najednou Žid umlkl, podezíravě a obezřetně se rozhlédl a pošeptal Ottovi do ucha: „Tady jsou všichni mrtví." Pak se odsunul na samý konec lavičky, rozhodně semkl rty a odmlčel se. Je třeba říct, že Otto ihned pochopil, že Munin nemyslí jen Židy uvězněné v ghettu. Po chvíli se Munin k Ottovi zas opatrně, tajnůstkářsky přiblížil a zašeptal, že odtud odejde. Munin: „Však uvidíte, *panie*. I vzlétnou synové plamene vysoko. A já věru odejdu. Všichni o tom uslyší. O takovém vynálezu se nesnilo ani bratřím Wrightům. Ani těm bratřím Montgolfierům, co vynalezli balón, ani Daidalovi a Ikarovi z bájí Řeků, co nám znesvětili chrám! Jak zajisté nahlížíte, v těchto věcech jsem veliký znalec. Jediná knížka mi neušla!" Otto, okouzlen tou směsicí obhroublosti a důvtipu, kterou v sobě Munin měl, mu nabídl, aby pracoval v zoo. Munin na něho užasle pohlédl, usmál se bezzubými ústy a povídal, že „Celý život jsem, *panie*, snil o tom, že budu uklízet lví hovínka." Potřásli si rukama, ale teprve když se měli rozloučit, odvážil se jemný Otto zeptat, co znamená to číslo, o kterém se Munin prve zmiňoval. Žid se na něho podíval užasle, ba dokonce trochu zklamaně, protože si byl jist, že Otto ihned všechno pochopil. Pak se začal usmívat – Otto: „Byl to takový široký úsměv od ucha k uchu" – a prostě mu vysvětlil, že je to přece „Tisíc sto dvacet šest pohlavních aktů, cizím slovem nazývaných orgasmus, co jiného jste myslel?" Otto zrudl až po kořínky vlasů, podíval se na své střevíce, potom na nebe a konečně se odvážil šeptem zeptat, zdali pan Munin spal s tolika že-

nami. Munin se znovu dal do toho ošklivého smíchu a zvolal: „Soulož? Cožpak je to snad něco tak zvláštního? Rabi, no jméno jsem zapomněl… aha! Rabi Dov Ber v *Branách cesty* říká, že vášně je třeba rozjasnit a posvětit. Potom se srdce člověka obrátí od lásky špatné k lásce Boží, takže si nebude žádat jisker světského ohně, nýbrž samozřejmě jen Boha. Ženy může poznávat každý školák, ale já se, ctěný pane, ovládám!"

Podruhé se s Muninem setkal dr. Fried. Stalo se to, když celý zoufalý postával u okna Ottova domku (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE) a uviděl toho podivného Mínótaura – napůl srstnatou ovci, napůl člověka – jak jde přes cestu. Fried za ním vyběhl, sice belhal o holi, ale celý zuřil, obešel krokodýlí nádrž, vzal to tajnou zkratkou, až se s tím příšerným stvořením srazil tváří v tvář. Munin se vzpamatoval první. Vstal z trávy a zapnul si kalhoty přes tu ptačí klícku z látky, řemínků a přezek, kterou tam měl všitu. Velká ovce byla s truchlivým mekotem rázem ta tam (Munin: „S mekotem hořkého zklamání!") a Fried, dštící hromy a blesky, se těžce pozvedl z trávy, pozvedl ruku jako rozhněvaný prorok a žádal vysvětlení. Munin na svou obranu prohlásil, že prý „Co je tady k vysvětlování? Je třeba spěchat! Času je málo a práce je moc, *panie doktorze*, a tady nejsou ženy, až na paní Chanu (viz CITRINOVÁ), která jak známo náleží Bohu, a paní doktor Paulu, která prosím patří vám." Fried: „Jak se opovažuješ, ty lumpe, brát do úst jméno paní!" Munin: „Odpusťte, ale já říkám vždycky pravdu. Teď už to dělá tisíc sto třicet osm. Všechno to mám zaznamenáno! Možná by se pan doktor chtěl podívat na mé záznamy? Já si totiž úplně všechno zaznamenávám a taky mám mapu. Ano, můžete si být zcela jist, *panie doktorze*, že Jedidja Munin provozuje své umění jaksepatří!" Fried, který si matně vzpomínal na nějaké jiné, nižší číslo, o kterém se před týdnem zmiňoval Otto, se

skoro dusil hněvem, když s odporem pomyslel na to, co starý satyr v jeho zoo prováděl. Fried: „Ale, proboha vás prosím, vysvětlete mi, k čemu to?" Munin: „Proč? Abych se ovládl. Jakže, cožpak pan Otto vám vůbec nic neřekl?" „Ne!" „A já myslel, že víte všechno, pane! Že tu s námi jste, abyste na nás dohlížel, abychom své umění provozovali jaksepatří! Tak proto vy se zlobíte! Vy o tom prostě nevíte! Tak já vám tedy něco řeknu, jak říkáme my, tedy myslím Židi, totiž řeknu vám všechno. Není na tom totiž nic, zač by se člověk musel stydět. Všechno je to pro slávu Boží. A je to velice prosté, já totiž prosím vážím asi tak šedesát kilo, teď už možná drobet míň, ono tu totiž není moc jídla, račte prominout, že si na to dovoluju upozornit, ale…" „Co má tvá váha co dělat s tím, co jsi tu prováděl s tou ovcí?!" „Ano, ovšem… ta ovce… rozkošné stvoření… Poslyšte, já pokaždé, když… no… koneckonců jste doktor a takovýchhle věcí jste už určitě slyšel spoustu, ne?" Fried: „*Do jasnej cholery*, chceš snad, abych z tebe přišel o rozum? Co jsem měl slyšet?" „No no no, tohle tedy není hezké, pane doktore. Víc hněvu, víc žalu… Ha ha, to byl jen žert… Tak tedy semeno, jak jistě ráčíte vědět, semeno, ta páchnoucí kapička, není jen pouhá páchnoucí kapička…" „Není?" „Chraň Bůh! V ní je přece taky jiskra! A v tom údu, to jako ve *smičiku*, tam je jí ještě víc. A ve sbírce rabiho Nachmana se dozvídáme, že celý svět byl stvořen pro Israel, dokonce i pro ty nejnepatrnější v Israeli, jako jsem kupříkladu já, a dokonce i pro nejnepatrnější z orgánů, a to všechno proto, aby byl Israel vykoupen a postavil svůj vítězný vůz, a snad jste ráčil slyšet o kabalistech v palestinské Safetě, kteří v *Zoharu* napsali, že každý pohyb, který člověk udělá ve sférách nižších, uvádí do pohybu sféry vyšší! Vemte si třeba takového ševce, ano? Obyčejného ševce. Ten každým pohybem, jak tak přišívá podrážky, spojuje vyšší s niž-

ším, a což teprve já!" Fried: „Prosím vás, velice vás prosím, abyste se tam nedrbal, když se mnou mluvíte. A vyjadřujte se srozumitelně: co tady, v mé zoo, děláte?!" Munin: „Ale vždyť už jsem vám to prosím vysvětlil! Semeno přece z těla vyráží obrovskou rychlostí, fjúúúúú! A to prosím nemluvím jen tak nějak všeobecně! Kdepak! Já, *panie*, znám moc dobře nejvědečtější časopisy! A tam jsem četl, že síla semene, když letí, se rovná síle pístu, který vynáší letadlo na oblohu! To ovšem jenom relativně –" Fried: „O-o-o-ovšem... A co... Tak necháte už toho drbání!" Munin: „No a já jsem přišel na takovou věc, a to jsem prosím jednoduchý člověk. Nejnepatrnější z Israele. Zkyslé víno. Divoká kočka Baby Jagy. Moc jsem se toho v životě nenaučil. V otcově domě, nu, samozřejmě nazpaměť žalmy a později tak porůznu sbírky rabiho Nachmana, drobátko *Zohar*, někdo mě taky nechal trošku nakouknout do *Anděla Raziela* a do *Knihy proměn*, a neodříkal jsem se ani světského vzdělání, jak se mu u nás někdy říká nečisté, ve Varšavě, v hlavním městě, jsem měl oči otevřené pro všechny zázraky stvoření a taky jsem čítal vědecké časopisy a nacházel tam divy a zázraky! Sedával jsem i v knihovnách a čítal tam poslední vědecká pojednání! O Ciolkovském jste ráčil slyšet? Neráčil. Hm. Já o něm slyšel. Ten člověk byl největší ruský vědec a přírodopisec. Ten nejskromnější a nejpokornější z lidí! A ten prosím připadl na myšlenku, že by se do vesmíru dalo létat pomocí raket! No řekněte sám, není to génius? Raket! Taky jsem arci četl spisy Američana Goddarda a Němce Oberta a z těch jsem pochopil jisté věci, které mi dosud nebyly jasné..." Fried: „Snad budeš tak hodný a konečně mi to vysvětlíš tak, abych tomu rozuměl?" Munin: „Ale vždyť jsem vám to už vysvětlil! Proč mě radši chvíli neposloucháte a nepřestanete se mi koukat tam dolů! Říkal jsem vám, že když vypustím semeno z těla,

tak používám tu obrovskou sílu, ale možná – totiž kdybych tu sílu uchoval... Teď už to ráčíte chápat? A když si ji neschovám jen jednou, co jednou! Jen jednou by to přece nebylo k ničemu, no ne?" Fried: „Ne?" Munin: „Pan doktor jistě žertuje, haha! Jednou ne, ale v několika stovkách případů! Ano, v tisícovkách! Je přece známo, že člověk, dokonce i ten nejnepatrnější, má v těle mnoho tisíc spermií, tolik jako hvězd na obloze, jak je psáno, a kdybych si je všechny ponechal a uložil je uvnitř a kdybych jednou, jen jednou jedinkrát, tomu všemu dovolil, aby to vyrazilo ven, víte, něco na způsob toho ‚Nech lid můj jít!', to by vám byl pěkně veliký lid! Velikánský národ! Protože já bych jen tou obrovskou silou reakce a možná i kvůli té své váze – šedesát kilo, a teď možná ještě míň, to je prosím, račte prominout, tou stravou tady – zkrátka mohl bych odsud odejít úplně, že?" Fried: „Odejít! Kam odejít?" Munin: „No, kamkoliv mě to ponese... I poletí synové plamene vysoko... Však už jsem si spočítal, že moje jméno, to jako Munin, má stejnou číselnou hodnotu jako slovo ‚let', stačí si domyslet jen jedno písmenko... Počkejte, hned vám to vysvětlím..." Fried: „No ale kam? Kam to poletíš, snad k Bohu?" Munin: „Kdo ví? Když mě k sobě vezme, půjdu. Kamkoliv mě pošle, já poletím. Snad k Bohu, podstatné je, že se vznesu vzhůru. Nad ty, co jsou tady, co si říkají lidé. A to je chyba. Já vím, že moje místo je jinde. Ne tady. Tady ne..." Fried: „Chceš snad říct, že si prostě jen tak vyletíš nahoru? K Bohu?" Munin: „Jářku, viděl svět někdy někoho tak umíněného? Už jsem vám to přece řekl tisíckrát: On, budiž požehnán, je v každičkém semeni. Je duší každé živé bytosti." „A ty tomu opravdu věříš? Že se tam dostaneš? Že se ti podaří vznést se byť jen o jeden jediný centimetr?" „Naprosto, prosím. Jako ten poštovní holub, co se vrací k pánovi." „Ale Bůh je přece... svatý! Máme tu to duchovní povznesení a tak,

a ty – fuj! Vždyť je to hrůza!" Munin: „To se prosím jen tak zdá! Ono se opravdu zdá, že je to hrůza, ale Boží sláva je všude, jak se praví v *Zoharu*, a Muninův komentář praví – není místa, kde by nebylo Boha, On je dokonce i v tom, co se nazývá hříchem, a jiskry padající z výšin jsou nyní zbaveny lesku a pošpiněny vším možným, i tou páchnoucí kapkou, a my, dítka Israele, uctíváme oddaně Boha, abychom ty jiskry vrátili tam, kam patří, Bůh pověří i toho nejhoršího hříšníka, vždyť kdo jiný než On, budiž požehnán, pokoušel srdce krále Davida, aby sečetl lid? V knize Samuelově stojí ‚Bůh', jenže kniha Letopisů říká ‚Satan'! Račte tomu rozumět? Já mám sice duši hovádka, už jako dítěti mi říkali ‚tele', ale i zvířecí duše někoho tak nepatrného jako já má kořeny ve světelné skořápce, a dokáže se tedy od zla obrátit k dobru, však si taky tuhle na té mapě připisuju k různým ulicím v hlavním městě Varšavě slovo ‚světlo', to je prosím takový systém, ten jsem si vymyslel sám, v téhleté hlavě! A oni mi prosím říkají tele! Ale co bych se rozčiloval, brzy už s nimi nebudu mít nic společného, mne čeká jiný svět, svět okřídlených bytostí! Andělů! Chápete to? Pojďte blíž! Nestyďte se! Pojďte blíž a podívejte se na tu mapu! Vidíte, všude, kde jsem se drbal, ale pak jsem se ovládl, jsem udělal takovou malou šesticípou hvězdičku, no a tady, po celé Husí a Lubeckého mám většinu S a z Nízké a Zamenhofovy jsem udělal skoro celé V, jen drobátko mi už chybí, ale brzy to doplním na Wolinské… To Ě vypadá pořád špatně, ale s pomocí Boží to brzy dám do pořádku, něco si ovšem budete muset domyslet, jak jsem už říkal. Zatím mám S-V-Ě. To je zázrak, co říkáte? Teď už to chápete?" Fried: „*Mój ty Boże!* A tohle ty provádíš s mými ovcemi! Hraješ si s nimi, aby ses pak ovládl? A pro tohle si myslíš, že si tě k sobě vezme Bůh?" Munin: „Ano prosím… No, konečně to ten pohan pochopil. To my, my Židé…" Fried:

„Přestaň mi tu vyprávět pohádky! Já jsem přece taky Žid!" Munin: „Vy že račte být našinec? Jeden z nás? A já to nevěděl! Pěkně vítám! Vypadáte úplně jinak… A paní Paula s vámi bydlí v jednom pokoji… Kdo by to byl řekl? Našinec! No tak teď to můžu vysvětlit bez okolků. Našinec! Tak se na to podívejte! Tak to jistě račte vědět, že dokonce i ze světských myšlenek, když se s nimi správně naloží, se stane jakási Archimedova páka, jakýsi orlí orgán, počátek vzestupu. Četl jsem takovou zajímavou věc, stojí za to, abyste si ji poslechl, je to úžasně chytré! Judovu ženu Tamar, která se s prominutím chovala jako děvka, ovládly světské myšlenky. A co jiného znamená Tamar než ‚čistá-trpká', no a světská myšlenka je trpká, ale ve skutečnosti je čistá. Čistá-trpká! Pěkné, že? Jste trochu unavený, posaďte se tuhle na ty dva kameny… (Tedy Žid to možná je, ale myslí mu to jako křesťanovi, trošku toho Písma mu prospěje…) No a teď prosím chápete, co zamýšlím. Já měl už od dětství tyhle špatné sklony, hrozně jsem kvůli nim trpěl, a napohled jsem byl malý a ubohý. Taková nicka. I ten úd jsem měl malinkatý jako ta modlitba o rosu a déšť v malé knížce modliteb. Jenže ty moje sklony! Jak oheň v kostech! Ty čistě trpké myšlenky mě rušily v modlitbách i plnění povinností, a přestože se chudáci rodiče, budiž jim země lehká, všemožně snažili, až mě oženili, ty myšlenky mi nedávaly pokoj… Chudákovi mé ženě mě bylo moc líto, byla totiž slabá a nedokázala uspokojit ani polovinu mé touhy… Takže já nakonec utekl. Udělal jsem z ní živoucí vdovu se šesti kuřaty, protože mně pravil hlas, Jdiž, utíkej, tulákem budeš na zemi. Jistě, jistě, už vás, pane doktore, nebudu unavovat (hned se pozná, že je to nevzdělaný Žid, ten si zaručeně jaktěživ na hlavu *tefilin* nepřiložil!), já jenom doufám, že Bůh, budiž požehnán, shledává mé činy hodnými, protože i ten svatý Ari ze Safety říkal, že Tóra nejenže má sedmdesát

tváří a každá z nich se zjevuje příslušné generaci v příslušném čase, ona má těch tváří šest set tisíc a každý syn Israele má vlastní tajný způsob, jak Tóru číst, jak živé tělo lnoucí k Boží promluvě, tajný způsob, zahalený kořeny jednotlivcovy duše ve vyšších světech, který zná jen on sám, ano, každý člověk uctívá Boha vlastním způsobem a svým vlastním způsobem ho uctívám i já, tohle je moje modlitba, jinou neznám, a snad právě o mně bylo napsáno, že není modlitby mimo šíp vystřelený modlícím se k nebesům, takže oni to zřejmě nejsou ty nízké špatné sklony, jak jsem si myslíval v mládí, ale svatý anděl, poněvadž jak praví rabi Nachman, ten, kdo poznal Boha, ten tyhle špatné sklony má, musí je překonat a zmírnit spravedlností, aby byl zcela dobrý, tak jako světlo svíce svítí a knot měnící se v oheň je ničen, světlo šechiny září na Božskou duši a ničí duši zvířecí a ta se mění z temnoty ve světlo a z hořkého ve sladké mezi spravedlivými, a neračte si myslet (Žid! Kdo by to byl řekl!), že to, co jsem na sebe vzal, je kdovíjak lehké! Vůbec to není lehké! Někdy by tolik sebeovládání člověka až připravilo o rozum! A jsou tu i jistá nebezpečí…" Fried: „Nebezpečí?" Munin: „Nebezpečí, vskutku velká nebezpečí! Co jste si prosím myslel? Ta zatracená Lilith na mne nepřestává číhat! Ta prokletá doufá, že se jí ze semene, které mi unikne, narodí nějaký chudáček čertík! A pokaždé když se dotknu toho svého šofárku, tak vám vyskočí, vyletí z pekla a už tu se svištěním je, fiíí! Ale já se, jak už račte vědět, ovládám. Koušu se do tváří! Ještě drobet a… přece se ovládám! A nemusím činit pokání, jako to dělají ti nešťastníci, kteří ve zkoušce neobstáli a semeno rozlili!" Fried: „Dost! Mlč už! Mně už z těch řečí praská hlava! Jak dlouho už se… myslím, kolik let už se takhle…" Munin: „… ovládám? Už přes sedm let, prosím. Od té doby, co začalo být zle."

מין
MIN
Pohlaví

1. Viz LÁSKA.

2. K neobvyklému rozhovoru na toto téma došlo mezi Wassermanem a Neiglem. Bylo to v době, kdy dr. Fried tesknil po své zemřelé Paule (viz VÝCHOVA) a Markus doktora upozorňoval na onen „smutný a banální rozpor v naší povaze", totiž že prý máme „všechnu tu sílu, lásku, všecku tu mohutnou sílu vášně, a na koho je prosím zaměřujeme? Na jediného člověka. Na úsměv, mateřské znaménko, na uzlíček zvyků a názorů. Na pouhý vak masa, jak se zdá, plný rozmarů. Jak je to úžasné – člověk miluje druhého člověka. Nic víc a nic míň." Tady Wasserman odložil sešit a pohroužil se do myšlenek. Pak začal Neiglovi vyprávět cosi, co se té věci vůbec netýkalo. Citoval Zalmansona, svého cizoložného přítele, který se mu jednou vyznal z toho, že když chodí po varšavských ulicích, zvlášť takhle na jaře, když se ženy vyparádí a procházejí se ve střevících na vysokých podpatcích, pociťuje prý najednou hroznou vášeň. Zalmanson: „V takových chvílích bych vám zničil celý svět! Rozdrtil! Srazil ho na zem! Já vám chodím po ulicích a vzdychám, prostě jen hlasitě a nestydatě vzdychám, a ženy… Koukají na mne a smějou se, čubky! A já si tak mezi nimi po ulici chodím jak ten satyr a v takových momentech – a tohle je hrozně divné! – právě tehdy vám k nim cítím nenávist, takovou divnou nenávist…" Wasserman, který Zalmansonovu zpověď poslouchal s velice smíšenými pocity („Ten netvor mi přece málem znásilnil ženu! A já tu, prosím, sedím naproti němu v šeru redakce a začínám se usmívat… to jako na souhlas, fuj tajksl!"), se Zalmansona zeptal, co

přesně myslí slovem „nenávist", a vydavatel, jehož arogance a sarkasmus se na okamžik vytratily, řekl, že tu nenávist k nim nepociťuje kvůli něčemu, co by mu snad ženy udělaly, chraň Bůh, s ním vždycky jednaly pěkně, všechny, a on byl přece zapřisáhlým milovníkem žen (redakce je ochotna se vsadit, že tady se Anšel Wasserman chápavě usmál), to nepřátelství pociťoval kvůli tomu, co z něho samou svou podstatou dělaly. Jeho podstatou. Protože on, pokud to snad někoho zajímá, dokázal milovat úplně všechno. Zalmanson: „Stejně vášnivě bych dokázal milovat celý svět i nicotu." Poznávat nové, jemné odstíny citu, které v člověku vyvolá zamilování do kvetoucího keře šeříku, bláznivého letu motýlů či do zvuku tahací harmoniky. Tahle Zalmansonova slova nejsou dost jasná. Můžeme předpokládat, že si připadal pokořený, protože tolik toužil po ženském těle. Pokořený, protože byl od přírody buřič a tu zoufalou potřebu milovat je chápal ve své pokřivené mysli jako omezení. Tak pokořený, jako si připadal Aharon Markus (viz CITY), když si uvědomil, že jsme uvězněni ve své omezené soustavě citů, a proto (Markus:) „Máme uši propíchané jak otroci před dveřmi bledého, ubohého světa, který k nám promlouvá svou jedinou, tak strašně koktavou řečí!" Zalmanson, s povzdechem: „Já do nich jsem, myslím do ženských, blázen, však víte, já je zbožňuju, ty jejich pohyby, jejich vůně, ta jejich nádherná těla, a přece – jsou jenom omezeným, konečným, malým a jednotvárným zhmotněním té nadlidské vášně, kterou mám v sobě já, my všichni… To ony jsou to vězení, ten úzký ubohý kanál, ten ubohý jazyk, do kterého musím překládat všechnu tu hojnost, kterou v sobě mám." Wasserman na to s neobyčejnou silou: „A řekl bych, že ony taky, myslím ženy, cítí totéž k vám… tedy k nám." A Zalmanson: „Ale ovšem! Tím jsem si jist! My i ony jsme jako vězni odsouzení ke společnému vyhnanství bez trošky jiskry na pustém ostrově." A když tohle Neiglovi řekl, Wasserman na chvíli zmlkl, v obličeji se mu postupně objevovaly všechny výrazy, kterých je lidská bytost schopna, které rozhořčeně oznamují, že kdesi probíhá vážný spor, a najednou, veden jakýmsi nepochopitelným nutkáním, řekl Němci cosi velice intimního, co dokonce i redakce vyslechla s jistými rozpaky, natož pak Neigel. Wasserman se Němci zmínil o intimních stycích se svou ženou. Je možné, že to udělal proto, že si zvykl mluvit s Neiglem tak, jako člověk mluvívá sám se sebou. Nebo to snad mělo nějakou jinou, naprosto nepochopitelnou příčinu. Rozhodně vyjádřil úžas: „Povězte mi, Herr Neigel, vždyť jste přece chytrý člověk, jak to přijde, že mezi mužem a ženou je taková veliká láska a taková vášeň, že jim stravuje duši i tělo, a vy přitom jenom strkáte maličký *smičikel* do maličké dírky, nic víc! A tohle má být všechno? Vždyť ženské tělo by se před vámi mělo rozestoupit jak Rudé moře před tou holí! Zuřící Sambation by tam měl proudit a vy oba byste v něm měli sedmkrát zemřít a potom z té koupele vyplavat zemdlení, bledí jak stěna, oči nevidoucí, a asi tak rok nedokázat říci jediné slovo, jako kdybyste dosáhli samé země lásky! Jako kdybyste zahlédli tvář bůhvíčeho a zázrakem se zachránili!" Neigel mlčel, jen hlavou němě kývl na souhlas. Na okamžik se zdálo, že Židovi zjevně závidí, že může tohle všechno vyslovit nahlas, důvěřovat takhle někomu jinému. Markus řekl: „Slyšíte, reb Anšel? Jářku – tedy mluvím o lásce – milovat může člověk všechno, cokoliv na světě si může zamilovat, ale doopravdy, inu doopravdy může milovat jen člověka." Wasserman: „Ale vždyť vy sám, pokud se nemýlím, velice milujete hudbu. Někdy vám přece až vhání slzy do očí?" „Ano, to je opravdu veliká láska. Jenže je tak nějak nahá. Proto to taky není opravdová láska. Něco jí chybí. Je příliš vznešená, ideální." Fried: „Já bych, Mar-

kusi, to, co říkáte, radši obrátil a řekl, že člověk může cokoliv, cokoliv na světě nenávidět, ale nic nemůže nenávidět víc než člověka."

מלכודת

MALKODET
Past

Dvakrát za tu dobu, co se spolu scházeli, Neigel Wassermana obvinil, že ho „vlákal do pasti". Poprvé se to stalo, když spisovatel zatáhl do Friedova a Paulina vztahu Hitlerovo jméno a norimberské zákony (viz HITLER, ADOLF, též /TO/ SVINSTVO), a Neigel požadoval, aby provokativní protiněmecké narážky vypustil. Je třeba říci, že Neigel se hrozně rozčilil – dlouhými zuřivými kroky chodil sem a tam po místnosti, vztekle bušil do otevřených dveří plechové skříně, na okamžik se opřel o psací stůl a vší silou se do něj zapřel všemi deseti prsty. Wasserman se na něho nedíval. V duchu se proti téhle cenzuře bouřil, usmíval se na Neiglovu prázdnou židli, zlostně, nervózně se popotahoval za řídké vousy a prohlašoval, že „ten příběh nás povede s sebou". Neigel se zatvrdil – se zády obrácenými k Wassermanovi a obličejem k oknu zataženému záclonou důrazně prohlásil, že ve Wassermanových slovech se skrývají jakési úmysly, které nemíní přecházet mlčky, a stěžoval si, že se Wasserman jakoby náhodou najednou rozhodl psát o válce. „Vždyť jsi vždycky psával o docela jiných věcech! O Indiánech, o povodních v Indii a o Beethovenovi a Galileovi, docela jiné příběhy! Jiné prostředí! O současných záležitostech jsi nikdy nepsal! Tenhleten podělaný život už znám! A na ten chci na chvíli zapomenout, když poslouchám nějaký příběh! K čemu si vůbec myslíš, že příběhy jsou?" Wasserman, naslouchající

hněvivě, ale s velkým zájmem, odpověděl do dlaní vlastních rukou, kterými si zakrýval ústa: „Je to pořád tatáž válka. Pořád ta jedna. A mé příběhy jsou její psanou historií. Tak je to." Neigel se rozlítil, dupl, jako kdyby chtěl rozbít dřevěnou podlahu baráku, a s rozhořčeným křikem na spisovateli žádal „odstranit všechny ty provokativní narážky na Norimberk!" A několikrát hodil do jedné ze štěrbin v dřevěné stěně před sebou slovem „past". Wasserman samozřejmě nechápal, o jaké pasti to Němec mluví, ale jak se tak jeden před druhým nadýmali a zase smršťovali a svůj hněv v jakési směšné pantomimě obraceli proti rozličným předmětům v místnosti, ale ani na okamžik proti sobě navzájem, pochopil židovský spisovatel, že Neigel nemyslí past, kterou chce na něho nastražit on, totiž past lidskosti. Ne, Neigel ještě nebyl „nakažen lidskostí" natolik, aby to Wassermana uspokojilo. Neigel se bál něčeho mnohem konkrétnějšího a bezprostřednějšího, Wasserman však ne a ne přijít na to, co to asi je. Znervóznilo ho, že Němec jeho příběh najednou bere tak smrtelně vážně. Pár dní předtím přece řekl, že se Wasserman mýlí, co se síly slov týče.

Podruhé vykřikl Neigel „Past!" tu noc před odjezdem na DOVOLENOU (viz). Vlak do Berlína mu odjížděl z Varšavy v šest hodin ráno. Jeho řidič už auto náležitě připravil. Neigel se však odmítal vydat na cestu, dokud od Wassermana neuslyší pokračování Kazikova příběhu. Wasserman si ale velice lstivě postavil hlavu, že bude Němci celou noc vyprávět příběh návratu Dětí srdce (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE), a jako kdysi Šeherezáda vyprávění protahoval po celou noc. Když byl konečně hotov, požádal ho Neigel, aby splnil svůj slib a vylíčil mu „aspoň v hrubých rysech, Šeherezádo, je to hrozně důležité!", co Kazika potkalo na konci života. Wasserman odmítl. Byl strachy celý bledý, ale věděl, že odmítnout musí. Neigel vycítil, že byl zrazen. Zlostně vykřikl

„ZRADA!“ (viz), bouchl do stolu a znovu žádal o pokračování příběhu. V tu chvíli se Wasserman dovtípil, proč Neigel musí znát pokračování (viz PLAGIÁT), a odmítl tím důrazněji. Usmál se a řekl, že pokud Neigel chce, může si zbytek příběhu vyprávět sám. Neigel se polekaně podíval na hodinky a pak se na Wassermana vrhl a začal ho bít. To bylo poprvé a naposled, co ho uhodil. Wasserman: „Popadl mě za můj ubohý chřtán a vší silou mě tloukl pěstmi, ale já nevydal ani hlásku, celý jsem se zmenšil a doufal, že se blíží konec, protože takhle, zblízka, se mě ještě zabít nepokusili, vždycky jen zdálky, ani se mě při tom nedotkli.“ Jenže Neigel se najednou zhroutil, chvíli ležel vedle Wassermana, rychle oddechoval a sténal, a potom se ztěžka postavil na nohy, umyl si obličej, podal Židovi ručník a řekl mu, aby se utřel. Wasserman: „Můj hajzlpucrovský hábit byl samá krev. Pár zubů se mi v ústech viklalo, a když jsem se jich dotkl špičkou jazyka, tři mi vypadly na zem. Nu což. Aspoň budu doktoru Blumbergovi platit míň.“

מצפון

MACPUN
Svědomí

1. Viz ETIKA.

2. Když Neigel během rozmluvy Wassermanovi řekl, že „Svědomí je židovský vynález, sám Vůdce to ve svém projevu říkal,“ Žid hbitě odtušil: „Věru, je to veliká ZODPOVĚDNOST (viz) a těžké břímě, ale my jsme na ně nikdy nezapomněli… Někdy jsme byli ti poslední, kteří si ještě vzpomínali, co to svědomí je, a někdy jsme byli tak osamělí, my a ono, tak opuštění, že člověk málem zapomínal, kde je tu vlastně vynálezce a kde vynález…“ (Pozn. redakce: Wassermanovu poznámku je

třeba posuzovat shovívavě. Od Žida jako on, „odsouzeného“ po celý život k životu v souladu s absolutními mravními hodnotami a svědomím, a zvláště když se žádnou jinou zbraní zacházet neuměl, samozřejmě nelze očekávat, že pochopí otázku svědomí v celé její složitosti. Je třeba připomenout, že pro slabého, jenž nedisponuje prostředky k obraně ani schopností projevit sílu, existuje vždy pouze jedna možnost, jak jednat – může jen reagovat na situace vytvořené jinými. Nikdy nepozná onu krutou a tak běžnou volbu mezi dvěma správnými možnostmi jednání. Když je člověk silný a jeho síla hledá uplatnění, vytváří složité situace, v nichž se někdy musí rozhodnout mezi dvěma relativními, nedokonalými spravedlnostmi, a nutně tak způsobit relativní nespravedlnost. Ten dobrý, nevinný Wasserman!)

מרד

MERED
Vzpoura
Akt vzbouření se proti vrchnosti.

V Neiglově táboře došlo k jediné vzpouře. Stalo se to ráno, když Wasserman pracoval na zahrádce. Z Varšavy právě přijel vlakem nový transport a lidé už byli hnáni nazí Nebeskou ulicí. Byl to všední obrázek – tou dobou se to už dělo čtyřikrát denně a dvakrát za noc. Jenže tentokrát se stalo něco neobvyklého – jakýsi mladý muž zbědovaného zevnějšku se vrhl na jednoho z ukrajinských strážných a vyrval mu z ruky zbraň. Začal střílet, hrozně řvát a utíkat naslepo zrovna k Wassermanovi. Oči mu strachy vylézaly z důlků jako krabovi. Za pár vteřin se Ukrajinci vzpamatovali a začali střílet. Nastala strašná panika. Zmatení Židé pobíhali sem tam a vbíhali strážným do rány. Jakmile ten povyk zaslechl Neigel,

vynořil se ze svého baráku, v ruce revolver, který Wasserman tak dobře znal. (Pozn. redakce: Je třeba říci, že k tomu došlo po oné noci, kdy spolu rozmlouvali o ZODPOVĚDNOSTI /viz/, VOLBĚ /viz/ a ROZHODNUTÍ /viz/; Neigel Wassermanovi slíbil, že pokaždé když bude mít zabít člověka, obnoví své původní rozhodnutí, že bude zabíjet. Podle Neigla to prý jenom „utvrdí jeho víru ve Vůdce a ve vlastní práci".) Všechno se událo takto: Neigel vyrazil z baráku a vrhl se na mladého Žida ozbrojeného puškou. Uhodil ho a zbraň mu vyrazil z rukou. Z baráku „lazaretu", kde vlastnoručně zabíjel staré lidi, mrzáky a děti, kteří přijeli posledním vlakem, zrovna vyšel STAUCKE (viz). Na Nebeské ulici vládlo mrtvolné ticho. Všude se válely desítky zabitých a raněných. Mladý Žid klesl na kolena, hlavu na zemi, a oddechoval ztěžka jako zvíře. Hubená žebra se mu strašně rychle zvedala a zase klesala. Strachy z něho vyrazil proud výkalů. Neigel na něho namířil revolver. Udělal to pomalu, protože chtěl, aby to všichni viděli a vzali si to k srdci. Přejel pohledem všechny přítomné. Na okamžik se jeho oči setkaly s očima nedaleko stojícího Wassermana. Z Wassermanových očí sršely jiskry. Něco na něho volaly. Něco mu připomínaly, něco po něm žádaly. Wasserman: „Jen na jedinou vteřinu Neigel zaváhal. Jenže co je to vteřina? Celé stromy per, řeky inkoustů atd. nepostačí na to, abych vypsal příběh té jediné vteřiny. Proto to řeknu jen v kostce. Neigel vystřelil jednou, dvakrát, desetkrát. Vyprázdnil do toho nevinného chlapce celý revolver. A střílel dál, i když to už nemělo smysl. Protože měl takový vztek ne na toho chlapce, ale sám na sebe a možná i na mne. Protože Neigel proti své vůli splnil slib, který mi dal. Možná že kdybych tam v tu chvíli nebyl, tak na to zapomněl, jenže mé oči mu poručily a on poslechl. Na zlomek vteřiny předtím, než začal střílet, drobet zaváhal. To viděli všichni.

Všichni – Staucke, Ukrajinci, všichni." Když střelba skončila, otočil se Neigel na podpatku a přibouchl za sebou dveře. Člověk si může jen představit hrůzu, která ho zachvátila – vypadal jako někdo, jehož právě opustilo vrozené nadání, jako plavec, který uprostřed oceánu zjistí, že zapomněl příslušné pohyby. Ukrajinci neztráceli čas a začali masakrovat Židy, kteří zůstali naživu. Dvě kulky zasáhly také Wassermana, ale ublížit mu nemohly. Posadil se, hlavu mezi rameny a hrb tak vysoko, jak to jen šlo. O deset minut později všechno ztichlo. Přivedli „modré", aby odklidili těla. Ten večer Neigel Wassermana nevybídl, aby mu předčítal.

מרכוס, אהרון
MARKUS, AHARON

Viz CITY.

נחות, האדם ה-
NACHUT, HA'ADAM HA-
Méněcenný

Termín, jímž nacisté běžně označovali ty, kteří nebyli příslušníky panské rasy.

Aby příslušník SS obdržel povolení k uzavření sňatku (viz POVOLENÍ K UZAVŘENÍ SŇATKU) se svou vyvolenou, musel dbát na to, aby jeho partnerka nepatřila k lidskému typu označovanému za méněcenný (dále MČ). Neigel Wassermanovi ukázal oběžník, kde se o tom pojednávalo. V tomto dokumentu, rozesílaném po všech jednotkách SS, byly citovány výňatky z brožury *Méněcenný člověk* (vydal Nordland, Německo), kde se mj. říkalo: „MČ se po stránce biologické podobá člově-

ku normálnímu. Má po dvou rukou a nohou, oči, ústa a cosi, co připomíná mozek. Avšak přestože se vzhledem pozoruhodně podobá člověku, je to bytost strašná. Běda tomu, kdo zapomíná, že ne vše, co se lidské bytosti podobá, jí také musí být."

נישואין, אישור ה-

NISU'IN, IŠUR HA-
Povolení k uzavření sňatku
Doklad, bez něhož se žádný příslušník SS nesměl se svou vyvolenou oženit.

Tento doklad vešel v platnost v roce 1932, kdy byl zveřejněn „zákon o sňatcích příslušníků SS". Vydat toto povolení byl oprávněn pouze Reichsführer Himmler. Když Neigel Wassermanovi vyprávěl o svém manželství, poznamenal, že „naštěstí jsme se vzali ještě před rokem třicet dva". „Naštěstí", protože Christinina delší neplodnost na samém počátku manželství mohla uškodit Neiglovu postupu v „hnutí". Wasserman nechápal, o čem to Neigel mluví. Neigel mu tedy vysvětlil, že povolení k uzavření sňatku se vydává na základě dobrozdání lékaře, který uchazečku o sňatek s příslušníkem SS vyšetřil, přičemž vyšetření spočívalo především v odhadnutí uchazeččiných možností rodit Říši děti. Za tímto účelem museli žadatelé o povolení k uzavření sňatku přiložit k žádosti fotografii uchazečky, přičemž bylo ponecháno na nich, zdali na ní bude „nahá, či oblečená v plaveckém úboru", jak praví zákon o sňatku, a němečtí rasoví experti fotografii prohlíželi zvětšovacím sklem. Wasserman, udivený a smutný, vrtěl hlavou. Neigel mu vysvětlil, že tito experti měli dbát hlavně na to, aby zabránili míšení s typem označovaným za MÉNĚCENNÝ (viz), a Žid si pomyslel: „Takhle už to zřejmě

chodí, že ten, kdo má svého bližního za ne-člověka, se zkazí a stane se jím sám." Neigel, jemuž tato atmosféra upřímnosti svědčila, řekl: „V osmatřicátém se naše situace ještě víc... ehm... zkomplikovala. Tedy... byla trošku choulostivá." To proto, že právě v tom roce vstoupil v Německu v platnost „zákon o rozvodu", který muži umožňoval rozvést se se ženou, když mu odmítala rodit děti nebo byla neplodná. A nejen to. Když bylo ženě přes čtyřicet let a v mládí dala manželovi libovolný počet dětí, směl se s ní teď z důvodu neplodnosti rozvést a místo ní si vzít ženu mladší. Wasserman roztrpčeně: „Rajch potřebuje děti, co?" Neigel: „Přesně tak! Každá žena je povinna dát Vůdci a Říši děti. Tohle je Himmlerovo osobní bláznovství. Ostatně on svou ženu opustil, myslím Margu. Znal jsem ji osobně. Pak odešel ke své milence a Marga mu poslala blahopřejný dopis. Představ si to. Napsala mu: ‚Kéž by ti Hedwig dala děti!' Co takové velkorysosti říkáš, Wassermane? Vy byste snad dokázali říct něco takového?" Wasserman dělá, že otázku neslyšel: „A co jste tedy udělali, vy a vaše žena, myslím s tím zákonem o rozvodu?" Neigel odtuší hlasem, který jako by se snažil zlehčit jeho vlastní slova: „Christina mi pochopitelně okamžitě navrhla, abychom se rozvedli: nechtěla mi ničit vyhlídky na postup." A po chvilce mlčení: „Nejpodivnější na tom, Wassermane, je, že hned pár měsíců nato byla Tina těhotná. Všechno se dalo do pořádku. Všechno. Karl se narodil čtyři měsíce po tom, co začala válka, v únoru čtyřicátého roku, a Liselotte před rokem." Wasserman: „Protože vás vaše choť dojala." Neigel chce tuto sentimentální domněnku odmítnout, ale zarazí se. Pohrává si s tou myšlenkou a zřejmě v ní nachází zalíbení. Rozhostí se ticho. Pak Wasserman hlasitě řekne: „Herr Neigel. Jednou, bylo to před mnoha lety, šla moje žena na večírek k Zalmansonovi, o kterém jste už tuším slyšel, a Zalmanson ji tam

vtlačil do šatníku a líbal ji na rty." Neigel se na Wassermana dívá, zpočátku nechápavě, a potom pochopí. Věc sama není tak důležitá jako to, že mu to Wasserman řekl. Pochopil. (Wasserman: „Který rarach mi to jen nakukal, abych mu to řekl? Pánbůh ví. Snad je to tím, že jsem syn hokynáře a že jsem si moc dobře zapamatoval, co mi říkával nebožtík tatínek, totiž že za zboží musí člověk platit. Ano, já mu to tajemství jeho ženy a jejich lásky musil zaplatit nějakým vlastním velkým tajemstvím. Cc, Anšeli! Jaký je z tebe na stará kolena mluvka!")

נכות
NACHUT
Nemohoucnost
Stav tělesného postižení.

Podle Wassermana je toto stav „všech bytostí stvořených k obrazu Božímu". Toto mínění vyjádřil, když se Kazik začal Frieda vyptávat, jaký vztah mají lidé k vlastnímu životu a zdali jej mají rádi (viz MLADÍ). Neigel, v té chvíli právě unavený a skleslý, proti „té tvé krutosti, Wassermane" slabě protestoval a byl ochoten přisahat, že „než jsem potkal tebe, tak se mi život líbil. Žil jsem rád. Rozumíš? Rád jsem ráno vstával a dělal svou práci! Rád jsem dýchal a jezdil na koni a trávil čas s manželkou a s malými, měl jsem to rád!" Na což Wasserman odtušil s obvyklým trpkým úsměvem: „Všichni jsme zmrzačení, Herr Neigel, mrzáci těla i ducha, učinění invalidé. A když se na věc podíváte zblízka, pochopíte, že dokonce i ti z nás, kteří se mají za šťastné, pociťují v hloubi srdce týž hlodající smutek. Téhož červa hořké beznaděje. Moc dobře totiž víme, že o štěstí, průsvitné jak ta mýdlová bublina a zrovna tak pomíjivé, přijdeme a navždy je ztratíme. Že nám právem a zcela přirozeně

patřilo, jenže přišli jacísi ničemové a připravili nás o ně. A proto, rozumíte, proto se z nás stali mrzáci. Jsme mrzáci radosti, invalidé štěstí, kleštěnci smyslu, Herr Neigel. Jenomže jak už to bývá s údem, který byl oddělen, tělo po něm neustále touží, a seč je s to, snaží se představit si, že cítí jeho tep a jeho teplo, a tenhle smutek, smutek pramenící z touhy po tom, co bylo ufato a navždy ztraceno, nám drtí srdce ve svém moždíři – či se snad mýlím, Herr Neigel?"

נס
NES
Zázrak
Jev mimořádný z hlediska příčiny, významu a cíle.

1. Wasserman byl zachráněn zázrakem. Došlo k tomu ve chvíli, kdy ztratil nit příběhu a nedokázal odpovědět na Neiglovu logickou otázku, která mu tentokrát – už potřetí – byla položena z tvrdohlavosti a také proto, aby Neigel Wassermana potrápil: Jak je možné, že Polka Paula žila za války vzdor všem zákazům se Židem Friedem? Wasserman pro to nedokázal najít vhodné vysvětlení. Napadaly ho různé chytré odpovědi, ale jednu po druhé je zavrhoval. Zřejmě se už zase nemohl „upamatovat na ten věčně zapomínaný příběh". Právě tenkrát pocítil Neigel potřebu svěřit se s tím, že mu žena před několika lety navrhla, aby se rozešli, aby její neplodnost nebránila jeho služebnímu postupu v SS (viz POVOLENÍ K UZAVŘENÍ SŇATKU), a s novým sblížením, ke kterému došlo v důsledku vnějšího ohrožení jejich vztahu. Wasserman: „A já už v tu chvíli věděl, co mu nachystat! Hned jsem mu vyprávěl, jak se Paula doslechla o těch ohavných opatřeních (viz /TO/ SVINSTVO), jak šla k Friedovi a jak se s ním pomilovala, ano… Snad to byl

zázrak, snad to bylo tím, že mě to nikdy předtím nenapadlo, a dost možná za to mohlo obojí. Zázraky arci musí mít štěstí, abychom v ně uvěřili, jenže my jsme zpívávali: ‚Rabi dělá zázraky, / já viděl to sám. / Vylezl si na žebřík, / dolů mrtev spad. / Rabi dělá zázraky, / já viděl to sám. / Do vody se ponořil, / mokrý vylez pak…' "

Viz též HITLER, ADOLF.

2. Dva dny po VZPOUŘE (viz) na Nebeské ulici, když Wasserman pozdě večer dovyprávěl Neiglovi pokračování příběhu a chystali se rozloučit, řekl si Žid o svou ránu z revolveru. Neigel ucouvl, pak vyskočil a prohlásil, že „V žádném případě!" „Ale vždyť jste to slíbil! Slíbil jste to!" ječel Wasserman, Neigel však odsekl: „Na to dnes večer zapomeň." „Tak pro vás už slovo německého důstojníka nic neznamená?" zeptal se Wasserman, a Neigel zrudl, ohnul prsty, až mu zapraštěly klouby, a najednou vztekle vybuchl: „Poslyš, Wassermane, ty sám jsi přece říkal, že pokaždé když střílím, se musím rozhodnout, to tys mi to nasadil do hlavy! Tak jsem se tedy rozhodl: Nezastřelím tě! Teď ani nikdy jindy! Ne a ne a ne! Je to jasné?!" Wasserman dával najevo víc hněvu, než ve skutečnosti cítil: „Vy jste to slíbil! Slíbil jste to! Proklínám vás, Neigle!" A Neigel s obličejem staženým hrůzou: „Ne! Bože! Pro tebe to nic není! Ty zřejmě nic necítíš, když na tebe střílím! Žádnou bolest! Ale se mnou je to úplně jiné! Teď už tě trochu znám! Pro mne už nejsi prostě jen další Žid jako tamti!" (Ukázal na okna a na to, co bylo za zataženými závěsy.) „Ne, Wassermane. Na to zapomeň. Už to nedokážu." A odmlčel se, polekán tím, co mu právě uklouzlo. Wasserman ho pokoušel až po nejzazší možnou mez: „Ale vy jste přece německý důstojník, Herr Neigel, chlouba Třetí říše, a já jsem než lidské smetí, pouhý Untermensch (viz MĚNĚCENNÝ). Vystřelte na mne, Neigle, protože když to neuděláte, přestanu vám vyprávět svůj příběh!"

Neigel křičí: „Musíš! Musíš vyprávět!" „Tak? Pročpak si myslíte, že se tu asi před vámi každý večer tak namáhám? Snad pro vaše krásné oči?" Neigel se skoro úplně zhroutí: „Protože vyprávíš rád! Máš to rád!" „Ne! Protože si přeji zemřít, Neigle! Žid Shylock si žádá svou libru masa! *Feuer*, Herr Neigel!" Wassermanův křik jako by Neiglovi vrátil jeho klid. Nebo snad bezprostředně zapůsobil na tu část jeho já, která byla vycvičena, aby se podřídila každé autoritě? Bledý jako stěna vstal, vytáhl revolver a natáhl jej. Přitiskl Wassermanovi revolver ke spánku, jenže hlaveň mu na kůži tancovala. (Wasserman: „Jak ten šprýmař na svatbě před nevěstou!") Wasserman Neigla drsně požádal, aby se přestal třást a hleděl se ovládat. Neigel přiznal, že nemůže. Něco takového se mu prý ještě nikdy nestalo. S úzkostí se zeptal: „A co když mi tentokrát umřeš?" Wasserman se usmál pod vousy a tónem takřka vojenským přikazoval: „Střelte, Neigle! Vypalte kulku! Vždyť jsem jen Žid, stejný jako všichni ostatní!" Neiglovy třesoucí se ruce, svírající revolver, se uklidnily teprve po chvíli. Němec si odkašlal a nesměle navrhl: „Ehm, možná… Totiž… nemohl by ses dívat jinam? Třeba tamhle ke dveřím." Wasserman: „Copak tím směrem asi leží? Snad Mekka vrahů?" Neigel: „Ne, to jenom… no prostě, škoda zas rozbíjet okno, ne?" Wasserman se dal do smíchu. Okamžik nato pochopil směšnost svého návrhu i Neigel a dal se do smíchu s ním. Toto stojí za povšimnutí: smáli se spolu. Po jeden krátký okamžik cítili, jak dobře si navzájem rozumějí. Člověk, jak řekl jednou Wasserman, je stvořen z poddajné hmoty. Měl pravdu: člověk zřejmě přivykne zabíjení, ale přivykne i tomu, že nemůže zemřít. A tak se to zkouší se zázrakem. Když smích dozněl a oba se uklidnili, řekl Wasserman mile, přátelsky: „Tak teď, prosím. Zastřelte mě." Neigel zavřel oči a vystřelil. Wasserman: „Ten bzukot mi prolétl hlavou, a jak tak

letěl, já zjistil, co to Neigel zapisuje, když mu vyprávím tu historku. Bože! Neigel ti upustil revolver a dal se zase do smíchu, to proto, že jsem byl pořád ještě naživu, ale taky proto, že se stalo něco úžasného – kulka zasáhla rám dveří, odrazila se k oknu a rozbila okenní tabulku. Zázrak nás odmítl."

3. Jak se blížil Kazikův konec (viz KAZIKOVA SMRT) a ukazovalo se, že naděje, které do něho umělci vkládali, se nesplnily, protože Děti srdce na své poslední misi neuspěly, Neigel a Wasserman rozmlouvali šeptem, v němž zaznívalo poraženectví. Pokoušeli se příčinu neúspěchu pochopit. Wasserman byl toho názoru, že spočívá v povaze zázraků. Neigel se podivil. („Zázraků? Co že sis vzpomněl na zázraky?") Wasserman: „Nu, víte, Herr Neigel, vy i ty mé Děti srdce jste se pokusili provést takový zázrak… tak nějak přehnat lidskou povahu… vy jste to zkusili po svém, no a moje Děti srdce taky po svém. Všichni jsme se pokoušeli stvořit nového člověka… jenže z toho nevzešlo nic pěkného. Všecko se zhroutilo… vy jste tím, co jste dělali, způsobili… no, však vy už víte co, a já tím, co jsem dělal… no jako obyčejně – jednou v životě jsem chtěl vyprávět hezký příběh. Příběh jaksepatří, i mravní učení jsem do něj chtěl vložit, chtěl jsem být něčím jako filozofem, cc! Já starý hlupák! K něčemu takovému je přece zapotřebí talentu, předpokladů rozumových i citových! Kdežto já, co jsem to tady poslední týdny tropil? Jen ubohý žert. Nepodařený šprým. Přišel jsem si s nějakým Muninem, Seidmanem či s Chanou Citrinovou… Vaše žena měla pravdu, Herr Neigel, jsem jenom kuriozita. Prokoukla mě skrz naskrz! A já tady čekal zázraky! Člověka, který chce vzlétnout na nebesa, ženu usilující o srdce Boží! Chtěl jsem být takovým varšavským Mojžíšem! Kdepak, Herr Neigel. Zázraky nemají šanci. Ani ty, co mají způsobit zlo, ani ty, co mají přinést milost. Z lidského

těsta zázrak neupečete! Chudák člověk aby šel dopředu jen tak krok za krokem, vystačil si s tím nejnutnějším a miloval a nenáviděl to, co skutečně je, věru, miluj bližního svého jako sebe samého a nenáviď bližního svého jako sebe samého, toť celé Písmo. A člověk musí mít taky slitování. Se zázraky se daleko nedostanem, Herr Neigel…"

נעורים

NE'URIM
Mládí
Období mezi dětstvím a dospělostí.

V 03.00 hod. bylo Kazikovi asi osmnáct let. V tu chvíli procitl ze spánku, připomínajícího spánek kukly (viz DOSPÍVÁNÍ), a znovu stanul v proudu času. Nastalo mu těžké období. Trýznily ho tyranské síly. Upadal do neustále se měnících nálad, které ho vyčerpávaly a přiváděly do depresí. Nedokázal je ovládnout, a to ho ponižovalo. I když se radoval, byla to radost plná neklidu. Z jeho nahého těla, oděného jen plenkami, začalo růst ochlupení, což ho uvádělo do rozpaků. Hlas měl najednou nízký a trochu chraptivý. Obličej mu ztloustl. Fried, který ho nikdy neopouštěl, najednou uslyšel drobné praskavé zvuky, následující jeden za druhým, a ve světle lampy uviděl, jak Kazikovi vyrážejí v obličeji maličká oškliv á vimrlata a vzápětí pukají hnisem. Pod pokožkou mu klokotala životní síla. Na tvářích se mu nejasně jako mlha objevilo bělavé chmýří. Kazik byl podezíravý vůči každému včetně Frieda. Když doktor odmítal vyhovět některému jeho rozmaru, dupal malýma nožkama a v obličeji se mu zračil tak strašný hněv a nepřátelství, že mu Fried honem hleděl vyhovět. Fried: „Vždyť je to ubožák. Ještě neví, co vlastně chce. Člověk mu musí

pomoct, aby to překonal." Někdy Friedovi připadalo, jako kdyby byl v ateliéru rozhněvaného malíře, který maluje zároveň oběma rukama a s grimasou ve tváři vytrhává list, aby se hned vrhl na další. Fried si už ani nemohl dělat iluze, že dítě je jeho. Kazik byl plný necudnosti a nevěděl, jak ji ovládnout. V obličeji se mu zračila nezdravá dychtivost a zoufale hledala, kudy ven. Přesto ho ale Fried ani na okamžik nepřestával mít rád, vymýšlel si rozličné důvody, proč má chlapec být hoden lásky a odpuštění, a přisuzoval mu povahové rysy, úmysly a city, kterých se pak chytal jako stébla, aby svůj vztah s tím podivným chlapcem udržel. K tomu všemu byl ještě Kazik obdařen deprimující vrozenou schopností: díky svému mnohoznačnému vztahu k ČASU (viz) dokázal vidět v každém předmětu i osobě zároveň proces růstu i úpadku. V každé živé bytosti, v každé rostlině viděl nelítostné bitevní pole nikdy nekončícího boje. To ho deprimovalo a zvětšovalo jeho násilnické sklony, které teď vybuchovaly beze vší kontroly.

A přesto, jak už se někdy stává, se z tohoto citového zmatku vynořil chlapec, který dokonce i doktora překvapil svou silou, rozhodností a optimismem, jenž z něho prýštil jako posilující lék, který si vytvářelo samo tělo jako prostředek proti všem bolestem těžkého období dospívání. Kolem půl čtvrté ráno Kazikovo bláznovství poněkud polevilo. V jeho pohybech i v samotných končetinách se teď objevil jistý soulad. Oči mu rozjasnil jakýsi nový pohled, zvědavý, plný sebedůvěry a velice jasný. Doktorovi se srdce dmulo štěstím. Kazik přišel, sedl si mu k nohám, chopil se Friedovy staré ruky a zeptal se ho, zdali to, co od něho kdysi před lety v dětství slyšel, je pravda. Matně si vzpomínal na jisté věci, které mu Fried kdysi vyprávěl o světě za zdmi zavřeného domku a o jiných lidech (viz VÝCHOVA). Doktorovi se sevřelo srdce. Teď tedy ztratí i toho chlapce.

Kolik rozchodů může člověk vydržet? Tiše připustil, že vně domku existuje svět. Že jsou tam lidé. Na okamžik se mu hnusil radostný úsměv, který chlapci svitl v koutcích rtů. Kazik se zeptal, jaký je život tam venku, a doktor řekl: „Prostě život." Potom se Kazik zeptal, jestli lidé v tom světě mají život rádi. Fried měl chuť zalhat, ale nemohl. Ten chlapec měl v sobě něco, co člověku lež znechucovalo. Měnilo ji ve zbytečné marnění času. Kazik Friedovu odpověď vyslechl (viz NEMOHOUCNOST) a celý udivený se nad ní zamyslel. Zeptal se, kolik jich je, těch lidí venku, a doktor uvedl počet, který mu připadal dostatečně blízký pravdě. Chlapec otevřel ústa. Číslo nepochopil. Pak se zas usmál tím svým bolestným úsměvem a řekl, že na tom, kolik jich tam je, nesejde, on si je jist, že jeden z nich prostě život mít rád musí a že tím jedním chce být on sám. Dojatý doktor se ho zeptal, co podle něho ta láska k životu je. Co pro něj znamená štěstí. Jenže tahle otázka byla na Kazika, jehož schopnost myslet a vyjadřovat se byla žalostně omezená, příliš složitá. Dokázal říct jen tolik, že „To je něco dobrého. Něco, co chci. Něco, co tam musí být. Pojďme si pro to." A tak se, bez zbytečných příprav, vydali na cestu.

Viz též PUTOVÁNÍ NAMĚSÍČNÍKŮ; RADOST ZE ŽIVOTA.

סבל

SEVEL

Utrpení

1. Tíže, břímě. 2. Přeneseně: tíže starostí, žalu, trápení. Hmotná nebo duševní tíseň.

Podle Wassermana kompas, maják, měřítko každého lidského rozhodnutí. Wasserman vidí v tom, že člověk je k utrpení vnímavý a že si je uvědomuje, vyšší poslání

člověka. Co víc, je to jeho protest, nejvyšší výraz jeho svobody. Míru lidství člověka lze podle Wassermana určit množstvím utrpení, které se mu podařilo zmírnit nebo odvrátit. Pozn. redakce: Je téměř zbytečné zdůrazňovat, že Wasserman jaktěživ nestanul tváří v tvář dilematu, kdy by byl např. nucen *způsobit* utrpení, aby si zachránil život. Redakce se zároveň domnívá, že jeho pasívní, ctnostný postoj v něm byl zakořeněn tak pevně, že by se byl raději nechal zničit, než by způsobil utrpení. Přít se o tom s Wassermanem by bylo totéž jako diskutovat se slepcem o různých barvách duhy.

סהרורים, מסע ה-

SAHARURIM, MASA' HA-
Putování náměsíčníků

Cesta, kterou podnikli Fried, Kazik a další UMĚLCI (viz) z Friedova domku do Ottova. Začala v 04.27 hod. ráno, kdy bylo Kazikovi asi dvacet dva. Kráčeli alejí s ptačími voliérami, minuli mohylu, kde byla pochována Paula, a zahnuli do uličky Věčného mládí. Byla to skupinka unavených lidí, kteří se ocitli téměř na pokraji sil a v Kazikovi viděli svou poslední naději. Každý z nich mu ukazoval, kde bydlí, spí či provozuje své umění, a vysvětloval mu, kdo je a v čem spočívá zvláštnost jeho umění. Moc toho nenamluvili. Jen pár slov či gest (Munin: „Mně postačila gesta."). Markus: „Mezi námi jsou totiž takoví, kteří si ani na chvíli nepřestanou povídat sami se sebou nebo s druhými, ale když se jim položí jediná důležitá otázka, rázem oněmí. Jsou strašně zmateni. Opravdu, co jsme vlastně byli? Kamarádi Otty Briga? Jen ubozí partyzáni, žijící v pralesích mimo lidský rod? Jak jsme jen mohli sami zvítězit?" Něco z úzkosti a bídy umělců začalo nepochybně pronikat do Kazikovy

duše. S otevřenými ústy naslouchal líčení jejich různých podivných válek. Cítil to ohromné úsilí, které do nich vkládali. Poprvé v životě se jeho citlivá tykadla začala dotýkat mezí lidských možností a on žasl, jak blízko jsou. Výprava postupovala vpřed velice pomalu (trvala třicet čtyři minuty), protože na určitých místech se družina zastavovala, aby Kazikovi to či ono vysvětlili a aby mu odpovídali na jeho četné otázky. Na své cestě Kazik postupně minul VÝKŘIK (viz), ukradený čas (viz PROMĚTHEUS), Paulin hrob, GINZBURGOVU (viz) zmučenou tvář a jiné podobné styčné body. Na této cestě uplynuly téměř dva roky Kazikova života a byly to, co se formování jeho charakteru týče, zřejmě roky rozhodující. Během této cesty, na níž se Kazik seznamoval se světem, poznal skutečně pár okamžiků vrcholného štěstí (viz RADOST ZE ŽIVOTA), ale ponejvíce pociťoval bolestné procitání k životu a k tomu, co sebou život nutně přináší (viz UTRPENÍ). Wasserman: „A jak jsme tak za ním šli, Herr Neigel, jak jsme tak za ním šli, shrbení, unavení, mrtví, hotoví náměsíčníci, všichni jsme cítili, že ho strašně, strašně moc potřebujeme… Že náš osud a naše válka jsou tak spojeny s jeho osudem a vůlí… Není nic krutějšího než toho tolik požadovat od tak malého hocha, ale válka je holt válka, a co nám taky zbývalo?" Byla teplá noc na počátku dubna roku 1943. Nebesa na vzdáleném obzoru osvětlovala narudlá záře plamenů. Zdálky bylo cítit spálené maso. V 05.01 hod. dorazila celá družina k Ottovu domku. Otto na ně už čekal ve dveřích.

סיגריה

SIGARIJA
Cigareta
Menší papírová trubička naplněná tabákem, sloužící ke kouření.

Když se Neigel vrátil ze své poslední DOVOLENÉ (viz) v Mnichově, začal kouřit jednu cigaretu za druhou. Jednou večer nabídl v náhlém návalu štědrosti i Wassermanovi. Spisovatel, který předtím jaktěživ nekouřil, si jednu vzal – to kvůli Zalmansonovi, který po celou tu dobu, kterou v táboře strávil, nepřestával toužit po svých krátkých cigaretách. Wasserman si šlukl, a málem omdlel. Wasserman: „Jářku, hlava se mi zatočila jak to kolo! Jenomže kdo mohl vědět, že cigarety jsou takoví neřádi? Kéž by ji tak oheň pohltil!" Znovu si statečně šlukl a pak cigaretu zahodil. „Hrom aby do něj, do toho Zalmansona! To se mám kvůli němu snad udusit?"

סרגיי, סמיון יפימוביץ
SERGEJ, SEMJON JEFIMOVIČ

Ruský fyzik. V dětství byl členem družiny známé jako Děti srdce. Když družinu opustil, proslul na celém světě výzkumy v oblasti optiky. Měl samotářskou, uzavřenou povahu. Vždy pobýval raději mezi svými laboratorními přístroji a papíry s výpočty než mezi lidmi. Takový byl už od dětství – ruce zlaté, ale srdce uzavřené. Smíšené pocity, které k němu Wasserman choval, plně vystihuje skutečnost, že v sedmi ze šestnácti příběhů Dětí srdce Sergeje se zbytkem družiny do akce poslat „zapomněl". Wasserman redakci otevřeně přiznal, že „Náš dobrý Sergej má v sobě něco, co… Prostě jako kdyby věci a stroje chápal *zevnitř*, jako kdyby k nim patřil… Nikdy jsem mu nedokázal vložit do úst nic veselého nebo vlídného…" Wasserman měl vždycky jisté podezření, že Sergeje činy družiny, v nichž bylo tolik lidskosti, doopravdy nezajímají a jediným jeho zájmem že jsou přístroje, které pro potřeby družiny sestrojil. Protože Sergej sám byl málomluvný a ani Wasserman se o něm příliš nešíří, není jasné, jak se Sergej k družině přidal podruhé. Ví se o něm pouze, že za války byl pro své znalosti optiky odveden do ruské armády. Byl v jedné z divizí Buďonného na jihozápadní frontě, kde se podílel na zdokonalování zaměřovacího zařízení dalekonosných děl. Byl zajat Němci, převezen do Berlína, později do tábora pro ruské zajatce a nakonec se dostal do Varšavy, kde pracoval jako dělník v továrně, která pro vojáky wehrmachtu vyráběla skla do brýlí. Během celé této anabáze se Němcům nepodařilo zjistit, kdo Sergej je a jakou kapacitou je ve svém oboru. Zde začíná jeho příběh postrádat jasnosti. Koncem roku 1942 přišel do uvedené vojenské továrny na předměstí Varšavy Otto. Uviděl Sergeje v oděvu zajatce a okamžitě ho poznal. Sergej Ottu nepoznal. Sergej se už nacházel „na druhé straně vlastního života" (Markus). Otto podplatil muže, který za vězně zodpovídal (Fried: „Polovina měsíčního rozpočtu zoo!"), a odvedl Sergeje do zoologické zahrady. Když se očistil, oblékl a řádně se najedl, začal se Sergej vzpamatovávat. Ale nikdy to už nebyl doopravdy on. Vypadal jako nemocný, chodil podivně („Držel krk, jako kdyby ho měl ze skla!") a tělo jako by měl sestaveno z jakýchsi křehkých kousků. Byl mimořádně plachý, a kdykoliv někoho zahlédl, utíkal do houští. Jen s Ottou občas prohodil pár slov, přičemž pokaždé celý zrudl a jedno oko mu okamžitě začalo slzet. Pár týdnů po svém příchodu do zoo se pustil do provádění nesmyslných vědeckých pokusů. Když se mu ale Otto taktně zmínil o tom, co dělají v zoo ostatní umělci, oči mu začaly rázem plát. Takhle Otto v dětství vždycky Sergeje zapaloval pro nové myšlenky. Otto: „Ale tentokrát, jak bych vám to řekl, tentokrát vám mi ten jeho oheň trochu nahnal strach. Nevím proč. Říkal jsem si, že jsem možná udělal chybu, když jsem takového člověka do družiny zase zařadil. Nikdo z nich mi přece neslíbil, že když

k nám kdysi patřil, už se nezmění a nebude jiný, ne?" Z pokusů, které Sergej v zoo prováděl, stojí za zmínku dva: soustava VÝKŘIKU (viz) a soustava paralelních zrcadel, sloužící ke kradení času (viz PROMÉTHEUS). Jeho pokusy probíhaly poněkud těžkopádně a vyžadovaly složité technické vybavení, které zoo ne vždy dokázala opatřit. Sergej nebyl mezi ostatními UMĚLCI (viz) oblíben, nejen pro své důsledné samotářství, ale také proto, že jako jediný z nich ke svému umění používal přístroje a ve válečný nástroj a v bojiště neproměnil vlastní tělo a duši. Toto ovšem platilo jen do chvíle, kdy provedl svůj poslední slavný pokus, během něhož za podezřelých okolností zmizel (viz PROMÉTHEUS).

עינויים

'INUJIM
Muka
Záměrné působení tělesného nebo duševního utrpení.

Kazikova muka. Když se Kazik ohlížel zpátky, zatímco jeho život se chýlil ke konci, zjistil, že většina života mu uplynula v utrpení, které v podstatě postrádalo smyslu. Jeho pudy, přání, naděje, jeho síla, úzkost, zkrátka většina jeho duševního kapitálu mu byla dána v takovém množství a intenzitě, jako kdyby měla působit na mocné přírodní jevy jako bouře či oceány, musela se však spokojit s jinými lidmi i se samotným Kazikem, kterého zničila. Tak třeba nepřátelství, které k sobě Kazik ke konci života pociťoval, bylo tak intenzívní, že by jeho silou bylo možno rozpůlit zeměkouli od pólu k pólu, mohlo se však obrátit jen proti Kazikovi a UMĚLCŮM (viz), kteří ho obklopovali. K tomu, aby se rozmělnily všechny ty síly a pudy, jimiž bylo jeho tělo, tělo jediného člověka, nabito, by byl možná potřeboval tisíce let,

avšak bez ředících vod času neměl od samého počátku sebemenší šanci, že dosáhne štěstí. Jeho úzkosti a vášně mu působily bolest a ponižovaly ho. Dusily v něm každý záblesk slitování. Ani jediná z potřeb jeho zmučené duše, ani jedno nutkání jeho mocných pudů nevyrašilo, neuzrálo či neodumřelo v pravý čas, aby je Kazik proměnil ve skutečnou TVORBU (viz), v to, co bývá nostalgicky nazýváno korunou stvoření. Wasserman: „Byl ztracen, Herr Neigel, ztracen od samého začátku... Kdyby se byl radši nikdy nenarodil... Vždyť co je těch pár hodin, kterým říkáme ‚lidský život'? Co si s nimi lze počít? Co se lze dozvědět o sobě a o světě kolem? Co! Myslíte, že když umíral starý Metuzalém, věděl na konci života něco, co nevěděl ten večer ve čtvrt na sedm a pět minut Kazik?"

Tuto otázku položil Wasserman unaveným, zlomeným hlasem. Bylo to poslední večer, co s Neiglem snoval nit příběhu. Kazikův život se chýlil ke konci. To platilo i o Obersturmbannführeru Neiglovi, který se z dovolené v Mnichově vrátil celý zlomený (viz KATASTROFA). Když Neigel slyšel popis Kazikových muk, zabručel: „Drobet víc soucitu, Herr Wasserman." Hlavu měl podepřenu rukou, druhá ruka mu spočívala natažená na desce stolu. Wasserman mu vyprávěl, jak se Kazik zuřivě vrhl na zbytek života – žádal umělce, aby mu konečně řekli, kdo je, jaké má poslání a k čemu byl stvořen. Oni však neměli, co by mu odpověděli. Každou chvíli podléhal s trapnou náruživostí náhlému nutkání. Neměl v sobě naprosto nic stálého a předvídatelného. Umělcům připadal jeho krátký život jako pouhý sled záchvatů šílenství a protichůdných rozmarů. Wasserman: „Ty momenty nadšení a deprese, bože, to bylo něco strašného!" Teprve několik málo měsíců před smrtí (viz KAZIKOVA SMRT), asi tak v půl čtvrté odpoledne, se uklidnil. Mohlo to být způsobeno tělesnou sla-

bostí, nebo ho možná porazilo vědomí nesmyslnosti a beznaděje. Teprve pak se ohlédl zpátky a ke svému úžasu zjistil, že všechno to, co mu vždycky připadalo jako obyčejný život, skličující, ale stálý, byl vlastně jen sled groteskních, ubohých, pozvolna se střetězujících záchvěvů. Markus: „Jeho chutě se každou chvíli měnily, a jak rychle se měnily jeho víry, rázná rozhodnutí a neměnné názory…!" Celý sklíčený chápal, že v životě vlastně neshromáždil opravdové zkušenosti. Že celý jeho život ho možná na život připravoval, ale právě teď, když konečně začal něco chápat, jej musí opustit. Markus: „Tak to chodí, milý Kaziku – za životní zkušenost platíme životem. Vlastním životem… Je to, jako kdyby člověk prodával vlastní vlasy, aby si pak za peníze koupil – hřeben." Během posledních hodin byl nesnesitelný. Tělo se mu začalo rozkládat, ještě když žil. Chvílemi překypoval výčitkami svědomí a láskou ke všem, které z něho vyzařovaly ve vlnách nenasytného, bolest působícího ohně, což připomínalo jeho záchvaty nenávisti a zla. V jednom okamžiku se k Friedovi něžně tiskl a tvář mu pokrýval vřelými polibky, a vzápětí v něm vzplanula zlomyslná jiskra, shýbl se a hbitě hodil doktorovi do očí hrst prachu. Wasserman: „A Fried, ten zlomený starý demiurg, se ani neotřel, jen bez pohnutí stál a díval se na toho maličkého, ubohého tvora, v němž tak kvapil život a trhal mu tělo i duši na cáry." Nejhorší ze všeho byl pocit, že cosi bylo promarněno, který měli umělci i sám Kazik, mocné a nade vši pochybnost jasné poznání, že někde velice blízko přece jen byla jakási šance, kterou však nedokázali najít. A že je velice dobře možné, že je štěstí kousek cesty doprovodilo, ale pak si z nich začalo zoufat a opustilo je. Připadalo jim, jako by cosi zradili. Ale co, to nevěděli.

פלגיאט

PLAGIJAT
Plagiát
Literární krádež.

Zločin Obersturmbannführera Neigla vyšel najevo v předvečer jeho odjezdu na DOVOLENOU (viz) k rodině do Mnichova. Došlo k tomu takto: ten večer Neigel po Wassermanovi chtěl, aby mu vyprávěl dál Kazikův příběh, jehož líčení bylo přerušeno v okamžiku, kdy se Kazik ve svých třiceti letech právě rozcházel s CHANOU CITRINOVOU (viz). Wasserman kupodivu odmítl a podmínil pokračování příběhu tím, že si teď Neigel poslechne tu část příběhu, kterou zatím Wasserman přeskočil, protože prý nebyla dostatečně propracována. Neigel chtěl vědět, kterou část příběhu myslí, načež Wasserman odpověděl, že to byla kapitola o NÁVRATU DĚTÍ SRDCE. Neigel se podíval na hodinky – vlak do Berlína mu odjížděl v šest ráno. Ve čtyři hodiny ho měl šofér odvézt na nádraží do Varšavy. Měl před sebou ještě celé tři hodiny, a tak se rozhodl, že bude k Wassermanovi velkorysý a nechá ho napřed vyprávět nedůležitou pasáž. Wasserman poděkoval a pustil se do vyprávění (viz NÁVRAT DĚTÍ SRDCE). Neigel hněvivě mlčky poslouchal „protiněmecké provokace", jak to nazval, když Wasserman skončil. Ten večer ostatně Wasserman příběh nezvykle protahoval, jako by chtěl pomocí všech literárních prostředků, jimiž disponoval, získat čas. Když skončil, byly dvě hodiny ráno. Neigel se jedovatě zeptal, jestli mu to už stačí a zdali by laskavě vyprávěl dál Kazikův příběh. Wasserman jako by schoval hlavu do svého hrbatého těla a s ustrašenou kuráží odtamtud oznámil, že pokračovat odmítá. Že už Neiglovi ten příběh vyprávět nebude. Neigel nevěřil vlastním

uším. Vstal, zařval „PAST!“ (viz) a pak se zuřivě na Wassermana vrhl a surově ho zbil. Zdá se však, že sotva se (poprvé) dotkl Wassermanova těla, jeho vztek byl rázem ten tam. Přistoupil k malému umyvadlu v rohu místnosti, opláchl si obličej a přinesl Wassermanovi ručník, aby se utřel. Pak si sedl na podlahu vedle Wassermana a sklesle ho poprosil, aby ho už netrápil. Zbitý Wasserman vycítil, že žádost byla pronesena vlídně, ne jako rozkaz, ale jako prosba o osobní laskavost. „Ani nápad, Herr Neigel,“ odtušil. „Je mi líto, ale budete si pro ni muset vymyslet jiný příběh.“ Neigel si napřed myslel, že Wassermanovi pro jeho opuchlá ústa a chybějící zuby dobře neporozuměl. Potom mu pohlédl do očí, a pochopil. Sklopil hlavu, prstem si hrál s přezkou na černé botě. Tlumeným hlasem se zeptal: „Jak to víš? Jaks na to přišel?“ Wasserman zvolna pronesl: „Inu tak. Trochu jsem přemýšlel a přišel jsem na to.“ Neigel: „Ano. Tak teď to víš.“ Wasserman, který ještě neví všechno, přestože se tak tváří, to zkusí: „Vy jste jí celý můj příběh napsal, co? V dopisech, které jste jí posílal, jste jí vypsal můj příběh, není-liž pravda?“ A Neigel: „Ano, celý.“ Wasserman se nervózně zasměje: „Arci… A… řekněte mi… myslí si ještě, že jsem… tedy… kuri-… směšný chlap?“ Neigel: „Ale kdepak. Říká, že je to ten nejlepší příběh, který jsi kdy napsal. Totiž…“ „Totiž co? Co? Povězte mi to, rychle mi to povězte!“ „Totiž… Hm, tedy zajisté chápeš, že…“ „Co? Co mám chápat?“ „Že ona, myslím Christina, o tobě vlastně neví. Totiž o nás dvou. Hm.“ „Nic ve zlém, Herr Neigel, ale vždyť jste mi přece sám říkal, že jste jí o mně během své první dovolené vyprávěl, což si nevzpomínáte? Musíte si přece vzpomenout, tenkrát, jak jste jel do Borislavi do toho dolu! Takže…?“ „Jistě, vyprávěl, ale musíš pochopit, Wassermane…“ Neigel se v nesmírných rozpacích usměje, sklopí oči, střídavě si rozepíná a zapíná přezku

na botě a pokouší se něco říct: „Vyprávěl jsem jí o tobě, ovšemže ano. Říkal jsem jí, že ses dostal k nám. A ona ví moc dobře, co to znamená ‚dostat se k nám‘. Chápeš, jednou tady byla na návštěvě.“ „Ona? Tady?!“ Jaké zklamání zaznívá Wassermanovi z hlasu! Bůhvíproč chtěl tuhle ženu, tak křehkou a tak ošklivou, držet od těchto míst dál. Kvůli ní. Kvůli sobě. Neigel přisvědčí. Wasserman: „No a? Myslí si snad, že jsem, tedy… mrtev?“ „Ano. Tak je to. Je mi líto, Herr Wasserman. Jenže všechno bylo najednou tak složité. Začal jsem s tím, jako kdyby to byl žert. Tedy ne tak docela žert, řekněme spíš hra. Těžko vám to vysvětlím. Vy to nepochopíte. Najednou jsem jí už prostě pravdu říct nemohl, chápete?“ „Co mám chápat?“ (Wasserman: „Inu, najednou jsem pochopil všecko. I bez toho výstřelu a bzučení. Takového hlupáka, jako jsem já, aby pohledal! To zvíře Neigel! Obersturmbannführer Neigel! On si ten můj příběh klidně psal do dopisů té své, jako kdyby si ho vymyslel sám! Viděl kdo někdy takovou špatnost? Já ti v tu chvíli vzkypěl!“) „Poslyšte, Neigle!“ vykřikl Wasserman, „to je přece plagiát! Ten nejstrašnější zločin, jakého jste se tu proti mně mohl dopustit! Ach Bože!“ Bušil se do prsou, svíjel se v bolestech na zemi a skuhral: „To je strašnější než smrt! Uloupil jste mi můj příběh, Neigle, oloupil jste mě o život!“ A Němec, stojící vedle plechové skříně, odzátkuje novou láhev sedmaosmdesátiprocentního alkoholu, rychle se napije, aniž sáhne po sklenici, hřbetem ruky si otře ústa a řekne, zády otočen k Wassermanovi: „Ale vždyť jsem ti řekl, že je mi to líto! Kolikrát to chceš ještě slyšet? Tak promiň! Promiň! Chceš snad, abych si klekl? Musíš mi věřit, že mi nic jiného nezbývalo! Poslyš…“ Obrátí se k Židovi, zkroucenému na podlaze, a nuceně, poníženě se usměje. „Můžeš být se sebou spokojený, Šeherezádo, protože díky té tvé historce se setkáme, totiž Tina a já. Chápeš?

Napsala mi, abych si okamžitě vzal dovolenou a přijel za ní. Proto taky dnes večer jedu. Totiž… už za chvíli. Napsala mi, že pro ni se najednou všechno změnilo. Už dlouho jsem od ní něco takového neslyšel. A to všechno díky tobě, Šeherezádo. Tak co, už jsi spokojen?"

(Wasserman: „Všemohoucí Bože! Anšel Wasserman sjednotitelem nacistických rodin! Teď už jsem pochopil všechno. Ty poznámky, které si pohan dělal, když jsem mluvil, ty narážky na potíže, co prý tu má, a ten důvěrný incident, o kterém se mi zmínil, cc! A já zatím zachraňoval jeho hroutící se manželství!") Neigel Wassermana uchopil za ruce, jemně ho zvedl a posadil ho na polní lůžko. Wasserman se hněvivě odvrátil. Teď Neigel uchopil Wassermanův obličej a otočil jej k sobě. Pátral v Židových opuchlých potemnělých očích, zdali jimi probleskne odpuštění (Wasserman: „Skláněl se nade mnou jako Eliáš nad synem Sulamit!"), a nepřestával přitom mluvit. Táhlo z něho pití a cosi odpudivě kyselého. Horečně vyprávěl o tom, jak se svou ženou žil od začátku války (viz KATASTROFA). Podle něho Christina věděla o jeho práci jen málo, „a snad ani vědět nechtěla". Připomněl Wassermanovi, že od té doby, co se vzali, až do poloviny devětatřicátého měla Christina „to trápení, jak se snažila otěhotnět a léčila se, víc ti ani nebudu vykládat. Myslím, že jí stačilo, když věděla, že jsem v SS šťastný, že po tolika letech nejrůznějšího podřadného zaměstnání mám v hnutí najednou stálou práci a slušný plat a že večer přijdu domů, ale do strany přesto nevstoupila, ona je tak trochu jako ta tvoje Paula – je to zvláštní, ale teď si vzpomínám, že když jsem byl mladý, vždycky jsem hledal dívky, které by se podobaly Paule z tvých příběhů, takovou… jistě mi rozumíš – Tina politice taky nerozumí, kdepak, ta to, co se teď děje, vůbec nechápe… Představ si, Wassermane, že jsem ji jednou na poslední chvíli zarazil, když se chystala poslat obdivný dopis jednomu spisovateli, o kterém jsi možná slyšel, Thomasi Mannovi. Jeho jméno jsem znal z našeho seznamu. Jen si to představ – v jedenačtyřicátém mu chtěla poslat dopis, a on už byl v Americe, zrádce! Nebo jak chodila ven ve vlněném klobouku a šále, a obojí bylo červené! A to se prosím stalo koncem jedenačtyřicátého, když jsme u Leningradu prolévali krev v boji s Vorošilovovými divizemi. Veliké štěstí bylo, že kvůli mně ji nikdo nepodezíral, taky to není žádná brebta, která každému všechno vyzvoní, a kromě mne nemá přátele, oba jsme samotáři. A potom se stalo Karlovi to s těmi prsty." „S jakými prsty, Herr Neigel?" „Zlomil si dva prsty na pravé ruce a ona mu je dala do sádry, ona je totiž ošetřovatelka, víš, a upevnila mu je tam prosím tak, že tvořily V, a celý měsíc, zatímco já byl na frontě, se mi doma procházel malý Churchill. Chápeš, co dělá? Nebo ty petúnie." „Co je s petúniemi, Herr Neigel?" „Máme za oknem truhlíky na květiny. Tina má květiny ráda. Někdy se na jedinou dokáže dívat celé…" Podívali se na sebe a mimoděk se usmáli. „Ano. Zrovna jako *ona*. Ale po tom, co tu byla na návštěvě, začala provádět věci ještě divnější. Vytrhala hnědé petúnie a zasadila si do truhlíků žluté, růžové a červené. Takže mi teď v Mnichově rostou v oknech žluté, růžové a červené vězeňské štítky. Říká, že to udělala jen proto, aby to vypadalo hezky, ale já vím, že mi to má připomínat Židy, homouše a komunisty, které mi do lágru vozí. Ona se mi tak mstí, chápeš? Protože když jsem se jí zeptal, proč, chápeš, proč třeba musela jít ven v tom červeném klobouku a šále, proč mi takové věci dělá, bez nejmenšího studu či výčitky svědomí mi řekla, že ten klobouk a šálu měla na sobě, když jsme měli první schůzku. Šli jsme tenkrát na film Charlieho Chaplina, Tina má totiž ráda komedie a já ji rád slyším smát se. Určitě si v jedenačtyřicátém oblékla tu bolševickou výstroj zrovna kvůli tomu večeru! A roz-

hodně mi odmítla slíbit, že už to nikdy neudělá, a ještě mi řekla, že je jí trochu zatěžko řídit se všemi těmi náhlými změnami módy – a tím nemyslela šaty, Wassermane –, jednou prý člověk smí nosit červené věci, a jindy ne, jednou se člověku může líbit takový spisovatel jako Mann, a pak se to rychle zakáže. Ano, teď už víš všechno. Žije v Mnichově s dětmi sama v maličkém bytě, který si pronajala, a se mnou nehodlá mluvit. Nanejvýš mi dovolí navštívit na pár hodin během dovolené děti, ale nepromluví se mnou ani slovo. A přitom by stačilo se o ní jen někomu zmínit, a byla by vyřízená!" Wasserman posměšně: „Tak proč to neuděláte?" Neigel sklopí hlavu a mlčí. Wasserman se na něho podívá a mlčky přikývne. „Řekla mi," řekne nakonec Neigel, „že se mnou žije dál, ale že tím myslí někoho jiného. Toho člověka, kterým jsem býval. To pro něho prý nosí ten červený klobouk a šálu a pro něho si v ložnici pověsí Chaplinovu fotografii. Jen si to představ – Chaplinovu, po tom strašném filmu, co natočil o Vůdci! Dokonce ani nezmění účes, i když se u nás od té doby, co máme Adolfa, dávají ženy střihat úplně jinak, a vedle postele má věčně haldy knih od všelijakých spisovatelů, nechápu, kde je vůbec sehnala, jejich jména nesmím ani vyslovit. Když se na ni podívám, mám z toho šok, Wassermane, protože ona prostě svůj život nechala strnout, ano, dokonce i výraz v obličeji má úplně jiný než všichni ostatní. Má takový lenivý výraz, jestli mi rozumíš. Žije a vypadá teď přesně tak, jako žila a vypadala v roce 1930, když jsem se dal k hnutí. Moje žena mě podvádí – se mnou. Dokážeš něco takového pochopit?" Wasserman poslouchá a neodpovídá. Myslí na to, že někdy i pod silnou vrstvou sněhu kvetou květiny dál. Neigel nepřestává mluvit. Už se nedokáže zarazit. (Wasserman: „Jak ten nezkušený piják, co poprvé chutnal opojnost slov a zatočila se mu hlava!") Říká: „Ne že by byla

komunistka nebo tak. Vůbec ne. Je žena, chápeš, nemá na politiku žádné názory. Odjakživa nenáviděla noviny. Vůbec tomu nerozumí. Jen ji leká, když je pohromadě moc lidí. A taky ji leká násilí. Je taková jemná, je..." Rozpačitě se usmál a chvíli vypadal tak hloupě a bezmocně, že se od něho Wasserman odvrátil. Zabolelo ho v očích. Pak se Wasserman zeptal: „A vy jste takovou ženu přivezl sem?" Neigel: „Ne. To byla taková chyba. Pitomost. Nachystali nám překvapení a před vánocemi přivezli na návštěvu manželky všech důstojníků. Stalo se to vloni v zimě. My jsme o tom vůbec nevěděli. Ženy dorazily zároveň s jedním transportem, když Židi utíkali po Himmelstrasse, padal sníh a oni byli celí promodralí chladem. Tina hned omdlela. To taky bylo mé štěstí, nestačila totiž nic říct. Omdlely ještě dvě. Dovedeš si představit, že po téhle příhodě jsem musel dávat najevo ještě víc tvrdosti, to aby se o mně a o ní nezačalo mluvit." Odmlčí se a ve slabém poraženeckém gestu roztáhne prsty. „Chápete, Herr Wasserman, nikdy, ani v dopisech, jsem jí přesně nevysvětlil, jaký úkol tady mám. Nechtěl jsem ji zatahovat do... do toho všeho. Ne každý všechno vydrží. A většina civilistů ve vlasti neví nic. Je to tak lepší. Tina věděla jen to, že jsem velitel s důležitým posláním. Jenže nevěděla, čemu velím. V dopisech jsem jí psal jen... prostě o lásce... Píšu hezké dopisy, Herr Wasserman. Velice procítěné. Opravdu. Vy se budete smát, ale já vám někdy psal hotové básně. To Tina mě přivedla na myšlenku, abych jí v dopisech napsal nějaký příběh. Víte, když jsem jí před pár týdny řekl, že jste sem přijel, dala se do pláče. Má pořád pláč na krajíčku... jako ten tvůj Otto... Řekla, že je jí tě líto. Byl jsi jediný Žid, jehož jméno znala a o kterém věděla, že ke mně do lágru přijel zemřít. Řekl bych, že to pro ni byl šok. Taky jasně řekla, co si myslí o tvém psaní. Ona už je taková, Tina. Vždycky musí říkat všech-

no, co si myslí, v tom je ta potíž, prostě si s tím neláme hlavu, a když jsem se vás, Herr Wasserman, pokoušel hájit, prohlásila, že i ty dopisy, které jsem jí psával, než se ze mne stal ‚vrah' – tohle prosím říká – byly hezčí než vaše povídky. A pak jsem najednou dostal takový zvláštní nápad a řekl jsem si, že kdybych pro ni třeba napsal nějaký příběh, myslím něco, co by mohla číst Karlovi na dobrou noc, ale co by přitom bylo něco víc než příběh pro děti, protože Karl je beztak ještě moc malý na to, aby to pochopil, ale třeba začne chápat ona, ne?" „Co začne chápat? Bože můj, Neigle, přestaňte už konečně chodit kolem horké kaše!" „Začne chápat, že… že můžu… Ne, to není ono. Že je možné být oddaným příslušníkem hnutí, plnit rozkazy, a přesto zůstat tentononc, člověkem." Najednou vzplane a buší pěstí o pěst: „Ano! Tohle musí pochopit! Tak je to!" ztěžka oddechuje, napřimuje se a urovnává si uniformu, kterou místy prosakuje pot. Najednou jako by byl zase silný a plný bojového ducha. „Přesně tohle a těmihle slovy jí musím říct!" Ještě jednou se podíval na hodinky. Do odjezdu mu zbývalo už jen pár minut. „Poslyšte, Herr Wasserman," řekne chvatně, nervózně, „vy nemáte potuchy, v jakém pekle já žiju. Ona mi nedovolí, abych se jí dotkl. Říká, že jí naháním strach. Že prý mám na rukou krev, a jiné takové ženské hlouposti… Říká, že bude uvažovat o tom, jestli se ke mně vrátí, jedině když tady všeho nechám! *Ona* o tom bude uvažovat! Ona! Vždyť vůbec neví, co říká! Chce nemožné, jako dítě! Že tady mám všeho nechat? Teď? Uprostřed války? A co mi na světě zbyde? Jenže ona prý ‚Pamatuješ, co jsme si museli vytrpět, než jsme přivedli na svět Karla? Tolik námahy, UTRPENÍ (viz), naděje a zoufalství kvůli jedinému dítěti, a ty tam denně… desítky lidí…' Nedokáže si představit, kolik lidí já ve skutečnosti… každý den…" (Wasserman: „Ten velikánský nacista, to hrubé zvíře, si

se mnou sedne na podlahu, dutý jak prázdný měch, a snaží se přesvědčit sám sebe, snaží se přesvědčit ji, žadoní, vysvětluje, tak slabý a tak hloupý, tak lidský, že já… no zkrátka musím připustit, že v takových chvílích dokáže mé zatvrzelé srdce dojmout.") Neigel: „Neobviňujte mě, Herr Wasserman. Neobviňujte mě a nepohrdejte mnou. Ona a děti jsou pro mne v životě to nejdůležitější. Nemám žádné přátele, žádné příbuzné…" (Wasserman: „A teď ještě spustí: Slitujte se nade mnou, Židé, nemám tatínka ani maminku!") „A nejsem ani člověk, který se snadno spřátelí. Nejlíp mi je, když jsem s ní a s dětmi. Určitě tomu nebudete věřit, ale něco takového jako to, co jsme tady spolu dělali my, jak jsme si povídali, všechno to, co jsem vám vyprávěl, i ten příběh, který jsme spolu vymysleli, něco takového jsem snad jaktěživ nepoznal. Ne. Občas na vojně, takhle v noci, před těžkou bitvou, to občas někdo přijde a dá se s vámi do řeči a vy mu ledacos řeknete… Nikdy toho není moc, protože dneska se nedá věřit nikomu, někdy se to stává, když člověk jede dlouho vlakem… Jenže tihle lidé na vás hned zapomenou a pak už je nikdy neuvidíte… A o Tině bych jim pochopitelně vyprávět nemohl, protože by určitě nemlčeli, a přišli by tamti a vzali by mi ji. Ale s vámi, Herr Wasserman, je to jiné. Ano." Wasserman: „Takže vy jste jí psal mou povídku, a po celou tu dobu jste jí nic neprozradil?" Zdá se, že Wasserman konečně plně pochopil, co to znamená. Snad se zlobí nejvíc proto, že ho Neigel připravil o slávu a „očištění" v Christininých očích. (Wasserman: „Bože můj, kdyby mě bylo možno zabít, Neigel by určitě přišel na to, jak – oloupil mě přec o můj příběh!") Neigel se znovu přiznává ke svému zločinu. Vysvětluje, že když se do lágru vrátil, napsal manželce dopis. Už ve vlaku jí napsal, že by jí rád posílal povídku, kterou napíše. Poslední povídku, kterou už Šeherezáda nestačil napsat sám. „Čestný dluh vůči

mrtvému spisovateli," napsal lstivě, se zlomyslným cynismem, ale prý: „Myslel jsem to dobře. Spisovateli přece musí lichotit, když jeho příběhy tolik působí, ne?" Wasserman chvíli uvažuje. Ten nápad se mu líbí, ale on hledí vypadat dál rozzlobeně. Neigel ženě slíbil to nejsmělejší a nejkrásnější dobrodružství Dětí srdce a ještě v tom dopisu jí začal vyprávět o tom, jak děti stárly a o jejich životě v dole na lepek. Wasserman: „A když jste se dostal až sem, já všechno změnil a obrátil naruby!" „Ano. A pak jsi to změnil ještě jednou, jestli dovolíš, abych ti to připomněl. Přivádělo mě to k šílenství, protože jsem byl na tobě zcela závislý. Ale Tina mi hned odepsala, že je ten příběh hezký. Že má můj dopis u postele, na haldě těch knížek, co má ráda, však vy víte jakých. Ano, Herr Wasserman, tohle byl po roce první dopis, ve kterém bylo víc než jen tři řádky o Karlovi a Lise. V dalším dopisu už psala něco o mé představivosti a že by v ní snad mohla být naděje pro nás dva. Tuhle větu umím nazpaměť. Asi tím myslela to, jak pořád měním místo děje." „Cože? Hm, ano. Možná." „Od té doby jsem jí napsal ještě spoustu dopisů. To byste do mne neřekl, co? Ano, když jste šel spát, seděl jsem tady ještě celé hodiny a psal jsem jí. Trochu o sobě, trochu o ní a hodně o Dětech srdce. Věřte mi, že to nebylo snadné. Především proto, že s psaním nemám žádnou zkušenost, i když nás v Braunschweigu celé tři měsíce učili vojenskou korespondenci a mně to docela šlo, jenomže napsat povídku, to je něco docela jiného. A kromě toho – nikdy jsem nečetl. Jenom když jsem byl malý, tak jsem četl biblické příběhy, cestopisy misionářů, které nám přinesl otec, Karla Maye a ovšem taky vaše příběhy, a najednou tu sedím a píšu povídku. Ne, milý Herr Wasserman, snadné to nebylo! Mnohem jednodušší by pro mne bylo bývalo věnovat se venku své obvyklé práci. Ale já se nevzdal. Bylo to mé ROZHODNUTÍ (viz)!

Večer co večer jsem tu vysedával a bojoval. Pro vás to bylo těžší, protože pokud vím, vaše hlavní potíž (Pozn. redakce: !!!) spočívá v tom, že si nedokážete uspořádat myšlenky. Každou chvíli přeskakujete z jedné věci na druhou, a taky je dost těžké psát příběh, když nevíte, jak skončí, že?" „Arci, Herr Neigel, to si dovedu představit." „To tedy nedovedete. Vy totiž ten konec moc dobře znáte. Ale pro mne to těžké je. Pro mne to bylo skoro nesnesitelné, protože uprostřed všech těch problémů, co jsem tady v lágru měl, jsem si najednou musel hledět téhle divoké, naprosto šílené věci, která by mohla nebezpečně podnítit fantazii lidí slabších než já… Poslyšte, vy se určitě budete smát, ale někdy jsem v noci nemohl usnout, jak jsem se pokoušel představit si, jak budete v příběhu pokračovat (viz TVORBA). Myslím, že tenkrát jsem si trochu připadal… no, jako spisovatel." „To vám věřím." „A nezapomínejte, že pro mne to bylo ještě těžší než pro vás, protože všechno, co jste mi vyprávěl, jsem musel napsat tak, aby naše cenzura nepochopila, oč vlastně jde, chápete? Čtou přece všechny naše dopisy. Ano, přišel jsem na geniální metodu, Herr Wasserman. Budete na mne pyšný." (Wasserman trpce: „No, konečně drobet radosti.") „Psal jsem to jako příběh pro děti, chápete? Prostě jako pohádku, jako je Malý Muk či Sněhurka. Fakta byla taková, jak jste to vyprávěl vy, pochopitelně bez těch provokací, ale psal jsem to stylem a jazykem těch vašich povídek, které jsem čítal jako dítě. A řekl bych, Herr Wasserman, že jsem odvedl slušnou práci. Protože kdo to prostě čte jen tak, ten toho moc nepochopí, pomyslí si, že velitel lágru Neigel se baví tím, že v dopisech píše příběh pro svého syna, ale kdo ví, že musí číst mezi řádky, jako třeba Tina, ten to pochopí moc dobře." „Skvělé, Herr Neigel. Pan Loftig taky začal svou spisovatelskou kariéru dopisy synovi z fronty." „Loftig? Kdo je to?" „Doktor Doolittle."

„O tom jsem nikdy neslyšel. Já byl věrný jen vám, Herr Wasserman." (Wasserman: „Že mi to bylo platné!") Neigel se protáhne, upraví si uniformu. Znovu se napije. Už se vzpamatoval. Hrozně se mu ulevilo. Vypadá klidně. Ulehčil si a teď si může pokračovat, jako by se nic nestalo. Zeptá se, jestli už Wasserman chápe, proč se z příběhu nesmí stát nástroj války proti Němcům. Wasserman se zatváří nechápavě a odpoví záporně. Neigel se zase rozčilí. Jeho klid je vmžiku ten tam. Vysvětlí, že to, co Wasserman napsal, je vlastně podněcování vzpoury. Kdyby napsal takovýhle dopis a ten by byl zachycen, tak by Neigla bez meškání popravili. Wasserman Němci navrhne, aby si psal příběh po svém, „když je z vás teď velký spisovatel". V tu chvíli Neigel znovu zařve: „ZRADA!" (viz). Wasserman se nedokáže ubránit úsměvu a rozčileného německého důstojníka se zeptá: „Cožpak vy si vskutku myslíte, Herr Neigel, že když vám teď povím celý Kazikův příběh, tak si svou ženu znovu získáte? Nežijeme přece ve světě pohádek..." A Němec mu vysvětlí, že o to nejde, na pohádce samé že tolik nesejde, ale že to, že dokáže pohádku vyprávět, přiměje Christinu, aby v něho zase věřila. Podívá se na hodinky a údivem se mu široce rozevřou oči. Zbývá mu pět minut. Žadoní aspoň o náznak: „Moc vás prosím, aspoň pár slov, jen hlavní linii příběhu, abych jí mohl něco vyprávět, až se s ní dnes setkám. Musíte mi pomoct, Herr Wasserman. Prosím vás, tohle je ten nejdůležitější den mého života!" Ale spisovatel umíněně: „Už jste dnes dostal víc, než je zapotřebí, aby se k vám vrátila." „Ne, ne!" Neigel s hrůzou důrazně vrtí svou býčí hlavou. Oči má podlité krví. „Něco takového jí vyprávět nemůžu! O jejich válce s Němci, o tom ne!" „Ale proč ne? To přec přes cenzuru nepůjde, či snad ano?" „Ne. Poslyšte, nemůžu říkat nahlas to, co jste psal. To by bylo porušení mé přísahy, mé důstojnické přísahy, to by bylo...

Bože můj!" „A což vaše přísaha lidská?" chce vědět Wasserman, rty celé bledé a řídký vous najednou naježený. „Jaká přísaha, Wassermane? Kdo prosím vás přísahal?" A Žid chladně a důrazně odsekává: „ZODPOVĚDNOST (viz)! VOLBA (viz)! ROZHODNUTÍ (viz)!" A Neigel: „Pomozte mi, Herr Wasserman, pomozte. Můj život je ve vašich rukou. Vy přece taky máte někde ženu a dcerku. Vy mě musíte pochopit."

Wasserman strnul jako kámen. Šofér zaklepal a Neigel na něho křikl, aby počkal ve voze. Wasserman řekl: „Poslouchejte mě prosím, Herr Neigel. Před dvěma a půl měsíci, před šedesáti sedmi dny, abych byl přesný, jsem sem proti své vůli přijel ranním vlakem. Se ženou a dcerou. Vystoupili jsme na perón a moje holčička vyrazila jako šíp k tomu falešnému bufetu důstojníka Höfflera. Mohla se utlouct po čokoládě, i když doktor Blumberg říkal, že se jí po čokoládě kazí zoubky a že ji jíst nemá." Neigel: „K věci, Wassermane, můj řidič čeká." „Tohle je ta věc sama, Herr Neigel. To je to nejdůležitější. Vy jste tam stál, v ruce tenhle revolver. Moje dcera doběhla k přihrádce s čokoládou a natáhla po ní ruku. A pak... prostě takhle se to stalo, chápete... zastřelil jste ji. To je všechno, Herr Neigel." Neigel zbledl. Obličej se mu na okamžik nepřirozeně zaleskl, jako kdyby mu v mozku explodovala hořčíková žárovka. Podlomila se mu kolena. Opřel se o plechovou skříň. (Wasserman: „Teprve teď se mě začal bát. Teď pochopil, oč vlastně jde.") Neigel zasténal: „A to jste celou tu dobu mlčel?" „A co jsem měl říkat?" Němec se oběma rukama popadl za spánky a vší silou si je tiskl. Sevřel rty, až ho zabolely. Potom vzhlédl. Oči měl rudé a vyděšené. „Věřte mi, Wassermane," řekl, „já mám děti rád."

Zvenčí bylo slyšet zvuky startujícího automobilu. (Pozn. redakce: Redakci bylo zatím zatěžko rozhodnout

/viz ROZHODNUTÍ/, jaký vůz by měl Neigel mít. Bylo třeba volit mezi otevřeným černým horkem a masívním BMW, chloubou mnichovských Bayerische Motorenwerken. V zájmu hodnověrnosti se redakce přiklání k VOLBĚ /viz/ BMW, které bezpochyby ztělesňuje sílu. Redakce neměla nikdy příležitost tímto vozem jet, ale informace uvedené výrobci v překrásném katalogu popletou hlavu dokonce i tak obezřetnému řidiči, jakým je redakce. Stačí si přečíst popis, a přímo cítíte, jak se vám pod nohou poddává váš plynový pedál, jak vyrážíte a pneumatiky kvílejí, začínáte cválat na hřbetě divokého ušlechtilého zvířete, a to s plnou zárukou ze strany výrobce a ovšem taky na jeho ZODPOVĚDNOST /viz/! Ano! Redakce proto vybrala BMW.) Neigel a Wasserman si teď stáli tváří v tvář. Wassermanovi se ježily vousy a v očích se mu blýskalo. Řekl: „Teď jeďte domů, Herr Neigel, a vyprávějte ženě můj příběh. Vyprávějte jí o Ottovi, o Muninovi, o Seidmanovi, o Ginzburgovi, o Chaně Citrinové a o Paule, Friedovi a Kazikovi. Vyprávějte jí o těch všech a taky o srdcích nakreslených jen tak křídou na stromy. A vyprávějte jí o té jediné válce. Myslím, že to pochopí. Řekněte jí otevřeně, že je to příběh pro dospělé. Příběh pro starý národ, mnohem starší než kterákoliv strana, církev, hnutí či stát. Vyprávějte to hezky, Herr Neigel, protože je to můj příběh a já vás žádám, abyste o něj pečoval a vzdělával jej, jako byste pečoval o křehké dítko, které jsem vám svěřil do opatrování. Máte před sebou mnoho hodin cesty, než spatříte svou ženu, a až pojedete vlakem a svým vozem, můžete si ten příběh vyprávět pořád znovu a znovu, až budete vědět, jak ji přesvědčit, že je opravdu váš, že to vy jste si jej potají vymyslel, a že je pravdivý, i když tomu tak napohled není.“ Neigel už byl u dveří, v ruce menší zavazadlo. Ztěžka se otočil k Wassermanovi a chvilku vypadal jako velké osamělé zvíře hledící do ústí lovcovy

pušky. „A pamatujte si, Herr Neigel, že je jen jeden způsob, jak ten příběh jaksepatří vyprávět.“ „Jak?“ zeptal se Neigel němě, a Anšel Wasserman téměř neslyšně odvětil: „Uvěřit mu.“

פרוטה, פילוסופיה ב-

PRUTA, FILOSOFIJA BI-
Filozofie za zlámanou grešli

Tak nazval Wasserman zmatené úvahy, které Neigel pronášel poslední dny před DOVOLENOU (viz). Bylo překvapující, a dokonce to i vyvolávalo rozpaky, slyšet Neigla, jednoduchého a nevzdělaného člověka, jak se zničehonic pouští do abstraktních planých úvah. Wasserman v tom viděl další předzvěst svého blížícího se úspěchu. Neigel často mluvil o „Novém věku“, který prý přijde po nynějším Věku krve a válek. Dokonce se pokoušel o srovnání svého syna Karla s celým lidstvem (!), nepříliš zdařilá: „Když Karl stůně, nemoc jako by vždycky byla odrazovým můstkem jeho vývoje. Když je nemoc pryč, Karl udělá skok dopředu, a jsem si jist, že také německý národ udělá brzy takový skok.“ Wasserman: „Chcete snad říct, že teď stůněte?“ „Možná, možná. Ale tahle nemoc je nutná, právě tak jako dětské nemoci. Německý charakter teď podstupuje zkoušku. Byli jsme vybráni, abychom bojovali s mikroby, které se pokoušejí napadnout tělo.“ „Děkuju pěkně!“ Pak se Neigel zapletl do přednášky o tajemných pohnutkách, jimiž se řídí příroda. Řekl, že možná právě masové vyhlazování určitého druhu lidí je naplněním vůle přírody. „Asi jako eliminační proces nebo něco takového. Sama se od vás očišťuje.“ Své tvrzení stavěl na nemístném argumentu: „Je nesporné, že se s tím všichni smiřují. Tolik lidí se přece nemůže mýlit, ne? Vzpomínám si na chvíle, kdy

jsem i já měl jisté pochyby. Bylo to před pěti lety, v listopadu osmatřicátého roku, když jsem se účastnil pálení vašich synagog a krámů. Všecko to hořelo. Všecko šlo k čertu. Chodili jsme jako zdivočelí po ulicích, bez příčiny či soudu jsme zabíjeli lidi, a ani jsme se s tím, co jsme dělali, neskrývali. Moc dobře si vzpomínám, že jsem pak celé týdny na něco čekal. Nevím, na co. Říkal jsem si, že se snad z nebes vynoří nějaká ruka a uhodí nás do tváře. Ale ty víš moc dobře, co se stalo: ani jedna církev, katolická ani protestantská, se neozvala. Jediný biskup v celém Německu si nepřipevnil žlutou hvězdu na znamení solidarity s vámi. My jsme jednoduší lidé, Wassermane. Tak co jsme si tedy měli myslet? Proto ti taky říkám – tak to chce Bůh i příroda. Svět se připravuje na Nový věk." (Wasserman: „Pohan se pokouší svázat dvě nudle. Uvnitř je už rozdvojený. Všecky tyhle žvásty mi připadají jako brekot vyděšeného děcka. Počkej chvilku, Neigle. Jsi ztracen.") Co se toho Nového věku týče, vypráví Neiglovi o „dobrém Davidovi, našem králi, kterému Pán nedovolil vystavět druhý chrám, protože měl ruce zbrocené krví". Neigel: „Ach, vy s tím vaším židovským bohem!"

פרומתיאוס

PROMÉTHEUS

1. Postava z řecké mytologie. Jeden z titánů. Když Zeus lidi potrestal tak, že jim vzal oheň, Prométheus jej bohům ukradl a vrátil jej člověku.
2. Tak nazýval Aharon MARKUS (viz) optickou soustavu, kterou v zoo postavil ruský fyzik Semjon Jefimovič SERGEJ (viz).

Účel této soustavy nebyl nikdy dost jasný. Vynálezce sám o něm mluvil jen zřídka, a i kdyby o něm byl mluvil, nikdo v zoo by mu nerozuměl. Otto od Sergeje zaslechl cosi neurčitého a to potom rozebíral s Friedem a Markusem; to dalo vzniknout poněkud zvláštním dohadům. Ti tři v hrubých rysech mlhavě pochopili, že soustava má krást z času ČAS (viz). Byla založena na fyzikálně nevysvětlitelném jevu, ke kterému docházelo uvnitř prostoru vymezeného Sergejem. Tento prostor byl uspořádán takto: obklopoval jej kruh tří set šedesáti úzkých vysokých zrcadel (každé bylo vysoké půl metru) sestavených na trávníku v dokonalém kruhu, vždy zrcadlo proti zrcadlu, přičemž každé odráželo to protější a další, které bylo o tři zrcadla dál. Tak vznikal v prostoru uvnitř kruhu neustálý „pohyb" světelných paprsků, které se do nekonečna protínaly. Nelze vysvětlit, jak tento „pohyb" nabyl svých podivných vlastností. Je téměř jisté, že ani sám vynálezce tento jev nedokázal vědecky vysvětlit. V každém případě je však zřejmé, že v daném prostoru vznikl jakýsi neznámý rozměr, který vynálezce nazval „ne-čas". Tento „ne-čas" měl úžasný účinek na předměty, které se dostaly do oblasti jeho působnosti. Kazik se o tom přesvědčil na vlastní oči, když během PUTOVÁNÍ NAMĚSÍČNÍKŮ (viz) dorazil k těmto podivným zrcadlům, která se v měsíčním světě leskla jako veliké náhrobky z ledu. Aharon Markus se chlapci pokusil vysvětlit, k čemu zrcadla sloužila, ale Kazik to dost dobře nepochopil. Malý lékárník tedy provedl menší demonstraci, která byla rekonstrukcí té původní, kterou v zoo před více než dvěma lety provedl sám vynálezce. Onen Sergej (Wasserman: „Zapisovatel tajemna a tajemník zázračna!") tenkrát utrhl z jednoho keře růži. Byla to svěží rudá růže, kterou pokrývala noční rosa, jako pokrývá pot ženský ret. Markus teď také utrhl takovou růži. Pak ji opatrně umístil před jedno ze zrcadel, okamžik vyčkal, než se v zrcadle vytvoří její obraz, a hned s ní zas ucukl. Růže se míhala v jednom

zrcadle za druhým, závratnou rychlostí přecházela ze zrcadla do zrcadla, promítnuta jako odraz původní, potom jako odraz druhého stupně, pak jako přízrak odrazu, jako odraz přízraku… Nebralo to konce, rudé světelné růže se navzájem přetínaly v půli, na okamžik vzplanuly rudým záblesken, pak velice zbledly a rázem odumřely. Celý kruh se změnil v živoucí rudé růže a najednou všichni viděli, jak RŮŽE, tedy nikoli okvětní lístky, stonek, červená barva či vůně jedné konkrétní růže, nýbrž RŮŽE sama, ještě než se oděla tvarem, barvou a vůní, střídavě plane a zase se kalí ve všech zrcadlech, hoří v nich jako oheň a podřizuje je esenci svého majestátního, rudého, holého, vlhkého bytí růží, a to všechno za jedinou dlouhou vteřinu, ne víc, pak se znovu ukázala v prvním zrcadle, kde putování za vlastní podstatou začala, chvíli se tam chvěla celá zrudlá, všechny její lístky ztěžka oddechovaly, a poté se rozpadla. Teprve teď začali členové družiny znovu dýchat. Aharon Markus Kazikovi ukázal růži ve své ruce: byla zvadlá, drolila se a okvětní lístky jí při sebemenším doteku opadávaly na zem. Také stonek se jí drolil na prach. UMĚLCI (viz) na ni hleděli s hrůzou. Kazik řekl: „Ale-vždyť-byla-od-začátku-mrtvá."

Znovu se mu to pokoušeli vysvětlit. Řekli mu, že se Sergej pokusil ukrást pár vteřin času, aby jej uchoval v tomhle skleněném vězení. Sergej se podle nich domníval, že uvnitř kruhu zrcadel se z nějakého důvodu hromadí jakýsi odlišný, opačný čas, který vysává vláhu času obyčejného. Sergej jednou Ottovi vzrušeně řekl, že by strašně rád odstranil lidské utrpení i štěstí. Prý „aby už lidé tolik netrpěli". Aby byli jako kusy nábytku. Jako věci. Proto chtěl zřejmě změnit metafyzický status lidí, přeměnit je, udělat z nich jediné živoucí bytosti, které existují v prostoru, ale nikoli v času. Jen z jednorozměrných tvorů lze oddělovat jejich jednotlivé části, aniž pocítí bolest. Židle opouští židli beze smutku. Školu bez trápení. Vytržená stránka nepláče. Zřejmě doufal, že tato tajemná esence, která se v kruhu hromadí, tento „ne-čas", jehož účinkem se předměty odrážející se v zrcadle rázem drolí a vadnou, nakonec dokáže vyluhovat všechno to, co živým bytostem brání v tom, aby se proměnily v jednorozměrné – paměť, pocit minulého a budoucího, naděje, touhy, ideály, zkušenosti, bolest a štěstí. Sergej se zkrátka pokusil zahájit jakousi podivnou vzpouru, zbavit čas moci a tím osvobodit lidi od všeho toho, co jednou nazval „doprovodnými jevy času". Domníval se, že aby se mu to podařilo, musí „soustředit" a „zdokonalit" sergejovskou dimenzi ne-času v soustavě. Za tím účelem po mnoho měsíců vysedával u svého Prométhea a opakoval pokus s růžemi, čerstvými jablky, myšmi, kousky své vlastní kůže, fotografiemi vystřiženými z novin, obrázky ze starých alb, vývěskami a vyhláškami, které Otto na vlastní nebezpečí strhal ze zdí v ghettu, seznamem Židů transportovaných z *Umschlagplatzu* na smrt do Treblinky, milostnými verši Jorika Vilnera („Za jeden den / se neshledáme, za jeden týden / se nepozdravíme, za jeden měsíc / zapomeneme, a po jednom roce / se už navzájem nepoznáme, a dnes s výkřikem večer na černé řece, jako kdybych nadzvedl poklop kobky, slyš mě / zachraň mě, slyš mě / miluji tě, slyšíš mě / jsem už příliš daleko"; přeložil Moše Taube). Podobně Sergej pohyboval před zrcadly i věcmi a útržky informací majících osobní, intimní hodnotu a známých jen svým vlastníkům. Wasserman: „Já jim říkal statky neznámé, jako třeba ten velký zvadlý žlutý list, který jsme si Sara a já přivezli z Paříže, nebo Paulino skryté mateřské znamínko, o kterém věděl jen doktor, či tajemství, které jsem střežil jako oko v hlavě, totiž že se Saře, když jsme se milovali, lehounce chvělo pravé oční víčko… A co vy, Herr Neigel, jakýpak dárek byste našemu Sergejovi

přinesl?" Neigla ta matoucí otázka pořádně překvapí. Odkašle si, zamyslí se, rukou si přejede po tváři. Sotva před dvěma či třemi týdny by se byl Neigel Wassermanově „sentimentální" otázce vysmál. Jenže časy se změnily, a tak mu minutu či dvě nato vypráví o tom, jak když byl ještě füssenský kluk, jeho otec vyřezával ze dřeva obrovskou Zugspitze. Řadu měsíců se na ní po práci činil a vytvořil nádherný umělecký kousek. Jednou večer vypadl malému Neiglovi první zub a jeho otec jej upevnil na jeden z vrcholků dřevěné Zugspitze a slíbil mu, že tímhle byla mezi ním a horou uzavřena věčná smlouva. Čtyři roky nato, když spolu poprvé vystupovali na vrcholek, Neigel uklouzl a málem spadl do propasti. Jako zázrakem se mu kalhoty zachytily o skálu, a tak se zachránil. Mlčky si s otcem pohlédli do očí. Věděli, co mu zachránilo život. Ten okamžik na vrcholku hory, ten pronikavý pohled, který si s otcem v jejich osamění vyměnil, by Neigel dal Sergejovi. Různí umělci byli požádáni, aby takové okamžiky zaznamenali na kousek papíru, kterým potom výstřední fyzik pomalu pohyboval před zrcadly a čekal, až slova spadnou z papíru a mrtvě se rozdrolí.

Jenže Kazik nepochopil ani tohle vysvětlení. „Čas-čas," řekl. „O-jakém-čase-to-mluvíte?" ptal se podrážděně, a oni si teprve teď uvědomili, že naprosto nedokáže pochopit, co je to čas, právě tak jako oni nemohli pochopit krev, která jim proudila v žilách, nebo kyslík, který dýchali. Kazik se podíval na umělce kolem sebe a zeptal se, který z nich je Sergej. Zavládlo rozpačité ticho. Aharon Markus mu taktně řekl, že jednou v noci přišel vědec k soustavě zrcadel sám a nastavil jednomu z nich vlastní tělo. Nikdo neví, co se s ním stalo, ale lze si představit, že z jeho těla i duše byla odčerpána veškerá váha času. K ránu našel Otto na trávníku jeho šaty a střevíce. Několik zrcadel bylo rozbito. Umělci si byli jisti, že zemřel, ale v následujících měsí-

cích se do zoo začaly donášet podivné zvěsti. Sergej – nebo někdo, kdo se mu podobal – byl viděn v Nízké ulici v severovýchodní části ghetta, jak velí jednotce zbraní SS. Byl také – nebo jeho dvojče – spatřen v uniformě polské policie, jak dohlíží na likvidaci Židů, kteří se skrývali v Transawii. Viděli ho – či jeho dvojníka – na fotografiích ve všech novinách při hromadných popravách. Začali ho dokonce poznávat i na snímcích zhotovených před několika lety, když byl ještě v Rusku. Pokaždé byl někde jinde a měl plné ruce práce se zabíjením toho či onoho druhu. Bylo to, jako kdyby byl získal kontrolu i nad pohybem času dopředu a dozadu, ale naveky dokázal ve všech těch proměnlivých časech plnit jen jediný úkol. Pro všechny tyto jevy se nikdy nenašlo uspokojivé vysvětlení.

Viz též KAZIKOVA SMRT; VÝKŘIK.

צדק

CEDEK
Spravedlnost

Viz SÍLA.

ציטרין, חנה

CITRIN, CHANA
Citrinová, Chana
Nejkrásnější žena na světě. Umělkyně lásky.

Když výprava náměsíčníků (viz PUTOVÁNÍ NÁMĚSÍČNÍKŮ) dorazila k Ottovu domku a Fried, Markus, Seidman a Munin se pustili do živé debaty o tom, jak nejlépe Kazika vychovávat a naučit „to nejdůležitější v životě", jak to vyjádřil Fried, a navrhovali, aby se mu

předčítal Starý a Nový zákon, přednášely základy nauk velkých filozofů nebo přehrávala ta nejvznešenější hudební díla (Aharon Markus okamžitě navrhoval Beethovenova *Fidelia*), prohlásil najednou Otto klidně: „Potřebuje ženskou." A hned také navrhl, aby šli s chlapcem všichni k Chaně Citrinové. Chana Citrinová byla tou dobou (v 05.25 hod.) jako ostatně každou noc na své pravidelné hlídce v dlouhé uličce u klecí šelem. Paní Citrinová byla… Chana Citrinová: „Za bombardování Varšavy jsem přišla o nejstaršího syna, Dolka." Wasserman: „Je to věru ta nejkrásnější žena na světě. Pod jejími vráskami a silnými vrstvami líčidla, kterým si malovala a natírala celý obličej, pod neslušnými obrázky, které si na tělo namalovala kousky dřevěného uhlí a barevné křídy, a pod šípy, kterými si sama ozdobila paže i nohy a z nichž několik bylo vyvedeno inkoustem, který ukradla z Friedovy krabičky na koření, a několik ostrým nožem, který zanechával bělavé jizvy, šípy, které by cestu k ní ukázaly s prominutím i slepému, pod všemi těmihle zástěnami je naše Chana opravdu tuze moc hezká." Chana: „A mou malou, Rochku, tu sebrali jen tak v dubnu v jedenačtyrycátým." Wasserman: „Pamatuju se na ni, jak pracovala v Sommerově kavárně, kam jsme Sara a já občas chodívali, když se naskytl důvod k radosti, kupříkladu svátky či narozeniny, a Chana… Inu ta se na vás vždycky uměla usmát, že vás to až hřálo u srdce. Ke každému byla milá, pravá hospodyně, a nosila podnosy plné šálků – šťastný, kdo ji viděl! Učiněná tanečnice! Potají vám pošeptala, že chudák štrůdl už nám nějak stárne, ale že když chviličku počkáte, tak ten lakomec Sommer dosmaží na sobotu blince, to na oslavu synovy barmicve, a pár kousků určitě prodá tady v kavárně, přece se pro ty své nenažrané hosty nebude dřít zadarmo…" Chana: „A mýho muže Jehudu-Efrajima sebrali při tom velkým akciónu v srpnu ve dvaačtyrycátým. Zůstala

jsem sama. Bez rodičů, bez manžela, bez dětí. Můj rodnej štetl, to jako Dynów, vyhladili už na začátku války. Nezbylo mi nic. Vůbec nic. A měsíc nato, za jedinej měsíc, jsem si řekla, že nechci, aby ze mě byla živoucí mrtvola, a vzala jsem si Jisraela Leva Barkova. Dělal pekaře u Sommera, uměl hrát na tahací harmoniku a moc rád zpíval ruský písničky. Jednou, dva roky předtím, když přišel zároveň o ženu a oba syny, Nechemiju a Ben-Cijona, mi řek, že přes to všechno, co ho potkalo, přes tu válku i Němce, má život pořád tak rád, že mu nevadí, že umře, jen kdyby věděl, že život pude dál v dobrým i zlým. A že lidi jako on budou dál v srdcích cítit tuhle radost. A tu chuť do života. Tohle mi povídal a já věděla, že ho chci. Zbyla mu holčička. Avigajl. Bylo jí osum. Spolu jsme měli chlapce. Tomu jsme říkali… ale na tom nesejde." Wasserman: „A oni zabili i tohle nemluvně, jeho sestře v náručí… Jednou večer se s ním vracela z kavárny domů a polská hlídka je pro vlastní zábavu oba zastřelila… Bylo to jen pár minut předtím, než začal platit zákaz nočního vycházení… Ta čistá, nevinná stvoření ležela celou noc na dlažbě a Chana a Jisrael Lev Barkov ani nemohli sejít dolů a sebrat je… No a tu noc holt jí číše přetekla, naší Chaničce…" Chana: „Tu noc jsme já i Barkov byli jak hladový zvířata. Přivedli jsme na svět mýho syna, Dolka, i mou Rochku. A pak Nechemiju. Ben-Cijona. Avigajl. A naše poslední dítě. A Barkov se mnou spal pořád znova a znova, pořád jsme toho neměli dost. Škrábali jsme a kousali jeden druhýho, až nám tekla krev. Celý vědra jsme vypotili a celý vědra jsme vypili, abysme měli pořád dost vláhy. Lůno jsem měla jak obří nálevku, jak ten roh hojnosti. Jak moře, hory, les a zemi… A děti ze mě a z Barkova plynuly a zaplňovaly ulice, ghetto a celou Varšavu. Naše vášeň ne a ne se nasytit. Ty děti nám venku zabíjeli. Ale my na svět přiváděli nový. A hned jsme zas venku

slyšeli výstřely. Tak jsme si udělali další. K ránu jsme už věděli, že už nemůžem přestat. A pak jsme ucítili, jak se s náma všechno hejbá. Postel, světnice, dům i ulice. Všechno se zvedalo a klesalo a svíjelo se a potilo a sténalo. A když se rozednilo, byl s náma celej svět, celej svět tančil ten tanec. Lidi, stromy, kočky, kameny. Tanec. Tancovali ho ve snu i ty, co zrovna spali. Sen... Bylo už nad slunce jasný, že to Pámbu vzdává. Jeho strašný tajemství vyšlo najevo. Že totiž dokáže stvořit jen jedinou věc. Že nás odsoudil k vášni. K lásce k tomuhle životu. K lásce k němu za každou cenu. Prostě k lásce, bez jakýkoliv logiky. A k důvěře k němu. A touze po něm. Pěkně ubohej umělec. To teda jo. Vyryl do nás to svý jediný dílo jako ňáký tetování. Do samý duše nám ho vyryl. Vložil ho do všeho. Do stromů i do hor. Do moří i do větrů. Vypliv ho ze sebe jako kletbu. Udělal celej tenhle svět, aby na něj naložil svý trápení. Svou vinu. Svou nemoc. Jisrael Lev se ode mne se strašnou námahou odtrh. Odvlek se k oknu a vrhnul se dolů. A já už věděla, co musím udělat. Na ulici jsem nesešla. Na ulici ne. Seděla jsem pěkně doma. Před zrcadlem. Malovala jsem se a zdobila. Moc. Celá. Svý tělo. Lidi přicházeli a mluvili na mě. Slova. Mysleli, že jsem nemocná. Mysleli, že jsem blázen. Nepochopili nic. Jenom Otto. Otto pochopil hned, jakmile mě uviděl. Rozhodla jsem se, že budu krásná. Strašně krásná. Abych upoutala JEHO oči. Našeho Pánaboha. Ty jeho hladový oči. Ty jeho věčně slídící oči. Aby mě uviděl, tak jako vidí velikánský pouště. Džungle. Oceány. Himálaje. Aby mě prostě viděl." Otto: „Přivedl jsem ji z ženskýho útulku, tam jsem totiž taky hledal bojovníky, a dobře jsem udělal. Dozorkyně mi potají svěřila, že než se k nim Chana dostala, potulovala prý se kolik měsíců sama po ulicích a znásilňovali ji Poláci, Židé a vůbec všichni, ale ona se jen smála a vůbec se nebránila, jako kdyby to ani necítila. Naštěstí nikdy neotěhotněla, to kvůli chudokrevnosti a podvýživě. A tady v zoo by nikoho ani nenapadlo, aby jí ublížil, to jen pan Munin se za ní plíží, pozoruje ji skrz houštiny a tiše si provozuje to svoje umění, ale ona si ho ani nevšimne, celou noc se prochází nahá, ať je horko nebo mráz, po cestičce vedle šelem a pokouší se HO svést, zabraná do své války s Bohem, a věřte mi, že ta válka není lehká." Wasserman: „Někdy, když bylo večer dusno, jsme cítili, jak tam nahoře bojuje sám se sebou ON... Nebeské opony jako by se poodhrnuly a on mezi nimi vykukoval plný studu a třásl se vzrušením. Cc! Celý svět byl v takových chvílích plný jeho potu a chvění a nám krev v žilách hořela, divoce klokotala a nad sedmi klenbami nebeskými, oděnými v mračné roucho a zahalenými mlhou, jsme slyšeli JEHO, jak svou šedivou hlavou buší do zdí a řve bolestí." Markus: „Za takových nocí ho paní Citrinová pokouší všemi svými půvaby. Obchází zoo dlouhými krouživými pohyby, cuchá si světlé kadeře paruky. Beze studu se natřásá. Ano, Bůh na nebesích řve jako obrovský býk. Prohýbá bolestně hřbet jako mohutný kocour. Měsíc celý rudne a na povrchu mu vyvstávají šlachy jako provazy. Vítr nevane. Ne, vzduch je tichý, plný tisíců zrnek voňavého žlutého pylu, nehybných a otupujících mysl. V zoo s nesnesitelnou vášní kopulují zvířata. Stará zvířata, z nichž už pro hlad zbývají jen kůže a kosti, se na sebe najednou vášnivě vrhají. Na kmenech uschlých stromů, padlých za bombardování před čtyřmi lety, raší fialové a rudé květy. I ta země, abyste věděli, se třese – pohybuje se a prohýbá lidem pod nohama. A Chanička, ta nejkrásnější ze všech žen, tančí své tance. Krouží se zavřenýma očima, s mírným, okouzlujícím úsměvem a z těla jí kane med a zanechává na zemi tajemná znamení. Jakési milostné dopisy, a kamkoliv ten med nechá skanout, tam vyrůstají spletité houštiny jasmínu a šeříku a ON je čte celý šílený. A obávám

se, že nejenom on…“ Munin: „Chacha! Spravedlivý, který uctívá Pána, budiž požehnán, svými zlými pudy je nad spravedlivého, který pána uctívá bez zlých pudů, tak to čteme v *Historii Jaakova Josefa* a Magid to potvrzuje: Stvořil jsem zlé puzení a stvořil jsem k němu Tóru jako koření, podstatné pak jest maso, a nikoliv koření, uch! Takováhle noc s paní Citrinovou pro mne vydá aspoň za sedm jiných!“ Markus: „Ale k ránu všechno skončí. ON se nevzdává. Bojuje se svým pudem a ovládá jej. Probouzíme se vyčerpáni, roztroušeni po celé zoo, na trávníku, ve stokách, v klecích, kde objímáme bájné bytosti, které za rozbřesku poděšeně prchají, a kolem nás jsou na zemi známky strašné zkázy, stopy po skřípění Božích zubů – stromy vytržené z kořenů a puklé po celé délce, suché, drolící se větvičky z čarovných efemérních voňavých keřů, skály, které vybuchují, protože jim tepny praskají nesmírným úsilím… A Chanička? No ovšem, paní Citrinová si spí, stočená jako nevinné děcko na kupce sena nebo někde pod stromem, a ani necítí, když ji Otto soucitně přikrývá svým pláštěm a sní dál o válce příští noci.“

To Aharon Markus – na Ottovu žádost (Ottu přece nikdo neodmítne!) – vzal Kazika, tou dobou zhruba pětadvacetiletého, za ruku a vedl ho po cestičkách zoo, až dospěli k uličce vedle stezek, po kterých chodily šelmy. Ostatní UMĚLCI (viz) je mlčky následovali. Už skoro svítalo. Chana právě dotančila a obličej jí naposledy zaplavil výraz očekávání a touhy a zatřepotal se na jejích zavřených víčkách. Ještě chvíli naslouchala: snad přijde dnes? Aharon Markus se k ní přiblížil, blízkost její vyzývavé nahoty ho tak trochu uváděla do rozpaků. Jemně se dotkl její paže, a ona se zachvěla a strnula. Malý lékárník zašeptal, že toho tance může nechat. A taky řekl: „Přišel, paní Citrinová. Přišel pro nás pro všechny.“ A do jisté míry to byla pravda. Chana oči neotevřela.

Jako veliká slunečnice otočila ke Kazikovi rudý obličej, lemovaný žlutou parukou. Kazik měl na sobě jen plenu. Byl to maličký mužíček, podle jednoho odhadu měřil jedenapadesát centimetrů. Chana pořád ještě neotvírala oči. Jen rty se jí pohnuly a tiše se zeptala: „On?“ Markus přikývl a Chana se usmála, jako by uslyšela závan mírného vánku. Munin z dálky zašeptal: „No tak, chlapče, do toho!“ A Markus se zeptal: „Cítíte ho, paní?“ Znova se usmála, jako kdyby spala. Kazikův pach se linul daleko. Příjemný, svěží a dráždivý pach mohutné divoké vášně. Vášně, kterou nelze odmítnout. Dokonce i Wasserman, který naprosto postrádal čich, ucítil cosi sotva patrného. „Já nevím, Herr Neigel, jak si po celé ty roky paní Citrinová představovala, že bude vypadat, myslím ten Bůh, až konečně přijde, ale jsem si jist, že Kazik věru měl tu správnou vůni.“ A Chana Citrinová zašeptala: „Pojď.“

Je poněkud obtížné popsat, co se tam mezi nimi odehrálo. Čtenář nechť si laskavě přečte hesla LÁSKA a POHLAVÍ. Je samozřejmě lákavé odvážit se zde „poetického“ popisu, jako například: „Mezi těmi dvěma se vytvořilo cosi, co jako by slilo paměť, logiku i sílu představivosti v jedinou mohutnou vlnu.“ Žvásty! Můžeme však naprosto jistě říci, že 1) na okamžik se zdálo, že ti dva se znali celý život. 2) Na okamžik vypadali jako úplní cizinci, bouřící se proti vzájemné blízkosti. To však zřejmě není všechno, je třeba upřesnit ještě jednu maličkost: Kazikovi padlo do oka zrnko písku; sehnul se, zamžikal, a když znovu otevřel oči, omylem se podíval jinam. Chaniny oči byly pořád ještě zavřené. Začali se hledat. Přes měsíc chvilku plynul mrak, tma zhoustla, a oni se těsně míjeli, jak se tak sváděli k hříchu. Podle výpočtů dr. Frieda takhle ztratili čtyři měsíce lásky. Pak se měsíc zase ukázal, a oni se našli. Teď jim nezbývalo nic jiného než vrhnout na sebe navzájem hněv a nechuť

rozchodu a vyvolávat tak v sobě iluzi, že jejich opětovné setkání je zázrak, že nebylo tak nijaké a bezútěšné jako rozchod. Nevyhnutelná hádka byla hlasitá a plná jedu a trvala celých devět minut, což podle Friedovy chronologie představovalo plného půl roku. Kazik se najednou rozzlobil, že členové družiny tam stojí a zírají na nahou Chanu. Až do té chvíle mu nepřišlo, že by se za to měla stydět. Rozehnal se proti nim a mával ručkama, aby je zahnal. Chana se najednou tak nějak podivně, s chutí zasmála. To ho rozzlobilo a ponížilo. Šest minut. Vrátil se k ní, ramena svěšená. Plynoucí čas poněkud zmírnil jeho vášeň. Teď ji začínal vidět takovou, jaká doopravdy byla. Starší ošklivá žena. Obviňoval ji, že má opotřebované tělo, protože neměl, koho jiného by z toho obvinil. Jeho tělo už taky nebylo tak svěží a pevné, jako když byl mladý, a on tenhle svůj žal rovněž měnil v nepřátelství k ní, protože mimo ni nikoho neměl. Toužil po ní, ale už tušil, že tohle nebude ta láska, jejíž přelud mu črtala vášeň – už pochopil, že jí nikdy nedokáže říct skutečně důležité věci. Že čím víc ji bude milovat, tím vzdálenější mu bude. Cizinka. Jsem sám, pomyslel si. Sám. Kdyby k němu tenkrát byla přišla a vzala ho do náručí, byl by v LÁSKU (viz) znovu uvěřil, jenže Chanu také zachvátila ta hořká úzkost a v duchu naříkala nad vlastní SAMOTOU (viz). Promarnili okamžik, kdy si mohli navzájem pomoci slitovat se a projevit trochu starostlivosti. Kazik na ni hleděl nepřátelsky. Chana si povšimla zlého záblesku v jeho očích a svěsila hlavu. Ruce jí klesly k bokům. Ňadra jí visela, dlouhá, zplihlá, prázdná. V tu chvíli se v něm cosi pohnulo a on k ní přistoupil a malýma ručkama jí objal kolena. Rozvzlykala se. Celá se třásla. Slzy ji omývaly, stékaly jí po těle a smazávaly nestoudné obrázky, které si tam nakreslila, šípy i líčidlo. Pláč ji obnažil a dojal ho. Maně vytušil, že pláče i nad ním, nad láskou odňatou dřív, než byla dána. Chana

Citrinová seděla na vlhké zemi a Kazik se jí posadil mezi nohy a opřel se o ni. V tom okamžiku její pach dosáhl jeho chřípí. Rázem to vycítila. Přestala plakat. Na obloze se ukázal první pruh světla, jako kdyby někdo otevřel velikou krabici a nahlédl dovnitř. Wasserman: „A věru, Herr Neigel, zatěžko slovy vypovědět, co se tam mezi nimi odehrálo… tyhle věci lépe neříkat nahlas… A já, já ještě neodložil všechen stud… Ale přesto vám to povím, protože jen já jsem zůstal, abych ten příběh vyprávěl." A líčil, jak Chana Citrinová Kazika zvedla jako děcko. Očichala ho jako zvíře a zavřela oči s rozkoší, která byla zároveň nevinná i nespoutaná jako rozkoš děvky. Pak mu sundala vlhkou plenu a odhodila ji. Pomalu si človíčka začala přetahovat přes tělo – (Wasserman:) „Jako kdyby ho představovala každému vlásku, údu i svalu, a my teď jasně viděli, že to, co se s ním mělo stát, se opravdu děje, totiž… inu však rozumíte… jinými slovy, *smíčik* se mu zvedl jak palmová ratolístka a on vám začal rychle oddechovat, potit se a rudnout a ona, tedy paní Citrinová, ho líbala na oči a rty a pak mu zulíbala celé tělo, líbala vám ho dokonce i *tam*, nic se přitom nestyděla, ani na chvilku neotevřela oči, byla tak moc zamilovaná, zasněná, že se natáhla, jak dlouhá byla, v uličce na tvrdé zemi, posadila si ho na tu svou kupku sena, na své hlady drobátko nafouklé břicho, a Kazik, přestože ho to nikdy neučili, moc dobře věděl, co má dělat… Bože, jak vám je omývaly proudy potu, jak se vám blýskali a zářili ve světle měsíce i ve dvojích brýlích pana Jedidji Munina, toho Jedidji Munina, který se ani na okamžik nepřestával osahávat a šeptat si oplzlosti, protože žena potom roztáhla nohy, ach, Herr Neigel, roztáhla vám je daleko od sebe a vší silou si ho tam zastrčila, hluboko do sebe." Munin: „Oooch!!!" Wasserman: „Věřte mi, Herr Neigel, sotva jsme ho už viděli. Jenom maličké prstíčky na nohou mu z ní vyčuhovaly, křečovitě napnuté, protože

v tu chvíli ho začala od počátku přivádět na svět, s rozkoší i mukami, viděl jsem její obličej, vypadal blaženě a roztouženě a byl plný té nejjemnější krásy, a tam dole vší silou zmítal nohama malý Kazik a narážel na svaly jejích stehen, až se najednou ozval jakýsi strašný, velice krátký sten, a já si poprvé v životě, Herr Neigel, uvědomil, co smutku je v tom zvuku, který v takových důvěrných chvílích, v okamžicích tělesné rozkoše, vydáváme všichni, muži i ženy… Bylo to takové zlomené zoufalé zasténání, prosycené mukami, sténání tajemné moudrosti, které z nás v křeči vytryskne a my je okamžitě zapomeneme…" Fried: „A pak se to stalo! Ten zločin! To barbarství! Bože, ta vražedkyně!" Markus: „Paní Citrinová najednou vytáhla – nikdo neviděl odkud, snad z té světlé paruky – něco malého a velice ostrého a vší silou začala Kazikovi s nenávistí zasazovat rány do zad…" Chana Citrinová: „Tohle je za lásku. A tohle za naději. A tohle za radost ze života. A tohle za nový život. A tohle za to, že můžem tvořit. A tohle za to, že můžem zapomínat. A tohle za víru. A tohle za iluzi. A tohle za ten zatracenej optimismus, kterej si do nás zasadil. A tohle…" Herotjon: „Já první jsem to pochopil a skočil jsem po ní a vytrhl jí nůž z ruky. Tuhle a taky tuhle mě trochu pobodala. Tady. Nic strašného. Podstatné bylo, že maličký byl v pořádku." Otto: „Ženská nešťastná, cos to provedla?" Malkiel Seidman: „Já! Já! Já už zas vím, kdo jsem! Co se to tu stalo?!" Fried: „Kaziku, miláčku." Kazik hrozně plakal. Ze všech ran mu vyrážely drobné gejzíry času. Záda měl učiněný vodotrysk. Otto Frieda požádal, aby si pospíšil a ovázal mu rány, „aby neztratil příliš mnoho času". Než si ale Fried stačil z těla zarostlého větvemi (viz EKZÉM) strhnout košili, gejzíry přestaly tryskat a rány se zacelily. Otto uchopil nožík, který Chana po celé měsíce ukrývala v obrovské světlé paruce. Teprve teď pochopili umělci, jak smělý a nebezpečný záměr ta silná, mlčenlivá žena pojala. Otto potěžkával nůž v ruce. Okamžik přemýšlel a pak řekl: „Vezmi si ho, Chano. Koneckonců je tvůj." Fried: „Zbláznil ses, Otto?" Otto: „Nebudeme se plést do tvorby skutečnému umělci, nemám pravdu, Alberte?" Fried se hrozně zajíkal: „Ale… k čertu! Vždyť je nebezpečná! Viděls to přece sám!" Otto: „Nebezpečná je jen *jednomu*. A ten k nám nepatří." Podal jí nůž a ona jej s podezíravým, takřka zvířecím pohledem vmžiku schovala v paruce. Umělci se měli k odchodu, otřesení a skleslí. Kazik ještě chvilku vzlykal, ale na svou bolest už zapomněl. Velice zvláštní je, že nezapomněl na svou vášeň k ní. Rukou se neustále dotýkal údu. Začal onanovat (viz ONANIE). Velikost své ztráty ještě nepochopil.

צייר

CAJAR
Malíř
Umělec, který maluje.

Zaměstnání, kterému se Kazik věnoval v letech následujících po rozchodu s CHANOU CITRINOVOU (viz). Tato kapitola jeho života vděčí za svůj vznik pouze představivosti Obersturmbannführera Neigla. Není pochyb, že na tom mělo rozhodující podíl to, co se mu přihodilo během jeho krátké DOVOLENÉ (viz) v Mnichově (viz KATASTROFA). Wasserman soudí, že Neigel poté, co tak rychle téměř úplně ztroskotal, když rázem ztratil neochvějnou víru ve svou práci a „poslání" i lásku své ženy a naději, že se k ní někdy vrátí, začal nořit veškeré své duševní síly do té jediné úzké strouhy, která se před ním ještě otevírala, totiž do příběhu. Wasserman připouští, že ho chvílemi až lekaly „projevy té cizí síly, které z Neigla prýštily – vždyť kdopak mohl vědět, že z té mé ubohé

historky se pro tohohle ubohého pohana najednou stane základní kámen víry? Bože, Anšeli Wassermane, vždyť tys pro toho pohana vlastnoručně napsal třetí zákon!" Je třeba vysvětlit, že oba sedí jako obvykle v Neiglově světnici. Neigel však proti všem zvyklostem vzal břemeno spřádání příběhu na sebe, bez přestání mluví, kouří a taky pije. Oči má velice rudé a obličej se mu leskne potem. Není už plně pánem vlastních pohybů: teď dokonce i rychle a nervózně pomrkává. Společně Kazikovi hledají vhodné UMĚNÍ (viz). Něco, co by trochu nasytilo ten velikánský hlad, který pociťoval od té doby, co objevil LÁSKU (viz) a díky ní – a také díky PUTOVÁNÍ NÁMĚSÍČNÍKŮ (viz) – hloubku vlastních CITŮ (viz) a sílu štěstí a žalu, které člověka halí. Něco, vysvětluje Neigel, co by mu pomohlo rychle se zotavit z ran způsobených láskou, ze zklamání a vystřízlivění. „Co by mu pomohlo přeměnit UTRPENÍ (viz) v TVORBU (viz)," zdůrazní Wasserman a řekne, že Kazik je teď maličký mužíček na vrcholu sil, který se hlasitě vyznává z lásky k životu navzdory jeho hořkosti. Život mu ještě připadá dlouhý, jistý a plný potěšení a štěstí a Kazik je ochoten zaplatit občas bolestí, kterou s sebou život přináší. Je třeba zdůraznit, že je už půl jedenácté ráno a Kazikovi je zhruba čtyřicet. Je krásné jasné ráno a Kazikův hlas mohutně zní. Mluví teď hodně: o své „věčné lásce", o svém dosavadním životě a naději do budoucna. V tom, jak se sám sebe pokouší přesvědčit, že život je dobrý a že stojí za to, aby jej člověk žil, je něco strojeného a falešného. Člověka trochu uvádí do rozpaků i ta jeho nebývalá hovornost, ale třeba si takhle zaceluje rány. Neigel si rozhodně těchhle drobných rozporů v Kazikovi nevšimne. Poslouchá roztouženě, dychtí uvěřit. Wasserman proto ještě líčí, jak byli v pokušení Kazikovi uvěřit dokonce i staří, střízliví umělci. Jak mohutná vlna nespoutané radosti dala na Friedově těle vyrašit dalšímu

voňavému listoví. Neigel přikyvuje. Ze skoro prázdné láhve si nalévá další sklenku. Wasserman počká, až obsah sklenky s námahou spořádá, a potom přizná, že neví, jaké umění Kazikovi vybrat, aby jím chlapec vyjádřil své štěstí. A Neigel, právě Neigel, začíná přicházet stále s dalšími a dalšími nápady. Wasserman: „Pohan nápady přímo sršel. Ne všechny se nám arci hodily, ale bylo zřejmé, že ho naplňuje nový duch." „Malíř!" zvolá Neigel slabě a hned svůj nápad nahlas rozvádí: „Co kdyby třeba maloval siluety? Nebo maloval po celé ploše pouště? Nebo moře?" Celý plane, většinu knoflíků vojenské košile si rozepne. „Bude to, milý Herr Wasserman, malíř představ!" Wasserman: „Vysvětlete to, prosím!" Neigel odloží sklenici, opře se na židli, dá si nohy na stůl a založí ruce za hlavou. Na tváři se mu objeví úsměv. Úsměv, jaký u něho Wasserman jaktěživ neviděl – úsměv vyjadřující smíření s velice zlou zprávou. Úsměv, který se objevuje, když už je po všem. Vysvětlí židovskému spisovateli, že Kazik bude malířem, který nepotřebuje štětec ani tužku. Bude moci malovat i bez papíru. „Podívejte se tamhle, Herr Wasserman," usměje se Neigel a ukáže rukou. „Na východ, prosím. Mezi klec s medvědem a tu s leopardem." „Jakže? Pominul jste se snad s rozumem?" „Vidíte tu ženu, jak tam leží na cestě? Znáte ji?" Wasserman svýma krátkozrakýma očima nedůvěřivě zašilhá směrem na východ. Když uvidí a ucítí Neigla, rty se mu zkřiví nevolí. Pak ale vmžiku pochopí, jak to Němec myslí, a oči se mu široce rozevřou úžasem. „Tak ono se to stalo! Podařilo se mi to, slyšíš, Šlejmele? *Šlejmele*?!" Nahlas odpovídá: „Ale ovšem, Herr Neigel! To je přece naše milá Chana Citrinová, není-liž pravda? Nejkrásnější žena na světě." A Neigel začne tiše líčit, jak se nad Chanou, ležící na zemi, otevírají nebesa, jak byl těžký mrak po celé délce roztržen plamenem ostrého blesku a jak

Kazik pouhou silou vlastní představivosti maluje Boží nohu, jak sestupuje, za ní druhou a potom Boha, jak kráčí po zemi a potom se miluje s tou nejkrásnější ženou na světě, a ji, Chanu, která byla samou láskou a vášní tak zmámená, že úplně zapomněla na schovaný nůž. Jak vnímala pouze trýzeň jeho lásky a to, jak ji potřeboval. A potom zavedl Neigel užaslého, uctivě mlčícího Wassermana k mohyle poblíž ptačích voliér, k Paule, která tam s námahou, ale radostně rodila své dítě, plod výkřiku, a on žil a žila i ona a Friedovy oči překypovaly láskou k ženě i dítěti, a když Neigel říkal „žena" a „LÁSKA" (viz), tedy slova, která na jeho rtech voněla snažnou prosbou a beznadějí, spustil stavidla výmluvnosti naplno, jako by se bál, že nebude mít dost času na to, aby vyslovil všechno, co v něm po celá ta léta bylo, všechno to, co „pozastavil", „poslal na dovolenou". „A teď se podívejte, můj milý pane Wassermane, na sever a podívejte se tam na pana Munina, jak se miluje s tou krásnou že-..." Když se však Wasserman obrátí tam, kam ukazují Neiglovy oči, pod nimiž jsou patrné kruhy a které pokrývají drobné obláčky krve, vidí, že dveře baráku jsou otevřené a na prahu že stojí – kdovíjak dlouho už – Sturmbannführer STAUCKE (viz), hlavu vyholenou, černou čapku v ruce a na rtech mírný úsměv. „Jen prosím pokračujte," řekl vlídně a zlehounka vešel do místnosti. „Za posledních pár minut jsem tady za dveřmi slyšel hotové příběhy *Tisíce a jedné noci*, Herr Neigel." A protože Neigla oslovil jako civilistu, a ne podle jeho vojenské hodnosti, svěsil Wasserman hlavu a bez sebemenší trošky radosti si poblahopřál k vítězství.

Je třeba ještě dodat, že mezi Neiglem a Stauckem došlo k mimořádně krátké výměně názorů, během níž se Staucke vyjadřoval jedovatě a Neigel se choval překvapivě netečně. Potom vyndal Staucke Neiglův revolver z pouzdra a ponechal v něm dvě kulky, jednu pro Neigla

a druhou pro Wassermana, a ještě před odchodem vyjádřil naději, že Neigel aspoň splní svou čestnou povinnost. Ale když se za Stauckem zavřely dveře, řekl Neigel s horečným vzrušením: „Tak dál. Ještě je čas. Náš Kazik je tedy malířem představ, že? Tak dál."

Viz též KARIKATURISTA.

צעקה

CE'AKA
Výkřik
Hlasité zvolání vyjadřující žal, prosbu o pomoc apod.

Název složité soustavy navzájem pospájených plechových žlabů, umístěných v prázdném prasečím kotci. Další ze SERGEJOVÝCH (viz) pokusů. V těchto plechových žlabech byl od srpna 1942 vězněn výkřik. Zpočátku přiváděl většinu obyvatel zoo – byli beztak poněkud slabí – k šílenství. Markus: „Tenkrát jsme nedokázali ani domyslet něco do konce! Ten hrozný hluk nám úplně mátl myšlenky a pohlcoval nápady. Ale Otto, ten by nikdy nesouhlasil s tím, abychom výkřik pustili z bludiště, v němž byl uvězněn. Náš Otto je hrozný fanatik, když jde o práva jeho umělců." Otto: „Na to si zvyknete." A opravdu si zvykli. Zvykli si tak, že výkřik pomalu přestávali slyšet. Přesněji řečeno si jeho existence povšimli na jediný, poslední okamžik, to když starý Fried přísahal, že dá Kazikovu životu smysl (viz MODLITBA). Stalo se to někdy v noci, když byl Kazik velice mladý. Strašně mladý. Na jediný okamžik poté, co dojatý Fried učinil statečné rozhodnutí, že si nikdy nebude zoufat a bude bojovat ze všech sil, výkřik zesílil a na kratičkou chvilku se proměnil ve výhružný jekot, ostrý a plný nesouhlasu. Otto, který spal ve svém domku spánkem spravedlivých, se ze spaní usmál a řekl: „Slyšíš,

Friede? Tohle je myslím tvůj výkřik. To ty ses teď narodil." Kazik výkřik minul během PUTOVÁNÍ NA MĚSÍČNÍKŮ (viz). Nechápal, co má být ta hromada plechu zaplňující prázdnou klec, ale všichni na něm zpozorovali zvláštní neklid. Obličej se mu třásl a jako by ho odtamtud odháněl poryv silného, neviditelného větru. Znovu se pokusil přiblížit ke kleci, a znovu byl zahnán. Dal se na útěk. Zastavil se. Váhavě, plný nedůvěry se vrátil. Něco ho očividně trápilo. Tahal Frieda za rukáv a chtěl vědět, co to tam je. Aharon Markus mu vlídně, jak to měl ve zvyku, vysvětlil, k čemu soustava je. Řekl mu, že Sergej prasečího kotce použil (všechna prasata byla zabita při bombardování) k postavení tohohle plechového, napohled velice složitého labyrintu – sestával celý z pravoúhlých, vlnitých, točitých, svislých, vodorovných, spirálovitých odboček a zákrutů a… Otto: „Polovinu rozpočtu zoo mě prosím stálo to plechové a hliníkové svinstvo ze smetišť u Visly. Sergej říkal, že hliník se mu hodí nejlíp, protože vydává skvělou ozvěnu. Věřte mi, že mě to nepřišlo právě lacino, ale na něčem takovém se přece za války nešetří." Sergej bludiště naplánoval tak, aby ozvěna uvnitř neztratila ani trošku na síle. Naopak: když někdo do trubic zakřičel, výkřik neslábl a za okamžik neodumřel, ale sílil – obrovskou rychlostí se zdvojnásobil, ztrojnásobil, rostl a během několika málo vteřin naplnil celou soustavu výkřiky, jejich úlomky a ozvěnami, hustou zvukovou energií, která se neustále násobila, až se proměnila v kompaktní zvukovou sílu nabitou vysokým napětím, která podle vynálezce kolísala ve fyzikální zemi nikoho mezi zvukem a hmotou. Fried: „Ubohý blázen. U nás doma se takovýmhle říkalo *pikholc*. Cvok." Markus: „Ale nadšeně si o tom vynálezu sám se sebou povídal! Chodíval po cestičkách a promlouval sám k sobě, a když zahlédl někoho z nás, byl hned ten tam! V tu chvíli byl pryč!" Otto: „Měl

jedno oko choulostivé, sotva se na něj člověk podíval, už mu slzelo, a on vám chudák zrudl a slova mu uvízla v krku. Chudák." Paula: „Kdybychom byli aspoň věděli, co ho potkalo od té doby, co jsme se před padesáti lety rozdělili, kdoví, snad bychom mu byli mohli pomoct. Jenže on nic. Mlčel. Choval se jako nějaký cizinec. Učiněný Fonje, Rus. Nebo snad, nedej bože, nepřítel?" Otto: „Se mnou občas mluvíval. Nevím, proč právě se mnou. Hrozně učeně mi vysvětloval všechny ty složité fáze svých myšlenek." Fried: „Hlasové napětí výkřiku, takhle to vždycky chudákovi Ottovi říkával, a Otto ke mně chodíval a ptal se, co to to napětí je, ale já to pochopitelně taky vůbec nechápal." Markus: „Teprve později, celé měsíce po tom, co provedl ten pokus se zrcadly (viz PROMETHEUS) a zmizel, jsme to začali chápat. Snil o obrovském napětí, které vznikne mezi neustále se zesilujícími nárazovými vlnami stonásobně, tisícinásobně zesílených ozvěn. Nu, co vy na to?" Sergej chodíval po zoo a ve vzduchu si črtal pohyby vln výkřiků, lámajících se vzrůstající setrvačností, nekonečné větvení srážek a střetů vrhajících se na plechové a hliníkové stěny, vracejících se a vybuchujících ozvěnami vlastních ozvěn. Fried: „A to napětí! Nezapomínejte na to hlasové napětí! Bože, učiněný *pikholc*!" Otto: „A co vodík, na ten jsi zapomněl? Postavil si hlavu, že do té své soustavy musí zavést vodík, protože podle něho se ve vodíku ozvěna nese líp… Tohle už začínalo být drobet nebezpečné, ale já mu to dovolil…" Munin: „A co to rozštěpení? Tolik se toho přece namluvil o nějakém ‚rozštěpení'. Já si myslel, že se mu tam samou námahou rozštípne koule!" Markus: „Inu, to se potom taky vysvětlilo. Ten chudák mluvil o štěpení, ne o rozštěpení. O rozštěpení výkřiku na zvukovou energii a lidský žal…" Vskutku, z vynálezcových zmatených zápisků, nalezených poté, co sám zmizel, vyšlo najevo, že Sergej věřil, že lidský výkřik sestává

z dvou výše uvedených prvků. Usoudil, že množství lidského žalu ve výkřiku zvýšit nelze, a tak své úsilí soustředil na nekonečné zmnožení jeho zvukové energie. Doufal, že dosáhne toho, že tato zbytnělá energie s sebou odnese lidský smutek, jako kdyby to byl nějaký velice výkonný stroj. Předpokládal, že rozštěpení povede k mohutnému výbuchu žlabů, kotce i celé zoo. Paula: „Jezusmarjá! A celé Varšavy! Prý: ‚Tenhle výkřik se ponese náramně daleko!'" Kazik: „Proč-pak?" Markus: „Aby to za nějakých tisíc či dva tisíce let v jednom z těch dalekých světů některé vzdálené galaxie tam ve vesmíru někdo uslyšel a konečně si všiml toho, co se tady u nás děje, protože na nás nejspíš zapomněli… nejspíš byli trošku nedbalí…" Budiž ale řečeno, že ačkoliv tato myšlenka zní nesmyslně, poněkud připomíná myšlenky podobné, které v historii lidstva došly uznání. Připomeňme kupříkladu obrovské pyramidy Inků v Jižní Americe, které prý byly postaveny proto, aby upoutaly pozornost obyvatelů dalekých světů ke světu našemu. Sergej sám neochvějně věřil, že jeho činy v budoucnu přinesou výsledky. Překvapená Paula se jednou večer vyděsila, když k ní vyskočil z křoví, v ruce list papíru hustě pokrytý drobounce psanými výpočty, a předem se jí omlouval za škody, které snad jeho pokus zoo způsobí. Paula: „No a později, když se měl ten pokus doopravdy provést, to si dovedeš, chlapče, představit, že jsme už všichni do té historie patřili." Kazik: „Co-se-sta-lo?"

Je třeba zdůraznit, že Kazik příběh poslouchal s očima navrch hlavy. Přestože většinu toho, co se tu říkalo, nechápal, cítil ten tichý povzdech, který UMĚLCI (viz) potlačovali. Bylo vidět, jak mu v očích pohasíná jasná záře MLÁDÍ (viz). Kazik: „A-co-se-sta-lo-co-se-sta-lo?" Markus: „Stalo se něco strašného. To nejhorší, co se stát mohlo. Jednoho dne totiž pan profesor Sergej to své bludiště dostavěl a my se všichni shromáždili kolem

kotce a čekali jsme. Byli jsme všichni jaksepatří rozčilení. Můžeš tomu, milý Kaziku, říkat vzrušení. Koneckonců nestává se přece denně, aby se něčí sen uskutečnil! Chudák profesor se vynořil z jedné ze svých skrýší, na sobě sváteční – pravda, drobet potrhaný – oblek, který jsem mu půjčil, a v klopě rudou růži. Chvilku tam tak stál a díval se na nás tím svým podezíravým a ustrašeným pohledem. Možná ho napadlo, že si zaslouží lepší, vybranější obecenstvo, protože Pámbu mě netrestej, ale my vám vážně vypadali jako nějaká banda zvrhlíků…" Sergej stál, díval se do prázdna, uši nastražené, zřejmě v naději, že uslyší fanfáry, ale pak se zachvěl, pohrdavě, netrpělivě mávl rukou, vytáhl z jedné z trubek vedoucích do bludiště malou kovovou příklopku a s mírnou úklonou vyzval Aharona Markuse, aby do trubky vykřikl.

Markus byl vybrán proto, poněvadž malý učený lékárník v posledních letech vynalezl všechny své síly na ojedinělý experiment (viz CITY), totiž na mapování, třídění a bližší určování těch nejjemnějších odstínů lidského cítění a také na vyznačení prázdných míst v atmosféře lidského cítění. Tři měsíce před veřejným předvedením „výkřiku" vyhledal Sergej ostýchavě Markuse a požádal ho o pomoc. Neřekl mu pochopitelně nic o tom, k čemu měla vlastně sloužit obludná plechová stavba v prasečím kotci, a rovněž ho odmítl zasvětit do fyzikálně mechanických tajemství svého vynálezu. Chtěl jen jedno: využít pro svůj experiment jeho obdivuhodného talentu v oblasti citu. Markus: „Nu, je zbytečné o tom moc mluvit, podstatné je, že na vynálezcovu prosbu jsem v sobě s ne zrovna malým úsilím našel ten nejjemnější odstín, tu nejčistší oktávu lidského žalu, toho nejstrašnějšího žalu, vzlyk obnažené duše, a k tomu jsem, to také na žádost našeho dobrého Sergeje, přidal jemný odstín vzdoru a lehounký tón protestu a celé týdny jsem chodil a ten odstín ve mně zněl jako ozvěna a já si ho pořád

opakoval a učil jsem se ho nazpaměť." Aby získal potřebný tón, odvedl umělec citu práci, která se svou podstatou podobala práci sochařově, když odstraňuje jednotlivé vrstvy kamene překrývající tvar, jenž se v nich skrývá. Pomocí vlastního nadání našel a vyňal tu nejjemnější, poslední strunu, mocně vypjatou ve všech umělcích, kteří ho obklopovali. Wasserman: „Tu strunu, ze které každý vypustí svůj jediný šíp." Potom se Markus na celé čtyři týdny odebral do ústraní, aby se jako hudebník připravil na vystoupení.

Markus: „A když konečně přišla ta chvíle a profesor Sergej odstranil z trubice zátku, to ti bylo vzrušení, Kaziku! Jak jsme se třásli! Přitiskl jsem k ústí trubice ústa – ale ne! Já tam přitiskl srdce! A pak jsem holt vykřikl."

„A-co-se-stalo-co-se-stalo?" zeptá se Kazik, ale zároveň s ním se ptá i Neigel a umělci odpovídají jeden přes druhého. Fried: „Co se stalo? To bylo strašné! Mně ti z toho Markusova výkřiku vstávaly vlasy na hlavě!" Paula: „Na konci zoo padla bříza – řach! – jako by do ní uhodil hrom. Ráno jsme zjistili, že je uvnitř úplně spálená." Otto: „Králíci si cpali mladé zpátky do dělohy!" Munin: „A hadi, ti vylétli z děr, fjúúú!" (Pozn. redakce: Nikdo z umělců se zde nezmiňuje o nesmírném zoufalství a úzkosti, které pocítili, jakmile výkřik uslyšeli.) Profesor Sergej, kterého výkřik jako by připravil o poslední zbytky zdravého rozumu, potácivě přispěchal a uzavřel ústí trubice, do kterého Markus vykřikl, kovovým uzávěrem. Potom na umělce třesoucím se hlasem zakřičel, ať se honem hledí zachránit a najdou si spolehlivý úkryt, přestože žádný neexistoval, jenom ať už konečně utíkají! Markus: „No a můj výkřik se rozběhl plechovým bludištěm. Co povídám rozběhl, uháněl tryskem! Ale jaképak uháněl, on letěl!" Otto: „Běžel jsem se schovat za svůj domek a odtamtud jsem slyšel, jak běží trubicemi." Markus: „Zmítal se ze všech sil, srážel

se s vlastními ozvěnami, kvílel, vybuchoval." Paula: „To bylo děsné! Mně spadlo s prominutím srdce do kalhot." Munin: „Hvízdalo to jak zlý duch, jako Lilit, když vylétá z pekla. Jako když Rachatiel pobízí koně!" Otto: „Všechno, úplně všechno, se začalo třást, klec, zoo, země." Wasserman tiše: „Svět." Zvířata začala naříkat. Otřesy země vyděsily i je a zvířata si schovala hlavy a spustila taky křik. Všechno se utíkalo schovat. Jenom vynálezce sám, Sergej, stál dál u té své kvílející, chvějící se a skučící soustavy žlabů, zvedal ruce nad hlavu a mocně, rychle jimi pohyboval jako dirigent zmateného orchestru a s hořkým výhružným úsměvem křičel: „Víc, víc! Silněji, ještě silněji!" Wasserman teď zmlkne a hledí k zemi. Neigel Kazika lstivě vybídne, aby se ho zeptal, co se dělo pak. Wasserman a jeho umělci mlčí. Kazik: „Proč-mi-neřeknete-co-se-stalo?" Fried: „Nezlob se na nás, Kaziku. Nemluví se nám o tom snadno." Markus: „Věru. Ptáš se, co se stalo, milý Kaziku? Inu, stalo se to, že..." Paula: „Nestalo se nic. Ten výkřik si tam pobíhal sem tam a křičel a ne a ne přestat. Nebyl žádný výbuch, žádná katastrofa. Vůbec nic." Markus: „My ani pořádně křičet neumíme." Fried: „Ano, dítě. Je to týž výkřik, který slyšíš i teď." Kazik: „Ale-já-nic-neslyším." Paula: „A co je na tom? Vždyť se do toho přece narodil, ne?"

קאזיק, מותו של

KAZIK, MOTO ŠEL
Kazikova smrt

Došlo k ní v 18.27 hod., tedy když Kazikovi podle Friedových výpočtů byly šedesát čtyři roky a čtyři měsíce. Její příčinou byla sebevražda. Měla rovněž za následek smrt Obersturmbannführera Neigla.

Kazikova poslední léta byla pro něho i pro jeho staré přátele léty vleklého trápení. Neigel jejich líčení poslouchal s nevýslovnou úzkostí a utrpením. Wasserman tehdy vyprávěl svůj příběh bez jakékoliv logiky či návaznosti děje, bez ohledu na posvátnou zásadu jednoty času a místa. Hrdinové jeho příběhu se neustále pohybovali mezi varšavskou zoo a vyhlazovacím táborem. To byla politováníhodná známka toho, že příběh se vymyká jakékoliv kontrole, avšak Neigel na to nedbal a neřekl ani slovo. Na stole před ním ležela pistole se dvěma kulkami, které tam zanechal jeho pobočník Sturmbannführer STAUCKE (viz), uvnitř. Neigel jako by pistoli nevnímal. Všechen jeho zájem se teď upíral ke Kazikovi, který byl kdysi chlapcem vášnivě milujícím život a jen před několika málo lety prohlašoval (viz MALÍŘ), že dokonce i život plný utrpení je podle něho lepší než ne-život, a teď to byl starý zatrpklý člověk (viz MUKA). Vlastní život vnímal jako zlovolnou směsici nespravedlností, na kterých on sám nenesl vinu. Unaveně a s nenávistí se pokoušel zbavit trošky té úzkosti z vlastního života a strachu z blížícího se konce. Kazik: „Je-mi-zle-je-mi-zle-chci-aby-vám-taky-bylo-zle." Otto, jemně: „Copak bys chtěl, aby se nám stalo, chlapečku?" A Kazik: „Nevím-chci-abyste-nebyli-chci-aby-vás-zavřeli-jako-tyhle." Fried: „Ale to jsou zvířata!" A ten maličký vzteklý ohyzdný stařík: „Chci a chci!" Otto se na něho podíval s lítostí, Fried všecek otřesen. UMĚLCI (viz) očekávali Ottův verdikt. Nikdo už neměl sílu k tomu, aby cokoliv rozhodl. Chtěli jen, aby Otto ťukl prstem a celý tenhle zlý sen splaskl jako bublina. Moc dobře však věděli, že kromě toho snu nemají nic. Otto, klidně: „Pomoz mu, HEROTJONE (viz)!" Fried vykřikl: „Ale Otto!" A ředitel zoo: „My jsme sem to dítě přinesli a ledacos jsme ho naučili. Máme ZODPOVĚDNOST (viz) vůči jeho UMĚNÍ (viz) a on udělá všechno, co zřejmě udělat musí. Tak je to tady zvykem, Friede. To přece víš." Doktor: „Já se bojím, Otto." Otto: „Ano. Já taky. Herotjone, pomoz mu, prosím tě." Herotjon chtěl odmítnout, ale pohled Ottových modrých očí to nedovoloval. A tak tedy Herotjon provedl to, co nenáviděl ze všeho nejvíc, a s pomocí kouzelné síly, kterou ho Wasserman obdařil před padesáti lety v malé jeskyni poblíž jeho arménské vsi, vztyčil kolem umělců Otty Briga velikou kruhovou klec z pletiva. Neigel poslouchal a sténal. Chtěl Wassermana o něco požádat, snad o SLITOVÁNÍ (viz) pro umělce, ale Wassermana nebylo možno přerušit, příběh z něho vyrážel rychle, bez přestávky. (Wasserman: „Nepopírám, že ten příběh s nešťastným koncem ze mne jen pryštil. Kdybych měl Dětem srdce vymyslet konec šťastný, to bych byl potil krev! Kdysi jsem vynakládal nesmírnou námahu, abych vymyslel všechny ty nudné historky, a teď vám to plyne jak voda! Na jazyku vám mi tančí jako sedumasedumdesát čarodějnic hrozná slova, která přímo nahánějí strach, a naváději mě: Jen buď zlý, vyprávěj dál, srdce ať máš tvrdé jak kámen, vždyť přece říkáš jen pravdu, na mou věru! Tisíckrát a jednou jsem musel žít a zemřít, než jsem zjistil, že hrůza je jen karikatura toho, nač si už člověk zvykl, pouhá veliká nadsázka toho, co moc dobře známe, nebo taky uspíšení toho všeho…!")

Kazik klec párkrát obešel a díval se na vězně uvnitř. Potom odešel a zmizel kdesi v zoo. Pokud jde o to, co Kazik v zoo prováděl, podává Wasserman popis poněkud únavný a tak trochu dětinský – otevřel prý klece, pustil na svobodu šelmy, pak prý následovalo kruté plenění, slůně Tuzinka se potácelo jako opilec, mladé kly mělo červené a z tlamy mu čouhal kus jeleního masa… Wasserman se zkrátka dal unést. Hleděl ze situace vytěžit víc, než bylo na místě. Z celé této záplavy slov stojí za to jediná pasáž, v níž líčí zoo o hodinu později, kdy

už se všechny šelmy nasytily, takže nastala jistá rovnováha – čilé opice se kupily kolem klece s umělci a brebentily. Několik se jich přitisklo k tyčím klece a zvědavě pokukovalo dovnitř. Nosorožci začali žvýkat růže, které Paula pěstovala celý život. Oba staří sloni, Tuzinčini rodiče, si pomalu vykračovali a opatrně přitom zkoumali zem chobotem, než na ni stoupli. A celá zoo se svými prázdnými klecemi, zvířaty, společně uvězněnými umělci a s tím starým děckem, pobíhajícím sem tam kdesi daleko ve večerní mlze, vypadala ve světle prvních hvězd jako noční tábořiště nějaké dávné karavany, která se jako prokletá toulá z místa na místo a předvádí stvořenému světu výplody fantazie – lidi, sny, zvířata, nebesa, první váhavé náčrtky ke zdařilejšímu stvoření; nebo také PLAGIÁT (viz), vzniklý z veliké, potlačené touhy, který však bezpochyby postrádal známku talentu, byl proveden s politováníhodnou nedbalostí, s obrovským úsilím, odsouzeným k věčnému fiasku, navěky vykázaný na obrovské smetiště vesmíru, obrovský lunapark myšlenek a nadějí, které zklamaly, rezivějí, ale stále znovu jsou přemalovávány a nabízeny k použití nové generaci dětí. Z této mlhoviny se vynořil Kazik. Starý shrbený muž, vzadu mu splývaly kadeře bílých vlasů albína, aniž chtěl, nahánělhrůzu, zkrátka troska. Wasserman se podíval na Frieda, hledícího na Kazika. Doktor si nepřestával vyčítat všechno, co se stalo. Tak málo stačil pobýt ve společnosti dítěte – pořád ještě mu říkal dítě – ale i za tak krátkou dobu mu dokázal předat sémě zkázy. Fried: „Možná ani ne tím, co jsem mu říkal, a snad ani tím, co jsem pro něj udělal, protože jsem se tolik snažil, ale…" Markus: „Jenže ty nejzávažnější odkazy jim předáváme beze slov, milý Alberte. Ty odkazy jsou mimo čas… k jejich předání stačí jediný okamžik…" Munin: „Pane na nebi! Podívejte se mu na obličej! Vždyť je samá krev!" Fried: „Je zraněný." Wasserman:

„Pozřel kořist." Markus tiše, smutně: „Pozři kořist, synu." A Kazik: „Vy-tady-nebuďte-tu." Otto jemně: „Kam máme jít, Kaziku?" A Kazik: „Nebuďte-třeba-jste-k-jídlu," na což Otto: „Ne, obávám se, že ne." A starý Kazik zas: „Snědl-jsem-takové-maličké-s-dlouhýma-ušima-ne-dobré-co-bude." Zhroutil se na zem vedle klece a hlasitě sténal. Kazik: „Je-mi-zle-je-mi-zle-proč-to?" Wasserman: „Co jsme mu měli říct, Herr Neigel? V jeho tělíčku nespoutané krutě řádily síly života a smrti. Kazik tloukl hlavou do plotu a hořce plakal. Potom vstal, přecházel ztěžka sem tam, mával rukama, křičel, pouštěl větry, vyměšoval, vylučoval, žadonil, běda, nenacházel pokoje." Najednou se zastavil. Oči měl rudé a kalné a oddechoval rychle jako pes. „Chci-být-s-vámi," řekl. Všichni se podívali na Ottu. Otto přikývl, a Herotjon v plotu vytrhl průchod, maličký průchod, který se zavřel a zmizel, sotva Kazik vešel. Staré děcko se namáhavě přibelhalo a stanulo mezi nimi. Stáli kolem něho jako obrovští démoni, kamenné modly sžírané smutkem a zklamáním. Mlčky hleděli na to stvořeníčko, které si vysnili, které si ve svém zoufalství vylhali. Tady se Wasserman na chvíli odmlčel a Neigel se zeptal, jak se to jen mohlo stát. „Jak jsme jen mohli takhle selhat," ptal se a Wasserman mu smutně přitakal (viz ZÁZRAK 3.). Kazik nehybně stál, a najednou se zhroutil, jako kdyby ho rázem opustily síly. Slabě, sotva slyšitelně opakoval, že je mu zle, a žádal po nich, aby trpěli taky. Tohle bylo to poslední, k čemu se jeho mysl, na všechno ostatní rychle zapomínající, upnula. (Munin se trpce usmíval: „Dělí se s námi o všecko, co má! Že by to byl komunista?") Kazik jim před očima čím dál víc scházel a přitom si dál vedl svou: „Moc-zle-vám-je-moc-zle," a Otto, Otto, který jako kdyby musel v tom nechutném experimentu pokračovat až do konce, spolykat hořký lék proti své nemoci, kterou byla víra v člověka, až do poslední

kapky, ten Otto ani teď nic neskrýval: „Nám je zle ze spousty věcí, Kaziku. Ze spousty. Je nám třeba zle, když zestárneme a jsme nemocní." Seidman tiše: „A když nás bijou a nechají nás hladovět." Markus: „Když nás ponižují." Chana Citrinová: „Když nám vemou naději. A když nám ji dávají." Herotjon: „Když nám vezmou iluze." Fried: „A když jsme sami a když jsme pohromadě." Paula: „A když nás zabíjejí." Wasserman: „Nebo nás nechají naživu." Markus: „A je nám zle, když děláme něco zlého." Seidman: „A jsme tak křehcí." Munin: „To je tedy zatracená pravda. Stačí, aby nás bolel jediný malý zoubek, a život už nestojí za nic." Fried: „Když umře někdo, koho máme rádi, tak už nejsme nikdy doopravdy šťastní." Markus: „Naše štěstí závisí na takové dokonalosti..." „Bitte, Herr Wasserman," požádal najednou Neigel a uchopil Wassermana za ruku (Wasserman: „V jeho ruce nebylo po smrti ani stopy. Byla to lidská ruka. Pět teplých prstů, trochu vlhkých, nejspíš strachy. Prstů, které se dotýkaly jeho slz, slz dítěte, kterým kdysi byl, úst nemluvněte, a dokonce, na mou věru, i ženy mezi stehny."). „Nepotřebujeme zázraky," zašeptal Wasserman, obličej těsně u obličeje Neiglova, „ale dotknout se těla živého člověka, pohlédnout do modří jeho očí a ochutnat sůl jeho slz." A Neigel, který měl obličej námahou celý zkřivený a každý sval mu tančil v křeči, spisovatele Wassermana úpěnlivě prosil, aby Děti srdce neumíraly. Aby se Kazikovi nepodařilo je zabít. Wasserman se unaveně usmál: „Nezemřou. Teď už je přece trošku znáte, ne? Všichni jsou z toho materiálu, co neumře ani se nezkazí. Jsou to umělci, Herr Neigel. Partyzáni..." Neigel pomalu přikyvoval. Pohled měl nepřítomný, vytřeštěný. „Vyprávěj mi o něm. O tom, jak umřel, Šeherezádo. Rychle."

Wasserman vyprávěl, jak se Kazik zhroutil na zem. Nemohl už snést vlastní život. Nakonec požádal Ottu,

aby mu pomohl uvidět svět, ve kterém žije. Život za plotem, který ani nestačil okusit. Když Otto přikývl, Herotjon udělal v tyčích klece otvor. Nenaskytl se jim tam však pohled na zoo, ale na Neiglův tábor. (Pozn. redakce: Nebyl to žádný div. Tábor tam čekal pořád.) Kazik uviděl vysoké ponuré strážní věže, ploty z ostnatých drátů, do nichž byl puštěn elektrický proud, a nádraží, odkud nevede cesta nikam, jen na smrt. Ucítil zápach lidského masa páleného lidmi, slyšel křik a supění vězně visícího celou noc za nohy, a čísi tryznivé sténání, jistého Obersturmbannführera Neigla, uvězněného spolu s ním. Wasserman mu vyprávěl – a jeho hlas zněl zcela neosobně – jak během prvních dnů, když v táboře spaloval mrtvoly, dávali jeho dohlížitelé jemu a jeho druhům naftu, aby jí polévali hromady mrtvých, a potom se práce zefektivnila: dohlížitelé přišli na to, že ženy hoří lépe, zvlášť ty tlusté, a tak dali hrobařům pokyn, aby tlusté ženy na hranici pokládali dospodu. Takhle se ušetřila spousta nafty, poznamenal Wasserman. Kazikovi se široce rozevřely oči. Sucho v nich se podařilo prorazit jediné slze a ta na své cestě ven zranila oko tak, že začalo krvácet. Jeho rty cosi zamumlaly a Fried se k němu sklonil, aby ho slyšel lépe. Pak se doktor se zděšeným pohledem napřímil. „On chce umřít, Otto. A hned. Už prý nemůže." Fried se podíval na hodinky – podle jeho výpočtů zbývaly Kazikovi k tomu, aby svůj životní cyklus uzavřel, ještě dvě hodiny a třicet tři minuty. Zdálo se však, že i ta krátká doba je nad jeho síly. Fried ho zaříkal: „Počkej chvilku, Kaziku. Vždyť je to jen chvilička. Počkej. Třeba ti bude líp. Třeba se z toho dostaneš. Procházíš jen takovým nepříjemným obdobím. Prosím." Vycítil banalitu vlastních slov i ubohou lež v nich a zmlkl. Otto potřásl hlavou. „Když to chce, Alberte," řekl pomalu, „tak mu pomůžeme." Fried si zakryl rukama obličej a vydal jakýsi podivný zvuk. Umělci se od-

vrátili. Potom se Fried shýbl a vzal Kazika do náručí. Z drobného tělíčka se linul hnilobný puch. Kdykoli se pohnul, vypadávaly mu z úst křivé žluté zuby. Fried – porost, který mu na těle vyrašil, se splétal a vydával příjemnou vůni rozmarýnu – vynesl Kazika v náručí na velký trávník. V hustém houští se na okamžik zaleskly dvě oči zarudlé pláčem. Starý doktor se sklonil a opatrně Kazika položil do kruhu zrcadel (viz PROMÉTHEUS), který tam postavil ruský fyzik SERGEJ (viz). Zdálo se, že doktor má v úmyslu Kazika následovat, ale Otto to včas vytušil. Uchopil ho za šos a násilím ho odvlekl. Fried se k němu otočil a rozzlobeně řekl: „Dej mi pokoj! Za to můžeme my!" Otto ale doktora pevně držel, dokud se neuklidnil. Kazik zůstal mezi zrcadly sám. Potom se mezi zrcadly strhla menší bouře. Kazik se nadýmal a zase smršťoval. Vtahovalo ho to do času a zase vyvrhovalo zpátky – bylo zjevné, že je mizejícím bytím stravován se značnými obtížemi. Jeho podoba se postupně promítala do všech zrcadel a zase mizela. Črtaly se tam nekonečné možnosti jeho osudu. Otto byl později ochoten přísahat, že několik vedlejších zrcadel vytvořilo – jakoby potají – rychle se měnící variace nepopsatelné krásy. Avšak hlavní pohyb odrazů zachycoval jen úpadek a zkázu. Pár zrcadel tou neobvyklou námahou prasklo a roztříštilo se. Snad i jejich schopnost obsáhnout onu temnou hmotu, z níž je člověk utvořen, byla omezena. Umělci nehybně stáli a přihlíželi. Téměř ve všech vyvolala blížící se smrt týž intenzívní pocit, že smrt je správná. Že celý život je jen snadná výhra, ale na jeho konci že jsme proti své vůli vráceni někam, kde vládne jakási neviditelná síla, přísná a nesmlouvavá, která nás odměňuje po zásluze, bez SLITOVÁNÍ (viz) či útěchy. Všem najednou připadal život, jejich vlastní život, zkažený, banální a zcela nesmyslný (viz SMYSL ŽIVOTA), a dokonce i ti, kteří nebyli nábožensky založeni, pocítili náhlou bázeň boží a hlavou

se jim honily nezvyklé myšlenky na spáchané hříchy a na tresty, které zasluhovali. Jen Aharon Markus si smutně pomyslel, že smrt je možná právě tak fádní, náhodná a nesmyslná jako život sám. A jakmile to staré dítě zmizelo naposled a s konečnou platností, začalo těch tři sta šedesát zrcadel jedno po druhém padat jako lístky uvadlé květiny zasažené poryvem větru.

Wasserman: „Ano, Šlejmele, tohle jsem mu vyprávěl pozdě večer té kruté a nehorázné noci. Když jsem skončil, začínalo už venku svítat. Pár minut nato mě Neigel opustil. Když si vpálil kulku do hlavy, vyšel jsem z místnosti, protože člověk má právo umřít o samotě. A jakmile výstřel dozněl, uslyšel jsem, jak se dveře baráku tiše otevírají, a Staucke si zdvořile odkašlal a vešel dovnitř."

קטסטרופה

KATASTROFA
Náhlá nehoda. Nečekané neštěstí.

Tak nazval Neigel to, co ho potkalo během jeho poslední DOVOLENÉ (viz), strávené s rodinou v Mnichově. Odjel na osmačtyřicetihodinovou dovolenou, ale vrátil se hned den nato. Wasserman: „Pracoval jsem zrovna ve své milé zahrádce a radoval se z prvních výhonků. Jaktěživ jsem ti netušil, že mám nadání sedlačit, když vtom se najednou vrátí Neigel, obličej neštěstí samo. Jako by mu z něj koukala smrt. Jak jsem ho uviděl, krve by se ve mně nedořezal a napadla ti mě taková hloupost: jeho ženě, pomyslel jsem si, se ta má historka nelíbila, a ona ho vyhodila z domu! Bože, v tu chvíli mi bylo jako spisovateli, když mu nakladatel vrátí rukopis… Dobrotivý Bože, brumlám si pod vousy, tak ona je to pravda, že když pohřbívají smolaře, tak se zlomí rýč! Bože, vzly-

kal jsem, cokoliv, Pane, jen tohle ne, vždyť co já kromě tohohle příběhu mám?"

Podrobnosti o té nešťastné dovolené se Wasserman dozvěděl až za dva dny, ty dva dny se mu totiž Neigel vyhýbal. Celý den nevycházel z baráku a k večeru, když přišel Wasserman, odešel Neigel na obchůzku tábora a taky vylévat si vztek na strážných. Ani nazítří se ti dva nesetkali. Wasserman celý den slyšel jen hněvivý křik z baráku a viděl všechny táborové důstojníky, jak jeden po druhém vcházejí a vycházejí jak zmoklé slepice. Nazítří v jedenáct hodin večer, když už se Wasserman uložil na pytel v podkroví a Neigel dole právě dočetl levity mladému důstojníkovi, který žádal o mimořádnou dovolenou, uslyšel najednou Wasserman, jak ho Neigel volá. Wasserman rychle sestoupil ze žebříku („Mladý Samuel věru neutíkal tak ruče k veleknězi Elimu!") a stanul před Neiglem. Důstojník byl v obličeji celý popelavý a podle Wassermana vypadal „jako vlastní živoucí náhrobek". Neigel mu přikázal, aby se posadil, odkašlal si a drsně pronesl: „Je po příběhu, Šeherezádo. Aspoň s tím pro Christinu." A když Wasserman mlčel, Neigel mu týmž tónem vysvětlil: „Opustila mě. Navždycky."

Židovi se úžasem široce rozevřely oči. Probleskovala jimi otázka, kterou se neodvažoval položit. Neigel na ni odpověděl: „Ne, ne kvůli jinému. To kvůli mně. Vždyť už jsem ti to říkal. Kvůli tomu, čím jsem byl." A najednou maska tvrdosti puká, tvář se mu zkroutí bolestí, nevírou, a on z hlubin své raněné duše vykřikne: „Bože, Wassermane, všechno je *kaput*!"

Wasserman jemně, ale ne bez jistého napětí: „Přišla na to, že lžete?" Neigel: „Dalo by se to tak říct. Ano." Wasserman, který si teď připadal jako dramatik, jehož hra propadla kvůli špatnému výkonu herce, rozzlobeně vybuchne: „Měl jste se drobet víc snažit, Herr Neigel! Snažně jsem vás prosil, abyste můj příběh miloval a staral se o něj, jako by to byl váš vlastní syn! Bože, Neigle, tohle bude má smrt..." Zoufale lomí rukama, obrací oči v sloup a rve si vousy. Žalem je celý bez sebe. Vlákno, které ho pojilo k životu, jako by se rázem přetrhlo. Najednou je právě tak průzračný a přízračný jako jeho hrdinové. V duchu si vyčítá chabý talent, ale právě tak obviňuje Neigla – podezírá ho totiž, že dovolil německé sentimentalitě, aby „jí nasáklo každé písmenko". „Ne!" zařve najednou jako zraněné zvíře, „takovýhle příběh nesmí být sentimentální, Herr Neigel! Na to jste si měl dávat pozor! Tohle je příběh o smutných, směšných lidech, a o jejich směšných marných snahách... Proč jen jste musel tak přehánět?" Němec se na něj chvíli dívá a potom rukou naznačí odmítavé gesto. „Ne, tys to nepochopil. Tvůj příběh jsem jí vyprávěl jaksepatří. Přesně tak, jak bylo třeba." „Vskutku? Tak kde jste tedy udělal chybu?" „V tomhle," odpověděl Neigel, na rtech ozvuk trpkého smíchu. „Zkus si, Wassermane, představit, jak to ráno jedu vlakem z Varšavy do Berlína. Vozem první třídy, já a tři další vysocí důstojníci SS a taky dva správní úředníci působící v Polsku. Seděli jsme tam tak spolu pár hodin, kouřili, mluvili jsme o práci, o Vůdci, o válce. A já tam jsem s nimi, pořád s nimi mluvím, ale v duchu mluvím sám se sebou. Vracím se k tomu, cos mi vyprávěl, k Friedovi, Paule, malému Kazikovi, k srdcím namalovaným na stromech i k té krásce, co patří Bohu, přesně tak, jaks mi říkal, že to mám udělat (viz PLAGIÁT), dokonce mě do toho tvého příběhu napadl další blázen, můj vlastní nápad (viz RICHTER). Ach, ty všiváku, ty mazanej proradnej všiváku, ona mě opustila. Stalo se něco strašného. Udělal jsem chybu. Jenže nic jiného mi nezbývalo. Prostě se to stalo. Nedalo se tomu zabránit. Co jsme to jenom za lidi, Wassermane?" Wasserman, znechucený tím fňukáním, Neigla s trochu krutou netrpělivostí přeruší: „Mám tomu snad rozumět tak,

Herr Neigel, že už můj příběh nepotřebujete?" Ticho. A potom Neigel s poraženeckým výrazem vzhlédl a řekl: „Ty... ty parchante. Však ty moc dobře víš, že ho potřebuju. Co jiného mi ještě zbylo, řekni sám." (Wasserman: „Bože! Teď ti mi tváře hořely jak oheň! Po tomhle komplimentu jsem celý zčervenal, bylo to totiž poprvé, co mi nějaký Němec nadával normálně. Žádný ‚všivák' nebo ‚špinavý židák', jak to tak Němci znechuceně říkají, obyčejný ‚parchant'! Jářku, já si připadal, jako by mi na prsa připíchli metál! Takhle pyšný jsem nebyl, ani když mi poprvé řekl Herr Wasserman!") Potom začal Neigel vyprávět, jak přijel do Berlína, zúčastnil se tam nudné pracovní schůzky a odtamtud – přímo do Mnichova. Do města přijel v pět hodin večer, Christina už na něho čekala na nádraží. Poprvé od jejich rozchodu mu přišla naproti a dokonce mu dovolila, aby ji políbil. (Neigel: „Ženská ústa, Wassermane. Víš, že jsem tu celý rok držel půst. Celý rok jsem se nedotkl žen. Polek, vězenkyň, našich. A věř mi, příležitostí jsem měl spoustu, ale já jí zůstal věrný, vážně," vykřikl trpce a udeřil se do prsou pěstí, která by porazila býka. „Tady je mužský vězněm vlastní věrnosti! Věrnosti, rozumíš?") Christina navrhla, aby šli domů pěšky, kolem wittelsbašských vodotrysků, a Neigel souhlasil. Kráčeli vybombardovanými ulicemi, kolem plakátů verbujících do wehrmachtu, kolem mladých mrzáků, kteří se toulali po ulicích s tupým výrazem v očích, a mluvili o skoro úplně nových šatech, které Tina koupila ve výprodeji pořádaném továrnou, která zkrachovala, o tom, co se Tině zdálo, o Marlene Dietrichové, o... Neigel: „Bylo to divné, my jsme ti vůbec nemluvili o válce. Ani slovo. Všechny ty trosky, ti chudáci invalidi, to všechno bylo jako nějaká podivná chyba, jako přelud. Všechno byla chyba, jen my dva jsme byli skuteční. My byli život. A já ji poslouchal. Tentokrát mi to vyhovovalo ještě víc, pro-

tože jak tak povídala, já zapomínal na všechno, nač jsem nechtěl vzpomínat." Wasserman: „Na mne, Herr Neigel?" Neiglovi se znovu objeví na rtech křivý úsměv. „Ty tomu nebudeš věřit, Wassermane, ale na tebe jsem nezapomněl. Když tak Tina mluvila, občas jsem si pomyslel, tohle mu budu vyprávět. Ať vidí, co je Tina zač. Opravdu. K čertu, Wassermane, já si na tebe tak nějak zvykl." Wasserman: „No to mám tedy přítele!" Potom, když míjeli Hofgarten (Neigel: „Tam v té zahradě jsme ona a já... no prostě poprvé. Bylo to už před tolika lety!"), pocítili únavu, a tak nastoupili na autobus pětapadesátku a jeli domů. „A tam už na mne u jedné sousedky čekaly děti a obě si na mne vylezly, Liselotte už umí říct ‚Papi', ‚Karl', ‚Mutti' a Karl mi vyprávěl o školce, kam chodí, a taky se zeptal, co tatínek přivezl, a tak jim Tina řekla, aby zavřeli oči, a strčila mi do rukou balíčky s dárky, co jim koupila, a já jsem dal Karlovi dřevěné autíčko a Lise panenku, která zavírala oči a říkala ‚Mutti', a pak Tina povídá, pojďte, půjdeme domů, a jak řekla to ‚domů', takhle se na mne poočku podívala a zčervenala, ona se pořád červená, a tak jsme šli k nám domů a byli jsme všichni hrozně vzrušení."

Není třeba líčit zde celé setkání obšírně. Z větší části probíhalo oním důvěrně známým způsobem – večeře byla jednoduchá, ale slavnostní. Neigel přivezl pravou krvavou klobásu, kterou mu šofér koupil na černém trhu ve Varšavě, a Tina se trošku opila čtvrtinou skleničky vína ročník '28 z láhve, kterou otevřeli v den své svatby a ze které pili při výjimečných příležitostech. Pak poslali děti spát. Tina šla umýt nádobí a Neigel se šel vykoupat. Když byl hotov, svlékl se, lehl si do postele a čekal na ni. (Wasserman: „Tedy mám-li být upřímný, přiváděl mě do rozpaků. On si mě s sebou vzal do postele! Bože můj, já ti se strašně styděl, že už se chovám jako ten MALKIEL SEIDMAN /viz/ a strkám nos do manželské po-

stele!") Neigel se na Wassermana podívá a s rozpačitým omluvným úsměvem povídá: „Nemysli si, Wassermane, že jsem býval nějaký velký donchuán, to jsem totiž nebyl. Po pravdě řečeno byla Christina moje první. Teď tedy víš něco, co neví ani ona. Chápeš, vždycky jsem jí rád dával najevo, že jsem před ní měl spoustu žen..." Wasserman sebral všechny síly, aby mu dokázal odpovědět chabým úsměvem. (Wasserman: „No prosím! Ani moje Sara, můj poklad... inu, ta to taky nevěděla, a já občas dělal takové ty vychloubačné narážky, prostě jsem se drobet vytahoval... Mluvil jsem jen tak všeobecně, žádné podrobnosti... Bože, co chudáků jako já na tom světě je...") Potom Tina přišla, sedla si na kraj postele, osušila si ruce a natírala si je příjemně vonícím krémem a Neigel její jednoduché, vyvážené pohyby přímo hltal očima a Tina řekla, jestli ti to nevadí, budeme si napřed trošku povídat, protože mi připadá, že si toho máme hodně co povědět, a Neigel, přestože „tam dole přímo hořel, já vážně hořel... ale vždyť víš, Wassermane," povídal: „Jistě, Tino, udělám všecko, co budeš chtít." Chápal prý totiž, že ženy mají někdy trochu zábrany a hledí se vyhnout přílišným výbuchům... ehm... vášně. „A Tínička, přestože se narodila v Bavorsku, se v těchhle věcech chová, jako by byla z Poryní, všechno pěkně jemně, s noblesou a pomaloučku." Neigel ji nechal vyprávět, co všechno jí leželo na srdci celé ty měsíce, a sám přitom mlčel. Přejížděla štíhlým prstem po prostěradle, strašně blízko jeho těla, a ulehčovala si. Vyprávěla mu o otřesu, který utrpěla tenkrát v prosinci, když ho přijela navštívit v táboře, a jak se ho začala bát. „Bát, Wassermane, vážně, a taky nenávidět. Dokonce prý i našeho Karla, který je mi tak strašně podobný, jí občas, v určitých chvílích, přišlo zatěžko mít ráda stejně jako dřív, a řekla, že si je jista, že to dělám jen proto, že si myslím, že je to moje povinnost, a že to určitě nenávidím, protože

ty jsi ve skutečnosti jiný, takhle ti to povídala, a já jí v tu chvíli chtěl pochopitelně vyprávět o družině, myslím o Ottově družině, a tím taky trochu změnit téma, protože nebylo lehké ji poslouchat, jak tohle všecko říká, ale Tina mi položila prst na pusu a prý, jen mě nech mluvit, vždyť jsem na to čekala tak dlouho." A vyprávěla mu, jak před dvěma měsíci dospěla k závěru, že se s ním musí dát rozvést, a po jistém váhání se rozjela za rodiči do Augsburgu, oznámila jim své rozhodnutí, „a představ si, Wassermane, oni se jí zřekli. Řekli jí, aby okamžitě odešla z jejich domu. Její otec tam má prádelnu, která pracuje pro armádu, a její matka je členkou augsburské ženské ligy, a když jim to řekla, tak viděla, jak jsou vyděšení. Nebylo to nic jiného než strach. Jako kdyby měla nějakou nakažlivou nemoc. Prostě ji vyhodili z domu, aby je nenakazila, a řekli, že mně, válečnému hrdinovi, ubližuje, a že to je vlastně sabotáž... To byla zřejmě ta nejlepší výmluva, na kterou v tu chvíli přišli, a matka za ní ještě v županu vyběhla na ulici a vyděšeně jí šeptala, že už prý není jejich dcera, že už nikdy ji ani děti nechtějí vidět, představ si to, samotná ženská se dvěma malými dětmi, a tak strašně osamělá. Nikdo jí nepomůže. Vždyť doma jsem vždycky všechno dělal já, vážně, já se za to nestydím. Rád jsem doma ledacos dělal. A teď to všechno padlo na ni. A musíš pochopit, že to není žádná špinavá komunistka a že politice vůbec nerozumí," vysvětluje neklidně Neigel, prsty celé zkroucené, „a nemá nic, oč by se opřela, žádnou víru, stranu nebo heslo, dokonce ani dobrou přítelkyni, které by to pověděla, ne, taková je, úplně osamělá, ani o ní nevíš, té se všeobecné vzrušení vůbec nedotkne, povídám ti, ta ženská je, Wassermane, mnohem silnější než kdokoliv z nás."

A potom Christina začala o jeho dopisech. O dopisech, které jí z tábora posílal poslední dobou. Vyprávěla

mu, jak vždycky ležela v posteli, když uložila děti, četla je a pod přikrývkou se smála. „Chápeš, co to pro mne znamenalo, Wassermane? Nikdy předtím jsem ji neuměl rozesmát, nanejvýš jsem ji tak dokázal vzít na film s Charliem Chaplinem, abych slyšel, jak se směje, a ona mi teď řekne: Já to četla a dojímalo mě to, smála jsem se a plakala a věděla jsem, že nejsi žádný vrah." Hladila mu obličej (Wasserman: „Pane Bože, ta její jemná, slabounká ruka na jeho obličeji!") a říkala mu slova SOUCITU (viz) a LÁSKY (viz), můj milý, říkala, vždyť já vím, jak jsi bojoval sám se sebou, ty, který jsi byl vždycky tak jemný, to jen já vím, jak jemný doopravdy jsi, a jak něžný a láskyplný dokážeš být, a pak začala tiše plakat a po tváři jí stékaly dlouhé čiré stružky slz, člověk jako ty, říkala mu, vkročil jsi do toho PEKLA (viz VYHNÁNÍ Z PEKLA) a vyšel odtamtud jako vítěz, ani nezvedla ruku, aby si setřela slzy, ale dívala se na něj dál skrz ně, a on prý cítil, jako by ho těmi slzami podruhé křtila. Neigel: „Tedy po pravdě řečeno, ne všecko z toho, co říkala, byla pravda, vždyť ona o mně vlastně nic neví, o tom všem, co bylo za první války, později v hnutí, ani tady, ano, protože já z pekla nevyšel, ne, já v něm vězím až po krk, s tím smradem kouře a plynem a teď už nějaký čas i se Stauckem u zadku a s těmi přiblblými Ukrajinci, s těmi vlaky, které pořád přijíždějí a zase odjíždějí, teď už i v noci, a v tomhle rámusu člověk nemůže zavřít oči, já už ani nevím, jestli tenhle lágr řídím, nebo jestli jsem tady vězeň, ale když na mne tak skrz ty slzy mluvila, já na všecko zapomněl, zapomněl jsem na práci i na Říši, ohromně jsem se uklidnil a chtěl jsem věřit tomu, že moje válka je už u konce a že se to všechno dá smést ze stolu a že bude dobře..." Wasserman: „A jak tak mluvila, Neigel zapomněl na svůj chtíč, soucitně ji objal, jako by to bylo ptáče, Bože, jak ta se ti k němu přitiskla, jak klidný byl ten její nehezký obličej, když jí začal odpovídat, dávat tu jedinou odpověď, jakou dát uměl, ten jediný příběh, který ještě uměl vyprávět, o sobě jí nemohl říct jediné slovo, aby si nepřipadal jako lhář, ani to ‚já' nemohl vyslovit bez vnitřního odporu, a tak jí vyprávěl o Ottovi a jeho modrých očích a slaných slzách, o tom, jak se mu někteří lidé chodili dívat do očí a ochutnávat jeho slzy, a taky jí vyprávěl o doktoru Friedovi, kterému vyrašil na těle takový divný porost, o chudáku Iljovi Ginzburgovi, který hledal pravdu... Tiše a prostě, zcela ‚civilním' hlasem před ní dával vyvstat vidině mého příběhu, a jeho Tina pozorně poslouchala, oči lehce zamžené, je přece známo, že když je žena připravena a táhne ji to k člověku, tak má takový zvláštní výraz." Neigel: „A v tu chvíli jsem ji chtěl tak strašně moc, už jsem se nemohl ovládnout, ale ona ti vložila svou ruku do mých a povídala, ještě chvilku, prosím. Nech mě, ať se teď na tebe podívám a takhle si tě pamatuju. Takovýhle jsi býval dřív. Myslím, že ses vrátil, Kurte. Vítej doma. A najednou se začala usmívat, naklonila se ke mně, já ti cítil její vůni, málem jsem řval tím, no... a ona ti mi přitiskne pusu k uchu a začne pomalu, šeptem, s úsměvem zpívat, ‚My tak tenkrát vě-e-dět, co Adolf udělá, / až u Brandenburský brány bude vlá-á-dnout,' trvalo mi to jen vteřinu, než jsem pochopil, že tohle nejsou slova lásky, že mi tu se smíchem zpívá tu písničku, jak jí v prvních letech zpívaly všechny provokatérské imperialistické bolševické a židovské elementy, ještě než poznali, jak jsme silní, a tohle mi prosím zpívala v posteli má vlastní žena! Do ucha! Já ti ztuhl. Ani pohnout jsem se nemohl. A ona to vycítila. Ona vždycky všechno vycítí. Přestala zpívat a ztuhla vedle mne taky. Obličej měla na mém krku a nehýbala se. Chvíli jsme nedýchali ani jsme se nehýbali, protože jsme věděli, co se stane, až se pohneme. Dopřáli jsme si tu chvíli a pak se Tina posadila, uviděla můj obličej, vyděsila se, přitiskla si ruku na ústa a zoufale,

takovým slabým hlasem jako malá holčička se zeptala, ty s tím vším přece chceš vážně přestat, Kurte, viď? Pro nás dva už to tam všechno skončilo, viď? Ty ses vrátil, Kurte, viď, že ses vrátil? A já cítil, jak to ve mně najednou všechno vybuchuje, celá ta válka i moje práce, všechen ten zmatek, který jsem poslední dobou cítil, a hlavně – strach, ano, ten zatracený strach z toho, co po mně Tina chce, co se po mně odvažuje žádat, co si myslí, co beztak nechápe, co mám na světě kromě práce a hnutí, a zač bych dnes stál, kdybych tady nechal svého úkolu… vždyť by to pro mne znamenalo rozsudek smrti! To je přece sabotáž! Byla by to obyčejná dezerce a zrada, a tohle ona po mně prosím chtěla! Tina v tu chvíli pochopila, co se mi honí hlavou, vstala, obličej plný strachu, ach bože, Wassermane, ona ti měla v obličeji přesně ten strach, který tu kolem sebe vidím od rána do večera, ten vyděšený výraz židáka, ze kterého se mi už chce zvracet, týž výraz, se kterým jsi sem poprvé vešel i ty, a tohle mi prosím udělá má vlastní žena! Já ti nevím, co se to se mnou stalo, najednou jako bych zešílel, ten strach v jejím obličeji mi najednou připadal jako provokace, jako nějaká kletba, a to, jak se ve mně zklamala, a pohrdání, se kterým se na mne začínala dívat, a taky si musíš uvědomit, jak strašně jsem chtěl ženskou, prostě se mi do očí nahrnula krev, najednou bylo všechno rudé a já nevím, jak se to stalo, ale najednou jsem na ní ležel a trhal jsem z ní župan a všecko, poslouchej, jaktěživ jsem k ženský necítil tolik vášně a nenávisti, udělal jsem jí to jako divoch, bez trošky soucitu, katastrofa, zvedal jsem se na ní a zase jsem padal dolů jako kladivo a řval jsem, celou tu dobu jsem jí řval do ucha, ty špiónko, Jidáši, přisluhovačko bolševiků, kudlo v zádech Říše, nevím, proč jsem to říkal, v puse jsem měl celou tu dobu krev, krev z jejích úst, a celou tu dobu jsem měl pod sebou ten její ztuhlej obličej, vůbec se mi nepokoušela

bránit, jen tam tak ležela jak malá holčička s otevřenýma očima a lhostejně se na mne dívala, a pak jsem byl hotov a hned jsem se oblékl, bylo to, jako by mi vráželi nůž do srdce, protože já to tak přece nechtěl, bylo po všem, a já přece vážně chtěl, aby mi odpustila, vždyť koho já mám kromě ní a těch dětí, k čertu s touhle válkou, jak hluboko nám vnikla do života i do postelí, jenže mi už bylo jasné, že tohle je konec. Že co se tam stalo, to už se nedá vrátit zpátky, chápeš, jsou věci, které se už zpátky vrátit nedají, a tak jsem vzal kufr a vyšel z pokoje, nedokázal jsem se už ani jít podívat na Karla a Lisu, měl jsem pocit, že je vidět nesmím, že bych jim mohl ublížit pouhým pohledem, beze slova jsem odešel, vzal jsem to pěšky přes celé město až na Hauptbahnhof a tam jsem celou noc čekal na lavičce na první vlak, a když šel kolem voják, zasalutoval a řekl *Heil*, chtělo se mi zvracet – tak mi ještě vyprávěj, Wassermane."

„Prosím?" trhl sebou Wasserman. Přechod byl příliš rychlý. Bylo však zřejmé, že Neiglovi došla trpělivost – a možná i čas – na hladké obraty v kultivovaném rozhovoru. „Vyprávěj dál, Wassermane," šeptal dychtivě a oči mu planuly. „Ještě o Kazikovi a o té ženě, co mu našel Otto (viz CITRINOVÁ, CHANA), a o tom hezkém životě, co ho čeká, a buď opatrný, Wassermane, dávej pozor na všechno, co říká a dělá, udělej z něj člověka jaksepatří, ať to není žádný hlupák a nedělá pitomosti. Ano, udělej z něj Ottova nejlepšího umělce, jenom pořád mluv, Wassermane, protože je tu hrozný rámus a hrozný zápach, když dýchám, můj dech smrdí kouřem, a když do nádraží vjíždí vlak a píská, nejradši bych vstal a utíkal odsud, nejradši bych, kdyby mě hlídky u brány zastřelily, dnes tu byli nějací lidé, to jsem na ně mohl řvát, až jsem to pískání neslyšel, ale teď jsem sám, nenechávej mě dnes v noci o samotě, vyprávěj mi, vždyť jsi mi zbyl už jen ty a ten příběh, bože, ta katastrofa!"

קריקטוריסט

KARIKATURIST
Karikaturista
Malíř karikatur.

Povolání, které Kazikovi vybral Wasserman poté, co STAUCKE (viz) vpadl do baráku a „navrhl" Neiglovi, aby zvolil čestnou smrt. Staucke vyšel ven, aby tam počkal na výstřel, ale Neigel s tím, aby se zabil, neměl nijak naspěch: neměl v úmyslu udělat to dřív, než s Wassermanem dokončí příběh. Wasserman nevěřil vlastním uším, protože Neigel mu, hlasem znějícím prosebně i úzkostlivě zároveň, připomněl, kde s vyprávěním přestali: „Kazik byl malíř. Pomáhal ostatním umělcům uskutečňovat jejich sny. Na každém vždycky dokázal najít jeho dobrou stránku. Byl šťastný." „Ubohý," opravil ho Wasserman zasmušile. „Byl tuze ubohý." Neigel se na něho podíval ustrašeně, oči se mu šíleně leskly. „Ale on musí být šťastný, Herr Wasserman!" „Musí?" „Musí, musí!" šeptal Neigel s poníženým, zoufalým úsměvem a hlavou ukazoval ke dveřím, kudy odešel Staucke. „Poslední milost, Herr Wasserman. Kazik byl šťastný. Jeho život, přestože byl tak strašně krátký, měl přece smysl, nemám pravdu? Bitte, Herr Wasserman." (Wasserman: „Díval jsem se na tu trosku. Nebudu zapírat – já ho přestal nenávidět. Od chvíle, kdy mi zastřelil před očima Tircale, je má nenávist mrtva. Ošklivost, úzkost, vztek byly ty tam, dokonce i ta láska tak nějak ochabla. Zůstala jen slova, prázdná, rozbitá slova, a já v jejich zříceninách hnízdím jako poslední ptáče, které uniklo velikému neštěstí. Katastrofě. Tři měsíce zdánlivého života. Pád bezduchého těla. Vytrhávání zlatých zubů mrtvým, měření času na latrínách. Nostalgie živého...") „Poslouchejte, Herr Neigel, nechci vám působit bolest,

ale je třeba říci pravdu – Kazik byl ubožák. Byl smutný a nevrlý a neměl nikoho, kdo by ho utěšil. Žádná z kreseb, které inspirován svou mimořádnou představivostí vyvedl na nebi i na zemi, mu nepřinesla úlevu. A co horšího, ani ostatním umělcům se tím neulehčilo, protože od chvíle, kdy každý z nich zpozoroval, jak se z něho stává sen jeho vlastního umění a jak si osvojuje utrpení, začal z něho rašit rozsudek jiný, strašnější než ten předchozí, jako otevřená rána hrozící, že ho pohltí. Běda, Kazik nás obnažoval v naší nahotě, líbilo se mu to a nemohl toho nechat, a kdykoliv jeho pohled ulpěl na někom z nás, uviděl před sebou ubohou nestvůru, které její sny a vášně vyrůstaly z čela jako spletité, tlusté parohy... Jak nelítostně slídil pohled toho starého dítěte v temných vodách našich duší! S jakým opovržením odtamtud vytahoval všechny myšlenky, vzletná slova i tu trošku moudrosti, které jsme za ta léta s takovou námahou nahromadili... Všecky ty koráby, které nás donesly až na samý kraj obzoru, aby naše oči spatřily obzory nové, nedosažitelné. Věru, z našeho Kazika se stal krutý, ubohý karikaturista... Všechny umělce kreslil vztekle, bez trošky půvabu. A oni se chudáci viděli jeho očima a byli sami sebou znechuceni, připadali si oškliví, odpuzující, a všem jim vytryskly slzy, slzy zoufalství a žalu...

A najednou, jak tak plakali," pokračuje Wasserman, „jako by se vám stal ZAZRAK (viz), a té jejich směšné ošklivosti jako by ubylo, a vzpomínám si, Herr Neigel, že se nás tenkrát pokusil utěšit ten malý lékárník, Aharon Markus, a vyprávěl nám o ošklivé kněžně Marii z *Vojny a míru* od velikého Tolstého, která byla hezká, jenom když plakala, jako ta japonská lucerna, která ztrácí všechen půvab, když svíce zhasne, ale když se svíce zapálí, září dál v celé své kráse. Víte, Herr Neigel, chudák Kazik už takovéhle hezké a strašně jemné věci nechápal.

Oči mu už zaplnila ošklivost… Už se ani nedokázal slitovat… Byl strašně vzdálen životu jako ten chudák bájný Midas – nač se podíval a čeho se dotkl, všechno se blyštělo a pokrývalo se záblesky toho kovu, co přináší zlo. Věru, Herr Neigel, Kazik byl ubožák. Ubožák, ubožák, ubožák."

רגשות

REGAŠOT
City
Vnitřní subjektivní pocit.

Ve snaze dozvědět se o nich víc prováděl varšavský lékárník Aharon Markus své pokusy; jejich výsledky jsou samozřejmě rovněž subjektivní a nelze z nich vyvozovat objektivní, obecně platné závěry.

Aharon Markus byl samouk, sám se naučil šest jazyků (mj. arabsky a španělsky), miloval klasickou hudbu a ze záliby opisoval partitury pro varšavskou Operu. V menší míře se rovněž zabýval alchymií. Z lidí, které Otto od počátku roku 1940 do zoo přivedl, byl Markus bezpochyby nejvzdělanější a také nejpříjemnější. Byl vdovec, otec jednoho dítěte (Chezkela, Bellina manžela), čtyřicet let byl ženat se zatrpklou semetrikou, která se následkem své žlučovitosti podivně scvrkla. On ji však zbožňoval a skoro nikdy o ní nemluvil špatně, zatímco ona se neustále vysmívala jeho neobratnosti ve finančních záležitostech, ohrnovala nos nad jeho nepraktickou učeností a kula pikle proti jeho alchymistickému náčiní, které shromáždil ve své laboratoři v lékárně. Markus, pocházející z malého města v Haliči, byl prvním lékárníkem ve Varšavě, který vyráběl a prodával přírodní léčiva (sám byl vegetarián z přesvědčení). Byl to jemný, elegantní člověk, v oblékání učiněný puntičkář. Před válkou nosíval v klopě karafiát. (K podšívce klopy měl přišít plechový náprstek, který plnil troškou vody, aby květina neuschla.) V roce 1930 po manželčině smrti lékárnu prodal a přestěhoval se do menšího bytu ve čtvrti Žoliborz. Svou alchymistickou výstroj (diagramy, tajemné náčrtky, zařízení na destilaci rtuti, „Mariinu pec" k přípravě sirné vody, které alchymisté říkali „božská") daroval křesťanskému příteli, rosenkruciánovi. V té době – jeho pohnutky nejsou známy – začal lékárník na odpočinku provádět namáhavé pokusy v oblasti lidských citů. Začal tím, že si načrtl schéma všech známých lidských citů, rozdělil je do kategorií, vyřadil několik synonym označujících tytéž city, rozdělil seznam na city „mysli" a city „srdce", city „prvotní" a city „druhotné" a pak se jal důkladně zkoumat sebe a své nemnohé přátele, aby tak určil city „nejaktivnější" v duševním životě člověka. Wasserman: „Napadlo by vás, Herr Neigel, že my, lidské bytosti, koruna veškerého stvoření, užíváme za celý svůj dlouhý život pouhých dvacet či třicet citů? A pravidelně a intenzívně jen deset či patnáct?" Neigel: „Mně to stačí. Kéž bych tak měl citů ještě míň. Poslyš, ti, co nás učili ve vojenské škole, měli pravdu – city jsou přepych dobrý leda pro civilisty. Pro slabochy. Zrovna teď by mi rozhodně stačily tak dva tři." Wasserman: „Vám možná. Jenže náš Aharon Markus se proti tomuhle ochuzování bouřil… Toužil po tom, aby si proklestil cestu do neznámých končin duše, k tomu šumění, které v sobě všichni cítí, ale neodváží se ho dotknout. Bože, Herr Neigel, dovedete si představit, jak by se země zatřásla v samých základech, kdyby se bylo Markusovi podařilo uskutečnit a zveřejnit objev dalšího lidského citu? Nového? Dovedete si představit, kolik bychom v sobě rázem objevili velikých bezejmenných, beztvarých, mohutných věcí, které by zcela zaplnily další nádobu a staly by se neoddělitelnou součástí nás samých?

Jaká zásadní revoluce! A to prosím mluvím o jediném citu, ale pomyslete jen – co kdyby byly dva? Tři?" „Hitler jeden objevil," odtuší Neigel a pustí se do vysvětlování. „Hitler nám dal něco nového. Radost. Ano, skutečnou radost silných. Já sám jsem ji kdysi pociťoval. A není to tak dlouho. Než jsi mě začal trávit tím svým jedem. Opravdovou radost, Wassermane, bez žádných falešných výčitek SVĚDOMÍ (viz), bez lítosti, kterou v tobě vyvolávala tvá vlastní síla, radost z nenávisti, tu určitě, Wassermane, radost z toho, že nenávidíš toho, koho nenávidět máš. Něco takového se nikdo před ním ani neodvážil vyslovit nahlas." Wasserman: „Hm, Herr Neigel, to je ovšem jistě pravda. Jenže v jednom ohledu se mýlíte – neříkejte, že to ‚objevil', ale že to ‚odhalil', ‚obnažil'. A podívejte se, k čemu to vedlo. Obrovská energie najednou získala jméno a ideologii, zbraně, vojska, zákonodárství a novou vylhanou historii sloužící nenávisti. Jenže vám musím říct, Herr Neigel, že toho malého lékárníka podezírám, že kdyby byl takovýhle cit či pud odhalil, tak by si to nechal pro sebe. Když se to tak vezme, dokázal beztak úžasné věci, arci ve vší skromnosti, jak už to měl ve zvyku."

Jakmile Aharon Markus, tichý, pokojný člověk (Wasserman: „Možná že právě jeho srdce bylo tím kamenem mudrců, který celý život hledal, tím, co promění každý kov v ryzí zlato."), vyhlásil válku omezeným schopnostem lidského citu, stal se nebezpečným a odhodlaným bojovníkem. Od samého počátku mu bylo jasné, že chyba spočívá v jazyce – že totiž lidé se naučili cítit jen to, co umějí pojmenovat. Že i kdyby zakusili nějaký jiný mocný, nový cit, nevěděli by, co si s ním počít, a buďto by jej potlačili, nebo by se ho zbavili tak, že by ho smísili s jiným, už známým citem, který lze pojmenovat. A takto by jej z lenosti, nedbalosti a snad i strachu zbavili jeho původního významu. Markus: „A jeho výzvy k nim. Jeho naléhání. Jemných odstínů jeho rozkoše a jeho nebezpečí." A protože znal mnoho jazyků, věděl, že lidé, kteří mluví jen jedním jazykem, vůbec neznají jisté jemné odstíny citu, které jsou dobře známy těm, kteří mluví jazykem jiným. (Pozn. redakce: Na vysvětlenou uveďme jako příklad poměrně nové hebrejské slovo *tiskul*, frustrace. Toto slovo se ve slovní zásobě hebrejštiny objevilo teprve v polovině sedmdesátých let, a než vešlo do obecného povědomí, lidé, kteří mluvili jenom hebrejsky, nebyli „frustrováni". Jistě, mohli se „zlobit" nebo „být zklamáni", v jistých situacích pociťovali rozčarování, ale vlastní pocit frustrace ve vší jeho intenzitě poznali teprve tehdy, když bylo přeloženo slovo *frustration* z angličtiny, jejíž uživatelé poznali frustraci dříve než uživatelé hebrejštiny. V této souvislosti je zajímavá poznámka českého spisovatele Milana Kundery na okraj českého slova *lítost* – toto slovo podle něho nelze přeložit do žádného jiného jazyka. Vyjadřuje „pocit nesmírný jak roztažená harmonika", je to proces, v němž se kombinuje množství citů – smutek, soucit, sebevýčitky a stesk zároveň. V *Knize smíchu a zapomnění* Kundera říká: „Hledám pro něho rovněž marně obdobu v jazycích, i když si neumím představit, jak bez něho může vůbec někdo rozumět lidské duši. ") Učený varšavský lékárník rovněž tvrdil, že vzhledem ke značnému omezení našeho jazykového systému se musí lidé v tom kterém okamžiku „spokojit" s jediným citem, nanejvýš se dvěma smísenými v těsto jediného slova. Podle něho to bylo, jako kdybychom „mluvili s druhými i se sebou samými jazykem, jehož všechna slova mají než jednu slabiku, slova ubohá, hubená, zrádná, přihloupl strážci nesmírného pokladu, kypícího desítkami a možná stovkami bezejmenných citů, zpola anonymních pocitů, prvotních pudů, smutků a nespoutaných rozkoší." Neigel si povzdechl: „Ať to tak zůstane. Je to

tak lepší.“ A Markus: „Kdepak, můj milý Herr Neigel, to je vytáčka, a možná dokonce – zbabělost, promiňte, že to říkám. Máme přece ZODPOVĚDNOST (viz)!“ Lékárníkovy pokusy v oblasti citu začaly v roce 1933. Wasserman to upřesňuje: „30. ledna roku 1933 podle jejich kalendáře.“ Tenkrát začal zkoumat smutek. Podle Wassermana Markusovy poznámky z tohoto období dokazují, jak velkou oběť tomu musel přinést. Zpočátku si myslel, že se bude moci svým výzkumem zabývat jen v určitých hodinách, které si sám stanoví. Pořád v tom ještě viděl jen jakéhosi zvláštního koníčka. Brzy však poznal, že existuje jen jediný způsob, jak výzkum dělat pořádně – prožívat ho. Wasserman: „Kdybyste tak viděl toho optimistu, jak se pomalu a systematicky noří do smutku. Ach Bože, ten jeho milý, jemný obličej se tenkrát podobal koni, který se pomalu potápí do močálu. K smrti se usmutněl, pokud se to tak dá říct, aby tu temnou jeskyni prozkoumal zevnitř a zbavil ji plevele, aby uvolnil kanály, které se zanesly, protože je nikdo neužíval, a dal jim nová jména.“ Tak začal Markus sestavovat „sentimo“, nový jazyk citu, který byl „plný dobré vůle, byť trochu primitivní“, jak se vyjádřil Wasserman. Byla to směsice písmen, číslic a tajných kódů, které nikdo kromě lékárníka nedokázal porozumět. Wasserman: „Božíčku, Herr Neigel, moc dobře si pamatuju to těžké období, které následovalo po té cestě za smutkem! Na ten sestup do nitra strachu, který lékárník podnikal po tři roky, mezi léty 1935 a 1938, i těch jedenáct měsíců, během nichž sestoupil do hlubin všech odstínů ponížení, od listopadu 1938 do září 1939, a za tu dobu prováděl ještě další experimenty, tak jako spisovatel, který píše velký román a stranou si poznamenává drobné příběhy, takové literární pancharty, řekněme odřezky řemesla, týž strach nahánějící sestup do změti bezmoci, a jak dával v sázku život, když se vrhal do propastí ošklivosti,

kde objevil – kdo by si to byl pomyslil? – sedmnáct různých odstínů citu mezi ošklivostí a odporem.“

Zdá se, že tou dobou se lékárníkovo bádání začalo zaměřovat jinam – je nesporné, že v únoru čtyřicátého roku, kdy ho Otto BRIG (viz) potkal v ulicích ghetta poprvé, když olizoval bagančata dvěma příslušníkům zbraní SS, (Otto:) „On vám se jim smál, tedy jako Markus, takhle se jim smál, aby to neviděli, a vypadal šťastně, jako kdyby byl ukradl faráři ze stromu broskev! No, já samozřejmě hned pochopil, že to je náš člověk!“ Otto Markuse od esesáků, kteří ho ponižovali, vykoupil za spoustu peněz a přivedl ho do zoologické zahrady. Cestou mu Markus vysvětlil, v čem spočívají jeho pokusy, a tak si Otto mimochodem ujasnil smysl onoho blaženého úsměvu, který Markusovi rozjasňoval tvář, když ho týrali. „Času je málo,“ povídal rozrušenému Ottovi, „a já chci během těch měsíců, co mi ještě zbývají, poznat taky trochu radosti, takže teď – štěstí.“ Wasserman se domnívá, že v době, kdy ghetto tanulo ve sklíčenosti, se lékárník Aharon Markus potuloval po jeho ulicích a pouhou duševní silou se mu dařilo „vyrovnávat utrpení a štěstí, poněvadž když ty nejsou v rovnováze, pak jsme všichni ztraceni…“ Je však třeba říci, že když lékárník prováděl své pokusy, vystavoval se i mnohým nebezpečím. Wasserman: „Kupříkladu ta hrůzostrašná, rychlá cesta do nitra lítosti, to skoro nezodpovědné nadšení, Markusi, příteli! A do naděje, ano, zrovna tenkrát chtěl zkoumat naději… Jaká muka tehdy prožil! Necouvl ale a krok za krokem si razil cestu nepřátelstvím a zmatkem našeho citového života. Vyzbrojen než vnitřním zrakem, smyslem, který byl najednou jemný jak motýlí tykadlo a ostrý jak břitva, si Aharon Markus čistil cestu, rozděloval houštiny na kmeny, větve, větvičky, vlákna a nitky a jako Adam v ráji jim dával jména, a na mou věru, Herr Neigel, já vám nepochopím, jak to přijde, že se přitom

nepomátl na rozumu! Obličej, který měl vždycky pěkný, jemný, učiněné hodné děcko, vám mu tak strašně zestárnul! Napřed mu zčernal jak okraj hrnce, ale pak mu zas zbělel a my viděli, co se mu stalo, že totiž celý ten experiment, tohle noření se do citů, mu obličej poznamenaly, vyryly mu do něj drobné znaménko, zanechaly na něm jizvu. Inu, takový už je holt osud osamělého umělce, který nemá nikoho, kdo by s ním sdílel nebezpečí, chápete, on musel vyzkoušet každý odstín každého nového pocitu sám, jen tak měla dušička pokoj a on měl za to, že si jej může zanést do svých zápisků a nějak jej pojmenovat." Markus: „S velikým vzrušením si zapisuji následující: Je už zřejmé, že mezi ‚úzkostí' a ‚hrůzou' jsem objevil a pojmenoval dalších sedm různých pocitů různé intenzity, přičemž všechny jsou bezpochyby ‚primární'." Tím však Markusovy pokusy neskončily, jeho odvaha ho dovedla až do stadia, kdy už mu nezbývalo než odvažovat se stále víc. Ustoupit už nemohl, a ani na to nepomýšlel. Wasserman: „Pochopil, že teď nutno konat pokusy hlubší, krutější k sobě samému, takové, že i teď, kdykoliv si na ně vzpomenu, se celý roztřesu, Herr Neigel, sedmero různými třesy, protože on teď začal všechen čas věnovat křížení..." Aharon Markus začal křížit pocity, které byly do té doby považovány za navzájem zcela cizí, ba přímo nepřátelské. Muž, který si v duchu sám ve své pýše skromných přezdil „Astronom citu", se pokoušel zkřížit kupříkladu úzkost s nadějí či melancholii s touhou; tak zřejmě hledal možnost, jak dát do každého nepříjemného, škodlivého, ničivého pocitu proniknout semeni povznesení se nad něj. Semeni úniku. Nejvíce vzrušujícím případem křížení byl podle Wassermana ten, do kterého se lékárník pustil během svého pobytu v Ottově zoologické zahradě, když se pokusil smísit zlomyslné potěšení s pocitem UTRPENÍ (viz). Wasserman: „Náš milý Markus to dělal v jakémsi nezvyklém

spěchu, jako by ho sám čas poháněl... Šlo mu o to, zmírnit zlomyslnost, uklidnit ji a nakazit ji moudrými, smutnými mikroby utrpení. Umělce těžko pochopit..." „Hm." „Ach, měl jste ho tenkrát vidět, Herr Neigel, my vám tenkrát trnuli, aby z toho snad nepraskl, aby se neroztrhal na kousky jako ten mlok, co se mu říká chameleón, když ho položí na barevný koberec... Připomínal zpěváka, který se pokouší zpívat dvojhlasně... Ale on nepřestával bojovat zuby nehty jako lev a pořád myslil na to, že si musí dělat do notýsku ty své tajné poznámky. Dokážete si snad představit naši zoo bez tohohle Markuse? A kdo jiný mohl dát zaznít VÝKŘIKU (viz)?"

רחמים

RACHAMIM
Soucit

Viz SLITOVÁNÍ.

ריכטר

RICHTER

Židovský chlapec, téměř zcela neznámý. Mezi UMĚLCI (viz) vynikal tím, že představoval vlastní příspěvek Obersturmbannführera Neigla k příběhu. Wasserman Richterův příběh vyslechl během jedné z těch zmatených hodin tu noc, kdy si Neigel vlastní rukou vzal život (viz KAZIKOVA SMRT). Je v něm patrný politováníhodný nedostatek uměleckého zpracování. K okolnostem jeho vzniku: Neigel, vystrašený a zoufalý, Wassermannovi oznámil, že pro něho „něco" má, něco, nač myslel ve vlaku do Berlína, cestou na dovolenou. Židovský spisovatel nastražil uši. „Ve vlaku," povídá

Neigel, „myslel jsem na něj ve vlaku. Na někoho nového. Myslím pro Ottu, do zoo, co myslíš?" „Jak je libo," odtušil Wasserman. Zvenčí se zdálky ozývalo STAUCKOVO (viz) spokojené pískání, jak tam tak obcházel a čekal, až z baráku zazní výstřel. Už mu začínala docházet trpělivost, ale vejít dovnitř, dokud se Neigel nezastřelí, se neodvažoval. „Co myslíš?" naléhá Neigel znovu. „Je to chlapec. Bude mu asi tak dvacet. A zhasil – slyšíš? – zhasil slunce. Ano, slunce! Navrhněte mi pro něj nějaké jméno, Herr Wasserman, nějaké dobré židovské jméno, a mluvte trochu hlasitěji, najednou vás není slyšet. Cože, Richter? Pěkné. Tak tedy Richter. Ale zapište si to, chci, aby to bylo zapsáno. On v tom příběhu být musí, a pamatujte si, že je můj. Jestli to někdy budete někomu vyprávět, tak mu taky řekněte, že to já jsem ho vymyslel, ano? Cože? Špatně vás slyším. Už hvízdá. Přijíždí noční vlak. Co že umí? Hohoho!" směje se Neigel hlasitě, afektovaně, „hoho! Co prý umí! Napiš si, Šeherezádo, pěkně slovo za slovem: byl to chlapec z jednoho z těch vašich ghett, třeba z Lodže, ale ledacos tam viděl. Byla tam *Aktion*. Víte vy vůbec, Herr Wasserman, co je to *Aktion*? *Aktion* je… ale na tom nesejde. Zapomeňte na to. Vy to vědět nemusíte. Pro vás bude lepší, když budete žít v tom vašem světě pohádek, protože taková *Aktion*, to není nic příjemného, nic lehkého, nic…" Dlouze hvízdne mezi zuby, možná aby vyjádřil, jak velice nepříjemná je taková *Aktion*, ale možná taky aby přehlušil hvízdání píšťal Ukrajinců na peróně, „… a viděl tam všechno možné, a od té doby se začal upřeně dívat do slunce, ano. Ano, přímo do slunce, které to všechno vidělo, a nic neudělalo. Neuhaslo ani nespálilo celý svět. A on přímo takhle do toho světla, to já na to přišel, ve vlaku do Berlína, jak jsem odsud odjel, tak mě to napadlo, a napřed to byla tvrdá zkouška, jako se to stává všem těm tvým umělcům, muži napravo, ženy na-

levo! Děti a staří lidé do lazaretu, tam od našeho doktora Staucka dostanete menší injekci, to proti epidemii tyfu, která teď na východě řádí, a on se tedy díval přímo do slunce, oči ho pálily a pořád kvůli němu plakal a víčka mu opuchla a naplnila se hnisem, ale on si přece přísahal, svléknout! Všichni svléknout! Nestydět se! Každý z vás má právě to, co jeho soused! A za pár dní se mu slunce opravdu začalo poddávat, v berlínské observatoři si toho možná nevšimli, ale co na tom sejde. Začalo ustupovat, a teď ven! *Schnell*! Do dezinfekce! A tohle byly pro Richtera ty nejhorší dny, protože se začal bát, klusem, židáci! Té křivdy, které se na všech dopouští tím, že jim bere slunce, ale byl to opravdový umělec, a tak se do něj díval zpříma dál, až zhaslo úplně, prvních padesát dovnitř, do komory! Ticho! Je to jen dezinfekce! A nastala úplná, úplná tma," povzdechne si Neigel, zakoulí rudýma, šílenýma očima, rukou udělá ve vzduchu zanícené gesto a zeptá se Wassermana, co soudí o daru, kterým mu přispěl do příběhu. „Úžasné," odtuší Žid. „Teď pokračujte vy," požádá Neigel, a Wasserman ve svém čistém sešitě obrátí stránku a chce číst, ale najednou slyší, jak doktor Fried říká Ottovi do ucha, že ten „dárek", totiž Richter, původní myšlence Dětí srdce moc neodpovídá. Chybí mu hloubka a vlastně je dost neohrabaný. Potom Wasserman zaslechl Ottu, jak doktorovi klidně a rozhodně odpovídá, že mladého Richtera přijímá do zoologické zahrady hlavně ze SOUCITU (viz). Protože prý (Otto:) „I když hledáme, Alberte, ty největší a nejčistší lidské myšlenky, ani na okamžik nesmíme přestat pociťovat soucit k jedinému člověku, ani k jedinému, protože jinak bychom nebyli lepší než ONI, ta prokletá sebranka."

שטאוקה
STAUCKE

Sturmbannführer Siegfried Staucke, původem z Düsseldorfu. Neiglův pobočník. Podle lékařských dobrozdání, vystavených po válce krátce předtím, než se mu podařilo spáchat sebevraždu, lze nade vši pochybnost říci, že jeho osobnost byla chorobně sadistická. Podle lékařů byl Staucke člověk nanejvýš inteligentní, zcela mu chybělo SVĚDOMÍ (viz), a nikdo z nich nedokázal vysvětlit to, co nazývali jeho „neobyčejným sebevražedným pudem" – nelze totiž nijak vědecky vysvětlit, co tohoto krutého člověka, který si během pobytu v táboře počínal jako nelítostný zabiják, přimělo k tomu, že se krátce nato choval jako vyděšená troska. K událostem, v důsledku kterých se Staucke stal velitelem vyhlazovacího tábora: po deset měsíců byl Neiglovým pobočníkem a od první chvíle zaměřil své úsilí na to, aby, jak se vyjádřil, „toho pitomého Bavoráka" dostal. Zdálo se však, že se mu intrika nevydaří – Neigel svou práci vykonával akurátně a bylo také známo, že ho Reichsführer Himmler zahrnuje svou přízní. Tak to vypadalo až do září třiačtyřicátého roku, kdy Neigel ve svém domě ubytoval Wassermana jako „domácího žida". Stauckovi se to nezamlouvalo a dokonce Neiglovi řekl, že „domácí židé" nebydlí s pány, ale Neigel ho velice hněvivě přerušil. Potom začalo příznaků krize po troškách přibývat. Nejprve Staucke (který byl považován za velkého učence, nejspíš pro ten doktorský titul) užasl, když z velitelových úst najednou slyšel neobvyklé, zarážející otázky. Začalo to podivným vyptáváním na různá onemocnění krve. Neigel se zmiňoval o jakési nemocné tetě, ale Staucke okamžitě poznal, že Neigel lže. („Lidé jako on totiž lhát neumějí. Člověk hned vidí, jak jim na čele

začnou nabíhat žíly. Ti znají jenom pravdu. Proto jsou taky tak strašně nudní." – Staucke v novinovém interview v šestačtyřicátém.) Potom mu Neiglův řidič vyprávěl o tajemné cestě do okolí Borislavi, o které Neigel nepodal nikomu hlášení. Staucke si zatelefonoval na pár míst, podařilo se mu najít důstojníka, který Neigla v Borislavi provázel, a dozvěděl se od něho o svém veliteli pár zajímavých věcí. Tak se ukázalo, že Neigel najednou našel zálibu v látce jménem „lepek", která se už dávno nevyráběla, a že to kvůli ní občas dělal podivné narážky na ropné vrty, které by v oblasti tábora rád zřídil, aby tak vězni měli další možnost, jak vykonávat nucené práce. Staucke pozvedl jedno obočí a zapískal si úryvek z *Cikánského barona*. Ještě týž den si ho Neigel zavolal do své místnosti a jakoby mimochodem mu položil pár otázek týkajících se lišek a jejich putování do teplých krajů a zimního spánku zajíců, přičemž se hloupě zasmál a povídal: „Ptám se kvůli malému, kvůli Karlovi. Najednou se vám o to začal zajímat." A nakonec došlo k tomu ponižujícímu incidentu se židákem, který se zmocnil pušky a začal na „Nebeské ulici" střílet do strážných – všichni tenkrát viděli, jak váhavě a změkčile se Neigel choval (viz VZPOURA). Tehdy začal Staucke věnovat větší pozornost zarážejícím pověstem, které se šířily mezi ukrajinskými strážnými, o podivných stycích, které Neigel po práci udržuje se svým židákem. Dagusa, Ukrajinec, který obvykle hlídal velitelský barák, vyprávěl – stačilo mu nalít trochu šnapsu – o smíchu i o jiných zvucích – „Je to, jako kdyby tam někdo vyprávěl pohádku malému dítěti, jestli mi rozumíte, pane veliteli." – které se odtamtud ozývaly. V té době už všichni začínali pozorovat, že Neiglův stav se povážlivě zhoršuje. Vypadal najednou nedbale, zanedbaně, poddával se bouřlivým náladám, dostával záchvaty hysterického vzteku, který se obracel proti důstojníkům, německé vojáky, kteří se

dopustili nepatrných prohřešků, odsuzoval k přísným trestům, zkrátka Staucke žasl. Ten den, kdy Neigel odjel na DOVOLENOU (viz) do Mnichova, dorazil do tábora mimořádný zmocněnec, který si přál „zcela důvěrně" se Stauckem promluvit. Byl to starý Standartenführer od cenzury a Stauckovi předložil fotokopie sedmi dopisů poslaných z tábora, nade vši pochybnost psaných rukou velitele. Staucke se pustil do čtení a málem vyprskl smíchy – kdo by to byl řekl, že v Neiglovi, tom tlustém žoku masa, se skrývá malý básník? Staucke se tam dočetl o družině potrhlých stařiků, o srdcích nakreslených na stromy, o člověku, který chtěl překonat hranice všech lidí a pomoci jim pochopit jejich lásku, a o jiném, který se pokoušel vypěstovat nové CITY (viz). Bylo to všechno tak směšné, tak pochybené a hloupé, že Staucke mohl cenzora uklidnit, že tady o nějaké špiónské šifře nemůže být řeči, že tu jde jen o dětinské výplody důstojníka, který má „z té spousty práce trochu pocuchané nervy". Staucke dotyčného požádal, aby nepodnikal žádné kroky, protože to by mohlo uškodit morálce vojáků v táboře, která od té doby, co „chudák velitel trpí těmi záchvaty", už beztak dost upadla. Jakmile cenzor odjel, pospíšil Staucke k Neiglovu baráku, a jak předpokládal, narazil tam na jeho židáka, jak pracuje na zahrádce. (Staucke: „Ten že tam pracoval? To byla hotová sabotáž, co on tam té ubohé polské zemi dělal!") Začal se ho mazaně vyptávat na jeho styky s Neiglem, jenže žid nebyl o nic méně mazaný než on a ze všech jeho otázek se dokázal vykroutit. To Staucka přesvědčilo o tom, že ti dva uzavřeli nějakou „podezřelou dohodu. Náramně podezřelou." (Viz PODEZŘENÍ.) Staucke se dočkal odměny, když tenkrát v noci vtrhl do Neiglova baráku právě ve chvíli, kdy byl dotyčný zabrán do líčení Kazikových fantastických kreseb, plných soucitu (viz MALÍŘ). Staucke Neiglovi (který se vůbec nepokusil

o odpor) vzal zbraň a ponechal mu dva náboje – jeden pro něho a jeden pro žida. Potom šel počkat ven. Musel čekat dlouho, déle, než mu bylo po chuti – skoro celou hodinu, než zazněl výstřel. Jediný výstřel. To bylo divné. Vytasil revolver a vešel do baráku. Neiglovo tělo leželo na zemi. Staucke horečně pátral po židovi. Bál se, že Wasserman zastřelil Neigla a teď se ozbrojen skrývá v místnosti. Wasserman se vynořil odkudsi z kuchyně a podíval se na ležícího Neigla. Staucke k němu přistoupil a zblízka ho střelil do hlavy. (Wasserman: „Inu, doufal jsem, že aspoň teď se mi to poštěstí. Vždyť pro co jsem teď měl ještě žít? Staucke, ten všivák s vyholenou hlavou, popadl svůj revolver, vykládaný bílou perletí. Náramný hejsek, tenhle Staucke. Ten oči nezavíral, když mě střílel do hlavy. Ne jako chudák Neigel. Díval se pěkně přímo na mne. Ucítil jsem, jak mi to zabzučelo hlavou, a zčistajasna jsem si vzpomněl, že Staucke tuze miluje hudbu. V pokoji měl dokonce gramofon a z hlavy si dokázal pobrukovat celé opery. Cc. Proč jsem si na to vzpomněl, to tedy nevím. Ale když už jsem si vzpomněl, tak jsem si to hleděl zapamatovat.") Ve vojenské mapě za Wassermanovou hlavou zela ošklivá veliká díra. Staucke se na ni užasle podíval. Potom se podíval na Wassermana a prsty svých silných rukou mu začal ohmatávat hlavu. Hledal zranění. Nakonec řekl: „Tak ono je to pravda, co se o tobě říkalo? Höffler něco povídal, že prý neumíš umřít, a všichni se mu smáli. Takže ono je to pravda." Wasserman: „K mé největší lítosti to pravda je." Staucke se zasmál, přesně tak, jak se člověk směje, když je v rozpacích. „Pěkné," řekl konečně, „a jakpak se tenhle fenomén jmenuje?"

Wasserman už chtěl odpovědět, ale najednou si vzpomněl ještě na něco, co mu ten bzukot pošeptal, když mu letěl mozkem. Na okamžik mimoděk široce rozevřel oči úžasem, ale to nutkání bylo silnější než on, a on jako

posedlý odpověděl: „Anšel Wasserman, pane veliteli, ale kdysi se mi říkalo ‚Šeherezáda'." Staucke nakrčí obočí. Tváře mu nezvykle zčervenají: „Šeherezá-...? K čertu, Wassermane, odkud já jen to tvoje jméno znám?" Wasserman zakusí v rychlém sledu řadu záhadných pocitů. Zdá se, jako by uvnitř sváděl těžký boj. S někým se pře. Protestuje. Křičí: „Dost! Já už nemůžu! Podruhé už ne! Jakápak hudba? Co je mi po hud-... A jak mám vyprávět nový příběh? Zase nějaký nový příběh?" Avšak jeho neviditelný protivník je zřejmě nesrovnatelně silnější než on, a tak starý Žid, oděný pestrým hávem, sklopí hlavu a neochotně odpoví: „O Šeherezádě složil pěkný kousek Rimskij-Korsakov, ale jestli se smím trochu pochlubit, pak vám tedy řeknu, že... totiž... ano, že jsem psával hudební hádanky pro děti a mládež do berlínského rozhlasu... Možná si vzpomenete? Každý čtvrtek odpoledne? Tak to jsem já." Umlkne, celý polekaný, co že mu to uklouzlo, a zástupci redakce dává znamení, která zcela jasně znamenají, že nechápe, co se s ním děje a proč to vůbec řekl. Ale zástupce redakce se na něho nedívá. Zástupce redakce se dívá na Staucka, Sturmbannführera Staucka, který najednou v obličeji zrudl, v očích se mu krátce blýsklo a hruď se mu rozšířila vdechem hlubším než obvykle, zkrátka – Staucke byl vzrušený. Své vzrušení však dokázal rychle ovládnout. Velice rychle se zahalil svým obvyklým sarkastickým výrazem: „Tak autor hádanek pro děti, co? Možná bys někdy, až se budu moc nudit, ke mně mohl zajít a otravovat mě těmihle hloupostmi. Já totiž hudbě taky drobet rozumím, ale teď poslouchej: přestěhuješ se ke mně. Budeš mým ‚domácím Židem'. Co kdybys mi tak dělal zahradníka, Šeherezádo? Poslední dobou mi hrozně scházejí petúnie." Wasserman naprosto odevzdaně, s nesmírnou únavou: „Budete mít i ředkvičky, pane veliteli."

תיעוד

TI'UD

Dokumentace

Systém usnadňující uchovávání a ověřování nejrůznějších informací.

„Ne," prohlásila Ajala, „tohle ti nepomůže. Nevyjde ti to. Celá tahle encyklopedie nemá cenu, ani co by se za nehet vešlo. Nemůže vysvětlit nic. Jen se na ni podívej – víš, co mi připomíná? Hromadný hrob. Hrob se všemi těmi končetinami, které si trčí na všechny strany. Se všemi těmi torzy. Ale nejen to, Šlomiku. Je to taky doklad tvých zločinů proti lidskosti. Doufám, že teď, když jsi dospěl až sem, je ti jasné, že jsi ztroskotal, že ani v celé encyklopedii se ti nepodaří obsáhnout jediný den, jediný okamžik lidského života. A pokud chceš, abych ti někdy odpustila, jestli se chceš zachránit, tak aby se na tuhle pohromu aspoň částečně zapomnělo, napiš mi nějaký nový příběh. Dobrý, hezký příběh. Ale ano, já vím, znám přece meze tvých možností. Neočekávám od tebe nic veselého. Ale slib mi, že ho aspoň budeš psát se SOUCITEM (viz)! S LÁSKOU (viz)! Ale ne s tamtou, žádné viz LÁSKA, Šlomiku! MĚJ RÁD!"

תפילה

TEFILA

Modlitba

Obecný náboženský jev, tiché nebo hlasité vzývání božstva.

Fried se modlil. Stalo se to ve 22.05 hod. večer, hodinu poté, co Otto přinesl Kazika. Dítě, kterému tenkrát byly tři roky, na okamžik usnulo. Vlastní horečná akti-

vita je zřejmě vyčerpala. Fried, rovněž vyčerpán, se posadil na koberec vedle něho. Fried: *„Mój Boże*, už jsou mu tři roky. Tolik času jsem promarnil, než jsem vůbec pochopil, co se děje." A jak si to tak říkal, uzrálo v něm ROZHODNUTÍ (viz), že bude bojovat. Poprvé od té doby, co nabral rozum, se rozhodl bojovat. V souvislosti s doktorem, který vždycky jako by byl ochoten pustit se do hádky, to zní možná podivně, ale podivného na tom není nic. Podle Wassermanova svědectví čekal doktor po celý život na nějakou rozhodnou bitvu. Na něco, do čeho by se mohl bez rozmýšlení všemi silami vrhnout a co by jeho nesmyslně plynoucímu životu dalo nějaký smysl. Proto se ostatně doktor stával snadnou a lhostejnou obětí každého boje či konfliktu, ke kterému se v životě nachomýtl. Podle jeho mínění na světě nebylo nic, co by stálo za to, aby za to člověk bojoval. Nebylo nic, o čem by mohl s určitostí rozhodnout, zda je to špatné či dobré. Veškeré lidské skutky mu vlastně připadaly ubohé a bezvýznamné. Ani když byly namířeny proti němu, nedokázal se dostatečně rozhněvat a postavit se jim. Proto si také získal pověst člověka povýšeného a překypujícího nenávistí ke všem. Věděl, že není takový, ale příliš pozdě pochopil, že už nikdy nebude mít příležitost pomstít se za svá promarněná léta. Bylo to tenkrát, když začal žít s Paulou. Tehdy s úděsem zjistil, že jeho život je pouhý ŽIVOTOPIS (viz), který s ním samotným nemá vůbec nic společného, že je to jen důsledek vleklého omylu a nepozornosti unaveného člověka. Užasl, když pochopil, že i vůči samotnému životu se člověk dopouští malicherných chyb, podobných těm, které dělá hloupý, nepozorný trhovec. Proto doktor, když mu to dítě, Kazika, přinesli, už po prvních okamžicích váhání věděl, že musí bojovat. Že tohle je jeho poslední příležitost. Tenkrát si přísahal, že tomu dítěti, které spí vedle něho, dá ten nejlepší možný život, že mu bude tím nejlepším

otcem a nejlepším přítelem. Že mu dá to, o co on sám byl okraden. Otto, který v tu chvíli spal ve své posteli, se usmál: „Vždyť jsem věděl, že budeš bojovat, Alberte." Markus: „Tohle je moc důležitá chvíle, milý Friede, chvíle, kdy si musíš vybrat mezi pouhým přihlížením a činem. Mezi zvykem a tvořením." Fried: „Budu bojovat. Dám mu smysluplný život (viz SMYSL ŽIVOTA). Jen málo lidí toho dosáhlo v životě o mnoho delším, než je ten jeho!" Když to Fried dořekl, uslyšeli najednou všichni UMĚLCI (viz) po celé zoo po jeden dlouhý, nezapomenutelný okamžik, jak VÝKŘIK (viz), uvězněný v plechovém labyrintu, sílí a mění se v krátké, pronikavé křiknutí. Wasserman: „To že jím to otřáslo, nebo snad z lítosti, nebo to byl možná takový jeho groteskní smích, taková pomsta, kdo ví?" Ale Otto v posteli zašeptal: „Slyšels, Alberte? Tohle je tvůj výkřik. Teď ses narodil." Fried: „Malý Kazik ležel na zádech, světlé vlásky se mu na hlavě trochu ježily – takové světlounké –, v obličejíku se mu zračilo tolik zvídavosti a kuráže, a já se modlil, abych jen měl sílu přečkat tuhle noc a zítřek." Podíval se na dítě se soucitem, ve kterém už byla láska, a plameny bolesti a potěšení už převracely suché hroudy v jeho starém srdci a znovu, jako ostatně pokaždé, navzdory vlastní vůli, navzdory vlastním rozhodnutím a všemu tomu, co věděl o tomhle světě, o lidech na něm i o životě, který ani životem není, v něm znovu začala rašit svěží poupata naděje. Modlil se, (Markus:) „Aby dokázal v obličeji dítěte, jak si tam tak leželo na zádech, všemu přístupné, všemu věřící, ponechat tu mocnou, vášnivou lásku k životu a tu úžasnou sebejistotu." Fried: „Abych ho neotrávil vší tou nenávistí, co v sobě mám," Markus: „A vším tím, co už vím," Otto: „Abych ho nechal, ať si je mužný a statečný a ať si je ochoten věřit," Fried: „A aby prosím nebyl podobný mně. Ať se podobá jí, Paule." A Wasserman vzhlédl k Neiglovi a řekl:

„A všichni jsme se modlili o jedinou věc: aby prožil celý život a nepoznal válku. Rozumíte, Herr Neigel? Tak málo jsme si přáli: aby bylo možné, aby jediný člověk na tomhle světě prožil celý život, od začátku až do konce, a neměl ani tušení o válce."

Červenec 1983 – prosinec 1984

Tento překlad věnuji své ženě Luaně,
bez jejíhož porozumění a pomoci
by nikdy nemohl vzniknout.

J.V.